

T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
SİYASET VE SOSYAL BİLİMLER BİLİM DALI

TÜRK SİYASAL HAYATINDA DÜNDAR TAŞER

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Ömer Burak SERT

KOCAELİ 2022

T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
SİYASET VE SOSYAL BİLİMLER BİLİM DALI

TÜRK SİYASAL HAYATINDA DÜNDAR TAŞER

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Ömer Burak SERT

Doç. Dr. Cengiz SUNAY

Tezin Kabul Edildiği Enstitü Yönetim Kurulu Karar ve No:
12.10.2022/27

KOCAELİ 2022

ÖNSÖZ

Tezimi yazdığım süreç boyunca Dünder Taşer'in siyasal hayatını hakkıyla ele alabilmek asıl hedefim olmuştu. Bu doğrultuda çalışmaya başladığım günle çalışmayı bitirdiğim günü mukayese ettiğimde arada muazzam bir fark olduğunu görüyorum. Zira çalışmaya başladığımda sınırlı kaynaklarla yol almak en büyük olumsuzluktu. Ancak iki yıllık süre boyunca çevremdeki kişilerin önerileriyle ulaştığım kaynaklar, süreli yayınlarda rastladığım bazı bilgiler, Dünder Taşer'in ailesi ve dostlarıyla yaptığım görüşmeler ve bazen yıllar önce, kitaplığında bulunsun diyerek, satın aldığım kitaplarda konuyla ilgili karşılaştığım bilgiler benim için önemli katkı sağladı. Böylece, Dünder Taşer'in vefatının 50. yılında bu çalışma ortaya çıktı.

Çalışma süreci boyunca desteği söz konusu olan bazı isimlerden bahsetmem gerekiyor. İlk olarak, tez danışmanım *Sn. Cengiz Sunay*'a teşekkürlerimi sunmalıyım. Tez konumuzu belirlemekten, tezin son noktasını koyana kadar devam eden süreçteki samimi yardımı, katkısı ve yol göstericiliği benim için büyük bir şanstı. Tezle ilgili her görüşmemizde, yeni soruları araştırmaya sevk eden, literatüre yüksek hâkimiyeti sayesinde yeni kaynaklarla tanıştıran, yüksek enerjisiyle iştîyâkımı pekiştiren ve sayısı artırılabilircek yönleriyle iki yılı aşkın ilim yolculuğumun rehberi oldu. Bahsettiğim ve etmediğim tüm katkıları için kendisine teşekkür ediyorum.

Tez savunma jürisinde yer alan hocalarım *Sn. Adem Çaylak*'a ve *Sn. Tuba Kancı Doğan*'a çalışmaya katkıları ve çalışma hakkında paylaştıkları yapıcı eleştirileri sebebiyle teşekkür ediyorum.

Dünder Taşer'i araştırma sürecinin önemli kısımlarından biri, ailesi ve dostlarıyla görüşmekti. Ailesiyle irtibat kurmamı sağlayan *Sn. Bleda Yaman*'a bu konuda teşekkürlerimi sunuyorum. Görüşme yapılan isimlerle irtibat kurmamı sağlayan *Sn. Ercüment Devlet Yahnici*'ye, *Sn. Nedim Ünal*'a, *Sn. Sergen Çirkin*'e; görüşme talebimi geri çevirmeyip sorularımı içtenlikle cevaplama nezaketinde bulunan *Sn. Muhittin Çolak*'a, *Sn. Şevket Bülend Yahnici*'ye, *Sn. Salih Dilek*'e, *Sn. Osman Çakır*'a, *Sn. Nuri Gürgür*'e, *Sn. Ahmet Bican Ercilasun*'a, *Sn. İskender Öksüz*'e ve *Sn. Yasemin Taşer Yahnici*'ye; çalışmama görüşleriyle katkı sağlayan *Sn. Himmet Kayhan*'a, *Sn. Osman Kepenek*'e, *Sn. Hakkı Öznur*'a, *Sn. Ferit Salim*

Sanlı'ya, Sn. Oğuzcan Acar'a; görüşme kayıtlarının deşifresinde yardımcı olan Sn. Aybike Öztürk'e; şahsî arşivini paylaşmaktan çekinmeyen ve kaynak temini konusunda samimi yardımını esirgemeyen Sn. Metin Turhan'a; çalışmanın bilhassa Dünder Taşer'in memleketi Gaziantep'le ilgili kısımlarında yardımcı olan Sn. Ahmet Şahin'e; arşiv araştırması sırasında yardımını esirgemeyen Millî Kütüphane Süreli Yayınlar çalışanı Sn. Ünal Çelik'e teşekkürlerimi sunuyorum.

En önemli teşekkürü ise; eğitim hayatım boyunca desteğini esirgemeyen, ardına düştüğüm tüm ilmî faaliyetlerde teşvikte bulunan, evimizi küçük bir kütüphaneye çevirerek intizamı tehdit etmeme göz yuman aileme sunmak istiyorum. 2007 senesinde kaybettiğim, beni bir Türk milliyetçisi olarak yetiştiren, ahlâklı ve dürüst bir Türk genci olmam için gayret gösteren babam *Recep Sert*'i rahmetle ve yazdıklarımı okutamamanın özlemiyle anıyorum.

Ömer Burak SERT

25.10.2022/Eskişehir

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	i
İÇİNDEKİLER	iii
ÖZET.....	v
ABSTRACT	vi
KISALTMALAR	vii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1. TÜRK MİLLİYETÇİLİĞİNİN KÖKENLERİ	12
1.1. TÜRK MİLLİYETÇİLİĞİNİN DOĞUŞU	13
1.1.1. Rusya Türklerinin Etkisi ve Yusuf Akçura.....	15
1.1.2. Ziya Gökalp'ın Etkisi	22
1.1.3. Türk Milliyetçiliği Fikrinin Gelişimi.....	25
1.1.4. Ziya Gökalp ve Yusuf Akçura'nın Türk Milliyetçiliğine Bakışları ...	27
1.2. CUMHURİYET'E DOĞRU	32

İKİNCİ BÖLÜM

2. DÜNDAR TAŞER (1925-1960).....	34
2.1. DÜNDAR TAŞER'İN ÇOCUKLUK VE GENÇLİK DÖNEMİ.....	34
2.1.1. Türkiye'deki Siyasi Koşullar (1925-1950)	34
2.1.2. Çocukluk, İlk ve Orta Öğrenim Dönemi (1925-1939)	45
2.1.3. Askerî Eğitim Yılları ve Göreve Başlangıç (1939-1950).....	51
2.2. YETİŞKİNLİK DÖNEMİ (1950-1960)	54
2.2.1. Türkiye'deki Siyasal Koşullar (1950-1960)	54
2.2.2. Dündar Taşer'in Askerlikteki Son On Yılı (1950-1960)	57

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. DÜNDAR TAŞER'İN 27 MAYIS SÜRECİ VE SÜRGÜN DÖNEMİ (1960-1965)	61
3.1. 27 MAYIS ASKERÎ DARBESİ.....	61
3.1.1. 27 Mayıs'ı Hazırlayan Sebepler.....	61
3.1.2. İhtilâl Örgütlerinin Teşekkülü	63
3.1.3. Dokuz Subay Hadisesi	68
3.1.4. İhtilâl Örgütlerinin Yeniden Teşkilatlanması.....	71

3.1.5. Müdahale İçin Şartları Olgunlaştıran Hadiseler	76
3.1.6. Örgütteki Son Hazırlıklar	80
3.1.7. DüNDAR TAŞER'in İhtilâl Örgütüne Girişi ve 27 Mayıs Harekâtındaki Rolü	87
3.2. MİLLÎ BİRLİK KOMİTESİ DÖNEMİ.....	94
3.2.1. 27 Mayıs Sonrasındaki Vaziyet	95
3.2.2. DüNDAR TAŞER'in İçişleri Bakanlığı'ndaki Görevi	98
3.2.3. DüNDAR TAŞER'in Millî Birlik Komitesi'ne Giriş Süreci ve Millî Birlik Komitesi Dönemindeki Faaliyetleri.....	102
3.2.4. 13 Kasım Tasfiyesine Giden Süreç	121
3.2.5. 13 Kasım Tasfiyesi	143
3.2.6. 27 Mayıs Sürecinin DüNDAR TAŞER'in Fikirleri Üzerindeki Etkisi ...	157
3.3. DÜNDAR TAŞER'İN SÜRGÜN DÖNEMİ.....	161
3.3.1. Rabat Dönemi.....	161
3.3.2. Bern Dönemi.....	166
3.3.3. 14'lerin Yurtdışı Faaliyetleri	173
3.3.4. 14'lerin Yurda Dönüşü	195
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	
4. DÜNDAR TAŞER'İN SİYASET HAYATI (1965-1972)	198
4.1. DÜNDAR TAŞER'İN SİYASETE GİRİŞİ.....	198
4.2. CUMHURİYETÇİ KÖYLÜ MİLLET PARTİSİ DÖNEMİ (1965-1969)	204
4.3. DÜNDAR TAŞER VE GENÇLİK.....	222
4.3.1. Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi Gençlik Kolları ve Ülkü Ocakları Üzerindeki Etkisi.....	222
4.3.2. Gençlik/Komando Kampları Üzerindeki Etkisi	231
4.4. DÜNDAR TAŞER'İN AYDINLARLA MÜNASEBETİ.....	248
4.4.1. Marmara Kıraathanesi.....	250
4.4.2. İstanbul ve Ankara'daki Diğer Mahfiller.....	256
4.4.3. Kültür, Bilim ve Teknik Merkezi	261
4.5. DÜNDAR TAŞER'İN YAZARLIK HAYATI	265
4.6. MİLLİYETÇİ HAREKET PARTİSİ DÖNEMİ (1969-1972)	276
4.7. DÜNDAR TAŞER'İN VEFATI VE ARDINDAN YAZILANLAR	300
4.8. DÜNDAR TAŞER'İN ŞAHSİ HUSUSİYETLERİ.....	308
SONUÇ.....	315
KAYNAKÇA	319
EKLER.....	353

ÖZET

Bu çalışmada; asker, siyasetçi ve fikir adamı olarak tanınan Dünder Taşer'in siyaset hayatı ve bu çerçevede ortaya koyduğu fikirler incelenmeye çalışılmıştır. 27 Mayıs 1960 darbesine katılarak Türk kamuoyu tarafından tanınırlığını elde etmeye başlayan Taşer'in siyasi görüşlerinin teşekkülündeki etkileri ortaya koymak ve siyasi kronolojiye uygun bir biyografi meydana getirmek maksadıyla Taşer'in hayatındaki merhaleler, yaşadığı dönemden bağımsız değerlendirilmeyerek ele alınmaya çalışılmıştır. 27 Mayıs 1960 darbesinin Türk siyasetine etkisinin şahsında takip edilebildiği isimlerden biri olan Taşer'in siyasi seyri, Türk milliyetçiliğinin siyasetteki seyriyle büyük ölçüde örtüşmektedir. Millî Birlik Komitesi üyeliği döneminden itibaren siyasetle ilişkisi başlayan Taşer'in, ilerleyen süreçte 13 Kasım 1960 iç darbesine maruz kalarak sürgün hayatı yaşamasının, siyaset hayatının başlangıcı için önemli bir yere sahip olduğu ileri sürülmektedir. Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi'nde ve akabinde Milliyetçi Hareket Partisi'nde aldığı vazifelerle Türk milliyetçiliğinin siyasi kimliğinin teşekkülündeki payı ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda Taşer'in, Türk siyaset ve fikir hayatındaki konumu ele alınmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Dünder Taşer, 27 Mayıs Darbesi, Milliyetçi Hareket Partisi, Türk Milliyetçiliği.

ABSTRACT

The political life of Dündar Taşer who is known as a soldier, politician and intellectual, and his thoughts that he manifested in this context were tried to examined in this study. In order to create a biography in accordance with the political chronology, and reveal the effects on the formation of the political views of Taşer, who started to gain recognition by the Turkish public by participating in the May 27, 1960 coup, the stages in Taşer's life, has been tried to be dealt by not being evaluated independently of the period which he has lived. The political course of Taşer, who is one of the names that we can follow the impact of the May 27, 1960 coup on Turkish politics, largely coincides with the course of Turkish nationalism in politics. It has been claimed that Taşer, whose relationship with politics started from the time that he was a member of the National Unity Committee, was exposed to the internal coup of November 13, 1960 and lived in exile, which had an important place in the beginning of his political life. It has been tried to reveal the share of Turkish nationalism in the formation of political identity with the duties taht he has taken in te Republican Villager Nation Party and subsequently the Nationalist Movement Party. In this context the positon of Taşer in Turkish political and intellectual life has been tried to discussed.

Keywords: Dündar Taşer, The May 27 Coup, Nationalist Movement Party, Turkish Nationalism.

KISALTMALAR

ABD:	Amerika Birleşik Devletleri
akt.:	Aktaran
AP:	Adalet Partisi
ba.:	Bütüne Atıf
Bkz.:	Bakınız
C.:	Cilt
CCA:	Cumhurbaşkanlığı Cumhuriyet Arşivi
CHF:	Cumhuriyet Halk Fırkası
CHP:	Cumhuriyet Halk Partisi
CKMP:	Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi
CMP:	Cumhuriyetçi Millet Partisi
çev.:	Çeviren
Dev-Genç:	Türkiye Devrimci Gençlik Federasyonu
DP:	Demokrat Parti
DPT:	Devlet Planlama Teşkilatı
DTCF:	Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi
ed.:	Editör
FKF:	Fikir Kulüpleri Federasyonu
GATA:	Gülhane Askerî Tıp Akademisi
gen. yay. yön.:	Genel Yayın Yönetmeni
haz.:	Hazırlayan
HP:	Hürriyet Partisi
İTC:	İttihat ve Terakki Cemiyeti
KÜBİTEM:	Kültür, Bilim ve Teknik Merkezi
MAH:	Millî Emniyet Hizmeti Riyâseti
MBK:	Millî Birlik Komitesi
MDD:	Millî Demokratik Devrim

MHP:	Milliyetçi Hareket Partisi
MİT:	Millî İstihbarat Teşkilatı
MKP:	Millî Kalkınma Partisi
MP:	Millet Partisi
MSB:	Millî Savunma Bakanlığı
MTGT:	Milliyetçi Türk Gençlik Teşkilatı
MTTB:	Millî Türk Talebe Birliği
NATO:	North Atlantic Treaty Organization
ODTÜ:	Ortadoğu Teknik Üniversitesi
s.:	Sayfa
S.:	Sayı
SA:	Sturmabteilung
SBF:	Siyasal Bilgiler Fakültesi
SCF:	Serbest Cumhuriyet Fırkası
SKB:	Silahlı Kuvvetler Birliği
SS:	Schutzstaffel
ss.:	Sayfadan Sayfaya
TBMM:	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TİP:	Türkiye İşçi Partisi
TKP:	Türkiye Köylü Partisi
MTD:	Türk Milliyetçiler Derneği
TÖS:	Türkiye Öğretmenler Sendikası
TpCF:	Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası
TSK:	Türk Silahlı Kuvvetleri
ty.:	Tarih Yok
YTP:	Yeni Türkiye Partisi

GİRİŞ

Ordu ile siyaset ilişkisi, Türk siyasal hayatının sıklıkla tartışılan ve üzerinde çeşitli görüşlerin ihtilafa düştüğü bir konu halindedir. Cumhuriyet tarihi boyunca ordunun siyasi idareyle münasebetinin müdahaleye dönüşmesi ise 1960 yılına isabet etmiştir. 27 Mayıs 1960'ta Demokrat Parti (DP) iktidarını alaşağı eden ordu içerisindeki bir grup subay idareyi üstüne almıştır. 27 Mayıs günü yapılan harekâta fiilî olarak iştirak eden ve devamında kurulan Millî Birlik Komitesi (MBK) üyesi seçilen isimlerden biri Binbaşı Dünder Taşer'dir.¹ Taşer'in katıldığı bu harekât, Türkiye'deki darbelerin ilki olmasının yanı sıra birçok yönüyle hâlâ tartışılmaktadır. 27 Mayıs 1960'ın, kendinden sonraki askerî müdahalelerin devindiricisi olduğu görüşüyle ilgili tartışmanın yanında 1960-1980 arası döneme etkileri de dikkate değerdir. Taşer'in subaylıktan siyasetçiliğe evrilen süreci de bu döneme denk düşmektedir.

27 Mayıs'ın akabinde MBK bünyesinde muhtelif vazifeler alarak bunları yerine getiren Taşer'in siyaset yoluna girişinin önemli eşiklerinden biri olarak 13 Kasım 1960 tarihi görülebilir. MBK'nin görevde kalması ve seçimlere gidilerek iktidarın sivil idareye devredilmesi görüşleri etrafında yaşanan hararetli tartışmalarda MBK'nin görevde kalarak birtakım reformları tamamlaması görüşüne sahip olan Taşer, kendisi gibi düşünen MBK üyeleri ile birlikte 13 Kasım'da MBK üyeliğinden azledilmiş ve birkaç gün içinde her biri yurtdışındaki elçiliklerde görevlendirilmiştir. 1965 yılından itibaren bir kısmıyla siyaseten yol arkadaşlığı yapacak olduğu 13 MBK üyesi ile birlikte sürgün edilen Taşer yaklaşık 4 yıl boyunca Fas ve İsviçre'deki elçiliklerde görev yapmıştır. Türkiye'ye dönüşleri ile birlikte ise başta Alparslan Türkeş olmak üzere beraber sürgüne gönderildikleri arkadaşlarının bir kısmı ile Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi (CKMP)'ne girerek siyasete atılmışlardır. CKMP, 1969 yılında Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) ismini almıştır.

---

¹ Yılmaz Öztuna ve Ayvaz Gökdemir, *Türkiye'de Askerî Müdahaleler*, 1. Baskı, İstanbul: Tercüman, 1987, ss. 39-50.

Taşer'in politizasyonu, Türk milliyetçiliğinin Türkiye'deki siyasallaşma süreciyle de doğrudan ilgilidir. Türk milliyetçiliğinin siyasi organizasyonu olarak görülen MHP hareketi içerisindeki konumu, Taşer'i özel olarak ele almayı zaruri kılmaktadır. Taşer'in, özel adıyla “*Ülkücü Hareket*” olarak da tarif edilen MHP hareketi içerisinde gençlere ve aydınlara ihtimam göstermesi programsız bir hareket olarak görülemez. Zira ülkücü hareketin, gençler ve aydınlar üzerindeki tasavvurlarının teşekkülü ve bu iki zümreyle münasebet devamlılığının sağlanmasında Taşer'in inkâr edilemeyecek bir rolü söz konusudur. Bir yandan gençlerin eğitimiyle ve organizasyonuyla yakından ilgilenen Taşer bir yandan da aydın çevrelerle münasebet kurmuştur. Haftalık olarak kaleme aldığı yazıları ise bir bakıma güncel hadiselerle ilgili parti görüşü yahut politikasının duyurulması anlamına gelmektedir. Ancak bu yazılar salt bir diskur niteliğinden ziyade meseleyi özgün bir üslupla ve ilgi çekici örneklerle ele alması bakımından dikkate değerdir. Taşer, sahip olduğu fikir dünyası ve tarih anlayışı sebebiyle çağdaşı mütefekkir, siyaset adamları ve dostlarından ilgi görmüştür. Asker, siyasetçi, fikir adamı Dündar Taşer portrelerinin birbiriyle bağlantısı ve asker ile fikir adamı kimliklerinin siyasetçi kimliğine etkisi sebebiyle bu üç hususu siyasetçiliğini ele alırken cem etmek de yanlış olmayacaktır.

Çalışmanın amacı, öncelikle Dündar Taşer'in çocukluk dönemi ve askerî eğitim süreçlerini ele alarak hayatına etkisini incelemek; devamında 27 Mayıs 1960 askerî darbesini meydana getiren şartlar ile Taşer'in bu süreçteki rolünü ve 13 Kasım 1960 tasfiyesiyle birlikte başlayan süreçteki konumunu detaylarıyla birlikte ele almak; ardından ise CKMP ve MHP'deki siyasi hayatını, Türk milliyetçisi gençler ve aydınlar üzerindeki tesirini inceleyerek siyasi kimliğini tahlil etmektir.

Çalışmada temel olarak; Dündar Taşer'in, MHP'nin siyasi ve ideolojik hüviyetindeki rolünün ne olduğu sorusu cevaplanmaya çalışılmıştır. Bu temel sorunun yanı sıra siyasete girişinde önemli bir eşik olan 27 Mayıs 1960 askerî darbesindeki rolünün ve devamındaki 13 Kasım 1960 tasfiyesi sonrasındaki faaliyetlerinin ne olduğu sorusu cevaplanmaya çalışılmıştır. Bunun yanında ülkücü hareketin, gençlik ve aydınlar hakkındaki tasavvuruna ne ölçüde etki ettiği sorusu cevaplanmaya çalışılmıştır.

Bu sorular doğrultusunda ilk olarak literatür incelemesi yapılmıştır. Böylece literatürde yer alan çalışmalar tespit edilerek konu hakkında veri toplanmıştır. Literatür incelemesinin ardından tespit edilen kaynakların içeriğinin incelenmesi suretiyle² doküman analizi yapılmıştır. Sonrasında ise elde edilen veriler, çalışmaya sağlayacağı katkıya göre sınıflandırılmıştır.³ Kitap, kitapçık, broşür, dergi, gazete ve fotoğraflar literatür incelemesi sırasında tespit edilerek çalışmada kullanılmıştır. Bunlara ek olarak kişisel görüşmeler yapılarak çalışmada kullanılmıştır.

Yazım aşamasında kullanılan kaynakların birincil kaynak olması için çaba sarf edilmiştir. Bununla birlikte dönemin şahitleri ve konuyla ilgisi bulunan olayların faillerinin kaleme aldığı hatırat türündeki eserlerden sıkça istifade edilmiştir. Bilhassa 27 Mayısçıların büyük kısmının hatıratı incelenmiştir. Dünder Seyhan, Talat Aydemir, Numan Esin, Ahmet Er, Sami Küçük, Orhan Erkanlı, Alparslan Türkeş, Mustafa Kaplan, Adnan Çelikoğlu, Osman Köksal, Kâmil Karavelioğlu, Haydar Tunçkanat, Sadi Koçaş, Avni Elevli, Şükran Özkaya ve Ahmet Yıldız'ın hatıratından bu doğrultuda faydalanılmıştır. Hatırat türünün, sübjektif nitelikte olması akıldan çıkarılmayarak gerek görülen noktalarda hatıratlar üzerinden karşılaştırmalı okuma yapılmaya çalışılmıştır.

Çalışmada ilgili dönemlere ait; *Milliyet gazetesi*, *Cumhuriyet gazetesi*, *Devlet gazetesi*, *Hürriyet gazetesi*, *Demokrat İzmir gazetesi*, *Ülke gazetesi*, *Resmî gazete*, *Millî Hareket dergisi*, *Akis dergisi*, *Kim dergisi*, *Ant dergisi*, *Ötüken dergisi*, *Töre dergisi*, *Türk Yurdu dergisi*, *Gaziantep Kültür Dergisi* ve çalışma boyunca atıf sayısı düşük olmakla birlikte birkaç süreli yayından daha istifade edilmiştir. Bahsi geçen gazete ve dergilerin temini; sahaflardan satın alınarak, dijital ortamda edinerek, şahsi kütüphanesini açan kişi/kişilerden yardım alınarak ve Millî Kütüphane süreli yayınlar arşivinde mesai harcanarak sağlanmıştır.

Veri toplama araçları geliştirilirken başvuru yöntemlerinden biri kişisel görüşmelerdir.⁴ Literatürde konuyla ilgili tespit edilen bilgi eksiklerini tamamlamak ve çalışmayı genel mânâda zenginleştirmek üzere kişisel görüşmeler yapılmıştır. Bu

² Bilgen Kırıl, "Nitel Bir Veri Analizi Yöntemi Olarak Doküman Analizi", *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü dergisi*, S. 15, 2020, ss. 170-189, s. 173.

³ Ali Baltacı, "Nitel Araştırma Süreci: Nitel Bir Araştırma Nasıl Yapılır?", *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü dergisi [AEÜSBED]*, C. 5, S. 2, 2019, ss. 368-388, s. 371.

⁴ Baltacı, *Nitel Araştırma Süreci: Nitel Bir Araştırma Nasıl Yapılır?*, s. 374.

doğrultuda Dünder Taşer'in aile bireylerinden kızı Yasemin Taşer Yahnici ve damadı Şevket Bülend Yahnici'yle; Dünder Taşer'in 1965-1972 arasındaki siyaset döneminde yakınında bulunmuş kişilerden Muhittin Çolak, Salih Dilek, Nuri Gürgür ve Osman Çakır'la; Dünder Taşer'in dostlarından İskender Öksüz'le; özel olarak Dünder Taşer'i sormak ve genel olarak ise ülkücü hareketin 1965-1972 arası dönemini soruşturmak üzere Ahmet Bican Ercilasun'la görüşülmüştür. Görüşmelerin ses kayıtları harfiyen deşifre edilerek yazıya geçirilmiştir. Deşifre adımının ardından elde edilen veriler tekrar tekrar okunarak ve üzerlerinde düşünülerek veri aşinalığı sağlanmıştır.⁵

Çalışmada bir kişiye ait siyasi yaşam, kişinin hayat bütünlüğü içerisinde ele alınmıştır. Dolayısıyla çalışma boyunca biyografiyle bazı ortak noktalar söz konusudur. Çalışmada bu durum göz önüne alınarak biyografi türünün bazı hususiyetlerinden istifade edilmiştir.

Biyografi; tarihin, ferdi konu alan türü olarak kabul edilebilir. Tarih yazımıyla biyografi arasındaki münasebet, biyografiyi daha değersiz kılacak şekilde tartışılacak olsa da biyografi, önemli şahsiyetlerin hâtırasını diri tutmayı sağlaması bakımından kıymet görmüştür. Bir yandan da bu önemli şahsiyetlerin yaşamları, tarihçiler ve okuyucular nazarındaki ilgi çekiciliğini muhafaza etmektedir. Siyasi, dinî ve askerî liderler; sanatçı, yazar ve bilim insanları hakkında yazılan biyografiler ilgi çekicilik hususunda başarı göstermeye devam etmektedir.⁶ Biyografi yazımının, tarihteki yerini almış ve kendisini savunma ihtimali kalmamış bir şahsiyeti konu alıyor olması temel problemlerden biridir. Bunun yanı sıra hayatı kaleme alınan şahsiyetle hemhal olmak da biyografi yazımının problemlerinden biri olarak gözükebilir. Bu bakımdan sübjektifliğe açık olması, göz önünde bulundurulmalıdır.⁷ Bu hususta, sözlü tarih kaynakları kullanımının çalışmanın sübjektifliğini artıracak yönünde endişe söz konusu olsa da İlber Ortaylı, ihtiyatlı kullanıldığı takdirde sözlü tarihin de faydalı olabileceğini ifade etmiştir. Ona göre, vesikanın kapsamını tespit etmek mümkün değildir. Pek çok şey, konuya fayda sağlayarak vesika niteliğini

⁵ Hilal Çelik, Nur Başer Baykal ve Hale Nur Kılıç Memur, "Nitel Veri Analizi ve Temel İlkeleri", *Eğitimde Nitel Araştırmalar dergisi [ENAD]*, C. 8, S. 1, 2020, ss. 379-406, ss. 384-385.

⁶ Barbara Caine, *Biyografi ve Tarih*, 1. Baskı, çev. Müge Sözen, İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 2019, ss. 4-10.

⁷ Necati Çavdar, "Tarihsel Biyografi İnşasında Sübjektiflik Sorunu", *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 60, Eylül 2017, ss. 627-644, s. 630.

taşıyabilir. Vesikanın sınırı, yazarın *havsalasına, görüşüne ve yararlanacağı tesadüflere bağlıdır*. Sözlü tarihin de bu doğrultuda dikkat dışı kalması düşünülemez.⁸ Jan Vansina'nın deyişiyle görgü tanıklığı olarak da ifade edilebilecek bu kaynağın güvenilirliğinin dezavantajlarından biri de görgü tanıklarının olayı kimi zaman kusurlu yahut eksik şekilde gözlemlemeleridir. Vansina'ya göre tanıklar evvela olayı görmeli ve gördüklerini anlayabilmelidir. Ancak bu 2 şart yerine getirilse dahi bu tanıklıkların kişisel tecrübelerle dayanması ve hem duygusal hem de algısal bireysellik içermesi güvenilirlik bakımından yine dezavantaj doğurabilmektedir. Tüm bunlara rağmen Vansina, bu tanıklıkları kısmen güvenilir olarak görmektedir.⁹ Ancak biyografiye konu olan ferdin yakınlarının tarafı anlatım ihtimali de göz önünde bulundurulmalıdır.¹⁰ Bu kaynaklardan istifade edilmesi durumunda konuyla ilgili diğer kaynaklarla karşılaştırma yapılmasının, bu ihtimalin bertaraf edilmesini sağlaması mümkündür.

Çalışma boyunca bu doğrultuda, bilhassa hatırat gibi şahsi görüş ve izlenimlere dayanan kaynaklardan istifade edilirken ele alınan konuyla ilgili kaynaklardan karşılaştırma yapılarak görüş desteklenmiş yahut aradaki farklar paylaşılmıştır. Bununla birlikte Taşer'in aile fertleri ve bilhassa 1965-1972 yılları arasında arkadaşlık ettiği kişilerle yapılan görüşmelerde elde edilen bilgiler de konuyla ilgili kaynaklardan karşılaştırma yapılarak kullanılmıştır. Böylelikle sübjektif anlatımın tesirlerinin azaltılması amaçlanmıştır.

Biyografi, aynı zamanda dönemi de yansıtan bir türdür. Zira tarihteki her birey, yine tarihin bir bölümünü temsil edebilir.¹¹ Bireyle dönem arasındaki münasebet, yazarın da konuyu ele alışı doğağ olarak etkilemektedir. Zira bireyi dönemden bağımsız düşünmek mümkün değildir. Dolayısıyla bireyi, yaşadığı dönemle birlikte ele almak önem arz etmektedir. Dönemin siyasi hadiseleri, iktisadî koşulları, toplum yapısı, eğitim sistemi ve pek çok unsur, bireyi doğrudan yahut dolaylı olarak etkilemektedir.

---

⁸ İlber Ortaylı, *Tarih Yazıcılık Üzerine*, 2. Baskı, Ankara: Cedit Neşriyat, 2011, ss. 138-141.

⁹ Jan Vansina, *Tarih Türü Olarak Sözlü Gelenek*, 1. Baskı, çev. Emre Teğın, Ankara: Tün Kitap, 2021, ss. 26-27.

¹⁰ Çavdar, *Tarihsel Biyografi İnşasında Sübjektiflik Sorunu*, s. 637.

¹¹ Ortaylı, *Tarih Yazıcılık Üzerine*, s. 142.

Çalışma boyunca bu doğrultuda, Taşer'in hayatındaki devreler ele alınırken dönemin şartları da incelenmiştir. Fert üzerinden döneme dair çıkarımlar yapılabilirken ferdi dönemin şartları içerisinde ele almak, dönemin fert üzerindeki etkisini saptayabilmek bakımından da fayda sağlamaktadır. Dolayısıyla dönemin siyasal koşulları, iktisadi koşulları ve toplum yapısı gibi unsurlar da bu doğrultuda çalışmada konu edilmiştir.

Konu edilen ferdin hayatındaki detayların paylaşılması da fayda sağlayabilir. Konuyla doğrudan ilgili gözükme de bazı detaylar okuyucu için faydalı olabilir yahut bazı küçük detaylar, büyük hadiselerden daha fazla çıkarım yapılmasını sağlayabilir. Plutarkhos, bu noktada biyografi ile tarih yazımı arasındaki farkı ortaya koymuştur:

“Çünkü tarih değil, biyografi yazıyorum ve gerçek şu ki, en parlak kahramanlıklar onları gerçekleştiren insanların erdemleri ya da ahlaksızlıkları hakkında genellikle bize hiçbir şey söylemezken, tesadüfi bir söz ya da şaka yalnızca binlerce kişinin öldüğü bir savaşı kazanmanın, büyük orduları bir araya getirmenin, ya da şehirleri kuşatmanın başarısından çok daha fazla bir adamın karakterini ortaya koyabilir.”¹²

Buradan hareketle küçük detayların, karakterin tespitinde etkili olabildiği anlaşılmaktadır.

Çalışma boyunca bu doğrultuda, detay olarak gözüken elde edilmiş veriler de konu bütünlüğüne uygun şekilde paylaşılmaya çalışılmıştır. Bu yapılırken, bahsedildiği üzere büyük hadiselerden yapılamayan önemli çıkarımların bazı küçük detaylar sayesinde yapılabildiği göz önüne alınmıştır. Bunun yanı sıra, konuyla ilgili paylaşılan her detay bilginin başka araştırmacılar için sağlayacağı potansiyel katkı göz önünde bulundurularak detay bilgilerin paylaşılmasından geri durulmamıştır.

Tez başlığının öznesi durumundaki “*Dündar Taşer*” hakkında bugüne kadar yapılmış çalışmalara değinmek yerinde olacaktır. Dündar Taşer hakkında yapılmış ilk kitap çalışması Nevzat Kösoğlu'na aittir. 2003 yılında *Alternatif Yayınları*'nce neşredilen “*Dündar Taşer*”¹³ adlı kitap, gözden geçirilerek ve bazı ilaveler yapılarak *Ötüken Neşriyat* tarafından yeniden neşredilmiştir. Nevzat Kösoğlu, Taşer'in kaleme aldığı yazılar üzerinden onun fikir dünyasının tefsirini yapmış; ancak çalışma,

¹² Plutarkhos, *The Age of Alexander: Nine Greek Lives*, çev. Ian Scott-Kilvert, Harmondsworth: Penguin, 1973, s. 252. akt.; Caine, *Biyografi ve Tarih*, s. 11.

¹³ Nevzat Kösoğlu, *Dündar Taşer*, 1. Baskı, Ankara: Alternatif Yayınları, 2003, ba.

Taşer'in hayatıyla ilgili malumatlar açısından kısıtlı kalmıştır. Bununla birlikte, kitapta tashihe muhtaç bazı bilgi yanlışlıkları bulunmaktadır.¹⁴

Taşer hakkında yapılan ikinci çalışma bir yüksek lisans tezidir. 2009 yılında Niğde Üniversitesi'nde Şaban Bayrak'ın danışmanlığında, Muzaffer Çatak tarafından hazırlanıp "*Dündar Taşer'in Fikir Hayatı*" başlığıyla yayımlanan tez, Taşer hakkında yapılmış ilk akademik çalışma olma özelliğine sahiptir. Çatak'ın, tez yazım sürecinde Taşer'in ailesi ve dostlarıyla görüşmeler yapması, önem arz etmektedir. Çalışma 3 bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde "*Millet*" ve "*Milliyetçilik*" kavramları ile birlikte Atatürk'ün milliyetçilik anlayışı ele alınmıştır. İkinci bölümde ise Taşer'in hayatına kısa bir şekilde yer verilmiş; üçüncü bölümde de fikirlerine odaklanılmıştır. Bu doğrultuda "*Devlet*", "*Vatan*", "*Nizam*", "*Batılılaşma*", "*Eğitim ve İlim*", "*Millet*", "*Milliyetçilik ve Türkçülük Kavramları*", "*Atatürk*", "*Örf-Kanun; Kültür ve Medeniyet*", "*Ordu*", "*Osmanlı Devleti*", "*Turancılık*", "*Rusya ve Amerika*", "*Türkiye'nin Gelişimi*", "*Aydın*" konu başlıklarıyla Taşer'in fikir dünyası ele alınmıştır.¹⁵ Çatak'ın tez çalışması ilk olarak 2010 yılında *Ankara Türk Ocağı Şubesi Yayınları*'nca "*Dündar Taşer'in Fikir Hayatı*" başlığıyla yayımlanmış;¹⁶ ardından 2017 yılında *Töre-Devlet Yayınları*'nca "*Türk Milliyetçiliği ve Dündar Taşer'in Fikir Dünyası*" başlığıyla neşredilmiştir. Tezin ardından yapılan her iki kitap çalışması da içerik bakımından tez çalışmasıyla eştir.¹⁷

Büyük oranda Taşer hakkındaki meseleleri ihtiva eden bir diğer eser de Taşer'in dostu İbrahim Metin tarafından 2012 yılında *Töre-Devlet Yayınları*'nca yayımlanan "*İhtilâlciler Hesaplaşıyor [Belgelerle 27 Mayıs-Ondörtler ve Dündar Taşer]*" başlıklı kitap çalışmasıdır. Çalışma 6 bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, 27 Mayıs 1960'ta ihtilâl hazırlıklarına katılanların hatıratlarından yapılan alıntılarla katılım gerekçeleri ve hazırlık süreci ele alınmıştır. İkinci bölüm, 13 Kasım 1960 tasfiyesine giden sürecin anlatımına ayrılmıştır. Üçüncü bölümde, Taşer'in 27 Mayıs'la ilgili yazılarından bazıları seçilerek aktarılmıştır. Dördüncü bölümde ise 27

¹⁴ Nevzat Kösoğlu, *Dündar Taşer*, 3. Baskı, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2015, ba.

¹⁵ Muzaffer Çatak, "Dündar Taşer'in Fikir Hayatı", Niğde: Niğde Üniversitesi Sosyal Bilgiler Öğretimi Programı Yüksek Lisans Tezi, 2009, ba.

¹⁶ Muzaffer Çatak, *Dündar Taşer'in Fikir Hayatı*, 1. Baskı, Ankara: Türk Ocakları Ankara Şubesi Yayınları, 2010.

¹⁷ Muzaffer Çatak, *Türk Milliyetçiliği ve Dündar Taşer'in Fikir Hayatı*, İstanbul: Töre-Devlet Yayınları, 2017.

Mayıs'a dair bazı konular yer almıştır. Beşinci bölüm, çalışmanın en mühim bölümüdür. Bu bölümde, 14'lerin sürgün dönemindeki haberleşme ağına ışık tutulmuş ve birbirlerine gönderdikleri mektup metinleri paylaşılmıştır. Son bölümde ise Dünder Taşer'in sürgün döneminde siyasi meseleler üzerine kısa notlar tuttuğu defterindeki notları yer almaktadır. Çalışmada, 14'lerin sürgün döneminde birbirlerine yazdıkları mektupların yer alması Türk siyasal hayatında bir dönemin aydınlatılmasına katkı sağlamıştır.¹⁸

Taşer hakkındaki bir diğer çalışma 2021 yılında yazılmış bir yüksek lisans tezidir. Afyon Kocatepe Üniversitesi'nde Turan Akkoyun'un danışmanlığında Üzeyir Aygördü tarafından hazırlanıp "*Dünder Taşer'in Hayatı ve Fikirleri Üzerine Bir İnceleme (1925-1972)*" başlığıyla yayımlanan çalışma, Taşer'in hayatı ve fikirleri üzerine kapsamlı bir çalışma mahiyetindedir. Çalışma 3 bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde ailesinden, askerî eğitim dönemlerinden ve askerlik mesleğini ifa ettiği yıllardan kısaca bahsedilmiş; Taşer ve 27 Mayıs süreci ele alınarak bölüm tamamlanmıştır. İkinci bölümde siyasi hayatı ele alınmıştır. Üçüncü bölüm ise Taşer'in fikirleri hakkındadır. Bu bölümde Taşer'in fikir adamı ve entelektüel kimliği ön plana çıkarılmıştır. Çalışmada Taşer hakkında, daha evvel temas edilmemiş, pek çok nokta ele alınmıştır. Bu yönüyle önem arz etmektedir.¹⁹

Doğrudan Dünder Taşer hakkında yazılmış olmasa da dikkate değer bir diğer çalışma, 2022 yılında Marmara Üniversitesi'nde Mervener Tuzak tarafından Ali Satan'ın danışmanlığında hazırlanıp "*XX. Yüzyılın İkinci Yarısında Türk Milliyetçiliği Yorumları (Dünder Taşer, Ahmet Arvasi, Durmuş Hocaoglu)*" başlığıyla yayımlanan doktora tezidir. Çalışmada; millet ve milliyetçilik mefhumlarına dair genel bir giriş yapılmış ve bahsi geçen 3 ismin de hayatlarından kısaca bahsedilmesinin ardından çeşitli mefhum ve konulara dair fikirlerinden bahis açılmış, aralarında karşılaştırma yapılmıştır. Bu başlıklar "*Millet ve Milliyetçilik*", "*Kültür, Medeniyet ve Batılılaşma*", "*Aydın*", "*Devlet ve Vatan*", "*Atatürk*",

---

¹⁸ İbrahim Metin, "*İhtilâlciler Hesaplaşıyor [Belgelerle 27 Mayıs-Ondörtler ve Dünder Taşer]*", 1. Baskı, İstanbul: Töre-Devlet Yayınları, 2012, ba.

¹⁹ Üzeyir Aygördü, "*Dünder Taşer'in Hayatı ve Fikirleri Üzerine Bir İnceleme (1925-1972)*", Afyonkarahisar: Afyon Kocatepe Üniversitesi Tarih Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, 2021, ba.

Cumhuriyet, Demokrasi ve Ordu”, “Ülkücülük ve Sol’a Bakış”, “Gelecek Tasavvuru” şeklindedir.²⁰

Tezin önemi ve literatüre katkısı; Dünder Taşer hakkında hazırlanmış diğer çalışmalardan farklı olarak, daha evvel faydalanılmamış kaynakların tespit edilip kullanılması, daha evvel yazılmamış bazı bilgilere kişisel görüşmeler sayesinde ulaşılması ve dönemin süreli yayınlarından faydalanılması doğrultusunda Dünder Taşer’in hayatı ve siyasi serencamı hakkında, boşluk kalmamasına dikkat edilerek bir çizgi çizilmesidir. Süreli yayınlarda tespit edilen Taşer’e ait demeçler, Taşer’in ailesi ve dostlarıyla yapılan görüşmelerde elde edilen bilgiler, Taşer’le ilgili çalışmalarda kullanılmamış büyük kısmı hatıratı dayalı kaynakların tespit edilerek yeni bilgiler ortaya koyulması çalışmanın, diğer çalışmalardan farklarını oluşturmaktadır. Bununla birlikte Taşer’in hayatındaki devreler anlatılırken bahsedilen bazı temel bilgiler dolayısıyla diğer çalışmalarla benzerlikler meydana gelmiştir.

Tez konusu, Dünder Taşer’in siyaset ve fikir hayatıyla sınırlandırılrsa da çocukluk ve gençlik döneminden bahsedilerek, kopuk bir anlatımın önüne geçilmesi hedeflenmiştir.

Çalışmanın sınırlılıklarıyla ilgili öncelikle, Dünder Taşer’in hatırat kaleme almadığını ve günlük tutmadığını ifade etmek gerekmektedir. Muhtelif dergilerde yayımlanan az miktardaki hatıraları ve İbrahim Metin’in “*İhtilâlciler Hesaplaşıyor*” adlı çalışmasında yayımlanan defter notları bunun küçük bir istisnası olabilir. Bunun yanı sıra araştırma sürecinde muhtelif gazetelerin ve dergilerin bazı sayılarına ulaşılmasında zorluklarla karşılaşmıştır. Bir diğer sınırlılık ise kişisel görüşme yapılması planlanan İbrahim Metin ve Sadi Somuncuoğlu’nun bu süreçte vefat etmesidir. Bu durum, Dünder Taşer hakkında aktaracakları bilgilerden mahrum kalınmasına sebep olmuştur.

Erik Jan Zürcher, dönemleme hakkında bazı ipuçları vermektedir. Buna göre, dönemleri birbirinden ayırırken her dönüm noktası yeni bir gelişmenin başlangıcı

---

²⁰ Mervener Tuzak, “*XX. Yüzyılın İkinci Yarısında Türk Milliyetçiliği Yorumları (Dünder Taşer, Ahmet Arvasi, Durmuş Hocaoglu)*”, İstanbul: Marmara Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı Doktora Tezi, 2022, Danışman: Prof. Dr. Ali Satan, ba.

olurken aynı zamanda da bir önceki gelişmenin doruk noktası olmalıdır.²¹ Çalışma, bölümlere ve konu başlıklarına ayrılırken Zürcher'in dikkat çektiği bu hususa dikkat edilmeye çalışılmıştır.

Çalışma 4 bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın ilk bölümünde, Türk milliyetçiliğinin 19. yüzyıldan itibaren Osmanlı Türkleri arasındaki gelişimi ele alınmaya çalışılmıştır. Bu yapılırken Ziya Gökalp ile Yusuf Akçura arasındaki fikrî gerilim de konu edilmiştir. Bu süreçte yaşanan millî uyanış, siyasi gelişmelerle de beraber değerlendirilmiş ve Cumhuriyet'e giden süreçte Türk milliyetçiliğine artan rağbet ortaya koyulmaya çalışılmıştır.

İkinci bölümde, Dünder Taşer'in hayatındaki belirli devreler, dönemin şartları ile birlikte ele alınmaya çalışılmıştır. 1925'te Dünder Taşer'in doğumu ile başlayan süreç, Gaziantep'teki çocukluk yıllarının ardından Kuleli Askerî Lisesi ve Kara Harp Okulu'ndaki dönemleri ele alınarak incelenmeye çalışılmıştır. Ardından ise Taşer'in askerlik mesleğindeki 15 yılı konu edilmiştir. Bu konular ele alınırken Taşer'in özel hayatıyla ilgili elde edilen bilgiler de paylaşılmıştır. Bahsi geçen bu dönemler 1925-1960 yılları arasını kapsamaktadır.

Üçüncü bölümde ele alınmaya çalışılan konu 27 Mayıs 1960 askerî darbesi ve etkisiyle meydana gelen bazı hadiselerdir. 27 Mayıs 1960 askerî darbesine giden süreçte ordu içerisinde meydana gelen ve artarak devam eden hareketler, bu hareketlerin sebepleri, nihayetinde ise teşekkül eden ihtilâl örgütleri detaylarıyla ele alınmaya çalışılmıştır. Bununla birlikte Taşer'in bu sürece dahil oluşu, 27 Mayıs gecesi yapılan harekâtındaki rolü ve 27 Mayıs hakkındaki görüşleri detaylarıyla birlikte ele alınmaya çalışılmıştır. Taşer'in İçişleri Bakanlığı'ndaki görevi, MBK'ye giriş süreci, MBK'deki faaliyetleri ele alınmaya çalışılırken aynı zamanda bu süreçler genel işleyiş ve vaziyet bakımından da ortaya koyulmaya çalışılmıştır. MBK içerisinde oluşan dengeler ve fikir ayrılıklarının yol açtığı gruplaşmalar nedeniyle gerçekleşen 13 Kasım tasfiyesi ile buna bağlı olarak devamındaki gelişmeler Taşer ekseninde ele alınmaya çalışılmıştır. Bu dönemdeki en önemli noktayı teşkil eden sürgün yılları da Taşer ve 14'ler ekseninde ele alınarak siyasete girişlerini hazırlayan

---

²¹ Erik Jan Zürcher, *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, 7. Baskı, çev. Yasemin Saner Gönen, İstanbul: İletişim Yayınları, 2000, s. 11.

süreç incelenmeye çalışılmıştır. Bunların yanı sıra bahsi geçen dönemlerde cereyan eden hadiselerle dair Taşer'in fikir ve görüşleri de aktarılmaya çalışılmıştır.

Dördüncü bölümde ele alınmaya çalışılan konu Taşer'in siyaset hayatı ve bu konu çevresinde gelişen diğer alt konulardır. Bu doğrultuda siyasete giriş süreci, CKMP'de başlayan siyasi hayatı ve parti içerisinde sürekli mânâda yükselen konumu ele alınmaya çalışılmıştır. Başlayan bu yeni siyasi hareketin gençlik ile aydınlara verdiği önem ve Taşer'in bu 2 meseleye dair yakın ilgisi bu bölümde odaklanılmaya çalışılan ana konulardan biri olmuştur. Bu doğrultuda Ülkü Ocakları ve Komando Kampları lehte ve aleyhte görüşlere başvurularak ele alınmaya çalışılmış; aydınlarla kurulan münasebetin kanalları ve muhtevası ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Bunların yanında Taşer'i, aydınlar nazarında dikkat çekici kılan yazarlık tecrübesi ve ortaya koyduğu yazıları ele alınmaya çalışılmıştır. Bu bölümün kronolojik çerçevesini oluşturan 1965-1972 tarihleri arasında meydana gelen siyasi ve toplumsal hadiselerle dair Taşer'in görüşleri, bilhassa yazılarından ve gazetelere verdiği demeçlerden takip edilerek güncel hadiseleri algılayışı ve bu hadiselerle dair değerlendirmeleri incelenmeye çalışılmıştır. Bölümün son kısmında ise 13 Haziran 1972'deki vefatı sonrasında hakkında yazılanlardan ve sahip olduğu şahsi hususiyetlerden bahsedilmeye çalışılmıştır. Taşer'in; 27 Mayıs sürecini ve etkileriyle birlikte devamındaki süreci ele alan üçüncü bölüm ve özü itibarıyla CKMP ile MHP'deki siyaset hayatını ele alan dördüncü bölüm çalışmanın gövdesini oluşturmaktadır.

Tezin sonuç kısmında, tez boyunca aktarılan bilgiler ışığında değerlendirme yapılmıştır. Ekler kısmında ise, Dünder Taşer'in askerlik ve yurtdışı görevleriyle ilgili bazı resmî belgelere ve bazı fotoğraflarına yer verilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. TÜRK MİLLİYETÇİLİĞİNİN KÖKENLERİ

Türk milliyetçiliğinin kökenlerinin ele alınması, onu hamasetin bir parçası yapılması durumundan sıyırmak ve aynı zamanda doğru şekilde, tabiri caizse hak ettiği gibi tanımlamak için büyük önem arz etmektedir. Bu doğrultuda en fazla dikkate alınacak dönem, 20. yüzyılın ilk çeyreği olacaktır. Bu tarihlerde, Türkçülüğün fikrî tarihinde müstesna bir yere sahip olan ve hatta Türkçülüğün babaları olarak da görülen Ziya Gökalp ve Yusuf Akçura, fikirlerini referans alınacak isimler olarak öne çıkmaktadır. Tabii bununla birlikte halihazırda devam eden belirli tartışmalar, Orhun abideleri meselesini ele alınmasını zorunlu kılacaktır.

Türk milliyetçiliğinin kökenlerini ele almak, Türkiye Cumhuriyeti'nin temelini ve daha geniş çerçevede Türk siyasal hayatını anlamak için de önem arz etmektedir. Zira ulus devlet prensibiyle inşa edilen Türkiye Cumhuriyeti hem kadroları hem de ideolojisi bakımından, daha evvelden, milliyetçi mahfillerde yer almış ve bir kısmı halen Türk milliyetçisi olarak tanımlanabilecek isimlerle iltisaklıdır.

Türk milliyetçiliğinin doğuşunu yahut kökenlerini ele alırken fazlaca üzerinde durulacak iki isim Ziya Gökalp ve Yusuf Akçura'dır. Bu iki ismin sahip olduğu fikirler ve hatta ikisi arasında yaşanan fikrî gerilimler, temsil ettikleri yahut oluşturdukları ekoller ele alınacak ve bu bağlamda Türk milliyetçiliğinin doğuş süreci incelenecektir.

1.1. TÜRK MİLLİYETÇİLİĞİNİN DOĞUŞU

Millet mefhumu, 19. ve belki de 20. yüzyılın tartışmalı konularından biri hâlinedir. Bunun önemli sebeplerinden biri, tanımlanması üzerine hemfikir olunamamış ve hakkında birçok farklı tanım üretilmiş olmasıdır. Ancak *millet* üzerine yapılan tartışmalar *milliyetçilik* üzerine tartışılmasının da yolunu açmaktadır.

Bilhassa Fransız İhtilâli sonrasında kuvvetli hâle gelen milliyetçilik²², birkaç asır içerisinde imparatorluklar çağıının kapanmasına sebep olmuş ve hem mikro hem de makro ölçekteki siyasi değişimlerin baş sebebi hâline gelmiştir. Milliyetçiliğin serencamı, Osmanlı Devleti'nin gidişatını da önemli ölçüde etkilemiştir. Bu noktada ön plana çıkan konu ise Türk milliyetçiliğidir.

Türk milliyetçiliği, pek çok yönüyle tartışılan bir konu halindedir. Doğuşuyla ilgili olan kısmı ise bu tartışmalar arasında önemli bir yer tutmaktadır. Türk milliyetçiliğinin doğuşu, bir yandan Fransız İhtilâli ile birlikte meydana gelen gelişmelerin neticesine bağlanırken bir yandan Orhun abidelerindeki satırlara dayandırılarak daha eski tarihlere götürülmektedir. Ancak 19. yüzyılın sonu, 20. yüzyılın başından itibaren modern mânâda bir fikir sistemi olarak teşekkül ettiği muhakkaktır.

Tanıl Bora, verdiği referanslarla, Türk milliyetçiliğinin geç-milliyetçilik hüviyetinde olduğunu ifade etmektedir. Ancak diğer geç-milliyetçiliklerden ayrılan bir tarafı vardır. Türk milliyetçiliği, diğer geç-milliyetçilikler gibi bağımsızlık kazanma amacıyla değil, bir imparatorluğun yıkılışına şahitlik etmenin ve buna çare

---

²² Bu noktada milliyetçilik kuramlarından bahsedilmesi yerinde olacaktır. Kuramlardan ilki, *primordialism* yani *ilkçi yaklaşım*dır. Buna göre, milletler doğaldır, milliyetçilik hep var olmuştur ve eskiçağlardan bugüne kadar varlıklarını sürdürmüşlerdir. (Bkz. Umut Özkırımlı, *Milliyetçilik Kuramları [Eleştirel Bir Bakış]*, Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2019, s. 74.) Bir diğer kuram olan *Modernist yaklaşım*a göre milletler ve milliyetçilik; sanayileşme, kapitalizm, merkezî devletlerin kurulması, kentleşme gibi unsurların oluşturduğu modern sürecin etkileriyle birlikte ortaya çıkmıştır. Zira daha eski çağlarda milliyetçiliğin ortaya çıkmasını sağlayacak toplumsal, siyasi ve ekonomik şartlar mevcut değildir. (Bkz. Özkırımlı, *Milliyetçilik Kuramları [Eleştirel Bir Bakış]*, s. 96.) *Etno-sembolcü yaklaşım* ise yukarıda bahsedilen iki yaklaşımın orta yolunu bulmak niyetindedir. Buna göre milliyetçilik, modern çağın getirdiği etkilerle ortaya çıkmıştır. Ancak milletler, modern öncesi dönemde varlık sürdüren etnik toplulukların bir devamı olarak görülmelidir. Zira modern milletler, geçmişteki etnik değerleri göz önünde bulundurmada açıklanamaz. (Bkz. Özkırımlı, *Milliyetçilik Kuramları [Eleştirel Bir Bakış]*, ss. 190-191.)

aramanın travmasıyla şekillenmiştir.²³ Bu, zihinlerini, Türk milliyetçiliğini yahut devleti ilgilendiriyor da olsa, pek çok farklı konuya yorma zarureti hissedilen Türk milliyetçisi aydınların fikirlerinin teşekkül sürecini etkilemiştir. Bu aydınların fikirlerini, siyasi hadiselerin art arda cereyan ettiği bu *olağanüstü* dönemin şartlarını göz önünde bulundurarak değerlendirmek yerinde olacaktır. Türk milliyetçiliğinin doğuşu bahsine tekrar dönmek gerekirse, başvurulması gereken ilk isimlerden biri *Türkçülüğün babası* olarak ifade edilen Ziya Gökalp'tır.

Gökalp'a göre, Türkçülüğün Türkler arasında yayılması ve benimsenmesinden evvel Avrupa'da iki hareket meydana gelmiştir. Bunlardan ilki, Fransızcada *Turquerie* olarak ifade edilen Türkperestlik, yani Türk hayranlığıdır. Türkiye'de yapılmış Türk sanatının ürünü olan eserleri evlerinde toplayarak bir Türk odası meydana getiren Avrupalılar arasında böylece bir Türk hayranlığı vücuda gelmiştir. İkinci hareket ise *Türkiyât*'tır. Avrupa'nın muhtelif ülkelerindeki ilim adamları yaptığı çalışmalarla Türklerin kadim bir millet olduğunu, geniş bir sahaya yayıldığını, belirli zamanlarda dünyaya hâkim olan devletler ve yüksek medeniyetler meydana getirdiklerini ortaya koymuşlardır. Bu araştırmaların konusunu Türkiye Türklerinden ziyade Şark Türkleri teşkil etse de yine de bu gelişmeler bazı mütefekkirlerin üzerinde tesir yaratmıştır.²⁴ Gökalp, bu eserlere; Joseph de Guignes'in *Histoire generale des Huns, des Mongols*, Arthur Lumbey David'in *Grammaire Turke*, Leon Cahun'un *Introduction a l'histoire de l'Asie* eserlerini örnek göstermiştir.²⁵ Bunun yanı sıra Macar Türkolog Arminius Vambery'nin²⁶ 1878 yılında Türkçe olarak yayımlanan *Bir Sahte Dervişin Orta Asya'da Seyahati* adlı eseri hem kendisini Osmanlı aydınları nezdinde meşhur etmiş hem de yukarıda bahsedilen etkinin bir parçası hâline getirmiştir. Bu etkiye bağlı olarak Ahmet Vefik Paşa, Süleyman Paşa, Ali Suavi, Bursalı Tahir, Mustafa Celaledin Paşa, Şemseddin

²³ Tanıl Bora, *Cereyanlar [Türkiye'de Siyasî İdeolojiler]*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2018, s. 195.

²⁴ Ziya Gökalp, *Türkçülüğün Esasları*, haz. Salim Çonoğlu, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2019, ss. 21-22.

²⁵ Uriel Heyd, *Türk Milliyetçiliğinin Kökenleri*, çev. Göke Bozkurt, İstanbul: İlgi Kültür Sanat Yayıncılık, 2010, s. 119.

²⁶ Vambery, Osmanlı topraklarını çok kez ziyaret etmiştir. Onun, Türklerin ve Macarların ortaklaşa yarattıkları Asya medeniyetinin, dönemin hâkim unsuru olan Avrupa medeniyetine üstünlüğünü vurgulaması, tarih ve kültürüyle övmek isteğinde olan Osmanlıların hoşuna gitmiştir. Bkz. David Kushner, *Türk Milliyetçiliğinin Doğuşu [1876-1908]*, çev. Şevket Serdar Türet, Rekin Ertem, Fahri Ertem, İstanbul: Kervan Yayınları, 1979, s. 69.

Sami gibi bazı Osmanlı aydınları da Türk kültürü ve tarihi üzerine eserler vermeye başlamıştır.²⁷

Yusuf Akçura, kavim ve kabilelerin, diğerlerine karşı üstünlük iddiasını, milliyet fikrinin çıkış noktası olarak görmektedir. Türklerde de bu his ve iddianın her dönemde bulunduğunu kesin olarak ifade edebileceğini söylemiş ve şunu eklemiştir: *“Lakin bahsimizin mevzû’u olan “milliyet fikri”, bu his ve iddianın çok mütekâmil bir safhasıdır. Kabile ve kavmiyet hissinin, milliyet fikri derecesine yükselmesi, şarkta değil, garbda vukû’a gelmiştir.”*²⁸ Yani Türk milletinde millî hisler bir şuur²⁹ olarak bulunmasına rağmen bunun milliyet fikrine tekâmülü ancak modern dönemlerde Avrupa’daki gelişmelere bağlı olarak meydana gelmiştir.

1.1.1. Rusya Türklerinin Etkisi ve Yusuf Akçura

Osmanlı aydınları arasında millî bilincin ortaya çıkması ve Türk tarihine ilgi duyulmaya başlanmasını sağlayan bir unsur da Rusya Türklerinin etkileridir. Kapitalizmin Rusya’da hızlı bir şekilde gelişmesi, bilhassa Azerbaycan’da ve

²⁷ Bora, *Cereyanlar [Türkiye’de Siyasî İdeolojiler]*, ss. 196-197.

²⁸ Yusuf Akçura, *Türkçülüğün Tarihi*, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2019, s. 16.

²⁹ Orhun abidelerinin, Türk milliyetçiliğinin hangi noktasında konumlandırılacağı bu aşamada bir soru doğurmaktadır. Muharrem Ergin, Orhun abidelerinden övgü ve önemle söz etmektedir: *“Türk adının, Türk milletinin isminin geçtiği ilk Türkçe metin.. İlk Türk tarihi.. Taşlar üzerine yazılmış tarih..”* (Bkz. Muharrem Ergin, *Orhun Abideleri*, İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 1980, s. 7.) Orhun abideleri Göktürk devrinde diktirilmiştir. İsimleri; Kül Tigin abidesi (732), Bilge Kağan abidesi (735) ve Tonyukuk abidesi (720-725) olmak üzere sayıca üç tanedir. (Bkz. Ergin, *Orhun Abideleri*, ss. 7-8.) Bilge Kağan abidesinde *Türk* ve *Türk milleti* ifadelerinin çokça yer bulması, milleti bir arada tutan bağlar ve motivasyon kaynaklarının yine bu ifadeler üzerinden aranmasına sebep olmaktadır. Türk milliyetçiliği bu kaynaklardan biri olarak kabul edilebilir. Ancak Erol Güngör, Türklerde milliyetçiliğin Göktürk devrinde teşekkül ettiğine dair görüşe karşı çıkmaktadır. Erol Güngör’e göre, Bilge Kağan’ın Orhun abidelerinde “Türk Budunu” şeklindeki hitabı, Türklerin bugünkü mânâda bir millet gibi teşkilatlandıklarını göstermemekte; aksine Türklerdeki kabile şuurunun millet şuuruna engel olacağını ifade ederek bir öğüt yahut uyarı niteliği taşımaktadır. (Bkz. Erol Güngör, *Sosyal Meseleler ve Aydınlar*, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 1998, ss. 97-98.) Ancak Erol Güngör’ün aksine İbrahim Kafesoğlu, Orhun abidelerini Türk milliyetçiliğinin kaynaklarından biri olarak görmektedir. (Bkz. İbrahim Kafesoğlu, *Türk Milliyetçiliğinin Meseleleri*, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2017, ss. 20-21.) Mehmed Niyazi Özdemir ise, Çiçi Yabgu’nun MÖ 36’daki sarfettiği sözleri hatırlatarak milleti bir arada tutan motivasyonun arayışına girişmiştir. (Bkz. Mehmed Niyazi, *Millet ve Türk Milliyetçiliği*, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2018, s. 109.) Bahsi geçen dönemlerde Türklük şuuruna sahip olunduğunu ifade etmek yanlış olmayacaktır. Ancak 20. yüzyılın başlarında devlet siyasetinde ve aydınlar arasında gözlenen Türk milliyetçiliğinin başka vasıfları mevcuttur. Bu milliyetçiliğin fikre dayalı ve ideoloji şeklindeki bahsi Fransız İhtilâli sonrasında, Batı etkisiyle meydana gelmiştir. (Bkz. Yusuf Sarıay, *Türk Milliyetçiliğinin Tarihi Gelişimi ve Türk Ocakları*, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2008, s. 24.)

Kazan’da Müslüman iş adamları sınıfını yaratmıştır. Kazan’ın Simbirsks kentindeki Akçurinler de bunlardan bir tanesidir. Bu gibi iş adamlarının da büyük desteğiyle Müslümanlar modern eğitim kurumlarını tesis etmişlerdir. Geleneksel eğitim, camiin içinde yer alan mektepte imam tarafından verilen dinî niteliğe sahip bir eğitimken, Rus hükümeti tarafından 1878 sonrası sınırlı sayıda açılan Rus-Tatar okullarında din dışı eğitim de verilmeye başlanmıştır. 1880’li yıllarda yeni kuşak Müslümanlar, modern eğitimi ilerlemenin önemli bir yolu olarak görmeye başlamış ve geleneksel eğitime sahip Müslüman liderlerinin muhalefetine rağmen kendilerine modern tarzda eğitimi bir dava haline getirmişlerdir. Bu da ileriki yıllarda İsmail Gaspıralı’nın öncülüğünde *usul-i cedid* yani, *yeni yöntem* okullarının açılmasına zemin hazırlamıştır. Modern eğitim sayesinde Müslümanlar, Rus hâkimiyeti altında kalmalarının sebeplerini sorgulama ve anlama fırsatı bulmuş, bu durumun halli için çözüm yolları aramıştır.³⁰

Kemal Karpat’a göre, modern Müslüman okul sistemi, milliyetçi Rus okulların sistemini ve ruhunu benimsemiş, sadece kitaplardaki *Rus* ifadesinin yerine *Müslüman*, *Tatar*, *Kazak* gibi tabirleri kullanmıştır. Bu okullarda yetişen Müslüman öğrenciler, Rus ders kitaplarından alınmış olan *din*, *etnisite*, *tarih*, *anavatan* gibi kavramları öğrenmiş ve pan-Slavizmi de pan-Türkizm, pan-İslâmizm için örnek almışlardır. Nihayetinde bu kavramları Rusların propagandalarına karşı bir panzehir olarak kullandıklarını söylemek mümkündür.³¹ İsmail Gaspıralı’da da benzer bir durum meydana gelmiş, 1865-1867 yılları arasında kaldığı Moskova’da karşılaştığı Rus milliyetçiliği fikrinden etkilenmiş ve tanıştığı çevreler, yaptığı okumalar sayesinde düşünce dünyası olgunlaşmış, kendisinde de Türk milliyetçiliği fikri oluşmaya başlamıştır.³² Gaspıralı’nın, *dilde, fikirde ve işte birlik* sloganıyla çıkardığı *Tercüman* gazetesi Rusya Türkleri arasında millî bilincin yayılmasında etkili olmuştur.³³

³⁰ Kemal Karpat, *İslâm’ın Siyasallaşması [Osmanlı Devleti’nin Son Döneminde Kimlik, Devlet, İnanç ve Cemaatin Yeniden Yapılandırılması]*, çev. Şiar Yalçın, İstanbul: Timaş Yayınları, 2019, ss. 467-469.

³¹ Karpat, *İslâm’ın Siyasallaşması [Osmanlı Devleti’nin Son Döneminde Kimlik, Devlet, İnanç ve Cemaatin Yeniden Yapılandırılması]*, s. 469.

³² Mehmet Yahya Çiçekli, “İsmail Gaspıralı”, ed. Tefik Erdem, *Milliyetçilik*, Antalya: Otorite Kitap, 2020, ss. 717-727, ss. 723-724.

³³ Ali Engin Oba, *Türk Milliyetçiliğinin Doğuşu*, Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2020, s. 147.

Rusya Türklerinin, Osmanlı aydınları arasında Türk milliyetçiliği fikirlerinin teşekkülündeki etkisinin, 19. yüzyılın sonlarında ve 20. yüzyılın başlarında Osmanlı İmparatorluğu'na göç edip yerleşmelerine bağlanması mümkündür. Bu göçler Volga'dan, Orta Asya'dan, Azerbaycan'dan ve Kırım'dan Osmanlı topraklarına yapılmıştır.³⁴ Kırım'ın Ruslar tarafından ilhak edilmesiyle bu topraklardan başlayan göç Osmanlı-Rus Savaşı (1877-1878) ve sonrasında da III. Aleksandr'ın Ruslaştırma politikaları nedeniyle hızlanmıştır. Göçlerle birlikte Osmanlı topraklarına yerleşenlerin büyük bir kısmının yüksek eğitim düzeyine sahip olması, ileride Osmanlı'nın sosyal, kültürel ve siyasi hayatında önemli rol oynamasında büyük sebep teşkil etmektedir.³⁵ Bu göçlerle gelenlerden İsmail Gaspıralı, Yusuf Akçura, Hüseyinzade Ali ve Ağaoğlu Ahmet'in bilhassa İstanbul'un aydın çevreleriyle olan teması Türklük namına büyük tesir meydana getirmiştir. Bu isimlerin faaliyetleri, Türkçülüğün Osmanlı topraklarında ve aydınları arasında gelişip yayılmasında azımsanmayacak bir paya sahiptir.³⁶

Bahsi geçen aydınların en önemlilerinden biri Yusuf Akçura'dır. 1876 yılında Rusya'da doğan Akçura'nın babası Simbir yakınlarındaki üç kumaş fabrikasının sahibidir. Ancak Akçura, babasının ölümünden birkaç yıl sonra henüz 6 yaşındayken annesiyle birlikte İstanbul'a göç etmiştir. İstanbul'a yerleşmelerine rağmen sık sık Rusya'ya gidip gelmişlerdir. 1887-1888 yıllarında yine annesiyle birlikte Rusya'dayken Akçura, bu sırada sadece doğduğu bölge olan Volga'yı değil aynı zamanda Başkurdistan'ı ve çevredeki yöreleri gezip Kazan Tatarlarına nispeten geleneklerine daha bağlı bulunan Başkurt göçebeleri arasında vakit geçirmiş ve bu sayede bilhassa Orta Asya Türklüğüne olan ilgisi artmıştır.³⁷

Akçura'nın eğitim hayatı Rusya'dan ayrılmadan önce Lahofka'daki mahalle imamından aldığı eğitimle başlamış olsa da o, geri kalan temel eğitimini İstanbul'daki okullarda almış; sonrasında ise askerî okula girmiştir. Askerlik mesleğine ilgi duymasında babasının etkisi olduğu ifade edilse de kendisi, küçük yaşlardayken Beyazıt'taki evlerinin yakınında yapılan askerî törenlere hayranlık

³⁴ Oba, *Türk Milliyetçiliğinin Doğuşu*, s. 146.

³⁵ François Georgeon, *Türk Milliyetçiliğinin Kökenleri [Yusuf Akçura]*, çev. Alev Er, Ankara: Yurt Yayınları, 1986, s. 15.

³⁶ Oba, *Türk Milliyetçiliğinin Doğuşu*, s. 147.

³⁷ Georgeon, *Türk Milliyetçiliğinin Kökenleri [Yusuf Akçura]*, ss. 18-19.

beslediğini ifade etmiş ve bu da bir tercih sebebi olarak görülmüştür. 1892’de Kuleli Askerî İdadisi’ne; 1894’te Harp Okulu’na; 1896’da ise teğmen rütbesiyle Erkan-ı Harbiye Mektebi’ne girdi. Askerî okullar aynı zamanda Jön Türk fikirleriyle tanışabilmek için uygun bir ortam tesis etmektedir. Ancak Akçura 1896’da tutuklandı ve yaklaşık bir buçuk ay tutuklu kalmıştır. 1897 yılında ise tekrar tutuklanıp diğer Jön Türklerle birlikte Divan-ı Harp’e çıkarılmış ve diğerleri gibi sürgüne gönderilmiştir. Aynı zamanda böylece II. Abdülhamit, kendisine gösterilen Jön Türk muhalefetini de sindirmeyi başarmış oluyordu. Bu sürgünler sırasında yaşanan acı olaylar ve çekilen zorluklar, Akçura’nın cesaretini ve hürriyete olan inancını artırmış ve sağlamlaştırmıştır. 1898 yılında Abdülhamit ile Jön Türkler arasında sağlanan uzlaşma neticesinde, Akçura, sürgün hâlde bulunduğu Trablusgarp’ta Erkan-ı Harbiye bünyesinde vazifelendirilmiş ve aynı zamanda öğretmenlik de yapmıştır. 1899 yılında ise arkadaşı Ahmed Ferid’le birlikte Trablusgarp’tan kaçıp Paris’e gitmiştir.³⁸ Akçura, Paris’te Serbest Siyasi İlimler Okulu’nda eğitim görürken aynı zamanda Jön Türk mahfilleriyle de irtibatını sürdürmüştür. *Osmanlı Saltanatı Kurumları Tarihine Ait Bir Deneme* başlıklı çalışmasıyla birlikte mezun olmuştur.³⁹ Paris’in sahip olduğu özgür düşünce ortamında geçirdiği günlerin, Akçura’da Türkçülük fikrinin gelişmesinde önemli derecede tesiri olduğunu söylemek mümkündür. Paris’ten sonra Kazan’a geçen Akçura’nın orada yazdığı *Üç Tarz-ı Siyaset* makalesi, Kahire’de neşredilen *Türk* gazetesinde yayımlanmıştır (1904). Akçura bu makalesinde, Osmanlı Devleti’nin siyaseten hangi yolu izlemesi gerektiğini üç ihtimal üzerinden değerlendirmiştir: Osmanlıcılık, İslâmcılık ve Türkçülük.

Akçura, her şeyden evvel, asrın milliyetler asrı olduğunun farkındadır. Dünya genelinde cereyan eden siyasi hadiseleri yakından takip ediyordu ve Fransa’da bulunduğu zaman zarfında da milliyetçiliği daha iyi anlama fırsatı elde etmiştir. Bu durum, onun *Üç Tarz-ı Siyaset*’teki görüşlerine de tabii olarak yansımıştır.

Akçura, Osmanlıcılığı, Amerika Birleşik Hükümetlerindeki Amerika milletine benzetmiştir. Bu, dince ve soyca birbirlerinden ayrı olan ahaliye aynı hakları vererek

³⁸ Georgeon, *Türk Milliyetçiliğinin Kökenleri [Yusuf Akçura]*, ss. 20-23.

³⁹ Murat Duran, “Yusuf Akçura”, ed. Tefik Erdem, *Milliyetçilik*, Antalya: Otorite Kitap, 2020, ss. 823-829, ss. 823-824.

ihtilaf çıkmasını önlemek ve bu sayede bir Osmanlı milleti yaratmak olarak ifade edilebilir. Böylece içeride kendi tebaasıyla birlik olan Osmanlı Devleti'nin, dışarıdan gelecek kışkırtmalara karşı birliğini muhafaza, saldırılara karşı da sınırlarını muhafaza etmesi öngörülmektedir.⁴⁰ Ancak Akçura, tüm kimliklerin üzerinde bir milletlerüstü kimlik tasarımı olarak telâkki ettiği Osmanlılık fikrini imkânsız görmektedir. Ona göre bu fikir sunî bir çaredir.⁴¹

Akçura'nın, Osmanlılıktan sonra ele aldığı ikinci yol olan İslâmcılık, Osmanlılığın tatbikinin başarısızlıkla neticelenmesiyle birlikte gündeme gelmiştir. İslâmcılık politikası uygulandığı takdirde, Osmanlı ahalisinde bir ayrışma olması mutlakdır. Bu ayrışma, gayrimüslimler ile Müslümanlar arasında yaşanacak olan ayrışmadır. Ancak bir yandan da büyük bir ittihat meydana gelecek ve tüm böylece tüm Müslümanlar bir çatı altında toplanmış olacaktır. Bu politika Sultan Abdülaziz'in son dönemlerinden itibaren uygulanmaya başlanmıştır.⁴² Akçura, İslâmcılık düşüncesine mani olacak sebepler tespit etmiştir. İlk olarak, İslâm devletlerinin neredeyse tamamının Hristiyan devletlerin nüfuzu altında olduğu gerçeği karşımıza çıkmaktadır. Bunun yanında, bir iki istisnası dışında, Hristiyan devletlerin Müslüman tebaaya sahip oldukları görülmektedir. Bu da Hristiyan devletlerin çeşitli müdahalelerine zemin hazırlama riskini beraberinde getirmektedir.⁴³

Akçura, Osmanlılık ve İslâmcılık fikirlerinin mantıklı sebeplerini ortaya koyup ardından, bu fikirlerin tatbikine mani olacak etkenleri sıraladıktan sonra ele alacağı son fikir olan Türkçülüğe geçer. Burada dikkat çekeceğimiz en önemli nokta, Türk olmayan unsurların da Türkleştirilmesini tasavvur etmesi olmuştur. Ancak bir yandan da, Türkleştirilmesi mümkün olmayanlarla münasebetin kesilmesi ihtimali ortaya çıkmaktadır. Akçura esasen, İslâmcılık ve Türkçülük siyasetini, tatbikinin yanı sıra menfaat ve mahzurları açısından eşit derecede görmektedir. Bu sebeple *Üç Tarz-ı Siyaset*'in sonunda "*Müslümanlık, Türklük siyasetlerinden hangisi Osmanlı*

⁴⁰ Yusuf Akçura, *Üç Tarz-ı Siyaset*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2019, s. 17.

⁴¹ Karpat, *İslâm'ın Siyasallaşması [Osmanlı Devleti'nin Son Döneminde Kimlik, Devlet, İnanç ve Cemaatin Yeniden Yapılandırılması]*, s. 631.

⁴² Yusuf Akçura, *Üç Tarz-ı Siyaset*, ss. 19-20.

⁴³ Yusuf Akçura, *Üç Tarz-ı Siyaset*, s. 36.

Devleti için daha yararlı ve kabil-i tatbiktir?" sorusunu sormaktadır.⁴⁴ Ancak Akçura'nın bu ikisinden hangisine fikren meyilli olduğu aşikârdır. Zira İslâmcılık için en büyük engel dışarıda; Türkçülük için ise en büyük engel içerideydi. Bu engel, Türklerdeki millî bilincin yavaş geliyor olmasıydı. Yani bu engeli ortadan kaldırmak yine Türklerin elindeydi. Böylelikle Türkçülük, İslâmcılıktan daha önde yer alıyordu. Bundan dolayıdır ki *Üç Tarz-ı Siyaset*, Türkçülüğün manifestosu olarak da anılmaktadır.⁴⁵

Mehmet Kaan Çalen, Akçura'yı *iki vatanlı adam* olarak tanımlamıştır. Bu tanıma göre Akçura, iki yere birden aittir ve ömrü boyunca bunun sıkıntısını yaşamıştır. Kazan'da bir Osmanlı gibiyken, İstanbul'da ise bir Tatar gibi görülmektedir. Çalen'e göre bu durum, bölünmüş ve parçalanmış Akçura'yı *bütünleyen adam* haline getirmiştir. *Üç Tarz-ı Siyaset*'teki Türkçülük vurgusunun sebeplerinden biri olarak bu durum gösterilebilir.⁴⁶

Akçura'nın Osmanlıcılık düşüncesinden uzaklaşması, Paris'te geçirdiği günlerde tanıştığı ve kendisinde milliyetçilik düşüncesinin oluşmasında büyük pay sahibi olan, aynı zamanda eski bir Jön Türk, Şerefeddin Mağmumî'nin tesiriyle gerçekleşmiştir. Mağmumî'yle yaptığı tartışmalarda Mağmumî, Osmanlı milleti yaratılmasının imkânsız olduğunu ve Osmanlı Devleti için kurtuluş yolunun Türk milliyetçiliği olduğunu ifade etmiştir. Daha önce de bahsettiğimiz gibi, Paris'te aldığı eğitimin de tesiriyle gelişen milliyetçilik düşüncesi, artık onu Osmanlıcılık fikrinden uzaklaştırmıştır. Bununla birlikte, bir Osmanlı milleti yaratmak arzusunda olan Jön Türklerden uzaklaşmaya başlamış ve irtibatı zayıflamıştır.⁴⁷ *Üç Tarz-ı Siyaset*'teki fikirlerde bu sayılan unsurların da etkili olduğunu söylemek mümkündür.

Akçura'nın tanınırlığını sağlayacak asıl hadise II. Meşrutiyet (24 Temmuz 1908) sonrası İstanbul'a dönmesi ve orada Türkçülük namına faaliyetlere girişmesiyle meydana gelmiştir. Meşrutiyet'ten 4 ay sonra İstanbul'a dönüp yerleşen

⁴⁴ Akçura, *Üç Tarz-ı Siyaset*, s.s. 36-39.

⁴⁵ Georgeon, *Türk Milliyetçiliğinin Kökenleri [Yusuf Akçura]*, s. 37.

⁴⁶ Mehmet Kaan Çalen, *Modern Türk Düşüncesine Bir Derkenar [Yusuf Akçura ve Ziya Gökalp]*, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2018, ss. 81-85.

⁴⁷ Georgeon, *Türk Milliyetçiliğinin Kökenleri [Yusuf Akçura]*, ss. 34-35.

Akçura 1908'in sonlarına doğru *Türk Derneği*'ni kurmuştur.⁴⁸ Sonrasında, 31 Ağustos 1911 tarihinde kurulan *Türk Yurdu Cemiyeti*'nin kurucuları arasında yer almıştır. Yeni kurulan bu cemiyette, Hüseyinzade Ali ve Ağaoğlu Ahmet gibi Rusya'dan gelen göçmenlerin *Türk Derneği*'ndekine nazaran daha aktif bir rol oynadıklarını söylemek yerinde olacaktır. Aynı zamanda yine cemiyetin adıyla yayım hayatına başlayan *Türk Yurdu dergisi*nde de Yusuf Akçura'nın isminin sıklıkla görülmesi mümkündür.⁴⁹ *Türk Yurdu Cemiyeti*'nin ömrü fazla uzun olmamıştır. Çünkü aynı zamanda *Türk Ocağı*'nı kurma girişimleri başlamış ve bunun neticesinde de tüm üyeler *Türk Ocağı*'na geçmişlerdir. *Türk Yurdu dergisi* de daha sonra *Türk Ocağı*'nın yayım organı hâline gelecektir.⁵⁰ Resmî kuruluş tarihi 1912'nin Mart ayı olarak ifade edilen *Türk Ocağı*'nın kuruluşunda 190 Askerî Tıbbiyeli öğrencinin imzası bulunmaktadır. Hamdullah Suphi *Türk Ocağı*'nın, tıbbiyeliler dışında, mülkiyeliler ve mühendislik öğrencilerinin yanı sıra bazı genç subayların katılımıyla kurulduğunu 1930 yılında katıldığı bir konferansta ifade etmiştir.⁵¹ *Türk Ocağı*'nin fiilî kuruluş tarihi resmî kuruluşundan yaklaşık bir sene öncedir (20 Haziran 1911). Bu tarihte yapılan toplantıda Mehmet Emin, Ahmet Ferit, Ahmet Ağaoğlu, Fuat Sabit kurucu olarak belirlenirken; Mehmet Emin, Yusuf Akçura, Mehmet Ali Tevfik ve Fuat Sabit geçici idare heyetine seçilmiştir. Yusuf Akçura aynı zamanda, 1912 yılındaki resmî kuruluşla birlikte yeniden *Türk Ocağı*'nın yönetim kuruluna seçilmiştir.⁵² Bu isimlerinin yanı sıra *Türk Ocağı*'nda etkili olacak bir diğer isim de Ziya Gökalp'tır. Ancak Gökalp'ın, Türk milliyetçiliği üzerindeki etkisini anlamak ve açıklamak için onun hayatına göz atmak ve fikir dünyasını ele almak yerinde olacaktır.

---

⁴⁸ Masami Arai, *Jön Türk Dönemi Türk Milliyetçiliği*, çev. Tansel Demirel, İstanbul: İletişim Yayınları, 2008, s. 23.

⁴⁹ Arai, *Jön Türk Dönemi Türk Milliyetçiliği*, ss. 82-87.

⁵⁰ Füsun Üstel, *İmparatorluktan Ulus Devlete Türk Milliyetçiliği: Türk Ocakları [1912-1931]*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2004, ss. 42-43.

⁵¹ Arai, *Jön Türk Dönemi Türk Milliyetçiliği*, ss. 112-116.

⁵² Sarımay, *Türk Milliyetçiliğinin Tarihî Gelişimi ve Türk Ocakları*, ss. 140-141.

1.1.2. Ziya Gökalp'ın Etkisi

Ziya Gökalp, 1876 yılında Diyarbakır'da doğmuştur. İlkokul yıllarının ardından Askerî Rüştiye Mektebi'ne giren Gökalp, sonrasında eğitimine Mülkî İdadî Mektebi'nde devam etmiştir.⁵³ Gökalp o yıllarda bölgede, merkezî hükümete karşı ayaklanan Kürt aşiretlerinin ve yabancı güçler tarafından desteklenen Ermenilerin bağımsızlık faaliyetlerine şahitlik etmiştir. Uriel Heyd, Gökalp'ın gelecekte önemli bir Türk milliyetçisi olmasını sınır boylarında yetişmiş olanların mücadelecî bir milliyetçilik anlayışına sahip oldukları düşüncesine bağlamaktadır. Hatta Mustafa Kemal'i de buna bir misal olarak gösterir. Gökalp'ın fikir dünyasının teşekkülündeki önemli isimlerden biri de babası Tefik Efendi'dir. I. Meşrutiyet döneminde yazdığı yazılarla düşüncelerini duyuran Tefik Efendi, Namık Kemal'in sahip olduğu hürriyetçilik ve vatanseverlik ideallerini oğluna benimsetmiştir. Tefik Efendi, Gökalp henüz 14-15 yaşlarındayken vefat etmiştir. Ancak bu durumda amcası Hasip Efendi devreye girmiştir. İdadî yıllarında Fransızca derslerine başlayan Gökalp, amcasının Diyarbakır'a yerleşmesiyle birlikte onun desteğiyle Doğu kültürüne dair okumalar yapmış, eğitim almıştır. 1890'lı yılların başında Abdullah Cevdet'in Diyarbakır'a sürgünüyle birlikte onunla tanışmış ve onun tesiri altında kalmıştır.⁵⁴ Gökalp o yıllarda bir inanç buhranı yaşamıştır. Öyle ki bu buhran kendisini başarısız bir intihar teşebbüsüne kadar sürüklemiştir. Bu buhran hâlinin meydana gelmesinde Abdullah Cevdet'in yüksek oranda payı olduğu ifade edilmektedir. Abdullah Cevdet'in Gökalp üzerindeki bir diğer etkisi de Herbert Spencer, Gustave Le Bon, Ernst Haeskel ve Ludwig Buechner gibi isimlerin fikirleriyle tanışmasını sağlaması ve sonrasında İstanbul'a geldiğinde (1896) İshak Sukuti ve İbrahim Temo ile tanışıp İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne resmen katılmasını sağlaması olmuştur.⁵⁵ Gökalp İstanbul'a gittiğinde parasız ve yatılı olarak okuyabileceği bir okul arayışı içine girmiş ve bu doğrultuda Mülkiye Baytar Mekteb-i Âlisi'ne girmiştir. Ancak henüz birinci yahut ikinci senesindeyken istibdat karşıtı siyasi faaliyetlere katıldığı gerekçesiyle on ay hapsedilmiş ve akabinde Diyarbakır'a gönderilmiştir. Gökalp,

⁵³ Kerem Ünüvar, Ziya Gökalp, ed. Tanıl Bora, Milliyetçilik [Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce], İstanbul: İletişim Yayınları, 2017, ss. 28-35, s. 28.

⁵⁴ Heyd, *Türk Milliyetçiliğinin Kökenleri*, ss. 31-34.

⁵⁵ Ünüvar, *Ziya Gökalp*, ss. 28-35.

daha sonrasında da üniversite eğitimine devam etme imkânı bulamamıştır. Gökalp, İstanbul günlerinde, Türkçülük hareketiyle yakından ilişki kurmuş ve bunu inceleme imkânı elde etmiştir. O dönemde Gökalp, Rusya'dan İstanbul'a gelen Türkçülerden Hüseyinzade Ali'yle dostluk kurmuştur.⁵⁶ Hüseyinzade'nin fikirleri Gökalp'ı önemli derecede etkilemiştir. Öyle ki, Gökalp'ın ileride kaleme alacağı *Türkleşmek, İslâmlaşmak, Muasırlaşmak* makalesini, Hüseyinzade'nin *Türkleştirmek, İslâmlaştırmak, Avrupalılaştırmak* şeklinde ifade ettiği üçlü kimlik formülünden etkilenererek kaleme aldığını yahut bu fikri benimsediğini ifade etmek mümkündür.⁵⁷

Gökalp, İstanbul'da geçirdiği zaman boyunca Süleyman Paşa ve Ahmet Vefik Paşa'nın Türk tarih ve kültürü alanındaki eserlerinin yanı sıra Leon Cahun'un çalışmalarıyla da tanışma fırsatı bulmuştur. Diyarbakır'daki sürgün yıllarında da okumalarına devam etmiştir. 1904 yılında Diyarbakır'da Vilayet Meclisi Kâtipliği'ne; 1907 yılında ise Ticaret Odası Başkâtipliği'ne getirilen Gökalp, 1908 yılındaki Jön Türk İhtilali'nin ardından İttihat ve Terakki Partisi Genel Merkezi tarafından Diyarbakır, Van ve Bitlis'teki parti teşkilatlarının müfettişliğine getirilmiştir. Diyarbakır'da bulunduğu dönemde yerel *Diyarbakır gazetesinde* ekonomik sorunlar hakkında; yine yerel bir başka gazete olan *Peyman*'da ise dinî ve tarihî konularda makaleler kaleme almıştır. İttihat ve Terakki Partisi Genel Merkezi üyesi seçilen Gökalp 1910 yılında Selânik'e gitmiştir.⁵⁸

Gökalp'a Selânik'te verilen vazife, gençlerle ilgilenmesi ve İttihat ve Terakki'nin ideallerini onlara benimsetmesidir. Gökalp, gençleri çevresinde toplamış ve *Beyaz Kule gazinosunu* bir eğitim merkezi hâline getirmiştir.⁵⁹ Gökalp'ın Selânik devresinden bahsederken *Genç Kalemler*'deki faaliyetlerinden bahsetmek de zaruridir. II. Meşrutiyet sonrası Manastır'da Dr. Nazım'ın iki yeğeni tarafından ilk sekiz sayısı *Hüsn ü Şiir* adıyla çıkarılan dergi, sonrasında *Genç Kalemler* adını almıştır. Ali Canip'i *Genç Kalemler*'in en önemli isimlerinden biri olarak ifade etmek yanlış olmayacaktır. Ömer Seyfettin'in Ali Canip'e yazdığı bir mektupla

---

⁵⁶ Taha Parla, *Ziya Gökalp, Kemalizm ve Türkiye'de Korporatizm*, İstanbul: Metis Yayınları, 2018, s. 35.

⁵⁷ Karpat, *İslâm'ın Siyasallaşması [Osmanlı Devleti'nin Son Döneminde Kimlik, Devlet, İnanç ve Cemaatin Yeniden Yapılandırılması]*, s. 606.

⁵⁸ Parla, *Ziya Gökalp, Kemalizm ve Türkiye'de Korporatizm*, ss. 36-37.

⁵⁹ Nevzat Kösoğlu, *Türk Milliyetçiliğinin Doğuşu ve Ziya Gökalp*, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2020, ss. 84-85.

yüksek sesle konuşulmaya başlanan dilde sadeleşme hareketi *Genç Kalemler*'in esas emellerinden biri hâline gelmiştir. Öyle ki, Ali Canip, Gökalp'la buluşup tanıştığında, derginin bir sonraki sayıdan itibaren *Yeni Lisan Müdafii* alt başlığıyla çıkacağını anlatmış ve Gökalp da dergiye dahil olmuştur.⁶⁰ Gökalp'ın altıncı sayıda yayımlanan ve “*Vatan ne Türkiye’dir Türklere ne Türkistan / Vatan büyük ve müebbet bir ülkedir: Turan...*” dizeleriyle maruf *Turan* şiiri büyük ses getirmiş ve Türk gençleri arasında heyecan yaratmıştır.⁶¹

Gökalp'ın İstanbul'a geçişi, Balkan Savaşı'nın üzerine gerçekleşmiştir. Savaş nedeniyle İttihat ve Terakki Genel Merkezi İstanbul'a taşınmış ve böylece Gökalp gibi pek çok kimse de İstanbul'un yolunu tutmuştur.⁶² İstanbul'a gelişinin akabinde, Türkiye'nin ilk sosyoloji profesörü unvanıyla Darülfünun'da Sosyoloji Bölüm Başkanlığı'na getirilmiştir.⁶³ Bu dönemde aktif bir şekilde *Türk Ocağı*'nda bulunan Gökalp bunun ardından *Türk Yurdu*'nun yayın kurulunda görev almıştır. Bunun haricinde, İstanbul'da bulunduğu zaman zarfında, *Halka Doğru*, *İslâm Mecmuası*, *Millî Tettebbular Mecmuası*, *İçtimaiyat Mecmuası* ve *Yeni Mecmua*'da yazılarını yayımlatmıştır. Gökalp ayrıca İttihat ve Terakki'nin sosyal ve kültürel meseleleri üzerine de eğiliyordu. Bir bakıma bu, onun vazifesiydi. Selânik devresinde gençlerle olan teması ve bunun yanında *Genç Kalemler*'le ilgilenmesi, buna bir örnek olarak gösterilebilir. Gençler üzerindeki etkisini üniversitedeki görevi esnasında da artırarak sürdürmüştür.⁶⁴

Gökalp'ın İstanbul günleri süresince pek çok önemli hadise cereyan etmiş olsa da bunların Gökalp üzerindeki etkilerinden ileride bahsedilecektir. 1918 yılına kadar İttihat ve Terakki Genel Merkez mensupluğunu devam ettiren Gökalp, İstanbul'un işgal edilmesiyle birlikte 1919 yılının başlarında tutuklanıp Bekirağa Bölüğü'nde birkaç ay boyunca tutuklu kalmıştır. Sonrasında çıkartıldıkları askerî mahkemenin kararıyla Malta'ya sürgüne gönderilmiştir. Pek çok arkadaşıyla beraber Malta'da bulunan Gökalp burayı adeta bir üniversite haline getirmiş ve felsefe, sosyoloji,

⁶⁰ Arai, *Jön Türk Dönemi Türk Milliyetçiliği*, ss. 49-60.

⁶¹ Kösoğlu, *Türk Milliyetçiliğinin Doğuşu ve Ziya Gökalp*, ss. 85-86.

⁶² Gökalp'ın eski bir asker olan dostu Ömer Seyfettin ise savaşa katılmıştır. Ömer Seyfettin, savaş neticesinde esir düşmüştür.

⁶³ Parla, *Ziya Gökalp, Kemalizm ve Türkiye’de Korporatizm*, s. 37.

⁶⁴ Heyd, *Türk Milliyetçiliğinin Kökenleri*, ss. 45-46.

edebiyat üzerine ders mahiyetinde konuşmalar yapmıştır.⁶⁵ Bu durum da sürgünde olmalarına rağmen morallerini yüksek tutmuştur. 1921’de Mustafa Kemal komutasındaki Türk Ordusu’nun Yunan Ordusu’nu bozguna uğratmasının ardından Gökâlp da serbest bırakılmış ve Türkiye’ye dönmüştür. İttihat ve Terakki’nin eski bir mensubu olan Gökâlp ülkeye döndüğünde sıcak karşılanmamışsa da faaliyetlerine devam etmiştir. Diyarbakır’a dönen Gökâlp *Küçük Mecmua*’yı yayımlamaya başlamış ve bu dergide Mustafa Kemal’in politikalarını desteklemiştir. 1922’nin sonlarında Ankara’da, Telif ve Tercüme Heyeti Başkanlığı’na atanmasıyla birlikte *Küçük Mecmua*’nın yayım hayatı da sona ermiştir. Gökâlp, sağlık sorunlarının ortaya çıkmasıyla beraber Ankara’ya nazaran imkânları daha iyi olan İstanbul’a geçmiş ve tedavisine burada devam etmişse de 25 Ekim 1924 tarihinde vefat etmiştir.⁶⁶

1.1.3. Türk Milliyetçiliği Fikrinin Gelişimi

Türk milliyetçiliği fikrinin gelişiminde pek çok ismin katkısı olduğunu göz önünde bulundurmakla beraber iki ismin ön planda yer aldığını ifade etmek yanlış olmayacaktır. Bu iki isim, Yusuf Akçura ve Ziya Gökalp’tır. Akçura ve Gökalp’ın, Türk milliyetçiliği üzerine fikirlerinde ortak olduğu kadar önemli derecede farklı nokta da mevcuttur. Türk milliyetçiliğinin gelişimini bu iki ismin fikrî gerilimi üzerinden ele almak isabetli olacaktır.

Mehmet Kaan Çalen’e göre Akçura’nın *Üç Tarz-ı Siyaset*’i ile Gökalp’ın *Türkleşmek, İslâmlaşmak, Muasırlaşmak*’ını birbirlerinin yerine ikame edilecek yahut birbirleriyle kıyaslanacak eserler olarak görmek mümkün değildir. Bilâkis bu iki eser bir mânâda birbirini tamamlamaktadır. Zira iki ismin de cevabını aradığı soru birbirinden farklıdır. Akçura meseleyi siyasi olarak ele alırken, Gökalp ise içtimai olarak ele almıştır. 1904 yılında *Üç Tarz-ı Siyaset*’i kaleme alan Akçura’nın niyeti, Osmanlı Devleti’nin ayakta kalabilmesi için hangi siyasi yolun tercihinin mantıklı olduğunu ortaya koyabilmektir. Gökalp ise, artık Akçura’nın ortaya koyduğu

⁶⁵ Bu konuşmalar için: Bkz. Ziya Gökalp, *Malta Konferansları*, 1. Baskı, haz. M. Fahrettin Kırzioğlu, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1977.

⁶⁶ Heyd, *Türk Milliyetçiliğinin Kökenleri*, ss. 47-50.

tartışma nihayete kavuştuğu için, Türkçülük siyasetinin uygulanması üzerine kaidelerin belirlenmesiyle alâkadar olmuştur. Zira Balkan Savaşları tecrübesi, devlet siyasetinin seyrini kati bir şekilde belirlemiş ve büyük ölçüde Türkçülükte karar kılınmıştır. Dikkati çeken bir nokta da ise ele aldıkları konularla ilgilidir. Akçura, Türkçülük, İslâmcılık ve Osmanlıcılık siyasetlerini ele alırken, Gökâlp ise Osmanlıcılık yerine Muasırlaşmayı koymuştur. Akçura'nın eserini kaleme aldığı dönemde, Osmanlıcılık siyaseti benimsenmekte ve uygulanmakta olan bir siyasetken, Gökâlp'in eserini kaleme aldığı dönemde Osmanlıcılığın bir hükmünün kalmadığı aşîkârdır. Dolayısıyla Gökâlp, Osmanlıcılığın Türk kimliğine bir katkısı olmayacağı kanaatiyle onun yerine Muasırlaşmayı koymuştur. Bununla birlikte Akçura'da da Muasırlaşmayı görülmemektedir.⁶⁷

Bu meselede tabii olarak önem arz eden noktalardan biri, Balkan Savaşları'dır. Balkan Savaşları, askerî ve insanî mânâda yarattığı yıkımın yanı sıra siyaseten yaşanacak büyük değişimlerin de önemli sebeplerinden biri olmuştur. İttihat ve Terakî'nin fikrî mânâda homojen yapı teşkil etmediği hakkındaki genel kanaat göz önünde bulundurulduğunda Türk milliyetçiliği fikrinin kabul görmesinin niçin geç dönemlere kaldığı da belki bir nebze açıklanabilir. Akçura'nın 1904 yılında ortaya koyduğu reçetede tedavi, Balkan Savaşları'nın neticesinde uygulanmaya başlanmıştır.

Tabii olarak bu fikirlerin birbirleriyle olan mücadelesinin esas sebebi de beka meselesidir. Akçura da, Gökâlp da ve ilgili dönemlerin politika belirleyici devlet adamları da devletin bekasını temin etmek kaygısıyla bu işleri yerine getiriyorlardı. II. Meşrutiyet döneminde de bunun böyle devam ettiğini söylemekte mahsur yoktur.⁶⁸ İttihatçıların, yeni siyasi gelişmeler üzerine değişen politikaları buna kanıt olarak gösterilebilir.

Balkan Savaşları'yla birlikte kesin olarak iflas eden Osmanlıcılık siyasetinin yerine İslâmcılık ve Türkçülük siyasetinin getirildiği kabul edilir. Elden çıkan topraklarla birlikte Türklerin, imparatorluktaki en önemli unsur hâline gelmesi, şüphesiz, Türkleri ve Türklüğü ön plana çıkarmış; bu sadece fikrî olarak değil,

⁶⁷ Çalen, *Modern Türk Düşüncesine Bir Derkenar [Yusuf Akçura ve Ziya Gökâlp]*, s. 26.

⁶⁸ Ahmet Yıldız, *Ne Mutlu Türküm Diyebilene [Türk Ulusal Kimliğinin Etno-Seküler Sınırları (1919-1938)]*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2019, s. 76.

siyaseten de olmuştur.⁶⁹ Bu dönemde Türklüğün yeniden tanımlanmasına yönelik çalışmalar daha çok milliyetçi aydınların ortaya koyduğu eserler vasıtasıyla yürütülmüştür. Bu sayede millî tarihten yardım alınarak vatan, dil, kültür gibi mefhumların yeniden tanımlanmasına çaba gösterilmiştir.⁷⁰ Bunun yanı sıra bir millî kin ortaya çıkmış ve bu da Türk milliyetçiliğini, dönem için, yükselten etkenlerden biri olmuştur. Bilhassa Ömer Seyfettin'in, Balkan Savaşları sonrasında kaleme aldığı öykülerinde millî kin temasını çok belirgin bir şekilde işlediği görülmektedir. Bunda, kendisinin de Balkan Savaşları'na katılmış olmasının ve hatta savaş neticesinde esir düşmüş olmasının önemli derecede etkisinin olduğu söylenebilir.

Balkan Savaşları sonrası devlet idarecilerinin Türkçülük fikri çerçevesinde politika ürettikleri görülmektedir. Ancak bu tarihlerdeki şartlar itibarıyla Türkçülüğe temayül artık bir tercihten ziyade bir zarurettir. Birinci Dünya Savaşı ile devam edecek bu süreçte Türkçülük giderek kuvvet kazanacaktır.

1.1.4. Ziya Gökalp ve Yusuf Akçura'nın Türk Milliyetçiliğine Bakışları

Türk milliyetçiliğinin fikrî serüveninde Cumhuriyet öncesi ve sonrasında etkileriyle öne çıkan iki isim, önce de bahsedildiği gibi, Gökalp ile Akçura'dır. Her ikisi de devletin ve milletin bekası için kafa yormuş, hadiselerle bakış açılarındaki farklar sebebiyle zaman zaman farklı fikirler ortaya koyarak ayrıışmışlardır. Bu iki isim arasında yaşanan fikrî gerilimler, ilgili konu üzerine yapılan tartışmalar arasında önemli bir yere sahiptir.

Georgeon, Osmanlı'nın son dönemindeki meseleleri Gökalp'in bir sosyolog, Akçura'nın ise bir tarihçi olarak ele aldığını ifade etmektedir. Nitekim Gökalp

---

⁶⁹ Feroz Ahmad, *İttihat ve Terakki [1908-1914]*, çev. Nuran Yavuz, İstanbul: Kaynak Yayınları, 2017, ss. 213-214.

⁷⁰ Yahya Kemal Taştan, *Balkan Savaşları ve Türk Milliyetçiliğinin Doğuşu*, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2019, s. 124.

Darülfünun'da ilk sosyoloji kürsüsünün kurucusu, Akçura ise Türk Tarih Kurumu'nun kuruluşunda önemli pay sahibidir.⁷¹

Gökalp ve Genç Kalemler kadrosundan birçok ismin Türk Ocağı'na katılmasıyla birlikte *Ocak*'ta Gökalp'in ağırlığı artmış, Türk Yurdu ise Akçura'nın fikirleri istikametinde yayın yapan bir dergi hâline gelmiştir. İkisinin şahsî ilişkilerinin bozulmasına sebep olan hadiselerden biri Akçura'nın, İttihat ve Terakki'ye katılması için gönderilen daveti reddetmesidir. Akçura, ordunun siyasete dahline cemiyetin müsaade etmesi, hâlen Osmanlıcılık fikrinin devlet politikası olması gibi gerekçelerle İttihat ve Terakki'den uzak durmuştur. Gökalp ise Türklerin arasına ayrılık yahut nifak sokmamak için bu gerginliği sürdürmemiş, dost kalmaya çalışmıştır.⁷² Ancak bunun yanında, ikisi arasındaki fikrî gerilim devam etmiş, hatta ölümlerinin ardından dahi fikirleri üzerinden belirli tartışmalar meydana gelmiştir. İkisi arasında fikir mukayesesine girişen isimlerden biri de Niyazi Berkes'tir.

Niyazi Berkes, Akçura'yı *unutulan adam* olarak nitelendirmiştir. O, bunu yaparken, Gökalp ve Akçura'nın aynı yıl (1876) doğmuş olmasına rağmen doğumlarının yüzüncü yılında (1976) Gökalp'in anılmış olmasına rağmen Akçura'nın göz ardı edilmesinden yola çıkar. Takipçileri tarafından Gökalp'a ırkçılık isnat edilmesine rağmen onun odak noktasının ırk, halk veya ulus olmadığını ifade eder Berkes. Bunların yerine Gökalp'in odaklandığı şey *devlettir*. Ancak Akçura'ya bakıldığında, Gökalp'a nispeten, daha fazla ırkçılığa müstenit fikirlerinin olduğu görülmektedir. Bunun yanında Gökalp'in İttihatçı olduğu ve imparatorluğun muhafazası için çaba gösterdiğini ancak Akçura'nın imparatorlukçu ve İttihatçı olmadığına, hatta Paris'teki öğrenim gördüğü dönemde İttihatçıların karşı cephesinde yer alan çevrelerle birlikte bulunduğuna dikkat çekmektedir.⁷³

Gökalp'in, Osmanlı köklerinden sıyrılamamış olması Niyazi Berkes'e göre büyük sıkıntı teşkil etmektedir. Bunun yanında, milliyetçiliğinin dinî bir karaktere sahip olması da bu sıkıntıyı pekiştirmektedir. Türkçülüğü, Osmanlı sınırları dahilinde algılaması ve Kurtuluş Savaşı'na kadar Osmanlı devletçiliğini işaret eden fikirlerden

⁷¹ Georgeon, *Osmanlı-Türk Modernleşmesi [1900-1930]*, ss. 93-94.

⁷² Karpat, *İslâm'ın Siyasallaşması [Osmanlı Devleti'nin Son Döneminde Kimlik, Devlet, İnanç ve Cemaatin Yeniden Yapılandırılması]*, ss. 610-611.

⁷³ Niyazi Berkes, "Unutulan Adam", *Sosyoloji Konferansları, Ziya Gökalp Sayısı*, S. 14, 1976, ss. 194-203, ss. 194-198.

sıyrlamamış olması da bunlara eklenebilir. Akçura ise Rusya’da yetiştiği ortam ve Fransa’da aldığı eğitim sayesinde Gökalp’tan daha erken bir dönemde Türkçü olmuştur. Bu durum da Osmanlıcılık fikrinin revaçta olduğu uzun dönemde Gökalp’ı İttihatçıların nezdinde Akçura’dan daha muteber hâle getirmiştir.⁷⁴ Öyle ki Georgeon, Gökalp’ı *iktidardaki aydın*; Akçura’yı ise *muhalefetteki aydın* şeklinde nitelendirmiştir.⁷⁵

Berkes’in bu mesele üzerine ortaya koyduğu fikirler bazı noktaları aydınlatmak için öneme sahip olsa da kendi çalışmalarına bakıldığında Gökalp’ın Akçura’ya nispeten çok daha fazla yer tuttuğu görülmektedir.⁷⁶ Dolayısıyla meseleyi Berkes’in fikirleri üzerinden okurken bu noktayı da gözden kaçırmamak gerekmektedir.

Gökalp ile Akçura’nın fikrî mânâdaki farklılıkları ele alındığında ilk mesele *millet* üzerine yaptıkları tanımlar olacaktır. Gökalp, Akçura’ya nazaran kültür eksenli bir millet tanımı yapmaktadır: “*Millet, ne ırkî, ne kavmî, ne coğrafî, ne siyasî, ne de iradî bir zümre değildir. Millet; lisanca, dince, ahlâkça, ve bediiyatça müşterek olan, yani aynı terbiyeyi almış fertlerden mürekkep bulunan bir zümredir.*”⁷⁷ Gökalp, Türk milletin teşekkülü için halka gidilerek Türk kültürünün alınmasını zaruri görmektedir.⁷⁸ Tanımda da görüldüğü gibi, milletin tanımını yaparken ırktan ziyade müşterek değerleri öne çıkarmaktadır. Bir diğer cümlesindeki izahı şöyledir: “*İnsanî şahsiyetimiz, bedenimizde değil, ruhumuzdadır. Maddî meziyetlerimiz ırkımızdan geliyorsa, ma’nevî meziyetlerimiz de terbiyesini aldığımız cemiyetten geliyor.*”⁷⁹ Bunun yanında ırk meselesini, Berkes’in de bahsettiği, Gökalp’taki Osmanlı devletçiliği anlayışına bağlanması da mümkündür. Akçura ise *milletin* pek çok tarifi olduğunu ifade ettikten sonra kendi millet tanımını şöyle yapmaktadır: “*Millet, ırk ve lisanın esâsen birliğinden dolayı ictimâî vicdânında vahdet hâsıl olmuş bir cemiyet-i beşeriyyedir.*”⁸⁰ Ancak Akçura’nın *kültürü* de tanımın dışında bıraktığını söylemek

⁷⁴ Çalen, *Modern Türk Düşüncesine Bir Derkenar [Yusuf Akçura ve Ziya Gökalp]*, ss. 154-155.

⁷⁵ François Georgeon, *Osmanlı-Türk Modernleşmesi [1900-1930]*, çev. Ali Berktaş, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2020, ss. 91-92.

⁷⁶ Çalen, *Modern Türk Düşüncesine Bir Derkenar [Yusuf Akçura ve Ziya Gökalp]*, ss. 160-161.

⁷⁷ Gökalp, *Türkçülüğün Esasları*, ss. 37-38.

⁷⁸ Sarıay, *Türk Milliyetçiliğinin Tarihî Gelişimi ve Türk Ocakları*, s. 200.

⁷⁹ Ziya Gökalp, *Türkçülüğün Esasları*, s. 38.

⁸⁰ Yusuf Akçura, *Türkçülüğün Tarihi*, s. 17.

mümkün değildir. Zira yaptığı bir başka tanım kültürü kasteden ifadelerle sahiptir ve önceki tanıma göre daha detaylıdır:

“Demek oluyor ki aynı menşe’den, yani aynı ırktan gelmek cihetiyle bedenî yapıları ve lisanı aynı olan, aynı âdetler ve ahlak ile donanmış ve bunlara alışmış bulunan, tarihî geçmişlerindeki birlik ve ortaklık hasebiyle menfaat ve duygularında ve bundan dolayı itikat ettikleri temel konularda uyum ve imtizâc sağlanmış olan insan bireylerinin teşkil ettikleri bir cemiyete “millet” namı verilir.”⁸¹

Onun, ırk ve lisanı ön plana çıkarması, şüphesiz, doğduğu ve bir yaşa kadar yetiştiği ortamla doğrudan alâkalıdır. Kemal Karpaz, Akçura’nın ırka dayalı milliyetçilik anlayışının sebeplerinden birini Kazan Türklerinin “melezleşmemiş” olması olarak göstermiştir. Bu anlayış Kazan Türklerinde öylesine kuvvetlidir ki Osmanlı Türklerine karşı, “melezleşmiş” oldukları için, bir küçümseme dahi söz konusudur.⁸² Gökalp’in tanımında görüldüğü hâlde Akçura’da görülmeyen unsurlardan biri de dindir. Ancak Akçura her ne kadar yaptığı tanımında dine yer vermese de *Üç Tarz-ı Siyaset*’te bu unsurdan bahsetmiştir. İfadelerle bakıldığında, dini, milliyet içerisinde tamamen dışlayan bir noktada konumlandığı söylenemez: “... zamanımızda birleşmesi muhtemel Türklerin büyük bir kısmı Müslümandır. Bu cihetle, İslâm dini, büyük Türk milliyetinin teşekkülünde mühim bir unsur olabilir.”⁸³ Ancak bunun, İslâmiyet’in, milliyetlerdeki ırk etkisini kabul edip onu destekleyici biçimde değişmesiyle mümkün olabileceğini de eklemektedir.

Nevzat Kösoğlu, Osmanlı aydınlarının ırkçı düşüncelerle ilgilenmiyor oluşunu hem imparatorluk kültüründen gelmelerine hem de böyle bir düşüncenin Türk kültüründe yeri olmamasına bağlamıştır. Dolayısıyla ona göre, Gökalp’in da dediği gibi, millet tarifinde ırk mensubiyeti gereksiz hâle gelmektedir.⁸⁴

Gökalp, birbiriyle kaynaşmış ve sınıflardan münezzeh bir toplum tasavvuru içindedir. Toplumu, aralarında organik bir dayanışma bulunan iki unsur olan *seçkinler* ve *halk* olarak görmektedir.⁸⁵ Osmanlı toplum yapısı, İslamiyet’in ilgili kaideleri ve Durkheim’in etkisiyle bu fikri benimseyen Gökalp için sınıf, devleti

⁸¹ Yusuf Akçura, *Muâsır Avrupa’da Siyâsi ve İctimâî Fikirler ve Fikrî Cereyanlar*, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2017, s. 18.

⁸² Karpaz, *İslâm’ın Siyasallaşması [Osmanlı Devleti’nin Son Döneminde Kimlik, Devlet, İnanç ve Cemaatin Yeniden Yapılandırılması]*, ss. 630-631.

⁸³ Yusuf Akçura, *Üç Tarz-ı Siyaset*, s. 37.

⁸⁴ Nevzat Kösoğlu, “Türk Milliyetçiliği İdeolojisinin Doğuşu ve Özellikleri”, *Milliyetçilik [Modern Türkiye’de Siyasî Düşünce]*, ed. Tanıl Bora, İstanbul: İletişim Yayınları, 2017, ss. 208-225, s. 224.

⁸⁵ Georgeon, *Osmanlı-Türk Modernleşmesi [1900-1930]*, s. 100.

güçsüzleştiren bir unsurdur. Akçura ise, daha önce de vurgulanan, Tatar burjuvazisinin önemine şahitlik ettiği için aynı şekilde bir Türk burjuvazi sınıfının teşekkülünü önemsemiştir. Yani ona göre, ulusal bilinç için ulusal burjuvazi zaruridir.⁸⁶ Akçura'nın, ulusal burjuvazi meydana getirme fikrine pek çok konuda rastlamak mümkündür. Örneğin; Gökalp, Türk milliyetçiliğinin doğuşunu fikir hareketine bağlayıp bunun köklerini Avrupa'da aramak gerektiğini söylerken, Akçura ise sosyoekonomik değişime dayandırmaktadır. Buna göre, zenginleşen Hristiyan azınlıkların Türkler için tehdit haline gelerek zarar verici boyutu ulaşması millî duyguların uyanışında önemli pay sahibidir. Georgeon bunu, Akçura'nın amacının Tatar burjuvazisi modelinden mülhem millî bir burjuvazi teşekkülüne katkı sağlamak olduğu şeklinde ifade etmiştir. Bu millî burjuvaziden toplumsal dönüşümü sağlaması beklenmektedir.⁸⁷

Georgeon'a göre Gökalp *Doğulu* yönü, Akçura ise *Batılı* yönü temsil etmektedir. Ona göre Gökalp, Türkçülüğün romantik boyutunu sağlarken Akçura ise Osmanlı'yı kurtaracak siyasetin peşindedir. Yani Gökalp *romantik* yönü temsil ederken Akçura ise *politik* yönü temsil etmektedir. Cumhuriyet devrine gelindiğinde Gökalp, Türkiye'nin fikir babası olurken, Akçura ise, tıpkı Berkes'in dediği gibi, gitgide unutulmuş ve ismi Gökalp'ın gölgesinde kalmıştır.⁸⁸ Ancak Gökalp'ın Akçura'ya nazaran daha fazla hatırlanması, Gökalp'ın şahsî ikbali peşinde koşarak devlet kademeleriyle arasını iyi tutması yahut siyaseti şahsî menfaati için bir kapı olarak görmesi gibi düşünceleri çağrıştıracak bir durum değildir. Taha Parla, Gökalp'ın, hırs sahibi ve siyasi mevki peşinde olmadığını, tek gayesinin millî ilerlemeye hizmet olduğunu ifade etmekte ve aktardığı, Gökalp'a ait, "*Ben politikaya politikacıların fenalıklarını tahdit için girdim,*" sözüyle de görüşünü desteklemektedir.⁸⁹

---

⁸⁶ Ergün Tur, *Temel Kavramları Üzerinden Ulus İnşa Sürecinde Ziya Gökalp ve Yusuf Akçura*, Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019, Danışman: Doç. Dr. Funda Selçuk Şirin, ss. 159-160.

⁸⁷ Georgeon, *Osmanlı-Türk Modernleşmesi [1900-1930]*, ss. 95-96.

⁸⁸ Georgeon, *Osmanlı-Türk Modernleşmesi [1900-1930]*, ss. 98-101.

⁸⁹ Parla, *Ziya Gökalp, Kemalizm ve Türkiye'de Korporatizm*, s. 41.

Erik Jan Zürcher, 1908-1950 arasını *Türk Tarihinde Jön Türk Dönemi* olarak adlandırmıştır.⁹⁰ İkinci Meşrutiyet ile başlayan dönem, 1950 yılındaki seçimde Cumhuriyet Halk Partisi (CHP)'nin iktidarı Demokrat Parti (DP)'ye kaptırmasıyla nihayetlenmektedir. Onun bu adlandırması, döneme fikrî, siyasi ve pek çok mânâda şekil ve yön veren isim ve kadroların esasında Jön Türk olduğunu işaret etmektedir. Sahip olunan bilgiler ışığında ve bu adlandırma bağlamında Gökarp ve Akçura'yı bundan bağımsız düşünmek mümkün değildir. Bu iki isim ortaya koyduğu fikirlerle devletin muhafaza ve müdafaasına katkı sağlamak istemişler, sonrasında ise Mustafa Kemal önderliğinde kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin ideoloji teşekkülüne büyük katkı sağlamışlardır. Taha Parla, Gökarp'ın katkısını "... sadece on dört yıllık bir süre içinde çağdaş Türkiye'nin kamu felsefesini biçimlendirmiştir,"⁹¹ cümlesiyle ifade etmiştir.

1.2. CUMHURİYET'E DOĞRU

Birinci Dünya Savaşı neticesinde içine düşülen vaziyet bir millî mücadeleden başka türlüüne imkân tanıyacak cinsten değildir. Bu doğrultuda harekete geçen Mustafa Kemal, simgeleşmiş bir tarih olan 19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıkarak Millî Mücadele'nin ateşini yakmıştır. Bu mücadele yaklaşık 4 yıl içerisinde nihayetlenecek ve Türkiye Cumhuriyeti, Mustafa Kemal önderliğinde kurulacaktır.

Ahmet Yıldız, Millî Mücadele sürecinde görülen *millî* vurgusunun (millî mücadele, millî istiklal, millî hareket, kuvay-ı milliye, millî zafer, hâkimiyet-i milliye, Büyük Millet Meclisi) milletin mücadeleye yönelik desteğini alabilmek ve ulusçu söyleme geçiş için bir zemin oluşturmak noktasında da anlamı olduğunu ifade etmektedir.⁹² Gökarp, *Türkçülüğün Esasları*'ndaki millet tanımını Millî Mücadele döneminde biraz daha yumuşatmış, Türk mefkûresine hizmet etmek ve Türk kültürü ile yetişmiş olmak şeklinde dönüştürmüştür. 1923 yılında Türkiye Cumhuriyeti'nin

⁹⁰ Erik Jan Zürcher, *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, çev. Yasemin Saner, İstanbul: İletişim Yayınları, 2018, s. 117.

⁹¹ Parla, Ziya Gökarp, *Kemalizm ve Türkiye'de Korporatizm*, s. 51.

⁹² Yıldız, *Ne Mutlu Türküm Diyebilene [Türk Ulusal Kimliğinin Etno-Seküler Sınırları (1919-1938)]*, s. 91.

kurulmasıyla birlikte, millî vicdanın öğretimi ve ilerlemenin ancak *milletin hakiki mümessilleri* olan münevverler ve kahramanlar tarafından mümkün kılınacağını ifade etmektedir. Akçura ise *demokratik milliyetçiliği* savunmuş olsa da “*Devletin idame sultanı, ferdin hürriyetine tercih olunur,*” diyerek inkılap dönemlerinde hürriyet kısıtlamasının rızasını yaratmıştır.⁹³ Feroz Ahmad’a göre Mustafa Kemal’in kafasında demokrasi öncelikli olsa da bu kısa sürede gerçekleşmemiştir. Demokrasiye geçişin kısa sürede gerçekleşmemesinin sebebini, Kemalistlerin, eski rejime yönelik yaptıkları devrim olarak ifade etmiştir. Bu devrimler *akşamdan sabaha* yapılmadığı gibi demokrasiye geçiş de birden meydana gelmeyecektir.⁹⁴

---

⁹³ Bora, *Cereyanlar [Türkiye’de Siyasî İdeolojiler]*, ss. 214-215.

⁹⁴ Ahmad, *İttihat ve Terakki [1908-1914]*, ss. 161-163.

İKİNCİ BÖLÜM

2. DÜNDAR TAŞER (1925-1960)

2.1. DÜNDAR TAŞER'İN ÇOCUKLUK VE GENÇLİK DÖNEMİ

Dündar Taşer, 15 Mayıs 1925 tarihinde Gaziantep'te doğmuştur. Onun hayatını daha iyi anlayabilmek için doğduğu, yetiştiği dönemlerin şartlarını da göz önünde bulundurmak gerekmektedir. Dağılan bir cihan devletinin ardından sürdürülen Millî Mücadele neticesinde Mustafa Kemal'in önderliğinde kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin henüz ilk yıllarında dünyaya gelen Taşer'in hayatına çizilen istikamet; dönemin siyasi, sosyal, iktisadi koşullarından bağımsız şekilde düşünülemez.

2.1.1. Türkiye'deki Siyasi Koşullar (1925-1950)

Mustafa Kemal önderliğinde 29 Ekim 1923 tarihinde kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk devresi inkılapların ortaya koyulması ve uygulanmasıyla geçilmiştir. İnkılapların toplum nazarında kabul görmesi yahut benimsenmesindeki zorluk pek çok örnekle sabittir. Bunlardan biri de çok partili hayata geçiş denemeleriyle birlikte yaşananlardır. Millî Mücadele döneminde yapılan 1921 Anayasası bu dönemin şartlarına göre meydana getirildiği için Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla birlikte oluşan ihtiyaçlara cevap vermesi güç hale gelmiştir. 20 Nisan 1924'te kabul edilen anayasa çok partili siyasete olanak sağlamaktadır. Mevcut gidişattan rahatsızlık duyan bazı isimler bu fırsatı değerlendirmek istemiş ve bu doğrultuda Kazım Karabekir 26 Ekim 1924 ve Ali Fuat

(Cebesoy) ise 30 Ekim 1924 tarihinde ordu müfettişliği görevlerinden istifa etmiştir. 17 Kasım günü Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası (TpCF) kurulmuştur. Fırkanın genel başkanı Kazım Karabekir olurken ikinci başkanlar Adnan (Adivar) ve Rauf (Orbay) olmuştur. Ali Fuat (Cebesoy) ise genel sekreterlik koltuğundadır.⁹⁵ TpCF programının birinci maddesinde “Türkiye Devleti halkın egemenliğine dayanan bir cumhuriyettir,” ifadesine yer verilmiştir. Diğer maddelerde ise liberalizme bağlılık, iç ve dış ticarete devlet müdahalesinin aza indirilmesi, dinî inanç ve düşüncelere saygıdan söz edilmiştir. Ülkenin o dönem içerisinde bulunduğu iktisadi sıkıntıları muhalefetin bir koz olarak kullanması halinde Mustafa Kemal arzu ettiği radikal inkılapları yapmanın güçleşeceğini fark etmiş ve bundan dolayı TpCF’yi tehdit olarak görerek karşısında sert bir tutuma girmişse de sertlik taraftarı İsmet (İnönü)’nün yerine liberal kanadı temsil eden Fethi (Okyar)’ın başbakanlığa geçmesine CHF’deki ılımlılar tarafından ikna edilmiştir. Böylece liberaller yatıştırılmıştır.⁹⁶ 13 Şubat 1925 tarihinde Bingöl civarında başlayan Şeyh Sait Ayaklanması kısa sürede bölgeye yayılmış ve başlarda bu ayaklanmayı hafife alan Fethi Okyar hükümeti bunun üzerine çekilmiş ve 3 Mart günü İsmet Paşa hükümeti yeniden kurulmuştur. Hükümeti geniş yetkilerle donatan Takrir-i Sükûn Kanunu’nun TBMM’de kabul edilmesiyle birlikte İstiklâl Mahkemeleri kurulmuş ve düzenlenen harekât neticesinde ayaklanma bastırılmıştır (31 Mayıs 1925). Ayaklanmanın bastırılmasının ardından TpCF de 3 Haziran 1925 tarihinde kapatılmıştır.⁹⁷

İlerleyen yıllarda parti içinde yapılan tartışmalar neticesinde yeni bir muhalefet partisinin kurulmasına karar verilmiştir. Halkın, mevcut iktisadi durumdan duyduğu rahatsızlığın duyurulması ve aynı zamanda kontrol altında tutulması maksadıyla kurulması düşünülen yeni parti için, 1925 yılında Paris’e büyükelçi olarak gönderilen Ali Fethi Bey (Okyar) 1930 yılının Temmuz ayında Paris’ten izinli olarak dönmüştür.⁹⁸ Ali Fethi Bey’in dönüşü sonrası yeni fırkanın kuruluşuna ilişkin ilk toplantı 24-30 Temmuz tarihleri arasında Yalova’da Gazi Mustafa Kemal, Ali Fethi

⁹⁵ Sina Akşin, *Kısa Türkiye Tarihi*, İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 2017, ss. 193-194.

⁹⁶ Feroz Ahmad, *Modern Türkiye’nin Oluşumu*, çev. Yavuz Alogan, İstanbul: Sarmal Yayınevi, 1995, s. 86.

⁹⁷ Akşin, *Kısa Türkiye Tarihi*, s. 195.

⁹⁸ Ahmad, *Modern Türkiye’nin Oluşumu*, s. 88.

Bey, İsmet Paşa ve Kazım (Özalp) Paşa'nın katılımıyla yapılmıştır.⁹⁹ Ali Fethi Bey, kafasındaki fırka tasavvurunu şöyle açıklamıştır: “*Ben öteden beri hürriyet taraftarıyım, binaenaleyh benim teşkil edeceğim fırka liberal bir fırka olur... Tabiatıyla böyle bir fırka Halk Fırkası'nın solunda mevki alır.*”¹⁰⁰ Mustafa Kemal, bazı CHF milletvekillerinden ve kız kardeşi Makbule'den, güvence vermek maksadıyla, 12 Ağustos 1930'da kurulan Serbest Cumhuriyet Fırkası (SCF)'na katılmasını istemiştir.¹⁰¹ Oluşturulacak iki partili sistemle birlikte siyasal gerilimin düşürüleceği ve Türkiye'nin Batı Avrupa'daki imajını düzelterek iktisadi meselelere çare bulunacağı düşünülmüştür. Ancak halkın SCF'ye kuvvetli teveccühü, Ali Fethi Bey'in gittiği yerlerde kalabalıklar tarafından karşılanması endişeye sebep olmuştur. Halkın tavrı karşısında yaşanan endişe sebebiyle 17 Kasım 1930'da SCF, Ali Fethi Bey tarafından feshedilmiştir. SCF'nin kapatılmasından bir ay kadar sonra İzmir'in Menemen kasabasında meydana gelen irtica olayı CHF'de büyük sarsıntıya yol açmıştır.¹⁰² Bu olay neticesinde, inkılapların ve reformların toplum genelinde benimsenmediğine dair çıkan sonuç aynı zamanda toplumun çok partili hayata geçişe henüz hazır olmadığına da işaret etmektedir. Böylece CHF siyasal hayattaki tek parti olarak kalmıştır. SCF tecrübesinin yaşandığı bu dönem aynı zamanda Türkiye'de ve dünya genelinde ekonomik buhranın hüküm sürdüğü bir döneme denk düşmektedir.

İnkılapların toplum tarafından tam mânâsıyla benimsenmediği bazı olaylarla tecrübe edilmiş ve CHF bu doğrultuda yeni politikalar ortaya koymanın ihtiyacını hissetmiştir. 1930 yılının sonlarında yurt gezisine çıkan Mustafa Kemal bu süreçte pek çok Türk Ocağı şubesine uğramıştır. Mustafa Kemal'in bu yurt gezisinin ilk bölümünün tamamlandığı zamanlarda basında, Halkevleri kurulacağına dair haberler çıkması, Türk Ocakları'nın kapatılması fikrinin bu gezi esnasında oluştuğunu işaret etmektedir.¹⁰³ Sonrasında basında Türk Ocakları'nın kapatılacağına dair haberler

⁹⁹ Osman Okyar ve Mehmet Seyitdanlıoğlu, *Atatürk, Okyar ve Çok Partili Türkiye [Fethi Okyar'ın Anıları]*, İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 2021, s. 67.

¹⁰⁰ Okyar ve Seyitdanlıoğlu, *Atatürk, Okyar ve Çok Partili Türkiye [Fethi Okyar'ın Anıları]*, s. 68.

¹⁰¹ Çetin Yetkin, *S.C.F. Olayı [Atatürk'ün Vatana İhanetle Suçlanması]* [Türk Demokrasi Tarihinde Serbest Cumhuriyet Fırkası], 4. Baskı, İstanbul: Otopsi Yayınları, 2004, ss. 48-49.

¹⁰² Ahmad, *Modern Türkiye'nin Oluşumu*, ss. 88-89.

¹⁰³ Mustafa Kemal'in bu gezi esnasında ziyaret ettiği bazı Türk Ocağı şubelerinde karşılaştığı durumlar onda rahatsızlık yaratmıştır. Mesela 16-18 Şubat tarihinde ziyaret ettiği Adana'da halkla bir araya geldiği zamanlarda Türkçe konuşmayanları fark etmesini üzmüş; Adana Türk Ocağı'nı ziyaretinde ise Ocağın bir köyde okul ve dispenser açtığını öğrenmesi onda Türk Ocağı'nın asli vazifelerinden uzaklaştığı kanaatini yaratmış ve bu durumu sert şekilde eleştirmiştir: “... milliyetin çok belirgin niteliklerinden biri dildir. Türk Milleti'ndenim diyen insan, her şeyden önce ve

çıkması ve ardından Hamdullah Suphi (Tanrıöver), Türk Ocakları'nın misyonunu yerine getirdiğini; Falih Rıfkı (Atay) ise Türk Ocakları'nın savunduğu fikirlerin zaten CHF'de bulunduğunu ve bu durumda Türk Ocakları'nın CHF'ye ilhakının kaçınılmaz olacağına dair sözler sarf etmişlerdir. 24 Mart 1931'de Çankaya köşkünde yapılan toplantıda Türk Ocakları'nın kapatılması kararlaştırılmış ve bu karar CHF'nin 10-18 Mayıs tarihleri arasında düzenlenen üçüncü kongresinde resmîyete dökülerek Türk Ocakları tüm mal varlığıyla beraber oybirliğiyle CHF'ye ilhak ettirilmiştir.¹⁰⁴ 1924'te yeniden örgütlenme döneminde kabul edilen Ocak yasasının, “*Ocak, fırka siyasetiyle uğraşmaz. Hiçbir Ocaklı Cemiyeti siyasi emellerine alet edemez,*”¹⁰⁵ şeklindeki üçüncü maddesinden CHF'ye ilhaka uzanan süreç Türkçüleri derinden sarsmıştır. Mesela Hüseyin Nihal (Atsız), CHF'nin altı okundan birinin milliyetçilik olmasına rağmen Türkçülükten ürktüğünü söylemiş; Türk Ocakları'nı kapatması sebebiyle, CHF'nin sahip olduğu milliyetçilik anlayışını “*acayip bir milliyetçilik*” şeklinde tarif etmiştir.¹⁰⁶ 19 Şubat 1932'de kurulan Halkevleri'nin, kapatılan Türk Ocakları'nın yerine ikame edildiği görülmektedir.

Mustafa Kemal'in yüksek ehemmiyet verdiği konulardan ikisini Türk dili ve Türk tarihi şeklinde ifade etmek mümkündür. Türk tarihi araştırmalarıyla ilgili olarak ilk kurumsal hareket, Türk Ocakları'nın kapatılmasından kısa bir süre önce *Türk Ocağı Türk Tarih Heyeti*'nin kurulması olarak gösterilebilir.¹⁰⁷ Türk Ocakları'nın kapatılmasının ardından ise 15 Nisan 1931'de Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti, yani daha sonraki adıyla Türk Tarih Kurumu; 12 Temmuz 1932'de ise Türk Dili Tetkik Cemiyeti, yani daha sonraki adıyla Türk Dil Kurumu kurulmuştur. Birincisi 2-11 Temmuz 1932'de, ikincisi ise 20-25 Eylül 1937'de düzenlenen Türk Tarih Kongresi, Türk Tarih Tezi'nin teşekkül ve ilan sürecinde önemli yere sahiptir.

---

behemehal Türkçe konuşmalıdır. Türkçe konuşmayan bir insan Türk düşüncesine bağlı olduğunu iddia ederse, buna inanmak doğru olmaz. Halbuki Adana'da Türkçe konuşmayan 20.000'den fazla vatandaş vardır. Eğer Türk Ocağı buna müsamaha gösterirse, gençleri, siyasal ve sosyal bütün kuruluşlar bu durum karşısında duyarsız kalırsa, en azından yüz seneden beri devam edegelen bu durum, daha yüzlerce sene devam edebilir.” Bkz. Eren Ayçiçek ve Mehmet Karayaman, *Atatürk'ün Türk Ocakları'nı Ziyaretleri ve Yaptığı Konuşmalar*, İzmir: 2007, ss. 154-158.

¹⁰⁴ Sarımay, *Türk Milliyetçiliğinin Tarihi Gelişimi ve Türk Ocakları*, ss. 359-365.

¹⁰⁵ Georgeon, *Osmanlı-Türk Modernleşmesi [1900-1930]*, s. 41.

¹⁰⁶ Hüseyin Nihal Atsız, *Türkçülüğe Karşı Haçlı Seferleri ve Çektiklerimiz*, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2018, s. 160.

¹⁰⁷ Büşra Ersanlı Behar, *İktidar ve Tarih [Türkiye'de Resmi Tarih Tezinin Oluşumu (1929-1937)]*, 1. Baskı, İstanbul: AFA Yayınları, 1992, s. 96.

Birinci Türk Tarih Kongresi'nde, hem Türk Tarih Tezi'nin sunumu yapılarak ilgililere ve ülke kamuoyuna ilanı, hem de tarih derslerindeki yeni metotların tarih öğretmenlerine anlatımı hedeflenmiştir. İkinci Türk Tarih Kongresi ise uluslararası niteliktedir ve burada Türk Tarih Tezi'nin dünyaya ilanı hedeflenmiştir. Türk Tarih Tezi'nin maksadı, Türklerin mazisini efsanevî biçimde ele alarak, bilhassa Osmanlı sonrası doğan boşluğu mitlerle, simgelerle doldurarak millî ruh meydana getirerek, millî kimlik inşasına katkı sunmaktır. Türklerin, Batı karşısında utanç değil gurur duyacakları bir mazilerinin olduğunun ispatlanmasına yönelik arzu da bir diğer sebeptir.¹⁰⁸ Halil Berktaş ise Mustafa Kemal'in, Türk tarihine yönelik barbarlık ve gericilik suçlamalarını bertaraf etmek maksadıyla hareket ettiğine dikkat çekmiştir.¹⁰⁹ Yapılan çalışmalar tarih alanıyla sınırlı değildir. 23 Eylül 1932'de düzenlenen Birinci Dil Kongresi'nde Türkçe'nin bütün dillerin kökeni olduğuna dair bir tez ileri sürülmüş (Güneş-Dil Teorisi) ve bu teori 1936 yılında düzenlenen Üçüncü Dil Kongresi'nde resmîleşmiştir.¹¹⁰ Arap alfabesinden Latin alfabesine geçiş, Türkçe'nin Arapça ve Farsça karşısındaki konumunu güçlendirmek ve tabii olarak yukarıda da bahsettiğimiz gibi millî kimlik inşasına katkı sağlamak maksadı Güneş-Dil Teorisi'nin teşekkülünün sebepleri arasında sayılabilir. Hem Türk Tarih Tezi hem de Güneş-Dil Teorisi dönemin okul kitaplarında da kendine yer bulmuştur.

CHF'nin 10-18 Mayıs 1931 tarihli Üçüncü Büyük Kongresi'nde parti programı ve nizamname kabul edilmiştir. Anayasa ilkesi olarak güçler birliği prensibinin onaylanmasının yanında CHF'nin temel ilkeleri arasında gösterilen, 1927 yılındaki kongrede kabul edilmiş Cumhuriyetçilik, Milliyetçilik, Halkçılık ve Laiklik ilkelerine Devletçilik ve İnkılapçılık ilkeleri de eklenerek altı ok bu kongrede tamamlanmıştır. Kongre öncesinde, otoriter düşünceye eğilimi ile bilinen Recep Peker'in CHF Genel Sekreterliği'ne getirilmesi önem arz etmektedir. Peker, partiyi güçlendirerek devlet örgütüne hâkim olacak vaziyete getirmek düşüncesine sahiptir. 9 Mayıs 1935'te Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) Dördüncü Büyük Kurultayı

---

¹⁰⁸ Şefik Taylan Akman, "Türk Tarih Tezi Bağlamında Erken Cumhuriyet Dönemi Resmî Tarih Yazımının İdeolojik ve Politik Karakteri", *Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi*, C.1, S.1, 2011, ss. 80-107, ss. 85-87.

¹⁰⁹ Halil Berktaş, *Cumhuriyet İdeolojisi ve Fuat Köprülü*, 1. Baskı, İstanbul: Kaynak Yayınları, 1983, s. 53.

¹¹⁰ Yıldız, *Ne Mutlu Türküm Diyebilene [Türk Ulusal Kimliğinin Etno-Seküler Sınırları (1919-1938)]*, ss. 191-192.

toplanmıştır.¹¹¹ Bu iki kongre arası dönemde tek parti otoriterliğini artırmıştır. Peker'in Kurultay'dan bir gün evvel Ankara radyosunda yaptığı konuşmada ve Kurultay'da yaptığı konuşmada parti ve devletin iç içe geçtiğini ifade etmiştir.¹¹²

Atatürk'ün son yıllarında İsmet İnönü'yle siyaseten anlaşmazlığa düştüğü ifade edilmektedir. Eylül 1937'ye gelindiğinde Atatürk, İnönü'den istifasını istemiş ve İnönü de sağlık sebeplerini ileri sürerek başvekillikten istifa etmiştir. İnönü'nün yerine, önceden İttihat ve Terakki'de vazife almış, Teşkilat-ı Mahsusa başkanlığı yapmış, Türkiye İş Bankası'nın ilk genel müdürü ve aynı zamanda 1932'den itibaren iktisat vekilliği yapan bir isim olan Mahmut Celal Bayar getirilmiştir. Atatürk 10 Kasım 1938'de Dolmabahçe Sarayı'nda vefat etmesi sonrası İnönü, Cumhurbaşkanı olarak geri dönmüştür. Atatürk'ün vefatının hemen ardından, 11 Kasım 1938'de TBMM'de yapılan seçimle İsmet İnönü, Türkiye Cumhuriyeti'nin ikinci cumhurbaşkanı seçilmiştir.¹¹³ Artık Türkiye'de *Millî Şef* dönemi başlamıştır.

Atatürk'ün ölümünün hemen ardından başlayan Millî Şef dönemi yaklaşık 12 yıl sürmüştür. İnönü'nün 11 Kasım 1938 tarihinde TBMM tarafından cumhurbaşkanı seçilmesinden kısa süre sonra, 26 Aralık 1938'de düzenlenen CHP Olağanüstü Kurultayı'nda Atatürk'e “*ebedî şef*”; İnönü'ye ise “*millî şef*”, “*değişmez genel başkan*” sıfatları verilmiştir. Atatürk döneminde küskünlük yaşamış Fethi Okyar, Kazım Karabekir, Hüseyin Cahit Yalçın gibi isimlerin CHP'den mebus yapılmaları ise bir yumuşama hamlesi olarak algılanmıştır.¹¹⁴

Atatürk'ün büyük çaba sarf ettiği meselelerden biri olan Hatay meselesi, vefatından yaklaşık 7 ay sonra çözüme kavuşmuş ve 29 Haziran 1939'da Hatay, Türkiye'ye katılmıştır. Türk dış politikası açısından zafer niteliği taşıyan Hatay'ın anavatana katılımının yanında bu dönem yine dış politikada hareketli zamanların

¹¹¹ Cemil Koçak, Türkiye Tarihi 4 [Çağdaş Türkiye (1908-1980)], ed. Sina Akşin, *Siyasal Tarih (1923-1950)*, İstanbul: Cem Yayınevi, 1997, ss. 85-176, ss. 113-114.

¹¹² “Parti yeni çalışma yıllarında hükümetle ilbaylıklar, hususi idareleriyle şarbaylıklarla iş birliğini daha ileri götürecektir ve devlet çalışmalarını daha sıkı arkalayacaktır. (...) Yeni programın göze çarpan ve kendini duyuran başlıca farikası yeni Türkiye'de zaten baştan beri devletle bir ve beraber çalışan Cumhuriyet Halk Partisi'nin varlığının, devlet varlığıyla birbirlerine daha sıkı bir surette yaklaşmasıdır. (...) Esas partinin ana vasıfları olan cumhuriyetçilik, ulusçuluk, halkçılık, devrimcilik, devletçilik ve laiklik yeni program onaylandıktan sonra yeni Türkiye Devleti'nin de vasıfları hâlini alıyor.” Bkz. Recep Peker, *İnkılâp ve İstiklâl [Başbakan Recep Peker'in İnkılâp Dersleri Notları ve Söylevleri]*, haz. Oğuzcan Acar, İstanbul: Mavi Gök Yayınları, 2021, ss. 152-157.

¹¹³ Zürcher, *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, ss. 217-218.

¹¹⁴ Akşin, *Kısa Türkiye Tarihi*, ss. 231-232.

yaşandığı bir dönemdir. Yeni bir dünya savaşının başladığı bu yıllarda Türkiye'nin konumunu tayin etme süreci iç ve dış politikada önemli hadiselerle sebep olmuştur. İkinci Dünya Savaşı döneminde dış politikanın iç politikaya tesirleri neticesinde meydana gelmiş hadiselerden biri Irkçılık-Turancılık Davası'dır.

Dönemin başbakanı Şükrü Saraçoğlu 5 Ağustos 1942'de TBMM'de yaptığı konuşmasında, “...Biz Türküz, Türkçüyüz ve daima Türkçü kalacağız. Bizim için Türkçülük bir kan meselesi olduğu kadar ve lâakal o kadar bir vicdan ve kültür meselesidir. Biz azalan ve azaltan Türkçü değil, çoğalan ve çoğaltan Türkçüyüz ve her vakit bu istikamette çalışacağız.”¹¹⁵ ifadelerini kullanmış; Hüseyin Nihal Atsız ise 1944 yılında *Orkun mecmuasının* 15. sayısında *Başvekil Saraçoğlu Şükrü'ye Açık Mektup* başlıklı bir yazı kaleme almış ve yaklaşık bir buçuk yıl önceki konuşmasını hatırlatarak, o günkü sözlerine rağmen hükümetin icraatının bu yönde olmadığını belirterek komünizmin bir tehdit olduğunu hatırlatmış ve bu yönde bir uyarıda bulunmuştur.¹¹⁶ Bu mektup sonrası ülke genelindeki Türkçülerden pek çok tebrik mektubu gelmiştir. Birinci mektubun hemen ardından *Orkun*'un 16. sayısında *Saraçoğlu Şükrü'ye İkinci Açık Mektup*'u yazarak yayımlamış ve bu mektupta Maarif Vekaletini gaflet içinde olmakla suçlamıştır.¹¹⁷ Bu mektupların yarattığı heyecan ve tesiri Alparslan Türkeş şöyle ifade etmiştir: “Cumhuriyet devrinin o güne kadar geçmiş olan yirmi bir yılı içinde bir bakan hakkında böyle aleni bir tenkit görülmüş, işitilmiş değildi. Böyle açık ve şiddetli ithamlara cesaret eden olmamıştı. O devirde vekillere, hatta mebuslara en küçük imalı bir söz bile söylenemezdi.”¹¹⁸ Bu iki mektubun ardından Sabahattin Ali, Nihal Atsız aleyhinde dava açmıştır. Ankara'da yapılan duruşmaların ilki 26 Nisan 1944'te, ikincisi ise 3 Mayıs 1944'te yapılmıştır. 3 Mayıs günü Ankara sokaklarını dolduran Türkçü gençler hükümeti endişeye sevk etmiştir. Üçüncü duruşma 9 Mayıs günü yapılmış, Nihal Atsız 9 ay hapse mahkûm edilmiş ve ceza tecil edilmiştir. Ancak aynı günün akşamı kaldığı otelde yeniden tutuklanmış ve böylece Irkçılık-Turancılık Davası başlamıştır.¹¹⁹ İlerleyen günlerde aralarında Nejdettin Sançar, Zeki Velidi Togan, Orhan Şaik Gökyay, Hüseyin Namık

¹¹⁵ İlhan Darendelioğlu, *Türkiye'de Milliyetçilik Hareketleri*, İstanbul, Toker Yayınları, 1977, s. 105.

¹¹⁶ Mustafa Müftüoğlu, *Çankaya'da Kâbus [1944 Turancılık Davası]*, İstanbul: Başak Yayınları, 2007, ss. 27-33.

¹¹⁷ Ahmet Bican Ercilasun, *Atsız [Türkçülüğün Mistik Önderi]*, Ankara: Panama Yayıncılık, 2018, s. 69.

¹¹⁸ Alparslan Türkeş, *1944 Milliyetçilik Olayı*, İstanbul: Orkun Yayınevi, 1979, s. 31.

¹¹⁹ Müftüoğlu, *Çankaya'da Kâbus [1944 Turancılık Davası]*, ss. 51-71.

Orkun, Fethi Tevetoğlu, Reha Oğuz Türkkan, Alparslan Türkeş ve Osman Yüksel Serdengeçti'nin de bulunduğu çok sayıda Türkçü isim tutuklanmıştır.¹²⁰ Yaklaşık 1 hafta sonra, Cumhurbaşkanı İnönü'nün 19 Mayıs nutkunda kullandığı ifadeler dikkat çekicidir: *"Turancılar, Türk milletini bütün komşularıyla onulmaz bir surette derhal düşman yapmak için birebir tilsimi bulmuşlardır. Bu kadar şuursuz ve vicdansız fesatçıların tezvirlerine Türk milletinin mukadderatını kaptırmamak için elbette Cumhuriyet'in bütün tedbirlerini kullanacağız."*¹²¹ Reha Oğuz Türkkan; Nevzat Tandoğan, Hasan Ali Yücel ve Falih Rıfkı Atay'ın etkisiyle İnönü'nün, Türkçüleri kendi iktidarına yönelik bir tehdit olarak görmeye başladığını ve bu *"tehdidi"* bertaraf etmek üzere hareket ettiğini belirtmiştir.¹²² Şükrü Saraçoğlu'nun 1942'de yaptığı açıklamalardan İnönü'nün açıklamalarına geline sürecin en önemli etkenlerinden biri, dış politikada cereyan eden hadiselerdir.

Almanya'nın Sovyetler karşısındaki ilerleyişi, kamuoyunda Almanların galip geleceğine olan inancı kuvvetlendirmiş ve bu durumda basındaki Alman taraftarlığı sakınca teşkil etmemiştir. Ancak Alman kuvvetleri Temmuz 1942'nin sonunda kuşattığı Stalingrad'ı düşürememiş ve Sovyet kuvvetleri Ocak 1943'te taarruza geçerek kısa süre içerisinde 6. Alman Ordusu'nu esir almıştır.¹²³ Reha Oğuz Türkkan'a göre, Rusların bu ilerleyişiyle birlikte Türkiye'deki komünist faaliyetler de artış göstermiştir.¹²⁴ Bu tarih öncesinde Şükrü Saraçoğlu'nun ifadeleri *"mahsurlu"* değilken, bu dönem sonrasında Türkçülere ve Türkçülüğe yönelik tavır değişime uğramıştır. Türkçülerin sahip olduğu Turancılık davası Sovyetler'i rahatsız etmeye yetecek bir sebeptir. Dolayısıyla o dönem Sovyetler'le olası bir savaş riskini göze alamayan İnönü bu yönde bir tavır geliştirmiştir. Şükrü Saraçoğlu'nun 1942'deki konuşmasından, İnönü'nün 1944'teki 19 Mayıs nutkuna gelen süreç bu bağlamda okunabilir.

İnönü'nün çok partili hayata geçiş kararı almasında Avrupa'dan geri kalmama düşüncesinin ve bununla birlikte Sovyet tehdidi karşısında Batı'ya daha da yaklaşma temayülünün etkili olduğu söylenebilir. İnönü 19 Mayıs 1945 Gençlik ve

¹²⁰ Hayri Yıldırım, *Son Türkçü Atsız*, İstanbul: Togan Yayıncılık, 2015, s. 404.

¹²¹ Hayri Yıldırım, *3 Mayıs 1944 Irkçılık Turancılık Davası*, İstanbul: Togan Yayıncılık, 2015, s. 232.

¹²² Reha Oğuz Türkkan, *Tabutluktan Gurbete*, 1. Baskı, İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 1975, s. 37.

¹²³ Hüner Tuncer, *İsmet İnönü'nün Dış Politikası [(1938-1950) İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye]*, Kaynak Yayınları, 2012, ss. 104-105.

¹²⁴ Türkkan, *Tabutluktan Gurbete*, s. 35.

Spor Bayramı'ndaki konuşmasıyla çok partili hayata geçişin ilk mesajlarını vermiştir. Aynı zamanda 7 Haziran 1945'te CHP içindeki muhalefet kanadı (Celal Bayar, Adnan Menderes, Fuat Köprülü, Refik Koraltan) *dörtlü takrir* olarak anılan bir önerge vermiş ve parti içinde özgür tartışma ortamının teminini talep etmiştir. O dönem TBMM'ye sunulan Çiftçiye Topraklandırma Kanunu'nu İnönü savunurken, Menderes bu kanuna ağır eleştiriler getirmiştir. Topraksız çiftçiye toprak sahibi yapmak ve gerektiğinde büyük toprak sahiplerinin topraklarını kamulaştırmayı öngören bu kanunla İnönü, çok partili siyasal hayatta köylülerin desteğini alabilmeyi ummuşsa da taşraya toprak sahiplerinin egemen olması, bu planının işlemesine mâni olmuştur. Demokrat Parti (DP)'nin kuruluşunda bu meselenin etkisi olduğu ifade edilse de dörtlü takririn 12 Haziran'da reddedilmesi CHP içerisindeki hoşnutsuz kesimin partiden ayrılarak yeni bir parti kurmalarına anlamı gelmekteydi. Dörtlü takririn reddedilmesinin ardından Menderes ve Fuat Köprülü *Vatan gazetesinde* muhalif yazılar yazması sebebiyle 21 Eylül'de parti üyeliğinden çıkarılmış; Celal Bayar ise 28 Eylül'de milletvekilliğinden istifa etmiştir. İnönü, 1 Kasım'da TBMM'nin açılış söylevinde, Nuri Demirağ'ın kurduğu Millî Kalkınma Partisi (MKP)'ni görmezden gelerek, muhalefet partisine duyulan ihtiyacı dile getirmiştir. Bayar da yeni parti fikrine ikna olmasıyla birlikte 1 Aralık'ta CHP'den istifa etmiştir. 7 Ocak 1946'da Celal Bayar'ın genel başkanlığını yapacağı Demokrat Parti kurulmuş ve CHP idaresinden hoşnutsuz olanları kısa sürede çevresinde toplamıştır.¹²⁵

Şerif Mardin, Türk siyasal hayatını, ilk olarak Edward Shils'in kullandığı *merkez-çevre* kuramı üzerinden açıklamaya çalışmıştır. Merkezin, yani iktidarın kurumları ve değerlerinin politikaları, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e, çevre ile mesafenin açılmasına sebep olmuştur. Son olarak Çiftçiye Topraklandırma Kanunu örneğinde de görüldüğü gibi çevre CHP'den uzaklaşmış; DP ise politikasını çevrenin problemleri üzerine kurarak çevrenin desteğini elde etmiştir. Mardin, bu durumda CHP'nin, bürokratik merkezi; DP'nin ise demokrat çevreyi temsil ettiğini ileri sürmüştür.¹²⁶

---

¹²⁵ Akşin, *Kısa Türkiye Tarihi*, ss. 240-244.

¹²⁶ Şerif Mardin, "Türk Siyasetini Açıklayabilecek Bir Anahtar: Merkez-Çevre İlişkileri", *Türkiye'de Toplum ve Siyaset*, çev. Şeniz Gören, 23. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 2017, ss. 35-77, ss. 63-74.

DP, kuruluşunun hemen ardından bir genel seçimle karşı karşıya kalmıştır. Normal tarihine göre 1947’de yapılması gereken seçim bir sene geri çekilmiş ve 21 Temmuz 1946’ya alınmıştır.¹²⁷ Seçimden kısa bir süre önce kabul edilen 4918 sayılı Milletvekilleri Seçimi Kanunu’yla birlikte Türkiye’de ilk kez tek dereceli seçimler yapılmıştır. Buna kanunun tenkit edildiği iki nokta söz konusudur. İlki, seçimin gizliliğinin sağlanmasının mümkün olmaması; ikincisi, sonuçların açıklanmasında tarafsız bir denetleme mekanizması kurulmamasıdır.¹²⁸ CHP 397 milletvekili çıkarırken DP ise 61 milletvekili çıkarmıştır.¹²⁹ 1946 genel seçimi şaibeli seçim olarak anılmaktadır.

1945’in sonlarından itibaren Sovyetler’in, Türkiye’nin doğu vilayetlerinden toprak talepleri ve Boğazlar üzerindeki hak iddiaları, Türkiye’nin yüzünü Batı’ya doğru dönmesine sebep olmuştur. İkinci Dünya Savaşı sonunda ordusunu tehditlere karşı hazır tutmak üzere maddi destek arayışındaki Türkiye’ye Amerika ve İngiltere’nin küçük destekleri devam etmiş olsa da bir süre sonra İngiltere de kendi şartları sebebiyle bu desteği verememiştir. Bunun üzerine 12 Mart 1947’de ABD Başkanı Truman, Kongre’de *Truman Doktrini* olarak bilinen mesajını okumuştur. Buna göre, Sovyet tehdidi altında bulunan Türkiye ve Yunanistan’a 400 milyon dolarlık yardım yapılacak ve bunun yanında bahsi geçen devletlerin talebi üzerine askerî, sivil personel gönderilecektir. 12 Temmuz 1947’de imzalanan anlaşma Türk kamuoyunda memnuniyet yaratsa da anlaşmanın içeriği askerî ağırlıklı olduğu için Türk ekonomisinde hedeflenen katkıyı sağlayamamıştır. 1947’nin sonlarına doğru, İkinci Dünya Savaşı’nın büyük etkisiyle ekonomik buhran içerisinde bulunan Avrupa devletlerine ekonomik yardım kararı alan ABD Dışişleri Bakanlığı Türkiye’yi de *Marshall Planı* kapsamına almış ve 4 Temmuz 1948’de imzalanan yardım anlaşmasıyla Türkiye maddi yardım almaya başlamıştır.¹³⁰

---

¹²⁷ Akşin, *Kısa Türkiye Tarihi*, ss. 244-245.

¹²⁸ Taner Timur, *Türkiye’de Çok Partili Hayata Geçiş*, 1. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 1991, s. 54.

¹²⁹ Ateş Uslu, “Çok Partili Hayata Dönüş Dönemi (1945-1950)”, *Osmanlı’dan Günümüze Türkiye’de Siyasal Hayat*, 2. Baskı, haz. Gökhan Atılğan, Cenk Saraçoğlu, Ateş Uslu, İstanbul: Yordam Kitap, 2016, ss. 347-392, s. 371.

¹³⁰ Sadık Erdaş, *İsmet İnönü Dönemi Türk Dış Politikası (1938-1950)*, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1993, Danışman: Prof. Dr. Abdurrahman Çaycı, ss. 179-184.

DP'nin iktidar karşısındaki konumu parti içerisinde tartışılmıştır. Bir grup, iktidara karşı ılımlı ve dengeli bir siyaset güdülmesini savunurken diğer bir grup ise iktidara karşı daha sert bir siyaset güdülmesi taraftarıdır. DP'deki bu sorun 12 Temmuz Beyannamesi¹³¹ sonrası daha net şekilde açığa çıkmış ve DP kurucuları, İnönü'yle anlaşmakla itham edilerek DP'nin muvazaa parti konumuna getirilmek istendiği ileri sürülmüştür. Bu süreçte partiden ayrılanlar ve ihraç edilenler 20 Temmuz 1948'de Millet Partisi (MP)'ni kurmuştur. Fevzi Çakmak, Ahmet Tahtakılıç, Kenan Öner, Hikmet Bayur, Osman Bölükbaşı, Sadık Aldoğan bu isimler arasında sayılabilir. MP, sadece CHP'ye değil, yeterince muhalefet yapmamakla suçladığı DP'yle de mücadele etmiştir.¹³² Bunlara rağmen DP'nin halk nezdindeki karşılığı her geçen gün artmış ve bu durum 14 Mayıs 1950 tarihli genel seçim sonuçlarında da görülmüştür.

16 Şubat 1950'de seçim yasasında değişiklik yapılmış ve TBMM'de kabul edilen yeni yasaya göre seçim tek dereceli olacak, gizli oy-açık sayım ilkesi uygulanacak ve sandık başlarında siyasi parti temsilcileri bulunabilecektir. Bununla birlikte seçim sisteminde çoğunluk esası kabul edilmiştir.¹³³ Seçim sonuçlarına göre DP oyların 55,2'sini alarak 416 milletvekili, CHP 39,6'sını alarak 69 milletvekili, MP ise 4,6'sını alarak 1 milletvekili çıkarmıştır.¹³⁴

Seçim neticesinde 27 yıllık CHP iktidarı, 12 yıllık Millî Şef dönemi sona ermiş ve 10 yıl sürecek DP iktidarı dönemi başlamıştır.

---

¹³¹ 21 Temmuz 1946 genel seçimleri sonrasında CHP ile DP arasındaki gerilim artmış ve bu iki parti arasındaki ilişkiler kopma noktasına gelmiştir. Bu durumda İnönü araya girerek hakem rolünü üstlenmiştir. 11 Temmuz akşamı yayınlanan bildiride İnönü, iki parti arasındaki diyalog ve münasebetin gelişmesine yönelik çabalarını ve konu hakkındaki düşüncelerini açıklamıştır. Çok partili hayata geçişin ilk yıllarında yaşanan gerilimin bu şekilde dinginleştirilmesi önem arz etmektedir. Bkz. Koçak, *Siyasal Tarih (1923-1950)*, ss. 145-146.

¹³² Koçak, *Siyasal Tarih (1923-1950)*, ss. 150-152.

¹³³ Koçak, *Siyasal Tarih (1923-1950)*, s. 153.

¹³⁴ Oğuzcan Acar, *"Propaganda Teorileri Bağlamında Türkiye'de 1977 Seçimlerinin Analizi"*, Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi Siyaset ve Sosyal Bilimler Yüksek Lisans Tezi, 2021, Danışman: Doç. Dr. Cengiz Sunay, s. 46.

2.1.2. Çocukluk, İlk ve Orta Öğrenim Dönemi (1925-1939)

Dündar Taşer'in¹³⁵ ataları Keyvan Bey,¹³⁶ Bayram Bey ve Mis(k)¹³⁷ Bey Anadolu'ya üç koldan gelmişlerdir.¹³⁸ Necmettin Hacıeminoğlu'nun verdiği bilgiye göre Misk Bey, Oğuzların 24 boyundan, Bozok koluna bağlı, Yıldızhan soyundan Beğdili boyuna mensuptur.¹³⁹ Orta Asya'dan Anadolu'ya göç eden ataları ilk olarak Ankara'nın Şereflikoçhisar bölgesine yerleşmişlerdir.¹⁴⁰ Bu 3 isim arasından Taşer'in¹⁴¹ baba tarafından atası Misk Bey, önce Tatvan'a gitmiş; sonrasında, Yavuz Sultan Selim devrinde ise Tatvan'dan Antep'e gelmiştir. Bu dönemde Misk Bey, Mısır Seferi'ne de katılmıştır.¹⁴² Oğuz Göğüş; Misk Bey'in Antep'e, Handan Bey ve Alay Bey'le birlikte Mısır'dan geldiğini ifade etmektedir.¹⁴³ Buradan iki anlam çıkarılması mümkündür. Birincisi; Oğuz Göğüş'ün kastının, Mısır Seferi sonrasında Antep'e dönüşle ilgili olduğudur. İkincisi; Mısır Seferi'ne katılan Misk Bey'in, ordunun muvaffak olması sonucu bir süre Mısır'da yaşayarak Antep'e daha sonrasında döndüğüdür. İkinci ihtimalin doğru olması halinde Taşerlerin Anadolu'ya ayak bastıktan sonraki yolculuğu; Şereflikoçhisar, Tatvan, Mısır ve Antep şeklinde olacaktır.

---

¹³⁵ Dündar Taşer'in kısa biyografisi için Bkz. *Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi [Cilt 18]*, 1. Baskı, gen. yay. yön.: Adnan Benk, İstanbul: Gelişim Yayınları, 1986, s. 11286.

¹³⁶ Keyvan Bey, Antep'e emir olarak gelmiştir. Gelen beyler arasında en zenginidir. Birçok vakıf kurmuştur. Bkz. Oğuz Göğüş, "Türk Beyleri", *Gaziantep'i Tanıtıyoruz*, S. 14, 30 Temmuz 1963, ss. 14-15, s. 14.

¹³⁷ İsim, kaynaklarda farklı şekillerde geçmektedir. Cemil Cahit Güzelbey, "Mis" (Bkz. Cemil Cahit Güzelbey, *Gaziantep Büyüklüğü ve Gaziantep Meşahirine Ek*, Ankara: Ajans Türk, 1988, s. 112.); Nevzat Kösoğlu, "Misk" (Bkz. Kösoğlu, *Dündar Taşer*, s. 14.); Muzaffer Çatak, "Misk" kullanımını tercih etmiştir. (Muzaffer Çatak, *Dündar Taşer'in Fikir Hayatı*, 1. Baskı, Ankara: Türk Ocakları Ankara Şubesi Yayınları, 2010, s. 21.) Çalışma boyunca, "Misk" şeklindeki kullanım tercih edilecektir.

¹³⁸ Kösoğlu, *Dündar Taşer*, s. 14.

¹³⁹ Necmettin Hacıeminoğlu, "Dündar Taşer, Türkmen Beği", *Yeni Düşünce*, S. 36, 11 Haziran 1982, s. 7, s. 7.; Aclan Sayılğan ise Taşer'in Afşarlara mensup olduğunu ifade etmiştir. Bkz. Aclan Sayılğan, "Dündar Taşer'in Ardından", *Devlet*, 26 Haziran 1972.

¹⁴⁰ Yasemin Taşer Yahnici'yle 14 Mart 2022 tarihli görüşme.

¹⁴¹ Bu bölümün kapsadığı dönemde henüz Soyadı Kanunu çıkarılmamıştır. Ancak bu bölümde de "Dündar" ve "Taşar" yerine tezin genelinde olduğu gibi "Taşer" in kullanılması tercih edilmiştir.

¹⁴² Kösoğlu, *Dündar Taşer*, s. 14.

¹⁴³ Oğuz Göğüş, "Broşüre Başlarken", *Gaziantep'i Tanıtıyoruz*, S. 7, 15 Kasım 1962, ss. 2-3, s. 2.

Antep'te kendilerine geniş araziler verilmiş olan Misk Bey'in kendi adını taşıyan bir de vakıf faaliyet göstermiştir.¹⁴⁴ Soyadı Kanunu öncesinde aile “*Bedesten Şeyhizâde*” namıyla anılmıştır. Şeri Mahkeme Sicillerindeki kayıtlardan aktarılanlara göre bu nam, bedestendeki esnafın başkanı olmasından dolayı verilmiştir.¹⁴⁵

Dündar Taşer'in babasının dedesi Mahmut Ağa çiftçi; dedesi Hüseyin Sabahattin Efendi müderristir. Hüseyin Sabahattin Efendi müderrisliğinin yanında aynı zamanda Bedesten şeyhidir. Dündar Taşer'in babası Bedesten Şeyhizâde Abdülkadir Kâmil Bey'dir. Annesi Âliye Hanım, Cenani ve Barlas ailelerinin kızıdır; Kız Öğretmen Okulu'ndan mezun olmasına rağmen öğretmenlik mesleğini yapmamıştır.¹⁴⁶ Abdülkadir Kâmil Bey'in doğum tarihi net olarak belli değildir. Ancak 1905 yılında üniversitede okurken çekilmiş fotoğrafları mevcuttur. Buradan hesaplara, 1880-1885 yılları arasında doğduğu tahmin edilebilir. Abdülkadir Kâmil Bey, o zamanki adıyla Darülfünun-ı Şahane'de, şimdiki adıyla İstanbul Üniversitesi'nde hukuk eğitimi almış ve başarıyla mezun olmuştur. Abdülkadir Kâmil Bey Antep'e döndüğünde, ailesine ait geniş arazileri ekip biçerek çiftçilik yapmaya başlamıştır. Aile, Antep'te gerçekten de geniş topraklara sahiptir. Bu toprakların büyük kısmı, Osmanlı döneminde yaptıkları hizmetlerden dolayı padişah tarafından kendilerine verilmiştir. Ancak o dönemlerde bu toprakların mülkiyeti doğrudan verilmemiştir. Bu topraklar, sipahi sınıfından olan atalarına tımar olarak verilmiş; ilerleyen zamanlarda ise topraklar, aileye geçmiştir.¹⁴⁷ Abdülkadir Kâmil Bey, topraklarını işlemenin yanında ticaretle de uğraşmıştır.¹⁴⁸ Âliye Hanım ise eğitilmiş bir kadındır. Âliye Hanım, ud ve piyano çalmakta maharetlidir. Bunun yanında iyi bir at binicisidir.¹⁴⁹ Daha sonraları gelini olacak Asuman Taşer, Âliye Hanım'ı, “*İmparatorluk çağı Türk kültür ve gelenek, göreneklerini temsil eden, olgun, basiretli, kuvvetli tahsil sahibi,*”¹⁵⁰ biri olarak anlatmıştır. O dönemde Antep'in medenî bir yapısı olduğu ifade edilmektedir. Aile içerisinde ise bilhassa eğitim konusunda kadın-erkek ayrımı yapılmamaktadır. Taşer ailesinin fikrî yapısına

¹⁴⁴ Nevzat Kösoğlu, *Dündar Taşer*, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2015, s. 14.

¹⁴⁵ Güzelbey, *Gaziantep Büyükleri ve Gaziantep Meşahirine Ek*, s. 112.

¹⁴⁶ Kösoğlu, *Dündar Taşer*, s. 14.

¹⁴⁷ Yasemin Taşer Yahnici'yle 14 Mart 2022 tarihli görüşme.

¹⁴⁸ Kösoğlu, *Dündar Taşer*, s. 14-15.

¹⁴⁹ Yasemin Taşer Yahnici'yle 14 Mart 2022 tarihli görüşme.

¹⁵⁰ Aysel Metin, “Asuman Taşer Dündar Taşer'i Anlatıyor”, *Töre dergisi*, S. 73, 1977 Haziran, ss. 22-24, s. 23.

bakıldığında, Abdülkadir Kâmil Bey'in Türkçülüğe bir eğiliminin olduğu ifade edilebilir. Öyle ki, erkek çocuklarından birinin adını *Turan* koymuştur. 4 çocuğa sahip olan Abdülkadir Kâmil ve Âliye çifti, diğer çocuklarının adını da Türkçe isimlerden seçmiştir. Diğer kardeşlerin isimleri ise Fatma Ayla ve Aysel'dir.¹⁵¹

Dündar Taşer, 15 Mayıs 1925 tarihinde Gaziantep'te doğmuştur. Taşer'in doğduğu yıllarda Gaziantep'in nüfusu 40.000 civarındadır. Şehrin önce İngiliz, sonra da Fransız işgaline maruz kalması büyük bir yıkım yaratmıştır.¹⁵² 1920-1921'de Fransızların on binlerce top mermisiyle dövdüğü Antep, harabeye dönmüştür. Yaklaşık 8000 bina yıkılmış ve bir o kadar bina da hasar görmüştür.¹⁵³ Antep'in kurtuluş tarihi olarak kabul edilen 25 Aralık 1921'den itibaren ise kıt imkânlarla bayındırlık faaliyetleri başlamıştır. Bu faaliyetlerle birlikte pek çok yönden yapılan iyileştirme çalışmaları Cumhuriyet dönemiyle birlikte daha da hız kazanmıştır.¹⁵⁴

Toprak sahibi bir aile olmalarına rağmen ürettikleri ürünleri, dönem şartlarında, pazarla buluşturmakla zorlanmışlardır.¹⁵⁵ Satılamayan mallar silolarda çürümeye terk edilmiş ve bu durumda vergisini ödeyemeyen Abdülkadir Kâmil Bey kaçak duruma düşmüştür. Bunun üzerine, Gaziantep'ten ayrılarak Başpınar köyüne yerleşmek durumunda kalmışlardır. Başpınar, Gaziantep'in merkezine uzak bir köy değildir. Hatta günümüzde, Başpınar'ın toprakları şehir içinde kalmış vaziyettedir.¹⁵⁶ Uğurok Barlas, ailenin yerleştiği bu bölgenin Sam Mezrası olarak bilindiğini ifade etmektedir.¹⁵⁷ Aile, Başpınar'a taşınmış olmasına rağmen Gaziantep'te de evleri bulunduğu için zaman zaman Gaziantep'e gidip gelmişlerdir.¹⁵⁸ Köyde yetiştirdikleri ürünlerin pazara nakliyesi esnasında harcanan yakıtın maliyeti, neredeyse, taşınan ürünün kazancına denk düşmektedir.¹⁵⁹ 1929'da dünya genelinde baş gösteren

¹⁵¹ Yasemin Taşer Yahnici'yle 14 Mart 2022 tarihli görüşme.

¹⁵² Ali İhsan Göğüş, *Hep İsmet Paşa'nın Yanında*, 1. Baskı, İstanbul: Remzi Yayınevi, 2008, s. 9.

¹⁵³ Sadettin Gömeç, *Milli Mücadelede Gaziantep*, 1. Baskı, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1989, s. 105.

¹⁵⁴ İzzet Öztoprak, Cafer Güler, Murat Karataş ve Güneş Şahin, *Cumhuriyet'in XV. Yılında Türkiye [Gaziantep – Gümüşhane – Isparta – İçel][Cilt IV]*, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, 2014, s. 1812.

¹⁵⁵ Kösoğlu, *Dündar Taşer*, ss. 14-15.

¹⁵⁶ Yasemin Taşer Yahnici'yle 14 Mart 2022 tarihli görüşme.

¹⁵⁷ Uğurok Barlas, *Gaziantep'in Yakın Tarihi Üzerine Araştırmalar*, 1. Baskı, İstanbul: Hilmi Barlas Eğitim Vakfı, 2006, s. 74.

¹⁵⁸ Yasemin Taşer Yahnici'yle 14 Mart 2022 tarihli görüşme.

¹⁵⁹ Muzaffer Çatak, *Türk Milliyetçiliği ve Dündar Taşer'in Fikir Dünyası*, İstanbul: Töre Devlet Yayınları, 2017, s. 73.

ekonomik buhrandan, henüz yeni kurulmuş bir devlet olan Türkiye'nin ekonomisi de etkilenmiştir. Hammaddenin değer kaybetmesi sebebiyle üreticiler sıkıntıya girmiştir. Nüfuzlu ve köklü bir aile olmasına rağmen Taşer ailesinin de benzer bir problem yaşadığı görülmektedir. İktisadi sebeplerle ailenin köye taşınması Taşer'in eğitim hayatını kısmen etkilemiştir.

Taşer, annesinin çabasıyla henüz 4 yaşındayken okumayı ve yazmayı öğrenmiştir. İlkokul çağına geldiğinde köyde okul bulunmaması sebebiyle Yona köyünde bulunan Daî (Dayı) Ahmet Ağa¹⁶⁰ İlkokulu'na gönderilmiştir (Yona köyü bugünkü ismiyle Çaybeli köyüdür).¹⁶¹ Bununla birlikte ailenin, Başpınar köyünde çok uzun süre kalmadığını bilinmektedir.¹⁶² Taşer'in, Daî Ahmet Ağa İlkokulu'nda okuduğu kesindir. Bunun yanında, Ali İhsan Göğüş, Taşer'le Kurtuluş İlkokulu'nda beraber okuduğunu ifade etmektedir.¹⁶³ Taşer'in, hangi yıllarda bu okulda okuduğunu net olarak bilinmese de ilkokul döneminin bir kısmını da bu okulda geçirdiği anlaşılmaktadır. Alparslan Türkeş, Taşer'in çocukluk yıllarında milliyetçiliği şuurlu bir şekilde kişiliğinde taşıdığını ifade etmektedir.¹⁶⁴ Bunda, babası Abdülkadir Kâmil Bey'in büyük etkisi olduğunu tahmin etmek mümkündür.

Taşer'in, ilkokul yıllarında okumaya duyduğu ilgi, bulduğu kitap ve ansiklopedilerle alâkadar olması öğretmenlerini şaşırtmıştır. İlkokul dönemi bu şekilde başarıyla geçmiştir. Ortaokul için Gaziantep'e gelmiş ve Gaziantep Lisesi¹⁶⁵'ne başlamıştır. Dönem arkadaşlarının sözlerine göre Dünder Taşer, liseye aynı defterle başlayıp aynı defterle mezun olmuş; buna rağmen yine de sınıf

---

¹⁶⁰ Asıl isminin Ahmet Hurşit olduğu ifade edilmektedir. Ancak Daî Ahmet Ağa olarak tanınmaktadır. Vatansever bir kimse olarak bilinmektedir. Mal ve mülk sahibi olmasına rağmen bunların büyük bir kısmını, Millî Mücadele döneminde bağımsızlık için harcamıştır. Yine bu dönemde Kuvâ-yı Milliye ile de ilişki halindedir. Gaziantep'te iyilikseverliğiyle tanınmaktadır. (Bkz. Eyüb Sabri Akgöl, *Esaret Hâtıraları*, haz. Nejat Sefercioğlu, 1. Baskı, İstanbul: Tercüman Yayınları, 1978, s. 15.) Cumhuriyet'in ilk yıllarında Ankara'da yaşamaya başlamış ve müteahhitlik yapmıştır. (Bkz. Göğüş, *Hep İsmet Paşa'nın Yanında*, s. 17.)

¹⁶¹ Kösoğlu, *Dünder Taşer*, s. 15; Mehmet Güneş, *Gittikçe Artan Yalnızlığımız*, Ankara: Cümle Yayınları, 2015, s. 65.

¹⁶² Yasemin Taşer Yahnici'yle 14 Mart 2022 tarihli görüşme.

¹⁶³ Göğüş, *Hep İsmet Paşa'nın Yanında*, s. 90.

¹⁶⁴ Devlet, "Dünder Taşer ve Muzaffer Türkeş", 16 Haziran 1975.

¹⁶⁵ 1933 yılının Şubat ayında eğitim ve öğretim faaliyetlerine başlamıştır. Cumhuriyet'in ilk dönemlerinde Gaziantep'teki eğitim faaliyetlerinin yürütülmesinde müstesna bir yere sahiptir. Bkz. Öztoprak, Güler, Karataş ve Şahin, *Cumhuriyet'in XV. Yılında Türkiye [Gaziantep – Gümüşhane – Isparta – İçel][Cilt IV]*, s. 1869.

birinciliğini elde etmiştir.¹⁶⁶ Annesi Âliye Hanım'dan aktarılanlara göre Taşer'in keskin zekâsının yanı sıra kuvvetli bir hafızası bulunmaktadır.¹⁶⁷ Dolayısıyla onun, okula başladığı defterle mezun olma durumu, derslere olan ilgisizliğinden ziyade derslere olan istidadı ve deftere ihtiyaç duymayacak derecede dinlediklerini hafızasında tutmasına işaret etmektedir.

İlerleyen yıllarda kısmî bir karışıklık doğuracak husus aile soyadıdır. Aile, Soyadı Kanunu¹⁶⁸ ile birlikte *Taşar* soyadını almıştır. 14 Haziran 1960'a kadar ailenin soyadı, "*Taşar*" olarak anılmıştır. Ancak 14 Haziran 1960'ta, 38 kişilik Millî Birlik Komitesi listesi ilân edilirken Binbaşı Dünder'in soyadı *Taşar* yerine *Taşer* olarak yazılmıştır.¹⁶⁹ Bu tarihten itibaren *Taşer* olarak kullanılmıştır. TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları'nca neşredilen TBMM Albümü'nün 4. cildinde ise ilk soyadının "*Daşar*" olduğu ifade edilmektedir.¹⁷⁰ Ancak bu bilgiye başka bir kaynakta rastlanmamıştır.

Dünder Taşer'in hayatında önemli kırılmalara yol açacak olan askerlik mesleğini tercih etmesinin başlıca sebebini eşi Asuman Hanım aktarmaktadır. Buna göre Taşer, askerlik mesleğini, memleketi kurtarmak üzere seçmiştir. Gaziantep'ten arkadaşı Osman Enç'le¹⁷¹ beraber ortaokul mezuniyetleri sonrasında ne yapacaklarına ve tabii "*Ne olacak bu memleketin hali?*" sorusunu birbirlerine yönelttiklerinde çözümü askerlik mesleğinde bulmuşlar ve böylece askerî okula gitmeye karar vermişlerdir.¹⁷² Bu kararda, memleketin bir asker tarafından kurtarılacağına dair sahip oldukları inanç dikkat çekicidir. Almanya'nın 15 Mart 1939'da Çekoslovakya'yı, 1 Eylül 1939'da Polonya'yı; İtalya'nın 7 Nisan 1939'da Arnavutluk'u işgal etmesi Türk kamuoyunda da geniş yankı bulmuş ve Balkanların

¹⁶⁶ Kösoğlu, *Dünder Taşer*, ss. 15-16.

¹⁶⁷ Metin, "*Asuman Taşer Dünder Taşer'i Anlatıyor*", s.23.

¹⁶⁸ 21 Haziran 1934 tarihinde kabul edilmiş; 2 Temmuz 1934 tarihinde Resmî gazetede yayımlanmış. (Bkz. *Resmî Gazete*, 2 Temmuz 1934, 2741.); 2 Ocak 1935 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

¹⁶⁹ *Resmî Gazete*, 14 Haziran 1960, 10525.

¹⁷⁰ Sema Yıldırım ve Behçet Kemal Zeynel (ed.), *TBMM Albümü [4. Cilt (1960-1983)]*, 2. Baskı, Ankara: TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları, 2010, s. 1633.; TBMM Albümü'nün 4. cildinde yer alan bilginin tamamı şu şekildedir: "*MERNİS'ten çıkarılan vukuatlı nüfus kayıt örneğinde; kendisinin "Daşar", eşi ve çocuğunun ise "Taşar" soyadını taşıdığı belirlenmiştir. Eşi Asuman Taşar'ın, Gaziantep 2. Asliye Hukuk Hakimliği'nin, 26.04.1977 tarihli ve 206 sayılı kesinleşen Kararı ile soyadında tashih yaptırdığı, Gaziantep Şahinbey Nüfus Müdürlüğü tarafından düzenlenen, 06.01.1993 tarihli vukuatlı nüfus kayıt örneğinde düşülen nottan görülmüştür.*"

¹⁷¹ Osman Enç, pedagoğ ve yazar Mitat Enç'in akrabasıdır.

¹⁷² Kösoğlu, *Dünder Taşer*, s. 16.

ısınması Türkiye'yi de ittifak arayışına itmiştir.¹⁷³ Almanya'nın Sovyetler'le yaptığı saldırmazlık antlaşması bozarak saldırıya geçmesi ve İkinci Dünya Savaşı'nın dünya gündemini tamamen işgal etmesi her ne kadar 1941 yılına tekabül etse de yukarıda saydığımız Balkanlardaki işgallerin de her vatandaş gibi Taşer'in de dikkatini çekmesi muhtemeldir. Dolayısıyla Taşer ve arkadaşı Enç'in bu düşüncelerindeki iştiaak, dönemin bu şartları göz önünde bulundurularak değerlendirilebilir.

Taşer ve Enç, askerî lisede okumak istese de Taşer'in ailesi buna sıcak bakmamış ve Taşer'i, lise eğitimi için, ortaokulu da okuduğu Gaziantep Lisesi'ne kaydettirmiştir. Taşer ise burada okumak istememektedir. Bunun üzerine iki arkadaş Gaziantep'ten İstanbul'a kaçarak Kuleli Askerî Lisesi'nin sınavına girmeye karar vermiştir. Böylece Taşer ve Enç,¹⁷⁴ otobüse yahut trene binerek İstanbul'un yolunu tutmuştur. Ancak Gaziantep'ten ayrılırken ailelerine haber vermedikleri için yanlarına yolluk alma fırsatları olmamıştır. Sadece, iki tarafın da fıstık bahçeleri olduğu için yanlarında bir çuval fıstıkları bulunmaktadır. İstanbul'a kadar dolu çuvaldan yedikleri fıstıkların kabuklarını boş çuvala doldurmuşlar ve yolculuk bu şekilde sürmüştür.¹⁷⁵ Sınavdan bir gün önce İstanbul'a varmışlar ve yorgun bir vaziyette yatmışlardır. Ancak sınava geç kalacaklarından endişe ettikleri için uyuyamamışlardır. Ertesi gün Kuleli Askerî Lisesi'ne giderek sınava girmişlerdir.¹⁷⁶ Sınavdan başarılı sonuç alan iki arkadaş 1939'da Kuleli Askerî Lisesi'ne girerek eğitim görmeye başlamışlardır.¹⁷⁷

---

¹⁷³ Figen Atabey (2014), İkinci Dünya Harbi Öncesi Türk-İngiliz-Fransız Ortak Deklarasyonu, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S. 31: 296-304.

¹⁷⁴ O dönem yazılarını Ayhan Tuğcugil müstearıyla yayımlatan İskender Öksüz, Taşer'le İstanbul'a gelerek Kuleli Askerî Lisesi sınavına giren arkadaşından Mehmet Menetli olarak bahsetmektedir. Öksüz'ün verdiği bilgiye göre Menetli, boyu kısa olduğu için sınavda başarılı olamamıştır. Bkz. Ayhan Tuğcugil, "Viyana Önünden Çekildiğimize Kızıyordu", *Devlet*, 26 Haziran 1972.

¹⁷⁵ Yasemin Taşer Yahnici'yle 14 Mart 2022 tarihli görüşme.

¹⁷⁶ Tuğcugil, "Viyana Önünden Çekildiğimize Kızıyordu", *Devlet*, 26 Haziran 1972.

¹⁷⁷ Taşer'in 1942'de Harp Okulu'nda eğitim görmeye başlaması, onun Kuleli Askerî Lisesi'ne girişinin de 3 sene öncesi olduğuna işaret etmektedir. Zira o dönem Kuleli'deki eğitim 3 yıldır. Bkz. Erhan Altunok, *Anılarla Kuleli*, 1. Baskı, İstanbul: Kuleli Askerî Lisesi Komutanlığı, 2006, ss. 36-38.

2.1.3. Askerî Eğitim Yılları ve Göreve Başlangıç (1939-1950)

Taşer ve arkadaşı Enç, 1939'da Kuleli Askerî Lisesi'ne girmiş ve böylelikle Gaziantep'ten İstanbul'a gelmişlerdir. Nevzat Kösoğlu'na göre Taşer, İstanbul'a gelmesiyle beraber denizi ve tatma fırsatı bulduğu bozayı tanımaktan dolayı mutlu olmuştur.¹⁷⁸ Ancak bu durumun uzun sürmediği anlaşılmaktadır. Zira Kuleli Askerî Lisesi'ndeki eğitimine İstanbul'da başlamış olsa da İkinci Dünya Savaşı şartları bu durumu değiştirmiştir. 1941 yılında Konya'ya taşınan Kuleli Askerî Lisesi, eğitim ve öğretimi 1947 yılına kadar burada sürdürmüştür; Kuleli'nin İstanbul'da boşalan binası ise 1000 yataklı bir hastaneye dönüştürülmüştür. Aynı uygulama tarihte daha evvel de görülmektedir. Kuleli, 93 Harbi yıllarında ve Balkan Savaşı döneminde de hastaneye dönüştürülmüş, eğitim ve öğretim İstanbul'da bulunan başka bir yapıda devam etmiştir.¹⁷⁹

Taşer, sonraları eşine anlattığına göre, Kuleli'deki eğitim hayatı boyunca çok fazla dayak yemiştir. Hadisenin birinde, hocası Taşer'e haksız yere dayak atmış ve Taşer'in suçluluğunu kabul etmesini istemiştir. Taşer'in bunu kabul etmemesi üzerine dayak faslı devam etmiştir. Bu kez okul komutanı, Taşer'e aynı ikazlarda bulunarak suçluluğunu kabul etmesini istemiş; ancak Taşer yine kabul etmeyince hocası yeniden Taşer'in üzerine saldırmıştır.¹⁸⁰ Bu anekdot bizi kesin bir kanaate ulaştırmasa da Taşer'in henüz 15-16 yaşlarındayken hocası karşısında boyun eğmeyip kendi hakkını savunabilecek tavır ve düşünceye sahip olması önem arz etmektedir.

Taşer'in Kuleli Askerî Lisesi'ndeki tahsil döneminde de yine önceden olduğu gibi okula başladığı zaman kullandığı defteri kullanarak mezun olduğu ifade edilmektedir.¹⁸¹ Kuleli Askerî Lisesi mezuniyetinin ardından 29 Temmuz 1942'de Kara Harp Okulu'na girmiştir. Bu sefer yolu Ankara'ya düşen Taşer'le arkadaşı Enç birbirini yalnız bırakmamış ve Harp Okulu'nda da beraber eğitim görmüşlerdir.

¹⁷⁸ Kösoğlu, *Dündar Taşer*, s. 16.

¹⁷⁹ Sinan Yılmaz, *Üsküdar Kitabı [Altın Şehir]*, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2017, ss. 1032-1033.

¹⁸⁰ Kösoğlu, *Dündar Taşer*, ss. 16-17.

¹⁸¹ Kösoğlu, *Dündar Taşer*, s. 17.

Taşer, Harp Okulu'nda 2 yıl eğitim görmüştür. Harp Okulu birinci sınıfta eğitim gören askerî öğrencilere verilen dersler şu şekildedir: Tâbiye (taktik), harp tarihi, haritacılık, silâh fenni, haritacılık, havacılık, istihkâm, muhabere, levazım, ordu bilgisi, hıfzıssıhha, askerî kimya, Fransızca, Almanca, İngilizce, piyadecilik, ağır makinalı tüfek, topçuluk, havan ve istihkâm, oto ve arabacılık, binicilik, spor ve eskrim. İkinci sınıf dersleri ise şu şekildedir: Tâbiye, silâh fenni, haritacılık, havacılık, muhabere, istihkâm, askerî ceza ve hukuk, ordu bilgisi, askerî kimya, Türkçe, Fransızca, Almanca, İngilizce, piyadecilik ve binicilik, havan topu, topçuluk, ağır makinalı tüfek, oto ve arabacılık, spor ve eskrim. Askerî öğrencilere, bu derslerin yanı sıra sık sık talim yaptırılmıştır.¹⁸²

Taşer'in eğitim gördüğü dönem Harp Okulu Komutanı Kurmay Albay Mustafa Erem'dir.¹⁸³ Bununla birlikte Harp Okulu'nda ders aldığı öğretmenleri şu şekildedir: “*Taktik*”te Kurmay Binbaşı Sebahî Aytöre, Kurmay Binbaşı Ziya Apak, Kurmay Yüzbaşı Eşref Akıncı, Kurmay Yüzbaşı Kemal Süer, Kurmay Yüzbaşı Şadi Yaprak; “*Tank*”ta Tankçı Yüzbaşı İhsan Südaş; “*Türkçe*”de Emekli Tuğbay Cemal Ongan; “*Ordu Bilgisi*”nde Piyade Albay Hadi Üçok; “*Harp Tarihi*”nde Emekli Kurmay Albay Suat Ener ve Kurmay Binbaşı Celal Erikan; “*Sağlık (Hijyen)*”ta Tabip Albay Necati Bacioğlu; “*Fransızca*”da Affan Ataçeri ve Nusret Uzgören; “*Spor*”da Albay Hüsamettin Güreli ve Yüzbaşı Nedim Aydınoglu.¹⁸⁴

Taşer, geçmişte bir defterle mezun olduğu eğitim tecrübelerinin aksine Harp Okulu yıllarını, okumaya ve yazmaya daha fazla ehemmiyet vererek geçirmiştir.¹⁸⁵ Irkçılık ve Turancılık Davası'nın başladığı yıl, aynı zamanda Taşer'in Harp Okulu'ndan mezun olacağı yıldır. Bu dönem yatakhane yapılan aramalar neticesinde Taşer'in dolabında *Orkun dergisi* bulunmuş ve bunun üzerine Taşer idari soruşturma geçirmişse de bu durum Harp Okulu'nda mezuniyetine engel teşkil

¹⁸² Tahsin Ünal, *Harp Okulu Tarihi*, Ankara: Berikan Yayınları, 2001, s. 122.

¹⁸³ İhsan Mergen, Ali Tosun, Cemal Ongun, Ahmet Mergen, *1944 Harp Okulu Mezunları [50. Yıl]*, 1994, s. 15.

¹⁸⁴ *Harp Okulu 1944 Yılı Mezunları 50'nci Altın Yılı Anısı*, Ankara: Genelkurmay Basımevi, 1994, s. 16.

¹⁸⁵ Kösoğlu, *Dündar Taşer*, s. 17.

etmemiştir.¹⁸⁶ Burhanettin Özbilici'nin ifadesine göre ise Taşer, Irkçılık ve Turancılık Davası sebebiyle tutuklanan Harp Okulu öğrencileri arasındadır.¹⁸⁷

Taşer 30 Ağustos 1944'te 944-7 sicil numarasıyla Kara Harp Okulu'ndan Tank Asteğmeni olarak mezun olmuştur.¹⁸⁸ Harp Okulu'ndan mezun olan askerî öğrenciler 1 sene boyunca meslek okullarında eğitim görmektedir. Asıl ihtisaslaşma bu dönemde sağlanmaktadır.¹⁸⁹ Taşer de 1944-1945 yılları arasında Tank Okulu'nda meslek eğitimi görmüştür. Ardından Millî Savunma Bakanlığı (MSB)'nın 21 Eylül 1945 tarihli, 143187 sayılı tezkeresini 26 Eylül 1945'te¹⁹⁰ şu ifadelerle onaylanmıştır:

*"4539 Sayılı kanunla Orduda muharip tank sınıfı ihdas edildiğinden bağlı cedvelde sınıf, rütbe ve adları yazılı 1 Sv. Alb., 1 P. Yb., 8 P. Bnb., 2 Sv. Bnb., 2 P. Önyzb., 39 P. ve 12 Sv. Yzb., 79 P., 10 Sv. ve 3 Top. Ütgm. ile 25 P., 2 Sv., 12 Top., 48 Tank Tğm., 1 Nk. Ütgm.ki toptan 245 subayın 1/8/945 tarihinden muteberen Tank sınıfına geçirilmeleri tensip edilmiştir."*¹⁹¹

Tank Teğmeni Taşer'in ataması 2. Müsterek Zırhlı Tugay 5. Zırhlı Alay 1. Tabur 2. Bölük 1. Takım Komutanı olarak yapılmıştır.¹⁹² Teğmenliğini Çanakkale, Samsun ve Erzurum'un Aşkale ilçesinde yapan Taşer 1951'de Ankara'ya gelmiştir.¹⁹³

¹⁸⁶ Yasemin Taşer Yahnici'yle 14 Mart 2022 tarihli görüşme.

¹⁸⁷ Burhanettin Özbilici, "Dündar Ağabey", *Bozkurt dergisi*, S. 33, 1975 Haziran, ss. 2-14, s. 2.; Şefik Soyuyüce, 1942-1943 yıllarında Harp Okulu'nda okurken Bozkurt ve Gökler mecmualarını okulun da tavsiyesiyle alarak okuduklarını ve üzerine tartışma yaptıklarını ifade etmiştir. Bkz. Nazlı Ilıcak, *15 Yıl Sonra 27 Mayıs Yargılanıyor [Cilt 2]*, 1. Baskı, İstanbul: Kervan Yayınları, 1975, s. 567.

¹⁸⁸ *Harp Okulu 1944 Yılı Mezunları Anısı*, 1976, s. 126.; Cumhurbaşkanlığı Cumhuriyet Arşivi (CCA), 030-11-1 / 170-26-3.; Belge için Bkz. Ek 1.

¹⁸⁹ Mergen, Tosun, Ogun, Mergen, *1944 Harp Okulu Mezunları [50. Yıl]*, s. 137.; Tahsin Ünal, Harp Okulu'nda verilen eğitimin, mesleğe dair fazla bilgi vermediğini ifade etmiştir. Buna göre, mesleğin büyük ölçüde öğrenildiği yer de Harp Okulu mezuniyeti sonrasında kendi branşında eğitim almak üzere gittiği atış okuludur. Buradaki eğitim 1 sene sürmektedir. Bkz. Tahsin Ünal, *Türk Askerlik Kültürü*, 2. Baskı, haz. Ali Güler ve Tahsin Ünal, Ankara: Berikan Yayınları, 2007, s. 33.

¹⁹⁰ Cumhurbaşkanlığı Cumhuriyet Arşivi (CCA), 030- 11- 1 / 178- 27- 5.

¹⁹¹ Cumhurbaşkanlığı Cumhuriyet Arşivi (CCA), 030- 11- 1 / 178- 27- 5.

¹⁹² Cumhurbaşkanlığı Cumhuriyet Arşivi (CCA), 030- 11- 1 / 178- 27- 5.; Belge için Bkz. Ek 2.

¹⁹³ Kösoğlu, *Dündar Taşer*, s. 18.

2.2. YETİŞKİNLİK DÖNEMİ (1950-1960)

Kara Harp Okulu mezuniyetinin ardından göreve başlayan Taşer'in 1950-1960 arası dönemi hakkında detaylı malumat bulunmamaktadır. Bu dönemin büyük ölçüde mânâsı, 27 Mayıs 1960'a giden süreçte ihtilâl örgütleriyle tanışması ve bu örgütlere iltihakı olacaktır. Öncelikle dönemi ana hatlarıyla ele almak yerinde olacaktır.

2.2.1. Türkiye'deki Siyasal Koşullar (1950-1960)

DP'nin iktidarı elde etmesiyle birlikte Cumhurbaşkanlığına Celal Bayar, Başbakanlığa Adnan Menderes, TBMM Başkanlığına da Refik Koraltan getirilmiş; DP genel başkanı Celal Bayar, cumhurbaşkanı seçilmesi üzerine DP genel başkanlığından istifa etmiş ve genel başkanlığa Adnan Menderes gelmiştir. Hükümet güvenoyu almasıyla birlikte 6 Haziran 1950'de Genelkurmay Başkanı da dahil olmak üzere çok sayıda üst kademe görevlerde değişiklik yapılmıştır. Bunların yanında 16 Haziran'da Arapça ezan yasağı kaldırılmıştır. NATO'ya girebilmek üzere Temmuz ayının sonlarında Kore'ye 4500 kişilik bir tugay gönderilmiştir. Nitekim Türkiye 17 Ekim 1951'de NATO'ya davet edilmiş ve bu davet 16 Şubat 1952'de TBMM'de onaylanarak Türkiye NATO'ya girmiştir.¹⁹⁴ İnönü döneminde Sovyetler tehdidiyle birlikte yüzünü Batı'ya dönen Türkiye'nin Truman Doktrini, Marshall Planı tecrübelerinin ardından NATO'ya girmesi DP döneminde gerçekleşmişse de bunu bir önceki dönemden bağımsız düşünmek doğru olmayacaktır.

DP iktidarının ilk döneminin iktisadi açıdan olumlu geçtiği söylenebilir. DP iktidarının ilk yıllarında millî gelir %15 oranında artış göstermiş, bu artış ilerleyen dönemde %38,9'a kadar yükselmiştir. Bilhassa tarım alanı bu iktisadi gelişmede büyük pay sahibidir. Bunun yanında demiryolu, karayolu inşaatı ve sanayi alanındaki bazı atılımların da bu gelişmede payı mevcuttur. Cem Eroğul, bu iktisadi gelişimin

---

¹⁹⁴ Mete Tunçay, Türkiye Tarihi 4 [Çağdaş Türkiye (1908-1980)], Sina Akşin (Ed.), *Siyasal Tarih (1950-1960)*, İstanbul: Cem Yayınevi, 1997, ss. 177-190, s. 178-179.

bir saman alevi hüviyetinde olduğunu ve kalıcılık sağlayamadığını ifade etse de¹⁹⁵ Mehmet Arif Demirer, durumun bu şekilde olmadığını ifade etmektedir. 1956-1959 yılları arasında üretim arzının talebi karşılamamasından kaynaklanan yıllık %17,5 oranında enflasyon meydana gelmiştir. DP'nin iktidara geldiği dönem enflasyon eksi %10,1 iken iktidardan ayrıldığı yıl ise %5,4 oranındadır. Bunun haricinde Demirer, DP'nin yatırımlarına dikkat çekmektedir. Buna göre; 11 liman, 5 havalimanı, 8 sulama barajı, 4576 kilometre asfalt yol, 28624 kilometre kışın da geçit veren karayolu, 30000 kilometre köy yolu, 13 şeker fabrikası, 19 çimento fabrikası, 82 hububat silosu, 88 büyük ölçekli fabrika, 5 termik santral, 18 hidroelektrik santraline sahip baraj, 8000 kilometre enerji nakil hattı, 3 petrol rafinerisi DP dönemindeki yatırımların özetidir.¹⁹⁶ Ali Fuad Başgil'e göre de DP iktidarının önemli icraatlarını birkaç maddede bir araya getirmek mümkündür: İçme suyu bulunmayan çok sayıda köye içme suyu sağlanması; sıtma salgınlarına sebep olan bataklıkların kurutulması; hayvan ve zirai mahsul vergisinin kaldırılması ve çiftçiye ziraat kredisi verilmesi; toprağı olmayan yahut küçük toprağına sahip köylülere toprak dağıtılması; traktör ve ziraat makinelerinin ithalinin sağlanması; kurak Anadolu topraklarına barajlar inşa edilmesi; çok sayıda köye okul inşa edilmesi; köylere ve şehirlere yeni camiler inşa edilip bakıma muhtaç tarihî camilerin onarılması; Erzurum ve İzmir'de üniversite açılması; çok sayıda il ve ilçede fabrikalar kurulması. Bunlara ek olarak, Ali Fuad Başgil'in en önemli gördüğü husus ise halk ile idare arasında karşılıklı itimadın tesis edilmesidir.¹⁹⁷

2 Mayıs 1954'te yapılan genel seçimler DP'nin iktidarını pekiştirmesini sağlamıştır. Liste usulü çoğunluk sisteminin uygulandığı seçimde DP %58,4'lük oy oranına rağmen 541 milletvekilinden 503; CHP 31; Cumhuriyetçi Millet Partisi (CMP) 5; bağımsızlar ise 2 milletvekili çıkarmıştır.¹⁹⁸ Mete Tunçay'a göre, alınan bu sonuçlar DP iktidarında bir yozlaşmayı da beraberinde getirmiştir. CHP'nin çoğunluk sağlayabildiği illerden Malatya ikiye bölünerek bir yarısı Adıyaman adını almış ve CMP'nin çoğunluk sağladığı tek il olan Kırşehir'in statüsü ise ilçeliğe

¹⁹⁵ Cem Eroğul, *Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi*, İstanbul: Yordam Kitap, 2019, ss. 131-135.

¹⁹⁶ Mehmet Arif Demirer, *27 Mayıs [Masallar ve Gerçekler]*, 1. Baskı, İstanbul: Toplumsal Yayıncılık, 2012, ss. 600-602.

¹⁹⁷ Ali Fuad Başgil, *27 Mayıs İhtilâli ve Sebepleri*, çev. M. Ali Sebük ve İ. Hakkı Akın, İstanbul: Yağmur Yayınevi, 1966, 81-88.

¹⁹⁸ Acar, "Propaganda Teorileri Bağlamında Türkiye'de 1977 Seçimlerinin Analizi", ss. 47-48.

düşürülmüş; muhalif gazeteciler çeşitli sebeplerle mahkûm edilmiştir. Yine bu dönemde iktisadi problemler başlamıştır. Ödemeler dengesindeki açığı kapatmak üzere ABD’den talep edilen ek krediler reddedilmiştir. Bu sebeplerden dolayı yaşanan hoşnutsuzluğun parti içerisinde de yayılmasıyla kopmalar yaşanmış ve DP idaresi pek çok problemle baş başa kalmıştır.¹⁹⁹ Ali Fuad Başgil’e göre, DP’nin bu dönemde yaptığı en büyük hatalardan biri 1953 yılında Türk Milliyetçiler Derneği (TMD)’ni kapatmasıdır. TMD’nin kapatılmasının ardından bilhassa CHP, gençlik arasında etkili olmaya başlamış ve çeşitli teşekküller sayesinde bu gençliği idare etmiştir. Ali Fuad Başgil’e göre, 28 Nisan 1960’ta meydana gelecek öğrenci hareketleri DP’nin bu hatasından da kaynaklanmaktadır.²⁰⁰

27 Ekim 1957’de yapılan genel seçimlerde de liste usulü çoğunluk sistemi uygulanmıştır. DP oyların %48,6’sını alarak 242; CHP %41,4’ünü alarak 178; CMP %6,5’ini alarak 4; Hürriyet Partisi (HP) 3,5’ini alarak 4 milletvekili çıkarmıştır.²⁰¹ 1958’e gelindiğinde iktisadi problemler daha da artmış, çok sayıda malın teminini zorlaşmış, kuyruklar artmış ve karaborsa oluşmuştur. Aynı yılın ikinci yarısında Türkiye Köylü Partisi (TKP), Cumhuriyetçi Millet Partisi (CMP)’ne; Hürriyet Partisi (HP), Cumhuriyet Halk Partisi (CHP)’ye katılmıştır. Cumhuriyetçi Millet Partisi’nin adı Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi (CKMP) olurken CHP’nin adında bir değişiklik yapılmamıştır. 1959’un başında CHP’nin açıkladığı *İlk Hedefler Beyannamesi*’ne karşın DP *Vatan Cephesi*’ni kurmuştur. İktidarın tabanını genişletmeyi hedefleyen bu harekete katılanların isimleri radyodan okunarak katılım teşvik edilmek istenmiş, kimi zaman da belirli konumda bulunan kişiler katılıma zorlanmıştır. 1959’un ikinci yarısından itibaren Türk lirasının değer kaybetmesi, sabit gelirlinin zor duruma düşmesi, temel ihtiyaç malzemelerinin teminindeki güçlük gibi sebeplerle CHP erken seçim istemeye başlamıştır. 1960 başlarında ise vaziyet gerilimi daha da artmış; iktidar, muhalefeti ihtilâl kışkırtıcılığıyla itham ederken muhalefet ise iktidarı, istibdat idaresi kurmakla itham etmiştir.²⁰² Akabindeki yaklaşık 5 aylık süreçte yaşananlar neticesinde 27 Mayıs 1960 Askerî

¹⁹⁹ Tunçay, *Siyasal Tarih (1950-1960)*, ss. 181-183.

²⁰⁰ Başgil, *27 Mayıs İhtilâli ve Sebepleri*, ss. 97-98.

²⁰¹ Acar, “*Propaganda Teorileri Bağlamında Türkiye’de 1977 Seçimlerinin Analizi*”, s. 49.

²⁰² Tunçay, *Siyasal Tarih (1950-1960)*, ss. 185-186.

Müdahalesi meydana gelmiştir. 27 Mayıs'ı hazırlayan sebepler ve hadiseler üçüncü bölümde geniş olarak ele alınacaktır.

2.2.2. Dünder Taşer'in Askerlikteki Son On Yılı (1950-1960)

1950'li yıllar Taşer'in hayatında büyük öneme sahiptir. 1950'lerin başı, evlenip aile kurmasıyla, sonu ise 27 Mayıs hareketine katılmasıyla önem arz etmektedir. Dünder Bey ve Asuman Hanım teyze çocuklarıdır. Ancak Asuman Hanım'ın babası Hasan Sadık (Daî), 150'likler listesine dahil edilerek sürgüne gönderildiği için birbirlerini görme imkânları söz konusu olmamıştır. Bununla birlikte birbirlerinden haberdarlardır. Asuman Daî, 1935 yılında Halep'te doğmuştur. 1950 yılında Asuman Daî ve ailesi Gaziantep'e dönmüş ve Asuman Daî Gaziantep Lisesi'nde eğitim görmeye başlamıştır. Taşer o dönem Erzurum'un Aşkale ilçesinde görev yapmaktadır. 1951 yılında Aşkale'deki görevinden Gaziantep'e izne gelen Taşer, kuzenleri Cavit ve Ergun Barlas'ın okul çıkışında yanlarında bir kız görmüş ve eve geldiğinde annesine, evleneceği kızı bulduğunu söylemiştir. Annesi, kızı nasıl bulacaklarını sorarken kapı çalmış ve Asuman Daî içeri girip teyzesiyle selamlaşmış. Bu günden itibaren Taşer, ailesinin de onayını alarak Asuman Daî'ye niyetini açmış; ancak Asuman Daî, henüz öğrenci olduğunu ve evlenemeyeceğini söylemiştir. Taşer, ikna için çeşitli yollar denemiş, hatta kendisini Kore'ye gitmek üzere listeye yazdıracağını söylemiştir. Bu noktada aile büyüklerinin de araya girmesiyle Asuman Daî ikna olmuş ve evlilik kararı almışlardır. Gaziantep düğünleri şatafatlı olmasına rağmen Asuman Daî'nin böyle bir isteği olmamış ve nikah töreni yapılarak 14 Aralık 1951 tarihinde Gaziantep'te evlenmişlerdir.²⁰³

Asuman Daî'nin babası Hasan Sadık, bugünkü adıyla İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi mezunudur. Antep'te polis müdürlüğü ve savcılık görevlerini yürütmüştür. 1922'de Ankara İtilâfnamesi'nin imzalanmasıyla Antep'ten ayrılarak Halep'e yerleşmiş ve burada kendisi gibi 150'likler listesine dahil edilerek sürgün edilmiş eniştesi Celal Kadri (Barlas) ile birlikte “*Doğru Yol gazetesi*”ni

²⁰³ Yasemin Taşer Yahnici'yle 14 Mart 2022 tarihli görüşme.

çıkarmıştır.²⁰⁴ Bunun yanında, “*İstikamet gazetesi*”nin çıkarılmasında da payı bulunmaktadır.²⁰⁵ Halep’teyken 150’likler listesindeki bir başka isim olan Refik Halid’i de Halep’e çağırılmışlar ve *Doğru Yol*’un yazar kadrosuna dahil etmişlerdir.²⁰⁶ Refik Halid’in *Doğru Yol*’da kaleme aldığı yazılar ekseriyetle, Türkiye’de kurulan yeni rejimin aleyhindedir.²⁰⁷

Hasan Sadık’ın Fransızlarla iş birliği yaptığı için 150’likler listesine dahil edilerek sürgüne gönderildiği ifade edilse de²⁰⁸ Hasan Sadık’ın torunu, Dünder ve Asuman Taşer çiftinin kızı Yasemin Yahnici bu iddianın doğru olmadığını ifade etmektedir. Buna göre hem Abdülkadir Kâmil Bey hem de Hasan Sadık Bey, Millî Mücadele döneminde Antep savunmasında vazife almışlardır. Millî Mücadele döneminde hem Antep’te hem de İstanbul’da bulunan Hasan Sadık Bey, mal varlığının büyük kısmını Millî Mücadele için harcamıştır. Ancak ilerleyen süreçte Lozan Antlaşması’na 150 kişinin sürgüne gönderilmesi gerektiğinde, Antep valisinin yerine vekalet eden bir idareci, Hasan Sadık Bey ve Celal Kadri Bey’le arası iyi olmadığı için isimlerini Ankara’ya bildirmiş, böylece 150’likler listesine dahil edilmişlerdir. Atatürk’le şahsi münasebeti bulunan Hasan Sadık Bey, bu hadise üzerine gönül koymuş ve sürgün döneminde geri dönülmesi için yapılan teklifleri kabul etmemiştir. Halep’teki döneminin ardından Hatay’a yerleşen Hasan Sadık Bey, burada ticaretle uğraşmıştır. Bununla beraber, Hatay’ın anavatana katılması için Hatay Devlet Başkanı Tayfur Sökmen’le yakın çalışmış ve muvaffak olunmasında önemli paya sahip olmuştur.²⁰⁹ Af Kanunu yürürlüğe girmiş olmasına rağmen, kamu hizmetlerinde görev alamayacaklarına dair hüküm dolayısıyla Hasan Sadık hemen Türkiye’ye dönmemiş, Hatay’da kalmıştır.²¹⁰

²⁰⁴ Şaduman Halıcı, *Yüzellilik Gazeteciler [Mütareke Döneminin İşbirlikçileri]*, 1. Baskı, İstanbul: Cumhuriyet Kitapları, 2021, s. 266.

²⁰⁵ Hatice Güzel ve Hasan Cebecizade (1998), Asuman Taşer Hanımefendi ile Dünder Taşer Beyefendiye Dair, *Ülkü Ocağı Dergisi*, S. 50: 22-25, s. 22.

²⁰⁶ Refik Halid Karay, *Minelbab İlelmihrab*, İstanbul: İnkılâp Yayınevi, 2015, s. 39.

²⁰⁷ Şerif Aktaş, *Refik Halid Karay*, 1. Baskı, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1986, s. 35.; Refik Halid Karay’ın sürgün hayatının ilk yıllarında *Doğru Yol*’da kaleme aldığı yazılar genel olarak muhalif nitelikteyse de sürgünün devam eden yıllarında *Vahdet gazetesinde* kaleme aldığı yazılar Türkiye’deki rejimi ve inkılâp hareketlerini övücü niteliktedir. Bkz. Sedat Bingöl, *Yüzellilikler Meselesi [Bir İhanetin Anatomisi]*, Eskişehir: Dorlion Yayınları, 2020, s. 155.

²⁰⁸ Halıcı, *Yüzellilik Gazeteciler [Mütareke Döneminin İşbirlikçileri]*, s. 266.

²⁰⁹ Yasemin Taşer Yahnici’yle 14 Mart 2022 tarihli görüşme.

²¹⁰ Halıcı, *Yüzellilik Gazeteciler [Mütareke Döneminin İşbirlikçileri]*, s.269.

Dündar ve Asuman Taşer çiftinin nikâhının ardından Dündar Taşer, Aşkale'ye geri dönmüştür. Buradaki kısa zamanın ardından Ankara'ya tayini çıkmıştır. Ankara'ya taşınırken eşine, “*Eşyam çok,*” diyen Taşer'in ev eşyalarını kastettiğini düşünen Asuman Hanım, 10 sandık kitapla karşılaşınca şaşırmıştır.²¹¹ Ankara'ya taşınan çift, burada yaşamaya başlamıştır. Ancak bir süre sonra Taşer, Fransızcasını geliştirmek üzere İstanbul'a gönderilmiştir. Saint Benoit Fransız Lisesi'nde açılan kursta²¹² Fransızca eğitim almıştır. İstanbul'da 1 yıl süren Fransızca eğitiminin ardından yeniden Ankara'ya dönerek bir süre boyunca Ankara'da görev yapmıştır.²¹³ 30 Ağustos 1954'te üsteğmenlikten²¹⁴ yüzbaşı rütbesine terfi etmiştir.²¹⁵ Taşer, 1955 yılında yüzbaşı rütbesindeyken kurmaylık sınavlarına katılmıştır. Sınavda 100 üzerinden 100 puan alma başarısı göstermiştir.²¹⁶ Ancak sonuç kağıdında “*Kağıtta bütün soruları yapan bir kişi ilk defa gördük. Bu sebeple sınavınızı geçerli saymıyoruz,*”²¹⁷ denilerek Taşer'in sınavı geçersiz sayılmıştır. Taşer birkaç yıl sonra, “*Bir soruyu yapmam,*” diyerek sınava yeniden girmiş ve bu kez kazanmıştır. Bunun üzerine Harp Akademisi'nde eğitim görmeye başlamıştır. Ancak 27 Mayıs dönemiyle birlikte bu eğitim süreci akim kalacaktır.²¹⁸

İlerleyen dönemde Taşer, Gaziantep'in İslahiye²¹⁹ ilçesine tayin edilmiştir. Ziya Nur Aksun'un Taşer'den aktardığına göre Irak Devrimi (14 Temmuz 1958) sırasında Taşer Ankara'dadır ve gelişme üzerine taburuyla birlikte Gaziantep'e gelmiştir.²²⁰ Buradan da anlaşılacağı üzere Taşer'in İslahiye'ye tayini, 14 Temmuz

²¹¹ Meriç Coşkun, “Asuman Taşer'le Dündar Taşer'in Gençlik Yıllarına Ait Bir Konuşma”, *Türk Yurdu dergisi*, S. 178, 2002 Haziran, ss. 30-31, s. 30.

²¹² Anlaşıldığı kadarıyla subayların yabancı dil seviyelerini geliştirmeleri için muhtelif okullarda kurslar açılmaktadır. Sami Küçük de İngilizce eğitimi almak üzere Robert Koleji'ndeki kursa gönderildiğini ifade etmiştir. Bkz. Sami Küçük, *Rumeli'den 27 Mayıs'a [İhtilalin Kaderini Belirleyen Köşk Harekâtı]*, 1. Baskı, İstanbul: Mikado Yayınları, 2008, s. 46.

²¹³ Yasemin Taşer Yahnici'yle 14 Mart 2022 tarihli görüşme.

²¹⁴ Dündar Taşer'in üsteğmen rütbesindeyken 5. Zırhlı Tugay'daki fotoğrafı için Bkz. Ek 6.

²¹⁵ Milliyet, “*Ordu Terfi Listesi*”, 29 Ağustos 1954.

²¹⁶ Barlas, *Gaziantep'in Yakın Tarihi Üzerine Araştırmalar*, s. 74.

²¹⁷ Güzel ve Cebecizade, *Asuman Taşer Hanımefendi ile Dündar Taşer Beyefendiye Dair*, s. 23.

²¹⁸ Güzel ve Cebecizade, *Asuman Taşer Hanımefendi ile Dündar Taşer Beyefendiye Dair*, s. 23.

²¹⁹ 1933 yılına kadar Osmaniye'ye bağlı bulunmasına rağmen Gaziantep platosu üzerinde bulunduğu ve Gaziantep'le münasebeti göz önüne alınarak Gaziantep'e bağlanmıştır. Suriye'yle 5 kilometre sınırı bulunmaktadır. İlçe merkezi sınır hattına 20 kilometre mesafededir. Bkz. T.C. Gaziantep Valiliği, *Şehr-i Ayntab-ı Cihan Gaziantep*, 1. Baskı, ed. Ergün Özusu, Gaziantep: Gaziantep İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayını, 2016, s. 92.

²²⁰ Ziya Nur Aksun, *Dündar Taşer'in Büyük Türkiye'si*, 1. Baskı, İstanbul: Kutluğ Yayınları, 1974, s. 68.; Dündar Taşer, Irak Devrimi üzerine geldiği Gaziantep'te yaşadığı bir hadiseyi Ziya Nur Aksun'a anlatmıştır: “*Ankara'da tank manevraları için saha dardır. Burada ise her ihtimale karşı manevra*

1958 sonrası bir tarihte gerçekleşmiştir. Tayinle birlikte ailesi Gaziantep'in merkezinde yaşarken Taşer, İslahiye'de kendine kurduğu bir çadırda hayatını sürdürmüştür.²²¹

27 Mayıs 1960 öncesi dönemle ilgili dikkat çeken bir husus da Hüseyin Nihal Atsız'ın oğlu Yağmur Atsız'ın ifadeleridir. Buna göre; Alparslan Türkeş, Numan Esin gibi subaylar Atsız'ı sık sık ziyaret ederken, o kadar sık olmasa da Taşer de Atsız'ı zaman zaman ziyaret eden isimler arasındadır.²²² Yağmur Atsız'ın bu ifadeleri haricinde Taşer'in Atsız'la görüşmeleri hakkında başka bir vesika yahut bilgi mevcut değildir.

İslahiye'deki görevinin ardından 1959'un Ağustos ayında Tank Binbaşı olarak Millî Savunma Bakanlığı Yüksek İstişare Kurulu üyeliğine atanmış ve böylece Ankara'ya gelmiştir.

---

yapmak elzemdir. Manevra sahası, kendi akrabalarından ve Ocak ailesinden olan zengin ve ağadan bir zâtın rızasını almadan “mahzur yok” deyip, emrindeki tanklara “açılın” emrini vermişti. Tabî bu arada bir kısım ekinler de çiğnenmiştir. Bilâhare o zata gidip, yaptığını anlatmış ve özür dilemiştir. Aldığı cevap: “Ayıp ettin yeğen! Devletin tankının tarlamızı ve ekinlerimizi çiğnemesi bizim için şereftir. Toprağın bereketi artar.” şeklinde olmuştur.” Bkz. Aksun, *Dündar Taşer'in Büyük Türkiye'si*, s. 68.

²²¹ Yasemin Taşer Yahnici'yle 14 Mart 2022 tarihli görüşme

²²² Kağan Bahadır Küçükcalcan, *Her Devrin Menkûbu Atsız*, İstanbul: Mavi Gök Yayınları, 2021, s. 336.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. DÜNDAR TAŞER'İN 27 MAYIS SÜRECİ VE SÜRGÜN DÖNEMİ (1960-1965)

Dündar Taşer'in hayatının kırılma noktalarından biri, belki de en önemlisi, 27 Mayıs 1960 Darbesi olarak gözükmektedir. Bu hadise akabindeki gelişmeler tasfiyeyi getirmiş ve sürgün hayatını mecbur kılmıştır. Sürgün hayatı ise bir başka kırılmayı teşkil eder. Bu dönem, Türkiye'ye dönüşle birlikte siyasete giriş için hazırlıkla geçmiştir. Bu bölümde, bahsi geçen iki dönem ele alınacaktır.

3.1. 27 MAYIS ASKERÎ DARBESİ

27 Mayıs Darbesi, Türk siyasal hayatının pek çok açıdan önem atfedilen olaylarından biridir. Cumhuriyet tarihinin ilk askerî darbesi olması, kendinden sonraki 20 yıllık dönemi doğrudan etkilemesi, bazı isimlerin Türk siyasetinden silinip yeni isimlerin dahil olmasını sağlaması gibi sebepler 27 Mayıs'ın çeşitli etkilerinden birkaçı olarak gösterilebilir. 27 Mayıs'ın etkilerinden bahsederken öncelikle 27 Mayıs'ı hazırlayan koşulları ele almak yerinde olacaktır.

3.1.1. 27 Mayıs'ı Hazırlayan Sebepler

İkinci Dünya Savaşı'nın menfi etkilerinin ardından çok partili hayata geçiş ülke genelinde sevinç ve ümitle karşılanmış ancak 21 Temmuz 1946'da yapılan genel seçimlerdeki usulsüzlükler bu duyguların yerini endişe ve öfkeye bırakmasına sebep olmuştur. Bu duygulara kapılanlar arasında ordu mensupları da bulunmaktadır.

Müşterek rahatsızlıklara sahip olan subaylar Ankara’da belirli vesilelerle muhtelif mekanlarda bir araya gelmiş, doğrudan bir ihtilâl fikri taşınmalar da benzer bir seçimin yeniden tecrübe edilmesi halinde harekete geçmek hususunda fikir birliğine varmışlardır. Aynı yıl içerisinde Kurmay Binbaşı Cemal Yıldırım’ın Ankara’dan İstanbul’a tayin edilmesi, İstanbul’da da kendileri gibi düşünen askerî çevrelerin olduğunu fark etmelerini sağlamıştır. Yıldız grubu olarak bilinen bu grup gün geçtikçe güçlenmiş ve katılımlar devam etmiştir. Önceleri, 1950 genel seçimlerinin 1946 genel seçimlerindeki usulsüzlüklere benzer durumların yaşanması halinde müdahale edilmesi yönelik fikir savunulurken zaman geçtikçe CHP’nin 1950’deki seçimlerde de benzer durumları yaşatacağına kesin gözle bakarak o tarihe kadar beklemenin mânâlı olmayacağına dair bir kanaat ortaya çıkmıştır. İhtilâl fikrinin ortaya çıkmasıyla beraber orduda daha fazla nüfuza sahip ve kendilerinden daha rütbeli bir lider ihtiyacı hasıl olmuş ve bu doğrultuda o dönem Gelibolu Kolordu Komutanı olan Korgeneral Fahri Belen’le temasa geçerek onun da sıcak baktığını düşündükleri ihtilâl fikrini ortaya koymuşlardır. Ancak Belen, seçime kadar beklenmesi ve seçimde, bahsi geçen durumların yaşanması halinde ihtilâl için harekete geçilmesi gerektiği yönünde bir cevap vermiştir. Seçimlere bir yıl kadar bir süre kalmışken, belirli vasıtalarla, seçimlerde usulsüzlük yaşanması ihtimaline karşın ordunun hazırlık içerisinde olduğu DP’nin kulağına fısıldanmış ve böylece seçim sürecini cesaretle yürütmelerini sağlamayı hedeflemişlerdir. Ancak iş bu kadarla kalmamış Fahri Belen ile Celal Bayar görüşmüş ve bu görüşmenin ardından Korgeneral Belen ile Kurmay Albay Seyfi Kurtbek ordudan istifa ederek DP listelerinden adaylığa hazırlanmışlardır. Bu hamleyle, DP’nin iktidarı kazanması halinde hükümette orduyu temsil edecek isimlerin bulunması hedeflenmiştir.²²³

1950 genel seçimleri neticesinde CHP iktidarı kaybetmiş ve iktidar DP’ye devredilmiştir. Seçimlerde herhangi bir usulsüzlük yaşanmaması, önceden bahis edilen fikir ve planların uygulanmasına gerek bırakmamıştır. DP ile açılan yeni dönem pek çok kesim için olduğu gibi ordunun belirli bir kısmı için de ümit vesilesi halindedir. Ancak bu ümitlerin kırılması çok uzun sürmemiştir. DP’nin müspet faaliyetlerinin yanı sıra menfi faaliyetleri de Bayındırlık Bakanlığı’na getirilen Fahri Belen’in karşılaştığı bürokraside partizanlıkla iş gördürme tutumu; oy endişesiyle

²²³ Abdi İpekçi ve Ömer Sami Coşar, *İhtilâlin İçyüzü*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2021, ss. 6-13.

Atatürk devrimlerinden verilen tavizlerin Atatürkçü subaylar nezdinde eleştiriyile karşılanması; Basın Kanunu'nun ağırlaştırılması; gazeteci Hüseyin Cahit Yalçın'ın ileri yaşına rağmen mahkum edilmesi; muhalefete tanınan radyoda konuşma imkânının kaldırılması; DP'nin seçim başarısı elde edemediği Kırşehir ilini ilçe yapması ve bunların yanında sayılabilecek pek çok sebep²²⁴ neticesinde ordu içerisinde DP'ye bağlanan ümit karşılıksız kalmış ve bu kez ihtilâl planlarının hedefinde DP yer almaya başlamıştır.²²⁵

3.1.2. İhtilâl Örgütlerinin Teşekkülü

Türkiye'de ordunun sivil iktidara müdahale düşüncesinin kökleri 27 Mayıs'ın da öncesine dayanmaktadır. Alparslan Türkeş²²⁶, 1946-1947 yıllarında CHP idaresinden rahatsız olan subaylardan teşekkül etmiş ihtilâl örgütlerinin ordu içinde bulunduğunu ifade etmektedir. Ancak bu teşekkül fikri 1941 yılına kadar

²²⁴ Cengiz Sunay; CHP mallarına el konulması, Millet Partisi'nin kapatılması, Kırşehir'in ilçe yapılması, başbakanın ve bazı DP'lilerin özel hayatına dikkat etmemesi, enflasyonun yükselmesiyle birlikte sabit gelirli vatandaşın hayat standardının düşmesi gibi hadise ve durumlar DP iktidarının menfi yönleri olarak görülebileceğini ifade etmektedir. Ancak her ne olursa olsun 1950, 1954 ve 1957 yıllarındaki seçimlerden birinci parti olarak çıktığı gerçeği göz ardı edilmemeli ve yaşananlar buna göre değerlendirilmelidir. Bkz. Cengiz Sunay, "27 Mayıs Ne İdi?", *Türkiye Günlüğü*, S. 101, 2010, ss. 5-16, ss. 5-6.

²²⁵ İpekçi ve Coşar, *İhtilâlin İcyüzü*, ss. 13-16.; 1946, 1950 ve 1954 yıllarında DP milletvekili seçilen Cihad Baban; Adnan Menderes'in Türkiye'de demokrasi tesis etmek üzere sahip olduğu idealleri 1946-1950 arası dönemde gerçekleştirdiğini düşündüğü, devam eden dönemlerde ise demokrasiyi yavaş yavaş terk ederek İnönü'yle şahsileştirilmiş bir mücadele içerisine girdiğini ifade etmiştir. Bkz. Cihad Baban, *Politika Galerisi [Büstler ve Portreler]*, 1. Baskı, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1970, s. 233.

²²⁶ Çalışmanın devam eden bölümlerinde, Dündar Taşer'le birlikte ismi sıkça zikredileceği için kısa bir biyografik bilgilerini paylaşmak yerinde olacaktır. Alparslan Türkeş, 25 Kasım 1917 tarihinde Kıbrıs/Lefkoşa'da dünyaya gelmiştir. Babası Ahmet Hamdi Bey, annesi Fatma Zehra Hanım'dır. 3 Haziran 1933'te ailesiyle birlikte İstanbul'a gelmiştir. 1933'te Kuleli Askerî Lisesi'ne başlamış; 1936'da Kuleli Askerî Lisesi'nden mezun olmuştur. Aynı yıl başladığı Harp Okulu'ndan 1938'de mezun olmuştur. 1939'da piyade asteğmeni olarak atış okuluna girmiş ve buradan teğmen rütbesiyle mezun olmuştur. 14 Ocak 1940'ta Muzaffer Hanım ile evlenmiştir. 1944'te İrkçılık ve Turancılık davasında yargılanmış; 9 ay 10 gün Tophane Askerî Hapishanesi'nde kalmıştır. 1945'te tahliye, 1947'de ise beraat etmiştir. Devamında yeniden orduya dönmüştür. 1955'te Harp Akademisi'nden mezun olmuştur. 1955-1957 yılları arasında Washington'da NATO Daimi Komitesi'nde Türk genelkurmayı temsil heyetinde görev yapmıştır. Eşzamanlı olarak uluslararası ekonomi eğitimi görmüştür. 1959'da Almanya'da Atom ve Nükleer Okulu'na gönderilmiş ve burada eğitim görmüştür. Bu eğitimin ardından albaylığa yükselmiş; Kara Kuvvetleri Komutanlığı NATO Şube Müdürü olarak atanmıştır. Bkz. Ayhan İnal, *Sanat ve Siyasetten Portreler [Unutulmayan Anılar]*, 1. Baskı, İstanbul: Akıl Fikir Yayınları, 2016, s. 24. (Devamındaki hayatı, tez boyunca işleneceği için burada paylaşmak gereği görülmemiştir.)

dayanmaktadır. Bu tarihte İnönü'den rahatsızlık duyan subaylar ihtilâl düşüncesi içerisindeydiler.²²⁷ DP'nin iktidara gelmesinin ardından kısa süre içerisinde bu fikir ve hazırlıklar tekrarlanmıştır. Subayların DP idaresinden duyduğu rahatsızlıklar neticesinde ülkenin farklı noktalarındaki birliklerde görev yapan subaylarda iktidara müdahale fikri oluşmuştur. Tekin Erer'e göre, birbirlerinden habersiz, genellikle 3-5 kişiden oluşan bu ihtilâlciler gruplarının sayısı 1955'te en az 50'dir.²²⁸ İlerleyen süreçte bu gruplar arasında temaslar ve birleşmeler görülecektir.

Ümit Özdağ, DP iktidarını devirmeye yönelik ordu içerisindeki ilk girişimin Kurmay Yarbay Faruk Ateşdağlı'nın 1951'deki girişimi olduğunu ifade etmektedir. O dönem Harp Okulu öğrencisi olan Muzaffer Özdağ ve arkadaşları tarafından 1951'de kurulan gizli örgüt doğrudan DP iktidarını devirmek maksadıyla değil, uzun vadede iktidarı elde etmek maksadıyla kurulmuş bir örgüttür. Bu örgütün de 27 Mayıs 1960 hareketine katıldığı bilinmektedir.²²⁹

1954'deki genel seçimleri DP'nin kazanması neticesinde aynı yılın Kasım ayında Tuzla Uçaksavar Okulu'nda Yüzbaşı Orhan Kabibay ile Yüzbaşı Dünder Seyhan, iktidarı devirmek üzere gizli bir örgüt kurmaya karar vermiş; örgüte Yüzbaşı Süreyya Yüksel, Yüzbaşı Turan Orkan ve Kurmay Yüzbaşı Nejat Kumuşcuoğlu da katılmış ve ilk toplantıda Yüzbaşı Dünder Seyhan genel sekreter seçilmiştir. Tuzla Uçaksavar Okulu Örgütü 27 Mayıs öncesi ve sonrasında da faaliyetlerine devam etmiştir.²³⁰

1955'te öğrenime başladığı Harp Akademisi'nde Binbaşı Faruk Güventürk'le tanışan Dünder Seyhan, Orhan Kabibay'a haber vererek Güventürk'le görüşmüş ve ülkede ihtilâlciler bir örgüte duyulan ihtiyaçtan bahsetmiştir. Güventürk'ün bu fikre sıcak yaklaşması üzerine Harp Akademisi'nde çalışmalar başlamıştır. İlerleyen süreçte sırasıyla; Orhan Kabibay, Yüzbaşı Orhan Erkanlı, Yüzbaşı Suphi Gürsoytrak, Binbaşı Nuri Hazer, Yüzbaşı Kemal Güner, Binbaşı Şükrü İlkin, Yüzbaşı Mükerrrem Erensu, Binbaşı Necati Ünsalan, Binbaşı Necmi Bek, Binbaşı Rıza Akaydın, Kurmay

²²⁷ Alparslan Türkeş, *27 Mayıs, 23 Kasım, 21 Mayıs ve Gerçekler*, 2. Baskı, İstanbul: Dokuz Işık Yayınevi, 1977, ss. 13-14.

²²⁸ Tekin Erer, *Yassıada ve Sonrası*, İstanbul: Rek-Tur Kitap Servisi, 1965, s. 40.

²²⁹ Ümit Özdağ, *Menderes Döneminde Ordu-Siyaset İlişkileri ve 27 Mayıs İhtilali*, İstanbul: Boyut Yayıncılık, 2004, s. 75.

²³⁰ Özdağ, *Menderes Döneminde Ordu-Siyaset İlişkileri ve 27 Mayıs İhtilali*, s. 75.; Dünder Seyhan, *Gölgedeki Adam*, 1. Baskı, İstanbul: Nurettin Uycan Matbaası, 1966, ss. 42-47.

Albay Faruk Ateşdağı, Kurmay Albay Naci Asutay ve Binbaşı Rauf Gökçe Harp Akademisi Örgütü'ne katılmıştır. Binbaşı İhsan Gürkan ve Yüzbaşı Rıfat Baykal ise Harp Okulu dışında olmalarına rağmen örgüte dahil edilmişlerdir. 1955'in sonuna doğru Binbaşı Şükrü İlkin ve Binbaşı Necati Ünsalan'ın evlerinde yapılan toplantılarda örgüt adının *Atatürkçüler Cemiyeti* olması kararlaştırılmış, başkanlığa Binbaşı Güventürk, genel sekreterliğe Yüzbaşı Seyhan, fahrî başkanlığa Kurmay Albay Ateşdağı seçilmiştir. Örgütün hükümeti devirmek gibi bir amaçtan ziyade önemli mevkilere gelecek subaylar eliyle tayinlerin kontrolü ve ordunun ıslahını gerçekleştirmeye yönelik bir amacı olduğu ifade edilmektedir.²³¹

1956'nın sonlarına doğru Ankara'da Kurmay Binbaşı Sezai O'kan'ın evinde Kurmay Binbaşı Osman Köksal, Kurmay Binbaşı Talât Aydemir'in katılımı, Kurmay Binbaşı Adnan Çelikoğlu'nun vekaletini Kurmay Binbaşı O'kan'a vermesiyle bir toplantı yapılmış ve Harp Akademisi'nde kurulan örgütle benzer amaçlar ortaya koyulmuştur.²³² Aynı dönemde Ankara'daki bir diğer örgüt de Kurmay Binbaşı Sadi Koçuş ile Albay Kenan Esengin'in kurduğu örgüttür. Örgüt, başka bir örgüt üyesi olmasına rağmen, iki tarafa da karşı taraf hakkında bilgi vermeyeceğini temin etmesi üzerine Binbaşı Baha Vefa Karatay ve yine başka örgüt üyesi olmasına rağmen bu iki örgütün ileride birleşebileceği düşüncesine sahip olan Kurmay Albay Faruk Ateşdağı'nın katılımıyla 4 kişilik bir örgüt haline gelmiştir. Örgütün, idareye el koymak gibi bir amacının olmadığı açıklanmıştır. Bu örgüt faaliyet göstermeden feshedilmiştir.²³³

1956'nın Ekim ayında İstanbul'daki Yüksek Kumanda Akademisi'nde öğrenime başlayan Talat Aydemir ilk olarak Kurmay Binbaşı Refet Aksoyoğlu'yla, ardından Muhabere Kurmay Binbaşı Fahrettin Ermutlu, Piyade Kurmay Binbaşı Halil Kayalı, İstihkâm Kurmay Binbaşı Şeref Olcay, Hava Kurmay Binbaşı Halim Menteş, Hava Yarbey Mustafa Postalcıoğlu, Topçu Kurmay Binbaşı İsmail Akgün temasa geçmiştir. Talat Aydemir, İstanbul'daki gelişmeleri, Ankara'daki arkadaşları Sezai O'kan'a ve Adnan Çelikoğlu'na yazarak onlara da bilgi vermiştir. İlk toplantıyı 1957'nin Şubat ayında yapmışlarsa da ikinci toplantıda aynı katılımı

²³¹ Özdağ, *Menderes Döneminde Ordu-Siyaset İlişkileri ve 27 Mayıs İhtilali*, ss. 76-77.

²³² İpekçi ve Coşar, *İhtilâlin İcyüzü*, s. 24.

²³³ Özdağ, *Menderes Döneminde Ordu-Siyaset İlişkileri ve 27 Mayıs İhtilali*, ss. 78-79.

sağlayamamışlar; Talat Aydemir’le birlikte Fahrettin Ermutlu, Refet Aksoyoğlu, Halil Kayalı ve Halim Menteş’in katılımıyla ikinci toplantıyı yapmışlardır. Yaklaşık 1 ay sonra Yüksek Kumanda Akademisi’nde okumak üzere Ankara’dan İstanbul’a gelen Sezai O’kan ve Adnan Çelikoğlu’yla da konuşup ardından ihtilâl fikrini komitedeki diğer üyelere açmayı düşünmüştür. Bu doğrultuda Talat Aydemir ile Refet Aksoyoğlu; Sezai O’kan, Adnan Çelikoğlu, Rauf Gökçe, Dünder Seyhan, Halil Kayalı ve Ahmet Yıldız’la görüşerek onaylarını almıştır. 1957’nin Mart ayında yapılan toplantıda amaç “*Memleketi bu gidişattan kurtarmak için ne lazımsa yapmak ve icap ettiği takdirde hükûmet darbesi yaparak idareyi ele almak,*” olarak açıklanmıştır.²³⁴ Ancak Dünder Seyhan ve Orhan Kabibay’ın başka bir teşkilata mensup olmasına rağmen Kumanda Akademisi örgütüne girmeleri bir süre sonra açığa çıkmış ve bu durum tepkiyle karşılanmışsa da nihai karar iki teşkilatın birleşmesi yönünde olmuştur.²³⁵ Toplantı neticesinde, ortaya atılmış ihtilâl fikriyle ilgili karar da seçimlerin beklenmesi şeklinde alınmıştır. Seçimlerde DP’nin yeniden kazanıp menfi icraatlarına devam etmesi halinde örgütün harekete geçerek müdahale edeceği ifade edilmektedir.²³⁶

1957’de Çankırı’da bulunan Üsteğmen Muzaffer Özdağ ve Üsteğmen Numan Esin’in, ordunun iktidara el koymasını düşündüğü ve bu yönüyle doğrudan DP iktidarına değil sivil iktidara karşı oldukları bilinmektedir. Ancak bir yandan da ülkenin içerisinde bulunduğu şartların ihtilâli çağırmakta olduğu gerçeğini göz önünde bulundurarak bu doğrultuda bir hazırlık yapmak fikrini kabullenmiş ve böylelikle Muzaffer Özdağ ile Numan Esin bir araya gelmişlerdir.²³⁷

1957’nin Ağustos ayında tayinlerin çıkmasıyla birlikte Birleşik Örgütün mensupları farklı görev yerlerine dağılmış ancak aralarındaki irtibatı kesmemişlerdir. Yine aynı dönemde erken seçim kararı alınmış ve Ekim ayında yapılacağı açıklanan genel seçimler sebebiyle ülke genelinde siyasi ve sosyal atmosfer gerginleşmiştir. Bu durum da ihtilâl düşüncesinde olan örgüt mensuplarını yeniden harekete geçmeye sevk etmiştir. Elazığ 10. Topçu Tümen Komutanlığı’na tayin edilmiş olan Talat Aydemir ve Faruk Ateşdağlı bu gelişmeler üzerine Ankara’ya gitmiştir. Ankara’da

²³⁴ Talat Aydemir, *Hatıratım*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2020, ss. 20-24.

²³⁵ İpekçi ve Coşar, *İhtilâlin İçyüzü*, ss. 32-37.

²³⁶ Özdağ, *Menderes Döneminde Ordu-Siyaset İlişkileri ve 27 Mayıs İhtilali*, s. 86.

²³⁷ Özdağ, *Menderes Döneminde Ordu-Siyaset İlişkileri ve 27 Mayıs İhtilali*, s. 87.

önce Osman Köksal'la, ardından Sezai O'kan ve Necati Ünsalan'la görüşmüşler; Osman Köksal ve Sezai O'kan, ihtilâl vaktinin geldiği düşüncesine tereddütle yaklaşmışlar ve ellerindeki kuvvetlerin yeterliliği hususunda şüphelerini paylaşmışlardır. Necati Ünsalan ise daha sıcak yaklaşmıştır. Ancak genel seçimlerin Cumhuriyet Bayramı'nın iki gün öncesine denk düşmesi yeni bir plan ortaya koyulmasına neden olmuştur. Cumhuriyet Bayramı törenlerine katılmak üzere zırhlı birliğiyle birlikte İstanbul'dan Ankara'ya gelecek Dünder Seyhan'ın birlikleri sayesinde kazanılacak kuvvet bu durumun fırsata dönüştürülmesini tartışmaya açmıştır. Talat Aydemir ve Faruk Ateşdağlı, İstanbul'dakilerin görüşlerini öğrenmek üzere Ankara'dan İstanbul'a hareket etmişlerdir. Dünder Seyhan, Faruk Güventürk, Suphi Gürsoytrak, Nuri Hazer, Orhan Kabibay ve Orhan Erkanlı'yla bir araya gelen Talat Aydemir ve Faruk Ateşdağlı, arkadaşlarını ihtilâl için şartların olgunlaştığına ikna etmeye çalışmışlardır. Dünder Seyhan, bu iki arkadaşının fikirlerine katılsa da genelin kanaati menfi yöndedir. Kuvvetlerin yetersizliği, ihtilâlin başarıyla neticeleneceğine dair inancı zayıflatmaktadır. Ancak seçimler neticesinde ortaya çıkacak siyasi ve toplumsal gelişmelerin getireceği muhtemel zaruri durumlar yahut fırsatlar düşünülerek hazırlıklara devam edilmesine karar verilmiştir.²³⁸

Örgüt içerisinde merak edilen bir konu da İsmet İnönü'nün, ihtilâl düşüncesine yönelik tutumun ne olduğudur. Bu iş için Faruk Güventürk ve Suphi Gürsoytrak vazifelendirilmiştir. Faruk Güventürk, CHP mahfilleriyle irtibatlı olduğunu bildiği eski arkadaşı Avukat Saim Bisalman aracılığıyla Ekrem Özden'le görüşerek ordu içerisindeki birtakım hazırlıklar olduğunu ve bu doğrultuda İnönü'yle görüşmek istediklerini ifade etmiş; Ekrem Özden ise bunu İnönü'ye ileteceğini söylemiştir. İnönü ise bu hazırlığın bir parçası olmayı ve subaylarla görüşmeyi kesin bir dille reddetmiştir.²³⁹ İnönü'nün reddi sonrasında örgüt lideri arayışı devam etmiş ve bu kez Millî Savunma Bakanı Hasan Şem'i Ergin'e gidilmiştir. Randevuyu Millî Savunma Bakanı yaveri Adnan Çelikoğlu almış ve 22 Aralık'ta Faruk Güventürk'le Şem'i Ergin görüşmüştür. Ergin'e, içerisinde bulundukları vaziyetten çıkış yolunun

²³⁸ İpekçi ve Coşar, *İhtilâlin İçyüzü*, ss. 43-46.

²³⁹ İpekçi ve Coşar, *İhtilâlin İçyüzü*, ss. 46-47.

ancak yapılacak bir ihtilâlle mümkün olacağını anlatıp ona ihtilâlin liderliğini teklif etse de Şem'i Ergin bunu kabul etmemiştir.²⁴⁰

3.1.3. Dokuz Subay Hadisesi

Kurmay Binbaşı Samet Kuşçu NATO görevi dönüşünde İstanbul'da bulunan Ordu Temsil Bürosu Başkanlığı'na tayin edilmiştir. İçinden geçilen dönemin etkisiyle örgütler kurulduğunu tahmin ederek bu örgütlere katılmak için yollar aramıştır. Buna karşın, sınıf arkadaşlarından Sadi Koçaş, Kuşçu'nun güvenilir bir kimse olmadığına yönelik ikazlarda bulunmuştur. Böylece ihtilâl örgütleri Samet Kuşçu'ya yönelik tavırlarını bu ikaz mucibince belirlemiştir. Ancak 1957'de İnönü'nün Taksim meydanındaki mitinginde Samet Kuşçu için bir fırsat doğmuştur. Samet Kuşçu miting sonrasında, uzun zamandır görmediği sınıf arkadaşı Ata Tan'la karşılaşmıştır. Hasret giderme faslının ardından sohbetin konusu siyasete gelmiş ve DP iktidarı hakkındaki menfi düşüncelerini teati etmişlerdir. Faruk Güventürk'ün hücresinde bulunan Ata Tan, sohbet sonrasında Faruk Güventürk ve Samet Kuşçu'nun ihtilâl örgütüne alınmasıyla ilgili bir görüşme yapmıştır. Sonrasında yapılan Kuşçu-Güventürk görüşmesinde Samet Kuşçu, Millî Savunma Bakanı'na yakınlığından bahsetmiş ve örgüt üyelerinin kilit noktalara tayin ettirebileceğini vaat etmiştir. Faruk Güventürk'le Samet Kuşçu aynı günün akşamında Orduevinde yemek yemiş ve bu yemeğe Ata Tan ve Hasan Sabuncu da katılmıştır. Böylece Samet Kuşçu örgütün 3 mensubuyla tanışmıştır. Bunun yanında, subaylar arasında fırsat kollayıp diğer örgütlere de sızmaya çalışmış ve bu doğrultuda Yüzbaşı Kâzım Özfirat, Binbaşı Ahmet Dalkılıç ve Albay İlhami Barut'la irtibat kurmuştur. Samet Kuşçu, İlhami Barut'la yaptığı görüşmenin ardından ihtilâl örgütlerinden tanıştığı subayları ihbar etmeye karar vermiştir.²⁴¹

Samet Kuşçu, ihbar için ilk olarak 20 Aralık'ta DP milletvekili Mithat Perin'den randevu istemişse de Perin'in 21 Aralık akşamına randevu vermesi sebebiyle Kuşçu, Emekli Tuğgeneral Kazım Demirkan'ın evine gitmiş ancak evde

²⁴⁰ Özdağ, *Menderes Döneminde Ordu-Siyaset İlişkileri ve 27 Mayıs İhtilali*, s. 97.

²⁴¹ İpekçi ve Coşar, *İhtilâlin İçyüzü*, ss. 53-58.

bulamamış ve eşi vasıtasıyla Demirkan'a not bırakarak görüşmek istediğini iletmiştir. 22 Aralık sabahı Kazım Demirkan'la buluşan Samet Kuşçu, ihbar mektubunu imzalayarak Demirkan'a teslim etmiş; ardından Mithat Perin'le buluşmuş ve durumu aktarması üzerine Perin, o sırada İstanbul'da bulunan Menderes'i telefonla arayarak özel kalemi Şefik Egemen'e bilgi vermiş, ancak yoğunluğu sebebiyle Menderes'le görüşememiştir. Bunun üzerine İçişleri Bakanı Namık Gedik'le görüşen Mithat Perin, durumu anlatmış ve Gedik, Samet Kuşçu'nun bulunmasını istemiştir. Samet Kuşçu'nun bulunmasının ardından yapılan sorgusuna Namık Gedik, Kazım Demirkan, Millî Savunma Bakanı Şem'i Ergin ve Birinci Ordu Komutanı Orgeneral Fazıl Bilge katılmıştır. Samet Kuşçu, ordu içerisinde hükümeti devirmek üzere teşekkül eden gizli bir örgütün varlığını anlatmış ve bu örgüte mensup subayları şöyle sıralamıştır: Yarbay Faruk Güventürk, Albay İlhami Barut, Yüzbaşı Hasan Sabuncu, Binbaşı Ata Tan, Yüzbaşı Kazım Özfirat, Binbaşı Ahmet Dalkılıç, Binbaşı Asım Ural, Kurmay Albay Naci Aşkun. Bunun yanında Emekli Albay Celal Yıldırım da Samet Kuşçu tarafından ihbar edilenler arasındadır.²⁴²

Namık Gedik, bu subayların derhal tevkif edilmesini önermişse de Şem'i Ergin, ellerinde herhangi bir delil olmadan bunun yapılmasının doğru olmayacağını savunmuştur. Böylelikle Samet Kuşçu'nun, İlhami Barut'u evine davet etmesi ve Barut'un örgüt hakkında daha evvelden anlattıklarını tekrar etmesini sağlaması planlanmıştır. Bu esnada balkonda gizlenmiş bir ses kayıt cihazı da konuşulanları kaydedecektir. Planlandığı gibi İlhami Barut, Samet Kuşçu'nun evine gelmiş ve başlarda sohbet havasında ilerleyen konuşma Kuşçu'nun aceleci biçimde önemli soruları sıralaması, Barut'un dikkatinden kaçmamıştır. İlhami Barut, tuzağı tam olarak çözemese de garipliğin farkına varmış ve Samet Kuşçu'nun sorularına kaçamak cevaplar vererek, daha evvelden verdiği bilgileri inkâr ederek durumdan sıyrılmaya çalışmıştır. Böylece o akşam istenen netice alınamamış, hatta ses kayıtlarında Samet Kuşçu'nun sesi anlaşılmasına rağmen İlhami Barut'un düşük seviyedeki sesinin anlaşılmaması Kuşçu'nun paniğe kapılmasına sebep olmuş ve kendisinin tuzağa düşürüldüğünü düşünmüştür. Bu gibi vehimlerin etkisiyle iki kez

---

²⁴² Özdağ, *Menderes Döneminde Ordu-Siyaset İlişkileri ve 27 Mayıs İhtilali*, ss. 98-99.

elden kaçırılan Samet Kuşçu nihayetinde yakalanmış ve Namık Gedik'in emriyle, Kuşçu'nun isimlerini verdiği 9 subay da tevkif edilmiştir.²⁴³

Menderes, 9 subayın tevkifinin ardından ordudaki yüksek rütbeli subaylarla görüşmüş ve bilgi almıştır. Bununla birlikte, soruşturmayı yürüten Millî Savunma Bakanlığı Adalet İşleri Başkanı Hâkim Tuğgeneral Arif Onat da hem Menderes hem de Bayar'a sürekli olarak bilgi vermiştir. Tutuklanan subaylar, Arif Onat'a verdikleri ifadede hiçbir gizli örgütle ilişkilerinin olmadığından ve ihtilâl fikrinin kendilerine Samet Kuşçu tarafından açıldığından bahsetmişlerdir.²⁴⁴ 4 ay boyunca devam eden sorgularda subaylar herhangi bir şekilde açık vermemiş ve Arif Onat tutukluları konuşturmakta muvaffak olamamıştır. Ancak yeni bir ihbar hadisesi yaşanacaktır. 19 Ocak 1958'de Millî Savunma Bakanı Şem'i Ergin'in istifa etmesi üzerine yerine Ethem Menderes atanmıştır. Bunun sonrasında Ethem Menderes'e imzasız bir ihbar mektubu gelmiş ve zarf, Özel Kalem Müdürü Adnan Çelikoğlu tarafından okunmuştur. Yazının kime ait olduğunun anlaşılmaması için sol elle yazıldığı anlaşılan mektup Adnan Çelikoğlu tarafından temize çekilmiş ve öylece Ethem Menderes'e sunulmuştur. İhbar mektubunda şu satırlar yer almaktadır: *"İhtilâli hazırlayanlar sadece tevkif edilen 9 kişiden ibaret değildir. Onların çok daha geniş bir teşkilatı var. İşte aralarından dördünün ismi: Suphi Gürsoytrak, Orhan Erkanlı, Rıza Akaydın ve ..."*²⁴⁵ Son ismin *"Dündar Seyhan"* olduğunu sadece Adnan Çelikoğlu fark etmiş, ancak yanındakiler yazılan ismi okuyamamıştır. Adnan Çelikoğlu'nun, dördüncü isimden noksan şekilde temize çektiği mektubu Ethem Menderes okur okumaz Arif Onat'a, adı geçen subayların sorgulanmasını emretmiştir. Adnan Çelikoğlu, o sırada Millî Savunma Bakanlığı'na gelen Ahmet Yıldız'dan, bahsi geçen üç arkadaşlarına haberi ulaştırmasını söylemiş ve Yıldız da şifreli bir şekilde Dündar Seyhan'a iletmış diğer subayları uyarmasını istemiş; Yıldız'ın uyarısının ardından 3 subay gerekli hazırlığı yapmıştır. Ancak Arif Onat, bu 3 ismi de konuşturmakta muvaffak olamamıştır. Böylelikle 26 Mayıs 1958'de Mahkeme Başkanı Tümgeneral Cemal Tural, 8 subay ve 1 emekli subayın beraatına;

²⁴³ İpekçi ve Coşar, *İhtilâlin İçyüzü*, ss. 53-65.

²⁴⁴ Özdağ, *Menderes Döneminde Ordu-Siyaset İlişkileri ve 27 Mayıs İhtilali*, ss. 105-106.

²⁴⁵ İpekçi ve Coşar, *İhtilâlin İçyüzü*, s. 71.

Samet Kuşçu'nun ise “*orduyu isyana teşvik*” suçundan 2 yıl hapsine hükmetmiştir.²⁴⁶

3.1.4. İhtilâl Örgütlerinin Yeniden Teşkilatlanması

9 subay olayıyla birlikte örgüt mensupları sürekli olarak tutuklanma korkusu yaşamış ve birbirleriyle olan münasebeti asgariye indirmişlerdir. Mahkemenin beraat kararlarının ardından dahi örgütün dağılmış bir görüntüsü vardır. Faruk Ateşdağlı istifa etmiş; Suphi Gürsoytrak ve Orhan Erkanlı Amerika'daki kurs için girdikleri sınavda başarılı olarak Washington'a gitmişler; Orhan Kabibay, Erzurum'a tayin edilmiş; Adnan Çelikoğlu, örgütteki arkadaşlarıyla ilgisini kesmiştir. Ancak bir yandan da harekete geçen bir grup mevcuttur. Genelkurmay Protokol Müdürlüğü sonrasında Genelkurmay Neşriyat Müdürlüğü'ne getirilen Sadi Koçaş, Osman Köksal ile irtibatını devam ettirmiş ve görüştükleri zaman zarfında ihtilâl üzerine sohbetler yapmışlardır. Zaman içerisinde iki kişilik sohbet meclisi genişleyerek aralarına başka isimler de katılmıştır. Böylece Sadi Koçaş grubu aktif bir şekilde çalışmaya başlamıştır.²⁴⁷

Örgüte rütbeli lider gerektiğini düşünen Sadi Koçaş bu doğrultuda Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Necati Tacan'la görüşmüş ve düşüncelerini aktarmıştır. Necati Tacan ise gelişen olayları izlemek ve ona göre hareket etmek şartıyla Sadi Koçaş'ın bu teklifini kabul etmiştir. Ancak Necati Tacan, 28 Temmuz 1958'de Konya'dan Ankara'ya dönerken geçirdiği kalp krizi neticesinde vefat etmiştir. Necati Tacan'ın yerine Kara Kuvvetleri Komutanlığı'na Orgeneral Cemal Gürsel tayin edilmiştir. Yeni bir lider arayışındaki örgütün hedefi artık Cemal Gürsel'dir. Kısa süreli de olsa 2 kez Cemal Gürsel'in emrinde bulunan Sadi Koçaş'ın kanaati müspet yöndedir.²⁴⁸ Cemal Gürsel'le temas için fırsat arayan Sadi Koçaş, Gürsel'in Federal Almanya'ya yapacağı ziyarete Gürsel'e tercüman olarak refakat etmesiyle bu fırsatı elde etmiştir. Cemal Gürsel, askerî müdahalelerin fayda

²⁴⁶ İpekçi ve Coşar, *İhtilâlin İcyüzü*, ss. 70-76.

²⁴⁷ İpekçi ve Coşar, *İhtilâlin İcyüzü*, ss. 77-78.

²⁴⁸ Özdağ, *Menderes Döneminde Ordu-Siyaset İlişkileri ve 27 Mayıs İhtilali*, ss. 113-115.

sağlamayacağını ifade etse de Sadi Koçaş'ın, örgütün her duruma karşı hazır olması yönündeki düşüncesine ılımlı yaklaşmıştır. Cemal Gürsel, müdahale sonrasında ne yapmayı planladıklarını sorduğunda ise Sadi Koçaş, kısa bir geçiş dönemi tasarladıklarını, bununla birlikte, üniversite hocalarını bir araya getirip özgür, uygar, laik, Atatürkçü görüşe uygun bir anayasa yapmalarını isteyeceklerini ifade etmiştir. Cemal Gürsel, bunları makul karşılamıştır. Tüm bunların yanında, örgüt içerisinde Cemal Gürsel'in ismi geçirilmeyecek, "*Faik Bey*" şeklinde bahsedilecek ve bu birkaç kişi haricinde kimse gerçek kimliğini bilmeyecektir.²⁴⁹

Örgütün faaliyetlerinin hızlı ve yolunda ilerleyebilmesi için Erkân Şubesi Müdürlüğü'nün ele geçirilmesi büyük öneme sahiptir. Sadi Koçaş, görüşme sırasında bu konuyu Cemal Gürsel'e açmış ve Gürsel de Koçaş'ı Erkân Şubesi Müdürlüğü'ne getirmeyi teklif etmişse de Koçaş kendisinin yerine Köksal'ı tavsiye etmiştir. Sonrasında Cemal Gürsel'in imzasıyla Osman Köksal, Erkân Şubesi Müdürlüğü'ne getirilmiştir. Sadi Koçaş ve Osman Köksal tarafından hazırlanan 35 kişilik listedekileri hemen tayin ettirmek istemişlerse de tayinlerin genellikle Ağustos aylarında yapılması buna engel olmuştur. Ancak Millî Savunma Bakanı Özel Kalemi Adnan Çelikoğlu'na, hazırlıklardan bahsetmeden, Kara Kuvvetleri Karargâhı'nın takviyeye ihtiyacı olduğu söylenmiş ve Çelikoğlu da bunu Millî Savunma Bakanı Ethem Menderes'e aktarmıştır. Onun da uygun görmesiyle tayinler yapılmıştır.²⁵⁰

Örgütün yeniden teşkilatlandığı süreçteki ilk toplantı Sadi Koçaş'ın evinde, Osman Köksal, Sezai O'kan ve Suphi Karaman'ın katılımıyla yapılmıştır. Sadi Koçaş, bu toplantının, 9 subay olayından sonraki ilk toplantı olduğunu ifade etmektedir. Toplantıda, hiçbir sivil ile iş birliği yapılmaması, merkez örgütün 14-15 kişiden oluşması ve bu kişilerin tespitine karar verilmiştir. Derhal temasa geçilmek üzere belirlenen isimler şöyledir: Refet Aksoyoğlu, Ahmet Yıldız, Abdulkadir Meral, Alparslan Türkeş²⁵¹, Muzaffer Karan, Sami Küçük, Ekrem Acuner, Fikret Kuytak.

²⁴⁹ Sadi Koçaş, *Atatürk'ten 12 Mart'a [Anılar 1. Cilt]*, İstanbul: Doğu Matbaası, 1977, ss. 447-457.

²⁵⁰ İpekçi ve Coşar, *İhtilâlin İçyüzü*, ss. 83-85.

²⁵¹ Alparslan Türkeş'in ihtilâl örgütleriyle teması 1958'de Elazığ'da bulunduğu sırada Talat Aydemir'in kendisiyle kurduğu münasebet sayesinde başlamıştır. Türkeş, Aydemir'in kendisine gelerek, DP iktidarını devirip yerine İnönü liderliğindeki CHP'yi getirmeyi önermiş; Türkeş ise, mevcut aksaklıklar ve sıkıntılarda, yıllarca ülkeyi idare eden İnönü'nün de payının bulunduğunu, dolayısıyla böyle bir hareketin çözüm olmayacağını ifade etmiştir. Ancak daha sonra kendisini ziyaret eden Albay Faruk Ateşdağlı'nın teklifi yinelemesi ve Türkeş'in de iki ziyaret arasında geçen sürede orduda bazı hareketleri tespit etmiş olmasının da fikrini değiştirmesiyle teklifi kabul etmiştir. (Bkz.

İkinci toplantı Gençlik Parkı'nda yapılmış ve bu toplantıya, önceki toplantıda bulunanlara ek olarak Alparslan Türkeş ve Rıfat Baykal da katılmıştır. Kara Kuvvetleri Genel Sekreterliği Şube Müdürlüğüne getirilen Alparslan Türkeş, Cemal Gürsel'le irtibat kurulmasından sorumlu tutulmuştur.²⁵² Böylelikle 1959'un ilk birkaç ayında Alparslan Türkeş, Rıfat Baykal, Mustafa Kaplan, Ekrem Acuner, Fikret Kuytak örgüte katılmış; 1959'un son aylarında yapılan toplantılara ise Sadi Koçaş, Osman Köksal, Sezai O'kan, Suphi Karaman, Orhan Kabibay, Mustafa Kaplan, Rıfat Baykal, Alparslan Türkeş, Refet Aksoyoğlu, Fikret Kuytak, Ekrem Acuner ve Vehbi Ersü katılmıştır. Böylelikle Sadi Koçaş'ın evinde yapılan toplantıda belirlenen 14-15 kişilik sayıya ulaşılmış ancak Orhan Kabibay eski örgütte önemli rol sahibi subayların yeni hazırlıklardan haberdar edilmemesine razı gelmemiş ve bu konu tartışılarak kadronun genişletilmesine karar verilmiştir. Kadro bir yandan genişlerken 1959'un sonlarında Sadi Koçaş'ın Londra Ateşemiliterliği'ne tayin edilmesi, onun örgüt hazırlıklarından uzak kalmasına sebep olacaktır. Sadi Koçaş, bu görevi isteyerek kabul etmiştir. Sadi Koçaş'ın yanı sıra, ilk ihtilâl örgütünde büyük pay sahibi olan Dündar Seyhan da Washington Ataşemiliterliği'ne tayin edilmiştir.²⁵³ Talat Aydemir ise Kore görevine talip olmuş ve Kore'ye gitmiştir.²⁵⁴ Böylece bu 3 subay, ihtilâl hazırlıklarından ve harekettten uzakta kalmıştır.

1959'un sonbaharında Cumhurbaşkanı Celal Bayar tarafından, Muhafız Alayı Komutanı'nın değiştirilmesi istenmiştir. Yeni Muhafız Alayı Komutanı'nın kurmay yarbay rütbesinde olması ve bu göreve uygun kişilerin dosyalarının Erkân Şubesi Müdürü Osman Köksal tarafından hazırlanarak Millî Savunma Bakanlığı'na gönderilmesi istenmiştir. Osman Köksal ertesi gün örgütteki arkadaşlarıyla Alparslan Türkeş'in odasında toplanmış ve onları durumdan haber etmiştir. Muhafız Alayı Komutanı'nın tayininde etkili olmaları örgütün ihtilâl çalışmalarında büyük bir fırsat yaratacaktır. Osman Köksal, 5-6 subayın dosyasını Millî Savunma Bakanlığı'na göndermiştir. Bu adaylardan ikisi Sezai O'kan ve Suphi Karaman'dır. Ancak Millî

Hulûsi Turgut, *Şahinlerin Dansı [Türkeş'in Anıları]*, İstanbul: ABC Basın Ajansı Yayınları, 1995, ss. 92-94.) Aydemir ise süreci bu kadar teferruatlı anlatmasa da Elazığ'da bulunduğu sırada Türkeş'le samimiyet kurduğunu, çoğu meselede ortak fikre sahip olduklarını ifade etmiştir. Öyle ki 9 subay olayı sırasında tevkif edilme endişesi taşırken kendisinin de açığa çıkması halinde ailesini Türkeş'e emanet etmiştir. (Bkz. Aydemir, *Hatıratım*, ss. 37-41.)

²⁵² Sadi Koçaş, *Atatürk'ten 12 Mart'a [Anılar 2. Cilt]*, İstanbul: Doğu Matbaası, 1977, ss. 509-514.

²⁵³ İpekçi ve Coşar, *İhtilâlin İçyüzü*, ss. 88-90.

²⁵⁴ Aydemir, *Hatıratım*, ss. 41-43.

Savunma Bakanı Ethem Menderes, yaveri Adnan Çelikoğlu'na, Osman Köksal'ı niçin Muhafız Alayı Komutanı adayı olarak değerlendirmediklerini sorması üzerine Adnan Çelikoğlu, Osman Köksal'ın rütbesinin kurmay albay olduğunu hatırlatmıştır. Buna rağmen Osman Köksal'ın çalışkanlığını takdir eden Ethem Menderes, Köksal'ın dosyasının köşke gönderilmesini istemiştir. Böylece 13 Aralık 1959'da Osman Köksal, Muhafız Alayı Komutanlığı görevine başlamıştır. Osman Köksal'dan boşalan Erkân Şubesi Müdürlüğü'ne ise Karaman getirilmiştir.²⁵⁵ Böylelikle bir ihtilâl planında Cumhurbaşkanı rahatlıkla tevkif edilebilecek; Erkân Şubesi'nin de elde tutulmasıyla gerekli tayinlerin yapılmasında bir engelle karşılaşılmayacaktır.

Sadi Koçaş'ın Londra'ya tayin edilmesi sebebiyle uzakta kalması, Osman Köksal'ın Muhafız Alay Komutanlığı'na getirilmesi sebebiyle eskisi gibi sıkı münasebetlerin devamının sakıncalı görülmesiyle en kıdemli kişi olarak toplantılara Albay Alparslan Türkeş başkanlık edecektir.²⁵⁶ Alparslan Türkeş'in, ihtilâl sonrasıyla ilgili fikirleri şöyledir:

“Bu durumda düşünüyorum ve diyorum ki; Demokrat Parti, Anayasaya göre kurulmuş bir siyasî parti. Demokrasilerde çeşitli siyasî partiler var. DP'yi, yani CHP'nin karşısında bir parti olduğundan dolayı suçlamak doğru değil. O da seçim kazanmış, iktidar olmuş. Hataları olabilir.

Bizim, Demokrat Parti'ye kızıp, CHP taraftarlığı yapmamız doğru değil. Kendi kendime böyle düşünüyorum ve Ankara'daki arkadaşlarıma da söylüyorum. Yanlış bir düşünce tarzı ortaya koyuyorsunuz, diyorum.”²⁵⁷

1959'un son döneminde siyasi tansiyonun yükselmesi örgütü de harekete sevk etmiş ve bu doğrultuda bir toplantı yapılması kararlaştırılmıştır. Mustafa Kaplan'ın evinde yapılan toplantıya Alparslan Türkeş, Sezai O'kan, Suphi Karaman, Orhan Kabibay, Rıfat Baykal, Refet Aksoyoğlu, Vehbi Ersü, Orhan Erkanlı ve ev sahibi Mustafa Kaplan katılmıştır. Toplantıda, DP'nin gelecek yıl içerisinde bir seçim yapmaması ve seçim yapmasına rağmen bunu dürüst şekilde yapmaması durumlarında hükümete yönelik askerî darbe yapılması kararı alınmıştır. DP sonrası dönem için ise üç tasavvur mevcuttur: Askerî idare kurulması; iktidarın CHP'ye devredilmesi; seçimler yapılana kadar idarenin, kurulacak geçici meclise devredilmesi. İktidarın CHP'ye devredilme ihtimali reddedilmiş ve diğer ihtimaller

²⁵⁵ Uğur Mumcu, *İnkılâp Mektupları*, 5. Baskı, İstanbul: Tekin Yayınevi, 1993, ss. 66-69.

²⁵⁶ İpekçi ve Coşar, *İhtilâlin İcyüzü*, s. 94.

²⁵⁷ Turgut, *Şahinlerin Dansı [Türkeş'in Anıları]*, s. 98.

tartışılmıştır. Alparslan Türkeş, idarenin sivillere devredilmesinin mahzurlarının çok olduğunu ve askerî bir idarenin kurulması, gerektiği takdirde sivillerden destek alınabileceğini ancak idarenin sivillere derhal terkinin menfi neticeleri olacağını ifade etmiştir. Tartışmalar neticesinde kesin bir karara varılamamış ancak müdahalenin gerekliliği hususunda hemfikir olunmuştur. Harekât planlarını Alparslan Türkeş, Orhan Kabibay ve Sezai O'kan hazırlayacaktır.²⁵⁸

Henüz yakın zamanda Madrid'deki Ataşemiliterlik görevinden dönen Kurmay Albay Sami Küçük'ün örgüte alınması teklifi, Genelkurmay Başkanlığı CENTO dairesinde birlikte çalıştığı Orhan Kabibay'dan gelmiştir. Bu teklife Türkeş; örgütün büyümesinin yaratacağı mahsurlar ve Sami Küçük'ün, Genelkurmay Başkanı Orgeneral Rüştü Erdelhun'la uzun zaman çalışmış olmasını gerekçe göstererek karşı çıkmıştır. Ancak Orhan Kabibay'ın Sami Küçük'e örgüte girmesi teklif etmesi ve Küçük'ün de bu teklifi kabul ederek ilk toplantıya katılması Alparslan Türkeş'in itirazını havada bıraksa da Türkeş'le Küçük arasındaki gerginlik toplantılarda artacaktır. Alparslan Türkeş, Türkiye'nin problemlerini hızla çözebilmesi için taviz vermeyecek, dolayısıyla siyasi kaygılardan uzak bir yönetim gerektiğini savunmuştur. Sami Küçük ise Alparslan Türkeş'in askerî diktatörlük kurmak isteğinde olduğunu ve bu yöndeki bir hareket içerisinde yer almayacağını ifade etmiştir. Bu durum örgüt üyeleri arasında iki türlü etki yapmıştır: Sami Küçük'le hemfikir olanlar cesaret bulmuş; Küçük'ün örgütten ayrılmasının mahsurlu olacağı düşünülmüştür. Bu toplantının ardından örgütte bir bölünme söz konusu olmuştur.²⁵⁹

Sami Küçük'ün örgüte katılmasının ardından da katılımlar devam etmiştir. Kurmay Binbaşı Kadri Kaplan ve Yüzbaşı İrfan Solmazer örgüte katılmış; devamındaki katılımlar ise Orhan Kabibay'ın, İstanbul'daki Yüksek Kumanda Akademisi'ne kursa gönderilmesiyle gerçekleşmiştir. İstanbul'daki ihtilâlcilerin Ankara'daki ihtilâlcilerle uyum içerisinde çalışmasıyla vazifelendirilen Orhan Kabibay ilk olarak 3. Zırhlı Tugay Tank Tabur Kumandanı Orhan Erkanlı'yla temasa geçmiş; ardından Suphi Gürsoytrak, Mucip Ataklı, Haydar Tunçkanat, Mehmet

²⁵⁸ İpekçi ve Coşar, *İhtilâlin İcyüzü*, ss. 94-96.

²⁵⁹ Özdağ, *Menderes Döneminde Ordu-Siyaset İlişkileri ve 27 Mayıs İhtilali*, ss. 134-135.

Özgüneş, Muzaffer Özdağ, Numan Esin²⁶⁰, Kâmil Karavelioğlu ve Ahmet Er'le irtibat kurmuştur. Böylelikle örgüt, güçlenerek yoluna devam etmiştir.²⁶¹

3.1.5. Müdahale İçin Şartları Olgunlaştıran Hadiseler

27 Mayıs öncesindeki süreçte “*ihtilâl şartları*”yla ilgili en bilindik ifade, kuvvetle muhtemel, İnönü’nün TBMM’de sarf ettiği, “*Şartlar tamam olursa, ihtilal meşru olur,*”²⁶² sözüdür. Bu süreçte ülkedeki tansiyonun artması, 1960’ın ilk günlerine denk düşmektedir. Normal tarihi 1961 olan seçimlerin erkene alınıp bu yıl içerisinde yapılacağının ifade edilmesi de tansiyonun artmasını engelleyememiştir. İnönü’nün 10 Ocak günü Bursa’da yaptığı konuşmasındaki “*Vatandaşlarım emin olsunlar ki seçimi kaybedecek olanlar iktidarda kalmak isterlerse dünya başlarına yıkılacaktır,*”²⁶³ cümlesi, erken seçim haberinin siyasi gerilimi düşürmek bir yana daha da artırdığını ispat etmektedir. Başbakan Adnan Menderes’in de katıldığı Adana’nın Kurtuluş Günü etkinlikleri esnasında CHP’lilerle DP’liler arasında gerilim yaşanmış ve polisin de müdahale ettiği olay sırasında 10 kişi yaralanmıştır.²⁶⁴ İnönü’nün Şubat ayında Konya’ya yaptığı ziyaret esnasında polis, İnönü’yü karşılayan CHP’li kalabalığa gaz bombasıyla müdahale etmiştir.²⁶⁵ Mart ayında Kayseri’nin Yeşilhisar ilçesinde yapılan Tarım Kredi Kooperatifleri Kongresini DP’liler kaybetmiş, bunun üzerine DP’liler ve CHP’liler arasında gerginlik yaşanmıştır. Polisin ve 2 DP’linin ateş açması sonucunda toplamda 4 CHP’li yaralanmıştır. Yeşilhisar’daki hadiseler hükümeti endişeye sevk etmiştir.²⁶⁶ İnönü’nün evvelden belirlenmiş programına göre 3 Nisan günü Kayseri CHP İl

²⁶⁰ Özdağ, *Menderes Döneminde Ordu-Siyaset İlişkileri ve 27 Mayıs İhtilali*, ss. 135-136.

²⁶¹ İpekçi ve Coşar, *İhtilalin İçyüzü*, s. 101.

²⁶² Demirel, *27 Mayıs [Masallar ve Gerçekler]*, s. 39.

²⁶³ Tanel Demirel, *Türkiye’nin Uzun On Yılı [Demokrat Parti İktidarı ve 27 Mayıs Darbesi]*, 3. Baskı, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2021, s. 215.

²⁶⁴ Milliyet, “*Adana’da Dün Hâdiseler Oldu*”, 6 Ocak 1960.

²⁶⁵ Milliyet, “*İnönü, Konya’da Hâdiseli Karşılandı*”, 8 Şubat 1960.

²⁶⁶ Başbakan Menderes’in, Cumhurbaşkanı Bayar’a yazdığı 28 Mart 1960 tarihli mektuptaki bölümlerden bu hadise hakkındaki kanaati görülebilir: “*Yeşilhisar hadisesi ve buna benzer diğer hadiseler Cumhuriyet Halk Partisinin, ihtilal teşebbüsünü, hiç değilse hadise ve kargaşalık çıkarmak gayretini sarih olarak göstermektedir.*” Bkz. Şevket Süreyya Aydemir, *Menderes’in Dramı [1899-1960]*, 7. Baskı, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2000, s. 347.

Kongresine katılmak üzere 2 Nisan'da yola çıkması üzerine ilk olarak Kayseri Valisi, kentteki gergin havayı gerekçe göstererek Kayseri'ye gelmemesini istediği bir telgraf çekmiş, ardından ise trenle yolculuk yapan İnönü'nün treni Kayseri'ye 32 km mesafedeki Himmetdede İstasyonu'nda durdurulmuş ve Kayseri Vali Yardımcısı, İnönü'den geri dönmesini istemiştir. Bir yandan da orada bulunan subaylar İnönü'yü selamlamış ve sırayla trene binerek elini öpmüştür. Bölgedeki birliğe Kayseri'den yollanan yeni komutan Binbaşı Selahattin Çetiner'den önlem almasını isteyen İnönü'ye kısa süre içerisinde Vali Yardımcısı tarafından Kayseri'ye girebileceği iletilmiş ve böylece hareket etmiştir. Kayseri'de büyük bir kalabalık tarafından karşılanan İnönü ertesi gün Ankara'ya dönerken Yeşilhisar'a uğramıştır.²⁶⁷ Bu hadiseler, ordu içerisinde ve siyasiler arasında, aynı zamanda iktidarla muhalefet arasında uzun süredir devam eden gerilimin halk arasına indiğinin açık göstergesidir.

7 Nisan'da toplanan DP meclis grubunda vekiller İnönü'nün Yeşilhisar'ı ziyaret etmesine tepki göstermiş ve İnönü aleyhindeki kanaatlerini pekiştirmişlerdir. Adnan Menderes, ilk defa CHP'nin kapatılmasını mevzu bahis etmiştir. 12 Nisan'da toplanan DP meclis grubunda CHP'ye yönelik tepkiler daha da artmıştır. Adnan Menderes, CHP'nin bu hareketleri kendi sınırını görebilmek maksadıyla yaptığını ve eğer bunun karşısında taviz verilerse benzer hareketlerin sayılarını artıracaklarını ifade etmiştir. Muhalefet karşısında güçlü bir şekilde durmak yönünde bir kanaate varılmıştır. Bu, aynı zamanda gücünü muhalefete karşı sarf etmekle eş anlamlıdır. Bu doğrultuda Tahkikat Komisyonu kurulmasına karar verilmiştir.²⁶⁸ CHP hakkında açılan tahkikatın esas konusu şu şekildedir:

“CHP'nin yıkıcı ve gayrimeşru ve kanun dışı faaliyetlerinin, memleket sathında cereyan tarzı ve bunların mahiyet ve hakikatının nelerden ibaret olduğunu tahkik ve tesbit etmek ve bununla beraber memleketin her tarafında yaygın halde görülen kanun dışı siyasi faaliyetlerin muhtelif sebeplerine intikal etmek ve bunlarla alâkalı meseleleri ele almak, ezcümle matbuat meselesini adli ve idari mevzuatı ve bunların ne suretle tatbik edilmekte oldukları hususunu tetkik ederek bir neticeye bağlamak bu tahkikatın esas mevzuunu teşkil etmektedir.”²⁶⁹

CHP hakkında açılan tahkikatta araştırılacak hususlar kısaca şöyle sıralanabilir: Hükümete, idarî ve adlî mercilere karşı galeyana teşvik; kendi partililerini silahlandırmak ve iktidar partisi mensuplarına baskı yapmak; orduyu siyasete

²⁶⁷ Özdağ, *Menderes Döneminde Ordu-Siyaset İlişkileri ve 27 Mayıs İhtilali*, ss. 137-139.

²⁶⁸ Demirel, *Türkiye'nin En Uzun On Yılı [Demokrat Parti İktidarı ve 27 Mayıs Darbesi]*, ss. 317-321.

²⁶⁹ Milliyet, “C.H.P İçin Meclis Tahkikatı Açılıyor”, 13 Nisan 1960.

karıştırmak teşebbüsünde bulunmak; *Bizim Radyo* isimli radyoyu komünist radyoyu CHP'ye ait bir radyo olarak göstererek halkı bu zararlı yayınları dinlemeye teşvik etmek; halkın nazarında, mevcut hükümetin meşruiyetine zarar verecek faaliyetlerde bulunmak; hücre teşkilatlanması usulüyle faaliyet gösteren teşkilatlar kurarak diğer faaliyetlerinin tesirini artırmaya çalışmak. Bununla birlikte, saydığımız faaliyetlerdeki maksada ortak olan basın ve neşir faaliyetlerinin de tahkikatın konusu olacağı ilave edilmiştir. Tüm bunlar için 15 kişilik bir tahkikat komisyonu kurulmasına karar verilmiştir.²⁷⁰

Tahkikat Komisyonu'nun kurulması, muhalefette, gidişatın tek parti diktatörlüğüne doğru olduğuna dair görüşün kuvvetlenmesine sebep olmuştur. CHP'liler, komisyonun kurulmasının Anayasa'yı ihlal ettiğini savunurken 27 Nisan'da komisyonun yetkileri belli olmuştur. Buna göre komisyon, yayın yasakları koymak, siyasi faaliyetler hakkında karar almak ve tahkikatın başarıyla nihayetlenmesi için gereken tedbirleri almakla yetkilendirilmiştir. Bunun yanında, Komisyon kararlarına muhalefet edenlerin 1 ile 3 sene arasında ceza alacağı da ifade edilmiştir. DP'li milletvekillerinden oluşan komisyona yargı organlarına ait yetkilerin verilmesi büyük tepkiye yol açmıştır.²⁷¹

Bu gelişmelerin akabinde yaşanacak öğrenci olayları DP iktidarına karşı sembol bir başkaldırı görünümündedir. Anayasa profesörü Ali Fuat Başgil, TBMM'nin tahkikat komisyonu kurmaya yetkisi olduğunu ifade etmekle birlikte 27 Nisan'da yetkileri ilan edilen komisyonun bazı hususlarda anayasaya ters düştüğünü ifade etmiştir.²⁷² Ancak komisyonun doğrudan karşısında yer alan hukukçulardan İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi öğretim üyesi Prof. Dr. Hüseyin Nail Kubalı, Prof. Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, Prof. Dr. Tarık Zafer Tunaya ve Prof. Dr. İsmet Giritli 27 Nisan günü derslerdeki tavırları ve basın açıklamaları öğrencilere cesaret vermiştir.²⁷³ 28 Nisan'da İstanbul Üniversitesi'nde hükümeti protesto eden öğrenciler "kahrolsun Menderes", "diktatör istifa", "Atatürk", "hürriyet", "İsmet Paşa çok yaşa", "ordu gençlik el ele" sloganları atmış ve polisle çatışmıştır. Polisin sert

²⁷⁰ *Resmî Gazete*, 19 Nisan 1960, 10484.

²⁷¹ Demirel, *Türkiye'nin En Uzun On Yılı [Demokrat Parti İktidarı ve 27 Mayıs Darbesi]*, ss. 322-323.

²⁷² Ali Fuat Başgil, *Ord. Prof. Dr. Ali Fuat Başgil'in Hatıraları*, 1. Baskı, İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 1990, ss. 67-68.

²⁷³ Özdağ, *Menderes Döneminde Ordu-Siyaset İlişkileri ve 27 Mayıs İhtilali*, s. 153.

müdahalesiyle İstanbul Üniversitesi Rektörü Sıddık Sami Onar yaralanmış, seken kurşunla Turan Emeksiz adlı bir öğrenci hayatını kaybetmiştir.²⁷⁴ Polis müdahalesinin yetersiz kaldığı anda askerler, öğrencilere karşı yürüyüşe geçmiş ve müdahale etmelerine 5-10 adım kala öğrencilerin bir ağzından “*Yaşa Türk askeri!*” şeklindeki bağırısıyla durmuş; ardından askerlerle öğrenciler kucaklaşmıştır. Ali Fuat Başgil bu olayla birlikte, hareketin öğrencilerle sınırlı kalmadığını ve orduya da sirayet ettiğini anladığını ifade etmiştir.²⁷⁵ Sıkıyönetim ilanı ile beraber olayları bastırmakla görevlendirilmiş subayların öğrencilere yönelik yumuşak tutumu, ordunun konumlanması hakkında fikir vermektedir.

İstanbul’daki olayların Ankara’ya sıçraması büyük öneme sahiptir. DP’lilerin, Adnan Menderes ve Celal Bayar’a destek vermek üzere Kızılay’da toplanacağını haberini alan CHP’liler, “555K” yani “*beşinci ayın beşinde saat beşte Kızılay’da*” sloganıyla karşı bir eyleme girişmişlerdir. Kalabalık arasında kalan Adnan Menderes’in, bir gazetecinin otomobiline binerek uzaklaşması vaziyeti özetlemektedir.²⁷⁶ Meydana gelen öğrenci hadiseleri, 27 Mayıs sonrasında DP’lilere yönelik aleyhte propagandanın ana argümanlarından biri olacaktır.²⁷⁷

28 Nisan’da başlayan öğrenci hareketlerine CHP’nin dahil de söz konusudur.²⁷⁸ Jandarma Yüzbaşı Ahmet Er, Orhan Erkanlı’yı ziyareti esnasında karşılaştığı bir konuşmayı anlatmaktadır. Buna göre, Orhan Erkanlı’ya “*Binbaşım Saraçhâne’de iki grubu birbiriyle çatıştırdık, kavga bütün şiddetiyle devam ediyor, başka bir emriniz var mıdır?*” malumatı verilmiş Erkanlı ise bunu memnuniyetle karşılamıştır. Ahmet Er, Orhan Erkanlı’yla konuşan bu iki adamın kim olduğunu sorduğunda Erkanlı,

²⁷⁴ Demirel, *Türkiye’nin En Uzun On Yılı [Demokrat Parti İktidarı ve 27 Mayıs Darbesi]*, ss. 331-334.

²⁷⁵ Başgil, *Ord. Prof. Dr. Ali Fuat Başgil’in Hatıraları*, ss. 69-70.

²⁷⁶ Demirel, *Türkiye’nin En Uzun On Yılı [Demokrat Parti İktidarı ve 27 Mayıs Darbesi]*, s. 334.

²⁷⁷ Millî Birlik Komitesi İrtibat Bürosu’nca hazırlanan “*Yassıada Broşürü*”nde “*İnkılâbın Sebepleri*” başlıklı bölümde yer alan fotoğrafların altına düşülen kısa notlar buna örnek gösterilebilir: “*Sabık iktidarın bekçisi insafsız ve kanunsuzca kullanılan silâh ve cop idi,*”, “*Silâha karşı taş,*”, “*Bir çok üniversite gençleri kim vurduya gitti. Silâhlar gizli yerlerden haince kullanıldı,*”, “*Dövüldük,*”, “*Üzerimize atlar sürüldü. Copla dövüldük ve çiğnendik,*”, “*Tartaklandık, boğazımız sıkıldı, kahrımızdan milletçe ağladık,*”, “*Üniversiteye tabancalı, coplu polisler girdi. Rektör yerlerde sürüklendi,*”, “*Kendi kurşunlarımızla öldürüldük,*”, “*Bütün bunların sebebi kimdi! Anayasaya aykırı kanunların zalim tatbikçileri iktidar başı tarafından hararetle tebrik ve himaye edilmekteydi,*”. Bkz. T.C. Millî Birlik Komitesi İrtibat Bürosu, *Yassıada Broşürü*, 1. Baskı, İstanbul: Basın Yayın ve Turizm Genel Müdürlüğü Yayınları, 1960, ss. 2-13.

²⁷⁸ Alparslan Türkeş, İsmet İnönü’nün, ordu içerisindeki hazırlıklardan uzun zamandır haberi olduğunu ifade etmektedir. Bkz. Mehmet Ali Birand, Can Dündar ve Bülent Çaplı, *Demirkırat [Bir Demokrasinin Doğuşu]*, 1. Baskı, İstanbul: Milliyet Yayınları, 1991, s. 161.

CHP milletvekilleri olduğunu söylemiştir.²⁷⁹ Bunun yanında, 28 Nisan sabahı yaptığı konuşmayla eylemlerin başlamasında önemli biri olduğu bilinen Nuri Yazıcı²⁸⁰ da CHP gençlik kollarında aktif görev almaktadır.²⁸¹ Böylece, 27 Mayıs’a giden süreçte CHP’nin siyaset dairesindeki etkisinin dışında da büyük etki sahibi olduğunu ifade etmek mümkündür.

Dündar Taşer, 27 Mayıs’a giden süreçte halkın olaylara yönelik tavrını ve ordudan beklentisini, bizzat yaşadığı bir olayı örnek göstererek, daha sonraları kaleme aldığı bir yazıda anlatmaktadır. Olay, Ankara’daki yaşlı bir kadının başından geçmektedir. Buna göre, alışverişini yapıp eve dönen yaşlı kadını kaldırımında bir polis çevirmiş ve ileriye geçmesinin yasak olduğunu söylemiştir. Kadın hemen ilerideki evini eliyle göstermesine rağmen polis, başka yoldan gitmesini söylemiş ve kadını iterek yere düşürmüştür. Yaşlı kadın, az ilerideki Taşer’e ve yanındaki kurmay binbaşıya bakıp “*Utanmıyorsunuz,*” diyerek serzenişte bulunmuştur. Taşer’e göre bu ifade, halkın hükümet karşısında düştüğü durum hakkında orduya ihtarı ve ordudan imdadını temsil etmektedir.²⁸² Bununla birlikte, bahsi geçen hadisenin münferit bir örnek olduğu da göz önünde bulundurulmalıdır.

3.1.6. Örgütteki Son Hazırlıklar

İstanbul ve Ankara’da başlayan öğrenci hareketlerinin meydana getirdiği etki ve hükümetin her geçen gün kontrolü biraz daha kaybetmesi, ihtilâl düşüncesinde olanlar için uygun zemini hazırlamaya devam ederken Cemal Gürsel’e izin verilmesi planları sekteye uğratmıştır. Çünkü bahsedilen izin süresinin sonunda Cemal Gürsel’in yaş haddi dolacak ve emekli olacaktır.²⁸³ Esasen, yaş haddi sebebiyle emekli olması gereken Genelkurmay Başkanı Rüştü Erdelhun’un 3 Temmuz 1959’da

²⁷⁹ Ahmet Er, *Hatıralarım*, 3. Baskı, Ankara: Selçuklu Sosyal Güvenlik Eğitim Kültür ve Dayanışma Vakfı Yayınları, 2012, ss. 60-61.

²⁸⁰ “Kastro Nuri” olarak tanınmaktadır. İlerleyen dönemde ABD’nin 6. Filosuna karşı düzenlenen eylemlere de katılmıştır. Bkz. Turhan Feyizoğlu, *Deniz [Bir İsyancının Ayak İzleri]*, 5. Baskı, İstanbul: Cumartezleri Yayınevi, 2014, s. 118.

²⁸¹ Demirel, *Türkiye’nin En Uzun On Yılı [Demokrat Parti İktidarı ve 27 Mayıs Darbesi]*, s. 335.

²⁸² Taşer, *Fesadın İttifakı Çabuk Gelişti*, s. 13.

²⁸³ İpekçi ve Coşar, *İhtilâlin İcyüzü*, ss. 115-116.

hükümet tarafından hazırlanan ve Cumhurbaşkanı tarafından onaylanan kararnameyle görev süresi 1 yıl uzatılmıştır.²⁸⁴ Bu sebeple de Cemal Gürsel'in, Genelkurmay Başkanlığı yapması mümkün olmamıştır. Cemal Gürsel, 3 Mayıs günü izne ayrılırken Millî Savunma Bakanı Ethem Menderes'e "*muhtıra*" niteliğinde bir mektup yazmıştır. Buna göre; Cemal Gürsel, yaşananların sorumlusu olarak Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ı görmüş ve Bayar'ın yerine Adnan Menderes'in Cumhurbaşkanı olmasını teklif etmiştir. Ancak Ethem Menderes tarafından Başbakan ve Cumhurbaşkanı'na mektup hakkında malumat verilmemiştir.²⁸⁵

3 Mayıs 1960 tarihine gelindiğindeyse Cemal Gürsel fiilen ordudan ayrılmıştır. Suphi Karaman ve Osman Köksal, Cemal Gürsel'e giderek eğer isterse ihtilâle derhal başlayabileceklerini söylemişlerse de Gürsel onları yatıştırmıştır. Cemal Gürsel'in izne ayrıldığının duyulmasıyla birlikte teşkilattaki subaylar paniğe kapılmış ve bunun üzerine 18 Mayıs'ta bir toplantı yapılmıştır. Toplantıya; Orhan Kabibay, Sezai O'kan, Sami Küçük, Muzaffer Yurdakuler, Fikret Kuytak, Ekrem Acuner ve Albay Ertuğrul Alatlı'nın katılırken Alparslan Türkeş katılmamıştır. Toplantıda, Cemal Gürsel'in izne ayrılıp İzmir'e gitmesiyle birlikte örgütün lider pozisyonunda boşluk meydana geldiği ifade edilmiş ve bu boşluğun derhal doldurulması kararlaştırılmıştır. Bu doğrultuda Tuğgeneral Rafet Yıldırım, Orgeneral Fahri Özdilek, Orgeneral Cevdet Sunay ve Tümgeneral Cemal Madanoğlu'nun isimleri ortaya atılmış ve bu isimlerle irtibata geçilmesi kararlaştırılmıştır. Bu isimler arasından Cemal Madanoğlu başta örgütün kuvvetlerini görüp ona göre karar verme şartını ileri sürse de nihayetinde gelen teklifi kabul etmiştir.²⁸⁶ Orhan Kabibay'a göre harekât 21 ve 26 Mayıs tarihleri arasında yapılmalıdır. Buna gerekçe olarak da 20 Mayıs'ta Hindistan Başbakanı Nehru'nun Türkiye ziyareti ve 26 Mayıs'ta Adnan Menderes'in Yunanistan ziyaretinin planlanmış olması gösterilmiştir. Menderes'in yurtdışında bulunduğu esnada yapılacak bir harekât senaryosunda imzalanmış bir

²⁸⁴ Yavuz Özgüldür, *Orgeneral Rüştü Erdelhün [27 Mayıs'tan Yassıada'ya Siyasetçi-Asker Ekseninde İlginç Bir Portre]*, 1. Baskı, İstanbul: İkinci Adam Yayınları, 2018, ss. 54-55.

²⁸⁵ Turgut, *Şahinlerin Dansı [Türkeş'in Anıları]*, ss. 99-102.

²⁸⁶ İpekçi ve Coşar, *İhtilâlin İçyüzü*, ss. 115-125.; Mahir Kaynak, Cemal Madanoğlu'ndan dinlediği hatıralara dayanarak, Madanoğlu'nun süreci takip ettiğini ve dahil olmak için uygun zamanı planladığını ifade etmektedir: "27 Mayıs'a çok yakın günlerde, darbeciler Genelkurmay Karargahı'nda toplantı yapmaktadır. Madanoğlu cuntanın üyesi değildir. Ancak bu toplantılar darbecilerin odasına yerleştirilen cihazlarla Madanoğlu ve Diüvencioğlu tarafından dinlenmekte ve kayda alınmaktadır. Gizli işler çevirdiğini zannedenlerin her hareketi izlenmektedir. Madanoğlu cuntaya bir davet üzerine değil, uygun gördüğü anda bileğinin hakkı ile girmiştir." Bkz. Mahir Kaynak, *Yel Üfürdü Su Götürdü*, 3. Baskı, İstanbul: Babıali Kültür Yayıncılığı, 2003, ss. 74-75.

anlaşma gereği ABD'nin askerî müdahalesinin söz konusu olma ihtimali vardır. Orhan Kabibay'ın bu önerisi toplantıda kabul görmüştür. Bir yandan da Cemal Gürsel'le teması devam ettiren Alparslan Türkeş²⁸⁷ takibe takılmış ve örgütteki arkadaşları bu gerekçeyle Türkeş'le irtibatlarını kesmişlerdir.²⁸⁸

18 Mayıs'ta yapılan toplantının ardından trenle yola çıkan Orhan Kabibay İstanbul'daki örgüt üyesi subayları, toplantıda alınan karardan haberdar etmiştir. Orhan Kabibay ve Orhan Erkanlı'nın çabalarıyla organize edilen İstanbul örgütü Ankara'dan gelecek haberleri beklemeye başlamıştır. Ankara'da ise 21 Mayıs günü Harp Okulu öğrencilerinin yaptığı yürüyüş²⁸⁹ bazı DP'lileri ve ihtilâl örgütünü endişeye sevk etmiştir. 28 Nisan'daki öğrenci hareketlerinden itibaren kaynayan fakat okul komutanı General Sıtkı Ulay tarafından yatıştırılan Harp Okulu öğrencileri bu kez Ankara caddelerinde yürümüştür. Sıtkı Ulay'ın, Ethem Menderes'le yakın olduğunun bilinmesi, önceleri hakkında temkinli davranmalarına sebep olsa da Harp Okulu öğrencilerinin yürüyüşü sonrasında Ulay örgüte alınmıştır. DP'liler arasında bu yürüyüş neticesinde telaş yaşanmışsa da DP'nin üst kademeleri halen ordunun kendilerine karşı bir harekete girişeceğine ihtimal vermemektedir.²⁹⁰

23 Mayıs'ta, teşkilata yeni katılan General İrfan Baştuğ'un evinde yapılan toplantıya, örgütten bir süre boyunca uzak kalmış Alparslan Türkeş ve Cemal Madanoğlu da katılmıştır. Harekâtın 25 Mayıs'ı 26 Mayıs'a bağlayan gece yapılmasına karar verilmiştir. Cemal Madanoğlu, tüm hazırlıkların tamamlanmasının ardından Menderes'e gidilerek durumun anlatılmasını ve istifasının istenmesini önermiş; ancak bu teklif kabul görmemiştir. Cemal Madanoğlu'nun diğer teklifi ise harekâtın Harp Okulu'ndan idare edilmesidir. Suphi Karaman ise buna karşı çıkarak harekâtın Sıkıyönetim Karargâhı'ndan idare edilmesini önermektedir. Bu anlaşmazlığı çözmek üzere ertesi gün tekrar toplanma kararı almışlardır. Ankara ile

²⁸⁷ Alparslan Türkeş, bahsedilen zaman diliminde İzmir'de Cemal Gürsel'le görüşmediğini ifade etmektedir. Buna göre Alparslan Türkeş, İzmir'e NATO ile ilgili bazı işlerini halletmek üzere askerî uçakla gitmiş ve askerî uçakla geri dönmüştür. Bkz. Turgut, *Şahinlerin Dansı [Türkeş'in Anıları]*, s. 118.

²⁸⁸ Özdağ, *Menderes Döneminde Ordu-Siyaset İlişkileri ve 27 Mayıs İhtilali*, ss. 173-174.; Sami Küçük, Alparslan Türkeş'le irtibatlarını kesmelerini şöyle anlatmıştır: “Onu o kadar uzaklaştırdık ki, soruyordu “ne oluyor” diye. “Toplanamıyoruz” diyorduk, “takip ediyoruz”, diye atlatıyorduk.” Bkz. Bedri Baykam, *27 Mayıs İlk Aşkımızdı*, 1. Baskı, Ankara: Ümit Yayıncılık, 1994, s. 180.

²⁸⁹ Türkeş, Harp Okulu öğrencilerinin yaptığı bu yürüyüşün, örgütün tasarrufuyla yapılmadığını ifade etmektedir. Ona göre yürüyüş, öğrencilerin kendi inisiyatifinde ve kısmen CHP'lilerin kışkırtması neticesinde yapılmıştır. Bkz. Turgut, *Şahinlerin Dansı [Türkeş'in Anıları]*, s. 118.

²⁹⁰ İpekçi ve Coşar, *İhtilâlin İçyüzü*, ss. 130-138.

İstanbul örgütleri arasındaki koordinasyonu sağlayarak İstanbul örgütüne harekât için belirlenen tarihi bildirmek üzere Muzaffer Yurdakuler vazifelendirilmiştir. Muzaffer Yurdakuler'in İstanbul'a bildirdiği tarihte bir değişiklik olması halinde kendisine şu şifreli mesaj ulaştırılacaktır: "*Washington'daki Dünder Seyhan'ın oğlu ikmale kalmış. Alakadar olun.*"²⁹¹

Muzaffer Yurdakuler, İstanbul'da ilk olarak Orhan Kabibay'la görüşmüş ve sonra beraber Orhan Erkanlı'yla buluşmuşlardır. Böylece örgütün İstanbul'daki subaylarına harekâtın bu gece olacağına dair mesaj ulaşmıştır. Ancak Menderes'in Yunanistan seyahati ertelenmesi işin seyrini değiştirecektir. Haberlere göre Menderes 25 Mayıs günü Eskişehir'de olacaktır. Bunun üzerine 25 Mayıs akşamı Muzaffer Yurdakuler'e bir mesaj ulaşmıştır: "*Dünder'in oğlu ikmale kalmış*". Muzaffer Yurdakuler, haberi alır almaz derhal İstanbul'da hazırlık içerisinde olan subaylara harekâtın ertelendiğini bildirmiştir. Bu karar İstanbul'daki subaylar arasında memnuniyetsizlik yaratmış ve Ankara'dakiler harekete geçmese bile yarın kendilerinin harekete geçeceğini bildirmişlerdir. Ankara'ya dönen Muzaffer Yurdakuler durumu aktarmış ve ihtilâlin o gece yapılmasına karar verilmiştir.²⁹² Bunun üzerine derhal Orhan Kabibay'a telefon açan Muzaffer Yurdakuler şu şifreli mesajı iletmiştir: "*Emekli Sandığı'ndan istediğin 2.740 lirayı aldım, 10 lirasını kestiler, 2.730 lira kaldı. Eskişehir'deki havacı arkadaşın da parasını aldım ama bildiremiyorum. Onu da sen hallediver.*"²⁹³ Orhan Kabibay bu şifreyi, harekâtın 27 Mayıs gecesi saat 4'te başlayacağı ve Menderes'in tevkifinin de İstanbul'dakilere bırakıldığı şeklinde çözümlemiştir.²⁹⁴ Durumu değerlendiren Orhan Kabibay ile Orhan Erkanlı, Yarbay Agasi Şen ve Yarbay Hulusi Kaymaklı'nın Menderes'i tevkif etmek üzere Eskişehir'e doğru yola çıkmasını sağlamıştır.²⁹⁵ Muzaffer Özdağ, Kara Harp Okulu'na giderek burada bulunan örgüt mensubu subaylara görev dağılımı yapmış; Orhan Erkanlı, Davutpaşa'ya giderek hazırlıkları kontrol etmiş; harekâta

²⁹¹ İpekçi ve Coşar, *İhtilâlin İcyüzü*, ss. 138-141.; Özdağ, *Menderes Döneminde Ordu-Siyaset İlişkileri ve 27 Mayıs İhtilali*, ss. 180-181.

²⁹² İpekçi ve Coşar, *İhtilâlin İcyüzü*, ss. 141-145.

²⁹³ İpekçi ve Coşar, *İhtilâlin İcyüzü*, s. 146.

²⁹⁴ Ancak İstanbul'da harekâtın başlayıp bitmesinin ardından Ankara'dan henüz bir haber gelmemesiyle bu mesajın yanlış çözümlendiği ortaya çıkacaktır. Mesaj esasen, harekâtın 27 Mayıs sabahı 3'te başlayarak, birliklerin hedeflere 4'te ulaşacağını haberini içermektedir. Bkz. İpekçi ve Coşar, *İhtilâlin İcyüzü*, s. 157.

²⁹⁵ İpekçi ve Coşar, *İhtilâlin İcyüzü*, ss. 147-148.

katılacak subaylar ve astsubaylar Tank Taburu Astsubay Gazinosu'nda toplantıya çağırılmıştır.²⁹⁶

Ankara'da öğleden sonra Genelkurmay Başkanı Rüştü Erdelhun, yüksek rütbeli subaylara bir konuşma yaparak kulağına ihtilâl söylentilerinin geldiğini, kendisinin ihtilâle karşı duracağını ifade etmiştir. Ankara örgütü ise son hazırlıkları yapmaktadır. Harp Okulu'nda toplanan örgüt üyeleri 23.15'te planları hazırlamaya başlamıştır. Toplantıya katılan üyelerin isimleri şu şekildedir: Cemal Madanoğlu, İrfan Baştuğ, Muzaffer Yurdakuler, Fikret Kuytak, Ekrem Acuner, Alparslan Türkeş, Sami Küçük, Sezai O'kan, Suphi Karaman, Mustafa Kaplan, Dündar Taşer, İrfan Solmazer, Albay Müçteba Özden, Kurmay Albay Nusret Özselçuk, Kurmay Albay Cevat Kırca, Kurmay Albay Mithat Ceylan, Kurmay Albay Tefvîk Ercan, Kurmay Yarbay Mehmet İnceoğlu, Kurmay Yarbay Memduh İnceoğlu ve Yüzbaşı Recep. Planların hazırlandığı sırada Alparslan Türkeş, radyodan okunacak ihtilâl metnini hazırlamıştır. Çalışma yaklaşık 3 saat sürmüş ve 02.30'da sona ermiştir. Plana göre harekât Ankara'da 03.30'da başlayacaktır.²⁹⁷ Ankara'da harekâtın fiilî lideri Cemal Madanoğlu olarak gözükmektedir.²⁹⁸

Harekâtın Ankara'yla İstanbul'da eş zamanlı olarak başlaması planlanmışken 02.13'te Mehmet Özgüneş birliklerine hareket emrini vermiş; sabredemeyerek birliklerini kışla önüne çıkarmış vaziyette bulunan Orhan Erkanlı hareket emriyle birlikte derhal yola çıkmış ve böylece İstanbul'da harekât başlamıştır. Saatler 03.30'a gelmeden evvel İstanbul'daki tüm hedefler ele geçirilmiş ve Ankara Radyosu'nda ihtilâlin ilan edilmesi beklenmeye başlanmıştır. Ancak Ankara'dan İstanbul'a ulaşan mesajın yanlış çözümlenmesi sebebiyle İstanbul'da harekât erken başlamış ve bunun neticesinde İstanbul'daki örgüt üyeleri Ankara'da işlerin yolunda gitmediği düşüncesine kapılmışlardır. Bunun üzerine alelacele hazırlanmış bir bildiri 04.36'da İstanbul Radyosu'nda Binbaşı Kenan Ersoy tarafından okunmuştur.²⁹⁹ Ankara'da ise

²⁹⁶ Özdağ, *Menderes Döneminde Ordu-Siyaset İlişkileri ve 27 Mayıs İhtilali*, s. 189.

²⁹⁷ Özdağ, *Menderes Döneminde Ordu-Siyaset İlişkileri ve 27 Mayıs İhtilali*, ss. 189-195.

²⁹⁸ Kübra Tatlısu Çağan, *27 Mayıs Sürecinde General Cemal Madanoğlu*, 1. Baskı, İstanbul: Kaynak Yayınları, 2022, s. 39.

²⁹⁹ Bildiri metni şöyledir:

“Büyük Türk milleti...

1. Silahlı Kuvvetlerimiz İstanbul, Ankara, Eskişehir ve diğer büyük merkezlerde 27 Mayıs saat 03.00 den itibaren idareyi ele almıştır.

harekât, komando birliklerinin 03.00-03.15 arasında Harp Okulu'ndan hareket etmesiyle başlamıştır. İhtilâlin parolası “*inkılâp*”tır. Bir buçuk saat içerisinde Çankaya Köşkü haricindeki tüm cansız hedefler ele geçirilmiştir. İstanbul'da kansız şekilde yürüyen harekâtın aksine Ankara'da durum farklıdır. Başkentin belirli noktalarında kısa süreli çatışmalar olmuş ve bu çatışmalar sırasında Harp Okulu öğrencisi Teğmen Ali İhsan Kalmaz hayatını kaybetmiştir. Bunların dışında genel vaziyete bakıldığında harekât planının iki noktada aksadığı görülmektedir: Ankara Radyo İstasyonu'nun ele geçirilmesine rağmen çalıştırılamaması³⁰⁰ ve Çankaya Köşkü'nde bulunan Celal Bayar'ın teslim olmaması. Köşk kuşatma halindeyken tabancasını yanına alan Bayar, ihtilâlcilerin başkenti hâkimiyet altına aldığını öğrenmesine rağmen ümidini korumaktadır. Ancak Celal Bayar'ın Muhafız Alay Komutanı Osman Köksal da ihtilâlcidir.³⁰¹ Dolayısıyla örgüt için işler ilk bir iki saatte yolunda gitmemişse de Osman Köksal'ın da katkısıyla kısa sürede çözülmüştür. Celal Bayar teslim olmayı kabul etmese de köşke çıkan subaylar tarafından zor kullanarak alıkonulmuş ve Harp Okulu'na götürülmüştür. Ankara Radyosu'nda yapılması planlanan yayın ise, köşk harekâtının devam ettiği sırada, 05.25'te başlamıştır. Harp Okulu'nda hazırlanan bildiriye³⁰² Türkiye, Albay

---

2.Bütün vatandaşlarımızın ve emniyet kuvvetlerinin Silahlı Kuvvetler'le yakın işbirliği sayesinde bu harekât hiçbir can kaybı olmadan başarılmıştır.

3.İstanbul'da ikinci bir tebliğe kadar, Silahlı Kuvvetler mensupları hariç, sokağa çıkma yasağı konmuştur.

4.Vatandaşlarımızın Silahlı Kuvvetler'in vazifelerini kolaylaşturmalarını ve milletçe ümit edilen demokratik rejimin kısa zamanda tesisine yardımcı olmalarını rica ederiz.” Bkz. İpekçi ve Coşar, *İhtilâlin İçyüzü*, s. 164.

³⁰⁰ Ankara Radyo İstasyonu'yla ilgili problem hakkındaki iddialardan biri de bu hedefi ele geçirmek üzere hareket etmesi planlanan tankların bozuk çıktığı şeklindedir. Bu durum, planı sekteye uğratmıştır. Bkz. Hüseyin Yürük, 27 Mayıs [Darbe Esaret ve Ölüm], 1. Baskı, İstanbul: Okul Yayınları, 2004, s. 81.

³⁰¹ Köşk'ün etrafında ihtilâlcilerin kontrolünde mevzilenen 4 tankı gören Celal Bayar, Osman Köksal'a, ellerinde tank bulunup bulunmadığını sormuş; Köksal ise “Bizde bunlardan yok,” cevabını vermiştir. Oysa o sırada Köşk'ün tank bölüğünde 21 tank bulunmaktadır. Bkz. Birand, Dündar ve Çaplı, *Demirkırat [Bir Demokrasinin Doğuşu]*, s. 199.

³⁰² Bildiri metni şöyledir:

“Dikkat... Dikkat... Muhterem Vatandaşlar,
Radyolarınızın başına geçiniz. Güvendiğiniz Silahlı Kuvvetlerinizin sesi bir dakika sonra sizlere hitap edecektir.

Bugün demokrasimizin içine düştüğü buhran ve son müessif hadiseler dolayısıyla ve kardeş kavgasına meydan vermemek maksadıyla Türk Silahlı Kuvvetleri memleketin idaresini eline almıştır.

Bu harekete Silahlı Kuvvetlerimiz, partileri içine düştükleri uzlaşmaz durumdan kurtarmak ve partiler üstü tarafsız bir idarenin nezaret ve hakemliği altında en kısa zamanda adil ve serbest seçimler yaptırarak idareyi hangi tarafa mensup olursa olsun seçimi kazananlara devir ve teslim etmek üzere girişmiş bulunmaktadır. Girişilmiş olan bu teşebbüs hiçbir şahsa veya zümreye karşı değildir. İdaremiiz hiç kimse hakkında şahsiyete mütaallik tecavüzkar bir fiile teşebbüs etmeyeceği gibi, edilmesine de asla müsamaha etmeyecektir. Kim olursa olsun ve hangi partiye mensup olursa olsun

Alparslan Türkeş'in ağzından dinlemiştir.³⁰³ Böylece Ankara'da da ihtilâlcilerin tam hâkimiyeti sağlanmıştır.³⁰⁴ Mehmet Arif Demirer'in ifadesine göre harekât, İstanbul ve Ankara'da ortalama binbaşı ve yarbay rütbesindeki 33 subayın katılımıyla tamamlanmıştır.³⁰⁵

İstanbul ve Ankara'da kontrolün sağlanmasının ardından ihtilâlcilerin başarıya ulaşması için son bir hedef kalmıştır. Son canlı hedef Başbakan Adnan Menderes'ten başkası değildir.³⁰⁶ Adnan Menderes'i tevkif etmek üzere Eskişehir'e giden Agasi Şen ve Hulusi Kaymaklı'nın, örgütün Eskişehir'de mensubu bulunmamasından dolayı yaşamaları muhtemel dezavantaj, Kurmay Albay Muhsin Batur'un kapısını çalıp olumlu tepki almalarıyla ortadan kalkmıştır. Böylece Eskişehir'de bir yandan plan yapmak üzere bir masa kurulmuş ve bir yandan Adnan Menderes'in hareketleri takip edilmiştir. Kütahya'ya doğru yola çıkan Adnan Menderes ile beraberindeki General Hakkı Önel, Maliye Bakanı Hasan Polatkan ve Tahsin Yazıcı³⁰⁷ Kütahya'da tevkif edilerek Batur'un nezaretinde Eskişehir'e götürülmüştür.³⁰⁸ Böylece ihtilâl örgütünün önünde canlı ve cansız hiçbir hedef kalmamış; örgüt, hâkimiyeti eline almıştır.

---

her vatandaş kanunlar ve hukuk prensipleri esaslarına göre muamele görecektir. Bütün vatandaşların, partilerin üstünde, aynı milletin aynı soydan gelmiş evlatları olduklarını hatırlayarak ve kin gütmekten birbirlerine karşı hümmetle anlayışla muamele etmeleri, ıstıraplarımızın dinmesi ve milli varlığımızın selameti için zaruri görülmektedir. Kabineye mensup şahsiyetlerin Türk Silahlı Kuvvetlerine sığınmalarını rica ediyoruz. Şahsi emniyetleri kanun teminatı altındadır.

Müttefiklerimize, komşularımıza ve bütün dünyaya hitap ediyoruz. Gayemiz Birleşmiş Milletler Anayasasına ve insan hakları prensiplerine tamamiyle riayettir. Bütün ittifaklarımıza ve taahhütlerimize sadıkız. NATO'ya inaniyoruz ve bağlıyız. CENTO'ya bağlıyız. Tekrar ediyoruz: düşüncelerimiz, yurttaki sulh, cihanda sulhtur. Türkiye dahilinde bütün garnizonlardaki garnizon komutanları o yerin mülki ve askeri idaresine el koyacaklar ve vatandaşların her hususta emniyetini sağlayacaklardır." Bkz. Özdağ, Menderes Döneminde Ordu-Siyaset İlişkileri ve 27 Mayıs İhtilali, ss. 201-202.

³⁰³ Özdağ, *Menderes Döneminde Ordu-Siyaset İlişkileri ve 27 Mayıs İhtilali*, s. 201.

³⁰⁴ İpekçi ve Coşar, *İhtilâlin İçyüzü*, ss. 156-170.

³⁰⁵ Mehmet Arif Demirer, *Sosyalizm Anarşi Terör*, 1. Baskı, İstanbul: Emre Yayınları, 1995, s. 13.

³⁰⁶ Adnan Menderes, Eskişehir'e geldiğinde yaşananlar ordunun DP'ye yönelik tavrını bir kez daha göstermektedir: *"Tam Menderes'in otomobil kafilesi mezkûr yere yaklaşırken, subaylar sandıkların gerisinden ortaya çıkıp muntazam bir sıra teşkil ediyorlar, bu subay topluluğunu lehte kabul eden Menderes, otomobilini yavaşlatarak selâm almak için hazırlanıyor, tam selâm vereceği sırada subaylardan biri; "geri dön" komutu veriyor. Subaylar elleri ile arkada kalan Menderes ve kafilesine özel bir işaret verdikten sonra; "Dağ başını duman almış" marşını söyleyerek uzaklaşıyorlar."* Bkz. Muhsin Batur, *Anılar ve Görüşler [Üç Dönemin Perde Arkası]*, 4. Baskı, İstanbul: Milliyet Yayınları, 1985, s. 78.

³⁰⁷ 1950 yılında Kore Savaşı'nda Türk Taburu Komutanlığı yapmıştır.

³⁰⁸ İpekçi ve Coşar, *İhtilâlin İçyüzü*, ss. 170-177.

Kontrolü büyük ölçüde ele almış vaziyetteki örgüt, 27 Mayıs'ın sabah saatlerinde yeni bir örgüt içi problemle karşı karşıya kalmıştır. Sabah saatlerinde Alparslan Türkeş'e gelen telefon, Cemal Madanoğlu'nun İnönü'yü Çankaya'ya çıkarmaya çalıştığını haber vermiş ve bu durum karşısında sinirlenen Türkeş derhal harekete geçerek Kurmay Binbaşı Avni ELEVLI ve Necati Irmak'ı askerî uçakla İstanbul'a göndermiştir. Bu uçak İstanbul'dan da bazı örgüt mensuplarını alarak İzmir'e gidecektir.³⁰⁹ Böylece örgütte beliren lider boşluğunun doldurulacaktır.

Avni ELEVLI, Muzaffer Özdağ, Hava ve Deniz Kuvvetleri'nden birer binbaşı, Cemal Gürsel'i almak üzere İstanbul'dan İzmir'e gitmiştir. İzmir'de üniformasını giymiş, silâhını kuşanmış vaziyette bekleyen³¹⁰ Cemal Gürsel uçağa binmiş ve Ankara'ya doğru hareket etmiştir. Ankara'ya gelen Cemal Gürsel, ihtilâlcilerin karargâhlarını Genelkurmay Başkanlığı'na taşımış olması sebebiyle Alparslan Türkeş'in refakatinde Genelkurmay'a geçmiştir. Cemal Gürsel'in gelişi, subaylar ve generaller arasında coşku meydana getirmiştir.³¹¹ Böylece ihtilâlciler liderlerine kavuşmuş ve yaşanan iktidar değişikliği sonrası devletin yeni başkanı Ankara'ya ayak basmıştır.

3.1.7. Dündar Taşer'in İhtilâl Örgütüne Girişi ve 27 Mayıs Harekâtındaki Rolü

İhtilâl örgütlerinin oluşum süreçleri genel olarak, dönem hadiselerinin faillerinin ve şahitlerinin kaleme aldığı hatırat türü eserlerden takip edilmektedir. Bilhassa kişinin bizzat yaşadıkları hakkında kaleme aldığı eserler büyük öneme

³⁰⁹ Turgut, *Şahinlerin Dansı [Türkeş'in Anıları]*, s. 144.

³¹⁰ Yavuz Bülent Bâkiler, Muzaffer Özdağ'dan dinlediğini ifade ederek Cemal Gürsel'in İzmir'den Ankara'ya hareket etmeden evvelki vaziyetten bahsetmektedir. Ancak Yavuz Bülent Bâkiler'in aktardıklarına başka bir kaynaktan rastlanmamıştır. Alıntı şu şekildedir: “MBK üyelerinden Muzaffer Özdağ'dan dinlediğime göre Cemal Aga, 27 Mayıs harekâtının başına paraşütle iniş yapmış bir kimsedir. Onun “vatan kurtarıcılığı” her şey olup bittikten sonra başlamış, eli sıcaktan soğuğa girmeyen bir ağa gibi gelip başköşeye kurulmuştur. O kadar ki Cemal Aga, kendisini İzmir'deki evinden alıp uçakla Ankara'ya götürmekle vazifelendirilen Muzaffer Özdağ'ı “Tıraş oluyorum.” bahanesiyle uzunca bir süre kapısında bekletmiş, o süre içerisinde bütün askerî birliklerin darbeye katıldıklarını öğrendikten ve DP lider kadrosunun tevkiflerini haber aldıktan sonra giyinip dışarı çıkabilmiştir.” Bkz. Yavuz Bülent Bâkiler, *Gönlümdekiler ve Ötekiler [Hatıralar Işığında Cumhuriyet Tarihi Okumaları 2]*, 4. Baskı, İstanbul: Yakın Plan Yayınları, 2019, ss. 55-56.

³¹¹ Özdağ, *Menderes Döneminde Ordu-Siyaset İlişkileri ve 27 Mayıs İhtilali*, ss. 234-235.

sahiptir. Ancak Dünder Taşer'in geride böyle bir hatırat bırakmamış olması, onun 27 Mayıs öncesindeki, ihtilâl örgütleriyle teması ve örgüte iltihakı hakkında bilgi sahibi olunmasını güçleştirmektedir. Bu konuda birkaç kaynak bilgi vermektedir.

Taşer'in hem Millî Birlik Komitesi'nden hem sonrasında 14'ler sürecinden hem de siyaset hayatından arkadaşı Muzaffer Özdağ'ın oğlu Ümit Özdağ bazı bilgiler aktarmaktadır. Ümit Özdağ; Taşer'in, babası Muzaffer Özdağ'a yazdığı 12 Mart 1962 tarihli mektuba dayanarak, Taşer'in 27 Mayıs öncesi dönemde CHP'ye yakınlığı olan bir subay, “*ateşli bir CHP sempatizanı*” olduğunu ileri sürmektedir.³¹² Müşerref Hekimoğlu da buna paralel bir bilgi aktarmaktadır. Ona göre Taşer, 27 Mayıs öncesinde Gaziantep'teki balolara katılırken üniformasının yakasına CHP rozeti takabilecek derecede bir CHP'lidir.³¹³

Binbaşı Dünder Taşer'in³¹⁴ ihtilâle katılması Suphi Karaman vesilesiyle gerçekleşmiştir. Taşer'le Suphi Karaman 1952'ten itibaren arkadaşır.³¹⁵ İki arkadaşın arasındaki sohbetler esnasında ihtilâl konusu daha evvelden de konuşulmuş ancak araya yıllar girmiştir.³¹⁶ Suphi Karaman, “*Dünder Taşer, 8 yıllık arkadaşım ve dostumdur. 28 Nisan olaylarından sonra görevli bulunduğu İslahiye'den hemen Ankara'ya geldi,*” demiş ve Taşer'in kendisine bağlı birliklerde bulunduğunu ifade ederek 27 Mayıs hareketine katılmasında kendisinin de rolü olduğunu ima etmiştir.³¹⁷ 1952'den itibaren arkadaş olan Taşer'le Suphi Karaman'ın bu arkadaşlığı, DP idaresinin toplumsal ve siyasal hadiselerle sarsıldığı günlerde Taşer'in ihtilâl örgütüne katılımına zemin hazırlamıştır.

Taşer'in, ihtilâl örgütlerine yönelik en önemli adımı 1959'un Ağustos ayında Millî Savunma Bakanlığı İstişare Kurulu üyeliğine atanması olarak ifade edilebilir.³¹⁸ Suphi Karaman'ın 1959'un Nisan ayında Diyarbakır'dan Ankara'ya kursa gelmesi ve ardından özel bir emirle Ankara'da kalarak Diyarbakır'a dönmemesinin³¹⁹, Taşer'in Ankara'yla münasebetinin yakınlaşmasına sebep olduğu tahmin edilebilir. 27 Mayıs

³¹² Özdağ, *Menderes Döneminde Ordu-Siyaset İlişkileri ve 27 Mayıs İhtilali*, s. 281.

³¹³ Müşerref Hekimoğlu, *27 Mayıs'ın Romanı*, İstanbul: Çağdaş Yayınları, 1975, s. 48.

³¹⁴ Dünder Taşer'in binbaşı rütbesindeki fotoğrafı için Bkz. Ek 5.

³¹⁵ Özdağ, *Menderes Döneminde Ordu-Siyaset İlişkileri ve 27 Mayıs İhtilali*, s. 181.

³¹⁶ Hekimoğlu, *27 Mayıs'ın Romanı*, s. 102.

³¹⁷ Suphi Karaman, “*Suphi Karaman'dan Türkiye'ye Yanıt*”, Cumhuriyet, 3 Temmuz 1994.

³¹⁸ Kösoğlu, *Dünder Taşer*, s. 18.

³¹⁹ Hekimoğlu, *27 Mayıs'ın Romanı*, s. 91.

öncesinde Genelkurmay Personel Müdürlüğüne atanan Suphi Karaman, DP iktidarına karşı duruşuyla bilinen subayları Ankara’da kilit noktalara getirmiştir.³²⁰ Taşer’in de Ankara’ya gelişi de bu vesileyle gerçekleşmiştir. Taşer Ankara’ya gelirken ailesine, ihtilâl hazırlıklarından bahsetmemiştir. Bundan dolayı, 27 Mayıs sonrasında eşi Asuman Taşer, Dünder Taşer’e gönül koymuştur.³²¹

Taşer, Gaziantep’in İslahiye ilçesinde görev yaptığı sırada örgütün çalışmalarının hız kazanması ve askerî harekâtın yaklaştığının hissedilmesi onun Ankara’ya gelmesini zaruri kılmıştır. Ancak İslahiye’den mazeretsiz olarak ayrılması mümkün değildir. Bundan dolayı bir hastalığını bahane ederek Gülhane Askerî Tıp Akademisi (GATA)’ne gelmiştir. Ancak harekât, umduğu gibi hızlı yapılmamıştır. Ankara’da kalabilmesi için bu kez, yine GATA’da, apandisit ameliyatı olmuştur.³²² Apandisit ameliyatı olma süreci ilginçtir. Esasen Taşer’in apandisit ameliyatı olmasını gerektirecek bir durum söz konusu değildir. Taşer, GATA’ya apandisitini aldirmek için başvurmuş ancak doktorlar, sağlam apandisitini alamayacaklarını söylemişlerdir. Bunun üzerine Taşer, “*Bunun için elinizde kanun mu var?*” diyerek ameliyat olmakta ısrar etmiş ve doktorlar bu ısrara karşı koymayarak ameliyat etmişlerdir. Taşer, böylece Ankara’da kalabilmiştir.³²³ Ankara’da bulunduğu zaman zarfında Suphi Karaman’la görüşmüş ve durum değerlendirmesi yapmışlardır. 28 Nisan’da İstanbul ve Ankara’da başlayan öğrenci hareketleri ve iktidarın kolluk kuvvetlerinin bu olaylara yönelik tutumu neticesinde ülke genelinde oluşan atmosfer Taşer’i de etkilemiş yahut Taşer de benzer kanaat ve tepkiyi taşımıştır.³²⁴ Bu etkinin de azmettirmesiyle olayların hemen akabinde, 30 Nisan’da Suphi Karaman’ın

³²⁰ Hikmet Bilâ, “*Dünü ve Bugünü ile 27 Mayısçılar [38 Kişilik Bir MBK]*”, Milliyet, 27 Mayıs 1986.

³²¹ Yasemin Taşer Yahnici’yle 14 Mart 2022 tarihli görüşme.; Asuman Taşer, bu konuyla ilgili şu sözleri sarf etmiştir: “*Hissetmemek mümkün değil. Ama ihtilâl geliyorum dese de Dünder’in içinde olabileceğini düşünmüyoruz*”. Bkz. Coşkun, “*Asuman Taşer’le Dünder Taşer’in Gençlik Yıllarına Ait Bir Konuşma*”, s. 31.

³²² İskender Öksüz’le 14 Mart 2022 tarihli görüşme.

³²³ Ramazan Demirsoy, *Demokrasi Oyununda Figürandım*, İstanbul: Bayrak Yayıncılık, 1997, s. 177.

³²⁴ Taşer, 27 Mayıs harekâtı öncesinde yaşanan toplumsal ve siyasi hadiselerle ilgili düşüncelerini yaklaşık 7 yıl sonra şu ifadelerle açıklamıştır: “*1960’ta Büyük Millet Meclisi kavgadan girilmez hale gelmiş iktidar grubu kendini mahkeme salâhiyeti ile de teçhiz eden “Tahkikat komisyonu” kanunu da çıkarınca Üniversitede hadiseler patlamıştır. Bugün az çok unutulmuş bu hadiseler hatırlanmalıdır. D.P. Hükümet olarak şikayetçi, Meclis grubu olarak tahkikatçı, Meclis ekseriyeti olarak hâkim yetkilerini ele almış Devlet düzeni ekseriyetin ferman ferma olduğu istediği gibi hükmettiği bir biçime gitmiştir.*

Üniversitenin protestosu yayılım ateşle bastırılmak istenmiş baş kaldırma Kızılay’a dökülmüş her Akşam saat 17.00 den itibaren talebe polis mücadelesi Ankara’nın mutlak hayatı haline gelmişti.” Bkz. Dünder Taşer, “*Fesadın İttifakı Çabuk Gelişti*”, *Millî Hareket Dergisi*, S. 9, Nisan 1967, ss. 12-13, s. 13.

karşısına çıkan Taşer, “*Yarbayım ne yapacağız?*” demiştir. Bunun üzerine Suphi Karaman, Taşer’in, örgüt mensubu tankçılarla irtibat kurmasını sağlayacaktır.³²⁵

Ankara’ya gelişinin ardından 30 Nisan’da Suphi Karaman’la görüşen Taşer’in o tarihten sonra Karaman ve örgütteki tankçılar haricinde kimlerle irtibat kurduğu, örgüt çalışmalarına ne ölçüde katıldığı tam olarak bilinmemektedir. Suphi Karaman, küçük rütbeli tank subaylarının tamamının Taşer’e bağlı olduğunu ifade etmiştir.³²⁶ Bunun yanında Taşer, Ankara’daki tank birliklerini dolaşarak birlik komutanlarından güvenilir subayların listesini almış³²⁷ ve buna göre eldeki kuvveti hesap ederek ihtilâl örgütündeki üstlerine, yüksek ihtimalle Suphi Karaman’a bildirmiştir.

Sinan Onuş, 26 Mayıs’ı 27 Mayıs’a bağlayan gece Harp Okulu’nda yapılan ve harekâtın planlanarak hemen akabinde harekete geçilecek toplantının, Taşer’in katıldığı ilk örgüt toplantısı³²⁸ olduğunu ifade etmektedir.³²⁹ Buna göre Taşer, 30 Nisan’dan sonra örgütün 18 ve 23 Mayıs tarihlerinde yaptığı toplantılara katılmamıştır. Ancak 23 Mayıs’ta İrfan Baştuğ’un evinde yapılan toplantıda örgütün elindeki birlikler değerlendirilirken Taşer’in de bir tank taburu hazırladığı ifade edilmiştir.³³⁰ Suphi Karaman vasıtasıyla örgütle tanışan Taşer’in örgütteki çoğu arkadaşıyla da 26 Mayıs’ı 27 Mayıs’a bağlayan gece yapılan toplantıda tanışmış olması muhtemeldir.

Örgütün, harekât öncesinde yaptığı son toplantının gündemlerinden biri de ihtilâl tebliğinin hazırlanmasıydı. Taşer, bu tebliğde yer alan ve NATO ile CENTO’ya bağlılık bildiren ifadelerin, o gece toplantıda bulunan subayların

³²⁵ Hekimoğlu, *27 Mayıs’ın Romanı*, s. 102.

³²⁶ Karaman, “*Suphi Karaman’dan Türkeş’e Yanıt*”, Cumhuriyet, 3 Temmuz 1994.

³²⁷ İbrahim Hitay ve Erdal Çetin, *İhtilallerin Tankçısı [Muhtıra ve İhtilal Günlerinin Romanı]*, 1. Baskı, Ankara: Ümit Yayıncılık, 2003, s. 27.

³²⁸ Mustafa Kaplan, Taşer’in, toplantının yapıldığı gün Ankara’ya geldiğini ifade etmektedir. Buna göre Mustafa Kaplan’ın ifadesinden hareketle iki ihtimal ortaya koyulabilir. Birincisi, Taşer, bahsedildiği gibi daha evvelen Ankara’ya gelmiş ve Suphi Karaman’la görüşmüştür, ancak bu süre zarfında İslahiye’ye gidip gelmek zorunda kalmıştır. İkincisi, Taşer, ihtilâlin son toplantısının yapıldığı gün Ankara’ya gelerek örgüte katılmıştır. Ümit Özdağ, Sinan Onuş, Ramazan Demirsoy ve İskender Öksüz’ün aktardıkları bilgilerin kuvvetine dayanarak Kaplan’ın ifadesinin birinci ihtimaldeki gibi olduğu daha ağır basmaktadır. Buna kanaat getirilmesinin ardından üçüncü ihtimali ise Mustafa Kaplan’ın olaya tam olarak vakıf olmayışı yahut hafızasının kendisini yanıltması şeklinde ortaya koyulabilir. Bkz. Mustafa Kaplan, *Mustafa Kaplan’ın Devrim Anıları*, haz. Vecdi Çıracıoğlu, İstanbul: Scala Yayıncılık, 2019, s. 172.

³²⁹ Sinan Onuş, *Parola: İnkılap [27 Mayıs’ı Yapanlar Anlatıyor]*, İstanbul: Kaynak Yayınları, 2003, s. 116.

³³⁰ Özdağ, *Menderes Döneminde Ordu-Siyaset İlişkileri ve 27 Mayıs İhtilali*, ss. 180-181.

tamamının yürekleriyle tasdik ederek onayladığı ifadeler olduğunu ifade etmektedir. Taşer'e göre, "(1) sayılı tebliğ: 27 Mayıs hareketinin mânâ ve mahiyetini Türk milletine ve dünyaya bildiren, ciddi bir belgedir,".³³¹ Bu toplantının ardından diğer subaylar gibi Taşer de kendisi için belirlenen vazifeleri yerine getirmek üzere Harp Okulu'ndan ayrılmıştır.

27 Mayıs'ın harekât planına göre Ankara'daki birlikler 9 bölgeye³³² bölünmüştür. Gizlilik prensibi gereğince o güne kadar örgütle yahut planla ilgili herhangi bir belge oluşturulmamıştır. Sadece son gün yapılan toplantıda Yarbay Memduh İncoğlu, bahsi geçen harekât planını yazıya aktarmıştır.³³³ Memduh İncoğlu'nun kaleme aldığı planda Taşer'in adı geçmemektedir. Ancak 27 Mayıs günü yapılan harekâta Taşer'in aktif olarak rol aldığı bilinmektedir.

Harp Okulu'ndaki toplantının 02.30'da sona ermesiyle birlikte Taşer ve Muzaffer Karan Harp Okulu'ndan ayrılıp tank taburunu almak üzere Tank Okulu'na gitmiştir.³³⁴ O sırada Tank Okulu'nda bulunan Taşer'in ekibindeki 5 subay; Yüzbaşı Rahmi Yeşil, Yüzbaşı Selahattin Alparslan, Yüzbaşı Kenan Tuygun, Yüzbaşı Mustafa Ulubaş ve Yüzbaşı Ali Güleş tank taburunu ve zırhlı piyade taburunu hazırlayarak gelecek emri beklemeye başlamışlardır.³³⁵ Bahsi geçen tank taburu ve zırhlı piyade taburu, kritik yerlerdeki birliklere tank desteği sağlamakla görevlidir.³³⁶

Ankara'daki birlikler 03.00-03.15'te planda yer alan hedeflere doğru harekete geçmişlerdir. Harekât başarıyla ilerlerken kısa sürede pek çok nokta ele geçirilmiştir. Ancak bununla birlikte bazı bölgelerde mukavemetle karşılaşmıştır. Kara Kuvvetleri Komutanı Suat Kuyaş ve Örfî İdare Komutanı Namık Argüç'ü orduveinden, Namık Gedik'i ise evinden alıp Harp Okulu'na getirmekle görevlendirilmiş İrfan Solmazer, hareket etmek üzereyken Sezai O'kan'ın, Yenişehir İnzibat Karakolu ele geçirilirken problem yaşandığı ve kendisinin de oraya hareket

³³¹ Dündar Taşer, "Tarihî Türk Politikası", Devlet, 16 Mart 1970.

³³² Ulus Bölgesi, Bakanlıklar Bölgesi, Sefaretler ve Bakanlıklar Bölgesi, Kurtuluş Meydanı-Cebeci Bölgesi, İnönü'yü koruyacak ekip, İhtiyat Grubu, Tandoğan Meydanı, Komutanlık Karargâh Koruması, Millî Savunma Bakanlığı ve Genelkurmay Başkanlığı Bölgesi. Bkz. Özdağ, *Menderes Döneminde Ordu-Siyaset İlişkileri ve 27 Mayıs İhtilali*, ss. 193-194.

³³³ Onuş, *Parola: İnkılap [27 Mayıs'ı Yapanlar Anlatıyor]*, ss. 117-119.

³³⁴ Onuş, *Parola: İnkılap [27 Mayıs'ı Yapanlar Anlatıyor]*, s. 119.

³³⁵ Özdağ, *Menderes Döneminde Ordu-Siyaset İlişkileri ve 27 Mayıs İhtilali*, s. 119.

³³⁶ İpekçi ve Coşar, *İhtilalin İçyüzü*, s. 158.

etmesi gerektiğini bildirmesiyle yönünü belirtilen noktaya çevirmiştir. İrfan Solmazer'in beraberinde Harbiyeliler ve Taşer bulunmaktadır. Öncelikle Taşer'le beraber Tank Taburu'na giderek bomba ve cephane temin etmişlerdir. Tanklarla Yenişehir karakoluna hareket eden grup kısa süre içerisinde karakolda bulunan kuvvetleri bertaraf etmiştir. Yenişehir Karakolu'nda kontrolün sağlanmasının ardından İrfan Solmazer, plana geri dönerek orduvine doğru hareket etmiştir.³³⁷

Örgütün Ankara'da ciddi bir mukavemetle karşılaştığı nokta ise Çankaya Köşkü'dür. Köşk'ün çevresi örgüt mensubu subaylar komutasındaki birlikler tarafından sarılmış olmasına rağmen Celal Bayar teslim olmamaktadır. Köşk'ü muhasara altına alan birlikler arasında Tank ve Zırhlı Piyade Taburu'yla bölgeye hareket etmiş olan, Taşer'in ekibinden Yüzbaşı Rahmi Yeşil de bulunmaktadır. Köşk'ün yolunda konuşlanan Rahmi Yeşil komutasındaki birlikler Celal Bayar'ı endişeye sevk etmişse de bu birliklerin Köşk'ü korumak üzere gelmiş olabileceğini düşünmüştür. Ancak Muzaffer Karan komutasında gelen yeni tank birlikleri Köşk'e karşı mevzi almış ve namlularını da köşke çevirmiştir.³³⁸ Celal Bayar'ın Köşk'teki mukavemeti sırasında Taşer'in bu bölgeye geldiğine dair bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak Taşer'in grubundan Yüzbaşı Rahmi Yeşil'in ve diğer Tankçı Binbaşı Muzaffer Karan'ın sırasıyla birlikleriyle Köşk çevresinde mevzi almalarının, Taşer'in de bilgisiyle gerçekleşmiş olması muhtemeldir.

Taşer'in 27 Mayıs harekâtında aldığı vazifelerin yanında önem arz eden bir konuda onun "*ihtilâl*" düşüncesine ikna olmasını sağlayacak sebeplerdir. 27 Mayıs öncesi dönemde ülkenin istikbali hakkında ve iktidarın otoriterleşmesiyle birlikte meydana getirdiği baskıcı tutum dolayısıyla diğer subayların sahip olduğu kaygıları Taşer'in de taşıdığı muhakkaktır. Bu doğrultuda Taşer'i, sivil iktidara askerin müdahalesini meşru kılacak düşünceye iten unsurlar ve onun 27 Mayıs harekâtına katılmasını sağlayacak motivasyonu, kısacası 27 Mayıs hareketine katılma gerekçelerini saptamak için, 27 Mayıs'ın hemen sonrasında ve ilerleyen senelerde kaleme aldığı yazıları incelemek yerinde olacaktır.

³³⁷ İpekçi ve Coşar, *İhtilâlin İcyüzü*, ss. 161-162.; Onuş, *Parola: İnkılap [27 Mayıs'ı Yapanlar Anlatıyor]*, s. 136.

³³⁸ İpekçi ve Coşar, *İhtilâlin İcyüzü*, ss. 168-170.

Öncelikle Tanel Demirel'in, ihtilâlcilerin doğdukları yıllar üzerinden yaptığı çıkarımı dikkate almak yerinde olacaktır. Buna göre; ihtilâl örgütünün çekirdek kadrosunun mensuplarının büyük kısmı 1920'li yıllarda dünyaya gelmiştir. Milli mücadele neticesinde kurulmuş Türkiye Cumhuriyeti'nin yarattığı milliyetçi atmosfer, çocukluğunu bu yıllarda yaşayanlar için Türklüğün bir gurur vesilesi olarak telâkkisine sebep olmuştur. Askerî okullardaki eğitimlerde asker, Cumhuriyet'in yahut rejimin bekçisi olarak gösterilmiştir. Askerî öğrenciler, devletin kaderini tayin etme ve aynı ölçüde bu kaderden sorumluluk duyma bilinciyle yetiştirilmiştir.³³⁹ Ümit Özdağ ise Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK)'nin, hükümet ile devleti birbirinden farklı görmesine bağlamaktadır. Buna göre TSK'nin anlayışı; hükümeti, devlete hizmet eden organ, kendilerini ise devletin sahibi olarak görmeleri şeklindedir.³⁴⁰ Bu anlayış, Taşer'de de görülmektedir. Düşüncesini *"Her subay memleketin emniyet ve selâmetinden kendini mes'ul sayar. O konuşursa herkes susar,"*³⁴¹ sözleriyle ifade eden Taşer'e göre de ordu, rejimin yahut devletin sahibi ve koruyucusu konumundadır. Subaylar, Cumhuriyet'in bizzat kendisinin yahut bazı değerlerinin tehlike altına girdiği düşüncesine kapıldıkları andan itibaren hem kendilerini vazifeli görmüşler hem de bu tehlikeyi ortadan kaldırmak üzere yollar aramış ve bu yollardan biri olarak da askerî müdahaleye başvurmaktan geri durmamışlardır. Taşer de 1925 yılında doğmuş olması dolayısıyla Tanel Demirel'in çıkarımındaki şartlarla uyum göstermektedir.

Taşer, 27 Mayıs'tan birkaç ay sonra kaleme aldığı *"İhtilâl Niçin Oldu"* başlıklı yazısında ihtilâlin, doğal akış içerisinde meydana geldiğini ifade etmiştir. Yani bir anlamda, ihtilâl için bütün şartlar oluşmuş ve ihtilâl bir zaruret haline gelmiştir.³⁴²

³³⁹ Demirel, *Türkiye'nin En Uzun On Yılı [Demokrat Parti İktidarı ve 27 Mayıs Darbesi]*, ss. 351-352.

³⁴⁰ Ümit Özdağ, "TSK'nin Avrupa Birliği'ne İnanıldığını Düşünmüyorum", *Kışladan Anayasaya Ordu [Siyasi Kültürde TSK'nin Yeri]*, haz. Hıdır Göktaş ve Metin Gülbay, İstanbul: Metis Yayınları, 2004, ss. 156-167, s. 164.

³⁴¹ Aksun, *Dünder Taşer'in Büyük Türkiye'si*, s. 137.

³⁴² Muzaffer Özdağ, 1985 yılında Celal Bayar'a yazdığı mektubunda 27 Mayıs'ın gerekçesini, Taşer'le benzer şekilde açıklamıştır: "... 27 Mayıs Milli Birlik Operasyonu önlenemez bir olay, kaçınılmaz bir görev olarak belirmiştir." (Bkz. Sadık Göksu, *Darbeler "Demirkırat"lar ve 27 Mayıs*, 1. Baskı, İstanbul: Anahtar Kitaplar Yayınevi, 1992, s. 112.) Suphi Karaman'ın ihtilâle katılması gerekçesi de Taşer'in gerekçesiyle oldukça benzerdir: *"Bizim bilgimiz dışında bir şey olmasın diye, kontrol altında tutmak için biz de hareketlenmeye başladık."* (Bkz. Baykam, *27 Mayıs İlk Aşkımızdı*, s. 159.); Alparslan Türkeş'in de ihtilâle katılma saikinin Taşer'le benzerlik taşıdığı görülmektedir: *"O zamanlar düşündüm ki bir askerî hareket olacak. Bunu durdurmanın da imkânı yok. Fakat tamamiyle memlekete zarar verecek şekilde yanlış bir yöne yönelme istidadı var. Bu bakımdan ordunun yüksek kademesinde bulunanlara ordunun müdahalesi bir zaruretse bu müdahale, partiler üstü hüviyette*

Kendileri ise zaruret haline gelmiş bu ihtilâli *millete zarar vermeyecek şekilde sevk ve idare etmiştir*.³⁴³ Ancak bu doğrultuda harekete geçmek onun için kolay olmamıştır. Zira Taşer, girişecekleri hareketle devleti yeni bir felâkete sürüklemekten çekinmektedir. Bu endişesindeki dayanak noktası ise Osmanlı'dan bugüne kadarki tarih akışında, mevcut düzen ne kadar kötü olursa olsun, yapılan devrim hareketlerinin milletin başına daha büyük belâlar açtığı yönündeki kanaatidir.³⁴⁴ Buna rağmen, “*Biz bunu sevk ve idare etmeseydik gene ihtilâl çıkacaktı. Fakat bu bilinmeyen bir istikamette geçerek bu milletin hayatında duraklama sebebi olabilirdi*,”³⁴⁵ diyerek ihtilâle katılımlarını gerekçelendirmiştir. Ona göre 27 Mayıs, “... *Türk Ordusunun, vatansever duygularla, milliyetçi fikirlerle hürriyeti bir daha yıkılmaz derecede sağlam temellere oturtmak için giriştiği*,”³⁴⁶ bir harekettir. Bu ifadeden hareketle Taşer'in 27 Mayıs hareketine katılma maksadını da anlamak mümkündür.

Taşer bu düşüncesini 27 Mayıs hareketinden yıllar sonra ifade etmektedir. Dolayısıyla dönemin olaylarına anında verdiği heyecanlı tepkiyle yıllar sonra olayların sonuçlarının görüldüğü dönemde daha sakin bir zihinle değerlendirme fırsatı bularak ortaya koyduğu düşünceleri arasında küçük farklar olması kaçınılmazdır.

3.2. MİLLÎ BİRLİK KOMİTESİ DÖNEMİ

27 Mayıs günü Türkiye’de yeni bir devrin başlangıcı olarak görülebilir. 27 Mayıs’a getiren sebepler ve 27 Mayıs’ın sonuçları Cumhuriyet dönemi Türk siyasal hayatında büyük tesirler meydana getirmiş ve aynı zamanda Cumhuriyet dönemi Türk siyasal hayatının tartışmalı konularından biri olmuştur. Cumhuriyet döneminin ilk askerî müdahalesi gerçekleşmiş ve Osmanlı’nın son dönem darbe tecrübeleri

---

olmalı, herhangi bir siyasi partiyle birleşerek başka bir siyasi partinin üstüne yürümek şeklinde olmamalıdır.” (Bkz. Metin Turhan, *Başbuğ Türkeş [Türklük, İslamiyet, Bölücülük ve Diğer Konular Hakkındaki Konuşma, Mülakat ve Sözleri]*, 6. Baskı, Ankara: Kripto Yayınları, 2019, s. 115.)

³⁴³ Dündar Taşer, “İhtilâl Niçin Oldu”, *Ülke*, 30 Ağustos 1960.

³⁴⁴ Aksun, *Dündar Taşer’in Büyük Türkiye*, ss. 12-13.

³⁴⁵ Taşer, *İhtilâl Niçin Oldu*, *Ülke*, 30 Ağustos 1960.

³⁴⁶ Dündar Taşer, “27 Mayıs’ın Düşündürdükleri”, *Devlet*, 31 Mayıs 1971.

yaklaşık 50 yıl sonra, bu kez Ankara’da tekrarlanmıştır. 27 Mayıs’la birlikte başlayan dönem Türkiye’nin 60’lı yılları kadar 70’li yıllarını da etkileyecektir.

3.2.1. 27 Mayıs Sonrasındaki Vaziyet

27 Mayıs sabahı Genelkurmay Başkanlığı’nda kargaşa hâkimdir. Genelkurmay Başkanı odasına alınan Cemal Gürsel ardında Askerî Şura odasına geçmiş ve Millî Birlik Komitesi (MBK)’nin ilk toplantısına başkanlık yapmıştır. Toplantı salonunda çeşitli rütbelere pek çok subay bulunmaktadır ve çok sayıda subay da içeriye girmeye çalışmaktadır.³⁴⁷ Harekât gecesinin sabahı olmasından dolayı duyulan heyecan ve MBK’nin henüz belirlenmemiş olması bu kargaşanın başlıca sebepleri arasında gösterilebilir.

27 Mayıs günü yerli yabancı basın mensuplarıyla 15.00’da bir toplantı düzenlenmiş; bu toplantıya MBK’yi temsilen ve soruları cevaplandırmak üzere, Cemal Gürsel’in isteğiyle Alparslan Türkeş katılmıştır.³⁴⁸ Alparslan Türkeş, DP hükümetinin Anayasa’yı çiğnediğini ve böylece meşruiyetinin şüpheye düştüğünü ifade ederek askerî müdahalenin gerekçesini ortaya koymuştur. Dikkat çekici bir nokta, “*en kısa zamanda serbest ve âdil seçimlere*” gidileceğini kendi ağzıyla açıklaması olmuştur.³⁴⁹ İlerleyen dönemde bu konuda yaşanacak ihtilaflar, MBK’nin bölünmesine yol açacak en önemli sebeplerden biri olacaktır.

İlk günün öne çıkan gündemlerinden biri de yapılacak tevkiflerdir. Tevkif edilmesi planlanan sivil ve subayların yer aldığı listedeki isimlerin sayısı 60 civarındadır. Ancak ilk gün yaşanan kargaşa ortamı, ihtilâlcı subayların bu işle uğraşma imkânı bulamaması gibi sebeplerden dolayı bu listeye çok sayıda isim eklenmiştir. Sokaklarda bulunan Harp Okulu öğrencilerine yapılan ihbarlar

³⁴⁷ Özdağ, *Menderes Döneminde Ordu-Siyaset İlişkileri ve 27 Mayıs İhtilali*, s. 235.

³⁴⁸ Özdağ, *Menderes Döneminde Ordu-Siyaset İlişkileri ve 27 Mayıs İhtilali*, s. 242.

³⁴⁹ Gencer, *Hürriyet Yolunda*, ss. 56-57.

neticesinde çok sayıda DP'li tevkif edilerek Harp Okulu'na götürülmüştür.³⁵⁰ Gazeteci Bedii Faik, ilk günkü bu tevkifleri şu sözlerle anlatmıştır:

“Ankara’da Harb Okulu, İstanbul’da da Davutpaşa kışlasıyla Balmumcu, devrilen iktidar mensuplarının ve yakınlarının toplanıp hapsedilmeleri için ayrılmıştı. Ve tevkiflerin ardı arkası gelmiyordu. Toplamanın dahi, belirli bir fikrin sonucu olmadığı, meselâ Sıtkı Yırcalı, Şem’i Ergin gibi bazı zevatın serbest oldukları bildirildikten sonra, Kızılay’da beş on kişinin kendilerini alkışlamalarından ürkülerek hemen tekrar yakalanıp içeri alınmalarından pek bellidir. Nitekim mümkün olduğu kadar az ve esaslı kişiyi tutuklamak fikri açık olan Ankara Kumandanı General Madanoğlu, Kızılay olayının üzerine profesörlerin de “Asla... Zinhar... Hiçbirini bırakamazsınız!” fetvalarını görür görmez toplamayı arttırmaktan başka çare bulamamıştır. Ve böylece daha ilk günü bazı bakanlar dahil, eski iktidarın ileri gelenlerinden bir kısmını tutuklamağa dahi lüzum görmemiş olan ihtilâl yönetimi, bir gün sonra, Menderes’in konuşmalarını güzel okumuştur, kelimeleri hakkını vererek tane tane telaffuz etmiştir diye, radyo gazetesi spikeri Hikmet Münir’i bile hapse tıkiyordu.”³⁵¹

Cemal Madanoğlu da, az sayıda kişinin tevkif edilmesi kararı alınmasına rağmen Harp Okulu’nun sivil tutuklularla doldurulmasını uygun bulmayarak yaklaşık 150 kişinin salıverilmesini emrettiğini ifade etmektedir.³⁵² Ancak ilerleyen dönemde bu tevkiflerin önünün alınamadığı görülecektir.

İhtilâlciler için ihtilâl sonrası yapılacak en önemli işlerden biri, şüphesiz, yeni anayasanın hazırlanmasıydı. Bu doğrultuda 8 profesörün ismi belirlenmiş ve bu isimler İstanbul’a bildirilerek Ankara’ya getirilmeleri istenmiştir. Bu profesörlerin isimleri şu şekildedir: Prof. Dr. Sıddık Sami Onar, Prof. Dr. Naci Şensoy, Prof. Dr. Hüseyin Nail Kubalı, Prof. Dr. Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, Prof. Dr. Ragıp Sarıca, Prof. Dr. Tarık Zafer Tunaya, Prof. Dr. İsmet Giritli, Prof. Dr. Muammer Raşit Sevig.³⁵³ Taşer, Ankara’ya davet edilen profesörlerle ihtilâlciler arasında yaşananlar hakkında malumat vermektedir:

“... 1960 Hareketi’nin ertesi günü İstanbul’dan profesörler heyetini dâvet ettik. Onları hürmetle ve ayakta karşıladık. Gelir gelmez; “aç” olduklarını söylediler. Biz de açtık, ama yemeği düşünmemiştik. Hemen yemek getirttik. Yediler. Hattâ, o sırada Cemal Paşa “Ben de açım çocuklar” dedi ve onların en büyüğünün önünden artan yemeği yedi. Onlara karşı böyle bir hürmetle dolu idik. Bu, ne de olsa, an’ânemizden gelen bir şeydi. Ümerânın ülemâya hürmeti idi. Türkiye’de çok şey değişmişti, ama değişmeyen böyle şeyler de vardı.

Yemeklerini yedikten sonra “bize bir anayasa yapın” teklifinde bulunduk. Onlar: “Nasıl bir anayasa istiyorsunuz?” diye sordular. İşte bu sual beni intibaha getirici cümle oldu. “Nasıl bir anayasa istiyorsunuz?” ... Allah, Allah, benim istediğim mi anayasa olacak?

³⁵⁰ İpekçi ve Coşar, *İhtilâlin İcyüzü*, ss. 187-190.

³⁵¹ Bedii Faik, *İhtilâlciler Arasında Bir Gazeteci*, 1. Baskı, Ankara: Dünya Yayınları, 1967, ss. 33-34.

³⁵² Cevat Oktay, *C. Madanoğlu İnkılâbı Anlatıyor*, 1. Baskı, Ankara: Ülkü Matbaası, 1962, ss. 8-9.

³⁵³ İpekçi ve Coşar, *İhtilâlin İcyüzü*, s. 196.

Öyleyse size ne lüzum var? Osman Gazî'nin kurduğu devlette böyle olmamıştı. O zamanın hukukçuları ve ülemâsı “kanun senin istediğindir” dememişlerdi. Aksine “sen şunu yapabilirsin, şunu yapamazsın; şu senin selâhiyetin dâhilindedir, şu değildir; şu senin yapmakla mükellef olduğun şeydir ve vazifendir. Şuna ise hakkın ve selâhiyetin yoktur” demişlerdi. Devleti hukuka tâbi, hukukla mukayyet, insanların arzularıyla değişmeyen, hukuk prensiplerine bağlamışlardı gibi düşünceler bir anda kafamdan geçti ve artık o defteri kapadım. Sonra, “Efendim, Guatemala Anayasası yok; efendim Kostarika Anayasası elimizde değil; efendim Uruguay’ınki de mevcut değil...” dediler. “Bunlarla ne alâkamız var? Olsa ne olacak, olmasa ne olacak?” suallerine bir de “Şimdiye kadar ne ile meşguldünüz? Madem ki meşgul değildiniz, ne için neye göre anayasa tâdili ve tebdili istediniz? Neden çarşaf gibi beyanatlar verdiniz? Niye ümitleri bu noktaya bağladınız? istihfafları eklendi.

Sonra, kanunun makabline teşmili mes’elesinde de böyle oldu. Onlar “olabilir” dediler; biz “nasıl olabilir?” dedik; “isterseniz olur” cevabını verdiler. Bunu o zamanlar hoş göremedim. Zaten iyi ve hukukî bir şey de değildi.”³⁵⁴

Taşer’i hayal kırıklığına uğratan durum, İstanbul’dan Ankara’ya davet edilen profesörlerle yaptıkları toplantıda, profesörlerin 27 Mayıs öncesinde yeni anayasaya dair arzu ve talepleri bulunmasına rağmen yeterli derece hazırlık yapmamış olmaların açığa çıkmasıdır. Buna ek olarak, hukukun temel kaidelerine aykırı olacak biçimde kanunun geçmişe dönük işletilmesinin imkânından bahsetmeleri pek çok açıdan sakıncalı görülmektedir.³⁵⁵

Necmettin Önder, Taşer’den dinlediklerini aktarırken profesörlerle ilgili sıkıntılı bir hususa değinmiştir. Konu, hukukçuların ehliyet sahasındadır. DP’lilerin yargılanması için yapılan hazırlıklar sırasında ihtilaflı görülen bir husus Anayasa’nın 17. maddesinden³⁵⁶ kaynaklanmaktadır. Bu ihtilaflı konuyla ilgili olarak MBK, Ord. Prof. Tahir Taner’in fikrini almak istemiş ve aracılık yapması için Muammer Aksoy

³⁵⁴ Aksun, *Dündar Taşer’in Büyük Türkiye’si*, ss. 52-53.; Cemal Madanoğlu da profesörlerin Ankara’ya geldiği günkü vaziyetten bahsetmektedir: “Geldim. Profesörleri Genelkurmay’da bir salona oturtmuşlar. Böyle sinema seyredecek gibi yan yana dizilmişler. Karşılarında bir masa var. Ben masaya geldim. Oturmam. Ayaktayım. Bütün konuşacaklarım, kafamda düşündüklerim hepsi gitti başımdan. Dedim, “Sayın hocalar, profesörler. Biz bir iştir yaptık.” Ağzımdan böyle çıktı. Bunlar hemen bağırıldılar. “Siz, vatan kurtaran aslansınız, şöyle yaptınız, böyle ettiniz” filan.” Bkz. Birand, Dündar ve Çaplı, *Demirkırat [Bir Demokrasinin Doğuşu]*, s. 216.

³⁵⁵ Cengiz Sunay, Ankara’ya davet edilen profesörlerin tavrını, askerlerden daha militarist bir tavır olarak ifade etmiştir. Bkz. Cengiz Sunay, “Türkiye’de Askeri Darbeler ve Darbe Teşebbüsleri”, *Osmanlı’dan Günümüze Türkiye’nin Siyasal Hayatı*, 3. Baskı, ed. Adem Çaylak ve Seyit Ali Avcu, Ankara: Savaş Yayınevi, 2018, ss. 783-847, s. 801.

³⁵⁶ 1924 Anayasası’nın 17. maddesinde, mebusların meclis faaliyetlerinden mesul olmadığı yer almaktadır: “Hiçbir mebus Meclis dâhilindeki rey ve mütalâasından ve beyanatından ve Meclisteki rey ve mütalâasının ve beyanatının Meclis haricinde irat ve izharından dolayı mesul değildir. Gerek intihabından evvel gerek sonra aleyhine cürüm isnat olunan bir mebusun maznunen isticvabı veya tevkifi veya muhakemesinin icrası Heyeti Umumiye’nin kararına menuttur. Cinaî cürmü meşhut bundan müstesnadır. Ancak bu takdirde makâmı aidi Meclisi derhal haberdar etmekle mükelleftir. Bir mebusun intihabından evvel veya sonra aleyhine sâdir olmuş cezai bir hükmün infazı mebusluk müddetinin hitamına talik olunur. Mebusluk müddeti esnasında müruru zaman cereyan etmez.” Bkz. <https://www.anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/onceki-anayasalar/1924-anayasasi/> (Erişim: 10 Eylül 2022.)

görevlendirilmiştir. Ancak Muammer Aksoy, Tahir Taner'in sözlerini tam tersi şekilde aksettirerek 17. maddenin DP'lilerin yargılanmasına engel olmayacağını MBK'ye iletmiştir.³⁵⁷ Bu örnek, 27 Mayıs sonrası birtakım icraatların bazı ilim adamlarının suistimaline maruz kaldığını ortaya koymaktadır.

3.2.2. Dündar Taşer'in İçişleri Bakanlığı'ndaki Görevi

MBK'nin önemli gündemlerinden biri de bakanların tayin edilmesiyle ilgilidir. Bunun üzerine Komite'de yapılan çalışmalar yine bir kargaşa yaşanmasına sebep olmuştur. Türkeş, ilk günkü vaziyeti "... *adeta bakanlık dağıtılıyordu,*"³⁵⁸ şeklinde tarif etmektedir. Komite'deki tartışmalar, kabinenin sivil veya askerî kanattan olması üzerine gelişmiştir. İlk olarak askerî hükümet kurulmasına karar verilse de Cemal Madanoğlu'nun şiddetli itirazıyla bu karardan vazgeçilmiş ve Millî Savunma Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Ulaştırma Bakanlığı dışında sivil bakanların görev yapacağı bir kabine kurulması kararlaştırılmıştır.³⁵⁹ Cemal Gürsel, Başbakanlık ve Millî Savunma Bakanlığı'nı³⁶⁰ alırken, İhsan Kızıloğlu İçişleri Bakanlığı'nı almış, Sıtkı Ulay Ulaştırma Bakanlığı'na getirilmiştir. Cemal Gürsel ise görevlerinin ağırlığı dolayısıyla kendisine yardımcı talep etmiş ve bu yardımcılar da Komite içerisinde en yakından tanıdığı 3 kişi olarak belirlenmiştir: Alparslan Türkeş, Osman Köksal ve Suphi Karaman. Rıfat Baykal da Cemal Gürsel'in Özel Kalem Müdürlüğü'ne getirilmiştir. Ancak Suphi Karaman, yeni tayinleri belirlemek

---

³⁵⁷ Necmettin Önder, *Siyasi Hesaplaşma yahut 27 Mayıs*, haz. Mehmet Gürlek, Ankara: İyi Bir İnsan Yayınları, 2008, ss. 148-149.

³⁵⁸ Turgut, *Şahinlerin Dansı [Türkeş'in Anıları]*, s. 147.

³⁵⁹ Yeni kabine, Millî Birlik Komitesi'nin 27 Numaralı Tebliği'nde şöyle ilan edilmiştir: Başvekil ve Millî Müdafaa Vekili: Orgeneral Cemal Gürsel; Devlet Vekili: Âmil Artus; Devlet Vekili: Şefik İnan; Adliye Vekili: Abdullah Gözübüyük; Dahiliye Vekili: Tümgeneral Muharrem İhsan Kızıloğlu; Hariciye Vekili: Selim Sarper; Maliye Vekili: Ekrem Alican; Maarif Vekili: Prof. Fehmi Yavuz; Nafia Vekili: Daniş Koper; Ticaret Vekili: Cihat İren; Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekili: Prof. Nusret Karasu; Gümrük ve İnhisarlar Vekili: Fethi Aşkın; Ziraat Vekili: Feridun Üstün; Münakalât Vekili: Tuğgeneral Sıtkı Ulay; Çalışma Vekili: Prof. Cahit Talas; Sanayi Vekili: Muhtar Uluer; Basın-Yayın ve Turizm Vekili: Zühtü Tarhan; İmar ve İskân Vekili: Orhan Kubat. Bkz. *Resmî Gazete*, 30 Mayıs 1960, 10515.

³⁶⁰ 9 Haziran'da Gürsel'in imzasıyla, Millî Savunma Bakanlığı'na Orgeneral Fahri Özdilek getirilecektir. Bkz. *Resmî Gazete*, 9 Haziran 1960, 10521.

görevini üstlenmiş, Osman Köksal ise Muhafız Alay Komutanlığı'na dönmüştür. Dolayısıyla 3 yardımcı arasında sadece Alparslan Türkeş kalmıştır.³⁶¹

Cemal Gürsel'in yardımcıları arasında sadece Alparslan Türkeş'in kalması, Türkeş için önemli bir görevin yolunu açacaktır. 27 Mayıs'tan 2 gün sonra Başbakanlık'tan gelen memurlar maaş bordrolarının Başbakanlık Müsteşarı tarafından imzalanması gerektiğini ve mevcut durumda kim tarafından imzalanacağını sormuş; Alparslan Türkeş ise bu acele durumdan istifade ederek kendisi imza atmıştır.³⁶² Böylece Alparslan Türkeş'in Başbakanlık Müsteşarlığı'na gelişi 30 Mayıs günü Resmî Gazete'de yayımlanarak resmîyet kazanmıştır.³⁶³ Alparslan Türkeş, bu göreve gelişini "*Başbakanlık müsteşarlığını işgal ettim,*" şeklinde ifade etmektedir. Alparslan Türkeş'e göre, Komite'deki diğer arkadaşları henüz bu görevin öneminin farkında değildir ve kendisi fırsattan istifade ederek bu göreve gelmiştir.³⁶⁴

İçişleri Bakanlığı'ndaki duruma bakıldığında ise İhsan Kızıloğlu'yla beraber askerî kanattan 3 isim daha görülmektedir. Bu isimler Taşer, Muzaffer Yurdakuler ve Memduh İnceoğlu'dur.³⁶⁵ 27 Mayıs'ın ardından yeni hükümetin ilânıyla birlikte yeni bir düzen oluşturmak isteyen MBK'nin amaçlarını gerçekleştirebilmesi için İçişleri Bakanlığı büyük önem arz etmektedir. Taşer de bu bakanlık idaresinde görev aldığı sürede birtakım vazifelerde bulunmuştur.

Kurtul Altuğ'un iddiasına göre Taşer, 29 Mayıs'ta *Akis*'in yazı işlerine gelmiş ve İçişleri Bakanlığı'ndan geldiğini söyleyerek kendilerinden bazı ricalarının olduğunu ifade etmiştir. Buna göre Taşer, Kurtul Altuğ'dan içlerinde 27 Mayıs'a karşı olan gazetecilerin isimlerini istemiştir.³⁶⁶

İhtilâlin ilk günlerinde Taşer'in bir başka durağı da Harp Okulu'dur. DP hükümetinin İçişleri Bakanı Namık Gedik'i³⁶⁷ tutuklu bulunduğu Harp Okulu'nda

³⁶¹ İpekçi ve Coşar, *İhtilâlin İcyüzü*, ss. 199-201.

³⁶² Muammer Taylak, *27 Mayıs ve Türkeş*, 2. Baskı, Ankara: Ayyıldız Matbaası, 1977, s. 48.

³⁶³ *Resmî Gazete*, 30 Mayıs 1960, 10515.

³⁶⁴ Nazlı Ilıcak, *15 Yıl Sonra 27 Mayıs Yargılanıyor [Cilt 1]*, İstanbul: Kervan Yayınları, 1975, s. 85.

³⁶⁵ Hekimoğlu, *27 Mayıs'ın Romanı*, s. 144.

³⁶⁶ Kurtul Altuğ, *27 Mayıs'tan 12 Mart'a*, İstanbul: Koza Yayınları, 1976, ss. 22-23.

³⁶⁷ Gedik, bu ziyaretten 1-2 gün sonra intihar edecektir. Bkz. Milliyet, "*Gedik İntihar Etti*", 31 Mayıs 1960.; Cumhuriyet, "*Gedik Kendini Pencereden Atmak Suretiyle İntihar Etti*", 31 Mayıs 1960.

ziyaret eden Taşer, Gedik’le İçişleri Bakanlığı’ndaki kilitli kasa hakkında konuşmuştur:

“Kendisini büyük bir üzüntü içinde gördüm. Âdeta ruhen bitikti. “Beyefendi rahatsız ediyorum, kusura bakmayın” dedim. Sonra da “üzülmeyiniz, bu kaderdir; insanın başına siyâsette böyle şeyler gelir. Ben de meslektaşınız sayılırım” dedim. Yüzüme hayretle bakması üzerine de “askerim ama biz de maalesef siyaset sahnesine girdik. Sizin durumunuz belli, benim ise yarın ne olacağım meçhul” dedim. Bu sözler üzerine kendisini topladı. Ziyâret sebebini anlattım. Bana dedi ki “Anahtar bende değil evde kaldı. Hanımından aldırınız. Şunu söyleyeyim ki, o kasanın içinde bir teyp vardır. Onu mutlaka dinleyiniz. Size çok faydası olacağını zannederim. Verdiğiniz teselliye de çok teşekkür ederim.” Biraz daha konuştuktan sonra ayrıldım. Vekâlete gelince, evine iş bilir ve nâzik bir memur gönderdim; hanımı evde yokmuş. Bunun için âilesini rahatsız edip, bu acı günde tedirgin etmek istemedim. Kasayı bir çilingir getirerek açtırdık. Teypteki konuşmaları dinledim. Hakikaten mühim idi ve Dolmabahçe’nin yukarısındaki bir yerde yapılan toplantıdaki konuşmaları zapt ediyordu. Bundan çok istifâde ettim. Nâmık Bey belki ajanlarının zapt ettiği bu konuşmayı arkadaşlarına ve Başvekil’e bildirmediği için ıztırap çekiyordu.”³⁶⁸

Ziya Nur Aksun, teyp kaydının içeriğinden bahsetmemesine rağmen kayıta yer alanları Necmettin Önder aktarmaktadır. Kayıt içeriğini Necmettin Önder’e yaklaşık 8 yıl sonra Taşer bizzat anlatmıştır:

“Eski İçişleri Bakanı Namık Gedik’in bakanlıktaki odasında bulunan kasa, oksijen kaynağı ile açıldı, içinde Gaziantep Olaylarının ve 28 Nisan’da Beyazıt Meydanı’nda atlı polislerle öğrencilerin çatışmalarını tespit eden resimlerle bir teyp bandı ve bunun kağıda aktarılmış metni vardı. Buradaki yazılara göre 1957 seçiminde, CHP’nin bir kez daha yenilgisi anlaşıldıktan sonra İnönü’nün evinde Avni Doğan, Turhan Feyzioğlu, Faik Ahmet Barutçu buluşurlar. Konuşma ve kararları şunlardır:

- 1-Üniversite öğrencileri ele alınıp bunlarla sohbetler, açık oturumlar tertip edilerek seçim sonuçlarının eleştirilmesi ve adı söylenmeksizin sonunun getirilip ihtilâl zorunluluğuna dayandırılması
- 2-Bu amaçla Feyzioğlu tarafından bir propaganda broşürü hazırlanıp yayımlanması
- 3-Polisle çatışacak, olaylar hazırlayarak kitlenin zabıta ile mücadeleye alıştırılması,
- 4-Hükümet aleyhinde mitingler tertiplenmesi

öngörülmelidir. (Konuşmasının burasına kadar sesini çıkarmayan İnönü bu noktada söze karışır: “İşte burada iş önem kaydeder. Hükümet bunu polisle önleyemez. Askere başvurmak lüzumunu duyar. Bizim asker ise vatandaşa karşı silah kullanamaz. Aksine silahını emir verene çevirir. İşte o zaman beklediğimiz ve ümit ettiğimiz sonuç hasıl olur” der.)

Bu konuşma bandı, 1957 yılında ve seçimi hemen izleyen günlerde, meşru yollarla seçim kazanamayacağını anlayan İnönü ve parti dirijanlarının, bir askerî darbeye bel bağladıklarını açıkça ortaya koyuyordu. Bu band MB Komitesi’nde de dinletilmişti.”³⁶⁹

³⁶⁸ Aksun, *Dündar Taşer’in Büyük Türkiye’si*, ss. 132-133.

³⁶⁹ Necmettin Önder, *Yassıada’da Millî İrade Nasıl Mahkûm Edildi*, 1. Baskı, İstanbul: Dem Yayınları, 1990, ss. 34-35.

Taşer'in, çok istifade ettiğini belirttiği kayıttan Namık Gedik'in, Adnan Menderes ve hükümetteki diğer arkadaşlarını haberdar etmemiş olması DP hükümeti için talihsizlik olarak görülebilir. Ancak 27 Mayıs'ın hemen akabinde ortaya çıkan bu kaydın, MBK'deki pek çok subayın fikirlerini etkilemesi de muhtemel görünmektedir.

27 Mayıs sonrasındaki ilk işlerden biri de illere yeni valilerin tayin edilmesidir. 67 ilin valisi görevden alınmış ve yerlerine telefonla yeni valiler atanmıştır. Taşer, bu tayinlerin yapılmasıyla ilgilenmiştir. Adnan Çelikoğlu'nun ifadesine göre bu tayinleri bizzat Taşer yapmıştır.³⁷⁰

Ankara'da yaşanan bazı protestolar, 27 Mayıs gününden itibaren tutuklanmaya başlanan, büyük çoğunluğu DP'li tutukluların yeni bir yere taşınmasına karar verilmesinde etkili olmuştur. DP'lilerin Harp Okulu'nda toplanması üzerine Komite'de yaşananları Taşer, Necmettin Önder'e anlatmıştır. Buna göre Sıtkı Ulay, Harp Okulu çevresinde toplanan DP'lileri imha etmek istediğini açıklamış ve bu isteğine karşı çıkanlar olmuştur. Ertesi gün isteğini yineleyen Sıtkı Ulay bu kez, isteğinin kabul edilmemesi halinde kendisine 5 milyon lira verilmesini ve ardından kendisinin Avrupa'ya gönderilmesini teklif etmiştir. Yaşanan bu hadise neticesinde Harp Okulu'nda bir oldubitti meydana gelmesinden çekinilmiştir. Özetle, Sıtkı Ulay'ın bu tavrı da tutukluların Harp Okulu'ndan başka bir yere naklinde etkili olmuştur.³⁷¹ Nihayetinde tutukluların, Marmara'da bulunan Yassıada'ya götürülmesine karar verilmiş ve 30 Mayıs'ta 200 kişilik ilk grup buraya gönderilmiştir.³⁷² Tutukluların Yassıada'ya sevkini, Cemal Gürsel'in bir süredir aklında bulunduğunu Avni Elekli'nin ifadelerinden anlıyoruz. Cemal Gürsel'i İzmir'den Ankara'ya getirecek ekip içerisinde yer alan Avni Elekli, uçakla Ankara'ya dönerken Gürsel'in 7 maddelik emirlerini defterine not almıştır. 3. madde, Yassıada'nın boşaltılmasını ve tutukluların bu adaya sevkini içermektedir.³⁷³

³⁷⁰ Adnan Çelikoğlu, *Bir Darbeci Subayın Anıları [27 Mayıs Öncesi ve Sonrası]*, 3. Baskı, haz. Ergin Konuksever, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2021, s. 143.

³⁷¹ Önder, *Yassıada'da Millî İrade Nasıl Mahkûm Edildi*, s. 88.

³⁷² Özdağ, *Menderes Döneminde Ordu-Siyaset İlişkileri ve 27 Mayıs İhtilali*, ss. 259-260.

³⁷³ Avni Elekli, *Hürriyet İçin [27 Mayıs 1960 Devrimi]*, Ankara: Yeni Desen Matbaası, 1960, s. 41.

3.2.3. Dündar Taşer'in Millî Birlik Komitesi'ne Giriş Süreci ve Millî Birlik Komitesi Dönemindeki Faaliyetleri

27 Mayıs sonrasında yapılan MBK toplantılarındaki esas problem MBK üyelerinin net biçimde belli olmayışıdır. 27 Mayıs günü ve öncesinde diğer subaylar kadar emeği geçmeyen, MBK üyeliğinin nimetlerinden istifade etmek isteyen çok sayıda subay toplantı salonunu doldurmuş vaziyettedir. Orhan Erkanlı, Ankara'daki vaziyeti şöyle anlatmaktadır: *"Bakanlar Kurulu'nun toplantı salonuna girince şaşkınlığım bir kat daha arttı; 50-60 kişilik bir kalabalık kabine toplantısı yapılan masanın etrafında kısmen oturmuş, kısmen ayakta, her kafadan bir ses çıkıyor... Bunlar kimdi, çoğunu tanıımıyordum. MBK denen topluluk bu muydu?"*³⁷⁴ Kâmil Karavelioğlu ise, ihtilâl öncesinde *"Ben geleceğimi riske atamam,"* diyerek ihtilâl hazırlığına katılmayan subayların bazılarını MBK toplantılarında gördüğünü ifade etmektedir.³⁷⁵ Bir yandan çalışmaya başlayan kabinenin MBK ile hukukî bağıını düzenlemek için geçici bir anayasa yapılmasına karar verilmiş; bu doğrultuda Muzaffer Özdağ ve Numan Esin'in bir taslak hazırlayarak sunmaları istenmiştir. Kısa sürede hazırlanan 3 sayfalık taslak; Prof. Dr. Hüseyin Nail Kubalı, Prof. Dr. Hıfzı Veldet Velidedeoğlu ve Prof. Dr. Muammer Aksoy'a sunulmuş ve ismi geçen profesörler bazı maddelere müdahale etmişlerdir. 5 Haziran'da MBK'ye sunulan Geçici Anayasa tasarısında bir madde tartışma konusu olmuş; Başbakanlık Bürosu tarafından 6 Haziran günü açıklanacağı ilan edilen Geçici Anayasa bu madde üzerindeki ihtilaf sebebiyle belirtilen tarihte açıklanamamıştır. Bahsi geçen madde MBK üyelerinin isimlerinin yer aldığı maddedir. Buna göre MBK 41 kişiden oluşmuştur.³⁷⁶ Hazırlanan listedeki bazı isimlere yönelik itirazlar, listede Deniz Kuvvetleri'nden isim yer almaması madde üzerindeki tartışmayı yoğunlaştıran hususlardır. 11 Haziran'a kadar süren tartışmalar neticesinde bir komisyon kurulması

³⁷⁴ Orhan Erkanlı, *Anılar Sorunlar Sorumlular*, 1. Baskı, İstanbul: Baha Matbaası, 1972, s. 18.

³⁷⁵ Kâmil Karavelioğlu, *Bir Devrim İki Darbe [27 Mayıs, 12 Mart, 12 Eylül]*, 1. Baskı, İstanbul: Güner Yayınları, 2007, ss. 36-37.

³⁷⁶ Dündar Taşer'in ismi 41 kişilik ilk listede yer almaktadır. Bkz. İpekçi ve Coşar, *İhtilâlin İçyüzü*, ss. 234-235.

ve MBK listesinin bu komisyondaki üyelerin ortak kararıyla belirlenmesine karar verilmiştir.³⁷⁷

Orhan Erkanlı, MBK üyelerini belirleyecek komisyonun 8 kişiden oluştuğunu ve kendisinin de komisyonda bulunduğunu;³⁷⁸ Alparslan Türkeş, komisyon toplantılarına zaman zaman başka isimler de katılmasına rağmen kararı Sezai O'kan, Cemal Madanoğlu ve kendisinin verdiğini;³⁷⁹ Numan Esin, kendisinin gençleri temsilen komisyonda bulunduğunu ve kendisinin haricinde Ekrem Acuner, Alparslan Türkeş, Sezai O'kan, Mucip Ataklı, Suphi Karaman, Orhan Erkanlı, Orhan Kabibay, Sami Küçük ve Ahmet Yıldız olmak üzere komisyonun 10 kişiden oluştuğunu;³⁸⁰ Müşerref Hekimoğlu ise Orhan Kabibay, Orhan Erkanlı, Ahmet Yıldız, Alparslan Türkeş, Suphi Karaman, Sami Küçük, Sezai O'kan ve Ekrem Acuner'in komisyonda yer aldığını ifade etmiştir.³⁸¹ Cemal Madanoğlu'na göre, kısa zamanda seçimlere gidilmesi tasarlandığı için MBK üyelerinin belirlenmesinde titiz davranmaya gerek görülmemiştir.³⁸² Ancak MBK üyeleri belirlenirken dikkate alınacak 3 husus belirlenmiştir: 27 Mayıs'a kadarki hizmeti, 27 Mayıs harekâtındaki hizmeti ve kişisel değerleri.³⁸³ Bu kriterler doğrultusunda isimler değerlendirilirken ortaya çıkan bir tartışma da MBK'nin üye sayısı ile ilgidir. Alparslan Türkeş'e göre, MBK'nin üye sayısı 15-20 kişiyle sınırlı kalmalıdır,³⁸⁴ Suphi Karaman'a göre ya çok dar, 15-20 kişilik, ya da çok geniş, 70 kişilik, olmalıdır.³⁸⁵ Alparslan Türkeş ve Orhan Kabibay; Dündar Seyhan, Talat Aydemir, Halim Menteş ve Sadi Koçaş'ı da MBK listesine önermiş olmasına rağmen Suphi Karaman'ın sert muhalefeti sebebiyle bu isimler MBK'ye dahil edilmemiştir.³⁸⁶

Önerilen listelerde Taşer'in de ismi yer almaktadır. Bu listelerde yer alan isimlerin birkaçına bazı komisyon üyeleri itiraz etmiştir. Taşer de MBK listesi için

³⁷⁷ İpekçi ve Coşar, *İhtilâlin İcyüzü*, ss. 229-236.; Şükran Özkaya, *Adım Adım 27 Mayıs*, 1. Baskı, İstanbul: İleri Yayınları, 2005, s. 227.

³⁷⁸ Erkanlı, *Anılar Sorunlar Sorumlular*, s. 20.

³⁷⁹ Turgut, *Şahinlerin Dansı [Türkeş'in Anıları]*, s. 195.

³⁸⁰ Numan Esin, *Devrim ve Demokrasi [Bir 27 Mayısçının Anıları]*, 2. Baskı, İstanbul: Doğan Kitapçılık, 2005, s. 114.

³⁸¹ Hekimoğlu, *27 Mayıs'ın Romanı*, ss. 142-143.

³⁸² Oktay, *C. Madanoğlu İnkılâbı Anlatıyor*, s. 13.

³⁸³ İpekçi ve Coşar, *İhtilâlin İcyüzü*, s. 237.

³⁸⁴ Turgut, *Şahinlerin Dansı [Türkeş'in Anıları]*, s. 195.

³⁸⁵ Hekimoğlu, *27 Mayıs'ın Romanı*, s. 143.

³⁸⁶ Bahtiyar Yalta, *Bir Darbeci Subayın Hatıraları [27 Mayıs 1960 – 22 Şubat 1962 – 21 Mayıs 1963]*, 1. Baskı, haz. Erhan Çifci, İstanbul: Kronik Kitap, 2020, s. 83.

ismine itiraz edilen subaylardan biridir. Taşer haricinde Fazıl Akkoyunlu ve Muzaffer Karan'ın üyeliğine de itiraz edilmiştir.³⁸⁷ Ancak Suphi Karaman'ın Taşer'i desteklemesi ve komisyon içerisindeki ağırlığı, Taşer'in MBK üyesi seçilmesinde büyük öneme sahiptir.³⁸⁸ Taşer'in ihtilâl katılmasında etkili olan Suphi Karaman bu kez MBK üyeliği almasında etkili olmuştur.

Komisyonun çalışmaları neticesinde MBK listesi tamamlanmış ve 38 kişilik MBK³⁸⁹ 12 Haziran'da Cemal Gürsel tarafından kabul edilmiştir.³⁹⁰ Orhan Erkanlı, MBK'nin ilanı sonrasındaki durumu “*Komiteye alınmayanların büyük çoğunluğu kararı sükûnet ve itaatla kabul ettiler, birkaç kişi tehdit, şantaj yollarını denedi,*” sözleriyle anlatmıştır.³⁹¹ Bedii Faik'in dikkat çektiği ve şaşırtıcı bulduğu bir nokta söz konusudur. 28-29 Nisan öğrenci olayları sırasında İstanbul Örfi İdare Komutanı olarak öğrencilere yönelik sert tedbirler alan Orgeneral Fahri Özdilek, 27 Mayıs sonrasında ilan edilen MBK listesinde yer almıştır.³⁹² Bu durum, ilan edilen MBK listesinin sorgulanmasını sağlayan etmenlerden biridir.

MBK'ye seçilen üyelerden 5'i general rütbesindedir. Bunlardan Cemal Gürsel ve Fahri Özdilek, orgeneral; Cemal Madanoğlu, tümgeneral; İrfan Baştuğ ve Sıtkı Ulay ise tuğgeneraldir. Üyelerin geri kalanının 9'u albay, 7'si yarbay, 11'i binbaşı ve 6'sı yüzbaşı rütbesindedir. Generaller haricindeki 33 MBK üyesinin 27'si Harp Akademisi mezunu ve kurmay, 6'sı sınıf subayı, 1'i ise (İrfan Solmazer) Harp Okulu mezunu dahi olmayıp Muamele Memuru Okulu mezunudur. 38 kişilik MBK'nin 14 subayı kıta görevlerinde, 15 subayı karargâh hizmetinde, 9 subayı ise Harp

---

³⁸⁷ Onuş, *Parola: İnkılap [27 Mayıs'ı Yapanlar Anlatıyor]*, s. 186.

³⁸⁸ İpekçi ve Coşar, *İhtilâlin İçyüzü*, s. 237.; Özdağ, *Menderes Döneminde Ordu-Siyaset İlişkileri ve 27 Mayıs İhtilali*, s. 269.; Dündar Taşer'in MBK üyeleriyle birlikte fotoğrafı için Bkz. Ek 7.

³⁸⁹ Gürsel Cemal, Acuner Ekrem, Akkoyunlu Fazıl, Aksoyoğlu Refet, Ataklı Mucip, Baştuğ İrfan, Baykal Rıfat, Çelebi Emanullah, Er Ahmet, Erkanlı Orhan, Ersü Vehbi, Esin Numan, Gürsoytrak Suphi, Kabibay Orhan, Kaplan Kadri, Kaplan Mustafa, Karaman Suphi, Karan Muzaffer, Karavelioğlu Kâmil, Köksal Osman, Köseoğlu Münir, Kuytak Fikret, Küçük Sami, Madanoğlu Cemal, O'kan Sezai, Özdağ Muzaffer, Özdilek Fahri, Özgüneş Mehmet, Özgür Selâhattin, Özkaya Şükran, Solmazer İrfan, Soyuyüce Şefik, Taşer Dündar, Tunçkanat Haydar, Türkeş Alparslan, Ulay Sıtkı, Yıldız Ahmet, Yurdakuler Muzaffer.

³⁹⁰ *Resmî Gazete*, 14 Haziran 1960, 10525.

³⁹¹ Erkanlı, *Anılar Sorunlar Sorumlular*, s. 21.

³⁹² Bedii Faik, *İhtilâlciler Arasında Bir Gazeteci*, ss. 48-49.

Akademisi'nde öğretmen ve öğrenci konumundadır. Taşer de kıta görevinde bulunan subaylar arasındadır. Bunun yanı sıra kurmay olmayan 6 üyeden biri de Taşer'dir.³⁹³

Resmî Gazete'de yayımlanan MBK listesinde soyadının *Taşar* yerine *Taşer* olarak yazılmasıyla artık adı ve soyadı *Dündar Taşer* olarak anılan binbaşı, Türk kamuoyu tarafından tanınırlığını da bu listede yer almasıyla birlikte elde etmiştir.

21 Haziran'da eski TBMM'de toplanan 38 kişilik MBK ilk toplantısını yapmış ve toplantı sonunda Cemal Gürsel, komite içerisinde ihtilaf olmadığına dair açıklama yapmıştır.³⁹⁴ Cemal Gürsel'in ilk toplantıda cevap verdiği bu itham ilerleyen süreçte MBK'nin esas gündemi haline gelecektir. 24 Haziran'da ise MBK üyeliğine seçilen subaylar için bir ant içme³⁹⁵ töreni düzenlenmiştir. Eski TBMM'de toplanan MBK üyeleri ve davetliler ilk olarak Cemal Gürsel'in konuşmasını dinlemiş; ardından MBK üyeleri tek tek kürsüye gelerek ant içmiştir.³⁹⁶ Törene; İnönü, CHP heyeti, CKMP heyeti, İstanbul ve Ankara'dan profesörler, askerî erkân, gazeteciler ve TBMM memurları katılmıştır.³⁹⁷

MBK'nin çalışmaları sırasında kanun teklif ve tasarılarının ele alınması için ihtisas komisyonları kurulmasına karar verilmiştir.³⁹⁸ Bu komisyonlar; Güvenlik Komisyonu, İktisat Komisyonu, Sosyal İşler Komisyonu, Bayındırlık ve İmar Komisyonu olmak üzere 4 tanedir. Güvenlik Komisyonu: Millî Savunma, İçişleri, Dışişleri ve Ulaştırma; İktisat Komisyonu: Maliye, Sanayi, Ticaret, Tarım, Gümrük ve Tekel; Sosyal İşler Komisyonu: Basın Yayın ve Turizm, Millî Eğitim, Sağlık, Sosyal Yardım, Çalışma ve Adalet; Bayındırlık ve İmar Komisyonu: Bayındırlık,

³⁹³ Cengiz Sunay, "27 Mayıs'tan 13 Kasım'a Milli Birlik Komitesi", *Social and Cultural Integration in Balkans*, Ohrid: International Vision University, Ekim 2017, ss. 155-168, ss. 157-160.

³⁹⁴ Milliyet, "Millî Birlik Komitesi Dün Mecliste Toplandı", 22 Haziran 1960.

³⁹⁵ Taşer'in de kürsüye çıkarak okuduğu yemin metni şöyledir: "Bir karşılık beklemeden ahlâk, adalet, hukuk ve insan hakları prensiplerinden ve vicdanî kanaatlerimden başka bir sınırla bağlı olmaksızın kendimi Türk milletine adadım. Vatanın ve milletin mutluluğuna ve milletin egemenliğine aykırı bir ülkü gütmeyeceğim. Demokratik Cumhuriyeti yeni Anayasaya göre düzenlemek ve iktidarı yeni Meclise devretmek ülküsüne bağlılıktan ayrılmayacağım. Bunun için şerefim, namusum ve bütün mukaddesatım üzerine and içerim." Bkz. Erdoğan Alkan, Ergun Barlas, Turhan Uzunhasanoğlu, Işıksal Baltacı, Turhan Tan ve Erkut Tavman, *Millî İnkılâp Nasıl Oldu?*, Ankara: Balkanoğlu Matbaacılık, 1960, s. 109.; Yalçın Günel, *Seçkin Devrim*, 1. Baskı, Ankara: Devrimleri Koruma ve Yayma Derneği Yayını, 1960, s. 114.

³⁹⁶ Erer, *Yassıada ve Sonrası*, s. 388.

³⁹⁷ Kim, "Millî Birlik Komitesi", 29 Haziran 1960.

³⁹⁸ Özdağ, *Menderes Döneminde Ordu-Siyaset İlişkileri ve 27 Mayıs İhtilali*, s. 275.

İmar ve İskân alanlarıyla ilgilenecektir.³⁹⁹ 27 Mayıs'ın hemen akabinde İçişleri Bakanlığı bünyesindeki vazifeleri gören Taşer, bu kez İktisat Komisyonu üyesi olmuştur. İktisat Komisyonu'nda yer almasının ana sebebi olmasa da Taşer'in matematiğe istidatlı olması hem bu komisyonu tercih etmesinde hem de bunu bilen çevresinin Taşer'i bu komisyona tercih etmesinde etkili olmuştur.⁴⁰⁰ İktisat Komisyonu'nda Taşer'in yanı sıra; Refet Aksoyoğlu, İrfan Baştuğ, Rıfat Baykal, Vehbi Ersü, Kâmil Karavelioğlu, Osman Köksal, Fikret Kuytak, Şükran Özkaya ve Şefik Soyuyüce bulunmaktadır.⁴⁰¹ İhtisas komisyonları sayesinde çalışmalar hızlanarak daha verimli hale geldiği söylenebilir.⁴⁰²

MBK Genel Kurul toplantıları, Ankara Palas'la karşı karşıya bulunan eski TBMM'de yapılmıştır. Toplantıların geneli mevsimin getirdiği sıcak havalardan etkisiyle yorucu geçmiştir. Toplantıların öncesinde ve sonrasındaki sohbetler kimi zaman komisyon odalarında kimi zaman da koridorda yapılmaktadır. Müşerref Hekimoğlu'nun ifadesine göre ayaküstü yapılan koridor sohbetlerini en çok Taşer sevmektedir.⁴⁰³

1 Eylül 1960'daki birleşimde, “7238 sayılı kanunun birinci maddesinin son fıkrasının yürürlükten kaldırılmasına dair geçici kanun tasarısı” verilmiş; çıkan anlaşmazlıklar sebebiyle görüşme uzayınca Taşer, kifayeti müzakere teklif ederek görüşmelerin uzamasının önüne geçmiştir.⁴⁰⁴ 8 Eylül'deki toplantıda “5434 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığı Kanunu'na ek 42 Sayılı Kanun'un geçici birinci maddesine bir fıkra ve bu kanuna bir madde eklenmesine dair kanun teklifi” yapılmış ve teklif görüşülürken Taşer sık sık söz almıştır. Taşer ilk olarak, “Efendim, zannediyorum biz, 42 sayılı Kanunda “re'sen emekliye sevkedilebilir” dedik. Emekli Sandığı Kanununun 39'uncu maddesine göre müracaat hakkı kaldırılmıştı. Ben böyle bir kanuna lüzum olmadığı kanaatindeyim,”⁴⁰⁵ diyerek eklenmesi teklif edilen yeni kanuna gerek olmadığını belirtmiştir. Kâmil Karavelioğlu, Taşer'e cevaben, kanunun MSB'ye müzakere edilerek geldiğini, dolayısıyla itibar edilmesi gerektiği, aksi

³⁹⁹ İpekçi ve Coşar, *İhtilâlin İçyüzü*, ss. 244-245.

⁴⁰⁰ Yasemin Taşer Yahnici'yle 14 Mart 2022 tarihli görüşme.

⁴⁰¹ Milliyet, “Millî Birlik Komitesi İhtisas Komisyonu Üyeleri Dün Seçildi”, 29 Haziran 1960.

⁴⁰² Özdağ, *Menderes Döneminde Ordu-Siyaset İlişkileri ve 27 Mayıs İhtilali*, ss. 275-276.

⁴⁰³ Hekimoğlu, *27 Mayıs'ın Romanı*, ss. 65-66.

⁴⁰⁴ MBKGKT, Birleşim: 3 (01. 09. 1960), Oturum: 1, C. 1, ss. 7-9.

⁴⁰⁵ MBKGKT, Birleşim: 7 (08. 09. 1960), Oturum: 1, C. 1, s. 4.

takdirde yüzlerce subayın MSB'yi dava edeceğini ifade etmiş; Taşer de buna karşılık, *“Arkadaşımız yüzlerce subayın Danıştay’a dava açacağından bahsetti. Hangi maddeye istinaden dava açacaklar? Evvelce yapılmayan bir şey yeniden nasıl yapılır?”*⁴⁰⁶ şeklinde bir soru yöneltmiştir. Taşer’in ardından Ahmet Er, Mucip Ataklı ve Emanullah Çelebi söz almış ve ardından Taşer yeniden düşüncesini deklare etmiştir:

“42 sayılı Kanunla emekliliğini isteyenlerin kurumlarınca re’sen emekliye sevki yapılır diye bir hüküm konmuştur. Bunlar da emekliliklerini istemişler ve emekli olmuşlardır. Bu yoldan dava açılmaz, bu dava baştan sakattır. Millî Savunma Bakanlığı Hukuk Müşavirliği hangi akılla ve mantıkla bunu buraya intikal ettirmiştir, bence meçhul. Bu hususta Danıştay’ın ve diğer hukukçuların mütalaasını almak yerinde olur. Elde edilecek neticeye göre hareket etmek daha uygun olur kanaatindeyim.”⁴⁰⁷

Taşer’in hemen ardından söz alan Refet Aksoyoğlu, Danıştay’a başvuran subayların emeklilik için müracaat etmeyen subaylar olduğunu belirtmiş; Taşer de Aksoyoğlu’nu, *“Efendim; ‘Kurumlarınca re’sen emekliye sevki kararlaştırılanlar’ dedik. Demek ki bir vasıf münakaşası yapılmıştır ve bu hususta bir yetki verilmiştir,”*⁴⁰⁸ diyerek yanıtlamıştır. Bu kanunla ilgili mevzu, MSB Kanun İşleri Müdürü Acar’ın gelip izahat vermesi kararlaştırılarak geçici olarak kapatılmıştır.⁴⁰⁹

Yine 8 Eylül’deki birleşimde *“Millî Korunma suçlarının affına ve Millî Korunma teşkilât, sermaye ve fon hesaplarının tasfiyesine ve bazı hükümler ihdasına dair kanun tasarısı ve İktisat Komisyonu raporu”* görüşülmüştür. Tasarının sözcülüğünü Dündar Taşer yapmıştır. İlk olarak İktisat Komisyonu Tetkik ve Araştırma Kurulu Üyesi Osman Torun’un, tasarı ve rapor hakkındaki görüşleri dinlenmiştir. Millî Savunma Bakanı Özdilek, vâzı-ı kanun olarak Bakanlık yetkililerinin de gelmesini ve dinlemesini istese de Taşer, vâzı-ı kanunun kendileri olduğu; Bakanlık yetkililerininse ancak tatbikçileri olduğunu belirtmiştir. Taşer’in sözünün ardından Kâmil Karavelioğlu, Münir Köseoğlu ve Fahri Özdilek söz almış; Bakanlık yetkililerinin dinlenmesi hakkında görüş beyan etmiştir.⁴¹⁰ Bunun üzerine Taşer, *“Usul hakkında. Kanun sözcüsü sıfatıyla rüçhaniyetim vardır. Halbuki Reis*

⁴⁰⁶ MBKGKT, Birleşim: 7 (08. 09. 1960), Oturum: 1, C. 1, s. 5.

⁴⁰⁷ MBKGKT, Birleşim: 7 (08. 09. 1960), Oturum: 1, C. 1, s. 5.

⁴⁰⁸ MBKGKT, Birleşim: 7 (08. 09. 1960), Oturum: 1, C. 1, s. 5.

⁴⁰⁹ MBKGKT, Birleşim: 7 (08. 09. 1960), Oturum: 1, C. 1, s. 9.

⁴¹⁰ MBKGKT, Birleşim: 7 (08. 09. 1960), Oturum: 1, C. 1, s. 10.

Bey söz istediği halde hiç aldırıyor,”⁴¹¹ diyerek söz istemiş ve başkan da kendisine söz vermiştir. Yeniden söz alan Taşer, “*Efendim, bu kanun İnceleme Komisyonunda Bakanlık temsilcileriyle yapılan ortak bir müzakereden sonra huzurunuzda gelmiştir. O bakımdan zannediyorum ki, Bakanların fikirlerini yeni baştan alıp vakti uzatmak faydalı değildir.*”⁴¹² Taşer’in sözlerini Fikret Kuytak; Kuytak’ın sözlerini de Osman Köksal desteklese de yapılan oylama neticesinde Fahri Özdilek’in teklifi kabul edilmiş ve verilen aranın ardından Bakanlık yetkililerinin gelmesi beklenmiştir.⁴¹³

Maliye Bakanı Ekrem Alican, Ticaret Bakanlığı temsilcisi ve Millî Korunma Dairesi temsilcilerinin gelmesiyle birlikte ilgili madde yeniden görüşülmeye başlanmış; Taşer görüşmenin başlarında söz almamıştır. İlgili kanun görüşülürken, İktisat Komisyonu Tetkik ve Araştırma Kurulu Üyesi Osman Torun, kanun tasarısında bahsi geçen fon dolayısıyla Ziraat Bankası’nda birikmiş 83 milyon lira olduğunu, bu miktarın 69 milyon liralık kısmının ise hazineye devredilmesinin uygun olduğunu belirtmiş; Taşer ise bu paranın İstanbul Belediyesi’ne verilmesini teklif etmiştir. Başkan, bu teklifin kanunla ilgili olmadığını belirtse de Taşer bu hususta konuşmak istemiş; Taşer’in konuşma talebi oylamaya sunulmuş ancak kabul edilmemiş ve 6. maddenin görüşülmesine geçilmiştir.⁴¹⁴ 6. madde hakkında yeniden Osman Torun’un bilgisine başvurulmuş ancak bu esnada Taşer’in tepkisiyle karşılaşmıştır:

“TAŞAR DÜNDAR — Efendim, ben kanun sözcüsüyüm. Osman Bey benim yerime konuşmaktadır. Bana sözcü olarak söz verilmediğine göre ben burada hiç oturmuyayım.

BAŞKAN — Efendim, biz Osman Bey’in sözcülük yapması hususunda Komiteden salâhiyet aldık.

TAŞAR DÜNDAR — Alamazsınız. Tüzükte yazılıdır. Sözcü komisyon üyelerinden biridir. Hergün tüzük değişmez. (Salonu terk etmek üzere ayağa kalktılar.)

BAŞKAN — Bir dakika gitmeyiniz. Teklifi oya arz edeyim.

TAŞAR DÜNDAR — Teklif oya konamaz. Sözcünün konuşup konuşmaması oya konulur. Osman Bey benim adıma konuşuyor.”⁴¹⁵

Taşer 8 Eylül’deki birleşimin ardından devam eden 2 birleşimde (9-10 Eylül) söz almamıştır. 12 Eylül’de *1580 sayılı Belediye Kanunu’nun 15. maddesinin 58. bendine*

⁴¹¹ MBKGKT, Birleşim: 7 (08. 09. 1960), Oturum: 1, C. 1, s. 10.

⁴¹² MBKGKT, Birleşim: 7 (08. 09. 1960), Oturum: 1, C. 1, s. 10.

⁴¹³ MBKGKT, Birleşim: 7 (08. 09. 1960), Oturum: 1, C. 1, ss. 10-11.

⁴¹⁴ MBKGKT, Birleşim: 7 (08. 09. 1960), Oturum: 2, C. 1, ss. 29-30.

⁴¹⁵ MBKGKT, Birleşim: 7 (08. 09. 1960), Oturum: 2, C. 1, s. 30.

*tevfikan belediyelerce kurulan toptancı hallerinin sureti idaresi hakkındaki kanunun cezai yaptırımlarla ilgili maddeleri görüşülürken söz alan Taşer, cezaların ağır olduğunu ve bu durumun, ceza vereceklerin ellerini bağlayacağını ifade ederek cezaların ağırlaşmasını uygun bulmadığını ifade etmiştir.*⁴¹⁶

14 Eylül'deki birleşimde, DP döneminde Ankara ve İstanbul belediyelerinde meydana gelen zararlardan dolayı işbu belediyelere yapılacak yardım hakkındaki kanun görüşülürken Taşer de söz almıştır:

“İstanbul’da sâkıt Hükümet Başkanı işleri tanzim etmiş, şu böyle bu böyle olacak demiş, kesmiş atmış. İstimlâkleri belediye kendi teşebbüsü ile yapmamış, neticede borçlanmış. Hazinesin yaptığı borcu hazine ödeyebilir demeli ve bu belediyelere külfetler tahmil edilmemeli, Hazinesin verilmelidir, hibe edilmelidir ve adalet de böyle olur.”⁴¹⁷

Taşer, DP döneminde yapılan istimlâklardan dolayı belediyelerden istimlâk alacağı bulunan vatandaşlar arasında eşitliğin gözetilmesi gerektiğini savunmaktadır:

“Efendim; zenginlere verilmesin dendi. Zenginler de bütün hukuktan, Borçlar Kanunundan istifade ederler. Paralarını almamaları için kayıt yoktur. Alacakları için haciz koydururlar, Vatan caddesini tel örgü ile kapatırlar, oradan kimseyi geçirmezler. Kanun; peşin parası ödenmeden istimlâk yapılamaz, der. Bu kanun da halen yürürlüktedir. Vatandaşlar Devletin itibarını korumak için haciz yoluna tevessül etmemişlerdir. Biz vatandaşın ihtiyacını gidermeliyiz. Zenginlere vermeyelim, fakirlere verelim, böyle bir şey olmaz. İstiyoruz ki, bütün vatandaşlar zengin olsun, böyle bir arzumuz da var. Herkesi fakirlikte müsavi kılmak on beş dakikalık bir iştir. Bu paranın İstanbul Belediyesine hibe olarak tahsisini teklif ediyorum. Çünkü taksiti ödeyecek durumda değildir.”⁴¹⁸

Kâmil Karavelioğlu’nun işbu kanun hakkında Maliye Bakanı Ekrem Alican’ı yahut temsilcisini davet ederek görüşlerinin dinlenmesini istemesine Taşer tepki göstermiştir⁴¹⁹:

“Tasarruf kanunuyla bütçede 820 milyon lira tasarruf etmemize rağmen bu sene bütçesini nasıl karşılayacağız diyen maliyecilerin samimiyetlerine nasıl inanacağız. Bunlar aldatıyorlar bizi. Bunlar tamamen kendine nüfuz temin etmek, arkadaşlara akıl vermekten ibarettir. Hatırlarsınız, burada ilk toplandığımız gün Hazine Umum Müdürü gelmiş, hiç paramız yok, hatta maaş verecek durumda değiliz, demişti. Şimdi de, gümrüklerden şu kadar milyon lira temin ettim, paramız vardır, diyor. Bu şartlar altında kendilerinin sözlerine bir kıymet verilmemesini teklif ediyorum.”⁴²⁰

⁴¹⁶ MBKGKT, Birleşim: 10 (12. 09. 1960), Oturum: 1, C. 1, s. 22.

⁴¹⁷ MBKGKT, Birleşim: 11 (14. 09. 1960), Oturum: 1, C. 1, s. 3.

⁴¹⁸ MBKGKT, Birleşim: 11 (14. 09. 1960), Oturum: 1, C. 1, s. 5.

⁴¹⁹ Buradan hareketle, İktisat Komisyonu üyesi Dündar Taşer’in, Maliye Bakanlığı’nda bakan seviyesinde ve diğer üst düzey seviyelerde bulunan bürokratlara güven duymadığı anlaşılmaktadır.

⁴²⁰ MBKGKT, Birleşim: 11 (14. 09. 1960), Oturum: 1, C. 1, s. 9. (Metindeki yazım yanlışları düzeltilmiştir.)

Görüşmenin devamında Suphi Karaman, Kâmil Karavelioğlu'nun da istediği gibi Maliye Vekili veya temsilcisinin bir sonraki gün gelmesini ve görüşlerini aktarmasını söylemiş; Taşer de buna, “*Karavelioğlu arkadaşımız gitsinler, görüşsünler efendim,*”⁴²¹ şeklinde cevaplandırmıştır.

14 Eylül'deki 2. oturumda Taşer'le Ahmet Er'in beraber sunduğu *Türkiye Cumhuriyeti Millî Birlik Komitesinin 28 Mayıs 1960 tarihli Kararnamesinin 1'nci maddesinin (a) fıkrası hükmünden 28 Mayıs 1960 tarihinden evvel ordudan istifa etmek suretiyle ayrılmış bulunan subay ve askerî memurların da istifade etmesine dair kanun teklifi ve Güvenlik Komisyonu raporu*⁴²² sunularak görüşülmüştür. Güvenlik Komisyonu sözcüsü Ahmet Er kanun teklifini, “*28 Şubatta terfi eden subaylara, 6 aylık müddet farklariyle bir intibak hakkı tanıdık. Şimdi buna istifa eden subaylar iştirak edemiyordu. Onların bu şekilde mağdur olduklarını görüyoruz,*”⁴²³ diyerek bu mağduriyeti gidermek üzere hazırladıklarını izah etmiştir. Kanun hakkında Kâmil Karavelioğlu lehte konuşurken Fazıl Akkoyunlu ve Muzaffer Yurdakuler aleyhte konuşmuştur. Bu konuşmaların ardından Taşer, “*Efendim, iki adam var. Birisi istifa etmiş. İkisi de 55 nasıplı. İstifa etmeyenin nasbı 54 olarak tashih ediliyor. Diğerleri bundan mahrum kalıyor. Bunun munzam bir külfeti yoktur,*”⁴²⁴ sözleriyle kanun tasarısını izah etmiş ve tasarının kabulünü rica etmiştir. Ancak oylama neticesinde kanun kabul edilmemiştir.⁴²⁵

15 Eylül'deki birleşimde *Millî Savunma Bakanlığı İlmî İstişare ve Araştırma Kurulu faaliyetleri için avans verilmesi hakkında kanun tasarısı* sunulmuş ve sözcülüğünü Kâmil Karavelioğlu yapmıştır. Taşer, Kâmil Karavelioğlu'nun kendisine sorulan sorulara verdiği cevaplardan tatmin olmadığı için kanun tasarısının

⁴²¹ MBKGKT, Birleşim: 11 (14. 09. 1960), Oturum: 1, C. 1, s. 10.

⁴²² Dündar Taşer, söz aldığı sırada kanun tasarısını Ahmet Er'le beraber hazırladıklarını ifade etse de MBK'ye sunulan tasarıda Taşer'in imzası bulunmaktadır: “*T.C.M.B.K. Başkanlığına: 4273 sayılı Subaylar heyetine mahsus terfi Kanununa 3 muvakkat madde eklenmesine dair olan 28. 5. 1960 tarihli M.B.K. Kararnamesinin 1'nci maddesinin (a) fıkrası hükmünden müstafi subayların da istifade etmesine mütedair kanun teklifini gerekçesi ile birlikte sunuyorum. Gereken işlemin yapılmasını rica ederim. Dündar Taşer*” Bkz. MBKGKT, Birleşim: 11 (14. 09. 1960), Oturum: 2, C. 1, s. 49.

⁴²³ MBKGKT, Birleşim: 11 (14. 09. 1960), Oturum: 2, C. 1, s. 12.

⁴²⁴ MBKGKT, Birleşim: 11 (14. 09. 1960), Oturum: 2, C. 1, s. 13.

⁴²⁵ MBKGKT, Birleşim: 11 (14. 09. 1960), Oturum: 2, C. 1, s. 13.

komisyona iadesini ve orada tetkik edilerek komisyona geri gönderilmesini istemiş, sözcünün sorulan sorulara cevap veremediğini de eklemiştir.⁴²⁶

17 Eylül'deki birleşimin başkanlığını Taşer yürütmüştür. Taşer, birleşim başkanlığını yürütmesine rağmen görüşlerini paylaşmaktan da geri durmamıştır. Ankara Belediye Başkanı Orhan Kaleli'nin de katılarak sık sık söz aldığı birleşim 10.30'da başlamış ve 11.25'te sona ermiştir.⁴²⁷

29 Eylül'deki birleşimdeki gündemlerden biri Ankara ve İstanbul'daki Örfi İdarenin 1 Mart 1961'e kadar uzatılmasıdır. Bu teklif tartışılmış, tartışmaların uzun sürmesi üzerine Taşer kifayeti müzakere teklif etmiş ve bunun neticesinde yapılan oylamayla Örfi İdarenin uzatılmasıyla ilgili teklif kabul edilmiştir.⁴²⁸ Yine aynı günün bir başka gündemi, Devlet Planlama Teşkilatı (DPT)'nin kurulmasıyla ilgili kanun teklifidir.⁴²⁹ DPT'nin yalnızca istişare edilen bir kurum haline düşme ihtimali birçok MBK üyesini endişelendirmektedir. Haydar Tunçkanat ise Başbakanlığa bağlı çalışacak olmasına rağmen bu kurumun hükümlerinin kati olması durumunda alt makamın üst makamın da üstüne çıkacağını ifade etmektedir. Haydar Tunçkanat'a; Mehmet Özgüneş, Orhan Kabibay ve Sami Küçük itiraz etmiştir.⁴³⁰ İtiraz eden üyelerden biri de Taşer'dir:

“Ele aldığımız şey bizim ekonomimizin uzun müddet için katî hudutlarını tesbit olacaktır. Yarın gelecek Hükümetler bunlar üzerinde istedikleri gibi tasarruflarda bulunacaklar mıdır? Mesele rapor ise şimdiye kadar verilmiş yüzlerce rapor vardır. Hükümete verilecek bu raporlar da alınıp rafa konulabilir. Biz halbuki bunun sıkıntısını çektik. Bütün israfların sebebi günlük politikalara tâbi oluşundandır. Zamanın Başvekilinin, beni niçin tenkid ediyorsunuz, siz istediniz ben de falan yere o fabrikayı kurdum diyebilmesindedir. Yeniden böyle olarsa bu tasarımı çıkarmıyalım daha iyi. Yok diyorsak; katî ifadeler kullanmalıyız.”⁴³¹

30 Eylül'deki 15. birleşimde DPT hakkındaki kanunlar da görüşülmüştür. DPT'nin görevlerini içeren madde okunurken Taşer, bu maddeyi evvelden tadil için komisyona gönderdiklerini, maddenin de bu tadille birlikte okunması gerektiğini ifade etmiş ve ardından aldığı sözlerde DPT'nin katî yetkili olması gerektiğini

⁴²⁶ MBKGKT, Birleşim: 12 (15. 09. 1960), Oturum: 1, C. 1, s. 4.

⁴²⁷ MBKGKT, Birleşim: 12 (17. 09. 1960), Oturum: 2, C. 1, ss. 3-10.

⁴²⁸ MBKGKT, Birleşim: 14 (29. 09. 1960), Oturum: 1, C. 1, ss. 4-5.

⁴²⁹ Dündar Seyhan, Komite dışında olmasına rağmen DPT'nin kuruluşunda fiilen çalıştığını ifade etmektedir. Bkz. Seyhan, *Gölgedeki Adam*, s. 99.

⁴³⁰ MBKGKT, Birleşim: 14 (29. 09. 1960), Oturum: 2, C. 1, s. 16.

⁴³¹ MBKGKT, Birleşim: 14 (29. 09. 1960), Oturum: 2, C. 1, s. 17.

savunmuştur. Ardından da şahsi olarak tadil teklifinde bulunmuştur.⁴³² Taşer'in tadil teklifi şöyledir: *“Plânların başarıyla uygulanabilmesi için ilgili daire ve müesseselerle mahalli idarelerin kuruluş ve işleyişlerini kontrol etmek.”*⁴³³ Kendisinden teklifin izahı istendiğinde şu sözleri sarf etmiştir:

“Efendim, 1939’dan beri Avrupa’dan heyet getirmeye başladık, o günden beri tavsiye aldık fakat bir tanesini yapamadık. Halk Partisinin, tek parti devrinde, Atatürk zamanında yapılmış beş senelik bir plânlama vardı. Atatürk gibi bir idealist adamın yaptığı bir plân. Politikacı mevcudiyetini, vatandaşların reylerinden alan adamdır. Böyle bir kanun olmadan plânı tatbik eder mi? Rey endişesiyle hareket eden veya rey endişesine mahkûm olan bir hükümet iş başına gelirse ve bu heyetin tavsiyelerini de yapmakla mükellef olmadığına göre vaziyet ne olacak? Heyet boş durmaz, ilk günlerde bizde olduğu gibi liğorin tavukları gibi bize boyuna proje gönderdiler, bir tanesi de tatbik edilmedi. Hükümet, heyetin tavsiyesini tatbik edecek, hem de emir almış bir asker gibi tatbik edecek, emir aldığı zaman. Muvaffak olacak mı, olmayacak mı? Olmıyacaksa düşünecektir. Sayın Başkanım kanaatinizi lütfen izhar etmeyin.”⁴³⁴

Taşer bu konuşmasının ardından 2 kez daha söz alıp kısaca konuşmuş ve ardından toplantıyı terk etmiştir. Taşer'in tamamen kaldırılmasını teklif ettiği C Fıkrası⁴³⁵ yapılan oylama neticesinde kabul edilmiş; bunu yanında tadil edilmesini istediği fıkralar da olduğu gibi kabul edilmiştir.⁴³⁶

4 Ekim’deki 16. birleşimde ilk olarak *yatırımlar (Holding) Anonim Şirketine bâzı istisna ve muaflıkların verilmesine dair kanunun 3. maddesinin tadili hakkında kanun teklifi ve bu teklif hakkındaki İktisat Komisyonu raporu* görüşülmüştür. Teklifin sözcülüğünü Taşer yapmıştır. Taşer şöyle bir izahta bulunmuştur:

“Efendim bu kanun daha evvel kabul edilmiş bir kanundur. Daha evvel çıkan kanunda olan kelimelerin hepsi burada var, yalnız bir kelime yok. Bu kelime matbaada düşmüştür. Bu kelime harç kelimesidir. Diğerleri üzerinde münakaşa etmekten bir şey çıkmaz. Bu ancak kanunun var olup olmadığı gibi bir şey olur. Bu kanunla yalnız harç kelimesini ilâve ediyoruz. Bu harç da 450 bin lira tutmaktadır. Bu şirketi kuracakların da bu kadar yani bu harcı verecek kadar parası yok. Muafiyetleri zaten var. Resmî Gazetede ilân edilirken harç kelimesi yazılmamış. Kanun bir yanlışlığın tashihi mahiyetindedir. Yeni bir kanun değildir.”⁴³⁷

Kâmil Karavelioğlu, Taşer’i destekleyerek, şirkete daha fazla muafiyet tanınması gerektiğini ifade ederken, İrfan Solmazer ve Fazıl Akkoyunlu ise istisnai muamele yapılmasına karşı çıkmışlardır. Taşer de bu muafiyetlerin ilk defa

⁴³² MBKGKT, Birleşim: 15 (30. 09. 1960), Oturum: 1, C. 1, ss. 9-13.

⁴³³ MBKGKT, Birleşim: 15 (30. 09. 1960), Oturum: 1, C. 1, s. 14.

⁴³⁴ MBKGKT, Birleşim: 15 (30. 09. 1960), Oturum: 1, C. 1, s. 13.

⁴³⁵ Hükümetçe kabul edilen hedefleri gerçekleştirecek uzun ve kısa vâdeli plânları hazırlamak. Bkz. MBKGKT, Birleşim: 15 (30. 09. 1960), Oturum: 1, C. 1, s. 8.

⁴³⁶ MBKGKT, Birleşim: 15 (30. 09. 1960), Oturum: 1, C. 1, ss. 14-15.

⁴³⁷ MBKGKT, Birleşim: 16 (04. 10. 1960), Oturum: 1, C. 2, ss. 3-4.

verilmediği, işbu şirket henüz yeni kurulduğu ve hisse senetleri satılmış olmadığı için 400 bin liralık harcı ödeyecek durumu olmadığından bahsetmiştir.⁴³⁸ Teklif lehinde ve aleyhinde yapılan konuşmaların ardından Taşer yeniden söz almış ve uzun bir konuşma yapmıştır:

“Efendim, Türkiye’de hakiki mânasında ilk defa bir anonim şirketi kuruluyor. Meselâ Koç karısını, kızını, oğlunu, damadını bir araya getirerek bir anonim şirket kuruyor. Bu öyle olmayacaktır. 5000 kişi hisse senedi almak suretiyle hakiki bir anonim şirket kurulacak ve rant 5000 hisseye tevzi edilecektir. Bu hareket Türk ekonomisinde bir inkılâptır. Patronun zenginliği fakirliği mevzuubahis değil. Hissedarlarına müsvi şartlar tanımak suretiyle ilk defa sosyal bir maksat istihdaf eden bir anonim şirket kuruluyor. Nakliyat, konserve fabrikaları, çelik halat imalâtı yapacaktır, projesini hazırladılar. Bu şirket kuruluşuna mahsus olmak üzere 20 bin liralık harcı vermeyecek ve Hazine altı milyarlık yatırımı içinde 200 bin lira zarar görecektir. Niçin? Yaşasınlar diye. Bu subay arkadaşlarımızı ürkütmüyelim. Bunlar ticaretten anlamıyorlar. Sivil ticaret erbabı bunlara daima mektup yazıyorlar. Mahvolacaksınız, yapamayacaksınız, gelecek iktidar sizi mahvedecektir, diyorlar. Bu mektuplar devamlı gelmektedir. Bu mektuplar elimize geçmektedir. Biz bunlara korkmayın dayanın diyoruz. Bu 400 bin lira büyük bir para değildir. Bunların halen parası yoktur. Bu 400 bin lira para bunları ürkütebilir. Sayın Yarbayım, diğer Yarbayım çok güzel söylediler. Bu muafiyetler memleketimizde çok tanınmıştır. Köylüye bu muafiyet tanındığı gibi, apartman yaptıran kimselere de 10 sene vergi muafiyeti tanınmaktadır. Bu ilk defa bu şirkete verilmiyor. Evet ilk defa vicdanlarımız sızladı. Çünkü bu bizimle ilgili gibidir. Bunu vermemiz zaruridir. Bu holding şirket halinde kuruluyor. Holding şirketi muhtelif kademelerden teşekkül eder. Sekiz lirası olan bir adam 100 lirası olan bir adamı bu şirkette kontrol eder. Bu şirkete Vehbi Koç, Yapı-Kredi Bankası, Sınai Kalkınma Bankası ve bunun müterafiki olan şirketleri bunlar kontrol edecekler. Bunun kuruluşu öyle tanzim edilmiştir. Bu şirketin sevk ve idaresi Tümsübank ve Muhabanka benzetilmeyecektir.

Hususi bir kanunla kurulmuş olan Holding Şirketinin Harç ve Damga Resmi olan 400 bin liradan muafiyeti büyük bir vicdan meselesi olarak mütalâa edilmemelidir. Bunun kabul edilmesinin faydalı olacağını arz ediyorum.”⁴³⁹

Taşer’in konuşmasının ardından yapılan oylamada teklif kabul edilmiş ve kanunlaşmıştır.

11 Ekim’deki 21. birleşimde Mehmet Özgüneş ve Muzaffer Özdağ tarafından teklif edilen *1076 sayılı yedek subay ve yedek askerî memurlar kanunun 3. maddesinin değişmesi ve bu kanuna geçici maddeler ilâvesine dair kanun görüşülmüş*; üzerinde 2 tane tadil teklifi olan 2. maddenin son fıkrasıyla⁴⁴⁰ ilgili Taşer de görüş beyan etmiştir. Komite’de, asteğmen yahut teğmen olarak terhis olmaları tartışılmış; Taşer, teğmen olarak terhis olmaları gerektiğini ifade etmiştir. Refet Aksoyoğlu’nun, 34 sayılı kanunun geçici maddesinin tadilini teklif etmesi

⁴³⁸ MBKGKT, Birleşim: 16 (04. 10. 1960), Oturum: 1, C. 2, ss. 4-6.

⁴³⁹ MBKGKT, Birleşim: 16 (04. 10. 1960), Oturum: 1, C. 2, s. 6.

⁴⁴⁰ “İki senelik askerlik hizmetlerini öğretmen olarak tamamlıyanlar asteğmen olarak terhis edilirler. Ancak, fiilen iki ders yılı ve 6 aylık askerî eğitimlerini tamamlamadıkça terhis edilmezler.” Bkz. MBKGKT, Birleşim: 21 (11. 10. 1960), Oturum: 1, C. 2, s. 11.

üzerine Taşer, konunun balık ağlarıyla ilgili olması sebebiyle kendi branşlarına girmedigini belirtip kendilerine teklif edildiği haliyle kabul edilmesinin daha doğru olacağını ifade etmiştir.⁴⁴¹

13 Ekim'deki 23. birleşimde Numan Esin'in teklifiyle *gecekondu davasının halli için komitenin bir üyesine yetki verilmesi* görüşülmüştür.⁴⁴² Taşer, Numan Esin'in bu teklifini önemsemiş ve konuşmasında, gecekonduların sosyal ahlâka tesiri üzerinde durmuştur:

“Hakikaten gecekondu evleri meselesi mühimdir. Sıhhat meselesi bakımından, sosyal ahlâk bakımından hakikaten ehemmiyetlidir.

Gecekondu evleri 1970'e kadar belki iki misli olacaktır. Tek odaya girmiş on sekiz yaşındaki kızı ve o yaştaki bir oğlu ile beraber yatan ana babanın halini nazara alırsanız bunun birçok ahlâki mahzurlarının olabileceğini kabul etmemek mümkün değildir. Bu bakımdan davayı bu yönlerden ele alınmak, sosyal bakımlardan ele alma ve bâzı imkânlar yaratmak lâzımdır. Arz ettiğim gibi bu gecekonduların kısmı âzamı sosyal bakımdan ahlâkı bozacak şekillerdedir. Bu yönden Numan Beyin teklifleri çok yerindedir. Bir arkadaşımızın bununla yakından ilgilenmesi, yukarda da ifade ettiğim gibi sosyal emniyet bakımından zaruridir.”⁴⁴³

17 Ekim'deki 24. birleşimde *2510 sayılı İskân Kanununa ek Kanun* teklif edilmiş ve görüşülmüştür. Kanun; dini yahut yabancı ideolojileri kullanarak yaşadığı yerin halkı üzerinde nüfuz elde ederek huzuru bozacak hareketler, hukuka tecavüz, millî menfaatlere zarar vermek gibi faaliyetlerde bulunanların İçişleri Bakanlığı'nın teklifi ve Bakanlar Kurulu'nun kararıyla akrabalarından dördüncü dereceye kadar olanlar arasından lüzum görülenlerle birlikte memleketin başka bir noktasına nakil ve iskânını kapsamaktadır.⁴⁴⁴ Bu kanun görüşülürken Taşer de söz almış ve görüşlerini tarihî bir hadise üzerinden dile getirmiştir:

“Dersim İsyanından evvel Diyarbakır Umumi Müfettişi Cemil, Paşazadeleri bir gece içinde topladı, bütün hısımlarıyla beraber nakletti. Bunların nakli Dersim İsyanının Diyarbakır'a sirayetini önledi. Burada da herhangi bir adam yerinde bırakılırsa bütün nüfuz, en kıymetsiz insan dahi olsa, onun üzerinde toplanır. Bunun için dördüncü dereceye kadar gitmek lüzumludur.”⁴⁴⁵

19 Ekim'deki 25. birleşimde yine aynı kanun tasarısı görüşülmüş ve Taşer de söz almıştır. Bir yerden başka bir yere nakil ve iskân edilen insanların haklarının güvence altına alınması gerektiğini savunan Mucip Ataklı'nın düşüncesine Taşer

⁴⁴¹ MBKGKT, Birleşim: 21 (11. 10. 1960), Oturum: 1, C. 2, ss. 12-16.

⁴⁴² MBKGKT, Birleşim: 23 (13. 10. 1960), Oturum: 1, C. 2, s. 11.

⁴⁴³ MBKGKT, Birleşim: 23 (13. 10. 1960), Oturum: 1, C. 2, s. 12.

⁴⁴⁴ MBKGKT, Birleşim: 24 (17. 10. 1960), Oturum: 1, C. 2, s. 7.

⁴⁴⁵ MBKGKT, Birleşim: 24 (17. 10. 1960), Oturum: 1, C. 2, s. 9.

destek olmuştur. Taşer'e göre bu insanların suçları yoktur, suç işleme ihtimalleri gözetilerek nakil ve iskân edilmektedir; dolayısıyla her türlü hakları da güvence altına alınmalıdır. Mağduriyete uğramamaları için bu hakların takibini yapmak ve korumak sorumluluğu da bir kurula verilmelidir.⁴⁴⁶

26 Ekim'deki 28. birleşimde, 27 Mayıs 1960'a kadar işlenmiş suçlarla ilgili hazırlanmış Af Kanunu görüşülmüştür. Vehbi Ersü, aynı suçu işlemiş iki kişiden cezası hükme bağlanmış olanın aften yararlanabileceğini; cezası henüz hükme bağlanmamış olanın da aften yararlanamayacağını ortaya koymuş ve bunun düzeltilmesini istemiştir. Taşer de Vehbi Ersü'nün görüşünü savunarak onu desteklediğini belirtmiştir. İşbu kanunun İ Fıkrası⁴⁴⁷ okunduktan sonra Taşer de söz almış ve duruma farklı bir pencereden bakmıştır:

“Efendim, Cenup hududunda bir kaçakçılık meselesi vardır. 250 lira mukabilinde mal geçiren sırtçılar vardır. Bunlar alır malı, sırtına; mayın tarlasından geçirir. Bunlar da istifade ediyor mu? (Etmiyor sesleri)

Bu adamlar, başkasının namına bu malları 200-300 lira para mukabilinde götürürler. Mayın tarlalarından geçerken ölen olur. Tutulanlar hapse atılır. Bunlardan binlercesi vardır, hapiste yatıyorlar. Bunların içinde 500 liradan aşağı olanları çoktur. Bunlar ne olacak?”⁴⁴⁸

Taşer, toplantının devamında, sözcüler arasında ihtilaf olduğunu ifade edip kanunun komisyona geri gönderilmesini teklif etmiş ancak teklifi reddedilmiştir.⁴⁴⁹ Aynı birleşimin 2. oturumunda İrfan Solmazer'in, Ankara, İstanbul, İzmir, İstanbul Teknik ve Atatürk Üniversitelerindeki bazı öğretim üyelerinin vazifelerinden affına dair sunduğu kanun teklifi görüşülmüştür. Görüşmeler sırasında Taşer, bu öğretim üyelerinin alacakları tazminatların maaşlarına nispetle belirlenecek olmasının adaletsizlik yaratacağını ifade etmiş; İrfan Solmazer de Taşer'in görüşünü desteklemiştir.⁴⁵⁰

4 Kasım'daki 32. birleşimde *köylü ve çiftçilerin TC Ziraat Bankası ve Tarım Kredi Kooperatiflerine olan vâdesi geçmiş borçların taksitlendirilmesi hakkındaki*

⁴⁴⁶ MBKGKT, Birleşim: 25 (19. 10. 1960), Oturum: 1, C. 2, ss. 5-6.

⁴⁴⁷ “Beş yüz Türk lirasının muadili döviz kaçakçılığı ile istimal ve istihlâk maksadiyle kaçakçılık suçlarını işleyenler her ne suretle olursa olsun resmî makamların muvafakatiyle hariçte bulunan dövizlerini memlekete getirmiş olanlar ile bu kanunun yayımı tarihinden itibaren üç ay içinde getirenler birinci madde hükmünden istifade ederler.” Bkz. MBKGKT, Birleşim: 28 (26. 10. 1960), Oturum: 1, C. 2, s. 24.

⁴⁴⁸ MBKGKT, Birleşim: 28 (26. 10. 1960), Oturum: 1, C. 2, s. 24.

⁴⁴⁹ MBKGKT, Birleşim: 28 (26. 10. 1960), Oturum: 1, C. 2, s. 28.

⁴⁵⁰ MBKGKT, Birleşim: 28 (26. 10. 1960), Oturum: 1, C. 2, s. 51.

kanun tasarısı görüşülürken Taşer de söz almıştır. Ahmet Er'in, Ziraat Bankası'nı bir DP bankası olmakla itham ettiği konuşmasına da cevap veren Taşer şu sözleri sarf etmiştir:

“Bu iş ekonomik bir iştir. Cezayı müstelzim değildir. Bir kredi faaliyetidir. Kredilerin bir kısmı donmuş, bir kısmı da tahsil edilir hale gelmiştir. Bunların taksitlendirilmesini sağlayacağız. Ödeme kabiliyetini kaybetmiş borçlular varsa bunlar hakkında hiçbir şey yapamayız. 15 taksite bağlarsak bu parayı alacağız. Demokrat Parti kredi yoluyla vatandaş tazyik ederdi. Biz vatandaş kredi yoluyla tecziye etmiyelim. Maksat alınan paranın iadesidir. Binaenaleyh Ahmet Bey'in düşünceleri yersizdir. Ekonomik bakımdan zararlıdır. Oraya hiç dokunmadan onların cezası normal mahkemeye havale edilecektir. Biz kredinin tesbiti yoluna gidelim.”⁴⁵¹

Sami Küçük de Taşer'in görüşüne katıldığını beyan etmiştir. Mucip Ataklı, zirai maksatlar dışında kredi alanların derhal ödeme mecburiyetinde bırakılması gerektiğini ifade etse de Taşer buna karşı çıkmıştır. Taşer'e göre, ödeme gücü olmayanlara bu krediler zamanında bir şekilde verilmiş, yani iş işten geçmiştir. Bu sebeple borçları taksitlendirmek⁴⁵², borçluya bir iltifattan ziyade batan parayı kurtarmak üzere yapılmış bir hamledir.⁴⁵³ Taşer, toplantının devamında yine aynı konu üzerine görüş beyan etmeye devam etmiştir. Buna göre ceza vermek yerine, borçları ödetecek bir mekanizma tesis edilmelidir:

“Efendim; şimdi bir tabandan bahsediliyor. Halbuki tatbikatta suiistimaller 500-1000 liralık kredilerde olmuştur. Bir müteselsil kefalet sistemi var; köylüler birbirine kefil olurlar; hakikatte parayı alan bir adamdır; o adam kefillere ellişer lira verir, paraları alır. Halbuki bu adamın bir karış toprağı ve bir dikili ağacı bile yoktur. Derhal ödeyin yoluna gidersek bunlardan bir şey alamayız. Biz aşağısını himaye edersek asıl suçluyu himaye etmiş oluruz. Meselâ Ceyhan'a 50 milyon, İslâhiye'ye 18 milyon lira verilmiştir. Bizim vazifemiz burada taksitlendirmek, borçları taksite bağlamak, ceza vermek değildir. 45 sayılı Kanuna göre kurulmuş olan Tahkik Komisyonu Ticaret Vekâletinde ve Ziraat Bankasında vazifesine devam etmektedir. Biz bu paranın ödenmesini sağlayacak bir mekanizma bulacağız. Adli takibatla ilgisi yoktur. Cezai kısmından emin olsunlar.”⁴⁵⁴

Kanun tasarısı görüşülmüş ve kabul edilmiştir.

8 ve 9 Kasım tarihlerindeki 33. ve 34. birleşimlerde Taşer az da olsa söz alıp kısaca konuşmuştur. Sonrasında yaşanan 13 Kasım hadisesi sebebiyle Taşer MBK üyeliğinden azledilmiş ve bir daha MBK toplantısına katılmamıştır.

⁴⁵¹ MBKGKT, Birleşim: 32 (04. 11. 1960), Oturum: 1, C. 2, s. 17.

⁴⁵² Taşer, bu düşüncesini, “Malının bedeli, borcunu karşılamayandan hemen alalım diyorlar; canını mı alacağız arkadaşlar?” cümlesiyle özetlemiştir. Bkz. MBKGKT, Birleşim: 32 (04. 11. 1960), Oturum: 1, C. 2, s. 20.

⁴⁵³ MBKGKT, Birleşim: 32 (04. 11. 1960), Oturum: 1, C. 2, ss. 17-19.

⁴⁵⁴ MBKGKT, Birleşim: 32 (04. 11. 1960), Oturum: 1, C. 2, s. 21.

Elde edilen bilgiler ışığında, Eylül ayının ortalarından itibaren Taşer’le Alparslan Türkeş’in münasebetinin sıklaştığını ve ikili arasındaki samimiyetin pekiştiği anlaşılmaktadır.

Tarihini net olarak saptamak mümkün olmasa da bahsedilecek ilk husus Alparslan Türkeş’in, tutuklu DP’lilerin geleceği hakkındaki planlarıdır. Alparslan Türkeş, tutuklu bulunan DP ileri gelenlerini hapsetmek yerine yurtdışına göndermenin daha uygun olacağını düşünmüş ve bu doğrultuda Cemal Gürsel’le görüşerek düşüncesini izah etmiştir. Bu fikre Cemal Gürsel’in de katılımının ardından Dışişleri Bakanı Selim Sarper’i çağırıp kendisine bu konuyla ilgili talimat vermişlerdir.⁴⁵⁵ Alparslan Türkeş, bu işin için Selim Sarper’in yanı sıra Taşer ve Rıfat Baykal’ı da vazifelendirmiştir. Alparslan Türkeş, Taşer’e DP’lilerle ilgili olarak *“Sanıkları evlerine gönderelim mahkemeyi lağvedelim, birkaç kişiyi İsviçre’ye yollarız munasip bir maaş da veririz. Devlet idare etmiş kişilerdir, sefil olmaları milletimizi hacil eder,”* demiştir. Taşer de Rıfat Baykal’la birlikte bu fikrin dış temaslarını yürütmüştür.⁴⁵⁶

21 Eylül sabahında Alparslan Türkeş’le beraber Ankara Hukuk Fakültesi öğrenci yurdunu ziyaret eden Taşer burada gençlerin dertlerini dinlemiş ve ardından hem Türkeş hem de Taşer bazı meselelere dair açıklamalar yapmıştır. Taşer, üniversite öğrencilerinin yurt sorunlarını çözeceklerini ve üniversitelilerin, Harp Okulu öğrencilerinin statülerine tâbi olacağını ifade etmiştir. Alparslan Türkeş ise yedek subaylıkta Amerikan sisteminin takip edileceğini, lise ve üniversite mezunu fark etmeksizin herkesin er olarak başlayacağını, sadece kabiliyetli olanların subay olabileceğini ifade etmiştir.⁴⁵⁷ Ancak bu girişim kısa süre içerisinde Komite’de duyulmuş ve gelen tepkiler neticesinde Cemal Gürsel tarafından rafa kaldırılmıştır.⁴⁵⁸

27 Mayıs’ın halktaki aksini takip etmek, başlamak üzere olan Yassıada duruşmaları için halka güven vermek ve halkın sesini dinlemek üzere Eylül ayında bir yurt gezisi planlanmıştır.⁴⁵⁹ Gruplara ayrılan MBK üyeleri 8 gün sürecek gezi için 21 Eylül’de yurdun çeşitli bölgelerine doğru yola çıkmıştır. MBK üyeleriyle birlikte

⁴⁵⁵ Türkeş, 27 Mayıs, 13 Kasım, 21 Mayıs ve Gerçekler, ss. 43-44.

⁴⁵⁶ Dündar Taşer, “İhtilâl ve Sonrası”, Millî Hareket, Sayı: 10, Mayıs 1967, ss. 12-13, s. 12.

⁴⁵⁷ Milliyet, “Y.Subayda Amerikan Sistemine Gidilecek”, 22 Eylül 1960.

⁴⁵⁸ Türkeş, 27 Mayıs, 13 Kasım, 21 Mayıs ve Gerçekler, s. 44.

⁴⁵⁹ Erer, Yassıada ve Sonrası, s. 446.

profesör, doçent ve asistanlardan oluşan toplamda 131 kişiden oluşan 25 grup da aynı maksatla yurdun çeşitli bölgelerine doğru yola çıkmıştır.⁴⁶⁰ MBK üyeleri 17 gruba⁴⁶¹ ayrılmıştır. 3 numaralı grupta bulunan Taşer ve Muzaffer Özdağ; Antakya, Adana, Mersin, Maraş, Gaziantep ve Urfa'yı ziyaret edecektir.⁴⁶² Ancak *Akis*'te yer alan habere göre Taşer, boğazındaki rahatsızlık sebebiyle Muzaffer Özdağ'la beraber yapacağı geziye katılmamış ve Ankara'da kalmıştır.⁴⁶³ Taşer'in Ankara'da kalmasının, Alparslan Türkeş'in o günlerde Başbakanlık Müsteşarlığı görevinden istifa etmesiyle ilgili olması kuvvetli ihtimal olarak görülebilir. Ancak Mustafa Kaplan tarafından hazırlanan gezi planının, Komite içerisinde yapılması planlanan bir darbenin tatbikatı olabileceği ihtimali akıllara gelmiştir. Komite üyeleri yurdun dört bir yanına dağılmışken bir darbe yapılması çok daha kolay olacaktır. Bundan dolayı gezinin hemen öncesinde Mucip Ataklı, Emanullah Çelebi ve Osman Köksal geziye katılamayacaklarını bildirmişler; bu durumun şüphe yaratması üzerine ise Taşer de geziye katılmayarak Ankara'da kalmayı tercih etmiştir.⁴⁶⁴ Taşer, birkaç yıl sonra defterine aldığı notlarda, yurt gezisi yapılırken Tank Taburunu silah başı ettiğini belirtmiştir. Taşer'e göre kendisi bunu yapmamış olsa, 13 Kasım'da değil, yurt gezisi sırasında bir iç darbeye maruz kalmaları muhtemeldir.⁴⁶⁵ Dolayısıyla Taşer'in Ankara'da kalması, Alparslan Türkeş hakkındaki gelişmelerle ilgili olabileceği gibi Komite üyeleri Ankara dışındayken girişilecek bir iç darbe hareketine karşı hazırlıklı olmak maksadını da taşımaktadır.

⁴⁶⁰ Milliyet, "M.B.K. Üyelerinin Gezisi Dün Başladı", 22 Eylül 1960.

⁴⁶¹ 1. Grup: Suphi Karaman ve Emanullah Çelebi; Ağrı, Kars, Artvin. 2. Grup: Mustafa Kaplan, Suphi Gürsoytrak; Tekirdağ, Edirne, Kırklareli. 3. Grup: Dünder Taşer ve Muzaffer Özdağ; Antakya, Adana, Mersin, Maraş, Gaziantep, Şanlıurfa. 4. Grup: Osman Köksal ve Kadri Kaplan; Samsun, Ordu, Giresun. 5. Grup: Mucip Ataklı ve Vehbi Ersü; Erzurum, Erzincan, Tunceli. 6. Grup: Ahmet Yıldız; Trabzon, Rize, Gümüşhane. 7. Grup: Şefik Soyuyüce ve İrfan Solmaz; Aydın, Muğla, Denizli, Uşak, Afyon. 8. Grup: Selâhattin Özgür ve Kâmil Karavelioğlu; Antalya, Isparta, Burdur, Konya. 9. Grup: Haydar Tunçkanat ve Rıfat Baykal; İzmir ve Manisa. 10. Grup: Muzaffer Karan ve Münir Köseoğlu; İzmit, Sakarya, Zonguldak. 11. Grup: Mehmet Özgüneş ve Ahmet Er; Diyarbakır, Mardin, Bingöl, Elazığ, Malatya, Adıyaman. 12. Grup: Sami Küçük ve Muzaffer Yurdakuler; Siirt, Bitlis, Muş, Van, Hakkari. 13. Grup: Fikret Kuytak ve Numan Esin; Çanakkale, Balıkesir, Bursa, Bilecik, Kütahya, Eskişehir. 14. Grup: Orhan Erkanlı; Kırşehir, Kayseri, Nevşehir, Niğde. 15. Grup: Fazıl Akkoyunlu; Çorum, Amasya, Tokat, Yozgat. 16. Grup: Refet Aksoyoğlu; Çankırı, Kastamonu, Sinop. 17. Grup: Sıtkı Ulay; Sivas, Erzurum. Bkz. Erer, *Yassıada ve Sonrası*, ss. 446-449.

⁴⁶² Erer, *Yassıada ve Sonrası*, ss. 446-447.

⁴⁶³ *Akis*, "İnkılâp", 26 Eylül 1960.

⁴⁶⁴ İpekçi ve Coşar, *İhtilâlin İçyüzü*, s. 344.

⁴⁶⁵ İbrahim Metin, *İhtilâlciler Hesaplaşıyor [Belgelerle 27 Mayıs-Ondörtler ve Dünder Taşer]*, 1. Baskı, İstanbul: Töre-Devlet Yayınevi, 2012, s. 466.; Ahmed Emin Yalman da Taşer'in Ankara'da kalarak tank birlikleriyle temas ettiğini ifade etmiştir. Bkz. Ahmed Emin Yalman, *Yakın Tarihte Gördüklerimiz ve Geçirdiklerimiz 2 [1922-1971]*, 2. Baskı, haz. Erol Şadi Erdinç, İstanbul: Pera Turizm ve Ticaret A.Ş., 1997, s. 1702.

22 Eylül'de Başbakanlık Müsteşarı Alparslan Türkeş'in istifa ettiğine dair söylentiler çıkmış, bu haber üzerine de gazeteciler Başbakanlık'a akın etmiştir. MBK üyelerinin 21 Eylül'de çıktığı yurt gezisine katılmayan Taşer de 22 Eylül günü akşam saatlerinde beraberindeki birkaç kişiyle Başbakanlık'a gitmiş ve kapı önünde toplanan gazetecilerin arasından geçerek doğrudan Alparslan Türkeş'in odasına çıkmıştır. İlk saatlerde içeri alınmayan gazeteciler 22.30 sularında içeri davet edilmiş ve Alparslan Türkeş'in odasını çıkmışlardır. Kahverengi sivil kıyafetiyle Taşer, Alparslan Türkeş'in sağ tarafında oturmuştur. Gazetecilerin, Alparslan Türkeş'e istifa iddialarının doğruluğunu sormasının ardından Türkeş, önce Taşer'e bakmış, ardından da bu iddiaları doğrulamıştır.⁴⁶⁶ Metin Toker, Alparslan Türkeş'in olaysız bir şekilde istifa etmesi için başta Taşer olmak üzere kendi grubundaki arkadaşları tarafından ikna edildiğini iddia etmektedir.⁴⁶⁷ Alparslan Türkeş'in istifa haberini alan gazeteciler kısa sürede odayı terk etmiş; Türkeş ise Taşer ve odadaki diğer kişilerle bir süre daha oturup sohbete devam etmiştir. Alparslan Türkeş, Başbakanlık'tan Taşer'le beraber ayrılmış ve birlikte Hürriyet Lokantası'na gitmişlerdir. Gecenin geç saatindeki yemeğin ardından Alparslan Türkeş, çalışması gerektiğini ifade ederek Başbakanlık'a geri dönmüştür. Geç saatlere kadar Başbakanlık'ta kalan Alparslan Türkeş sabah 9 sularında yeniden Başbakanlık'a gelmiş; Türkeş'i Taşer takip etmiştir.⁴⁶⁸ Bunların yanında, 24 Eylül günü Ankara'da Muzaffer Özdağ, Orhan Erkanlı, Sezai O'kan, Ekrem Acuner, Alparslan Türkeş ve Taşer'in katıldığı bir toplantı yapılmıştır.⁴⁶⁹ Alparslan Türkeş için önem arz eden bu süreçte Taşer'in yurt gezisine katılmayarak Türkeş'in yanında yer alması, ikili arasındaki münasebetin düzeyi hakkında fikir vermektedir. Bu yakınlık ilerleyen günlerde de devam edecektir.

---

⁴⁶⁶ Türkeş, Başbakanlık Müsteşarlığından ayrılışını şöyle anlatmaktadır: "*Necip-Nâsır hikâyelerinden usanmıştım. Cemal Paşa'ya gidip "Sizin emrinizdeyim, Müsteşarlıktan ayrılıyorum, affımı rica ediyorum," dedim. "Peki oğlum, sen madem böyle istiyorsun, böyle olsun," cevabını verdi. Görevimi, evrakları, kasaları ve tutanakları o sırada Vali olan yeni Müsteşar Hilmi İncesulu'ya devrettim. Millî Birlik Komitesi'ne döndüm. Ben döndüm ama, Basın-Yayın Müdürü Ahmet Yıldız, Muhafız Alayı Komutanı Osman Köksal, Ankara Komutanı Cemal Madanoğlu, diğerleri, hiç kimse dönmedi."* Bkz. Turgut, *Şahinlerin Dansı [Türkeş'in Anıları]*, s. 260.; Weiker, Alparslan Türkeş'in Başbakanlık Müsteşarlığından ayrılmasında, "Albaylar Grubu" olarak bahsettiği, MBK'deki diğer 7 albayın etkili olduğunu ifade etmiştir. Bkz. Walter Weiker, *Amerikalı, Fransız, Rus Gözüyle 1960 Türk İhtilâli*, 1. Baskı, çev. Mete Ergin, İstanbul: Cem Yayınevi, 1967, s. 148.

⁴⁶⁷ Metin Toker, *Yarı Silahlı, Yarı Kûlahlı Bir Ara Rejim [1960-1961]*, 2. Baskı, Ankara: Bilgi Yayınevi, 1991, s. 151.

⁴⁶⁸ Akis, "*İnkılâp*", 26 Eylül 1960.

⁴⁶⁹ Kim, "*İstifalar*", 27 Eylül 1960.

Başbakanlık Müsteşarlığı'ndan ayrılan Alparslan Türkeş ilk açıklamasını, Ertuğrul Gazi'nin ölümünün 679. yıldönümüne katılmak üzere Söğüt'e giderek Ertuğrul Gazi'nin türbesi başında yapmayı planlamıştır. Alparslan Türkeş'in yanında Taşer ve Muzaffer Özdağ da yer alacaktır.⁴⁷⁰ Ancak Etimesgut Havaalanı'ndan kalkan topçu keşif uçağı hava muhalefeti sebebiyle Eskişehir'den geri dönmek zorunda kalmış ve bu 3 isim Söğüt'e gidememiştir.⁴⁷¹

Alparslan Türkeş'in büyük mesai harcamasıyla ve Kara Kuvvetleri Genel Sekreteri Kurmay Albay Şinasi Orel'in katkısıyla bir planlama teşkilatı tasarısı hazırlanmıştır. Tasarının MBK'ye sunulmasıyla birlikte üzerinde hararetli tartışmalar yaşanmıştır. Bu tartışmaların odaklarından biri Taşer'dir. Taşer bilhassa Cemal Madanoğlu'yla şiddetli tartışmalar yaşamıştır.⁴⁷² MBK'deki tartışmalar sırasında DPT'nin yetki sınırlarına dair ortaya koyduğu fikirler ve bu fikirler üzerindeki şiddetli savunusu haricinde bu teşkilat üzerindeki katkılarının detaylarına ulaşmak mümkün olmasa da DPT'nin kuruluşunda Taşer'in önemli bir yeri ve emeği olduğunu ifade etmek mümkündür.⁴⁷³ DPT'nin kurulması hakkındaki kanun 5 Ekim'de Resmî Gazete'de yayımlanmıştır.⁴⁷⁴

Kasım ayına girilirken MBK bazı endişeler taşımaktadır. Bu endişenin sebebi, üniversitelerde 1 Kasım günü açılacak olan eğitim-öğretim dönemidir. Zira 147'lerin tasfiyesi sonrasında üniversite öğrencilerinin nasıl bir tepki vereceği bilinmemektedir. Bu belirsiz durum ise endişe yaratmaktadır. Bu doğrultuda, olası tepkileri yumuşatmak maksadıyla 31 Ekim'de Sami Küçük, *"Eğer vâritse ilk günden beri söylediğimiz gibi hatalar üzerinde ısrarla durmayız. Üniversitedeki tasfiye konusunda da bir hata tesbit edilirse, elbette telâfisine gideriz,"*⁴⁷⁵ demiştir. Orhan Erkanlı ise, üniversite öğrencilerinin protesto yapmayacağını tahmin ettiğini ifade edip işin sokak protestosuna dönmesi halinde her üniversite öğrencisinin arkasında bir DP'li bulunacağını da eklemiştir.⁴⁷⁶ MBK'nin bir hamlesi de 31 Ekim'i 1 Kasım'a bağlayan gece Taşer vasıtasıyla yapılmıştır. MBK, Taşer'den Dışkapı

⁴⁷⁰ Milliyet, "Türkeş, Bugün Söğütte Konuşacak", 25 Eylül 1960.

⁴⁷¹ Kim, "İstifalar", 27 Eylül 1960.

⁴⁷² Özdağ, *Menderes Döneminde Ordu-Siyaset İlişkileri ve 27 Mayıs İhtilali*, s. 294.

⁴⁷³ Yasemin Taşer Yahnici'yle 14 Mart 2022 tarihli kişisel görüşme.

⁴⁷⁴ *Resmî Gazete*, 5 Ekim 1960, 10621.

⁴⁷⁵ Milliyet, "MBK Üyeleri, "Hata Varsa Düzeltilebilir" Diyorlar", 31 Ekim 1960.

⁴⁷⁶ Milliyet, "MBK Üyeleri, "Hata Varsa Düzeltilebilir" Diyorlar", 31 Ekim 1960.

Öğrenci Yurdu'na giderek öğrencilerle konuşmasını istemiştir. Yurttaki öğrencilerle görüşen Taşer, yaşanan hadiseleri MBK zaviyesinden izah etmiştir. 147'ler hadisesini bir zaruret olarak değerlendiren Taşer aynı zamanda hata yapıldığını da kabul etmiştir. Orhan Erkanlı'nın beyanına paralel şekilde, öğrencilerin sokak protestolarına girişmesinin bazı kesimler tarafından suiistimal edilebileceğini belirtmiş; ancak sokak protestosu yapmaları halinde de kendilerine hiçbir müdahalede bulunulmayacağını garantisini vermiştir. Taşer'in sözleri gençler üzerinde tesirli olmuştur. Ertesi sabah öğrenciler toplanarak sessiz yürüyüş düzeninde Anıtkabir'e gitmeyi düşünseler de MBK'nin olaya yaklaşımı sebebiyle bundan vazgeçmiş ve öğrenciler içerisinde oluşturulan bir heyet temsilen Anıtkabir'i ziyaret etmiştir. Sonrasında öğrencilerden teşekkül eden bir heyetin MBK ile görüşmesine karar verilmiş; MBK'yi temsilen Taşer, Muzaffer Özdağ, Muzaffer Yurdakuler ve Fazıl Akkoyunlu'nun bulunduğu toplantıda öğrencilere izahat verilmiş ve öğrenciler ikna edilmeye çalışılmıştır.⁴⁷⁷

3.2.4. 13 Kasım Tasfiyesine Giden Süreç

27 Mayıs'tan 13 Kasım'a doğru giden sürecin en önemli faktörlerinden biri CHP'nin MBK üzerinde kurmaya çalıştığı ve kurduğu baskı olarak gösterilebilir. MBK idaresinin bir an evvel seçimlere giderek idareyi sivillere devretmesini savunan CHP'nin bu görüşü komite içerisindeki bölünmelerin esas sebeplerindendir. 13 Kasım'ı meydana gelişini kavramak için CHP'nin bu süreçteki tavrını irdelemek yerinde olacaktır.

CHP ile Komite arasındaki ilk temas 27 Mayıs harekâtının hemen akabinde gerçekleşmiştir. 27 Mayıs'tan 1 gün sonra Cemal Gürsel, İnönü'ye telefon açmıştır.⁴⁷⁸ 28 Mayıs günü aralarında geçen konuşmayı İnönü'nün damadı Metin Tokar aktarmaktadır:

“Gürsel şöyle devam etti:

⁴⁷⁷ Akis, “Üniversite”, 4 Kasım 1960.; Bu görüşmenin fotoğrafı için Bkz. Ek 8.

⁴⁷⁸ İsmet İnönü, *Defterler [1919-1973]*, 3. Baskı, haz. Ahmet Demirel, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2020, s. 567.

Size karşı kusurluyuz Paşam. Hareketimizi size önceden haber vermedik. Fakat verseydik, bizi bundan caydırmak isteyeceğinizi biliyorduk. Yapacak başka bir şeyimiz kalmamıştı. Bizi affetmenizi rica ediyoruz. Emirleriniz bizim için daima peygamber buyruğudur. Sayın Paşam...”

İsmet Paşa,

Memleket ve millet için hayırlı bir iş yaptınız. Büyük bir iş yaptınız. Mutlu ve uğurlu olmasını dilerim. Asıl, başarınız için ben sizin emrinizdeyim Paşa Hazretleri. Sizleri anlıyorum. Ne zaman bir arzunuz olursa, emrinize amadeyim” dedi.⁴⁷⁹

Bu telefon görüşmesinin ardından 29 Mayıs’ta İnönü, Cemal Gürsel’i ziyaret etmiş; ancak 5 Haziran’daki Kurban Bayramı münasebetiyle İnönü, özel kalemi aracılığıyla Gürsel’den randevu almak istemişse de bu mümkün olmamıştır.⁴⁸⁰

İnönü’nün, 27 Mayıs sonrası ilk günlerdeki düşüncesi, ihtilâlcilerin iktidarı kolay kolay terk etmeyeceği yönündedir.⁴⁸¹ Bu doğrultuda CHP kanadı, demokratik seçimlerin bir an evvel yapılması için yürüttüğü propagandaya MBK idaresinin ilk günlerinde başlamıştır. Bunun, Metin Toker’ın 30 Mayıs’ta yayımlanan *Akis*’te kaleme aldığı “*Bugünkü Vazifemiz*”⁴⁸² başlıklı yazısında tespit edilmesi mümkündür. Metin Toker, askerî idarenin kaldığı sürenin uzamasına başta karşı çıkmış⁴⁸³ ve İnönü’nün de paylaştığı fikirleri⁴⁸⁴ kendi kalemi vasıtasıyla muhataplarına ulaştırmıştır. Yine CHP’li bir isim olan Ali İhsan Göğüş tarafından çıkarılan *Kim*’in 15 Haziran tarihli sayısında Özcan Ergüder’in kaleme aldığı “*Türk Silahlı Kuvvetleri*

⁴⁷⁹ Toker, *Yarı Silahlı, Yarı Kûlahlı Bir Ara Rejim [1960-1961]*, s. 21.

⁴⁸⁰ Toker, *Yarı Silahlı, Yarı Kûlahlı Bir Ara Rejim [1960-1961]*, ss. 23-24.

⁴⁸¹ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Politikada 45 Yıl*, 10. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 2021, s. 217.

⁴⁸² Metin Toker, “Bugünkü Vazifemiz”, *Akis Dergisi*, S. 301, 30 Mayıs 1960, ss. 4, s. 4.

⁴⁸³ Yazıdaki ilgili kısmı şöyledir:

“Şimdi, bir endişenin zerresinin yüreklere düşmediğini iddia etmek yersizdir. Askeri ihtilâller çok zaman böyle iyi niyetlerle başlar, en iyi niyetliler ancak aradan vakit geçince dâvalarını unuturlar ve milletlerinin hakiki arzularını bir kenara iterek koltuk sıcaklığının rehabetine kendilerini terkederler. Bugün Türkiye’de, böyle bir ihtimali pek uzak saydıracak birkaç şahsi sebep vardır. Yeni idarenin başındaki zat imtihanını vermiş bir vatanseverdir. Hareketin motörü mevkiinde bulunan genç subaylar öyle bir muhitin çocuklarıdır ki milletleriyle daimi temas halini muhafaza edeceklerdir. Sonra, bir “İnönü faktörü” mevcuttur ki Demokrasimizin büyük teminatı vasfını dün nasıl taşıyorsa, bugün de, yarın da taşıyacaktır. Ama asıl emniyet veren nokta şudur: Türk milleti Demokrasiye âşık olduğunu, o rejimi mutlaka gerçekleştirmek niyet ve kararında bulunduğunu kesin şekilde ortaya koymuştur. Biz bu azmimizi ve mücadele kudretimizi muhafaza ettikçe bugün kurulan idareye karşı en samimi, en yakın, en sıcak hislerle yardımcı olmamız dâvanın bir an evvel tahakkukunun tek çaresidir. İdareler bazen ihtiyaçları dışında hoşlanmadıkları yollara sürüklenirler. Eğer biz vatandaşlar, kendi aramızdaki kopmuş kardeşlik bağlarını en kısa zamanda kurabilir ve yeni idarenin etrafında dürüst seçimlerin tahakkukunu bekleyerek kenetlenirsek, meşru ihtiraslarımızı dahi seçim gününe saklarsak cemiyetimiz birkaç ay içinde bir asırlık mesafe kateder ve rüyalarımızdaki Türkiye en kısa zamanda gerçekleşir.” Bkz. Toker, *Bugünkü Vazifemiz*, s. 4.

⁴⁸⁴ Kurtul Altuğ, İsmet İnönü’nün üzerinde Metin Toker’in büyük etkisi olduğunu ifade eder. Kurtul Altuğ, Metin Toker’den bahsederken “... *İsmet Paşa’yı yöneten adam denilir*,” demektedir. Bkz. Altuğ, *27 Mayıs’tan 12 Mart’a*, s. 19.

ve Politika” başlıklı yazıda Cemal Gürsel’in, askerî idarenin devamının zaaf yaratacağı minvalindeki sözleri olumlu karşılamış;⁴⁸⁵ 29 Haziran’daki yazısında ise “Evet, seçimden bahsediyor ve seçimlerin en kısa zamanda yapılabilmesi için kuruluşun âzami sür’atle tahakkuk ettirilmesi gerektiğini savunuyoruz,” ifadelerinin yanında MBK idaresinin, ihtilâlden beklenti haline gelmiş temel birkaç icraatı süratle yapıp seçimlere gitmesi gerektiğini savunmuştur.⁴⁸⁶

İnönü, 4 Haziran’da günlüğüne şunu not almıştır: “İs. Rüştü’nün ziyaretine Cemal Paşa’nın bir Yugoslav gazetecisine cevabı: Milli Birlik Partisi mümkündür.”⁴⁸⁷ Ancak yaklaşık 10 gün sonra Sami Küçük tam tersi bir beyanla MBK’nin parti kurmayacağını ifade etmiştir.⁴⁸⁸ Buradan anlaşılabileceği üzere komite fikrî olarak homojen yapıda değildir. 38 kişilik MBK’nin ilanının hemen ardından yaşanan bu fikir karmaşası dış etkenlerle birlikte komite içerisinde devam edecek ve komitenin birliğine gölge düşüren esas unsur hâline gelecektir.

6 Temmuz tarihli haberde Cemal Gürsel’in gazetecilerden gelen sorulara verdiği yanıtlar paylaşılmıştır. Seçimlerle ilgili gelen soruyu Cemal Gürsel, “Seçim safhasına girmek için daha epeyce vakte ihtiyaç olduğu kanaatindeyim. Fakat bu seçimin pek öyle çabuk da yapılamıyacağı yapılan çalışmalardan anlaşıyor,”⁴⁸⁹ diyerek, “Süratle umumi seçimlerin yapılmasında saymakla bitmez millî menfaat vardır,”⁴⁹⁰ diyen İnönü’yle karşı karşıya gelmiştir. Bir yandan da Metin Toker Akis’te “Balayının İyisi” başlıklı bir yazı kaleme almış ve 27 Mayıs’ın dünya çapında ilgi görmesini henüz ilk günlerde, kısa süre içerisinde seçimlere gidileceğini açıklamasına bağlamış ve MBK’nin bir an evvel seçim tarihini belirlemesi gerektiğini ifade etmiştir.⁴⁹¹ Ancak yakın tarihlerde hem Anayasa Komisyonu Başkanı Sıddık Sami Onar’ın hem de CKMP Genel Başkanı Osman Bölükbaşı’nın

⁴⁸⁵ Özcan Ergüder, “Türk Silahlı Kuvvetleri ve Politika”, *Kim dergisi*, S. 101, 15 Haziran 1960, s. 7, s. 7.

⁴⁸⁶ Özcan Ergüder, “Vaktimiz Az”, *Kim dergisi*, S. 103, 29 Haziran 1960, s. 7, s. 7.

⁴⁸⁷ İnönü, *Defterler [1919-1973]*, s. 569.

⁴⁸⁸ Milliyet, “Millî Birlik Komitesi Parti Kurmayacak”, 16 Haziran 1960.

⁴⁸⁹ Milliyet, “Gürsel Af Konusunda Çalışıldığını Söyledi”, 6 Temmuz 1960.

⁴⁹⁰ Özdağ, *Menderes Döneminde Ordu-Siyaset İlişkileri ve 27 Mayıs İhtilali*, s. 284.

⁴⁹¹ Metin Toker, “Balayının İyisi”, *Akis dergisi*, S. 307, 6 Temmuz 1960, s. 11, s. 11.

seçimlere hemen gidilmemesi gerektiği yönündeki açıklamaları, CHP'nin seçim tarihi belirlenmesi yönündeki çabasını sonuçsuz bırakmıştır.⁴⁹²

İnönü'nün Cemal Grsel'le görüşme abaları, Grsel'in özel kalemi Rıfat Baykal tarafından engellenmeye çalışılsa da İnönü Başbakanlığa yaptığı ani ziyaret sayesinde Grsel'le grşebilmiştir. Cemal Grsel bu görüşmenin ardından İnönü için, "... gerdeğe girmeye hazırlanan bir delikanlı kadar iktidar için arzulu ve telâşlı görünüyor," demiştir.⁴⁹³

Anayasa Komisyonu'na 49 sayfalık bir rapor gönderen CHP'nin bu raporda ortaya koyduğu en dikkat çekici teklif MBK ve geçici hkmet üyelerinin ikinci mecliste tabii senatör olmasıyla ilgilidir.⁴⁹⁴ Temmuz ayında gelen teklif, Komite'de görmezden gelinmiş ancak Eylül ayında tekrar ele alınmış ve reddedilmiştir.⁴⁹⁵ CHP'nin planı şöyle okunabilir: Bu teklif sayesinde, kısa sürede seçime gitmeyi uygun bulmayan MBK yelerinin, MBK yeliği sonrasındaki hayatlarını da garanti altına almasını sağlayacak ve böylece şahsi istikbal kaygısının ortadan kalkın MBK yeleri seçimlerin yapılmasına ikna olacaktır.

CHP bir an evvel seçimlere gidilerek siyasi sahada rakipsiz olduğu bir ortamda iktidarı kolaylıkla elde etme düşüncesini işletmeye çalışırken bu noktada karşılaştıkları esas direncin kaynağı Alparslan Türkeş'tir.

Alparslan Türkeş'e 27 Mayıs günü 15.00'te Genelkurmay Başkanlığı'nda düzenlediği basın toplantısında sorulan sorulardan biri, seçimlerin ne zaman yapılacağı ile ilgilidir. Alparslan Türkeş bu soruyu "*En kısa zamanda âdil ve serbest seçimlere gidilecek,*"⁴⁹⁶ şeklinde yanıtlamıştır. Ancak süre konusundaki muğlak ifade ve âdil seçim ortamını tesis etmek için harcanacak mesai göz önüne alındığında seçimlerin kısa süre içerisinde yapılmayacağı anlaşılmaktadır.

Alparslan Türkeş'in esas dayanak noktası, yıllar boyunca oy kaygısıyla hareket eden siyasi parti kadrolarının başaramayacağı işleri, oy kaygısı gütmeyen askerî bir

⁴⁹² zdağ, *Menderes Döneminde Ordu-Siyaset İlişkileri ve 27 Mayıs İhtilali*, ss. 285-286.

⁴⁹³ Erdoğan rtl, * İhtilâlin Hikâyesi [13 Kasım, 22 şubat, 21 Mayıs]*, 3. Baskı, Konya: Millî lk Yayınevi, 1974, ss. 13-14.

⁴⁹⁴ Milliyet, "*C.H.P. Anayasa Görüşünü Açıkladı*", 8 Temmuz 1960.

⁴⁹⁵ zdağ, *Menderes Döneminde Ordu-Siyaset İlişkileri ve 27 Mayıs İhtilali*, s. 289.

⁴⁹⁶ Türkeş, *27 Mayıs, 13 Kasım, 21 Mayıs ve Gerçekler*, s. 30.

idarenin başarabileceğine olan inancıdır. Bunun yanında, hemen yapılacak seçimlerle CHP'nin iktidara gelmesi, ordunun bir partiyi kayırması gibi gözükecek ve böylece ordu tarafsızlığını kaybetmiş olacaktır. Meseleye CHP zaviyesinden bakıldığında ise Alparslan Türkeş'in bertaraf edilmediği bir senaryoda kısa sürede seçimlere gidilmesi ve iktidarın devralınması ihtimali zayıf görülmektedir.⁴⁹⁷ Zira 27 Mayıs'ın hemen akabinde Başbakanlık Müsteşarlığı koltuğuna oturan Alparslan Türkeş, bu gücünün yanı sıra MBK içerisindeki ağırlığı sebebiyle “*ihtilâlin kudretli albayı*” olarak nitelendirilmektedir.

CHP ile Alparslan Türkeş çatışmasının haricindeki bir konu da MBK'deki gruplaşmalardır. MBK içerisindeki gruplaşmalar Kurtul Altuğ'a göre henüz ihtilâlin ilk ayında başlamıştır. MBK içerisinde bir *irade çekirdeği* oluşturmak isteyen grup Haziran ayının ortalarından itibaren toplantılar yapmaya başlamıştır. Sami Küçük, Sezai O'kan, Alparslan Türkeş, Orhan Erkanlı ve Orhan Kabibay'ın çekirdeğini oluşturduğu grupta bu isimler haricinde Osman Köksal, Numan Esin, Rıfat Baykal ve Taşer de bulunmaktadır. Oylama neticesinde başkanlığa Sezai O'kan getirilmiştir. Osman Köksal'ın Çankaya'daki Genel Sekreterlik odasında yapılan toplantılardaki genel kanaat; 38 kişilik MBK'yle bu işin sürdürülemeyeceği, kuruluşların doğası gereği bir irade çekirdeğine sahip olduğu, MBK'nin irade çekirdeğini de kendilerinin teşkil etmesidir. Ancak grup emellerini gerçekleştiremeden dağılmıştır.⁴⁹⁸

Cemal Madanoğlu da ihtilâlin ilk günlerinden itibaren Alparslan Türkeş etrafında bir gruplaşma meydana geldiğini ifade etmiştir. Ancak ona göre, Alparslan Türkeş'in etrafında bir araya gelen Komite üyesi sayısı 20-22 gibi bir sayıya ulaşmıştır. Yine Cemal Madanoğlu'nun ifadesine göre Alparslan Türkeş, Komite toplantılarının, kendi grubunun güç kazanacağı zamanlarda düzenlenmesini sağlayarak bu etkinliğini sürdürmüştür.⁴⁹⁹

Erdoğan Örtülü ise 27 Mayıs sonrasında MBK üyelerinin 2 kişi etrafında bir araya geldiğini ifade etmiştir. Alparslan Türkeş'in etrafında toplanan isimler; Fazıl Akkoyunlu, Rıfat Baykal, Ahmet Er, Orhan Erkanlı, Numan Esin, Suphi Gürsoytrak,

⁴⁹⁷ Örtülü, *Üç İhtilâlin Hikâyesi [13 Kasım, 22 Şubat, 21 Mayıs]*, ss. 15-22.

⁴⁹⁸ Altuğ, *27 Mayıs'tan 12 Mart'a*, ss. 65-66.

⁴⁹⁹ Cemal Madanoğlu, *Korgeneral Cemal Madanoğlu'nun Anıları*, 2. Baskı, haz. Halim Tugay Madanoğlu, İstanbul: Kaynak Yayınları, 2021, ss. 312-313.

Orhan Kabibay, Muzaffer Karan, Suphi Karaman, Münir Köseoğlu, Muzaffer Özdağ, Mehmet Özgüneş, İrfan Solmazer, Şefik Soyuyüce, Dündar Taşer, Muzaffer Yurdakuler, Kadri Kaplan ve Mustafa Kaplan şeklindeyken Sami Küçük'ün etrafındaki isimler; Fikret Kuytak, Ekrem Acuner, Ahmet Yıldız, Refet Aksoyoğlu, Şükran Özkaya, Haydar Tunçkanat, Emanullah Çelebi ve Mucip Ataklı şeklindedir. Türkeş grubu; iktidarı, planlanan ve ihtiyaç duyulan reformlar yapılmadan sivil idareye teslim etmemeyi düşünürken Küçük grubu; 27 Mayıs günü millete vaat edildiği üzere en kısa zamanda seçimlere gidilmesini savunuyordu.⁵⁰⁰ İhtilâlin ilk günlerinde beliren bu ayrışmalar MBK'nin fikrî bakımdan heterojen yapısını net biçimde ortaya koymaktadır. İlerleyen dönemde ayrışmalar derinleşecek ve bunun neticesinde ihtilâlin içerisinde bir başka ihtilâl meydana gelecektir.

Eylül ayı başlarında yapılan bir MBK toplantısında Türkeş grubu hemen yapılacak seçimlerle iktidarın CHP'ye devrine karşı olduklarını belirtmiş ve bu yöndeki tezlerini deklare etmiştir. Alparslan Türkeş'in konuşmasının ardından MBK'nin partiler üstü kalacağına ve ülke genelindeki şartların henüz seçim için müsait olmadığına dair kararlar alınmıştır. Kararların alınmasının ardından konuşan Alparslan Türkeş, 27 Mayıs'ın hedeflerine ulaşabilmesi için MBK'nin kuruluş sebebinin ortadan kalkması ve reformların gerçekleştirilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Alparslan Türkeş'in konuşmasının ardından MBK'nin 4 yıl boyunca iktidarda kalmasına karar verilmiş ancak bunun için referanduma gidilecektir. Bu önerenin altında 25 MBK üyesinin imzası bulunmaktadır: Cemal Gürsel, Cemal Madanoğlu, Sıtkı Ulay, Fahri Özdilek, Osman Köksal, Sami Küçük, Suphi Gürsoytrak, Kâmil Karavelioğlu, Suphi Karaman, Muzaffer Yurdakuler, Kadri Kaplan, Mustafa Kaplan, Mehmet Özgüneş, Orhan Kabibay, Orhan Erkanlı, Muzaffer Özdağ, Rıfat Baykal, Fazıl Akkoyunlu, Ahmet Er, Alparslan Türkeş, Numan Esin, İrfan Solmazer, Şefik Soyuyüce, Muzaffer Karan, Münir Köseoğlu ve Dündar Taşer. Alparslan Türkeş'in ilave olarak bir teklifi daha bulunmaktadır. Buna göre 4 yılın sonunda gidilecek seçimlerde CHP'nin karşısına Millî Birlik Partisi olarak çıkılmalıdır. Bu teklif de Komite tarafından kabul edilmiştir.⁵⁰¹

⁵⁰⁰ Örtülü, *Üç İhtilâlin Hikâyesi* [13 Kasım, 22 Şubat, 21 Mayıs], ss. 8-10.

⁵⁰¹ Örtülü, *Üç İhtilâlin Hikâyesi* [13 Kasım, 22 Şubat, 21 Mayıs], ss. 21-25.

Her ne kadar 25 üyenin desteğinden bahsedilse de MBK içerisinde daha geniş bir ayrışmadan söz edilmesi doğru olacaktır. Erdoğan Örtülü, bu dönemde MBK içerisinde 4 grubun varlığından bahsetmekte ve bunları 14'ler, 11'ler, 7'ler, 5'ler şeklinde sıralamaktadır. 14'ler: Alparslan Türkeş, Orhan Kabibay, Orhan Erkanlı, Muzaffer Özdağ, Rıfat Baykal, Fazıl Akkoyunlu, Ahmet Er, Dünder Taşer, Numan Esin, İrfan Solmazer, Şefik Soyuyüce, Muzaffer Karan, Münir Köseoğlu ve Mustafa Kaplan; 11'ler: Ahmet Yıldız, Haydar Tunçkanat, Şükran Özkaya, Selahattin Özgür, Emanullah Çelebi, Sezai O'kan, Fikret Kuytak, Vehbi Ersü, Mucip Ataklı, Refet Aksoyoglu ve Ekrem Acuner; 7'ler: Sami Küçük, Suphi Gürsoytrak, Kâmil Karavelioglu, Suphi Karaman, Muzaffer Yurdakuler, Mehmet Özgüneş ve Kadri Kaplan; 5'ler: Cemal Gürsel, Cemal Madanoğlu, Fahri Özdilek, Sıtkı Ulay ve Osman Köksal. Bu gruplar arasında 14'ler, hemen seçimlere gitmeyip iktidarda kalmayı planlamaktadır ve komiteye hâkim grup olarak görülmektedir. 11'ler, CHP'yle yoğun temas içerisinde bulunmakta ve bundan dolayı seçimlerin en kısa zamanda yapılmasını talep etmektedir. 7'ler, diğer büyük 2 grup arasında denge unsuru olarak yer almaktadır. 5'ler ise genellikle 14'lerle ortak fikirlere sahiptir.⁵⁰² Ancak bu grupların kendi içerisinde fikrî olarak homojen yapıda olmadığını, her konuda net bir fikir birliğine sahip olmadıklarını da belirtmek gerekir.⁵⁰³

Komite toplantılarında konuşulanların İnönü'nün kulağına gitmesi zaman içerisinde MBK'nin önemli gündemlerinden biri haline gelmiştir. Öyle ki toplantılarda MBK üyelerine hizmet eden sağır ve dilsiz odacılardan şüphe edilmiş ve odacılar yeniden muayeneye gönderilmiştir. Bu girişim sonuç vermeyince toplantı salonunda dinleme cihazları olabileceğinden şüphelenilmiş ve bunun için Emniyet'ten uzmanlar gelip salonu aramışlardır. Ancak bu uzmanlar da bir neticeye varamamıştır. İşin aslı bir süre sonra ortaya çıkmıştır. Buna göre, bazı MBK üyeleri toplantı sonrasında bizzat İnönü'ye giderek malumat vermektedir. İlerleyen süreçte MBK toplantısı bitiminde Ahmet Yıldız, “Arkadaşlar, İsmet Paşa ile görüşmeye gidiyorum, söyleyecek bir şeyiniz var mı?” demekte sakınca görmemektedir.⁵⁰⁴

⁵⁰² Örtülü, *Üç İhtilâlin Hikâyesi* [13 Kasım, 22 Şubat, 21 Mayıs], ss. 25-26.

⁵⁰³ Erdoğan Örtülü'nün bahsettiği grupların birbiri arasında geçirgenlik gösterdiğini ifade edebiliriz. Örneğin; Metin Toker'in aktardığına göre Ahmet Yıldız'ın İnönü'yle teması bulunmasına rağmen Yıldız Ekim ayı itibarıyla Türkeş grubuna daha yakındır. Bkz. Toker, *Yarı Silahlı, Yarı Kûlahlı Bir Ara Rejim* [1960-1961], s. 174.

⁵⁰⁴ Örtülü, *Üç İhtilâlin Hikâyesi* [13 Kasım, 22 Şubat, 21 Mayıs], s. 15.

Erdoğan Örtülü'nün iddiasının aksine, kaleme aldığı hatıratında Ahmet Yıldız, MBK toplantılarında konuşulanların İnönü'ye hangi yolla aktarıldığından habersiz gözükmetedir.⁵⁰⁵ Buna rağmen Komite içerisinde CHP'ye yakınlıktan da sıkı bağı bulunan üyelerin olduğu bir bedahettir. MBK içerisinde CHP'nin siyasi emellerine kanallıze olan üyelerin faaliyetlerinin karşısında Türkeş grubunun MBK'deki faaliyetleri, komitedeki gerginliğin daha da artmasına yol açmıştır.

14'lerin lideri konumundaki Alparslan Türkeş, sahip oldukları fikirleri duyurabilecekleri bir gazete kurma düşüncesine sahiptir. Bu gazetenin ileride Millî Birlik Partisi'nin yayın organı hâline gelmesi hedeflenmektedir.⁵⁰⁶ Bu doğrultuda Yapı Kredi Bankası'nın sahibi Kâzım Taşkent'in sponsorluğuyla “Öncü” adında bir gazete çıkarılmıştır⁵⁰⁷. Müşerref Hekimoğlu, gazete adının ilk olarak “Yeni Işık” şeklinde belirlendiğini ifade etmektedir.⁵⁰⁸ Alparslan Türkeş, gazetenin kuruluş amacını MBK'ye sözcülük yapması ve girişilecek reformların anlatılması olarak açıklamaktadır. Yayın işlerini Ziya Tansu'ya tevdi eden Alparslan Türkeş, gazetenin kuruluşundan Cemal Gürsel'in de haberi olduğunu belirtmiştir. Ancak bu girişim MBK'nin bazı üyeleri tarafından tepkiyle karşılanmıştır.⁵⁰⁹

Türkeş grubunun öncülüğünde kurulan kurumlardan biri 18 Ağustos'ta kurulan “Türk Kültür Dernekleri”dir. Türk Kültür Dernekleri Genel Başkanı Şahap Homriş açılış konuşmasında, derneğin partisi fark etmeksizin Türk milletinin tamamına hizmet edeceğini vurgulamıştır. Bu aynı zamanda, parti organı gibi davranan Halkevlerinden daha farklı bir misyonu ifa edeceğini göstermektedir.⁵¹⁰ Numan Esin, CHP'nin bir organı gibi faaliyet gösterdikleri için Halkevlerini açamadıklarını, bunun yerine yeni bir isimle Türk Kültür Derneklerinin kurulduğunu ifade etmiştir.⁵¹¹ Alparslan Türkeş daha sonraları birkaç defa bu derneğin maksadını açıklamıştır. Bu açıklamalardan birine göre Türk Kültür Dernekleri; “Türk gençliğini

⁵⁰⁵ Ahmet Yıldız, *İhtilalin İçinden Anılar, Değerlendirmeler*, 1. Baskı, İstanbul: Alan Yayıncılık, 2001, ss. 185-186.

⁵⁰⁶ Örtülü, *Üç İhtilâlin Hikâyesi [13 Kasım, 22 Şubat, 21 Mayıs]*, s. 31.

⁵⁰⁷ Örsan Öymen, *Bir İhtilâl Daha Var [1908-1980]*, 5. Baskı, İstanbul: Milliyet Yayınları, 1987, s. 288.

⁵⁰⁸ Hekimoğlu, *27 Mayıs'ın Romanı*, ss. 50-51.

⁵⁰⁹ Turgut, *Şahinlerin Dansı [Türkeş'in Anıları]*, ss. 244-245.

⁵¹⁰ Ferit Salim Sanlı, *Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi'nden Milliyetçi Hareket Partisi'ne [Tarihi Süreç, İdeoloji ve Politika (1960-1969)]*, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2019, ss. 170-173.

⁵¹¹ Esin, *Devrim ve Demokrasi [Bir 27 Mayısçının Anıları]*, s. 143.

Marksist ve bölücü ideoloji tesirlerine karşı uyarmak, onları millî kültürle yoğurmak, teşkilâtlandırmak”⁵¹² amacıyla kurulmuştur.⁵¹³ Bir diğer açıklamasına göre ise halk ile aydınları birbirine yakınlaştırmak ve kaynaştırmak, halka yeni bir hayat görüşü vermek, toplum için kültür-sanat çalışmaları planlayıp yürütmek maksadıyla kurulmuştur. Kısa süre içerisinde, taşınması mümkün sinema makinelerinden oluşan 20 gezici grup oluşturulmuş ve bunların köy köy gezmesi sağlanmıştır.⁵¹⁴

13 Kasım öncesinde MBK’nin son gündemlerinden biri de “*Ülkü ve Kültür Birliği*” projesidir. Ekim sonuna doğru Alparslan Türkeş tarafından kamuoyuna duyurulan projenin temel hedefi⁵¹⁵ milleti cehaletten kurtarmaktır.⁵¹⁶ Ülkü ve Kültür

⁵¹² Turgut, *Şahinlerin Dansı [Türkeş’in Anıları]*, s. 270.

⁵¹³ Alparslan Türkeş’in, Türk Kültür Dernekleri’nin kuruluş amacıyla ilgili yaptığı bu açıklamada saydığı niteliklerin, ileri tarihlerde kurulacak olan Ülkü Ocakları’nın kuruluş maksadıyla benzeştiği görülmektedir.

⁵¹⁴ Alparslan Türkeş, Rifat Baykal, Muzaffer Özdağ, *Bazı Gerçekler [Savunmalar]*, 1. Baskı, İstanbul: Anıl Yayınevi, 1964, ss. 6-7.; Türk Kültür Derneklerinin İstanbul şubesi için belirlenen kurucu heyeti Nihal Atsız tespit etmiştir. (Bkz. Altan Deliorman, *Tanıdığım Atsız*, 2. Baskı, İstanbul: Orkun Yayınları, 2000, ss. 142-143.) Dolayısıyla bu derneğin faaliyetlerinde Türkçü isimlerin dahil olmasının planladığı ifade edilebilir.

⁵¹⁵ Ülkü ve Kültür Birliği’nin amacı 23 maddede toplanmıştır. Buna göre:

“Teşkilat:

1. Atatürkçü ruh ve ülkü yolundaki devrim idealini yayacaktır,
2. En küçüğünden en büyüğüne bütün sosyolojik birimleri milli bilinç etrafında toplayacaktır,
3. Çalışma heyecanı aşılayıp, verimliliği yükselecektir,
4. Yabancı ideolojiler ve yobazlarla mücadele edecektir,
5. Devrimci aydınları ve örgütleri aynı amaç için bir araya getirecek, aydın gençliği hazırlayacaktır,
6. Kültürel alanlardaki çalışmaları ve sonuçlarını milli bünye ve ekonomik düzene uyarlamaya çalışacaktır,
7. Kent ile köy arasındaki kültürel uçurumu kapatacak ve devrimi, hakiki ve aydınlık manasıyla dini, köye sokacaktır,
8. Milli Eğitim seferberliğini örgütleyecektir,
9. Ülkede dil birliğini sağlayacaktır,
10. Milli Kültür doğrultusunda güzel sanatları yayıcı çalışmalar yapacaktır,
11. Tıbbın sosyalleştirilmesi çalışmalarına katkıda bulunacaktır,
12. Tarım faaliyetlerinde girişilecek hamleleri destekleyecektir,
13. İmar ve İskan çalışmalarını destekleyecek, aydınları bu hareketleri desteklemeye çağıracaktır,
14. Teşkilat, köy ve diğer küçük yerleşim birimlerindeki sosyal ve ekonomik örgütlenmeleri destekleyecektir,
15. Ahlakın gelişmesine çalışacaktır,
16. Gençliğin ve ailenin çağdaş, inkılapçı bir ahlak ile yetişmesi için çalışacaktır,
17. Beden terbiyesini yaygınlaştıracaktır,
18. Kültür faaliyetlerini yaygınlaştıracaktır,
19. Basın ve yayın organlarından günlük siyasi etkileri ve dar ve maksatlı görüşleri silecektir,
20. Köylere yapılacak yatırımların burada daha kolay ve etkin girmesini sağlayacaktır,
21. Particiliğin demokrasi ruhuna uygun gelişmesi için çalışacaktır,
22. Sosyal yardımlaşma duygusunu artıracaktır,
23. Devrimlerin geniş kitleler tarafından benimsenmesini sağlayacaktır.” Bkz. Özdağ, *Menderes Döneminde Ordu-Siyaset İlişkileri ve 27 Mayıs İhtilali*, s. 365.

Birliği'nin hazırlığını Kurmay Albay Muhterem Seral başkanlığındaki bir kurul yapmıştır. Akademi'de Harp Tarihi hocalığı yapmış Muhterem Seral, bu yönüyle Komite üyeleri tarafından da tanınan ve takdir edilen bir subaydır. Komite sekreterliğine bağlı olarak çalışacak kurulla bu bakımdan Orhan Erkanlı ilgilenmiştir.⁵¹⁷ Ülkü ve Kültür Birliği Kanun teklifi Kasım ayı başında Orhan Erkanlı, Numan Esin, Sami Küçük, şefik Soyuyüce, Sezai O'kan ve Kadri Kaplan'ın imzalarıyla MBK'ye sunulmuştur. Tasarıya göre; Millî Eğitim Bakanlığı, Diyanet İşleri Başkanlığı, Basın-Yayın Genel Müdürlüğü ve Vakıflar Genel Müdürlüğü, Ülkü ve Kültür Birliği Başkanlığına bağlanacaktır. Tasarı incelenmek üzere Devlet Bakanlığı, Basın-Yayın ve Turizm Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Maliye Bakanlığı ve Millî Eğitim Bakanlığına gönderilmişse de kısa sürede kamuoyunun gündemine yerleşmiştir. Tasarıyı Alparslan Türkeş'in hazırlattığının konuşulması, tasarıya yönelik tepkilerin gelmesine sebep olmuştur.⁵¹⁸ Ancak Alparslan Türkeş daha ileri tarihlerde, tasarıyı kendisinin hazırlamadığını, kendisi tasarıyı görünce sadece tasvip ettiğini belirtmiştir.⁵¹⁹ Gazeteci Bülent Ecevit, kanun tasarısının demokrasiyle bađdařmadıđını⁵²⁰; Özcan Ergüder, teşkilatın Mısır'daki Millî İstikamet Bakanlığına benzediğini; Çetin Altan, teşkilat faaliyetlerinin fertleri tek tipleştireceğini ifade etmektedir. *Akis*'te tepki gösterilen husus ise Ülkü ve Kültür Birliği Dış Türkler Masasıyla ilgilidir. Buna göre bu masanın faaliyetlerinin, başka devletlerin egemenlik haklarına müdahale şeklinde algılanması mümkündür. Bu gibi gerekçelerle tasarı tepki çekmiş, 13 Kasım sonrasında ise Komite'nin gündeminden çıkarılmıştır.⁵²¹ Basının karşı tazyiğini önlemek maksadıyla, *Ulus gazetesi* yazarı Bülent Ecevit'le dostluğu bulunan Taşer, bu konu hakkında Ecevit'le görüşmüştür.⁵²²

⁵¹⁶ Sanlı, *Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi'nden Milliyetçi Hareket Partisi'ne [Tarihî Süreç, İdeoloji ve Politika (1960-1969)]*, ss. 184-185.

⁵¹⁷ İpekçi ve Coşar, *İhtilâlin İçyüzü*, ss. 370-371.

⁵¹⁸ Özdağ, *Menderes Döneminde Ordu-Siyaset İlişkileri ve 27 Mayıs İhtilali*, ss. 363-366.

⁵¹⁹ Oral alışlar, *Liderler Hapishanesi*, 1. Baskı, İstanbul: Kaynak Yayınları, 1986, s. 199.

⁵²⁰ Bülent Ecevit ve Abdi İpekçi ile Numan Esin, Sami Küçük ve Muzaffer Özdağ 11 Kasım'da Atatürk Orman Çiftliği'nde buluşup Ülkü ve Kültür Birliği üzerine tartışmışlardır. Esin; Kemalizmin Türk toplumuna iyi anlatılmadığını, çıkış noktalarının burası olduğunu ifade etmiş ve ardından bu tasarının neresine karşı çıktıklarını sormuştur. Gazetecilerin cevabı ise şöyledir: "*Tekdüze bir düşünce akımı olarak gelişmek durumunda kalır. İktidar da sizden güç alacağı için yeterince etkili olmayabilir. Sonra faşist bir düzenlemeye dönüşür.*" Bkz. Esin, *Devrim ve Demokrasi [Bir 27 Mayısçının Anıları]*, s. 143.

⁵²¹ Sanlı, *Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi'nden Milliyetçi Hareket Partisi'ne [Tarihî Süreç, İdeoloji ve Politika (1960-1969)]*, ss. 187-189.

⁵²² Necdet Pekmezci, *Mankurtlar [Öteki Devletin Askerleri]*, 1. Baskı, Ankara: Tanyeri Kitap, 2012, ss. 22-23.

Bülent Ecevit'in iddiasına göre, Taşer ve Muharrem Seral kendisini bir gün Meclis'e çağırması⁵²³ ve yazdığı yazılarla ilgili ilk olarak ikna etmeye çalışmış; ancak bu mümkün olmayınca tehdit etmişlerdir.⁵²⁴ Başka bir hatıra da geçtiği tespit edilmemiş olsa da Hikmet Tanyu'nun Taşer'den aktardığına göre Türkeş grubunun planlarından biri de Ayasofya'yla ilgilidir. Taşer'in ifadesine göre, Türkeş grubu tasfiye edilmese ve 1 hafta daha MBK'de kalmış olsa "*Ayasofya Camii ibadete açılmıştır,*" şeklindeki net ifadeyle bir kararname yayınlanarak Ayasofya yeniden camii statüsü kazanacaktır.⁵²⁵ Taşer'in 1 haftalık süreye dikkat çekmesi, bu konudaki hazırlıkların önemli bir kısmının tamamladığına da işaret etmektedir. Ayasofya bahsine MBK'nin diğer gruplarının yaklaşımı bilinmediği için bunu kısmen dışarıda bırakmak suretiyle Türkeş grubunun yürüttüğü yahut onlara mal edilen bu tasarılar ele alındığında 13 Kasım'ı hazırlayan unsurlar arasında oldukları görülecektir. Bunların yanında 13 Kasım'a gidilen süreçte MBK içerisinde oluşan dengeler, tasfiyenin gerekçelerinin bir kısmını meydana getirmiştir.

MBK içerisinde, seçimlere gidilerek iktidarın devredilmesi ve MBK idaresinin bir süre daha görevde kalması ikileminde yaşanan tartışmalardan birini Taşer aktarmaktadır. İktidarın sivil idareye, yani başka bir deyişle CHP'ye devrini savunan Cemal Madanoğlu, düşüncesinin gerekçesini şöyle açıklamaktadır: "*... koca bir devlet biz bunu anlayamayız, Tümen değil, Kolordu değil ki bir yerde toplayıp göresin, Edirne'den Kars'a kadar bir memleket Valisi var Mal müdürü var, Noteri var verelim birine kurtulalım bu dertten.*"⁵²⁶ Cemal Madanoğlu'na göre devlet idaresinde ehil olmayan MBK mensuplarının vazifesi, DP'yi alaşağı edip iktidarı, devlet idaresinde ehil olarak gördüğü CHP'ye teslim etmektir.

---

⁵²³ Necdet Pekmezci'nin Şubat 2005'te Bülent Ecevit'le yaptığı görüşmede Ecevit, bir eve davet edildiğini ifade etmiştir. Bkz. Pekmezci, *Mankurtlar, [Öteki Devletin Askerleri]*, s. 23.

⁵²⁴ Çalışlar, *Liderler Hapishanesi*, s. 199.; Cüneyt Arcayürek, *Yeni İktidar Yeni Dönem 1951-1954 [Açıklıyor-2]*, 2. Baskı, İstanbul: Bilgi Yayınevi, 1985, ss. 95-96.; Necdet Pekmezci'nin yaptığı görüşmede Bülent Ecevit, Dündar Taşer'le buluşmasından şu sözlerle bahsetmiştir: "*Hiç kimse bilmez ama Ülkü Kültür Birliği Projesi'ne karşı ciddi yazılar yazdım. Eleştiriler yönelttim. O tarihte Dündar Taşer yakın dostumdu. Dündar Bey aracılığı ile bir eve davet edildim ve orada projeye karşı yazı yazmamam konusunda uyarıldım. Ben bunu tehdit olarak algıladım. Ama yine de doğru bildiğim yoldan döndüm. Ve Millî Birlik Komitesi'nden 14'lerin tasfiye edilmesinde önemli rol oynadım.*" Bkz. Pekmezci, *Mankurtlar, [Öteki Devletin Askerleri]*, s. 23.

⁵²⁵ Hikmet Tanyu, "*Bir Hatıra ve Teklifler*", Devlet, 10 Temmuz 1972.

⁵²⁶ Taşer, *İhtilâl ve Sonrası*, s. 12.; Cemal Madanoğlu, bu sözlerine benzer bir düşünceye 27 Mayıs 1960 günü harekât başarılıktan sonra da sahiptir: "*“Ne yapacağız yahu” diyorum. 5-10 subayla koca devleti nasıl hale yola sokacağız. Bütün düşünce kafamda. Bu düşünceyle geziniyorum. Adeta neşem kaçtı.*" Birand, Dündar ve Çaplı, *Demirkırat [Bir Demokrasinin Doğuşu]*, s. 214.

Eylül ayının başında Komite içerisinde, iktidarda kalıp gerekli reformları yapmayı tasarlayan grup ile en kısa sürede seçime giderek iktidarı sivillere teslim etmeyi tasarlayan grup belirgin bir şekilde görülürken bu iki gruba da dahil olmayan çok sayıda Komite üyesi mevcuttur. Ancak ilerleyen süreçteki yurt gezileri ve o esnada Alparslan Türkeş'in Başbakanlık Müsteşarlığı görevinden alınması, sonrasındaki Kurucu Meclis tartışmaları neticesinde komitedeki ikilik daha da su yüzüne çıkmıştır.⁵²⁷ Tabii senatörlük planını Komite'de işletemeyen CHP'nin ortaya koyduğu Kurucu Meclis fikrinin tatbiki ancak Türkeş grubunun onayıyla mümkün olacaktır. Yani bir başka ifadeyle, Türkeş grubunun müsaadesi olmadan Kurucu Meclis Yasası'nın Komite'den geçmesi mümkün gözükmemektedir. Bu durumdan çıkartılacak bir başka mânâ da Kurucu Meclis çalışmalarına engel olacak Türkeş grubunun tasfiyesi için yeterli gerekçenin birikmesiyle ilgilidir.⁵²⁸ Her ne kadar Alparslan Türkeş, Başbakanlık Müsteşarlığından ayrılmışsa da bu durum, grubunun üzerindeki baskıyı azaltmaya yetmemiş⁵²⁹; yeni gündemlerle beraber bu baskı daha da artmıştır.

Oluşan ve sürekli olarak değişmeye devam eden dengeler neticesinde Türkeş grubu da bazı tedbirler almaya başlamıştır. Âmil Artus'a göre, Alparslan Türkeş Başbakanlık Müsteşarlığından ayrılmasının ardından arkadaşlarıyla birlikte yurt gezilerini sıklaştırmış ve gittikleri yerlerdeki askerî birliklerle temas kurmuştur.⁵³⁰ Bu doğrultuda Taşer, Ankara'da bulunan Zırhlı Birlikler Okulu'ndaki Tank Taburu'yla irtibatını devam ettirmiş ve bunun yanında, çoğu gece karargâhta kalıp orada yatarak teyakkuz halinde kalmıştır.⁵³¹ Buna karşın diğer grup da benzer hazırlıklar içerisinde. Bu durum iki taraf arasında gergin bir hava oluşmasına sebep olmuştur. Yine bu tarihlerde bazı tank birlikleri Yeni mahalle istikametine

⁵²⁷ İpekçi ve Coşar, *İhtilâlin İçyüzü*, ss. 342-345.

⁵²⁸ Örtülü, *Üç İhtilâlin Hikâyesi [13 Kasım, 22 Şubat, 21 Mayıs]*, ss. 52-54.

⁵²⁹ Talat Aydemir, Türkeş'in Başbakanlık Müsteşarı olmasının ve orada hâkim durumda bulunmasının ilerisi için bir tehlike olarak görüldüğü ve herkesi ürküttüğünü ifade etmiştir. Bkz. Aydemir, *Hâtıratım*, s. 54.; Örtülü, Türkeş'in istifası hakkında bir ihtimali ileri sürmektedir. Buna göre Türkeş, Başbakanlık Müsteşarlığından istifa ederek CHP'nin, üzerindeki baskısını bertaraf etmeye çalışmış ve faaliyetlerini Komite içerisinde daha güçlü konuma gelerek sürdürmeye planlamıştır. Bkz. Örtülü, *Üç İhtilâlin Hikâyesi [13 Kasım, 22 Şubat, 21 Mayıs]*, ss. 52-54.

⁵³⁰ Milliyet, "İhtilâlin Adalet Bakanı Amil Artus'un Anıları", 25 Mayıs 1987.

⁵³¹ Sami Küçük de Taşer'in çoğu gece Tank Taburunda yattığını teyit etmiş ve "küçük küçük birliklerden medet umuyorlar," diyerek bu teyakkuz halini hafife almıştır. Bkz. Küçük, *Rumeli'den 27 Mayıs'a [İhtilâlin Kaderini Belirleyen Köşk Harekâtı]*, s. 223.

sevk edilmiştir.⁵³² Bu sevk, Taşer komutasında yapılmış olması kuvvetli ihtimaldir. Bunun yanında Alparslan Türkeş de Komite içerisindeki gelişmeleri yakından takip ederek bu gelişmelere göre kendi hareketlerini planlamıştır.

Ekim ayında MBK'nin istikbali açısından önemli ve gizli bir görüşme yapılmıştır. Afet İnan'ın Kızılay'daki evinde Ekrem Acuner, Fikret Kuytak, İsmet İnönü ve İsmet Rüştü Aksal buluşmuştur.⁵³³ Taşer, bu görüşmede icra planının tespit edildiğini ifade etmektedir. Yine Taşer'e göre bu görüşmeye katılan MBK üyeleri ihanet ederek, İnönü'den tabii senatör olmak vaadini almışlardır. Türkeş grubunun haberdar olmadığı bu görüşmenin ardından uzlaşma sağlanmak istenmiş, barışma yeminleri edilmiştir. Bunun neticesinde de Türkeş grubuna bağlı alarm durumundaki kışalar istirahate geçmiştir.⁵³⁴ Metin Toker'e göre bu görüşmede Cemal Gürsel, İnönü'den cumhurbaşkanlığı garantisi almıştır.⁵³⁵ Bu garanti aynı zamanda İnönü'nün emellerine engel olabilecek potansiyeldeki Türkeş grubunun Cemal Gürsel tarafından daha kolay şekilde gözden çıkarılması mânâsına gelmektedir.

Taşer'in bahsettiği “*uzlaşma teklifleri*” ve “*barışma yeminleri*” ifadelerinin kastı kuvvetle muhtemel 23 Ekim'de yapılan toplantıdır. 23 Ekim'deki toplantı öncesinde Suphi Karaman'ın bir girişimi söz konusudur. Komite'deki gerilim sürerken Suphi Karaman, iki grup arasında arabuluculuk yapmak istemiştir. Eski arkadaşları Orhan Kabibay ve Sami Küçük'ü bu doğrultuda 14 Ekim günü İstanbul'da bir araya getirmiştir. Olumlu geçen görüşme neticesinde Ankara'da iki gruptan da geniş katılımın olacağı bir toplantının yapılmasına karar verilmiştir. 23 Ekim günü Meclis'teki bir odada yapılan toplantıya Alparslan Türkeş, Orhan Kabibay, Suphi Karaman, Orhan Erkanlı, Numan Esin, Muzaffer Özdağ, Sami Küçük, Sezai O'kan, Osman Köksal, Mucip Ataklı, Ekrem Acuner ve Fikret Kuytak katılmıştır. Aralarındaki sorunların tartışıldığı toplantıdan, referandum kararı çıkmıştır. Buna göre; reformlara duyulan ihtiyaç iki grup tarafından da kabul edilmiş ve 29 Ekim 1961'e kadar gerekli reformları yaparak iktidar sivillere devredilmesi kararlaştırılmıştır. Bu esnada bir de Kurucu Meclis teşekkül edecektir. Şayet 29 Ekim

⁵³² İpekçi ve Coşar, *İhtilâlin İçyüzü*, s. 349.

⁵³³ İnönü'nün, günlüğüne aldığı notlardan da bu buluşma teyit edilmektedir. Buna göre, buluşma 18 Ekim'de gerçekleşmiş ve 20.30'dan 00.00'a kadar sürmüştür. Bkz. İnönü, *Defterler [1919-1973]*, s. 582.

⁵³⁴ Dündar Taşer, “*Siz Değil misiniz?*”, Devlet, 27 Temmuz 1970.

⁵³⁵ Toker, *Yarı Silahlı, Yarı Kûlahlı Bir Ara Rejim [1960-1961]*, s. 173.

1961'e kadar gerekli görülen reformlar tamamlanamazsa bir referanduma gidilerek vatandaşın oyuna başvurulacak ve buna göre MBK bir dönem daha iktidarda kalacaktır. Bir nebze uzlaşma sağlandığı görülse de iki taraf arasında güven tesis edilememiştir.⁵³⁶

Talat Aydemir'in Osman Köksal'dan dinlediğine göre, Alparslan Türkeş henüz Başbakanlık Müsteşarıyken karşı gruba yönelik bir tasfiye düşüncesine sahiptir. Osman Köksal, Alparslan Türkeş'in Başbakanlık'taki odasına girdiğinde Türkeş, Taşer, Orhan Kabibay ve Dündar Seyhan'ı hararetli bir tartışma içerisinde bulmuştur. Tartışma, Komite'de kendi fikirlerine uymayan üyelerin nasıl ekarte edileceği üzerinedir. Osman Köksal bu fikirlere katılmayarak, "*Otuz sekiz kişi geldik, otuz sekiz kişi gideriz,*"⁵³⁷ demiş ve odadan ayrılmıştır.⁵³⁸ Alparslan Türkeş'le aynı kanaatte olan ve bu doğrultuda kendisiyle temas eden başka bir isim ise Dündar Seyhan'dır.⁵³⁹ Dündar Seyhan, Eylül başında Komite içerisindeki çekişmelere bakmış ve harekete geçilmesine kanaat getirmiştir. Dündar Seyhan'a göre 6 yıl gece gündüz çalışarak yaptıkları ihtilâl, iktidarın CHP'ye devri için yapılmamıştır. Dündar Seyhan, bu düşüncesini Komite'deki yakın arkadaşları Alparslan Türkeş, Orhan Kabibay ve Orhan Erkanlı'ya açmış ve görüşme neticesinde, Komite'deki CHP yanlısı 4-5 üyenin yurtdışında bir hizmete gönderilmesine karar vermişlerdir. Ancak bu karar bir süre sonra kendi aralarında tartışmalı duruma düşmüş, Orhan Kabibay'ın muhalefetiyle karşılaşmıştır. Orhan Kabibay'a göre, MBK'nin birliğini sağlamak için çare bulunması mümkündür. Böylece bir süre daha beklenmesi kararlaştırılmıştır. Bu konu ilerleyen süreçte Alparslan Türkeş tarafından yeniden gündeme getirilmiştir. Kasım ayı başında İstanbul Üniversitesi'nin açılışı için İstanbul'a giden Alparslan Türkeş, Orhan Erkanlı, Orhan Kabibay, Numan Esin ve İrfan Solmazer, Türkeş'in teklifiyle baş başa görüşmek üzere vilayetten bir araç

⁵³⁶ Erol Maraşlı, *Darbe İçinde Darbe [13 Kasım 1960 / Ondörtler Olayı]*, 1. Baskı, İstanbul: Bilgeoğuz Yayınları, 2010, s. 121.

⁵³⁷ Osman Köksal bu sözlerine rağmen, kısa bir süre sonra Türkeş grubunu tasfiye eden isimler arasında yer alacaktır.

⁵³⁸ Aydemir, *Hatıratım*, s. 58.

⁵³⁹ Dündar Seyhan, ihtilâl öncesinde gönderildiği Amerika'dan 27 Mayıs'tan kısa süre sonra dönmüştür. Dönüşü sonrasında Alparslan Türkeş'le yakınlık kurmuştur. Bkz. Seyhan, *Gölgedeki Adam*, s. 207.; Ahmed Emin Yalman, Komite'nin bölünmesinde iki albayın büyük etkisi olduğunu ifade etmiştir. Bunlar, Albay Dündar Seyhan ve Albay Halim Menteş'tir. İki albay yurtdışı görevlerinden dönmüş; Dündar Seyhan, Alparslan Türkeş'in yanında taraf alırken Halim Menteş ise Cemal Gürsel'in yanında yer almıştır. Bkz. Yalman, *Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim 2 [1922-1971]*, s. 1703.

olarak Bebek sahiline gelmişler ve araç içerisinde görüşmeye başlamışlardır. Alparslan Türkeş, MBK'nin CHP'li kanadıyla olan problemi çözmek için mutlak müdahale yapılarak direksiyonu ellerine almaları gerektiğini ifade etmiştir. Alparslan Türkeş'in teklifinin değerlendirilmesinin ardından bu teklif doğrultusunda ortaya koyacakları stratejiyi belirlemişlerdir. Alparslan Türkeş'e, Cemal Gürsel'in karşı çıkabileceğini hatırlatıp onunla görüşmeyi teklif etmişlerse de Türkeş bu teklifin Gürsel'i kuşkulandırabileceğini düşünerek sakıncalı bulmuştur. Görüşme neticesinde bir sonraki hafta Çarşamba veya Cuma günü için operasyon kararı alınmış ve ertesi gün 12'de Yeşilköy Askerî Havaalanı'nda buluşmak üzere sözleşmişlerdir.⁵⁴⁰ Ertesi gün havaalanına giden Alparslan Türkeş, o esnada arkadaşlarının Florya Köşkü'nde Cemal Gürsel'le görüştüğünün haberini almıştır.⁵⁴¹ Böylece bir gün önce aldıkları operasyon kararı da iptal olmuştur.⁵⁴² Muzaffer Özdağ ise 3 Kasım'da yapılan başka bir toplantıdan bahsetmektedir. Alparslan Türkeş, Numan Esin, Ahmet Er, İrfan Solmazer, Rıfat Baykal, Fazıl Akkoyunlu, Kâmil Karavelioğlu, Mustafa Kaplan ve Taşer, Muzaffer Özdağ'ın evinde bir araya gelmiştir. Bu isimler arasında Kâmil Karavelioğlu tam mânâsıyla bu grubun içerisinde yer almasa da bu gruba yakın bir görüntü çizmektedir. Alparslan Türkeş, MBK'nin 5 üyesinin 10 Kasım'da tasfiye edilmesini teklif etmiş ancak toplantı neticesinde net bir karar çıkmamıştır.⁵⁴³ Böylece Alparslan Türkeş'in planladığı tasfiye bir türlü gerçekleşmemiştir.⁵⁴⁴

Gelişmelere Taşer zaviyesinden bakıldığında ise Alparslan Türkeş'in fikirleriyle paralellik görülecektir.⁵⁴⁵ Ekim ayında Taşer'in başından geçen bir hadise

⁵⁴⁰ Alparslan Türkeş'in aktardığı görüşmeyle Numan Esin'in aktardığı görüşme arasında bazı farklılıklar mevcuttur. Numan Esin; görüşmenin Bebek değil Arnavutköy'de yapıldığını ve görüşmede bir karara varılmadığını ifade etmektedir. Bkz. Esin, *Devrim ve Demokrasi [Bir 27 Mayısçının Anıları]*, s. 168.

⁵⁴¹ Turgut, *Şahinlerin Dansı [Türkeş'in Anıları]*, ss. 271-273.

⁵⁴² Alparslan Türkeş, 11 Haziran 1962'de Orhan Kabibay'a yazdığı mektupta bu hadisenin detaylarını açıklamaktadır. Buna göre Alparslan Türkeş; Orhan Kabibay ve Orhan Erkanlı'nın uzlaşma ve anlaşma yolu aramak düşüncesinden dolayı onların iştirak etmeyeceği bir harekâta girişmek istememiştir. Başlarına gelen 13 Kasım hadisesinin sebebini, arkadaşlarının kendi sözünü dinlememelerine bağlamaktadır. Bkz. Metin, *İhtilâlciler Hesaplaşıyor [Belgelerle 27 Mayıs-Ondörtler ve Dündar Taşer]*, ss. 363-365.

⁵⁴³ Özdağ, *Menderes Döneminde Ordu-Siyaset İlişkileri ve 27 Mayıs İhtilali*, s. 362.

⁵⁴⁴ Orhan Erkanlı, Alparslan Türkeş'in teklifini kabul etmiş olmaları halinde 13 Kasım hadisesinin yaşanmayacağını düşünmekte ve bu konuda bir özeleştirî yapmaktadır. Ona göre, 13 Kasım hadisesi kendi iyimserliklerinin bir sonucu olmuştur. Bkz. Erkanlı, *Anılar Sorunlar Sorumlular*, s. 148.

⁵⁴⁵ 13 Kasım tasfiyesi öncesi Taşer'in, Komite'nin birliğine yönelik daha iyimser düşüncelere sahip olduğunu gösteren ifadeler de mevcuttur. Ergun Göze'nin, Taşer'den aktarımı buna örnek gösterilebilir: ““Ergun Bey, bizim grubun tek vurucu gücü benim emrimdeki tank birliğiydi... 13 Kasım'dan kısa bir zaman önce Türkeş bana:

hem Taşer'in olaylara bakışını hem de Komite içerisindeki gerilimi ortaya koymaktadır. Mucip Ataklı, Emanullah Çelebi, Fazıl Akkoyunlu, Taşer ve başka Komite üyelerinin de bulunduğu bir ortamda Ataklı, DP'lilerin infazının nasıl yapılacağını sormuştur. Taşer ise Mucip Ataklı'ya, mahkemenin henüz kararını vermediğini, ölüm kararı verileceğinden nasıl emin olabildiğini sormuştur. Mucip Ataklı, ölüm kararı verileceğinde diretince Taşer yeniden itiraz etmiştir. Mucip Ataklı ise buna itiraz edecek olanı alının ortasından vuracağını söyleyerek tehdit etmiştir. Taşer ise Mucip Ataklı'ya, *"Bana bak Ataklı... Biz birbirimizi gayet iyi tanırız. Kimin kaçtığı kimin kovaladığı malûmdur. Otur oturduğun yerde. Senin o ölü koyun gözünü patlatırlar sonra,"*⁵⁴⁶ diyerek karşılık vermiştir. Taşer'e hitaben, *"Zaten siz bir gün bizi paketleyeceksiniz,"* diyen Mucip Ataklı'ya Emanullah Çelebi de arka çıkmış ve o da bazı sözler sarf etmiştir. Bunun üzerine tabancasını çeken Fazıl Akkoyunlu, Emanullah Çelebi'nin üzerine yürümüştür. Taşer'e göre, o gün vahim bir çatışma güçlkle önlenmiştir.⁵⁴⁷ Buradan anlaşılacağı üzere Komite içerisinde silah çekmeye varacak kadar şiddetli tartışmalar yaşanmaktadır. Bunun yanında, *"paketlenme"* endişesi taşıyan Mucip Ataklı'nın, Türkeş grubunun tasfiye planları yahut fikirlerinden haberdar olduğu da anlaşılabilir. Bu örnekteki gibi, bazı hadiseler Komite'deki güvensizlik ortamını pekiştirmiştir.⁵⁴⁸

Talat Aydemir; Alparslan Türkeş'in, Taşer'in hâkim olduğu birliklere fazla bel bağlandığını ifade etmektedir. Ankara'da bulunan Zırhlı Birlikler Okulu'ndaki Tank Taburu'nu bir karargâh gibi kullanan Taşer, buradaki subayları kendi saflarına çekmek için münasebetlerini sıklaştırmıştır.⁵⁴⁹ Taşer'le beraber Orhan Erkanlı da tank birliklerine hâkim gözükmektedir. Aynı zamanda karşı grupta da benzer

---

- Dündar, bunlar bize karşı bir şey hazırlıyorlar, tek güç senin emrinde; aman mukayyet ol, demişti. Ben bunun üzerine "Albayım, onlar bizim beraber yola çıktığımız arkadaşlarımız, bir şey yapmazlar, hem ben onlarla görüşür arada ne gibi bir anlaşmazlık varsa hallederiz, merak etmeyin" dedim." Bkz. Ergun Göze, *Gözümle ve Gönlümle Tanıdıklarım*, 2. Baskı, İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 1993, s. 321.

⁵⁴⁶ Önder, *Yassıada'da Millî İrade Nasıl Mahkûm Edildi*, s. 175.

⁵⁴⁷ Önder, *Yassıada'da Millî İrade Nasıl Mahkûm Edildi*, s. 175.; O dönem Nihal Atsız'ın yakınında bulunan Altan Deliorman'ın aktardığına göre de durum benzerdir. Buna göre; Komite'deki her iki grup da toplantılara tabancalarıyla gelmekte ve çoğu zaman tabancalarını masanın üzerine koyarak konuşmaktadır. Bkz. Deliorman, *Tanıdığım Atsız*, s. 146.

⁵⁴⁸ Orhan Erkanlı, kendilerine yakınlığıyla tanınan komite dışındaki bir albayın içki masasında *"Bunların hepsini paketleyip yurtdışına süreceğiz,"* demesinin işleri karıştırdığını ifade etmektedir. Bkz. Erkanlı, *Anılar Sorunlar Sorumlular*, s. 147.

⁵⁴⁹ Ergun Göze, 13 Kasım öncesinde Taşer'in büyük bir askerî kuvvete sahip olduğunu ifade etmektedir. Bkz. Ergun Göze, *"Vah Dostum Vah"*, Devlet, 26 Haziran 1972.

faaliyetler görülmektedir. Vehbi Ersü sayesinde Süvari Alayı'nı yanlarına çeken grubun sahip olduğu bir diğer önemli kuvvet ise Mucip Ataklı sayesinde ellerinde tuttıkları Hava Kuvvetleri'dir.⁵⁵⁰ Ancak Taşer sadece tank birlikleriyle temas halinde değildir. Taşer, mesai saatleri dışında Harp Okulu'nu ziyaret ederek orada bulunan genç subaylar, bölük ve takım komutanlarıyla görüşmektedir. Dönemin Harp Okulu Komutanı Talat Aydemir bu durumdan rahatsız olmuş ve birtakım önlemler almıştır. Talat Aydemir'e göre bu ziyaretler, Harp Okulu'nu yanlarına çekip bir kuvvet gösterisi yapmak amacıyla gerçekleştirilmektedir.⁵⁵¹

13 Kasım'a yaklaşan dönemde Taşer'in basına yansıyan bazı demeçleri olmuştur. Bunlardan biri Taşer'in, Kurucu Meclis aleyhine verdiği beyanattır. Siyasal Bilgiler Fakültesi tarafından düzenlenen Anayasa Semineri, içlerinde Taşer'in de bulunduğu 6 MBK üyesi tarafından da takip edilmektedir. Seminerin yarısında salondan ayrılan Taşer, kendisini koridorda yakalayan gazetecilere, *"Kurucu Meclis teşkil edildikten sonra Milli Birlik Komitesine ne lüzum kalır?"* şeklinde bir soru yönelterek tepki göstermiştir.⁵⁵² Taşer'in diğer beyanati ise 12 Kasım'da Meclis'te basın mensuplarıyla sohbeti sırasında alınarak gazeteciler tarafından kayda geçirilmiştir. Habere göre Taşer, kısa zaman önce operada karşılaştığı İnönü'nün elini öptüğünü ve ona karşı büyük bir saygı beslediğini; ancak İnönü'nün de tenkit edilebileceğini ve edilmesini gerektiğini ifade etmiştir. Taşer, bu sohbet sırasında hem seçimler hem de Kurucu Meclis ile ilgili meselelere temas etmiştir. Taşer, seçime gidilebileceğini ancak bu seçimler sırasında kan gövdeyi götürürse bunun sorumluluğunun MBK'ye ait olmayacağını ifade etmiştir. Bunun yanında, Kurucu Meclis'in, milletin vekili olan MBK'nin vekili olamayacağını ifade edip vekilin vekaletini devredemeyeceğini vurgulamıştır.⁵⁵³ Basına yansıyan bu beyanat Taşer'in 13 Kasım öncesinde basındaki son sözleri olmuştur. Artık 13 Kasım tasfiyesinin plan safhası tamamlanmış ve uygulama safhasına az kalmıştır.

Alparslan Türkeş'in Başbakanlık Müsteşarlığından ayrılışından 13 Kasım'a kadarki süreçte Türkeş grubunun güç kaybettiği açık şekilde gözükmektedir. Dündar Seyhan, Alparslan Türkeş'in Başbakanlık Müsteşarlığından alınmasını "bizim

⁵⁵⁰ Maraşlı, *Darbe İçinde Darbe [13 Kasım 1960 / Ondörtler Olayı]*, s. 120.

⁵⁵¹ Aydemir, *Hatıratım*, s. 59.

⁵⁵² Milliyet, *M.B.K. Üyesi Taşer Kurucu Meclisin Teşkili Aleyhinde*, 6 Kasım 1960.

⁵⁵³ Milliyet, *"M.B.K. Üyesi Taşer 'İnönü de Tenkid Edilebilmeli' Dedi"*, 13 Kasım 1960.

grubun” ilk yenilgisi olarak ifade etmektedir. Bu esnada Roma Kara Ataşeliğine atanan ancak hakkında yurttan ayrıldıktan sonra 10 gün içerisinde geri çağırılacağı şeklinde karar alınan Dünder Seyhan Ekim ayı başında Roma’ya giderek yeni bir yurtdışı görevine başlamıştır. Komite’deki dostlarıyla irtibatını sürdüren Dünder Seyhan, aradan geçen zamana kadar yurda çağırılmamıştır.⁵⁵⁴ Dünder Seyhan’ın bu dönemde Orhan Kabibay’a yazdığı mektuptaki bir bölüm, Türkeş grubunun azalan gücünü ortaya koymaktadır: *“Mademki siz, eski ihtilalciler olarak, en yakın arkadaşınızı memlekete çağırabilmek gücünü kendinizde bulamayacak hale geldiniz, o halde çok yakın zamanda, Türkiye için esef ederim ki, benim sizleri yurt dışında karşılamam artık mukadder bir felâket olma yolundadır.”*⁵⁵⁵

Alparslan Türkeş’in, Komite’deki karşı grubu tasfiye etmek üzere İstanbul’da yaptığı teklifin akabinde toplantıdaki Komite üyelerinin Cemal Gürsel’e giderek bazı taleplerde bulunmasıyla Gürsel, Türkeş’in kafasındaki fikirden emin olmuş ve böylece karşı tasfiye planı uygulamaya konmuştur. Alparslan Türkeş’in iddiasına göre Cemal Gürsel, Ankara Komutanı Cemal Madanoğlu’nu arayarak, *“Cemal Paşa, Alparslan Türkeş Orhan Erkanlı, Orhan Kabibay, Numan Esin ve İrfan Solmazer şu sıralar askerî uçakla Yeşilköy’den, Ankara’ya doğru hareket ediyorlar. Bunları, Havaalanı’nda tutukla. Sonra derhal Erzurum’a sevk et. Bunları Erzurum Kalesi’ne hapsettirelim!”*⁵⁵⁶ şeklinde bir emir vermiştir. Ancak Cemal Madanoğlu, acele etmek istemediğini ve onların icabına bakacağını söylemiş; böylece o gün herhangi bir tutuklama söz konusu olmamıştır.⁵⁵⁷ Esasen Cemal Madanoğlu’nun aklında başka bir plan vardır. Türkeş grubunun Komite’deki etkisini azaltmak için Komite’yi genişletmeyi düşünmektedir. Komite’ye profesörler, öğrenci temsilcileri gibi siviller dahil edilecek ve böylece Türkeş grubunun etkisi azaltılacaktır.⁵⁵⁸ Ancak Cemal Gürsel’in teklifi sonrası Cemal Madanoğlu da bu düşüncesinden vazgeçmiştir. Cemal Gürsel’in, 27 Mayıs’ın hemen akabinde en güvendiği subayların başında gelen Alparslan Türkeş’e ve diğer Komite üyelerine karşı böyle bir hareketin içerisinde olması düşündürücüdür. Taşer, bu duruma cevap olacak bilgiler aktarmaktadır. Buna göre bazı Komite üyeleri Cemal Gürsel’e giderek, Alparslan Türkeş ve

⁵⁵⁴ Seyhan, *Gölgedeki Adam*, s. 117.

⁵⁵⁵ Seyhan, *Gölgedeki Adam*, s. 117.

⁵⁵⁶ Turgut, *Şahinlerin Dansı [Türkeş’in Anıları]*, s. 274.

⁵⁵⁷ Turgut, *Şahinlerin Dansı [Türkeş’in Anıları]*, s. 274.

⁵⁵⁸ Çağan, *27 Mayıs Sürecinde General Cemal Madanoğlu*, s. 88.

arkadaşlarının kendisini öldüreceğini söyleyerek; bakanları ise TBMM'deki sığınaklara götürerek kendilerinin burada zincire bağlanacağı hücreyi göstererek korkutmuşlardır.⁵⁵⁹ Cemal Gürsel'in üzerinde çeşitli yollarla kurulan baskılar onu tarafsız kalmaktan alıkoymuştur. Nitekim 13 Kasım'ın 2-3 gün öncesinde Cemal Gürsel'le görüşen Orhan Erkanlı, Gürsel'in Komite'den ümidi kestiğini görmüş ve Kurucu Meclis hususundaki ısrarıyla karşılaşmıştır. Bunun üzerine Komite'den istifa etme kararı alan Orhan Erkanlı, Komite'deki yakın arkadaşları tarafından vazgeçirilmek istense de hemen sonrasında Komite'deki karşı gruba mensup birkaç üyeyle yaşadığı tartışma neticesinde odasına geçip istifa metnini kaleme almış ve Cemal Gürsel'e sunmuştur. Orhan Erkanlı'ya göre istifasının akabinde İstanbul'a geçmesi, karşı grup tarafından iç darbe hazırlığı olarak okunmuş ve kendilerine yönelik tasfiye planı daha hızlı şekilde uygulamaya koyulmuştur.⁵⁶⁰

Tasfiye planı, Cemal Gürsel'in İstanbul'da Türkeş grubundan birkaç Komite üyesiyle yaptığı görüşmenin ardından 9 Kasım'da İstanbul'dan Ankara'ya dönüşüyle birlikte hızlandırılmıştır.⁵⁶¹ Ankara'da Cemal Gürsel'in başkanlığında yapılan toplantıda tasfiye tüm detaylarıyla ele alınmıştır. Toplantıda ayrıca tasfiye hareketinin planını hazırlamak üzere Cemal Madanoğlu, Ekrem Acuner ve Sezai O'kan'dan oluşan 3 kişilik bir komite belirlenmiştir. Toplantıdaki kanaate göre tasfiye edilecek Komite mensubu 14 kişiden ibaret değildir. Küçük grubu olarak bahsedilen Sami Küçük, Suphi Gürsoytrak, Kâmil Karavelioğlu, Suphi Karaman, Muzaffer Yurdakuler, Mehmet Özgüneş ve Kadri Kaplan'dan oluşan 7 kişilik grup da Kurucu Meclis'e karşı oldukları ve Türkeş grubuna yakın görüşleri bulunduğu gerekçesiyle tasfiye listesine eklenmiştir. Ancak 3 kişilik komite tasfiye

---

⁵⁵⁹ Dündar Taşer, "Siz Değil misiniz?", Devlet, 27 Temmuz 1970.; Bu propagandanın 13 Kasım'ı takip eden günlerde yoğun şekilde yapılarak 13 Kasım'ın "haklılığı ve gerekliliği" ispatlanmaya çalışılmıştır. Dönemin Maliye Bakanı Ekrem Alican'ın 16 Kasım 1960 tarihinde günlüğüne yazdığı bazı cümleler bunu ortaya koymaktadır: "... Duyduğlarımız doğru ise memleket muazzam bir badire atlatmış. 14'ler üç beş gün daha gecikirse idi idareyi ellerine almak ve Millî Komite ekseriyetini bertaraf etmek niyetinde imişler. Bu arada Bakanlar Kurulu da ihmal edilmemiş. Meclis'in altında bir takım hücreler hazırlanmış. Bugün Komite azaları ve bakanlar mühim bir mesele görüşülmesi bahanesiyle Meclis'e davet olunacak ve orada teker teker toplanıp aşağıdaki hücrelere konulacakmış. Benim hücrenin numarası 7 imiş." Bkz. Ekrem Alican, *Günlükler [1956-1966]*, 1. Baskı, haz. Binnur Mörel Büyükertan, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2021, s. 152.

⁵⁶⁰ Erkanlı, *Anılar Sorunlar Sorumlular*, ss. 151-153.

⁵⁶¹ İpekçi ve Coşar, *İhtilâlin İçyüzü*, s. 402.

hazırlıklarına başladığında 37 kişilik MBK'nin⁵⁶² 21 kişinin tasfiyesi gerektiğini görmüş ve tasfiye bu şekilde yapıldığı takdirde, tasfiye kararının genel görüşe aykırı olduğu intibai oluşacağı için 7'lerin bu tasfiye planının dışında bırakılması kararlaştırılmıştır. Bu görüş Cemal Gürsel'e sunulduğunda Gürsel de kabul etmiştir. Ancak Cemal Gürsel, kendilerinin de tasfiye edilme ihtimali olduğunu öğrenmelerinin sakıncalı olacağını düşünerek 3 kişilik tasfiye komitesine Sami Küçük'ün de dahil edilmesini istemiş ve böylece tasfiye komitesi çalışmalarına 4 üyeye devam etmiştir.⁵⁶³ 11 Kasım Cuma günü Cemal Madanoğlu'yla görüşen Cemal Gürsel operasyon gününe karar vermişlerdir. Cemal Madanoğlu, tasfiye listesinde yer alan Komite üyelerini tatil günü toplanmanın daha kolay olacağını ileri sürerek operasyonun Pazar günü yapılmasını önermiştir. Cemal Gürsel ise Cemal Madanoğlu'nun 2 gün içerisinde hazırlıklarını tamamlayamayacağını öngörerek operasyonun 20 Kasım Pazar günü yapılmasını teklif etmiştir. Ancak Cemal Madanoğlu, kendisine 1 günün yeteceğini, operasyonun gelecek haftaya kalması halinde kendilerine bir operasyon yapılmasının muhtemel olduğunu ileri sürerek Cemal Gürsel'i 13 Kasım tarihine ikna etmiştir.⁵⁶⁴

12 Kasım günü Taşer, Ankara Palas'ta kritik bir görüşme yapmıştır. Taşer'in görüştüğü isim, 13 Kasım günü Ahmet Yıldız'ın, Basın Kanunu üzerine yapacağı toplantı için İstanbul gazetelerini temsilen Ankara'da bulunan, CHP'nin önde gelen isimlerinden Ali İhsan Göğüş'tür. Ali İhsan Göğüş aynı zamanda, Dündar Taşer'in eşi Asuman Hanım'ın yakın akrabasıdır. Ali İhsan Göğüş, Taşer'e, 27 Mayıs'ı destekleyen güçlerin gittikçe zayıfladığını söylemiştir. Taşer, Ali İhsan Göğüş'ün sert tenkitler içeren sözlerini dikkatle dinlemiştir.⁵⁶⁵ Muzaffer Özdağ; Taşer'in Orhan Erkanlı'ya yazdığı bir mektuba dayanarak, Ali İhsan Göğüş'ün Taşer'e Komite'den tasfiye edilecek 13 kişinin ismini verdiği, aynı zamanda radikal kanattan ayrılması suretiyle CHP'den vekillik teklif ettiğini ifade etmektedir.⁵⁶⁶ Ahmet Yıldız da

⁵⁶² MBK ilan edildiğinde 38 üyeden oluşmasına rağmen İrfan Baştuğ'un 12 Eylül 1960'ta geçirdiği trafik kazası neticesinde vefat etmesiyle üye sayısı 37'ye düşmüştür. Bkz. Milliyet, "M.B.K. Üyesi Baştuğ Bir Kazâda Şehit Oldu", 13 Eylül 1960.

⁵⁶³ Örtülü, *Üç İhtilâlin Hikâyesi [13 Kasım, 22 Şubat, 21 Mayıs]*, ss. 57-59.

⁵⁶⁴ İpekçi ve Coşar, *İhtilâlin İcyüzü*, ss. 407-408.; Madanoğlu, *Korgeneral Cemal Madanoğlu'nun Anıları*, s. 313.

⁵⁶⁵ Göğüş, *Hep İsmet Paşa'nın Yanında*, ss. 91-92.

⁵⁶⁶ Özdağ, *Menderes Döneminde Ordu-Siyaset İlişkileri ve 27 Mayıs İhtilali*, s. 371.

görüşmeyi bu ifadelerin paralelindeki cümlelerle anlatmaktadır.⁵⁶⁷ Şefik Soyuyüce ise, Ali İhsan Göğüş'ün Taşer'e, radyoya giderek MBK üyeliğinden istifa etmesini söylediğini ifade etmektedir.⁵⁶⁸ Numan Esin ise görüşmenin Meclis'in lobisinde yapıldığını, kendisinin de görüşmeye katıldığını ve aslında o gün kendilerine yapılan uyarı mahiyetindeki sohbetin mânâsını anlayamadıklarını ifade etmektedir.⁵⁶⁹ Numan Esin'in ifadelerine göre, tasfiye edilecek 13 kişilik liste kendileriyle paylaşılmadığı anlaşılmaktadır. Gelişmelere bakıldığında Taşer'in kendisine yapılan teklifi kabul etmediği ortaya çıkmaktadır.

12 Kasım'da enteresan bir hadise yaşanmıştır. Osman Köksal'a, tarihi 12 Kasım olarak belirtilen Asuman Taşer imzalı, Cemal Gürsel'e hitaben kaleme alınmış bir mektup gönderilmiştir. Mektup metni şu şekildedir:

“Sayın Başkanımız,

Kocam için alınan kararın memleket için hayırlı olmasını bütün kalbimle en samimi hislerle temenni ederim. Size inanıyor ve güveniyorum.

Dünder, emekli oldu. Yurt dışındaki ikametimiz sırasında yüksek tahsil yapabilmek imkânını bizden esirgemeyeceğinize inanıyor ve bunu sizden istirham ediyorum.

Yüksek tahsil bize, sivil hayatta perişan olmadan, bocalamadan intibak imkânını sağlayacaktır.

Kuracağınız yeni ve müreffeh Türkiye’de biz de vatana daha faydalı olmak isteriz. Avrupa içersinde bir yere tayinimiz, bize bu imkânı sağlayacaktır. Bu yerler, Finlandiya, Avusturya, İsviçre, Belçika, İspanya, İngiltere veya tensip buyuracağınız kıt’a Avrupa’sındaki hür bir memleket olabilir.

Dileğimizi kabul buyuracağınızı ümit ediyorum. Ellerinizden hürmetle öperim.

Asuman Taşer⁵⁷⁰

Asuman Taşer ise bu mektubu daha önce hiç görmediğini ifade etmektedir. Ümit Özdağ’a göre, bu mektup Taşer’in bir akrabası tarafından yazılıp gönderilmiştir.⁵⁷¹ Taşer ailesinin kızı Yasemin Hanım ise mektubun annesi tarafından yazıldığı bilgisinin doğru olmadığını ifade etmektedir. Ona göre aynı zamanda, Asuman Hanım, babasının sürgün edilmesinden dolayı henüz küçük yaşlardan itibaren bu durumlara alışkın olduğu için bu gibi yollara başvuracak yapıda

⁵⁶⁷ Yıldız, *İhtilalin İçinden [Anılar, Değerlendirmeler]*, s. 198.

⁵⁶⁸ Mumcu, *İnkılâp Mektupları*, s. 214.

⁵⁶⁹ Esin, *Devrim ve Demokrasi [Bir 27 Mayısçının Anıları]*, s. 169.

⁵⁷⁰ Mumcu, *İnkılâp Mektupları*, s. 128.

⁵⁷¹ Özdağ, *Menderes Döneminde Ordu-Siyaset İlişkileri ve 27 Mayıs İhtilali*, s. 371.

bir kimse değildir.⁵⁷² Bunun yanında, mektup kim tarafından gönderilirse gönderilsin, tarihi 12 Kasım olarak geçse de, Taşer'in o tarihte henüz emekli edilmemiş olması sebebiyle bu tarihin, 12 Kasım'ın birkaç gün sonrası olması daha yüksek ihtimal olarak gözükmemektedir.

Tasfiye öncesi son toplantı 12 Kasım'ı 13 Kasım'a bağlayan gece yapılmıştır. Toplantı; Erdoğan Örtülü'ye göre Çankaya Köşkü'nde,⁵⁷³ Sami Küçük'e göre ise Cemal Madanoğlu'nun oturduğu, Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterine tahsis edilen evde yapılmıştır.⁵⁷⁴ Toplantıda Selim Sarper de hazır bulunmuştur.⁵⁷⁵ Komite'den ise Cemal Madanoğlu, Sıtkı Ulay, Ekrem Acuner, Fikret Kuytak, Sami Küçük, Osman Köksal, Sezai O'kan, Mucip Ataklı, Haydar Tunçkanat, Emanullah Çelebi, Refet Aksoyoğlu, Suphi Gürsoytrak, Vehbi Ersü ve Şükran Özkaya toplantıya katılmıştır. Bu isimlerin dışında Cemal Gürsel'in yaveri de toplantı yapılan salonda bulunmuştur.⁵⁷⁶ Toplantıda, sadece Alparslan Türkeş'in sürgün edilmesi ve bu sayede diğer isimlerin kazanılması gündeme gelse de bu öneri kabul görmemiştir. Ardından 8 kişilik bir liste hazırlanmıştır. Bu listede Alparslan Türkeş, Dündar Taşer, Orhan Kabibay, Orhan Erkanlı, Rıfat Baykal, Muzaffer Özdağ ve Numan Esin bulunmaktadır. Sonrasında listeye 8 isim daha eklenmiş ve sayı 16'ye ulaşmıştır. Kimin etkisiyle gerçekleştiği net olarak bilinmese de 16 kişilik listeden Mehmet Özgüneş'le Kâmil Karavelioğlu çıkarılarak liste 14 kişiye düşürülmüş ve nihai halini almıştır. Tasfiye edilecek isimler belirlendiğinde, yaver bu listeyi alıp Cemal Gürsel'e götürmek üzere yola çıkmış; listenin güvenliği için yaveri takiben Cemal Madanoğlu da Gürsel'in yanına gitmiş ve listeyi onaylatmıştır.⁵⁷⁷ Akabinde kuvvet komutanları çağırılmış ve durum onlara da anlatılmıştır.⁵⁷⁸ Böylece içinde Alparslan Türkeş, Dündar Taşer, Orhan Kabibay, Orhan Erkanlı, Numan Esin, Muzaffer Özdağ, Münir Köseoğlu, Mustafa Kaplan, Muzaffer Karan, Şefik Soyuyüce, Fazıl Akkoyunlu, Rıfat Baykal, İrfan Solmazer ve Ahmet Er'in bulunduğu 14 kişilik

⁵⁷² Yasemin Taşer Yahnici'yle 14 Mart 2022 tarihli görüşme.

⁵⁷³ Örtülü, *Üç İhtilâlin Hikâyesi [13 Kasım, 22 Şubat, 21 Mayıs]*, s. 59.

⁵⁷⁴ Küçük, *Rumeli'den 27 Mayıs'a [İhtilalin Kaderini Belirleyen Köşk Harekâtı]*, s. 117.

⁵⁷⁵ Örtülü, *Üç İhtilâlin Hikâyesi [13 Kasım, 22 Şubat, 21 Mayıs]*, s. 59.

⁵⁷⁶ Küçük, *Rumeli'den 27 Mayıs'a [İhtilalin Kaderini Belirleyen Köşk Harekâtı]*, ss. 117-118.

⁵⁷⁷ Maraşlı, *Darbe İçinde Darbe [13 Kasım 1960 / Ondörtler Olayı]*, ss. 129-130.

⁵⁷⁸ Örtülü, *Üç İhtilâlin Hikâyesi [13 Kasım, 22 Şubat, 21 Mayıs]*, ss. 59-60.

listede karar kılınmıştır. Liste; Türk kamuoyunda 14'ler, dış basında ise Türkes grubu yahut radikal reformistler olarak anılacaktır.⁵⁷⁹

Aynı saatlerde Taşer de kritik bir hadise yaşamıştır. Ali İhsan Göğüş'le yaptığı görüşme 12 Kasım'ın akşam saatlerinde sona ermiş ve Taşer Ankara Palas'tan ayrılmıştır.⁵⁸⁰ Sonrasında Kızılay'da bulunan Piknik'e geçen Taşer orada bir süre oturmuş ve beraberindeki isimlerle sohbet etmiştir. Gece yarısı Piknik'ten ayrılmış ve geceleri kaldığı Etimesgut'ta bulunan Zırhlı Tümen'e gitmek üzere taksi beklemiş; ancak vakit geç olduğu için taksi bulamamıştır. Bundan dolayı, Kavaklıdere'deki evine yürüyerek gitmiş ve geceyi evinde geçirmiştir. Önemsiz gibi gözükken ancak kritik öneme sahip gözükken bu karar Taşer'e göre, 13 Kasım'ın kaderini tayin etmiştir. Taşer'e göre, kendisi o gece birliğinde kalmış olsaydı 13 Kasım harekâtının başarıya ulaşması mümkün değildir.⁵⁸¹

3.2.5. 13 Kasım Tasfiyesi

13 Kasım günü 05.30'da Talat Aydemir'i ve Ankara Merkez Komutanı Albay Hikmet Demir'i yanına çağıran Cemal Madanoğlu, tasfiye kararını bu iki isme bildirmiştir. MBK'nin 14 üyesinin tasfiyesi için yürütülecek operasyonun parolası "Can Can" olarak belirlenmiştir. Bu, Cemal Madanoğlu'nun köpeğinin ismidir.⁵⁸² Operasyon hazırlığı esnasında, tasfiye listesinde yer alan isimlerden bir kısmının İstanbul'da olacağı ihtimali göz önünde tutularak tebligat mektuplarında ikişer nüsha hazırlanmış ve bu nüshaların 14'ü Ankara'da kalmış, 14'ü ise İstanbul'a gönderilmiştir. Tebligat metni Cemal Madanoğlu tarafından hazırlanmış ve imzalanmak üzere Cemal Gürsel'e gönderilmiştir. Plana göre; listedeki 14 kişinin evlerinin telefon hatta sabah 5'e 1 kala kesilecek ve tebligatlar sabah saat 7'ye 5 kala

⁵⁷⁹ Türkes, Baykal ve Özdağ, *Bazı Gerçekler [Savunmalar]*, s. 62.

⁵⁸⁰ Özdağ, *Menderes Döneminde Ordu-Siyaset İlişkileri ve 27 Mayıs İhtilali*, s. 371.

⁵⁸¹ Metin, *İhtilâlciler Hesaplaşıyor [Belgelerle 27 Mayıs-Ondörtler ve Dünder Taşer]*, s. 264.

⁵⁸² Özdağ, *Menderes Döneminde Ordu-Siyaset İlişkileri ve 27 Mayıs İhtilali*, s. 373.

ulaştırılacak evlerine ulaştırılacaktır.⁵⁸³ 14'lerin eline sarı zarf içerisinde teslim edilecek tebligat metni şu şekildedir:

“Sayın Bay .....

1.Türk Silahlı Kuvvetleri adına millete verilen sözün yerine getirilmesinde uğranılan aksaklıklar ve güçlükler karşısında, vâki istek üzerine Milli Birlik Komitesi'ni feshetmiş bulunuyorum.

2.Başarmış olduğunuz yüksek hizmete layık bir şekilde size verilecek olan dış görevi beklemenizi, bu müddet içerisinde memleketin ve şahsınızın menfaati bakımından evinizden dışarı çıkmamanızı ve ziyaretçi kabul etmemenizi, aksi takdirde hakkınızda 6 ve 25 numaralı kanun hükümlerinin tatbik edileceğini ve bugün (13 Kasım 1960)'dan itibaren emekliliğe sevk edilmiş bulunduğunuzu bildiririm.

Cemal Gürsel

ORGENERAL

DEVLET BAŞKANI

ve

SİLAHLI KUVVETLER BAŞKUMANDANI”⁵⁸⁴

Planlandığı üzere sabah 5'e 1 kala evlerin telefonu kesilmiş ve 7'ye 5 kala ise evlerin kapısı çalınarak Cemal Gürsel'in sarı zarf içerisindeki emri tebliğ edilmiştir.⁵⁸⁵ Aynı zamanda sabah haberlerinde tasfiye kararını bizzat Cemal Gürsel okumuştur:

“1.Milli Birlik Komitesinin çalışmaları memleketin yüksek menfaatlerini tehlikeye sokacak bir duruma düşürdüğünden, Türk Silahlı Kuvvetleri ve Milli Birlik Komitesi üyelerinin talepleri üzerine bugün 13 Kasım 1960'dan itibaren Milli Birlik Komitesini feshettim.

2.Türk milleti adına yasama yetkisini kullanacak olan Yeni Milli Birlik Komitesi üyeleri şunlardır: Başkan Cemal Gürsel, üye Acuner Ekrem, Aksoyoğlu Refet, Ataklı Mucip, Çelebi Emanullah, Ersü Vehbi, Gürsoytrak Suphi, Karaman Suphi, Kaplan Kadri, Karavelioğlu Kamil, Köksal Osman, Kuytak Fikret, Küçük Sami, Madanoğlu Cemal, Okan Sezai, Özdilek Fahri, Özgüneş Mehmet, Özgür Selahattin, Özkaya Şükran, Tunçkanat Haydar, Ulay Sıtkı, Yıldız Ahmet, Yurdakuler Muzaffer.

3.Yeni Milli Birlik Komitesi en kısa zamanda kurulacak olan Kurucu Meclis ile birlikte memleketin nizamını demokratik esaslara göre düzenleyecektir.

4.Görevinden affedilen üyeler emekliye sevk edilecektir.

5.Bu konuda Devlet Bakanından başka bir makam ve şahıs beyanat vermeyecektir.”⁵⁸⁶

⁵⁸³ İpekçi ve Coşar, *İhtilâlin İçyüzü*, ss. 408-409.

⁵⁸⁴ Abdi İpekçi ve Ömer Sami Coşar, “Gürsel Komiteyi Toptan Feshetmeyi Düşünmüştü”, Milliyet, 5 Mayıs 1965.

⁵⁸⁵ Abdi İpekçi ve Ömer Sami Coşar, “Telefonlar Kesildi, Tebligat Yapıldı ve Birinci MBK Tarihe Karıştı”, Milliyet, 6 Mayıs 1965.

⁵⁸⁶ Özdağ, *Menderes Döneminde Ordu-Siyaset İlişkileri ve 27 Mayıs İhtilali*, ss. 374-375.

Muzaffer Özdağ, tebligatı aldığı anda karşı dairesinde oturan Muzaffer Yurdakuler'in telefonunu kullanmak istemiştir. Muzaffer Yurdakuler'in, tasfiyeden haberi yoktur.⁵⁸⁷ Muzaffer Yurdakuler'in dairesine geçen Muzaffer Özdağ, Köşk'ü aramış ve telefonu açan yavere, Cemal Gürsel'le görüşmek istediğini söylemiştir. Tasfiyeden habersiz olan yaver, Cemal Gürsel'in Köşk'te olduğunu ifade edip Köşk'e gelirse görüşebileceğini söylemiştir.⁵⁸⁸ Bunun üzerine Muzaffer Özdağ, Muzaffer Yurdakuler'le birlikte Köşk'e gitmek üzere evinden ayrılmıştır.⁵⁸⁹

Taşer de tebligatı evinde almıştır. Cemal Gürsel'in emrini okuduktan sonra komşusu Mehmet Özgüneş'in evine gitmiş ve durumu anlatmıştır. Mehmet Özgüneş ise "*Tıraş olup geleceğim,*" demiş; Taşer, Özgüneş'in bu sözünden onun da karşı tarafa iltihak ettiğini anlamıştır.⁵⁹⁰ Hâlbuki Taşer, Mehmet Özgüneş'in de kendi aralarına dahil edilmesini beklemektedir.⁵⁹¹ Ardından tabancasını beline takmış ve evde kalmalarını gerektiren emre uymayarak evden ayrılmıştır.⁵⁹²

Muzaffer Özdağ ve Muzaffer Yurdakuler arabayla Çankaya'ya doğru ilerlerken yolda Taşer'i görmüşler ve onu da alarak yola devam etmişlerdir.⁵⁹³ Ancak yollarda kurulan barikatlar sebebiyle geri dönmek zorunda kalmışlardır.⁵⁹⁴ Meclis'e gitmeyi düşünmelerinin sebebinin, Meclis Muhafaza Taburu'nun Türkes grubunun elinde bulunması olduğunu düşünmek mümkündür. Kuvvetle muhtemel, bulundukları

⁵⁸⁷ 14'ler haricindeki bazı MBK üyeleri tasfiyeden habersizdir. Suphi Karaman, 13 Kasım günü Samsun'dadır. Vali, sabah 5'te Karaman'a telefon ederek İçişleri Bakanı'nın mesajını bildirmiş ve sabah 7 ajansını takip etmesini söylemiştir. Karaman, radyoyu açtığında komitenin dağıtılıp yeniden kurulduğunu öğrenmiştir. Bunun üzerine kendisinin de tasfiye edildiğini düşünen Karaman pencereye koşup evinin etrafının sarılıp sarılmadığını kontrol etmiş; okunan yeni MBK listesinde adını duyduğunda yadırgamıştır. Bkz. Hekimoğlu, *27 Mayıs'ın Romanı*, ss. 234-235.

⁵⁸⁸ Özdağ ise bizzat Gürsel'in, "*Derhal gel görüşelim,*" diyerek kendisini köşke çağırdığını ifade etmektedir. Bkz. Türkes, Baykal ve Özdağ, *Bazı Gerçekler [Savunmalar]*, s. 60.

⁵⁸⁹ İpekçi ve Coşar, "*Telefonlar Kesildi, Tebligat Yapıldı ve Birinci MBK Tarihe Karıştı*", Milliyet, 6 Mayıs 1965.

⁵⁹⁰ İskender Öksüz'le 14 Mart 2022 tarihli görüşme.; Taşer, Mehmet Özgüneş'i bir müddet beklemesine rağmen gelmeyince "*Hâlâ gelecek, hazretin yüzü epeyce genişmiş,*" şeklinde bir tepki vermiştir. Bkz. Göze, *Gözümle ve Gönümle Tanıdıklarım*, s. 322.

⁵⁹¹ Yasemin Taşer Yahniç'iyle 14 Mart 2022 tarihli görüşme.

⁵⁹² Metin, "*Asuman Taşer Dünder Taşer'i Anlatıyor*", s. 24.

⁵⁹³ Cemal Madanoğlu, Muzaffer Yurdakuler'in Taşer'i görünce arabaya binmekten vazgeçtiğini ve Muzaffer Özdağ ile Taşer'in arabayla hareket ettiğini ifade etmiştir. (Bkz. Oktay, *C. Madanoğlu İnkılâbı Anlatıyor*, s. 23.); Asuman Taşer'in anlattığına göre ise Dünder Taşer ve Muzaffer Özdağ haberi almalayla beraber kısa bir süre görüşmüş ve ardından birlikte evden ayrılmışlardır. (Bkz. Metin, "*Asuman Taşer Dünder Taşer'i Anlatıyor*", s. 24.)

⁵⁹⁴ İpekçi ve Coşar, "*Telefonlar Kesildi, Tebligat Yapıldı ve Birinci MBK Tarihe Karıştı*", Milliyet, 6 Mayıs 1965.; Özdağ, *Menderes Döneminde Ordu-Siyaset İlişkileri ve 27 Mayıs İhtilali*, s. 374.; Sanlı, *Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi'nden Milliyetçi Hareket Partisi'ne [Tarihî Süreç, İdeoloji ve Politika (1960-1969)]*, s. 198.

noktaya Etimesgut'un, Meclis'ten daha uzak olması sebebiyle Taşer Etimesgut'taki Zırlı Birliği'ne değil Meclis'e gitmeyi uygun görmüştür.⁵⁹⁵

Arabada bulunan 3 isim Meclis'e geldiklerinde Taşer ve Muzaffer Özdağ'ın Meclis'e girmesi makineli tüfeklerle engellenmeye çalışılmıştır.⁵⁹⁶ Zira Meclis Muhafaza Taburu 12 Kasım'ı 13 Kasım'a bağlayan gece Havacılar tarafından ele geçirilmiştir. Mukavemetle karşılaşan Taşer ve Muzaffer Özdağ'ın yolu, Özdağ'ın "Sıkı ise ateş et," demesiyle açılmış ve içeri girmişlerdir.⁵⁹⁷ Taşer, bu olayı 14 Şubat 1961'de yazdığı bir mektupta şöyle anlatmaktadır: "Bir sürü ciğeri beş para etmez (...) ile bana, koridoru kestiler. Geçtim tabii, vurulmak istiyordum. Keşke vurabilseledir, vuramadılar da..."⁵⁹⁸ İçeri girdiklerinde askerler gelip etraflarında vaziyet almış ve bu kez Taşer tabancasını çekmiştir. Bunun üzerine karşısındaki askerler esas duruşa geçmiştir. İçlerinden birini vurmaya düşünmüş, gözünü üzerlerinde gezdirerek birini seçmeye çalışmıştır. Ancak vurduğu takdirde karşısındakinin kahraman, kendisinin yine hain olarak görüleceğini düşününce bu düşüncesinden vazgeçmiş ve tabancasını açık vaziyetteki pencereden dışarı fırlatıp kendisine bir kahve söylemiştir.⁵⁹⁹ Bir süre sonra Merkez Komutanlığı'ndan gelen birlik Taşer, Muzaffer Özdağ, Muzaffer Yurdakuler ve Kadri Kaplan'ı alıkoyarak Merkez Komutanlığına götürmüştür. Cemal Madanoğlu'nun emri üzerine Muzaffer Yurdakuler ve Kadri Kaplan, Ankara Ankara Komutanlığına; Taşer ve Muzaffer Özdağ ise Mürted Hava Üssüne gönderilmiştir.⁶⁰⁰

Yine sabah saatlerinde Alparslan Türkeş'in Kader Sokak'taki evinin kapısı çalınmış ve sivil bir görevli tarafından Cemal Gürsel'in emri tebliğ edilmiştir. Alparslan Türkeş, yazıyı okuduktan sonra pencereden bakmış ve evinin etrafının

⁵⁹⁵ Taşer, yıllar sonra Ergun Göze'ye hatıralarını anlatırken, 13 Kasım günü tasfiyeciler tarafından, tanklarının paletlerinin dahi söküldüğünü ifade etmiştir. (Bkz. Göze, *Gözümle ve Gönümle Tanıdıklarım*, s. 322.) Taşer'in o esnada bu bilgiye sahip olarak yahut bu ve buna benzer durumları tahmin ederek Etimesgut'taki birliğine gitmediği yönünde de bir tahmin yapılabilir.

⁵⁹⁶ 13 Kasım günü Dündar Taşer ve Muzaffer Özdağ'ın Meclis önündeki fotoğrafı için Bkz. Ek 9.

⁵⁹⁷ Özdağ, *Menderes Döneminde Ordu-Siyaset İlişkileri ve 27 Mayıs İhtilali*, s. 374.

⁵⁹⁸ Metin, *İhtilâlciler Hesaplaşıyor [Belgelerle 27 Mayıs-Ondörtler ve Dündar Taşer]*, s. 286.

⁵⁹⁹ İskender Öksüz'le 14 Mart 2022 tarihli görüşme.

⁶⁰⁰ Özdağ, *Menderes Döneminde Ordu-Siyaset İlişkileri ve 27 Mayıs İhtilali*, s. 374.; Hüseyin Üzmez, Dündar Taşer'den dinlediğini ifade ederek 13 Kasım günü yaşananların neticesinde sahip olduğu ruh halini aktarmaktadır: "13 Kasım gecesi komite arkadaşlarımız bizi tasfiye ettiler. Meşhur 14'ler olayı... Öbür arkadaşları nereye gönderdiler bilmiyordum. Beni bir askeri cipe bindirdiler. Bir yerlere doğru gidiyorduk. Çok yorgundum. Üzerimde ayların kuşku ve stresi vardı. Ben o gece, o yolculukta dünyanın en rahat uykusunu uyudum. Çünkü yapılacak bir şey yoktu. Kadere teslim olmuştuk." Bkz. Hüseyin Üzmez, *Şu Bizimkiler*, 1. Baskı, İstanbul: Timaş Yayınları, 1991, s. 166.

asker ve polisler tarafından çevrildiğini görmüştür. Evi saran kuvvetler tarafından ne Alparslan Türkeş'in ne de bir aile bireyinin dışarı çıkmasına müsaade edilmiştir. Alparslan Türkeş dışarı çıkmak için bazı yollar denese de muvaffak olamamıştır.⁶⁰¹ Alparslan Türkeş'in kapısı aynı günün gecesinde bir daha çalınmış ve bu kez gelen polis memuru, Türkeş'i Mürted Hava Üssü'ne götüreceğini söylemiştir. Alparslan Türkeş, gece yarısı vaktinde bir yere gitmeyeceğini söylemiş, bunun üzerine dışarıdakiler Türkeş'in evinin kapısını kırmıştır.⁶⁰² Polislerin beraberindeki subaylar Alparslan Türkeş'in elini öpmüş, Türkeş de subayların gösterdiği hürmetten dolayı kendileriyle gitmeyi kabul etmiştir. Böylece Alparslan Türkeş de Mürted Hava Üssü'ne götürülmüştür.⁶⁰³

13 Kasım günü 14'lerden ikisi hariç tamamı Mürted Hava Üssü'ne getirilmiştir. Mürted'e gelmeyen isimlerden birincisi Orhan Kabibay'dır.⁶⁰⁴ Orhan Kabibay, 13 Kasım günü tasfiye haberini alınca saklanmış ve gelişmeleri takip ederek 2 gün sonra teslim olmuştur.⁶⁰⁵ Mürted'e getirilmeyen ikinci isim ise Orhan Erkanlı'dır. Orhan Erkanlı, 13 Kasım günü İstanbul'da alıkoyulmuşsa da Ankara yerine Erzurum'a götürülmüş ve yurtdışına çıkana kadar orada tutulmuştur.⁶⁰⁶

Cemal Gürsel ise 13 Kasım günü 18.00'de düzenlediği basın toplantısıyla tasfiyenin detaylarını açıklamıştır. Cemal Gürsel'e göre, Komite üyelerinin tamamı

---

⁶⁰¹ Alparslan Türkeş, evinden ayrılmayı başarması halinde yapmayı planladıklarını şöyle sıralamaktadır: *"Çıkmayı başarsaydım, güvendiğim birliklere, arkadaşlara giderdim. Oradan, karşı harekât başlatırdım. Bu arada karşı tarafa bir teklif yapardım. Yani, kendilerine derdim ki: Bu yaptığınız haksızlıktır. Millî Birlik Komitesi bir bütündür. Bu ilan ettiğiniz karardan geri dönün ve Komite'nin devam ettiğini açıklayın.*

Eğer kurtulup harekete geçseydim, Radyoevi'ni ele geçirir, derhal karşı bildiri yayınlayıp, Millî Birlik Komitesi'nin bölünmediğini, devam ettiğini açıklardım." Bkz. Turgut, *Şahinlerin Dansı [Türkeş'in Anıları]*, s. 277.

⁶⁰² Alparslan Türkeş, 13 Kasım'da Orhan Kabibay'ın ihmali bulunduğunu düşünmektedir. 11 Haziran 1962'de Orhan Kabibay'a yazdığı mektuptaki şu ifadelerle tepki göstermektedir: *"... Bundan başka sen Emniyet Grubu'nun Başkanı bulunuyordun. 13 Kasım melaneti pişiriliyor, kotarılıyor ve biz evlerimizde, kümeden tavuk toplanır gibi toplanıyoruz da, Emniyet Grubu en küçük bir şey haber alamıyor ve bizi ikaz edemiyor."* Bkz. Metin, *İhtilâlciler Hesaplaşıyor [Belgelerle 27 Mayıs-Ondörtler ve Dünder Taşer]*, s. 365.

⁶⁰³ Turgut, *Şahinlerin Dansı [Türkeş'in Anıları]*, ss. 275-278.

⁶⁰⁴ Orhan Kabibay, Aydemir Balkan'a, *"Ben, Orhan Erkanlı ve Dünder Taşer üç gün sonra kendiliğimizden gidip teslim olduk,"* demiştir. Ancak Orhan Kabibay'ın bu ifadesini doğrulayacak vesika yahut bilgi bulunmamaktadır. Bununla birlikte eldeki bilgiler, Orhan Erkanlı ve Taşer'in 13 Kasım günü alıkoyulduğunu göstermektedir. Bkz. Aydemir Balkan, *Tanıdığım Eşsiz İnsanlar*, 1. Baskı, İstanbul: Tarihçi Kitabevi, 2017, s. 124.

⁶⁰⁵ İpekçi ve Coşar, *"Telefonlar Kesildi, Tebligat Yapıldı ve Birinci MBK Tarihe Karıştı"*, Milliyet, 6 Mayıs 1965.

⁶⁰⁶ Erkanlı, *Anılar Sorunlar Sorumlular*, ss. 173-174.

feragat sahibi ve çalışkan kimselerdir.⁶⁰⁷ Ancak Komite’de çıkan anlaşmazlıklar üst seviyeye ulaşmış ve bunu önlemek için kendisi böyle bir inisiyatif almıştır. Cemal Gürsel, Komite üyeleri arasında tasfiye kararına muhalefet eden kimsenin bulunmadığını da eklemiştir.⁶⁰⁸

Mürted Hava Üssü’ne getirilen 14’lerin her biri ayrı ayrı kötü şartlara sahip hücreye benzer odalarda⁶⁰⁹ tutulmuştur. Her ne kadar sabah ajansında Cemal Gürsel Yeni MBK’yi açıklamış olsa da 14’lerden bazılarının, kimlerin tasfiye edildiğini bilmediği anlaşılmaktadır. Odalarda kalan ihtilâlciler, orada kaldıkları süre boyunca belirli yöntemler sayesinde birbirleriyle haberleşmişlerdir. Bunlardan ilki sigara kutusunun üzerine yazı yazmak suretiyle haberleşmek; ikincisi ise odalarının duvarlarına vurarak mors alfabesiyle haberleşmek. Böylece herkes ismini yanındakine bildirmiş ve orada kimlerin bulunduğunu öğrenmişlerdir. Taşer’in odasının bir tarafında Orhan Kabibay’ın odası bulunmaktadır.⁶¹⁰ Diğer tarafında ise Numan Esin’in odası bulunmaktadır. Numan Esin, pencereden uzanarak Taşer’le konuşmaya çalıştıklarını; ancak bunu duyan askerlerin pencereleri kapatarak engel olduğunu ifade etmektedir.⁶¹¹

Taşer, Mürted’de tutulurken evindeki vaziyetten bahsetmek, 13 Kasım tasfiyesiyle ilgili detaylara vakıf olmak açısından yerinde olacaktır. Tasfiyenin yapıldığı gün, Taşer’in annesi Âliye Hanım, babası Abdülkadir Kâmil Bey ve kardeşi Turan Bey de Taşer’in evindedir. Gaziantep’ten Ankara’ya ziyarete gelen aile 13 Kasım hadisesine şahit olmuş ve Taşer evden götürülünce bir süre daha evde kalmak zorunda kalmışlardır. Zira evin etrafı çevrilmiş durumda ve ailenin dışarı çıkması yasaktır. Bundan dolayı, birinci sınıfta okuyan 7 yaşındaki kızı Yasemin de okula

---

⁶⁰⁷ Cemal Gürsel, 13 Kasım’daki basın toplantısında bu ifadeleri kullansa da 14 Kasım’daki mesajı, bir gün önceki ifadelerine nazaran daha serttir: “*Ordunun büyük bir vatanperverlik hissi ile başardığı inkılâbımızın hemen akabinde Komite üyelerinden bazılarının tahripkâr, sapık fikirlere doğru kaydıkları, iktidarı bırakmamak, askerî bir dikta idaresi kurma yolunda çalıştıkları görülmüştür.*” Bkz. Milliyet, “Gürsel “Dikta Rejimine Gidiyorlardı” Dedi”, 15 Kasım 1960.

⁶⁰⁸ Milliyet, “Gürsel Tasfiyenin Sebebini Açıkladı”, 14 Kasım 1960.

⁶⁰⁹ Mürted’e en son getirilen isim olan Orhan Erkanlı, kaldıkları odayı şu sözlerle anlatmaktadır: “*Mürted tam bir hapisaneydi. Yattığımız küçük odanın pisliği, perişanlığı, subayların suratsızlığı görülecek şeydi. Yassıada ve Balmumcu’yu beğenmeyenlerin bir de burayı görmelerini isterdim.*” (Bkz. Erkanlı, *Anılar Sorunlar Sorumlular*, s. 178.) Suphi Karaman, ilerleyen yıllarda, tasfiyenin “*çok uygar, çok barışçıl*” ilkeler içinde yapıldığını ifade etse de Orhan Erkanlı’nın bahsetmiş olduğu şartlar, Karaman’ın ifadeleri hakkında şüphe meydana getirmektedir. (Bkz. Baykam, *27 Mayıs İlk Aşkımızdı*, s. 167.)

⁶¹⁰ Yasemin Taşer Yahnici’yle 14 Mart 2022 tarihli görüşme.

⁶¹¹ Esin, *Devrim ve Demokrasi [Bir 27 Mayısçının Anıları]*, s. 174.

gidememektedir. Abdülkadir Kâmil Bey Gaziantep'e dönmek için ilk olarak Mehmet Özgüneş'in evine geçmiş ve sonrasında onlarla beraber binadan ayrılabilmiştir. Sonrasında ise kardeşi Turan bir yolunu bulup evden ayrılmış ve o da Gaziantep'e dönmüştür. Evde kalan Âliye Hanım ise geçmişten bu yana siyasetle iç dışlı olduğu için bu gibi durumlara alışkındır. Dolayısıyla yaşananlar karşısında sakin kalabilmiş ve neşesini koruyabilmiştir. Öyle ki, kapıya gelerek oğlu Turan'ı soran askerlere “*Oğlum banyoda; utanmıyorsan gel bak,*” diyecek kadar rahat; eve çağırdıkları doktora ise “*Şimdi siz bizim casusumuz musunuz?*” diye soracak kadar açık sözlü ve esprilidir. Anlaşıldığı kadarıyla Taşer ve Muzaffer Özdağ'ın yakınlığı kadar ailelerinin de yakınlıkları bulunmaktadır. Taşer'in dairesi binanın dördüncü katındayken Muzaffer Özdağ'ın dairesi ise paraleldeki başka bir binanın dördüncü katındadır. İki binanın arasında ise 3 katlı başka bir bina bulunmaktadır. İki dairenin de tuvalet pencereleri bu 3 katlı binanın çatısına açıldığı için aralarında irtibat kurmak da mümkün olmuştur. Gece yarısı Âliye Hanım, Asuman Hanım ve kızı Yasemin, tuvalet penceresinden çatıya çıkarak Muzaffer Özdağ'ın evine geçerek hem Özdağ'ın eşiyle görüşmüş hem de gelişmelere dair haberler almışlardır. Muzaffer Özdağ'ın eşi Gönül Hanım'ın erkek kardeşi Mikail Bey o dönem Harp Okulu öğrencisi olduğun için hadiselerle dair daha sıcak ve doğru bilgilere ulaşma imkânına sahiptir. Taşer'in ailesi de bilgi edinmenin zor olduğu bu birkaç günlük dönemde bilgiye bu şekilde ulaşmıştır. Ancak Taşer ailesi, Dündar Taşer'in durumu hakkında doğru ve net bir bilgiye sahip değildir. Bir gün eve gelen askerler gelmiş ve Taşer'in kitap istediğini söylemişlerdir. Böylece durumu hakkında biraz fikir sahibi olmuşlardır. Asuman Hanım, Aziz Nesin'in “*Ah Biz Eşekler*” isimli öykü kitabını göndermiştir. Asuman Hanım'ın bu kitap ileriki yıllarda 14'ler arasında espri haline gelmiştir.⁶¹² Asuman Hanım'ın kitap seçimindeki esprinin yanında, kitabın henüz 1960'ta neşredilmiş olmasından, Taşer'in kitabı alıp henüz okumaya fırsat bulamadığı yahut kitabın, 13 Kasım tasfiyesi sebebiyle yarım kaldığı sonucunu çıkarmak mümkündür.

13 Kasım tasfiyesinin bir tarafı da MBK'ye verilecek izahattır. Zira 14'ler haricindeki MBK üyeleri arasında tasfiye öncesinde tasfiyeye dair bilgileri bulunmayan üyeler mevcuttur. Cemal Gürsel'in talebiyle 23 üyeli Yeni MBK

---

⁶¹² Yasemin Taşer Yahnici'yle 14 Mart 2022 tarihli görüşme.

toplanmış ve Gürsel, tasfiyenin gerekçelerini anlatmıştır. Sonrasında, hazırlattığı kanun teklifini okumuş ve bunu tartışmaya açmıştır. Ancak Cemal Gürsel'in, kanun teklifini tartışmaya açması nezaketten öte bir anlam ifade etmemektedir. Teklife göre; 14'ler emekliliğe sevk edilecek ve yurt dışında devlet müşavirliklerinde görevlendirilecektir. Bunun yanında, 2 yıl boyunca Türkiye'ye dönmeleri yasaklanacak 14'lerin maaşları da bu teklifle tespit edilecektir. Cemal Gürsel'in bu teklifi sonrasında bazı MBK üyeleri, 14'lere yönelik menfî sözler sarf etmişlerdir. Ayrıca, 14'ler yurtdışına gönderilse bile rahat durmayacaklarını düşünenler vardır. Bu düşünceden yola çıkan Haydar Tunçkanat, 14'lerin kurşuna dizilmesini teklif etmiştir.⁶¹³ Ancak 27 Mayıs'a kan karıştırılmamasını isteyen Cemal Gürsel bu teklifi kabul etmemiştir.⁶¹⁴ Alparslan Türkeş'e göre ise Cemal Gürsel'in, 14'lerin kurşuna dizilmesini istemeyişinin sebebi iyi niyeti değil, bu işin hesabını soracak kudretli arkadaşlarının bulunmasıdır.⁶¹⁵ Kanun teklifinin kabul edilmesiyle birlikte kanun 17 Kasım'da yürürlüğe girmiştir. Kanunda yer alan ifadeye göre, fiilî ve itibarî hizmet süresi 25 yıldan az olanlar da 25 yıl hizmet etmiş gibi kabul edilmiş ve emekli maaşları da bu esasa göre bağlanmıştır.⁶¹⁶ Büyükelçiliklerde görevlendirilen 14'ler, 1500 lira maaş ve 36.000 lira ikramiye alacaktır.⁶¹⁷ Anlaşılacağı üzere, Taşer de 25 yıl altı hizmette bulunmasına rağmen bu kanun gereği 25 yıl üstü hizmet etmiş gibi kabul edilmiştir.

14'lerin görev yapacağı ülkelerin isimleri de 16 Kasım'da belli olmuştur. İlgili ülkelerden agreman alınıp hukukî formaliteler de giderildikten sonra 14 ismin gideceği ülkeler ilan edilmiştir.⁶¹⁸ 14 ülkedeki Türk büyükelçiliklerine müşavir olarak tayin edilen 14'lerin görev yerleri şu şekildedir: Alparslan Türkeş, Yeni Delhi;

---

⁶¹³ 14'lerin kurşuna dizilmesini isteyen isimlerden birinin de Cemal Madanoğlu olduğu ifade edilmektedir. Bkz. Hakan Akpınar, *Kurtların Kardeşliği [CKMP'den MHP'ye Ülkücü Hareketin Kısa Tarihi]*, İstanbul: Kamer Yayınları, 2017, s. 28.

⁶¹⁴ Maraşlı, *Darbe İçinde Darbe [13 Kasım 1960 / Ondörtler Olayı]*, ss. 136-137.; 27 Mayıs'ın kansız bir ihtilâl olduğuna dair ifade Mehmet Arif Demirel tarafından yanlış bulunmaktadır. Mehmet Arif Demirel'e göre; Adnan Menderes, Hasan Polatkan ve Fatin Rüştü Zorlu'nun, henüz bu tarihte idam edilmemiş olsalar da, idamları 27 Mayıs'a kan karışması mânâsına gelmektedir. (Bkz. Mehmet Arif Demirel, *Demokrat Parti [Alparslan Türkeş'in Anıları ve 27 Mayıs 1960]*, 1. Baskı, Ankara: Demokrat Parti Yayınları, 1994, s. 13.) Bir diğer açıdan bakıldığında ise 14'lerin tasfiyesi sonrasında birlikte 27 Mayıs'a kan karıştığı mânâsı çıkarılabilir.

⁶¹⁵ Türkeş, *27 Mayıs, 13 Kasım, 21 Mayıs ve Gerçekler*, s. 101.

⁶¹⁶ Resmî Gazete, 17 Kasım 1960, 10657.

⁶¹⁷ Milliyet, "14'ler Dış Vazifede En Az 2 Yıl Kalacak", 18 Kasım 1960.

⁶¹⁸ Örtülü, *Üç İhtilâlin Hikâyesi [13 Kasım, 22 Şubat, 21 Mayıs]*, s. 63.

Orhan Kabibay, Ottawa;⁶¹⁹ Münir Köseoğlu, Stockholm; Orhan Erkanlı, Mexico; Mustafa Kaplan, Lizbon; Muzaffer Karan, Oslo; Şefik Soyuyüce, Kopenhag; Fazıl Akkoyunlu, Kabil; Rıfat Baykal, Tel Aviv; Dünder Taşer, Rabat; Numan Esin, Madrid; İrfan Solmazer, Lahey; Muzaffer Özdağ, Tokyo; Ahmet Er, Trablus.⁶²⁰ Taşer'in, Fas'ın başkenti Rabat'a tayin edilmesinin, hâkim olduğu yabancı dilin Fransızca olduğunun göz önüne alınarak yapılmış olması yüksek ihtimal olarak gözükmektedir. Zira o dönem Fas'ta konuşulan dil Fransızcadır.

Tasfiye listesine bakıldığında MBK'nin kurmay olmayan subaylarının tamamının tasfiye edildiği görülecektir. Tank Binbaşı Dünder Taşer, Tank Binbaşı Muzaffer Karan, Piyade Binbaşı Fazıl Akkoyunlu, Jandarma Yüzbaşı Ahmet Er, Kıdemli Yüzbaşı Rıfat Baykal ve Personel Yüzbaşı İrfan Solmazer MBK'nin kurmay olmayan 6 subayıdır. Bu 6 subayın tamamı 13 Kasım tasfiyesiyle birlikte MBK üyeliğinden azledilmiştir.⁶²¹ Böylelikle MBK'de kurmay olmayan subay kalmamış ve bu tasfiye bir yerde, kurmayların kurmay olmayanları tasfiyesi mânâsına gelmektedir.

Tasfiye edilen 14 subayın görevlendirildikleri ülkelere bakıldığında, hiçbirinin Türkiye'ye komşu bir ülkede görevlendirilmediği görülmektedir. Bununla birlikte Orhan Kabibay'ın görevlendirildiği Brüksel haricinde diğer 13 subay önemli bir noktada görevlendirilmemiştir. Bahsi geçen isimlerin görevlendirildikleri bölgelere bakıldığında ise 8 subayın Avrupa'ya, 3 subayın Doğu ve Güneydoğu Asya'ya, 1 subayın Ortadoğu'ya, 2 subayın ise Kuzey Afrika'ya gönderildiği anlaşılmaktadır.⁶²² 14'lerin lideri Alparslan Türkeş'in Yeni Delhi'ye gönderilmesinin ise kendi grubundan uzak düşmesi hesaplanarak alınmış bir karar olması yüksek ihtimaldir. Zira Alparslan Türkeş'in, 14'lerin kalanına uzakta kalması ilerleyen zamanda belirli sorunlara yol açacaktır.

14'lerden yurtdışında tayin edildiği ülkeye giden ilk isim Fazıl Akkoyunlu olmuştur. Fazıl Akkoyunlu, 18 Kasım günü 19.35'te Esenboğa Havaalanı'ndan

⁶¹⁹ Orhan Kabibay'ın ilk tayin yeri, Kanada'nın başkenti Ottawa olsa da bu karar değiştirilmiş ve Belçika'nın başkenti Brüksel'e tayin edilmiştir. Kabibay, "Ottawa'ya gitmeyi, orası soğuk olduğu için mi reddettiniz?" şeklinde soru soran basına, "Avrupa'yı tercih ettim. Oraları tanır ve severim," şeklinde yanıt vermiştir. Bkz. Milliyet, "Orhan Kabibay da Dün Brüksel'e Gitti", 22 Kasım 1960.

⁶²⁰ Milliyet, "Ondört'lerin Tayini Yapıldı", 17 Kasım 1960.

⁶²¹ Sunay, 27 Mayıs'tan 13 Kasım'a Milli Birlik Komitesi, s. 160.

⁶²² Sunay, 27 Mayıs'tan 13 Kasım'a Milli Birlik Komitesi, s. 165.

kalkan uçakla Kabil'e doğru yola çıkmıştır.⁶²³ Taşer'in uçağı ise 19 Kasım'da hareket edecektir.⁶²⁴ Bu günlerde Taşer'in evine gelen görevliler, eşi ve kızının fotoğraflarını çekerek “*Gidiyorsunuz,*” demişler ve yanlarına eşya dahi alamadan evden ayrılmak durumunda kalmışlardır. Asuman Hanım, yanına sadece Türk bayrağı ve Kur'an-ı Kerim alabilmiştir. Esenboğa Havaalanı'na gittiklerinde kendilerine diplomatik pasaport verilmiş ve orada Taşer'i beklemeye başlamışlardır.⁶²⁵ Havaalanında bekleyenler arasında sadece Asuman ve Yasemin Taşer değil, Taşer'in Gaziantep'ten gelen akrabaları da bulunmaktadır. Taşer, eşinin ve kızının bulunduğu salona girdiğinden önce eşine sarılıp selamlaşmış, ardından akrabalarından hala oğulları, amca oğulları ve kardeşi Turan'la selamlaşmıştır. Selamlaşma faslının ardından Taşer, ailesi ve akrabaları ile birlikte üst katta kendilerine tahsis edilen odaya geçmiş ve uçak saatine kadar orada bekleyerek beraberindekilerle hasret gidermiştir. Taşer, eşini ve kızını da beraberinde götürecektir. Taşer, uçağa binmeden evvel akrabaları, kardeşi ve orada bulunan bazı subaylarla vedalaşmıştır.⁶²⁶ Uçağa binmeden evvel basına verdiği iddia edilen bir demeç de *Milliyet* gazetesinde yayımlanmıştır: “*Millet hayrına olmuştur. Bu işin iyi olacağına ve Komitedeki arkadaşlara inanıyoruz. Bu dâvayı daha iyi yürüteceklerine kaniiz. Memleketin hayrına yapılacak her fedakârlığa razıyız. Bu işin iyi olduğuna kani bulunduğumuz için üzgün değiliz.*”⁶²⁷ Ancak daha sonraları Taşer, kendi dilinden basına verilen bu demecin yalan olduğunu ifade etmiştir.⁶²⁸ Taşer'in bu mesele hakkındaki düzeltmesi şu şekildedir: “*O tarihlerde çıkan ve belli bir kanada mensup gazeteler bu kabil sözler uydurmuşlardır. Size onların mehaz olduğunu sanıyorum. O tarihlerde hiçbir beyanat vermedim. Bu, tamamiyle hayal mahsulüdür.*”⁶²⁹ Alparslan Türkeş, Muzaffer Özdağ, Numan Esin, Mustafa Kaplan ve Ahmet Er de Taşer'le aynı gün yurtdışına hareket edenler arasındadır.⁶³⁰

⁶²³ *Milliyet*, “14'lerden Akkoyunlu Vazifesi Başına Gitti”, 19 Kasım 1960.

⁶²⁴ *Milliyet*, “14'lerden 6'sı Daha Gitti”, 20 Kasım 1960.

⁶²⁵ Yasemin Taşer Yahnici'yle 14 Mart 2022 tarihli görüşme.; Dündar, Asuman ve Yasemin Taşer'in Esenboğa Havaalanı'ndaki fotoğrafı için Bkz. Ek 10.

⁶²⁶ Akis, “Yurtta Olup Bitenler”, 21 Kasım 1960.

⁶²⁷ *Milliyet*, “14'lerden 6'sı Daha Gitti”, 20 Kasım 1960.

⁶²⁸ Metin, *İhtilâlciler Hesaplaşıyor [Belgelerle 27 Mayıs-Ondörtler ve Dündar Taşer]*, ss. 205-206.

⁶²⁹ Örtülü, *Üç İhtilâlin Hikâyesi [13 Kasım, 22 Şubat, 21 Mayıs]*, s. 65.

⁶³⁰ *Milliyet*, “14'lerden 6'sı Daha Gitti”, 20 Kasım 1960.

Alparslan Türkeş'i Yeni Delhi'ye uğurlayanlar arasında Nejdet Sançar, Recep Doksat, Cahit Baydar ve Hüseyin Cahit Oğuzoğlu bulunmaktadır.⁶³¹

Taşer, Numan Esin ve Mustafa Kaplan ilk olarak Ankara'dan İstanbul'a gelmiş ve ardından Yeşilköy Havaalanı'nda uçaklarını beklemeye başlamışlardır. Bu 3 isim, 19 Kasım günü saat 12.30'da Air-France'a ait aynı uçağa binerek görev yapacakları ülkelere doğru hareket etmişlerdir.⁶³² Bu yolculuk sonunda Taşer ailesi 20 Kasım'da Rabat'a ulaşmıştır.⁶³³

13 Kasım sonrasındaki önem arz eden meselelerden biri de ordu genelinin bu tasfiyeye nasıl baktığıdır. Rıfat Baykal'a göre, 14'lerin sürgün edilmesiyle birlikte ordu buhrana düşmüş ve bu karardan memnun olmamıştır.⁶³⁴ Orhan Erkanlı da ordunun asla 13 Kasım'da yapılan sürgünleri tasvip etmediğini ifade etmektedir. Hatta ona göre ilerideki 22 Şubat ve 21 Mayıs hadiselerinin sebebi de 13 Kasım'dır ve bu hareketler 14'ler adına yapılmıştır. Zira 13 Kasım'dan itibaren Türkiye'de gizli cuntalar ve darbeler devri başlamıştır.⁶³⁵ Gazeteci Kurtul Altuğ da Orhan Erkanlı'yla paralel istikamette düşünmektedir. Ona göre de 14'lerin tasfiye edilmesi, ordu içerisinde bir etki meydana getirmiştir. 22 Şubat ve 21 Mayıs hareketleri de bu tasfiye neticesinde oluşan kızgınlığın eseridir.⁶³⁶ O dönem Çankırı Piyade Okulu'nda öğrenci olan Acar Okan, 13 Kasım hadisesi sonrasında arkadaşlarıyla birlikte büyük bir tepki ortaya koyduklarını ifade etmektedir. Onlara göre bu hadise, Komite'deki milliyetçilerin tasfiyesinden başka bir şey değildir. Hadise üzerine tüm okul isyan ederek gazinoda toplanmış ve komutanlarını ayaklarına çağırılmışlardır. Komutanlar da öğrencilere hak vermişler ancak gelişmeleri izlemeleri gerektiğini ifade etmişlerdir.⁶³⁷ Bu isimlerin yanı sıra Haydar Tunçkanat da 14'lerin sürülmesinin ordu içerisinde iyi karşılanmadığını kabul etmektedir.⁶³⁸ Ancak tüm bunlara rağmen 13

⁶³¹ Kim, "İç Olaylar", 21 Kasım 1960.

⁶³² Kim, "İç Olaylar", 21 Kasım 1960.; Dündar ve Asuman Taşer çiftinin uçağa binerken çekilen fotoğrafı için Bkz. Ek 11

⁶³³ Taşer, *İhtilâl ve Sonrası*, s. 13.

⁶³⁴ Türkeş, Baykal ve Özdağ, *Bazı Gerçekler [Savunmalar]*, s. 40.

⁶³⁵ Erkanlı, *Anılar Sorunlar Sorumlular*, ss. 157-169.

⁶³⁶ Kurtul Altuğ, *Bir Numaralı Tanık [Kuvayı Milliye'den Anadolu'nun İhtilaline Cumhuriyet'ten 27 Mayıs'a Demokrasi Serüveni]*, 3. Baskı, Ankara: İsim Yayınları, 2011, s. 286.

⁶³⁷ Acar Okan, *İsmi Lâzım Değil [Hatırladıklarım-Kırk Ambar]*, 1. Baskı, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2015, ss. 79-80.

⁶³⁸ Haydar Tunçkanat, *27 Mayıs 1960 Devrimi [Diktadan Demokrasiye]*, 1. Baskı, İstanbul: Çağdaş Yayınları, 1996, s. 329.

Kasım hadisesi yaşanırken ülke genelinde fiilî olarak karşı bir hareket görülmemiştir. Dünder Seyhan, bunun sebebini şöyle açıklamaktadır:

“13 Kasım İhtilâliyle, 14 Komite üyesinin Komiteden atılmasına karşı silâhlı kuvvetlerde ve yurttta fiilî bir reaksiyon görülmedi. Bunun, bellibaşlı sebeplerinden biri, kilit mevkilere kendi ellerimizle getirip oturttuğumuz eski ihtilâlciler arkadaşlarımızın 13 Kasımın tertipçilerine ve tatbikatçılara müzaheret etmekten çekinmemiş olmalarıdır. Halbuki, her türlü harekete fiilen müdahale edebilecek kuvveti ellerinde bulunduruyorlardı.”⁶³⁹

Her ne kadar Rıfat Baykal, Orhan Erkanlı ve Acar Okan’ın ifadeleriyle ordu genelinde 13 Kasım’a karşı bir duruş olduğu anlaşılrsa da Dünder Seyhan’ın vurguladığı gibi, fiilî bir reaksiyon gösterilmediği için ordu içerisindeki bu tavrın, hadiseler üzerinde net bir karşılığı görülmemektedir.

Kurtuluş Kayalı, 14’lerin tasfiyesiyle birlikte Geçici Anayasa’nın ihlâl edildiğini; aynı günlerde DP milletvekillerinin Anayasa’yı ihlâl etmek ithamıyla yargılandığından bahsederek bu detaya dikkat çekmektedir.⁶⁴⁰ Böylelikle kalan 23 MBK üyesi, kendi elleriyle ortaya koydukları Anayasa’yı birkaç ay içerisinde ihlâl ederek tezada düşmüşlerdir.

Taşer’in, 13 Kasım hakkındaki görüşlerine bakıldığında, onun, 13 Kasım tasfiyesini evvela bir hıyanet planı olarak ifade ettiği görülmektedir. Taşer’e göre, 13 Kasım günü 27 Mayıs ihtilali CHP’ye satılmış ve 27 Mayıs’ın hissedarlarının bir kısmı da yurtdışına gönderilmiştir.⁶⁴¹ Taşer’e göre, 13 Kasım’ın 3 ana müsebbibi bulunmaktadır: Talat Aydemir, Cemal Madanoğlu ve İnönü. Talat Aydemir’in hasedi ile Cemal Madanoğlu’nun aczi, İnönü’nün ihtiras potasında birleşmiş ve böylece 13 Kasım hadisesi meydana gelmiştir.⁶⁴² Bununla birlikte, 13 Kasım’ın meydana gelmesindeki ana unsuru CHP olarak görmektedir.⁶⁴³ Ancak Taşer, 14 Temmuz 1961’de defterine aldığı notta, tasfiye öncesinde 14’lerin daha tedbirli ve basiretli olması gerektiğini ifade ederek öz eleştiri yapmaktan da geri durmamıştır.⁶⁴⁴ Taşer, bu ifadeleriyle 13 Kasım’ı sebep ve sonuçlarıyla değerlendirmiştir. Meselenin bu

⁶³⁹ Seyhan, *Gölgedeki Adam*, s. 119.

⁶⁴⁰ Kurtuluş Kayalı, *Ordu ve Siyaset [27 Mayıs-12 Mart]*, 7. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 2018, s. 79.

⁶⁴¹ Dünder Taşer, “Siz Değil misiniz?”, Devlet, 27 Temmuz 1970.; Dünder Taşer, “Hep 27 Mayıs’ı Kurtarmak İçin”, Devlet, 1 Aralık 1969.

⁶⁴² Taşer, “Fesadın İttifakı Çabuk Gelişti”, s. 12.

⁶⁴³ Hürriyet, “Dünder Taşer Dün 14’lerin İhracını Anlattı”, 24 Mayıs 1966.

⁶⁴⁴ Metin, *İhtilâlciler Hesaplaşıyor [Belgelerle 27 Mayıs-Ondörtler ve Dünder Taşer]*, s. 457.

boyutunun yanında bir de duygu boyutu mevcuttur. Bunu, Taşer'in 13 Mart 1961'de Suphi Karaman'a yazdığı mektuptan takip etmek mümkündür. Öyle ki Taşer'in, *"13 Kasım günü ayrı kamplarda ilan edildik umum efkâr önünde. Galibiyet hakkı olarak sizlere kahramanlık, bizlere de vatan hainliği tevcih edildi,"*⁶⁴⁵ şeklindeki sözlerinden, kendilerinin kamuoyuna vatan haini olarak takdim edilmesine içerlediği anlaşılmaktadır. Bunun yanında, Asuman Taşer'in, *"13 Kasım'da idealinin uğradığı ihanet, Dünder için hayatının en büyük acısı olmuştur. Dünder, bunu hiç unutmadı, hiç affetmedi. Şahsî bir kırgınlığı ve küskünlüğü yoktu. O, 13 Kasım'ı, Türk milletine ve Büyük Türkiye Ülküsü'ne yapılmış bir ihanet olarak görüyordu,"*⁶⁴⁶ şeklindeki ifadelerine bakıldığında, Taşer'in 13 Kasım'a bakışının salt bir izzetinefis meselesi olarak görülemeyeceği anlaşılmaktadır.

Bunların yanı sıra, ileriki yıllarda siyaset arkadaşlığı yapacağı Mehmet Doğan'a 13 Kasım ile ilgili anlattığı bir hatıra da dikkate değerdir:

"Bir iş yapmıştık. Devlet düzeni bozulmuştu. Gönlüm hiç rahat değildi. Mevlana soyundan gelen yakın akrabamız bir hanım vefat etmişti. Konya'da Mevlana Dergahına defnettik. Defnettikten sonra Mevlana sandukası karşısında oturdum. Bütün içtenliğimle Allah'a yalvardım, beni bu işten kurtarması için. 10 gün sonra 13 Kasım oldu. Yurt dışına gönderildik, kurtulduk. Allah bir daha ihtilal göstermesin."⁶⁴⁷

Bu aktarıma göre Taşer, 13 Kasım'ı, 27 Mayıs'ın yarattığı hayal kırıklığından bir kurtuluş olarak da görmektedir. Taşer'in bu görüşü; ilerleyen dönemde DP'lilerin idamı gibi toplum hafızasında menfi yer tutan bir hadisenin yaşanması sebebiyle, yıllar sonra 13 Kasım tasfiyesini sonuçlarıyla birlikte değerlendirip bu idam kararlarına ortak olmayışın getirdiği bir olumlu bakış olduğu şeklinde de değerlendirilebilir.

Taşer'in 13 Kasım 1960'ın birkaç yıl sonrasında defterine aldığı notlarda, kendilerini tasfiye eden MBK üyeleri hakkında bazı kanaatleri görülmektedir. Taşer, bu isimleri 4 gruba ayırmıştır. Birinci grup, muhterislerdir: Cemal Gürsel, Cemal Madanoğlu, Osman Köksal, Sami Küçük ve Sezai O'kan. İkinci gruptan *"korkusu uyandırılanlar"* olarak bahsetmektedir: Muzaffer Yurdakuler, Şükran Özkaya, Refet

⁶⁴⁵ Cumhur Utku, *14'lerden Suphi Karaman'a İhtilal Mektupları*, 1. Baskı, İstanbul: Kaynak Yayınları, 2006, s. 58.

⁶⁴⁶ Metin, *"Asuman Taşer Dünder Taşer'i Anlatıyor"*, s. 23.

⁶⁴⁷ Mehmet Doğan, *Alparslan Türkeş, MHP ve Gölgedeki Adam*, 1. Baskı, Ankara: Ocak Yayınları, 2000, numaralandırılmamış sondan dördüncü sayfa.

Aksoyoğlu, Fikret Kuytak ve Sıtkı Ulay. Üçüncü grup, satılmışlardır: Ekrem Acuner, Mucip Ataklı, Suphi Gürsoytrak, Haydar Tunçkanat, Emanullah Çelebi, Vehbi Ersü. Dördüncü grup ise ka'le alınmayanlardır: Fahri Özdilek, Kâmil Karavelioğlu, Mehmet Özgüneş, Suphi Karaman, Kadri Kaplan ve Selahattin Özgür. Bu isimler arasından Muzaffer Yurdakuler, Şükran Özkaya, Sıtkı Ulay, Fahri Özdilek, Kâmil Karavelioğlu, Mehmet Özgüneş, Suphi Karaman, Kadri Kaplan ve Selahattin Özgür'ün, 14'lerin lehinde düşündüğünü ancak düşündüklerini söyleyemediklerini ifade etmiştir. Taşer'e göre 13 Kasım tasfiyesi, tarihte benzeri görülmemiş bir darbedir. Bu noktada Taşer, bazı örnekler saymaktadır. Fransız İhtilâli'nin liderleri de birbirlerini giyotine göndermiştir. Ancak bu kişiler birbirlerini aleni biçimde itham etmiş, kendilerini müdafaa etmiş, delillerle hareket edilerek mevcut tüzük ve usullere göre infaz gerçekleşmiştir. Taşer'in diğer örneği Sultan Abdülhamit hakkındadır. Abdülhamit, kendisini tahta çıkaranları bertaraf ederken şeklen de olsa mahkeme kurdurmuş ve mahkeme kararlarını uygulatmıştır. Bununla birlikte Meclis-i Mebusan'ı da feshederken Anayasa'nın verdiği yetkiye dayanarak feshetmiştir.⁶⁴⁸ Taşer'in örnekleri bu şekilde uzayıp gitmektedir. Taşer, bu örnekleri vererek 13 Kasım'ın usulsüzlüğünü tenkit etmektedir.

14'lerin tasfiyesinin bir de 23 kişilik Yeni MBK zaviyesi bulunmaktadır. Bu konudaki ilk nokta, Cemal Gürsel'in 27 Kasım'da hastalanmasıdır.⁶⁴⁹ Müşerref Hekimoğlu, Cemal Gürsel'in bu hastalığının, MBK'nin bölünmesinden kaynaklandığını ifade etmektedir.⁶⁵⁰ Yine Müşerref Hekimoğlu, *"Yıllarca Ondörtler için bir kötü söz duymadım geriye kalanlardan. Tersine, başkaları konuşunca öfkelenediklerini gördüm,"*⁶⁵¹ diyerek, geride kalanların 14'lere bakışı hakkındaki fikir vermektedir. Burada aktardığımız ikinci cümledeki tavır yahut anlayış, daha sonraları Taşer tarafından da dile getirilmiştir. Bu tavır, askerler arasında olup bitenin askerler arasında kalmasıyla ilgilidir. Bu tavırla ilgili Taşer'in genel düşüncesi şöyledir: *"Askerler arasında rekabet, küskünlük, hatta husumet bulunabilir. Ancak bütün bu çekişmelere dışardan yapılan katılmalar, tarafını tuttuğunuz kimsede bile*

⁶⁴⁸ Metin, *İhtilâlciler Hesaplaşıyor [Belgelerle 27 Mayıs-Ondörtler ve Dünder Taşer]*, ss. 467-468.

⁶⁴⁹ Milliyet, "Gürsel'in Rahatsız Olduğu Açıklandı", 29 Kasım 1960.

⁶⁵⁰ Hekimoğlu, *27 Mayıs'ın Romanı*, s. 23.

⁶⁵¹ Hekimoğlu, *27 Mayıs'ın Romanı*, s. 192.

infial yaradır."⁶⁵² Suphi Karaman, tasfiyeden yaklaşık 8 ay sonra, "*Gönlüm onlarla aynı statüde olmayı arzu eder. Onlar da ihtilâle yardım etmişlerdir. Memlekete çok hizmet edecek insanlardır,*" diyerek 14'ler hakkında bir demeç vermiştir.⁶⁵³ Yeni MBK'nin bir başka üyesi Haydar Tunçkanat da 14'lerin tasfiye edilmesinin, Komite'de kan kaybına sebep olduğunu ifade etmiş; sürgün edilen Komite üyelerinin de en az kalanlar kadar değerli kimseler olduğunu ve ihtilâl için hayatlarını hiçe sayarak mücadele verdiğini eklemiştir.⁶⁵⁴ Hatta Alparslan Türkeş'in aktardığına göre İnönü, İsviçre'nin Lozan şehrinde yayımlanan *La Tribune de Lausanne* isimli gazeteye verdiği demeçte, 1960 yılında seçime gitmekte acele edildiğini ve 14'lerin haklı çıktığını ifade etmektedir.⁶⁵⁵

3.2.6. 27 Mayıs Sürecinin Dündar Taşer'in Fikirleri Üzerindeki Etkisi

Taşer'in ailesinde hem CHP'li hem de DP'li isimler bulunmaktadır. Babası Abdülkadir Kâmil Bey, DP'ye yakınlığı bulunan bir kimsedir. Taşer'in kızı Yasemin Hanım, babasının 27 Mayıs öncesi dönemde yakınlık duyduğu bir parti bulunmadığını ifade etmektedir. Buna göre Taşer, CHP'li değildir ama Atatürk'ü tabii olarak sevmektedir. Bunun yanında, o yıllarda da Türkçü bir subaydır.⁶⁵⁶ Ümit Özdağ ve Müşerref Hekimoğlu ise Taşer'in 27 Mayıs öncesinde CHP'ye yakınlığı olan bir subay olduğunu ifade etmektedir. Müşerref Hekimoğlu'na göre Taşer, 27 Mayıs öncesinde CHP'ye oldukça yakındır. Öyle ki, Gaziantep'te katıldığı balolarda üniformasının yakasına CHP rozeti takmaktan çekinmemektedir.⁶⁵⁷ Ümit Özdağ da, 12 Mart 1962'de Taşer'in Muzaffer Özdağ'a yazdığı mektubu kaynak göstererek Müşerref Hekimoğlu'yla aynı kanaati paylaşmaktadır.⁶⁵⁸ Ferit Salim Sanlı ise her iki görüşü de dikkate almış ve buna ek olarak, Taşer'in Türkeş kliği ile ilişkisinin 27 Mayıs sonrası meydana geldiğini ifade ederek aslında 27 Mayıs öncesi dönemdeki

⁶⁵² Dündar Taşer, "*Deha Sandıktan Çıkarmış*", Devlet, 19 Ocak 1970.

⁶⁵³ Milliyet, "*Suphi Karaman 14'ler Hakkında Konuştu*", 29 Temmuz 1961.

⁶⁵⁴ Tunçkanat, *27 Mayıs 1960 Devrimi [Diktadan Demokrasiye]*, ss. 329-330.

⁶⁵⁵ Türkeş, *27 Mayıs, 13 Kasım, 21 Mayıs ve Gerçekler*, s. 95.

⁶⁵⁶ Yasemin Taşer Yahnici'yle 14 Mart 2022 tarihli görüşme.

⁶⁵⁷ Hekimoğlu, *27 Mayıs'ın Romanı*, s. 48.

⁶⁵⁸ Özdağ, *Menderes Döneminde Ordu-Siyaset İlişkileri ve 27 Mayıs İhtilali*, s. 281.

Taşer’le 27 Mayıs sonrasındaki Taşer’in farkını ifade etmiştir.⁶⁵⁹ 13 Kasım’da Taşer’in de 14’ler arasına dahil edilerek sürgüne yollanması, 27 Mayıs ile 13 Kasım arasındaki süreçte Taşer’in yaşadığı bir değişime işaret etmektedir. Bu değişim, dönemin siyasi gelişmeleriyle doğrudan ilgilidir.

27 Mayıs’a giden süreçte önemli yeri olan 28 Nisan’da cereyan eden öğrenci olaylarının akabinde 30 Nisan günü Suphi Karaman’ın karşısına dikilerek “*Yarbayım ne yapacağız?*” diye soran Taşer’in,⁶⁶⁰ o esnada DP hakkında olumlu düşündüğü söylenemez. Ancak 27 Mayıs’ın hemen sonrasındaki gelişmeler, kuvvetle muhtemel, Taşer’in düşüncelerini etkilemiştir. Bu etki, Taşer’in DP’ye yönelik müspet fikirler beslemesi şeklinde değil CHP’ye yönelik menfî tavır gütmesi şeklindedir.

27 Mayıs’ın birkaç gün sonrasında Taşer, İçişleri Bakanlığı’nda görevlendirilmiş ve Bakanlıktaki kilitli bir kasayı açabilmek için sabık İçişleri Bakanı Namık Gedik’le görüşmüştür. Bu görüşme sırasında Namık Gedik, kasasında bir teyp bulunduğunu ve bu teypte yer alan ses kaydını mutlaka dinlemeleri gerektiğini söylemiştir.⁶⁶¹ Açılan kasanın içinden 1957 seçimleri sonrasındaki Gaziantep olayları, 28 Nisan’da İstanbul’daki öğrenci olayları ve atlı polis çatışmalarıyla ilgili resimlerle yazılar, bunun yanında bir de Namık Gedik’in bahsettiği teyp çıkmıştır. Teypte kayıtlı görüşmenin tarihi 1957 seçimlerinin sonrasına denk düşmektedir. İnönü’nün evinde yapılan görüşmeye İnönü’nün yanı sıra Turhan Feyzioğlu, Avni Doğan, Nihat Erim ve Faik Ahmet Barutçu katılmıştır. Görüşmede; CHP’nin seçimlerle iktidara gelmesinin zorluğundan bahsedilmiş ve bu meşru yol haricinde de başka tedbirlere başvurulması gerektiği ifade edilip bunlar tartışılmıştır.⁶⁶² Tartışma neticesinde 5 maddelik bir plan hazırlanmıştır:

- “1.Üniversite öğrencilerinin ele alınması, açık oturumlar, tartışmalar düzenlenmesi,
- 2.Seçim sonuçları eleştirilerek adı kullanılmaksızın sonucunun getirilip bir ihtilâl zorunluluğuna bağlanması,
- 3.Bunun için Feyzioğlu tarafından bir propaganda broşürü hazırlanıp yayınlanması,
- 4.Polisle çatışmalar yaratılıp, kitlelerin güvenlik güçleri ile mücadeleye alıştırılmaları,

⁶⁵⁹ Sanlı, *Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi’nden Milliyetçi Hareket Partisi’ne [Tarihî Süreç, İdeoloji ve Politika (1960-1969)]*, s. 105.

⁶⁶⁰ Hekimoğlu, *27 Mayıs’ın Romanı*, s. 102.

⁶⁶¹ Aksun, *Dünder Taşer’in Büyük Türkiye’si*, s. 132.

⁶⁶² Önder, *Yassıada’da Millî İrade Nasıl Mahkûm Edildi*, ss. 255-256.

Bu tedbirlerin yanında asıl önemli nokta, İnönü’nün bu plan hakkındaki görüşüdür. İnönü şöyle demektedir: “İşte burada iş önem kesbeder. Hükümet bu olayları polisle önleyemez. Askere başvurmak zorunda kalır. Bizim asker ise vatandaşa karşı silah kullanmaz. Bilakis silahını emir verene çevirir. İşte o zaman beklediğimiz, ümit ettiğimiz netice hasıl olur.”⁶⁶⁴ Buradan çıkan anlam, CHP’nin orduyu ihtilâle mecbur bırakmak üzere bir politika izlediğidir. Bu ses kaydının, idealist bir kafayla giriştikleri 27 Mayıs harekâtı sonrasında Taşer üzerinde bir nebze de olsa hayal kırıklığı yaratması olasıdır. Sonraki yıllarda yazdıklarına bakıldığında Taşer’in 27 Mayıs’ın arkasında durmaktan vazgeçtiği söylenemez ancak ses kaydı neticesinde 27 Mayıs’tan 13 Kasım’a giden süreçteki fikir ve aksiyonları değişime maruz kalmıştır.

Bahsi geçen ses kaydı tüm Komite’ye dinletilmiş ve Komite üyelerinin, İnönü’yle görüşmemesi kararı alınmıştır.⁶⁶⁵ İlerleyen süreçteki hadiselerle bakıldığında bazı Komite üyelerinin bu karara uymadığı görülse de Taşer, bu kararın temsil ettiği anlayışın yahut safın savunucusu haline gelmiştir. Akis’teki bir bahiste ise Taşer’in, 27 Mayıs’tan sonra çok değiştiği ifade edilmektedir.⁶⁶⁶ Buradaki değişimden kasıt, Taşer’in, Türkeş grubuna dahil olması ve savundukları fikirler sebebiyle karşı grup tarafından yaratılan 13 Kasım’a giden süreçteki her türlü faaliyetidir.

İhtilâlin ilk dönemlerinde Taşer’in konumlandığı yeri tam olarak tespit etmek mümkün olmasa da Alparslan Türkeş’in ifadeleri bize fikir vermektedir. Alparslan Türkeş, ihtilâlin ilk dönemindeki kendi grubundan bahsederken Taşer’in adını saymamaktadır. Alparslan Türkeş’in saydığı isimler; Muzaffer Özdağ, Numan Esin, Münir Köseoğlu, Şefik Soyuyüce, Mehmet Özgüneş’tir. Bunlara ek olarak Kâmil Karavelioğlu, Emanullah Çelebi ve Suphi Karaman’ın da kendi grubundan koptuğunu ifade etmektedir.⁶⁶⁷ Bu dönemde Türkeş grubunda yer almayan Taşer, ilerleyen dönemde safların netleşmesiyle birlikte nihai yerini bulmuştur. İlerleyen

⁶⁶³ Önder, *Yassıada’da Millî İrade Nasıl Mahkûm Edildi*, s. 256.

⁶⁶⁴ Önder, *Yassıada’da Millî İrade Nasıl Mahkûm Edildi*, s. 256.

⁶⁶⁵ Önder, *Yassıada’da Millî İrade Nasıl Mahkûm Edildi*, s. 256.

⁶⁶⁶ Akis, “Yurtta Olup Bitenler”, 18 Kasım 1960.

⁶⁶⁷ Turgut, *Şahinlerin Dansı [Türkeş’in Anıları]*, ss. 257-258.

süreçte grupların teşekkülünde etkili olan esas tartışma, seçimlerin tarihi ile ilgilidir. CHP’li kalem tarafından mütemadiyen dile getirilen ve gündemde tutulan bu konu, Türkeş grubunun MBK’nin en az 4 sene iktidar kalması gerektiğini savunmasıyla daha da tartışmalı bir konuma gelmiştir. Bu durumda, Namık Gedik’in kasasından çıkan ses kaydı göz önüne alındığında Taşer’in, 27 Mayıs’ın sırf CHP emellerine hizmet eden bir fonksiyon gütmesine müsaade etmediği görülmektedir. Zira Taşer de bu tartışmaların yoğunlaştığı dönemde Türkeş grubuna yakınlaşmıştır. Alparslan Türkeş’in Başbakanlık Müsteşarlığından ayrıldığı dönemden itibaren ise fikir ve aksiyondaki birliktelik had safhaya ulaşmıştır.⁶⁶⁸ Taşer, bu dönem için kendisini Türk milliyetçisi olarak tanımlamaktadır.⁶⁶⁹ Ancak Alparslan Türkeş, Taşer’in bu yönünden habersizdir.⁶⁷⁰ Daha ileri tarihlerde Taşer’e, “*Neden Türkeş’e gidip milliyetçi olduğunuzu söylemediniz?*” minvalinde bir soru yöneltildiğinde Taşer, “*Niçin gidip de böyle bir şey söyleyeyim? Kendisi tanısın,*”⁶⁷¹ şeklinde bir cevap vermiştir. Buradan hareketle Taşer’in o dönem Türk milliyetçiliği fikrini benimsemiş olmasına rağmen Alparslan Türkeş’le aralarında Türk milliyetçiliğine yahut Türk milliyetçiliği başlığı altına alınabilecek mefhumlara dair herhangi bir konuşma geçmediği anlaşılmaktadır.

Taşer ve Alparslan Türkeş’in edilgen konuma düştüğü 13 Kasım süreciyle beraber meydana gelen birliktelik, aynı akıbete maruz kalmanın ötesinde bir fikrî birliktelik şeklinde devam etmiştir. Ancak bahsettiğimiz fikrî birlikteliğe ulaşmaları da bir süreci kapsamaktadır. Bu konu ileride detaylı olarak ele alınacaktır.

13 Kasım öncesinde Taşer’le görüşen Ali İhsan Göğüş’ün kendisine CHP vekilliği teklif etmesine rağmen Taşer’in bunu kabul etmemesi⁶⁷² de 27 Mayıs öncesıyla ilgili ifade edilen siyasi görüşünün aksine bir çizgide bulunduğunu göstermektedir. Her ne kadar sadece Namık Gedik’in kasasından çıkan ses kaydı

⁶⁶⁸ Akis, “*Yurtta Olup Bitenler*”, 26 Eylül 1960.

⁶⁶⁹ 1960’ın yaz aylarında kardeşi Nejdettin Sançar’ı ziyaret etmek üzere Ankara’ya giden Nihal Atsız, anlaşıldığı kadarıyla, doğrudan Türkeş grubuyla temas kurmuş yahut kulis bilgilerine sahip olmuştur. İstanbul’a dönüşüyle birlikte çevresine açtığı bahiste Dündar Taşer’i de milliyetçi MBK üyelerinden saydığı anlaşılmaktadır. Bkz. Deliorman, *Tanıdığım Atsız*, s. 137.

⁶⁷⁰ Sadi Somuncuoğlu, “Sadi Somuncuoğlu ile Merhum Dündar Taşer Üzerine Bir Mülâkat”, *Türk Yurdu Dergisi*, C. 18, S. 133, Eylül 1998, ss. 58-59, s. 58.

⁶⁷¹ Somuncuoğlu, “Sadi Somuncuoğlu ile Merhum Dündar Taşer Üzerine Bir Mülâkat”, s. 58.

⁶⁷² Özdağ, *Menderes Döneminde Ordu-Siyaset İlişkileri ve 27 Mayıs İhtilali*, s. 371.

kesin bir kanaat ortaya koymaya yetmeyecek olsa da 27 Mayıs ve 13 Kasım arasındaki süreçte Taşer'deki değişime dair bir bakış açısı sunmaktadır.

3.3. DÜNDAR TAŞER'İN SÜRGÜN DÖNEMİ

Dündar Taşer, 20 Kasım 1960'ta eşi ve kızıyla birlikte Fas'ın başkenti Rabat'a inmiş ve böylece sürgünde geçecek yurtdışı vazife günleri başlamıştır.⁶⁷³ Taşer haricindeki 13 isim de aynı günlerde, tayin edildikleri ülkelere ulaşmıştır. İlk günler, tabii olarak, bulundukları şehri tanımak ve düzenlerini kurmakla geçmiştir.⁶⁷⁴ Bilhassa Türkeş ailesi, tayin edildiği Yeni Delhi'nin şartlarına uyum sağlamakta zorlanmıştır. Yemeğe düşen kertenkeleler ve balkon kapısından eve giren maymunlar, ülkeye uyum sürecini zorlaştırmıştır. Bunun yanında, yine Alparslan Türkeş, ilk günlerden itibaren maddi sıkıntı çekmeye başlamış ve bu sıkıntı ilerleyen dönemde de devam etmiştir.⁶⁷⁵ 14'lerin ilk ayları benzer birtakım sıkıntılarla geçmişse de onları yeniden gündeme taşıyacak unsur, yurtdışındaki buluşmaları olacaktır.

3.3.1. Rabat Dönemi

Rabat Büyükelçisi Talât Miras, 20 Kasım'da Rabat'a inen Taşer ailesini iyi bir şekilde karşılamış ve Taşer'in MBK üyeliği yapmış olmasından dolayı da büyük hürmet göstermiştir.⁶⁷⁶ Talât Miras,⁶⁷⁷ Taşer'in Rabat'ta göreve başladığı dönemde

---

⁶⁷³ Taşer, *İhtilâl ve Sonrası*, s. 13.

⁶⁷⁴ Erkanlı, *Anılar Sorunlar Sorumlular*, s. 180.; Esin, *Devrim ve Demokrasi [Bir 27 Mayısçının Anıları]*, s. 203.

⁶⁷⁵ Turgut, *Şahinlerin Dansı [Türkeş'in Anıları]*, ss. 285-283.

⁶⁷⁶ Üzeyir Aygördü, *Dündar Taşer'in Hayatı ve Fikirleri Üzerine Bir İnceleme [1925-1972]*, Afyonkarahisar: Afyon Kocatepe Üniversitesi Tarih Anabilim Dalı, 2021, Danışman: Prof. Dr. Turan Akkoyun, s. 55.

⁶⁷⁷ Talat Miras, 31 Aralık 1973'te, İstanbul'da hayatını kaybetmiştir. Bkz. Milliyet, "Vefat", 2 Ocak 1974.

büyükelçi makamında bulunmaktadır.⁶⁷⁸ Taşer, 1500 lira emekli maaşının yanı sıra Rabat Büyükelçiliğindeki devlet müşavirliği görevi için de aylık 725,42 dolar maaş alacaktır.⁶⁷⁹

Taşer'in Rabat'a gittiği dönemde, Türkiye ile Fas arasındaki ilişkiler henüz tazedir. Zira Fas, 2 Mart 1956'da bağımsızlığını ilân etmiş ve bu tarihten yaklaşık 1 yıl sonra Rabat'ta Türk Büyükelçiliği açılmıştır.⁶⁸⁰ Taşer, Rabat'ı kısaca şöyle tanıtmaktadır: “Çok güzel bir şehir fevkalâde muntazam, bakımlı, temiz, rüzgârı, güneşi, yazı, kışı, hesap edilerek yapılmış etrafı ormanlık, Atlas denizinin kenarında modern bir belde...”⁶⁸¹ Ancak Rabat hakkındaki teferruatlı malumatı ve şehir hakkındaki görüşlerini, Suphi Karaman'a yazdığı mektuptan takip etmek mümkündür:

“Muhterem Yarbayım,

Ayın 20'sinde Rabat'a geldik. Oldukça enteresan bir yer. Bu memlekete biz Fas diyoruz. Avrupalılar Maroc. Kendileri Magrip ismini veriyorlar. 500 bin km. kare arazisi, 10 milyon kadar da nüfusu var. Şehirleri iki parçadan müteşekkil. Bir kısmı surlar içinde yerlilerin şehri. Burada yokluk, sefalet, perişanlık var. Diğer kısmı Avrupalıların şehri. Surlar dışında, modern, Ankara'dan daha muntazam ve mamur, muhteşem binalar, geniş asfalt yollarla ayrılmış. Konuşulan dil, Fransızca. Büyük mağazalarla dolu mükemmel bir şehir.

1912'den beri Fransız idaresinde ve henüz istiklallerini kazanmış durumdalar. Fakat Fransız sermayesi her şeye hâkim ve yabancı sermayenin memleketi kalkındırıp, milleti batırmasına iyi bir misal olabilir. Memleket baştanbaşa ormanlarla kaplı ve bu ormanlar hep suni, sonradan dikilmiş. Fakat milyonlarca ağaç, kilometrelerce uzanıyor. Hep mantar meşesi ve bunun mantarı büyük bir gelir membaı. Fakat halka değil, Fransız bankalarına. İnsan gücünün ve iradesinin ifadesi bu, ormanlarda belli oluyor. Sokaklar otomobil dolu. Yalnız Kazablanka'daki otomobil sayısı bütün Türkiye'dekinden fazla imiş. Umumiyetle küçük Fransız arabaları rağbette. Arazi, büyük çiftlikler halinde işletiliyor ve sahipleri tabii Fransız'lar. Kralları Muhammet V çalışkan, iradeli, memleketsever bir adam. Birkaç defa Fransızlar tarafından Madagaskar'a sürgün edilmiş veliaht prens aynı zamanda Genelkurmay Başkanlığı'nı yapıyor. Zeki bir adam velhasıl idarecileri çok gayret ediyor. Fakat halk, çok çok fakir ve en büyük eksiği de yetişmiş adamları olmayışı. Müstemleke idaresi, adam yetiştirilmesine imkân vermemiş. İstiklallerini kazanmış oldukları halde memurları Fransız ve resmi muamelat Fransızca. Halk kendi dili için açılmış kurslara devam edip, Arapça öğreniyor. Nasır'ın epeyce tesiri var ve Arap Birliği idealini temsil ediyor ve Arap Birliği'nin kurulması, Magrip'ten Bağdat'a kadar büyük bir devletin mevcudiyeti öyle sanıyorum ki Türkiye için tehlikeli sonuçlar doğurur. Herhalde hariciyemiz buna mani olucu bir siyaset tespit etmiştir.

⁶⁷⁸ <http://rabat.be.mfa.gov.tr/Mission/MissionChiefHistory> (Erişim: 7 Mayıs 2022)

⁶⁷⁹ Milliyet, “14'ler Dış Vazifede En Az 2 Yıl Kalacak”, 18 Kasım 2022.

⁶⁸⁰ <http://rabat.be.mfa.gov.tr/Mission/About> (Erişim: 7 Mayıs 2022)

⁶⁸¹ Taşer, *İhtilâl ve Sonrası*, s. 13.

Başlıca maddeler, fosfor, manganezi kurşun, kömür, biraz da petrolleri var. Meyve ve mantar en büyük zirai mahsulleridir. ...”⁶⁸²

Mektupta tarih bulunmamaktadır. Mektup, “*Ayın 20’sinde Rabat’a geldik,*” ifadesiyle başladığı için Taşer’in bu mektubu yine 1960’ın Kasım ayında kaleme alması yüksek ihtimal olarak gözükmemektedir. Buradan da çıkarılacağı üzere Taşer’in, Rabat’a gelir gelmez Türkiye’ye gönderdiği ilk mektup veya ilk mektuplardan biri Suphi Karaman’a gitmiştir.

Taşer, Rabat’taki ilk günlerinde Türk Büyükelçiliğine gitmiş ve orayı tanımaya çalışmıştır. Büyükelçiliğe gittiğinde karşılaştığı vaziyet Taşer’i üzmüştür. Üzüntünün sebebi, Büyükelçilikte Türk bayrağı dahi bulunmamasıdır. Bunun üzerine, Türkiye’deki evlerinden ayrılırken Asuman Hanım’ın yanına aldığı Türk bayrağını büyükelçiliğe getirmiş ve asmıştır.⁶⁸³ Ancak Büyükelçilikle ilgili problemler bununla sınırlı değildir. Bu problemleri, Taşer’in yine Suphi Karaman’a yazdığı mektuplardan takip etmek mümkündür. Taşer 4 Temmuz 1961’de yazdığı mektupta, Büyükelçiliğin bulunduğu muhitte ilgili bir problemten bahsetmektedir. Türk Büyükelçiliğinin bulunduğu semt, etrafı gecekondu ve tarlalarla çevrili, Taşer’in ifadesiyle berbat, pis ve münasebetsiz bir semttir.⁶⁸⁴ Büyükelçiliğin bu konumundan dolayı, verilen resepsiyonlara diğer ülkelerin diplomatları tiksinti duyarak ve alay ederek katılmaktadır. Taşer, bu durumun devlet şerefini düşürdüğünü ifade etmektedir. Öyle ki, daha dün bir vilayetimiz olan Irak, Ürdün gibi şimdinin devletleri, çok daha iyi muhitte bulunan ve daha güzel büyükelçilik binalarına sahiptir. Yine Taşer’in verdiği bilgiye göre, Rabat Büyükelçisinin müracaatları neticesinde bu konu hakkında, eski binayı sat ve yeni bir bina al şeklinde bir karara bağlanmıştır. Ancak bu mümkün olmamaktadır. Zira uygun bir bina bulunduğu mevcut bina henüz satılmamış durumdadır. Mevcut bina önce satılırsa, bu kez uygun bir bina bulunmasının da bir garantisi yoktur. Dolayısıyla bu çözümün pratikte uygulanması pek mümkün gözükmemektedir. Taşer, bu sorunun çözümü için Suphi Karaman’dan ricada bulunmuş ve Dışişleri Bakanı Selim Sarper’in de bu meseleye dikkatini çekmesini istemiştir. Aynı zamanda, zarfın içerisine Büyükelçiliğin

⁶⁸² Utku, *14’lerden Suphi Karaman’a İhtilal Mektupları*, ss. 57-58.

⁶⁸³ Asuman Taşer Yahnici’yle 14 Mart 2022 tarihli görüşme.

⁶⁸⁴ Bahsi geçen büyükelçilik binası, 2 Nisan 1957’de Türkiye’nin Fas’ta büyükelçilik açmasıyla birlikte kiralanarak kullanılmış; 13 Ağustos 1958’de ise Fatin Rüştü Zorlu’nun Dışişleri Bakanlığı döneminde satın alınarak kullanılmaya devam edilmiştir. Bkz. <http://rabat.be.mfa.gov.tr/Mission/About> (Erişim: 7 Mayıs 2022)

resimlerini ve kendilerine verilen son cevabı da koymuştur.⁶⁸⁵ Kuvvetle muhtemel Büyükelçilik binası, Rabat'ın, sosyal ve ekonomik seviyesi düşük ve yerlilerin yaşadığı kesiminde kalmaktadır. Bu mektuptan da anlaşılacağı üzere Taşer, bir nevi sürgün olarak gittiği ve vazifesinin sembolik olduğu⁶⁸⁶ Rabat'ta, Türk Büyükelçiliğinin problemleriyle ilgilenmekten geri durmamış ve Türkiye'nin prestijini koruyup yükseltmeye gayret etmiştir.

Rabat'taki ilk günlerde Taşer ailesinin bir problemi de kızları Yasemin'in eğitimiyle ilgilidir. Bu problemi, yine Taşer'in Suphi Karaman'a yazdığı mektuptan takip etmek mümkündür. Buna göre, kızları Fransızca bilmediği için okula gidememektedir. Hazırlık sınıfları ise dolu olduğu için okullara kaydı yapılamamıştır. Kızları ise durumdan memnun gözükmemektedir. Ancak Taşer endişelidir; özel hoca tutmayı düşünmektedir.⁶⁸⁷ Ancak sonrasında kızlarının Fransız okuluna kaydı bir şekilde yaptırılmış ve 1 sene boyunca bu okulda eğitim görmüştür.⁶⁸⁸

Rabat günleriyle ilgili olarak Taşer'den nakledilen bir hatıra da Cuma namazıyla ilgilidir. Fas'ta hafta tatili Perşembe öğleden sonra ve Cuma günüdür. Cuma namazını ise Sultan bizzat kıldırmakta ve hutbeyi de Sultan okumaktadır. Taşer Rabat'a geldiği dönemde Büyükelçi Talat Miras, tatil olan Cuma günleri Taşer'e haber yollayarak onu Tanca, Kazablanka gibi gezilip görülecek yerlere götürmektedir. Bu durum birkaç hafta böyle sürmüş ancak nihayetinde Taşer, Cuma namazlarını kaçırdıkları için bir sonraki hafta Talat Miras'ın davetine icabet etmemiştir. Talat Miras, Taşer'e duyduğu saygıdan dolayı bu durumu önemsemiş ve kendisine bir memnuniyetsizliği olup olmadığını sormuştur. Taşer ise Cuma namazlarını kaçırdığı için davetini kabul etmediğini söylemiştir. Bunun üzerine Talat Miras, kendisinin de her hafta bu sebepten dolayı Rabat dışına çıktığını anlatmıştır. Talat Miras, İslâm ülkelerinde devlet ileri gelenlerinin Cuma namazında bulunduğunu; ancak Türkiye'nin lâik bir ülke olması dolayısıyla kendisinin namaza gitmesinin uygun olmayacağını ifade etmiştir. Yani Cuma namazına gitse de gitmese

⁶⁸⁵ Utku, *14'lerden Suphi Karaman'a İhtilal Mektupları*, ss. 60-61.

⁶⁸⁶ Bu bilgiyi Ahmet Er de teyit etmektedir. Devlet müşaviri olarak tayin edilmiş olsalar da hiçbir sorumluluk ve görevleri bulunmamaktadır. Bkz. Er, *Hatıralarım*, s. 130.

⁶⁸⁷ Utku, *14'lerden Suphi Karaman'a İhtilal Mektupları*, ss. 60-61.

⁶⁸⁸ Yasemin Taşer Yahnici'yle 14 Mart 2022 tarihli görüşme.; Dündar Taşer'in ve Taşer ailesinin Rabat'taki fotoğrafları için Bkz. Ek 12 ve Ek 13.

de olmayacaktır. Bu yüzden o gün şehir dışına çıkmaktadır. Taşer ise, lâik olanın şahıslar değil devletler olduğunu söyleyip yarın namaza beraber gideceklerini de eklemiştir. Talat Miras ise bunun nasıl karşılanacağından endişe etmiştir.⁶⁸⁹ Taşer'in, Talat Miras'a cevabı şöyledir:

“Ben ihtilâlin içinden gelmiş, kelleyi ortaya koymuş, tüfeğin namlusunun önünde dahi susmamış bir kimseyim. Şu göğsümde taşıdığım can amorti edilmiştir. Yarın beraber gideceğiz. Soran olursa “ne yapayım, tabancayı çekti, gitmem hususunda tehdit etti. Türk sefirine müşaviri tabanca çekmiş mi dedirteyim?” dersiniz, olur biter.”⁶⁹⁰

Sıradaki Cuma günü Taşer, askerî üniformasını giymiş ve Talat Miras'la beraber namaza gitmişlerdir. Bu durum, Sultan V. Muhammed'e de bildirilmiş ve Sultan Muhammed hutbe esnasında Taşer'i ve Talat Miras'ı görmüştür. Sultan Muhammed, namaz çıkışında Taşer'i ve Talat Miras'ı misafir ederek onlarla sohbet etmiş; bu sohbet sırasında memnuniyetini bildirmiştir.⁶⁹¹

Rabat günleri, Taşer'in bolca okuma imkânı bulduğu bir dönemdir. Bu dönemde, bildiklerini gözden geçirmiş ve değerlendirme imkânına erişmiştir.⁶⁹² Daha evvel okuma fırsatı bulamadığı eserlerden biri Gazalî'nin *El Munkız*⁶⁹³ adlı eseridir. Bu eseri Rabat'tayken okumuştur.⁶⁹⁴ Taşer, bol bol okuma fırsatına sahip olduğu bu dönem hakkında şöyle demektedir: “*Büyük mütefekkirlerin de böyle kendilerini inşâ ameliyesini geçirdiklerini de bilmiyordum. Tabî benimki, onlarınki gibi büyük ve şâmil bir fikrî ıztıraptır diyemem.*”⁶⁹⁵ Taşer'in ifadelerinden de anlaşılacağı üzere, sürgün dönemi, bilgi birikimini zenginleştirmesi ve muhtelif konularda fikrî derinlik sağlamasında son derece etkili olmuştur.

Taşer, Rabat'ta bulunduğu sırada geçirdiği akciğer rahatsızlığı sebebiyle daha iyi tedavinin yapılabilceği bir yere nakil edilmek istemiştir. Bu doğrultuda Türkiye'deki siyasiler de işin içine girerek yardımcı olmuşlar ve Taşer, İsviçre'nin başkenti Bern'e tayin edilmiştir.⁶⁹⁶ Ancak Taşer'in Bern'e tayin edilmesinin bir

⁶⁸⁹ Ahmet Rifat, “*Dündar Beye Dair*”, Devlet, 21 Ağustos 1972.

⁶⁹⁰ Rifat, “*Dündar Beye Dair*”, Devlet, 21 Ağustos 1972.

⁶⁹¹ Rifat, “*Dündar Beye Dair*”, Devlet, 21 Ağustos 1972.

⁶⁹² Kösoğlu, *Dündar Taşer*, s. 19.

⁶⁹³ Eserin tam adı “el-Munkız mine'd dalâl”dır. Eser, otobiyografi türünde kaleme alınmıştır. Gazâlî, kendi düşünce dünyasındaki değişim ve tekâmül sürecini anlatmaktadır. Bkz. <https://islamansiklopedisi.org.tr/el-munkiz-mined-dalal> (Erişim: 8 Mayıs 2022)

⁶⁹⁴ Aksun, *Dündar Taşer'in Büyük Türkiye'si*, s. 125.

⁶⁹⁵ Aksun, *Dündar Taşer'in Büyük Türkiye'si*, s. 125.

⁶⁹⁶ Çatak, *Dündar Taşer'in Fikir Hayatı*, s. 42.

sebebi daha vardır. 14'lerin Madrid'de yaptığı toplantıda, İsviçre'nin bağımsız hüviyeti sebebiyle toplantıların daha rahat yapılacağı düşünülmüş ve Taşer'in bir yolunu bularak İsviçre'ye geçmesi kararlaştırılmıştır. Ancak hastalık, sadece bahane değildir. Gerçekten Taşer'in tüberküloz tedavisi görmesi gerekmektedir.⁶⁹⁷ Böylece Taşer, 22 Temmuz 1961'de Bern Büyükelçiliği'ne yine müşavirlik derecesiyle tayin edilmiştir.⁶⁹⁸

3.3.2. Bern Dönemi

22 Temmuz 1961'de Bern'e tayin edilen Taşer'in Bern'e ne zaman hareket ettiğini, Türkeş'in yazdığı mektup sayesinde tahmin etmek mümkündür. Alparslan Türkeş, 9 Ağustos 1961'de⁶⁹⁹ kaleme aldığı mektubunda, "*Bern'den haber beklerken yine, Rabat mektubunu aldım,*" demiştir. Dolayısıyla Taşer'in, Ağustos ayı başında da Rabat'ta olduğu anlaşılmaktadır. Ancak tam olarak hangi tarihte Bern'e hareket ettiğini tespit etmek mümkün değildir. Ailesiyle beraber İsviçre/Bern'e geçen Taşer, orada 2 katlı geniş bir eve yerleşmiştir.⁷⁰⁰ Taşer, Bern'e tayin edildiğinde Büyükelçilik makamında Zeki Kuneralp⁷⁰¹ bulunmaktadır.⁷⁰²

⁶⁹⁷ Yasemin Taşer Yahnici'yle 14 Mart 2022 tarihli görüşme.

⁶⁹⁸ Cumhurbaşkanlığı Cumhuriyet Arşivi (CCA), 030-11-1-286-19-13.; Belge için Bkz. Ek 3.

⁶⁹⁹ İbrahim Metin, mektubun tarihini 9 Ağustos 1962 olarak aktarmıştır. (Bkz. Metin, *İhtilâlciler Hesaplaşıyor [Belgelerle 27 Mayıs-Ondörtler ve Dünder Taşer]*, ss. 376-377.) Ancak Taşer'in resmî olarak Bern'e tayin tarihini 22 Temmuz 1961 olarak ifade etmiştik. Bu karışıklığı ortadan kaldırmak için, Türkeş'in mektupta bahsettiği hadiseleri süreli yayınlardan takip ettik ve mektup tarihinin mektuba yanlış yazıldığına veya kitaba yanlış aktarıldığına kanaat getirdik. Mektupta, "Karaman'ın civanmertçe beyanatı" olarak geçen ifade 29 Temmuz 1961 tarihli gazetede ifadesine denk düşmektedir. (Bkz. Milliyet, "*Suphi Karaman 14'ler Hakkında Konuştu*", 29 Temmuz 1961.) Mektupta geçen bir diğer hadise ise "Faik Bey", Ahmet Yıldız, Sezai O'kan ve Osman Köksal'ın Florya'daki toplantısıdır. Bu toplantı da 2 Ağustos 1961 tarihli gazetede habere denk düşmektedir. Gazetede yayımlanan fotoğrafta Cemal Gürsel, Sezai O'kan, Ahmet Yıldız ve Osman Köksal yan yana poz vermiştir. Toplantı Florya'da yapılmıştır. (Bkz. Milliyet, "*Gürsel'in İkâzı: 'Hazır Olmalıyız'*", 2 Ağustos 1961.) Dolayısıyla Türkeş'in Taşer'e yazdığı mektup, 1962 değil, 1961 tarihli'dir.

⁷⁰⁰ Yasemin Taşer Yahnici'yle 14 Mart 2022 tarihli görüşme.

⁷⁰¹ Zeki Kuneralp; Milli Mücadele karşıtlığıyla tanınan, İngiliz Muhipleri Cemiyeti mensubu gazeteci Ali Kemal'in oğludur. İsviçre'de hukuk eğitimi almış ve İnönü'nün özel izniyle Türkiye'ye dönerek Dışişleri Bakanlığı'nda görevlendirilmiştir. İsmet İnönü, Zeki Kuneralp'ın atamasını yaparken, "*Cumhuriyet'i kan ile kurduk ama kin ile büyümeyeceğiz,*" diyerek suçun şahsiliği ilkesine göre hareket etmiştir. Zeki Kuneralp; Bükreş, Prag, Paris, Bern, Londra ve Madrid büyükelçiliği görevlerinin yanında, NATO Türkiye Daimi temsilciği görevinde de bulunmuştur. 1966-1969 yılları

Taşer ailesi, kızlarının eğitimiyle ilgili Rabat'ta yaşadığı sıkıntıları Bern'de bulunduğu sürede yaşamamışlardır. Kızları Yasemin, İngiliz Kraliyet Okulu'na kaydedilmiş ve eğitimine burada devam etmiştir. Bern'de bulundukları çevrenin Alman ağırlıklı olması sebebiyle Almancayı da öğrenmeye başlamıştır. Bunun yanında, Rabat'ta öğrenmeye başladığı Fransızcasını da devam ettirmiştir. Okuldaki eğitim ise tabii olarak İngilizcedir. Taşer ise bu durumdan endişe etmektedir. Zira 3 yabancı dil öğrenen kızının, yaşının da henüz küçük olmasından dolayı Türkçeyi düzgün bir şekilde öğrenememe riski söz konusudur. Bundan dolayı Taşer, evde Türkçeden başka bir dilin konuşulmasını yasaklamıştır. Bunun yanında, o dönem Türkiye'deki ilkokullarda okutulan kitapları Bern'e getirtmiş ve kızına, okuldan geldiği zaman, o kitaplardan ödevler vermiştir. Kızı, önce Türkiye'den gelen kitaplardaki ödevini, ardından Kraliyet Okulu'ndan verilen ödevleri yapmıştır. Bunun yanında, kızının millî yönünün kuvvetlenmesi için evde özel olarak ilgi göstermiştir. Sanat yönü kuvvetli olmasına rağmen iyi bir çizer olmayan Taşer buna rağmen çöp adamlarla Türk destanlarını resmetmiş ve bu destanları kızına anlatmıştır. Ardından da bu destanları kendisine anlatmasını istemiş ve böylece iyi bir şekilde benimsemesini sağlamıştır. Okuduğu okul, aynı zamanda bir Katolik okulu olduğu için din dersi eğitimi de vermektedir. Çarşamba günlerindeki din derslerinde hem ibadet yapılmakta hem de dinî hikâyeler anlatılmaktadır. Taşer ise kızının o derslerde kendi diniyle ilgilenmesini istemiştir. Bu doğrultuda kızının yanına Kısas-ı Enbiya ve ilmiyal koyarak din derslerinde bu kitapları okumasını sağlamış; bu duruma okul yönetimi de anlayış göstermiştir. Anlayış göstermelerinde etkili olan bir durum da Taşer'in ihtilâlcisi olduğunun herkesçe bilinmesidir. Bundan dolayı kendisine ve ailesine ayrı bir saygı duyulmaktadır.⁷⁰³

Taşer, Bern'deyken Türk radyolarını takip etmektedir. Bunun yanında Türkiye'den günlük gazeteler gelmektedir. Gazeteler önce büyükelçiliğe, oradan da Taşer'in evine ulaşmaktadır. *Akşam gazetesinin* sahibi Malik Yolaç akrabaları

---

arasında Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreterliği görevinde bulunmuştur. 1978 yılında Madrid'deyken, eşi Necla Kunalalp Asala terör örgütünün saldırısı sonucu şehit olmuştur. 1979'da yaş haddinden emekli olan Zeki Kunalalp 1998'de hayatını kaybetmiştir. (Bkz. Ceyhun İrgil, *Babalar ve Çocuklar [Genç Cumhuriyet'in Vicdan Serüveni]*, 3. Baskı, İstanbul: Sia Kitap, 2021, ss. 45-49.) Taşer, Zeki Kunalalp'ın vatansever ve millî hislerle dolu bir kimse olduğunu ifade etmektedir. (Bkz. Aksun, *Dündar Taşer'in Büyük Türkiye'si*, s. 128.)

⁷⁰² <http://bern.be.mfa.gov.tr/Mission/MissionChiefHistory> (Erişim: 8 Mayıs 2022)

⁷⁰³ Yasemin Taşer Yahnici'yle 14 Mart 2022 tarihli görüşme.; Dündar Taşer'in Bern'deki fotoğrafı için Bkz. Ek 14.

olduğu için Bern'e her gün *Akşam gazetesi* yollamıştır. Bunun yanında Taşer'in takip ettiği bir diğer gazete de *Cumhuriyet*'tir. Bunlarla beraber Türkiye'den ziyaretçileri de eksik olmamıştır. Ailelerinin ziyaretlerinin yanında tanınmış isimler de Taşer'i ziyaret etmiştir. Abdi İpekçi, Cevdet Sunay ve Selim Sarper bu isimlerin birkaçıdır. Bunun yanında, Taşer'in çocukluk arkadaşı Osman Enç ve askerî okullardan arkadaşı Haldun Darbaz da Taşer'i Bern'de ziyaret etmiştir.⁷⁰⁴ Geniş evi, gelen misafirleri ağırlamaya yetmediği durumlarda otellerden süit odalar tutan Taşer, misafirlerini burada ağırlamıştır.⁷⁰⁵ Taşer'in kızı Yasemin Taşer'e göre, siyasilerin yaptığı ziyaretlerin sebebi, Taşer'i güç sahibi olarak görmeleridir. Bu misafirler, Taşer'den destek almak üzere Bern'e gelmektedir.⁷⁰⁶ Misafirler, Bern'e gelirken bulgur gibi kuru gıdalar getirmektedir. Zira Bern'de bulgur gibi gıdaları bulmak mümkün değildir. Bu, biraz da Türk yemeklerine duyulan özlemin dışavurumudur. Gıdanın yanı sıra yeni çıkan plaklar da misafirlerin, ev sahibine getirdiği hediyeler arasındadır. O dönem sürgün halde bulunan sabık Mısır Kralı Faruk da Taşer'in dostluk ettiği isimler arasındadır. Kral Faruk, mütemadiyen Taşer'in evine gelerek Taşer'le sohbet etmiş ve böylece dostlukları ilerlemiştir.⁷⁰⁷ Kral Faruk'un, Kavalalılar Hanedanına mensup olması, Türk ve bilhassa Osmanlı tarihine yüksek ilgi ve müktesebatı bulunan Taşer'in dikkatini celbeden önemli bir unsur olabileceği kuvvetle muhtemeldir. Aynı zamanda, Kavalalı Mehmet Ali Paşa'yı "*adi bir adam*"⁷⁰⁸ olarak niteleyen Taşer, Mehmet Ali Paşa'nın torununa bu önyargıyla yaklaşmamıştır. Bununla birlikte Osman Yüksel Serdengeçti'nin ifadesine göre Taşer, Araplardan hazzetmemektedir.⁷⁰⁹ Her ne kadar anne ve babası Türk asıllı olsa

⁷⁰⁴ Yasemin Taşer Yahnici'yle 14 Mart 2022 tarihli görüşme.

⁷⁰⁵ Metin, *İhtilâlciler Hesaplaşıyor [Belgelerle 27 Mayıs-Ondörtler ve Dünder Taşer]*, s. 266.

⁷⁰⁶ Dünder Taşer'in damadı Şevket Bülend Yahnici'ye göre Ali Fuat Başgil, o sırada Cenevre'de bulunan Taşer'le görüşmüş ve 14'lerin Türkiye'ye dönerek ihtilâl yapmasını, kendisinin de cumhurbaşkanlığına getirilmesini talep etmiştir. (Bkz. Sanlı, *Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi'nden Milliyetçi Hareket Partisi'ne [Tarihî Süreç, İdeoloji ve Politika (1960-1969)]*, s. 80.) Ali Fuat Başgil, 15 Ekim 1961 seçimlerinde AP'nin Samsun milletvekili adayı olmuştur. Ancak Lizbon konferansına katılmak üzere Eylül ayı başında Lizbon'a hareket etmiş, devamında ise dinlenmek üzere Cenevre'ye geçmiştir. Hatıratında bahsettiği üzere Cenevre'de bulunduğu sırada Bern Büyükelçisi Zeki Kunalalp'la telefon görüşmesi yapmıştır. Bkz. Başgil, *Ord. Prof. Dr. Ali Fuat Başgil'in Hatıraları*, ss. 90-93.

⁷⁰⁷ Yasemin Taşer Yahnici'yle 14 Mart 2022 tarihli görüşme.

⁷⁰⁸ Aksun, *Dünder Taşer'in Büyük Türkiye'si*, s. 14.

⁷⁰⁹ Osman Yüksel Serdengeçti, "Dünder'ın Ölümü", *Türk Yurdu dergisi*, S.10, ss. 22-24, s. 22.; Taşer'in Araplardan hazzetmeyişi, tarihteki bazı hadiselerden kaynaklanmaktadır: "*Birgün bana "Yahu kumandan" dedi: (Ben ona kumandan dediğim için o da bana kumandan derdi.) "Emânet-i mukaddase var ya, Yavuz'un Mısır'dan alıp getirdiği mukaddes emanetler... Peygamberimizin hırkası, kılıcı vs. İşte bu eşyalar İstanbul'da, Hırkaî Şerif camiinde muhafaza*

da Kral Faruk'a karşı Araplığından dolayı yine bir önyargı duymadığı anlaşılmaktadır.

Taşer'in Bern döneminde yakınlığı bulunan isimlerden biri de Bern Büyükelçisi Zeki Kuneralp'tır. Öyle ki, Zeki Kuneralp'ın 2 çocuğu, Taşer'in evine sık sık gelip gitmektedir. Çocuklarından biri,⁷¹⁰ Taşer'in de etkisiyle tarihe merak salmış ve tarihçi olmuştur.⁷¹¹ Bir gün Zeki Kuneralp, Taşer'e, babası Ali Kemal'in hain olup olmamasıyla ilgili kanaatini sormuştur. Taşer, Ali Kemal'in hain olmadığını düşünmektedir:

“Bizde ihânet, siyâsî bir isnad ve itham olarak kullanılmakta. Ben de resmen hâin addedilenlerden biriyim. 27 Mayıs'ta vatan kurtarıcı addediliyordum; 13 Kasım'dan sonra hâin oldum. Ben kendimin ne olduğumu biliyorum. Onun için siyasetteki hâin ithâmına fazla bir kıymet vermiyorum. Hıyanetin kolay bir şey olmadığına da kaniyim.”⁷¹²

İhanet hususunda Taşer'in genel görüşü, “*gaflitle hıyaneti karıştıracak kadar gafil*”⁷¹³ olunmaması gerektiği şeklindedir.⁷¹⁴

Taşer, Rabat'tayken nasıl büyükelçilik binasının daha iyi şartlara kavuşması için çaba sarf etmişse Bern'deyken de boş durmamış ve Türklerin menfaatine çalışmıştır. Bunun bir örneğini, İsviçre'deki Türk işçilerin sıkıntılarıyla ilgilenirken görülmektedir. Taşer, Türk işçilerin sıkıntılarıyla ilgilenirken onlar için büyükelçiliğin imkânlarını seferber etmiştir. Bunda Zeki Kuneralp'ın da büyük katkısı söz konusudur. Bunların yanında, Türk işçilerin örgütlenmesi için çaba sarf etmiştir. Cumhuriyet Bayramı için elçilikte verilen bir davete diğer elçilerin yanında, 3-4 Türk işçi de katılmıştır. İşçilerin yemek boyunca takındıkları edep, Zeki Kuneralp'ı fazlasıyla etkilemiştir. Zeki Kuneralp, kendisini, odasında ağlar vaziyette

---

ediliyor. Yavuz Sultan Selim bu eşyaları İstanbul'a getirdiği andan itibaren Hırka-i Şerifde, mukaddes emanetlerin huzurunda devamlı Kur'an okunmuş. Bir dakika dahi ara vermeden 1515'den 1919'a kadar. Tam dört yüz küsur sene. Allah Allah... Bu ne hürmet, bu ne gayret... Bu ne Saffet. İşte Türk bu. Halbuki Araplar...” Bkz. Serdengeçti, *Dündar'ın Ölümü*, s. 22.

⁷¹⁰ Sinan Kuneralp.

⁷¹¹ Yasemin Taşer Yahnici'yle 14 Mart 2022 tarihli görüşme.

⁷¹² Aksun, *Dündar Taşer'in Büyük Türkiye*, s. 126.

⁷¹³ Dündar Taşer, “*Biraz İz'an*”, Devlet, 26 Ocak 1970.

⁷¹⁴ Taşer, ihanet meselesine bakışını şu paragraftaki ifadeleriyle özetleyebilir: “*Bir de “hıyanet” meselesi var. Her (5-10) yılda bir (5-15) bin kişiyi hain ilân ediyoruz. Cumhuriyet kuruldu saltanatın bütün erkânı ve erbabı hain ilân edildi, DP iktidara geldi CHP yi hain ilân etti, 27 Mayıs oldu DP hain sayıldı, bu usul millete şeref vermez, bu yol millete hakarettir, yanlış düşünen, hata eden, ileriye gömlenler vardır amma, kitle halinde hain bu millettten çıkmaz. Gaflitle hıyaneti karıştıracak kadar gafil olmamak gerektir.*” (Bkz. Taşer, “*Biraz İz'an*”, Devlet, 26 Ocak 1970.) Taşer'e göre, sürekli kitleleri hain ilân etmek, “*Ne berbad milletsiniz, boyuna hain yetiştiriyorsunuz,*” (Bkz. Aksun, *Dündar Taşer'in Büyük Türkiye*, s. 127.) denilmesine fırsat vermektedir.

bulan Taşer'e, "*Milletimin büyüklüğünü ve efendiliğini onlarda gördüğüm için gözyaşlarımı tutamadım,*" diyerek etkilendiği hususu izah etmiştir.⁷¹⁵

Taşer ve 14'lerin birçoğuna, yurtdışında bulundukları dönemde başka ülkelerden bazı teklifler gelmiştir. Geri kalmış bazı ülkeler Taşer'e gelerek çok yüksek meblağlar teklif etmiş ve kendi ordularını eğitmelerini talep etmişlerdir. Ancak Taşer bu teklifi kabul etmemiştir. Bu teklifler 14'ler arasında en çok Taşer ve Alparslan Türkeş'e gelmiştir. Bern'de bulunduğu sürede Taşer'e gelen tekliflerden biri de hazırlanan ansiklopedilere yorum yazmasıdır. Bu teklifi, bizzat Bern'e gelerek yapmışlardır. Taşer, ansiklopedi için birkaç cümlelik övgü ve tavsiye niteliğinde metin yazacak ve bu metin ansiklopedinin tanıtım kısmında yer alacaktır. Ancak Taşer bu teklifi de kabul etmemiştir. Zira ansiklopediler çok hacimlidir ve tamamını okuma durumu söz konusu değildir. İçerisinde Türkiye aleyhinde herhangi bir cümle geçmesi ihtimalini göz önüne alarak bu teklifi de reddetmiştir.⁷¹⁶

Taşer'in Bern'de bulunduğu dönemde Orhan Kabibay Brüksel'de, İrfan Solmazer de Lahey'dedir. Birbirlerine olan yakınlıklarından dolayı Orhan Kabibay ve İrfan Solmazer bazı haftasonları Taşer'in evine gelerek orada kalmış ve ailece birlikte vakit geçirmişlerdir. Bunun haricinde 14'lerin bazı toplantıları da Taşer'in evinde yapılmıştır. Bundan dolayı, Taşer ailesinin evde olmadığı vakitlerde ev Türk istihbaratı tarafından birkaç kere aranmıştır. Bu, 14'lerin teşkilatlanarak Türkiye'ye dönmesine karşı alınan bir tedbirdir. 14'lerin buluşmaları, aralarındaki samimiyetin artmasını da sağlamıştır. Dünder Taşer'in eşi Asuman Taşer, yemek yapmayı ve ikram etmeyi seven bir kimsedir. 14'lerle ailece kurdukları yakınlık o dereceye ulaşmıştır ki sabah kahvaltılarında yumurtayı kimin 3 dakikada, kimin 4 dakikada, kimin 5 dakikada pişmişini sevdiğini bilerek ona göre servis etmektedir. 14'lerin tamamı kültürlü ve nezaket sahibi kimselerdir. Çoğu 2 ve 3 yabancı lisana hâkimdir. 14'lerin buluşmalarında şiirler okunurken aralarından biri şiire başlayıp bir beyit veya dördlük okur, ardından diğeri, şiiri kaldığı yerden devam ettirir; böylece şiir tamamlanmaktadır.⁷¹⁷

⁷¹⁵ Aksun, *Dünder Taşer'in Büyük Türkiye'si*, ss. 128-129.

⁷¹⁶ Yasemin Taşer Yahnici'yle 14 Mart 2022 tarihli görüşme.

⁷¹⁷ Yasemin Taşer Yahnici'yle 14 Mart 2022 tarihli görüşme.

14'ler için, sürgün döneminin problemlerinden biri ekonomik sıkıntıdır. Aldıkları maaş pek çoğuna yetmemektedir. Taşer ailesi ise sürgün döneminde ekonomik sıkıntı yaşamamıştır. Aile, Gaziantep'te geniş toprak sahibidir. Rabat'ta yahut Bern'deyken paraya her ihtiyaç olduğunda Gaziantep'e haber edilmiş ve oradan arazi satılarak parası Taşer'e gönderilmiştir. Böylece sürgün dönemi boyunca Taşer ailesinin ekonomik sıkıntısı olmamıştır.⁷¹⁸

Taşer'in sürgün dönemi öncesindeki rahatsızlıklarından biri 27 Mayıs'ın kısa zaman sonrasına rastlamaktadır. Bu dönemde midesi yukarı çıkan Taşer ameliyat edilmiştir.⁷¹⁹ Sürgün döneminde ise Bern'e tayin sebeplerinden biri olarak kabul edilen sağlık problemleri, sürgün dönemi boyunca devam etmiştir. Taşer'in sağlık problemlerini, 14'ler arasındaki mektuplaşmalardan takip etmek mümkündür. Mektuplardaki ilk bahis, Numan Esin'in Taşer'e yazdığı 9 Aralık 1961 tarihli mektupta geçmektedir. Numan Esin, "*Rahatsızlığın için geçmiş olsun,*" demektedir.⁷²⁰ İkinci bahis, Alparslan Türkeş'in Taşer'e yazdığı 31 Ağustos 1962 tarihli mektupta geçmektedir. Alparslan Türkeş, "*Mektubunu alarak, sağlık haberlerinize çok memnun olduk,*" demektedir.⁷²¹ Buradan, Taşer'in rahatsızlığının tamamen iyileştiği veya iyiye gittiği anlamını çıkartmak mümkündür. Ancak kısa süre sonra hem Taşer hem de eşi Asuman Hanım rahatsızlanacaktır. Üçüncü bahis, Alparslan Türkeş'in 1961'in Kasım ayında yazdığı mektupta geçmektedir. Alparslan Türkeş bu kez ikazda bulunmayı da ihmal etmemiştir:

"6 Kasım tarihli mektubunuzu aldım. Gerek senin ve gerekse muhterem yengemiz hanımefendinin rahatsızlığına pek ziyade üzüldüm. Geçmiş olsun diyerek, Tanrı'dan acil iyilikler ve sıhhatler dileriz. İsviçre'de kıymetli doktor ve mütehassıslar vardır. Titizlik göstererek; kendinizi tedavi ettirmenizi rica ederim. İnşallah rahatsızlığınız, mühim bir şey çıkmayacak ve kısa zamanda iyileşeceksiniz. Sıhî durumunuz hakkında neticeyi, gecikmeden bana da bildirmenizi rica ederim."⁷²²

Dördüncü bahis, Mustafa Kaplan'ın yazdığı 11 Kasım 1962 tarihli mektupta geçmektedir. Mustafa Kaplan, "*Evvela çok geçmiş olsun. Ailece, sıhhat ve afiyetler dilerim,*"⁷²³ demektedir. Alparslan Türkeş'in ve Mustafa Kaplan'ın mektubu, Taşer'in aynı dönemdeki rahatsızlığı için yazılmıştır. Beşinci bahis ise Taşer'in bir

⁷¹⁸ Yasemin Taşer Yahnici'yle 14 Mart 2022 tarihli görüşme.

⁷¹⁹ Göze, *Gözümle ve Gönlümle Tanıdıklarım*, s. 320.

⁷²⁰ Metin, *İhtilâlciler Hesaplaşıyor [Belgelerle 27 Mayıs-Ondörtler ve Dünder Taşer]*, ss. 319-320.

⁷²¹ Metin, *İhtilâlciler Hesaplaşıyor [Belgelerle 27 Mayıs-Ondörtler ve Dünder Taşer]*, s. 393.

⁷²² Metin, *İhtilâlciler Hesaplaşıyor [Belgelerle 27 Mayıs-Ondörtler ve Dünder Taşer]*, s. 405.

⁷²³ Metin, *İhtilâlciler Hesaplaşıyor [Belgelerle 27 Mayıs-Ondörtler ve Dünder Taşer]*, s. 425.

mektubunda geçmektedir. 1962'nin Aralık ayında yazılan mektubun kime yazıldığı belli değildir. Taşer, sağlık durumunu detaylı bir şekilde anlatmaktadır:

“Sıhhatim, gittikçe düzeliyor. Galiba halsizlik hariç, pek şikâyetim yok. Yalnız beş basamaklı bir merdiveni, taksitle çıkabiliyorum. Bir de ara sıra boğazıma bir boru sokup, akciğerime bakıyorlar; pek hoş değil tabî. İki yaradan biri kapanmış; biri küçülmüş. Ur da kireçle örtülüyormuş. Garip şey, bütün bu sıvası dökük duvara dönen ciğerde, mikrop bulunamadı. Bilmem, bir yere saklandılar herhalde; belki de öfkeyi içimize ata ata patlatıyoruz.”⁷²⁴

Buradan da anlaşılacağı üzere Taşer hâlâ aynı hastalıktan, yani tüberkülozdan muzdariptir. Altıncı bahis, Muzaffer Özdağ'ın Taşer'e yazdığı bir mektupta geçmektedir. Mektubun tarihi belli değildir. Ancak yazılanlardan, Muzaffer Özdağ'ın Türkiye'ye henüz yeni döndüğü anlaşılmaktadır. Muzaffer Özdağ, Türkiye'ye 5 Aralık 1962'de dönmüştür.⁷²⁵ Dolayısıyla mektubun da bu tarihten sonra uzak olmayan bir zamanda yazıldığı anlaşılmaktadır. Muzaffer Özdağ, “*Ameliyatın başarılı olmasına çok sevindik. Herşeyden mühim olan sıhhatinizdir. Çok şükür şimdi eski sıkıntılarınızdan kurtuldunuz. Bununla beraber kendinizi yormamalısınız,*”⁷²⁶ demektedir. Buradan da anlaşılacağı üzere Taşer, 1962'nin sonunda yahut 1963'ün başında ameliyat olmuştur. Mektuplarda hem Alparslan Türkeş'in hem de Muzaffer Özdağ'ın, Taşer'i ikaz ettiği görülmektedir. İbrahim Metin, bu durumu, Taşer'in, sağlığına önem vermediği bilindiği için kendisinin ikaza ihtiyaç duyulduğunu söyleyerek açıklamaktadır.⁷²⁷

Taşer ailesi Bern'de sürgündeyken, Dünder Taşer'in babası Abdülkadir Kâmil Taşar 27 Ağustos 1963 tarihinde vefat etmiştir.⁷²⁸ Ancak Taşer ailesinin fertleri, yurda dönmeleri yasak olduğu için cenaze törenine katılamamıştır.⁷²⁹

⁷²⁴ Metin, *İhtilâlciler Hesaplaşıyor [Belgelerle 27 Mayıs-Ondörtler ve Dünder Taşer]*, ss. 428-430.

⁷²⁵ Milliyet, “*Özdağ Döndü*”, 6 Aralık 1962.

⁷²⁶ Metin, *İhtilâlciler Hesaplaşıyor [Belgelerle 27 Mayıs-Ondörtler ve Dünder Taşer]*, s. 438.

⁷²⁷ Metin, *İhtilâlciler Hesaplaşıyor [Belgelerle 27 Mayıs-Ondörtler ve Dünder Taşer]*, s. 405.

⁷²⁸ Gaziantep'i Tanıtıyoruz, “*İlan*”, 31 Ağustos 1963.

⁷²⁹ Yasemin Taşer Yahnici'yle 14 Mart 2022 tarihli görüşme.

3.3.3. 14'lerin Yurtdışı Faaliyetleri

14'ler, yurtdışındaki görev yerlerine ulaşmalarının ardından birbirleriyle iletişim kurmaya ehemmiyet vermişlerdir. Orhan Erkanlı, ilk ayların 14'lerin tamamı için yerleşmek ve yeni hayatlarına uyum sağlamakla geçtiğini ifade etmektedir. Birbirleriyle sistemli iletişimleri, ilk birkaç ayın sonunda başlayacaktır. Bu sırada, 14'lerin sekreterliğini Orhan Erkanlı'nın yapması kararlaştırılmıştır. Bu göreve göre, 14'ler arasındaki mektuplaşmalar sekreterde toplanacak ve ilgili kişiye oradan gönderilecektir.⁷³⁰ Bunun yanında, her ay bir rapor yayımlanması da kararlaştırılmıştır.⁷³¹ Orhan Erkanlı, görevi birkaç ay boyunca yürüttükten sonra Numan Esin'e devretmiştir.⁷³²

14'lerin toplantılarından evvel 14'ler arasında bireysel mektuplaşmalar da söz konusudur. İlk mektup, Numan Esin'in Taşer'e yolladığı 24 Kasım 1960 tarihli mektuptur. Numan Esin, Türkiye'den ayrılışını ve Madrid'deki durumunu anlatmaktadır. Taşer'e gelen ikinci mektup ise Muzaffer Özdağ'a aittir. 25 Aralık 1960'taki mektubunda Türkiye'ye ne zaman döneceklerini soran Muzaffer Özdağ, bu konuda heyecanlı görünmektedir.⁷³³

Numan Esin, vazifeyi devralmasının ardından 14'ler arasındaki irtibatı kuvvetlendirmek için girişimlerde bulunmuş ve bu doğrultuda bir toplantı tertip etmeyi düşünmüş; ancak toplantı davetine bazı isimler geri dönüş yapmamıştır. Numan Esin'in ifadesiyle “*ilk cesur ses*”i Taşer vermiştir. Taşer'le irtibatının ardından, ortak nokta olarak Cebelitarık'ı belirlemişlerdir.⁷³⁴ Taşer, “*Her yerde olduğuna göre, herhalde Cebelitarık'ta da vardır. Bristol Otel'de buluşalım,*”⁷³⁵ diyerek buluşma mekânını da tayin etmiştir. Numan Esin, buluşma tarihini 1961'in Şubat ayı olarak belirtmektedir. Madrid'den hareket eden Numan Esin, Bristol Otel'e

⁷³⁰ İbrahim Metin'in sözlerinden, bu mektupların tamamının elimizde olmadığı anlaşılmaktadır. Alparslan Türkeş, bu mektupların tamamını toplayarak İsviçre'de bir banka kasasına koymuştur. Dolayısıyla bize ulaşanlar, mektupların noksan halidir. Bkz. Yücel Hacaloğlu, *Dört Türk Büyüğü Üzerine*, 1. Baskı, Ankara: Türk Ocakları Ankara Şubesi Yayınları, 2018, s. 103.

⁷³¹ Erkanlı, *Anılar Sorunlar Sorumlular*, s. 180.

⁷³² Esin, *Devrim ve Demokrasi [Bir 27 Mayısçının Anıları]*, s. 207.

⁷³³ Metin, *İhtilâlciler Hesaplaşıyor [Belgelerle 27 Mayıs-Ondörtler ve Dünder Taşer]*, ss. 288-292.

⁷³⁴ Esin, *Devrim ve Demokrasi [Bir 27 Mayısçının Anıları]*, s. 207.

⁷³⁵ Esin, *Devrim ve Demokrasi [Bir 27 Mayısçının Anıları]*, s. 207.

vardığında kendisini bekleyen Taşer’le buluşmuştur. İkili, ilk olarak geçmiş hadiselerin muhasebesini yapmış ve sonrasında mevcut durumu değerlendirip gelecek tasavvurlarını ortaya koymuşlardır. Nihayetinde ise, konuşulanları yazıya dökerek 14’lerin 12’sine bildirmeyi ve ortak harekete davet etmeyi düşünmüşlerdir. Bu işi Numan Esin üstlenmiş; ancak Esin, Şefik Soyuyüce, Münir Köseoğlu ve Muzaffer Karan’a bu mektupları göndermemiştir. Numan Esin, bu isimleri kendilerinden saymamaktadır.⁷³⁶ Böylece 14’lerin birlikte hareket etmesi için ilk somut adımlar atılmıştır.

14’ler, yurtdışında faaliyetlere girişmişken bir yandan da Türkiye’deki gelişmeleri yakından takip etmektedir. 14’ler arasında iş bölümü yapılmış ve hepsi birer konuyu takip etmeyle vazifelendirilmiştir. Türkiye’deki gazete ve dergiler taranarak elde edilen bilgiler Numan Esin’e gönderilmiş ve onun elinde bir rapor haline gelmesi sağlanmıştır.⁷³⁷ 1 Nisan 1961’de yayımlanan 1 numaralı raporda Türkiye’deki durumun özeti paylaşılmıştır. 13 Kasım’ın hiçbir “sorunu” halletmediği ve Komite içerisinde yine iktidarda kalmak isteyen ve iktidarı devretmek isteyen iki grubun bulunduğu; Kurucu Meclis’te genç, aydın ve vatansever kişilerin çoğunlukta olduğu; Cemal Gürsel, Cemal Madanoğlu ve Cemal Tural’ın, Komite’yi dağıtarak idareyi tamamen ele almak düşüncesine sahip olduğu, raporda yer alan bazı gündemlerdir.⁷³⁸

Bu tarihlerde Taşer’in, 14’lerin teşkilat yapısı hakkında bazı hususlar ortaya koyduğu görülmektedir.⁷³⁹ Taşer’in kişisel defterine aldığı notların, 14’ler arasında kararlaştırılan hususlardan mı meydana geldiği, yoksa Taşer’in tasarladığı hususlardan ibaret mi olduğu meçhuldür. Ancak başka kaynaklarda buna yakın bir teşkilat yapısından bahsedilmemesi, bunu Taşer’in tasarlamış olduğu ihtimalini kuvvetlendirmektedir. Taşer’in, 14’ler hakkında not aldığı hususlar şu şekildedir:

“G. Başkan: Türkeş

⁷³⁶ Esin, *Devrim ve Demokrasi [Bir 27 Mayısçının Anıları]*, ss. 207-208.

⁷³⁷ Esin, *Devrim ve Demokrasi [Bir 27 Mayısçının Anıları]*, s. 211.

⁷³⁸ Erkanlı, *Anılar Sorunlar Sorumlular*, ss. 180-181.

⁷³⁹ Bu kısımlar, Taşer’in not defterinde tarihsiz olarak verilmiştir. Ancak 14’lerin yapısı hakkındaki satırların hemen üstündeki “*Hakkâri valisi, savcuyu tevkif etti,*” şeklinde notu tarih hakkında fikir vermektedir. (Bkz. Metin, *İhtilâlciler Hesaplaşıyor [Belgelerle 27 Mayıs-Ondörtler ve Dündar Taşer]*, s. 452.) Basından takip edildiğinde, hadisenin 23 Şubat 1961’de gazetelerde yer aldığı görülmektedir. (Bkz. Milliyet, “*Hakkâri Valisi ile Savcı Arasında Bir Hâdise Oldu*”, 23 Şubat 1961.) Dolayısıyla Taşer’in, defterine aldığı notların da bu tarihlere denk düşeceği tahmin edilebilir.

G. Bş. Yard.: Kabibay
Gn. Sekreter: Erkanlı
Teşkilat: Esin
Propaganda: Özdağ
Doktrin: Kaplan

-14'ler M.B. (Millî Birlik) Kulübü İdare Kurulu: Şemada görülen şekilde teşkilatlanır.

-İdare Kurulu yetkilerini, Genel Kuruldan alır ve her sene 13 Kasım'da Genel Kurul, davetsiz olarak toplanır.

-Genel Başkanlığın lüzum gösterdiği zamanlarda, olağanüstü toplantıya çağırılabilir.

-Genel İdare Kurulu, Genel Kurul üyeleri arasından kapalı reyile seçilir.

-Genel Kurulun karar ve tebliğleri, Genel Başkan veya tanzif edeceği üye tarafından neşir ve tamim edilir.

-Teknik hazırlıklar ve çalışmalar için lüzumu kadar özel komisyon kurulabilir. Bu komisyonlar, Genel Başkanın tasvibi ile Genel Sekreter tarafından vazifelendirilir.

-G. İ. Kurulu üyeleri arasında görüş ayrılığı olduğu takdirde, Genel Başkan tarafından verilen karar, esas itihaz edilir.

-14'ler, kulübün kurucu üyeleridir. Bu üyelerin isimleri şunlardır: Baykal Rifat, Er Ahmet, Esin Numan, Erkanlı Orhan, Kabibay Orhan, Kaplan Mustafa, Karan Muzaffer, Köseoğlu Münir, Özdağ Muzaffer, Solmazer İrfan, Soyuyüce Şefik, Taşer Dünder, Türkeş Alparslan, Akkoyunlu Fazıl.⁷⁴⁰

-Bu üyeler, Genel Kurulu teşkil ederler.

-14'ler kulübüne üye olma şartları:

-14'ler, Kulübün tabîi üyeleridir.

-14'ler fikriyatını ve idealini benimseyen ve bu fikirlerin gerçekleşmesi için çalışma vadeden kimseler, kulübün üyeleri olurlar. Ve faal üye kartı alırlar.

-Yurt yararına hizmetleri görülen politika, iş ve ihtisas adamlarına, fahri üyelik verilebilir.⁷⁴¹

Taşer'in tasarladığı 14'ler Kulübü, hiçbir zaman Taşer'in tasarladığı haliyle faaliyete geçemeyecektir. Bununla birlikte, Taşer'in bu tarihlerde "*lider*"ın karşısına Alparslan Türkeş'in ismini yazması dikkate değerdir. Ancak genel başkan yardımcılığı ve genel sekreterlik gibi önemli görevlerin karşısına da Orhan Kabibay ve Orhan Erkanlı'yı yazmış olması, Taşer'in de bu tarihlerde 14'ler için bir triumvira idaresi tasarladığını ortaya koymaktadır. Nitekim Taşer, bu düşüncesini 1962 yılının

⁷⁴⁰ Taşer, 14'lerden bahsederken Fazıl Akkoyunlu'nun ismini yazmamıştır. Ancak aldığı not boyunca sürekli olarak 14 kişiye dair vurgu yapılması, Fazıl Akkoyunlu'nun isminin sehven yazılmadığı kanaatine sahip olunmasını sağlamıştır. Dolayısıyla okuyucuyu yanıltmamak için Fazıl Akkoyunlu'nun ismini ilave etmek uygun görülmüştür.

⁷⁴¹ Metin, *İhtilâlciler Hesaplaşıyor [Belgelerle 27 Mayıs-Ondörtler ve Dünder Taşer]*, ss. 452-453.

Ağustos ayında Muzaffer Özdağ'la mektuplaşmalarında⁷⁴² da dile getirecektir. Her ne şekilde olursa olsun Alparslan Türkeş'i lider olarak gören Taşer'in bu düşüncesi yaklaşık 1 yıl sonra değişikliğe uğrayacaktır.

1961'in Şubat ayında Numan Esin ve Taşer'in katılımıyla yapılan toplantının ardından, tarihleri belli olmasa da, düşük katılımlı 2 toplantı daha yapılmıştır. İlki; Numan Esin, Orhan Kabibay ve İrfan Solmazer'in katılımıyla Fransa'nın Bordeaux şehrinde yapılmıştır. Mustafa Kaplan, toplantıya davet edilmiş olmasına rağmen gelmemiştir. Numan Esin, bu toplantıda önemli bilgiler edindiğini ifade etmektedir. Toplantıda, yakın zamanda bir toplantı daha yapılması ve bu toplantıya Mustafa Kaplan ile Taşer'in de davet edilmesi kararlaştırılmıştır.⁷⁴³ 1961'in Nisan ayında Mustafa Kaplan'ın Taşer'e yazdığı mektuptaki ifadelerle bakıldığında bu toplantının tarihi hakkında tahminde bulunmak mümkündür. Mustafa Kaplan, *"Görüşmeyi ben de sizler kadar arzu ediyorum; fakat bizim buradan çıkış ve giriş biraz güç; birçok merasimi var. İspanya için müsaadem çıkmak üzere. Sen müsait bir zamanını hesapla, 30 Mayıs'a kadar güneyde bir yer buluşalım. Numan'a haber veririz,"*⁷⁴⁴ demiştir. Mustafa Kaplan'ın verdiği tarihe ve Taşer'le Numan Esin arasındaki ilk buluşmanın tarihine bakıldığında, 3 toplantının ortalama birer arayla yapıldığı tahmin edilebilir. Üçüncü toplantı, Numan Esin'in Madrid'deki evinde yapılmıştır. İrfan Solmazer, Orhan Kabibay ve Taşer'in katıldığı toplantıya, şartlar müsait hale gelmiş olacak ki Mustafa Kaplan da katılmıştır.⁷⁴⁵ Taşer, İspanya'daki bu toplantıya eşi ve kızıyla beraber katılmıştır.⁷⁴⁶ Toplantıda, 14'lerin sahip olması gereken strateji tartışılmıştır. Buna göre, 14'lerin iktidar arzusu aşikârdır. Bu iktidarın yeni bir ihtilâlle mi yoksa siyasetle mi elde edileceği konuşulmuş ve bu doğrultuda bir rapor hazırlanmıştır.⁷⁴⁷ Bahsi geçen raporun, 25 Mayıs tarihli 3 numaralı rapor olduğu tahmin edilebilir. Zira raporun hem muhtevası hem de tarihi, Madrid'deki toplantı ve toplantıdan çıkan kararlar uyuşmaktadır.

Bu raporda; 14'lerin vazifesi, *"Türkiye'de demokratik rejimi bütün organları ve şartlarıyla kurarak, Türk milletini çağdaş uygarlık seviyesine ulaştırmak amacını*

⁷⁴² Metin, *İhtilâlciler Hesaplaşıyor [Belgelerle 27 Mayıs-Ondörtler ve Dünder Taşer]*, ss. 391-392.

⁷⁴³ Esin, *Devrim ve Demokrasi [Bir 27 Mayısçının Anıları]*, s. 211.

⁷⁴⁴ Metin, *İhtilâlciler Hesaplaşıyor [Belgelerle 27 Mayıs-Ondörtler ve Dünder Taşer]*, s. 304.

⁷⁴⁵ Esin, *Devrim ve Demokrasi [Bir 27 Mayısçının Anıları]*, s. 211.

⁷⁴⁶ Yasemin Taşer Yahnici'yle 14 Mart 2022 tarihli görüşme.

⁷⁴⁷ Esin, *Devrim ve Demokrasi [Bir 27 Mayısçının Anıları]*, s. 211.

meşru yollardan gerçekleştirmek,"⁷⁴⁸ olarak açıklanmış; bunun yanında, uygun şartlar ve uygun zamanda Türkiye'ye dönüşü sağlamak da ayrı bir hedef olarak belirlenmiştir. Türkiye'ye dönüş döneminde ise yeni karar ve plan ortaya koyularak siyasi çalışmalara başlanacaktır. Siyasete girmek için uygun şartlar, CHP'nin yıpranmasıyla oluşacaktır. CHP, iktidarı elde etse bile 2 sene içerisinde halk tarafından istenmeyen bir konuma düşeceği yönünde öngöründe bulunulmuştur. 14'lere göre, siyasete erken ve yanlış şekilde girmek, doğmadan ölmek, demektir. Bu sebeple uygun zaman beklenmektedir.⁷⁴⁹

İbrahim Metin, 14'lerin dördüncü toplantısının, Dünder Seyhan'ın ataşemiliter olarak bulunduğu Roma'da, Seyhan'ın da katılımıyla yapıldığını ifade etmektedir.⁷⁵⁰ Dünder Seyhan, hatıratında bu toplantıdan bahsetmemesine rağmen detayları Numan Esin'in hatıratından takip etmek mümkündür. Toplantı, 1961'in yaz aylarında yapılmıştır. Orhan Kabibay'ın çağrısı üzerine Mustafa Kaplan'la Numan Esin Roma'ya geçmiş ve orada Şefik Soyuyüce, İrfan Solmazer, Kabibay ve Dünder Seyhan'ın da katılımıyla bir toplantı yapılmıştır. Numan Esin, Orhan Kabibay'ın liderlik arzusunu bu toplantıda su yüzüne çıkarttığını ifade etmektedir. Numan Esin ve Mustafa Kaplan renk vermeden Orhan Kabibay'ı dinlemiş; Kabibay da bu konudaki düşüncelerini daha da ileri götürmemiştir. Toplantı, böylece sona ermiştir.⁷⁵¹

Bu arada 14'ler arasında raporlar yayımlanmaya devam etmektedir. 4 numaralı rapor 1 Temmuz'da yayımlanmış ve 14'lerin bilgisine sunulmuştur. Bu raporda, Silâhlı Kuvvetler Birliği (SKB)'nin, komiteyle çatışma halinde olduğu ortaya koyulmuş ve aralarında yaşanan bazı hadiseler aktarılmıştır. Buna göre; Haziran ayı başında Cemal Gürsel, Cemal Madanoğlu ve Osman Köksal grubu, Hava Kuvvetleri Komutanı İrfan Tansel'i yurtdışına tayin ettirmiş, ancak Cevdet Sunay'ın başkanlığındaki SKB buna karşı çıkmıştır. Ankara'daki Jandarma Subay Okulu'nda toplanan SKB, komitenin feshine ve idarenin kendileri tarafından ele alınmasına karar verse de Cevdet Sunay bu kararı veto ederek 11 maddelik bir ultimatoma hazırlayarak Cemal Gürsel'e tebliğ etmiştir. Tayinlerin durdurulması, Cemal

⁷⁴⁸ Erkanlı, *Anılar Sorunlar Sorumlular*, s. 181.

⁷⁴⁹ Erkanlı, *Anılar Sorunlar Sorumlular*, ss. 181-182.

⁷⁵⁰ Metin, *İhtilâlciler Hesaplaşıyor [Belgelerle 27 Mayıs-Ondörtler ve Dünder Taşer]*, s. 265.

⁷⁵¹ Esin, *Devrim ve Demokrasi [Bir 27 Mayısçının Anıları]*, ss. 212-213.

Madanoğlu ve Osman Köksal'ın ordudan emekli edilmesi, Kara Kuvvetleri Komutanı Celal Alkoç ve bazı generaller ile subayların emekli edilmesi, Yassıada kararlarının uygulanması gibi hususlar, Cevdet Sunay'ın hazırladığı 11 maddenin bazılarıdır. Cemal Gürsel, bu maddeleri kabul etmiş ve böylece idare fiilen SKB'nin kontrolüne geçmiştir. Raporda verilen bilgilerin haricinde sonuç kısmında, 14'ler için bir nevi hareket yahut tavır planı hazırlanmıştır. Buna göre; ikinci açıklamaya kadar 23'ler arasında taraf tutulmayacak ve 23'lerle irtibat kesilecek; tabii senatörlük teklif edilmesi halinde kabul edilmeyecek; Yassıada'dan idam cezası çıkması halinde bu cezaların müebbet hapse çevrilmesi yönünde tavır alınması ve alınan kararların, 14'lerin Türkiye'de irtibatı olduğu kişilere duyurulması kararlaştırılmıştır.⁷⁵²

4 numaralı raporun 2 hafta sonrasında 5 numaralı rapor yayımlanmıştır. 15 Temmuz'da yayımlanan raporda da önce gelişmeler aktarılmış, ardından yorum yapılmıştır. 9 Temmuz 1961'de yapılan anayasa referandumunun %60 oranla kabul edilmesi, Komite ve CHP'nin yurt gezilerinin başarıya ulaşmadığı şeklinde yorumlanmıştır. Bununla birlikte artık seçimlerin yapılması zaruri olarak görülmektedir. Halk, üzerindeki baskıya rağmen, kurulan yeni partilere temayül göstermektedir. Bununla beraber, yeni kurulan partiler de DP'nin varisi olduklarını ileri sürerek oy kazanmaya çalışmaktadır. CHP ise seçimleri kendilerinin kazanmaması halinde ordunun iktidarı devretmeyeceğini ileri süren bir slogan üretmiştir. Bunun yanında, 14'leri bölmek için aralarından 3-4 kişiye büyükelçilik, 3 kişiye de senatörlük teklifi yapılmaktadır.⁷⁵³ Bu raporlar 14'lerin, 1962'deki Brüksel toplantısına kadar devam etmiş olmasına rağmen 5 numaralı raporun ardından yayımlananlar Orhan Erkanlı tarafından paylaşılmamıştır.⁷⁵⁴

Eylül ayına gelindiğinde Türkiye'nin gündemi Yassıada kararlarıdır. Alparslan Türkeş, 7 Eylül günü Yeni Delhi'den Cemal Gürsel'e hitaben bir mektup kaleme almış ve öncelikle idam cezalarının infazının yaratacağı zararlardan bahsetmiştir. Yüksek Adalet Divanı'nın vereceği idam cezalarının nihai incelemesinin "13 Kasım Komitesi"nce değil, "27 Mayıs Millî Birlik Komitesi"nce yapılması gerektiğini ifade

⁷⁵² Erkanlı, *Anılar Sorunlar Sorumlular*, ss. 182-183.

⁷⁵³ Numan Esin; Orhan Kabibay, Orhan Erkanlı, Mustafa Kaplan ve kendisine büyükelçilik teklif edildiğini ifade etmektedir. Ancak bu teklifi siyasî rüşvet olarak gördüğü için kabul etmemiştir. Bkz. Esin, *Devrim ve Demokrasi [Bir 27 Mayısçının Anıları]*, s. 215.

⁷⁵⁴ Erkanlı, *Anılar Sorunlar Sorumlular*, ss. 184-185.

etmiş ve Cemal Gürsel'i bu hususta uyararak idam cezalarına karşı çıkmıştır.⁷⁵⁵ Ancak Yüksek Adalet Divanı'nca verilen idam cezaları MBK'nin onayına sunulduğunda, 15 idam cezasından 4'ü onaylanmıştır.⁷⁵⁶ Bunlar; Celal Bayar, Adnan Menderes, Fatin Rüştü Zorlu ve Hasan Polatkan'dır.⁷⁵⁷ Ancak Celal Bayar'ın idam cezası yaş haddinden dolayı müebbet hapis cezasına çevrilmiştir.⁷⁵⁸ 16 Eylül'de Hasan Polatkan⁷⁵⁹ ve Fatin Rüştü Zorlu;⁷⁶⁰ 17 Eylül'de ise Adnan Menderes idam edilmiştir.⁷⁶¹ Bu idamlara Taşer'in de karşı olduğu anlaşılmaktadır. Bunun yanı sıra Taşer ve Muzaffer Özdağ'a göre idamlar, CHP'nin isteğiyle vuku bulmuştur.⁷⁶²

14'lerin beşinci toplantısı, Türkiye'deki idamların hemen ardından 22 Eylül 1961 tarihinde yapılmıştır. Bern'deki bu toplantıya Orhan Erkanlı, Alparslan Türkeş, Fazıl Akkoyunlu ve Ahmet Er hariç 14'lerin tamamı katılmıştır. 14'lerden olmamasına rağmen Dündar Seyhan da bu toplantıya katılanlar arasındadır. Taşer'in evinde yapılan toplantı, 3 gün boyunca gece gündüz devam etmiştir. Toplantıdan kısa süre önce Türkiye'de bulunan Dündar Seyhan, son gelişmeler hakkında 14'lere bilgi vermiştir. Toplantıda, 14'lerin bir teşkilat olarak faaliyetlerine devam etmesi tartışılmıştır. Bu noktada da bir liderlik meselesi ortaya çıkmaktadır. Dündar Seyhan, liderlik meselesinin bu toplantıda açık bir şekilde gündeme geldiğini ifade etmektedir.⁷⁶³ Numan Esin, liderlik meselesinin, Orhan Kabibay'ın Alparslan Türkeş'e rakip olarak ileri sürülmesini Dündar Seyhan'ın tasarladığını

⁷⁵⁵ Millî Yol, "Türkeşin Gürsele Mektubu", 26 Ocak 1962.

⁷⁵⁶ Sami Küçük, MBK'de yapılan oylamada idam kararlarının aleyhinde 9 oy (Cemal Gürsel, Fahri Özdilek, Sıtkı Ulay, Sami Küçük, Osman Köksal, Suphi Karaman, Suphi Gürsoytrak, Selahattin Özgür, Kâmil Karavelioğlu) kullanılmasına karşın, lehte kullanılan 13 oyla (Mucip Ataklı, Muzaffer Yurdakuler, Fikret Kuytak, Ekrem Acuner, Sezai O'kan, Vehbi Ersü, Kadri Kaplan, Haydar Tunçkanat, Ahmet Yıldız, Refet Aksoyoğlu, Mehmet Özgüneş, Şükran Özkaya, Emanullah Çelebi) kararların kabul edildiğini ifade etmiştir. Bkz. Küçük, *Rumeli'den 27 Mayıs'a [İhtilalin Kaderini Belirleyen Köşk Harekâtı]*, s. 127.

⁷⁵⁷ Milliyet, "Komite 12 İdamı Hapse Çevirdi", 16 Eylül 1961.

⁷⁵⁸ Öymen, *Bir İhtilâl Daha Var [1908-1980]*, s. 330.

⁷⁵⁹ MHP muhasibi Mehmet Doğan, borçlar sebebiyle parti genel merkezi için yeni bina baktıkları sırada Dündar Taşer'in, Hasan Polatkan hakkında düşüncelerini paylaştığı bir konuşmayı aktarmaktadır: "Dündar Bey, Gün Sazak Bey ve ben bina aramaya koyulduk. Tandoğan mebus evlerine girdik, iller sokakta boş bir evde tamirat vardı. Kiralık olup olmadığını sorduk kiralık değil Hasan Polatkan'ın evi olduğunu söylediler. Rahmetli Dündar Bey şöyle bir durdu ve dedi ki yahu arkadaşlar bu adamı rüşvet aldı memleketi soydu diye astılar. Koca bir Maliye Bakanının oturduğu şu evciğe bakın Osmanlının çamaşırcısı burada oturmaya tenezzül etmezdi, dedi." Bkz. Doğan, *Alparslan Türkeş, MHP ve Gölgedeki Adam*, s. 8.

⁷⁶⁰ Milliyet, "Zorlu ve Polatkan İdam Edildi", 17 Eylül 1961.

⁷⁶¹ Milliyet, "Menderes İdam Edildi", 18 Eylül 1961.

⁷⁶² Yürük, *27 Mayıs [Darbe Esaret ve Ölüm]*, s. 33.

⁷⁶³ Seyhan, *Gölgedeki Adam*, s. 150.

düşünmektedir.⁷⁶⁴ Tartışma esnasında söz alan Numan Esin, Alparslan Türkeş'ten yana tavır koymuştur:

“Biz Ondörtler olarak mücadelemizi Türkeş’le başlattık, Türkeş’le sürdürdük. Yurtdışında da bizim liderimiz Türkeş olarak biliniyor. Bu politikayla Türkiye’de beğenilir ya da beğenilmeyiz, ama Türkiye’deki adamlar bizi beğenmiyor diye lider değiştirmek yanlış bir şeydir. Kabibay da seçkin bir arkadaşımızdır. Bunu bir liderlik kavgasına götürmeyelim.”⁷⁶⁵

Numan Esin’in sözlerine bakıldığında da liderlik meselesinin bu toplantıda açık şekilde konuşulduğu ve Orhan Kabibay’ın liderlik arzusunu saklamadığı görülmektedir. Toplantıda; Numan Esin, Rıfat Baykal ve Muzaffer Özdağ, Alparslan Türkeş’ten yana tavır sergilerken Şefik Soyuyüce, Muzaffer Karan, Münir Köseoğlu ve İrfan Solmazer, Orhan Kabibay’ı desteklemiştir. Taşer ise düşüncesini belli etmemeye çalışmıştır. Dünder Seyhan, liderlik için seçim yapılmasını önerse de 14’lerin bir kısmının, Seyhan’ın oy kullanmasına itiraz etmesi sonucu seçim yapılmamıştır. Orhan Kabibay ise bu itirazlara çok sinirlenmiştir. Zira Dünder Seyhan, kendisi lehine oy kullanacaktır. Bu toplantıda, 14’lerin teşkilat haline gelme hususundaki düşünceleri sarsılmış ve birlikleri yara almıştır.⁷⁶⁶ Numan Esin de 14’lerin ilk kez bu toplantıda anlaşmazlığa düştüğünü ifade etmektedir. 14’lerin bölünmesinde en büyük pay sahibini de Dünder Seyhan olarak görmektedir.⁷⁶⁷ Taşer’in evinde yapılan toplantı, 14’lerin Kabibaycılar ve Türkeşçiler olarak bölünmesiyle nihayete ermiştir. Bu bölünme, ilerleyen dönemde daha da derinleşecektir.

27 Mayıs sonrasındaki ilk genel seçimlere gidilirken Taşer de defterine aldığı notlarla bazı öngörülerde bulunmuştur. Buna göre; seçimi Adalet Partisi (AP)’nin kazanması, 27 Mayıs ihtilâlinin halk nazarında reddi anlamına gelecektir. Basın, aydın kesim, üniversite, memurlar ve CHP’li çevreler bu sonuç karşısında üzerlerinde tazyik korkusu duyacaklardır. Bunun neticesinde CHP yeni bir ihtilâlin edebiyatını hazırlamaya başlayacaktır. Aynı zamanda büyük bir prestij kaybı da yaşayacaktır. Seçimi CHP’nin kazanması, halk nazarında meşru görülmeyecek ve bu sonucun MBK baskısıyla ortaya çıktığı düşünülecektir. MBK idaresinin gadrine

⁷⁶⁴ Esin, *Devrim ve Demokrasi [Bir 27 Mayısçının Anıları]*, s. 217.

⁷⁶⁵ Esin, *Devrim ve Demokrasi [Bir 27 Mayısçının Anıları]*, s. 217.

⁷⁶⁶ Seyhan, *Gölgedeki Adam*, ss. 150-151.

⁷⁶⁷ Esin, *Devrim ve Demokrasi [Bir 27 Mayısçının Anıları]*, s. 217-218.

uğrayanlar, CHP idaresine karşı kin güdecek; CHP ise yer yer fiilî biçimdeki bu mukavemeti şiddet yoluna saparak bastıracaktır. Şiddet de yeni mukavemetler doğuracağı için yeni bir ihtilâl meydana gelecektir. Bu öngörülerinin yanına, diğer partilerin kazanmasına ihtimal vermediğini de eklemektedir.⁷⁶⁸ Türkiye 15 Ekim 1961’de genel seçimlere gidilmiştir. Seçim sonucunda CHP, %36,7 oy alırken AP, %34,8 oy almıştır. Bu sonuçlar, Cumhuriyet tarihinin ilk koalisyon hükümetinin kurulmasına yol açmıştır.⁷⁶⁹ Yassıada kararlarının seçimlerden önce ilan edilmesi, halk nezdinde CHP’nin itibarını sarsmıştır.⁷⁷⁰ Ancak bir yandan da, seçimi CHP’nin kazanamadığı bir senaryoda ordunun iktidarı devretmeyeceği yönündeki söylentiler, CHP’nin oylarını da belirli ölçüde artırmıştır.⁷⁷¹

Seçim öncesinde Alparslan Türkeş, Muzaffer Özdağ, Dündar Taşer ve Orhan Erkanlı’nın yurda dönmek üzere vazifelerinden istifa ettikleri iddia edilmişse de bu iddianın asılsız olduğu kısa sürede anlaşılmıştır.⁷⁷² Taşer, bu haberi bizzat yalanlayarak hiçbir hakikatle örtüşmediğini ifade etmiştir.⁷⁷³ Alparslan Türkeş ve Orhan Erkanlı da bu iddiayı yalanlarken Erkanlı, seçimlerden sonra yurda dönüş konusunu yeniden düşüneceklerini ifade etmiştir.⁷⁷⁴ Cemal Gürsel, seçimlerden bir gün sonra yayımladığı tebliğde, iktidarın devredilmesinin 14’lerin de ortak inancı olduğunu ifade etmiştir. Bununla birlikte Orhan Kabibay ise Türkiye’deki şartların en uygun olduğu zamanda yurda döneceklerini ifade etmiştir.⁷⁷⁵ 18 Ekim’de ise 14’lerin yurda dönüşü hakkında konuşan Sezai O’kan, “İsterlerse, istifa edip yurda dönerler. Gelirlerse görüşürüz. Onlar kanunların teminatı altında hareket edebilirler,”⁷⁷⁶ demiştir. Bunların yanı sıra Taşer’in Türkiye’ye dönüş hakkındaki görüşleri daha nettir. 13 Mart 1961’de Suphi Karaman’a yazdığı mektuptan takip edilebilen bu görüşlere göre Taşer, Türkiye’ye dönüşü hususunda, “Bizim

⁷⁶⁸ Metin, *İhtilâlciler Hesaplaşıyor [Belgelerle 27 Mayıs-Ondörtler ve Dündar Taşer]*, s. 455.

⁷⁶⁹ Muzaffer Ayhan Kara, *Türk Siyasal Yaşamında Koalisyon*, 3. Baskı, Ankara: BigBang Yayınları, 2015, ss. 54-56.

⁷⁷⁰ Seçil Karal Akgün, *27 Mayıs: Bir İhtilal Bir Devrim Bir Anayasa*, 1. Baskı, Ankara: ODTÜ Yayıncılık, 2009, ss. 206-207.

⁷⁷¹ Cengiz Sunay, *Türk Siyasetinde Sivil-Asker İlişkileri [27 Mayıs-12 Mart-12 Eylül ve Sonrası]*, 1. Baskı, Ankara: Orion Kitabevi, 2010, s. 129.

⁷⁷² Milliyet, “14’ler”, 30 Eylül 1961.

⁷⁷³ Milliyet, “14’lerden Taşer, İstifa Haberini Yalanladı”, 30 Eylül 1961.; Akis, “MBK”, 2 Ekim 1961.

⁷⁷⁴ Milliyet, “Türkeş ve Erkanlı İstifayı Yalanladı”, 1 Ekim 1961.

⁷⁷⁵ Milliyet, “14’ler Yurda Dönebilecek”, 17 Ekim 1961.

⁷⁷⁶ Milliyet, “14’ler Bir Haftadan Evvel Dönüyor”, 19 Ekim 1961.

*hakkımızda kararı, müstakbel iktidarın vereceğini duydum. Bnb. Dünder, kendi hakkındaki kararı kendisi verir,”*⁷⁷⁷ diyerek siyasi iradede izin yahut emir beklemeyi reddetmiştir. 14’lerin Türkiye’ye dönüşü hakkında bu gelişmeler yaşanırken müşterek karar almanın olanağının tespiti için Brüksel’de bir toplantı tertip edilmiştir.

14’lerin altıncı toplantısı, Ekim ayının sonlarına doğru Orhan Kabibay’ın ev sahipliğiyle Brüksel’de yapılmıştır.⁷⁷⁸ Önceki toplantılara katılmayan Alparslan Türkeş, Yeni Delhi’den gelerek bu toplantıya katılmıştır.⁷⁷⁹ Alparslan Türkeş’in yanı sıra, Dünder Seyhan’ın da katıldığı toplantıya 14’lerden Muzaffer Özdağ ve Ahmet Er katılmamıştır.⁷⁸⁰ Türkiye’de meydana gelen gelişmeler ekseninde 14’lerin geleceğini tasarlamak üzere tertip edilen toplantıdan, yurda dönüş kararının çıkması yönünde bir beklenti mevcuttur; ancak bu konuda net bir karar alınmamıştır.⁷⁸¹ Numan Esin’in aktardığına göre Dünder Seyhan, Genelkurmay Başkanı Cevdet Sunay’ın, 14’lerin yurda dönmemesi için ricasını getirmiştir. Cevdet Sunay, ülkedeki durumun karışık olduğunu ve 14’lerin dönüşü halinde bu durumun daha da karışmasından endişe etmektedir.⁷⁸² Bunun yanında, SKB’nin 25 Ekim için planladığı müdahale hakkında 14’lerin fikrini alan Dünder Seyhan, 14’lerin, bu müdahalenin karşısında olduğunu anlamış ve bu durumu ivedilikle Ankara’ya iletmiştir. Cevdet Sunay’ın cevabı, SKB’nin müdahale etmeyeceği ve 14’lerin istediği şekilde Meclis’in açılacağı şeklindedir. Cumhurbaşkanlığı için Cemal Gürsel’e itiraz etmeyen 14’ler, başbakanlığa İnönü’nün gelmesine itiraz etmiştir. Ancak Meclis, 14’lerin isteği üzerine açıldığı için İnönü’nün başbakanlığını da 14’lerin kabul etmesi istenmiştir. 14’ler, İnönü’nün başbakan olmasının zararlı olacağını şerh düşerek bu teklifi kabul etmiştir.⁷⁸³ Ankara ile Brüksel arasındaki

⁷⁷⁷ Utku, *14’lerden Suphi Karaman’a İhtilal Mektupları*, s. 60.

⁷⁷⁸ Türkeş, *27 Mayıs, 13 Kasım, 21 Mayıs ve Gerçekler*, s. 103.

⁷⁷⁹ Alparslan Türkeş’in, 14’lerin daha önceden düzenlediği toplantılara katılamamasında maddi sebepler de önemli bir yer tutmaktadır. Brüksel toplantısı için Dünder Seyhan’dan mesaj aldığını ifade eden Alparslan Türkeş, Brüksel’e gelebilmek için Yeni Delhi’deki arabasını sattığını ifade etmektedir. Bkz. Turgut, *Şahinlerin Dansı [Türkeş’in Anıları]*, s. 328.

⁷⁸⁰ Milliyet’te yer alan habere göre Muzaffer Özdağ ve Ahmet Er’in yanı sıra Fazıl Akkoyunlu da Brüksel’de yapılan toplantıya katılmamıştır. Bkz. Milliyet, “*14’ler Dönüş İçin Kesin Bir Karar Almadı*”, 27 Ekim 1961.

⁷⁸¹ Sanlı, *Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi’nden Milliyetçi Hareket Partisi’ne [Tarihî Süreç, İdeoloji ve Politika (1960-1969)]*, s. 222.

⁷⁸² Esin, *Devrim ve Demokrasi [Bir 27 Mayısçının Anıları]*, s. 213.

⁷⁸³ Türkeş, *27 Mayıs, 13 Kasım, 21 Mayıs ve Gerçekler*, ss. 105-106.

müzakereler nihayetlendiğinde Taşer, Dündar Seyhan’a hitaben, “*Her işin bedeli vardır ve ödenir. İktidarın bedeli yoktur,*”⁷⁸⁴ demiştir. Alparslan Türkeş’e göre bu sözün mânâsı, borcunu ödeyemeyecek İnönü’nün ya alacaklıdan kurtulmayı deneyeceği ya da alacaklıyı öldürüp borcundan kurtulmayı deneyeceği şeklindedir.⁷⁸⁵ Bu toplantının gündemlerinden biri de 14’ler arasındaki liderlik meselesidir. Orhan Kabibay ile Alparslan Türkeş arasındaki liderlik bahsi Dündar Seyhan tarafından yeniden gündeme getirilmiştir. Dündar Seyhan, bir kez daha Orhan Kabibay’ı lider olarak ileri sürmüş ve SKB’nin de Kabibay’ın liderliğinden taraf olduğunu dile getirmiştir. Bunun yanında, Alparslan Türkeş’in liderlikten vazgeçmesini isteyen Dündar Seyhan, Türkeş’ten olumsuz yanıt almıştır.⁷⁸⁶ Yine bu toplantıda, Orhan Kabibay ve Orhan Erkanlı tarafından Alparslan Türkeş’e bir triumvira teklif edilmiştir. Buna göre; Alparslan Türkeş, Orhan Kabibay ve Orhan Erkanlı üç kişilik bir heyet halinde 14’lerin yönetimini idare edecektir. Alparslan Türkeş bu teklifi de reddetmiştir. Alparslan Türkeş, triumvira idaresine sadece bu durum özelinde değil, fikrî olarak da karşıdır. Bunu; Talât, Cemal ve Enver Paşaların, İttihat ve Terakki’nin idaresindeki triumvirasını örnek göstererek gerekçelendirmektedir. Alparslan Türkeş’e göre bu idarenin mâl olduğu şeyler aşikârdır.⁷⁸⁷ Böylece bu toplantıda liderlik hususunda bir karara varılamamış ve taraflar arasında bir uzlaşma sağlanamamıştır.

Brüksel’deki toplantının ardından 14’lerin bir kısmı Paris’e geçmiştir. Paris’te Orhan Kabibay’ın teklifiyle Paris Basın Ataşesi Aydemir Balkan bir basın toplantısı organize etmiştir. Aydemir Balkan’ın ifadesine göre bu toplantıya 14’lerden Alparslan Türkeş, Numan Esin, Orhan Kabibay, Orhan Erkanlı, İrfan Solmazer ve Dündar Taşer katılmıştır.⁷⁸⁸ Ancak hem *Milliyet*’in haberine göre⁷⁸⁹ hem *Akis*’in haberine göre⁷⁹⁰ hem Orhan Erkanlı’ya göre⁷⁹¹ hem de Numan Esin’e göre, Taşer bu toplantıya katılmamıştır.⁷⁹² Aydemir Balkan’ın, toplantıyla ilgili yaptığı tasvirlerde

⁷⁸⁴ Türkeş, *27 Mayıs, 13 Kasım, 21 Mayıs ve Gerçekler*, s. 106.

⁷⁸⁵ Türkeş, *27 Mayıs, 13 Kasım, 21 Mayıs ve Gerçekler*, s. 106.

⁷⁸⁶ Turgut, *Şahinlerin Dansı [Türkeş’in Anıları]*, s. 329.

⁷⁸⁷ Metin, *İhtilâlciler Hesaplaşıyor [Belgelerle 27 Mayıs-Ondörtler ve Dündar Taşer]*, s. 333.

⁷⁸⁸ Balkan, *Tanıdığım Eşsiz İnsanlar*, ss. 147-148.

⁷⁸⁹ *Milliyet*, “14’ler “Seçimler Bizi Haklı Çıkarttı” Diyor”, 31 Ekim 1961.

⁷⁹⁰ *Akis*, “14’ler”, 6 Kasım 1961.

⁷⁹¹ Erkanlı, *Anılar Sorunlar Sorumlular*, ss. 187-188.

⁷⁹² Esin, *Devrim ve Demokrasi [Bir 27 Mayısçının Anıları]*, s. 213.

Taşer'den de bahsetmesi, Taşer'in de bu basın toplantısına katılmış olma ihtimalini kuvvetlendirecek bir detay olmasına rağmen diğer 3 kaynaktan Taşer'in isminin geçmemesi bu ihtimalin oldukça zayıf olduğunu göstermektedir. Orhan Kabibay, basın toplantısının bir lokantada yapılmasını teklif etse de Aydemir Balkan, toplantının resmî bürosunda yapılması halinde daha fazla ses getireceğini ifade ederek kendini tehlikeye atmak uğruna bunu kabul ettirmiştir. Alparslan Türkeş ise basın toplantısı fikrine kökten muhalefet etmektedir. Alparslan Türkeş'e göre 14'ler, uçağa binerek *"bir komando gibi"* Esenboğa Havalimanı'na inmeli ve problem böylece çözülmelidir. Ancak Alparslan Türkeş'in önerisi, bir temenniden öte değildir; zira 14'lerin bir kısmı basın toplantısı yapmak üzere Paris'te bulunmaktadır. Basın toplantısı; ortada Alparslan Türkeş ve Orhan Kabibay, iki yanlarında Taşer ve Orhan Erkanlı, iki uçta ise Numan Esin ve İrfan Solmaz'ın olduğu vaziyette başlamıştır. Sorular ekseriyetle Alparslan Türkeş'e sorulmuştur. Alparslan Türkeş ise soruları yanında bulunan arkadaşlarına yöneltmiştir. Aydemir Balkan'a göre Alparslan Türkeş'in bu hareketi, 14'lerin görüş birliği içerisinde olduğunu ortaya koymak üzere yapılmıştır. Soruların muhtevası ise 14'lerin gelecek planları üzerinedir.⁷⁹³ 14'ler adına konuşan bu grup, seçim sonuçlarının kendilerini haklı çıkardığını ifade etmiş ve 27 Mayıs'ı yaratan sebepler ortadan kalkmadığı müddetçe kendilerini vazifeli olarak görececeklerini de eklemişlerdir.⁷⁹⁴ Bunun yanında, ordu ve aydınlar seçim sonuçlarından memnun olmadığı için Türkiye'de yakın gelecekte ciddi hadiselerin yaşanabileceğine dair bir öngöründe bulunulmuştur.⁷⁹⁵ Basın toplantısındaki açıklamalardan dolayı 14'leri temsilen orada bulunan *"devlet müşavirleri"*ne soruşturma açılmıştır.⁷⁹⁶ Öyle ki Cemal Gürsel, *"Onların böyle konuşmalarını yanlarına koymayacağız,"*⁷⁹⁷ diyerek bu basın toplantısına tepki göstermiştir.

Ekim ayı, Türkiye'de de çok hareketli geçmiştir. Sandıktan CHP ile AP'nin neredeyse eşit oy alarak çıkması SKB'de büyük rahatsızlık meydana getirmiştir. AP'nin, DP'nin devamı olarak kabul edilmesi, SKB'nin genç subayları tarafından 27 Mayıs öncesindeki şartlara geri dönüldüğü şeklinde yorumlanmıştır. SKB tarafından

⁷⁹³ Balkan, *Tanıdığım Eşsiz İnsanlar*, ss. 147-150.

⁷⁹⁴ Milliyet, *"14'ler 'Seçimler Bizi Haklı Çıkarttı' Diyor"*, 31 Ekim 1961.

⁷⁹⁵ Erkanlı, *Anılar Sorunlar Sorumlular*, s. 188.

⁷⁹⁶ Milliyet, *"Paris'te Konuşan '14'ler" Hakkında Tahkikat Açıldı"*, 1 Kasım 1961.

⁷⁹⁷ Milliyet, *"14'lerden Altısı Yurda Çağrıldılar"*, 2 Kasım 1961.

MBK'nin tasfiye edilerek idareye el konulması düşünülmüş; bu doğrultuda 10 general ve 28 albayın katılımıyla yapılan Harp Akademileri toplantısında 21 Ekim Protokolü olarak tarihte yerini alan bir protokol imzalanmış ve en geç 25 Ekim'de yönetime el konulması kararlaştırılmıştır. Ancak bu plan, Genelkurmay Başkanı Cevdet Sunay tarafından engellenmiş ve yeni parlamento 25 Ekim'de toplanabilmiştir. Cumhurbaşkanı adayları Cemal Gürsel'in karşısına rakip olarak çıkan Ali Fuat Başgil, baskılar neticesinde adaylıktan çekilmiştir. Böylece Cemal Gürsel cumhurbaşkanı olmuş; CHP ve AP'den 10'ar bakanın bulunduğu koalisyon hükümeti de İnönü'nün başbakanlığında toplanmıştır.⁷⁹⁸

14'lerin yurda dönüşüyle ilgili tartışmalar sürerken bir yandan da 14'ler arasındaki liderlik meselesi sıcaklığını artırarak muhafaza ettiği görülmektedir. 1961'in son döneminde 14'ler arasındaki mektuplaşmalardan Alparslan Türkeş'in bu konudaki tavrını takip etmek mümkündür. Alparslan Türkeş; 20 Aralık 1961'de Numan Esin, Ahmet Er ve Muzaffer Özdağ'a hitaben kaleme aldığı mektubunda, 14'lerin birlik haline gelmesi yönündeki beklentilerinin beyhude olduğunu ifade etmiştir. Türkeş'e göre 14'lerin içerisinde birbirinden şüphe eden, alınan kararların aksine hareket eden kimseler mevcuttur. Mektuptaki ifadelerden, Alparslan Türkeş'in mektup gönderdiği bu 3 ismi kendi grubu olarak gördüğü anlaşılmaktadır. Alparslan Türkeş'e göre, kendi grupları 14'ler içerisinde cazibe merkezi haline gelmeli ve gelecek tasavvurlarını da bu gruba dayanarak yapmalılardır. Bununla birlikte 14'lerin doktrini veya prensibinin olmaması da büyük bir sorundur. Alparslan Türkeş, "*Hür Türkler Birliği*" adında bir dernek kurarak harekete geçmek niyetindedir. Alparslan Türkeş, bu dernekle Avrupa'daki yüksek tahsil sahibi ve işçi gençler arasından 1000 genci bir araya getirerek kendileriyle çalışmasını hedeflemektedir. Derneğin hukukî tarafıyla Numan Esin ve Muzaffer Özdağ ilgilenecektir.⁷⁹⁹ Alparslan Türkeş, yine bu mektubunda bazı prensipler bildirmektedir: "1. Türkçüyüz, Milliyetçiyiz, Öztürkçeciyiz, 2. Toplumcuyuz, 3. Ülkücüyüz, 4. Ahlâkçiyiz, 5. Halkçiyiz, 6. Köylücüyüz, 7. İlimciyiz, 8. Gelişimciyiz,

⁷⁹⁸ Suavi Aydın ve Yüksel Taşkın, *1960'tan Günümüze Türkiye Tarihi*, 5. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 2017, ss. 99-102.; 27 Mayıs öncesinde CHP milletvekilliği yapan Kâmil Kırkoğlu'nun 27 Mayıs'la ilgili olarak "Üstelik 27 Mayıs CHP'nin kazancı değil, kaybıdır. İktidara yürüyen bir partinin artık iktidar şansı çok uzaklara düşmüştür," şeklindeki öngörüsü belirli oranda isabetli çıkmıştır. Bkz. Tanju Cılızoğlu, *Kırık Politika [Anılarla Kamil Kırkoğlu]*, 2. Baskı, İstanbul: Elya Yayıncılık, 1997, s. 92.

⁷⁹⁹ Metin, *İhtilâlciler Hesaplaşıyor [Belgelerle 27 Mayıs-Ondörtler ve Dünder Taşer]*, ss. 321-326.

(...) 9. Endüstrici ve Teknikçiyiz.”⁸⁰⁰ Alparslan Türkeş’in bu mektubunda bildirdiği prensipler, ileriki yıllarda ortaya koyacağı “9 Işık Doktrini”nin ilk hali olarak kabul edilebilir.⁸⁰¹

Alparslan Türkeş yine 1961’in Aralık ayında bir mektup kaleme almıştır. Bu kez muhatabı 14’lerin tamamıdır. Yeni yıl kutlaması niteliğindeki bu mektubun, Aralık ayının sonuna doğru gönderildiği tahmin edilebilir. Alparslan Türkeş bu mektubunda, 14’lerin birlik ve beraberliğine vurgu yaparak bu birliğe dışarıdan müdahaleler yapılmak istendiğini, buna karşı uyanık olmak gerektiğini ifade etmiştir. Bununla beraber, Mart yahut Nisan ayında yurda dönülmesini olası gören Alparslan Türkeş, arkadaşlarının da bu doğrultuda hazırlık yapmasını istemiştir.⁸⁰² Numan Esin, Muzaffer Özdağ ve Ahmet Er’e yazdığı mektupta 14’lerin birliğinin mümkün olmadığına işaret eden Alparslan Türkeş’in, 14’lerin tamamına yazdığı mektupta daha bütünleyici bir anlayış ortaya koyması da dikkate değerdir. Bununla beraber, 20 Aralık’ta yazdığı mektubu Taşer’e göndermemiş olması, Taşer’in henüz net biçimde Alparslan Türkeş’in safında yer almadığını da işaret etmektedir. Alparslan Türkeş’in, Taşer’e gönderdiği yeni yıl tebrik kartı, yeni yıl mesajı ve mektubuna cevap alamamış olması da ikili arasındaki soğukluğu ortaya koymaktadır.⁸⁰³ Nitekim bu tarihlerde Taşer’in yaptığı bir görüşmeye bakıldığında, henüz Alparslan Türkeş’in safında yer almadığı anlaşılabacaktır.

1962’nin Ocak ayında İsviçre’ye gelen Dünder Seyhan, Bern’e bağlı Worb kasabasında Taşer, Orhan Kabibay ve İrfan Solmazer’le görüşmüştür.⁸⁰⁴ Görüşmenin asıl tarafları Dünder Seyhan ve Orhan Kabibay olarak görülmektedir. Dünder Seyhan’ın, Türkiye’ye dönmeden evvel katıldığı bu görüşme neticesinde Türkiye’de bazı hazırlıklar yapacağı yahut hazırlıklara katılacağı anlaşılmaktadır. Toplantıda, Türkiye’deki mevcut siyasi ortam değerlendirilmiş ve bu doğrultuda 27 Mayıs’ın yarım kalmış emellerinin tamamlanması kararlaştırılmıştır. Bunun için, iktidarda kim olursa olsun bir askerî müdahale yapılacak ve “27 Mayıs ileri hamlesinin tıkanan

⁸⁰⁰ Metin, *İhtilâlciler Hesaplaşıyor [Belgelerle 27 Mayıs-Ondörtler ve Dünder Taşer]*, s. 326.

⁸⁰¹ Sanlı, *Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi’nden Milliyetçi Hareket Partisi’ne [Tarihî Süreç, İdeoloji ve Politika (1960-1969)]*, s. 230.

⁸⁰² Metin, *İhtilâlciler Hesaplaşıyor [Belgelerle 27 Mayıs-Ondörtler ve Dünder Taşer]*, ss. 328-331.

⁸⁰³ Metin, *İhtilâlciler Hesaplaşıyor [Belgelerle 27 Mayıs-Ondörtler ve Dünder Taşer]*, s. 353.

⁸⁰⁴ Brüksel’deki toplantının ardından organize edilen bu toplantının 14’ler adına yapıldığını gösterecek bir bilgi olmadığı ve mevcut bilgilerin de bunun aksi yönünde olduğu için bu toplantıyı, 14’lerin yedinci toplantısı olarak nitelendirmek tercih edilmemiştir.

yolları temizlenecek ve açılacak”tır. Ancak bu hareketin, küçük bir grupla ve kendi başına yapılması faydadan ziyade zarar doğuracaktır. Dolayısıyla Cevdet Sunay’ın desteğinin alınması da zaruri gözükmektedir. 4 kişi arasındaki bu görüşme, Talat Aydemir’in 21 Mayıs 1963’teki ikinci ayaklanması sonrasında 14’ler hakkındaki adli soruşturmada “*Worb Mülâkatı*” olarak yer almaktadır.⁸⁰⁵ Taşer’in bu toplantıda hangi fikirleri öne sürdüğü hakkında bilgi bulunmamaktadır. Bununla birlikte toplantı neticesinde alınan karar hakkında bir itirazı olup olmadığı konusunda da herhangi bir bilgi söz konusu değildir. Ancak Dünder Seyhan’ın, Taşer’in bu karara itirazı bulunduğu dair bir detay paylaşmadığı da göz önünde bulundurulmalıdır.

Türkiye’de Şubat ayı da hareketli geçmiştir. 20 Şubat’ta atama ve gözaltılarla SKB tasfiye edilmiştir. Bunun üzerine kendi başına hareket etmeye karar veren Harp Okulu Komutanı Talat Aydemir, 20 Şubat gecesinde Ankara’da harekete geçmiştir. 21 Şubat sabahı başka görevlere atanan Talat Aydemir ve arkadaşları bu karara uymayarak Harp Okulu’na çekilmiştir. Talat Aydemir, Dünder Seyhan ve Emin Arat, Harp Okulu’nda bulunan operasyon grubunu harekete geçirmiş ve bu hareketin ardından darbe teşebbüsü başlamıştır. Harp Okulu’nun yanı sıra pek çok birliğin katıldığı hareket neticesinde Ankara kısa sürede zaptedilmiştir. 22 Şubat günü Köşk’te toplantı halinde bulunan Cemal Gürsel, İsmet İnönü, Cevdet Sunay ve Bakanlar Kurulu üyeleri, Fethi Gürcan tarafından muhasara altına alınmıştır. Ancak bu esnada Talat Aydemir’in verdiği hatalı kararlar İnönü ve beraberindekiler bırakılmış ve böylece hareketin seyri değişmiştir. Kısa sürede hükümete bağlı birlikler kontrolü ele almaya başlamış ve İnönü, Talat Aydemir’le beraberindekilere, yargılanmayacaklarını garanti ederek teslim olmalarını teklif etmiştir. Talat Aydemir, başta kabul etmese de kısa süre içerisinde bu teklifi kabul etmiştir. Bunun neticesinde, 22 Şubat hareketine katılan 21 subay emekli edilmiş ve söz verildiği gibi bu isimler yargılanmamıştır.⁸⁰⁶

Türkiye’deki siyasi hareketlilik sürerken 14’lerde ise liderlik hususunda Türkeş-Kabibay çekişmesi devam etmektedir. Alparslan Türkeş, 15 Şubat’ta İrfan Solmazer’e yazdığı mektubunda, “*Bir başın etrafında sımsıkı bir kale gibi*

⁸⁰⁵ Seyhan, *Gölgedeki Adam*, ss. 163-164.

⁸⁰⁶ Aydın ve Taşkın, *1960’tan Günümüze Türkiye Tarihi*, ss. 112-115.

toparlanmalıyız,"⁸⁰⁷ diyerek 14'lerin bir lider etrafında toplanması gerektiği hususundaki düşüncesini yinelemiştir. Dolayısıyla Alparslan Türkeş, daha evvel de gündeme gelen olası bir triumvira idaresini yeniden reddetmiştir. Alparslan Türkeş, 11 Haziran 1962'de Orhan Kabibay'a yazdığı mektubunda ise 14'lerin mutlaka bir lideri bulunması gerektiğine vurgu yapmıştır. Alparslan Türkeş'in düşüncesine göre, cemiyet 2 kişiden bile oluşsa arasından biri lider olmalıdır.⁸⁰⁸ Bu mektubu, Alparslan Türkeş'in Orhan Kabibay'ı kendi liderliğine ikna etmek için yaptığı son bir deneme olarak görmek mümkündür.

Temmuz ayı başında Orhan Kabibay ve Rıfat Baykal'ın Türkiye'ye gitmesi önemli bir hadise olarak görülebilir. Zira bu ziyaretin dönüşünde, 14'lerin kaderinin belirleneceği bir toplantı tertiplenecektir. Rıfat Baykal'ın Orhan Kabibay'a eşlik etmesinin Alparslan Türkeş'in isteğiyle gerçekleştiği ifade edilmektedir. Bu iki isim Türkiye ziyareti boyunca; Kadri Kaplan, Mustafa Ok, Talat Aydemir, Dünder Seyhan, Suphi Karaman, Muzaffer Yurdakuler, Millî Türk Talebe Birliği (MTTB) yöneticileri, Dışişleri Bakanı Feridun Cemal Erkin ve Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel'le görüşmüştür. Türkiye'deki temaslarıyla beraber güç kazandığını düşünen Orhan Kabibay, Brüksel'e döner dönmez 14'leri bir toplantıyla bir araya getirmek üzere davet çıkarmıştır.⁸⁰⁹

Orhan Kabibay'ın, 14'lerin tamamına gönderdiği davet mektubu 18 Temmuz'da Alparslan Türkeş'e de ulaşmış; ancak Türkeş bu mektubu dikkate almamıştır. Zira mektup, Orhan Kabibay imzalı olarak gönderilmiştir. Bunun üzerine Alparslan Türkeş'e 20 Temmuz'da 14'ler imzalı bir telgraf gönderilmiş ve Türkeş bu davete icabet etmeye karar vermiştir. Ancak telgrafta belirtilen 23 Temmuz tarihi, Alparslan Türkeş için uygun bir tarih değildir. Bunun sebeplerinden biri, Alparslan Türkeş'in Yeni Delhi'den, Avrupa'ya gelişinin vakit alacak olmasıdır. Bir diğer sebep ise Alparslan Türkeş'in Brüksel öncesinde Avrupa'da başka şehirlere giderek

---

⁸⁰⁷ Metin, *İhtilâlciler Hesaplaşıyor [Belgelerle 27 Mayıs-Ondörtler ve Dünder Taşer]*, s. 360.

⁸⁰⁸ Metin, *İhtilâlciler Hesaplaşıyor [Belgelerle 27 Mayıs-Ondörtler ve Dünder Taşer]*, ss. 363-369.

⁸⁰⁹ Sanlı, *Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi'nden Milliyetçi Hareket Partisi'ne [Tarihî Süreç, İdeoloji ve Politika (1960-1969)]*, ss. 252-254.

yapmayı planladığı temaslardır. Alparslan Türkeş, telgrafa cevaben, 27 Temmuz'da Brüksel'de olabileceğini iletmiştir.⁸¹⁰

23 Temmuz günü Brüksel'de 14'ler arasından sadece Alparslan Türkeş ve çocuğu Ümit'in yeni doğması sebebiyle toplantıya katılamayacak olan Muzaffer Özdağ bulunmamaktadır.⁸¹¹ Alparslan Türkeş ise 23 Temmuz'da Yeni Delhi'den ayrılarak sırasıyla Roma, Milano ve Münih'e gitmiştir. Buralarda görüştüğü isimlerden, Orhan Kabibay'ın Türkiye ziyareti hakkında detaylı malumat ve Brüksel'de kendisini bekleyen tablo hakkında fikir edinmiştir. 27 Temmuz'da ise Brüksel'e hareket etmiştir.⁸¹²

Brüksel'de Alparslan Türkeş'in beklendiği günlerde bazı isimlerin başka şehirlere gidip yine 27 Temmuz'da Brüksel'e döndükleri anlaşılmaktadır. Orhan Erkanlı, Münir Köseoğlu ve Rıfat Baykal Paris'e; Numan Esin ve Ahmet Er Bonn'a gitmiş ve 27 Temmuz'da Brüksel'e dönmüştür. Taşer ise Alparslan Türkeş'in geç gelişini protesto ederek Orhan Erkanlı'ya vekalet vermiş ve Bern'e dönmüştür. 27 Temmuz akşamında Fazıl Akkoyunlu'nun kaldığı pansiyonda yapılan görüşmede, ilk olarak, Alparslan Türkeş'e bir protokol imzalatılmak istenmiştir. Protokol metni, toplantıdan hangi karar çıkarsa çıksın 14'ler topluluğunu terk etmeyeceğine dair bir yemin ihtiva etmektedir ve Alparslan Türkeş haricindeki diğer üyeler tarafından imzalanmıştır. Ancak Alparslan Türkeş bu protokolün, Orhan Kabibay'ın liderliği hakkında yapılan kulis çalışmalarının neticesi olarak ortaya konulduğunu düşünerek protokolü imzalamamıştır. Toplantı başlarken Alparslan Türkeş'ten, Turancı ve ırkçı olduğuyla ilgili izahat istenmiştir. Bu bahsin ardından söz alan Alparslan Türkeş, 14'lerin liderinin kendisi olması gerektiği üzerine bir konuşma yapmış ve bu konuşma ekseriyet tarafından tasviple karşılanmıştır. Bu durum, Orhan Erkanlı ve Orhan Kabibay'ın sinirlenmesine sebep olmuştur. Bu esnada toplantıya ara verilmiş, devamındaki gerilim sonrasında Alparslan Türkeş'in toplantıyı terk etmesiyle birlikte toplantı, bir sonraki güne ertelenmiştir. Toplantıda gerginlik meydana geldiği zamanlar genellikle bu şekilde ya toplantıya ara verilmiş ya da bir sonraki gün devam edilmek üzere toplantı sona erdirilmiştir. 28 Temmuz günü 11'de başlayan toplantı,

⁸¹⁰ Metin, *İhtilâlciler Hesaplaşıyor [Belgelerle 27 Mayıs-Ondörtler ve Dünder Taşer]*, s. 380.

⁸¹¹ Er, *Hatıralarım*, s. 174.

⁸¹² Metin, *İhtilâlciler Hesaplaşıyor [Belgelerle 27 Mayıs-Ondörtler ve Dünder Taşer]*, s. 380.

yine liderlik meselesinin tartışılmasıyla başlamıştır. Orhan Kabibay, Alparslan Türkeş'in kenara çekilip liderliğe aday olmaması gerektiğini düşünürken Türkeş ise halk arasında “*adının etrafında bir şöhrat*” meydana geldiğini ifade ederek bunu siyasi güce çevirebileceklerini düşünmektedir. Zaman geçtikçe görüşme daha da hararetlenmektedir. Numan Esin, Rıfat Baykal ve Ahmet Er, Alparslan Türkeş'in lider, Orhan Kabibay'ın ise lider vekili olmasını teklif etse de Orhan Erkanlı'nın etkisiyle bu teklifler kabul görmemiştir. Bu tekliflerin aksine Orhan Erkanlı'nın teklifi, 14'lerin feshedilmesi şeklindedir. Alparslan Türkeş ve Türkeş'i destekleyen birkaç isim, henüz uzlaşma sağlanamamış olsa da bunun, 14'lerin feshini zaruri kılmayacağını ve durumun olduğu gibi devam etmesi gerektiğini savunmuşsa da bu izahat yeterli olmamıştır. Yapılan oylama neticesinde 4 ismin feshe karşı çıkmasına rağmen geri kalan oyların fesih lehine kullanılmasıyla 14'ler feshedilmiştir.⁸¹³ Alparslan Türkeş, Numan Esin, Ahmet Er ve Rıfat Baykal'ın fesih aleyhinde oy kullandığı anlaşılrken; Orhan Kabibay, Şefik Soyuyüce, Orhan Erkanlı, Fazıl Akkoyunlu, Muzaffer Karan, Mustafa Kaplan, Münir Köseoğlu ve İrfan Solmazer'in fesih lehinde oy kullandığı anlaşılmaktadır. Muzaffer Özdağ toplantıya katılmadığı için oy kullanamamıştır. Taşer ise vekaletini Orhan Erkanlı'ya verdiği için Taşer'in oyunun da 14'lerin dağılması lehine kullanıldığı anlaşılmaktadır.⁸¹⁴ Böylece 9'a 4 olacak şekilde çıkan sonuçla 14'ler dağılmıştır.

Alparslan Türkeş, 14'lerin dağılmasından dolayı büyük üzüntü duyduklarını ifade etmektedir. Toplantının birkaç saat sonrasında Numan Esin'le Alparslan Türkeş Orhan Kabibay'ın evine gitmiş; İrfan Solmazer, Orhan Erkanlı ve Fazıl Akkoyunlu da bu görüşmeye katılmıştır. Numan Esin'le Alparslan Türkeş, alınan kararın iptali için karşı grubu ikna etmeye çalışmıştır. Çabalar sonuç vermiş ve bazı kararlar alınmıştır. Buna göre; 14'lerin içinden 2-3 kişilik bir heyet oluşturulacak ve bu heyet Türkiye'ye giderek 14'lerin Türkiye'ye dönüşü öncesi hem zemin hazırlayacak hem de malumat toplayacaktır. Sonrasında da yeniden toplanılarak dönüş için nihai karar verilecektir. Ertesi gün yeniden toplanılarak bu karar üzerinde tartışmalar yapılmış; tartışmalar esnasında yaşanan gerilim neticesinde Muzaffer Karan ve Şefik Soyuyüce

⁸¹³ Metin, *İhtilâlciler Hesaplaşıyor [Belgelerle 27 Mayıs-Ondörtler ve Dünder Taşer]*, ss. 380-383.

⁸¹⁴ Numan Esin, Taşer'in önerisiyle 14'lerin dağılmasına karar verildiğini ifade etse de Taşer'in bu toplantıda bulunmadığı, Alparslan Türkeş'in Taşer'e yazdığı mektuplarla sabit görülmektedir. Bkz. Esin, *Devrim ve Demokrasi [Bir 27 Mayıs'ının Anıları]*, s. 220.

toplantıyı terk etmiştir. Alınan kararlar, toplantıda kalan üyelerin oybirliğiyle alınmıştır.⁸¹⁵ Ancak 30 Temmuz'da *Milliyet*'te çıkan haber, 14'lerin aldığı kararın aksini göstermektedir. Gazeteye konuşan isim Orhan Kabibay'dır. Orhan Kabibay, karardan dolayı üzgün olduğunu ifade ederek 14'ler adına yazılan bir karar metnini de gazeteyle paylaşmıştır:

“1. 14'ler topluluğunu, memleketimizin içinde bulunduğu şartlar muvacehesinde her şeyden evvel milli menfaatleri göz önünde tutarak Türk tarihinin vefakâr sineline terk etmiş bulunmaktadır.

2. Bundan böyle 14'ler fikriyatını milletin sinesinde hür birer vatandaş sıfatı ile ferden taşıyacağız.

14'ler.”⁸¹⁶

Bu açıklama şaşkınlık yaratsa da Alparslan Türkeş kendi gruplarını; genç, zinde, ihtilâlin motoru ve beyni olarak tanımlamakta ve geleceğe umutla bakmaktadır. Alparslan Türkeş'in, 14 Ağustos 1962'de yazdığı mektuba “*Sevgili ülküdaşlarım, Yüce altılar,*” ifadesiyle başlaması, grubunun 6 kişiden oluştuğunu göstermektedir.⁸¹⁷ Ahmet Er'in ifadesine bu göre bu 6 kişi; Alparslan Türkeş, Ahmet Er, Numan Esin, Muzaffer Özdağ, Rıfat Baykal ve Mustafa Kaplan'dan oluşmaktadır. 8 kişilik diğer grup ise Orhan Kabibay, Orhan Erkanlı, Dünder Taşer, Münir Köseoğlu, İrfan Solmazer, Muzaffer Karan, Şefik Soyuyüce ve Fazıl Akkoyunlu'dan oluşmaktadır.⁸¹⁸ *Milliyet*'in haberine göre ise Türkeş grubu; Alparslan Türkeş, Ahmet Er, Numan Esin, Muzaffer Özdağ ve Rıfat Baykal'dan oluşmaktadır.⁸¹⁹ Yani 14'lerin bölünmesi ya 8'e 6 ya da 9'a 5 olacak şekilde gerçekleşmiştir.⁸²⁰ Bu durumda kesin olarak Alparslan Türkeş'in yanında bulunan isimlerin Ahmet Er, Numan Esin, Muzaffer Özdağ ve Rıfat Baykal olduğu anlaşılmaktadır. Her iki durumda da Taşer'in, Alparslan Türkeş'le beraber hareket etmediği görülmektedir.

⁸¹⁵ Metin, *İhtilâlciler Hesaplaşıyor [Belgelerle 27 Mayıs-Ondörtler ve Dünder Taşer]*, ss. 383-384.

⁸¹⁶ *Milliyet*, “14'ler Bundan Sonra Ayrı Ayrı Çalışacak”, 30 Temmuz 1962.

⁸¹⁷ Metin, *İhtilâlciler Hesaplaşıyor [Belgelerle 27 Mayıs-Ondörtler ve Dünder Taşer]*, ss. 384-386.

⁸¹⁸ Er, *Hatıralarım*, s. 182.

⁸¹⁹ *Milliyet*, “14'ler Arasındaki İhtilâfin İçyüzü”, 31 Temmuz 1962.

⁸²⁰ Muzaffer Özdağ, 9'a 5 şeklindeki bu gruplaşmanın yaklaşık 1 sene önce Orhan Erkanlı tarafından dile getirildiğini ifade etmektedir. Buna ispat olarak da Orhan Erkanlı'nın, kendisine yazdığı mektuptaki satırları göstermektedir: “Biz ayrılmaya karar verdik; Kabibay'ı lider seçtik. Siz beş kişi, Türkeş'le beraber kabul ediliyorsunuz. Fakat açıkça sormak gerekir, ne taraftasınız? Şimdi Akkoyunlu'dan mektup aldım. Asla Türkeş'le beraber hareket etmeyeceğini bildiriyor.” Bkz. Metin, *İhtilâlciler Hesaplaşıyor [Belgelerle 27 Mayıs-Ondörtler ve Dünder Taşer]*, ss. 400-401.

Alparslan Türkeş, 6'lar grubuna yazdığı mektupta, 14'lerin dağılmasından 8'leri sorumlu tutmakta ve bu 8 kişiden “eski arkadaşlar” şeklinde bahsetmektedir. Bununla birlikte, 14'lerin dağılmasına sebep olan kişileri de “*ikinci 13 Kasımcılar*” olarak nitelemektedir. Alparslan Türkeş'in, bir kez daha liderlik vurgusu yaptığı bu mektupta 14'lerin yeniden bir araya gelmesinin mümkün olmadığını düşündüğü de anlaşılmaktadır. Bununla birlikte, 14'lerin bir araya gelmesi hususunu artık gerekli görmemektedir.⁸²¹ Muzaffer Özdağ ise Taşer'in, muhtemel bir bölünme halinde diğer grupla hareket edeceği intibainı vermemiş olması durumunda bölünmenin yaşanmayacağını düşünmektedir.⁸²² Buradan iki anlam çıkarmak mümkündür. İlki, Taşer'in dengeleri değiştirebilecek kuvvette biri olmasıdır. İkincisi ise Muzaffer Özdağ'ın, 14'lerin bölünmesinde Taşer'in de vebali olduğunu düşünmesidir.

Taşer de Kabibay grubunda gösterilmesine rağmen durumu, grubun diğer mensuplarından farklı gözükmektedir. Zira Taşer, harareti geçen Brüksel toplantısının akabinde Numan Esin, Muzaffer Özdağ ve Alparslan Türkeş'e mektup yazmış ve irtibatını sürdürmüştür. Taşer, 3 isme de yazdığı mektupta 14'lerin yeniden bir araya gelmesinin imkânını yaratmaya çalışmaktadır. Bunun yanında, Muzaffer Özdağ'a yazdığı mektupta, Taşer'in yeniden bir triumvira önerisi sunduğu anlaşılmaktadır. Taşer'e verilen cevaplarda; Numan Esin, 14'lerin bir araya gelmesinin gerekli olduğunu ancak buna ihtimal vermediğini düşünürken Alparslan Türkeş ise Kabibay grubundakilerin, 14'lerin feshi hususundaki kararlarının isabetsizliğinin ortaya çıkmış olduğunu ifade etmiştir. Bunun yanında, Mustafa Kaplan başkanlığında Numan Esin, İrfan Solmazer ve Taşer'den oluşacak bir sekreteryaya kurulmasını tasarlayan Alparslan Türkeş bu sekreteryanın, 14'lerin yeniden bir araya gelmesi için çalışmalar yürütmesini ve bu doğrultuda “*Birliğe Çağrı*” başlıklı bir yazı hazırlayarak bunu ilan etmelerini istemiştir. Bu yazıya göre 14'lerin yeniden birleşmesi için öncelikle Alparslan Türkeş'in liderliğini kesin olarak kabul etmelidir. Alparslan Türkeş, Taşer'in diğer arkadaşlarıyla irtibata geçerek bir an evvel çalışmaya başlamasını istemiştir. Muzaffer Özdağ ise 14'lerin bir araya gelişinin pratikte mümkün olmadığını düşünmektedir. Talat, Cemal ve Enver Paşalar arasında şan, şeref ve nüfuzda bir eşitlik söz konusu olsa da bir iş bölümü bulunması dolayısıyla protokolde bir ayrım ortaya çıktığını örnek göstererek kendisinin de

⁸²¹ Metin, *İhtilâlciler Hesaplaşıyor* [Belgelerle 27 Mayıs-Ondörtler ve Dünder Taşer], ss. 386-388.

⁸²² Metin, *İhtilâlciler Hesaplaşıyor* [Belgelerle 27 Mayıs-Ondörtler ve Dünder Taşer], s. 402.

Orhan Kabibay’a böyle bir iş bölümü teklifinde bulunduğunu ifade etmiştir. Alparslan Türkeş’in Taşer’e cevaben kaleme aldığı mektupta değindiği hususlardan biri de Taşer’in, Brüksel toplantısında Türkeş’i beklemeden Bern’e dönmesi hakkındadır. Alparslan Türkeş, bu konu hakkında Taşer’e izahta bulunmuştur.⁸²³ Taşer’in, Türkeş grubuna temayülü de bu mektuplarla beraber hız kazanacaktır.

Taşer’in, 14’ler hakkında çizdiği tablonun okunmasını kolaylaştıracak bir tasnifi mevcuttur. Bu tasnif, 14’lerin A, B ve C şeklinde gruplandırılmasıyla yapılmıştır. Ancak bu tasnif hakkında sahip olunan bilgi Muzaffer Özdağ’ın Taşer’e yazdığı 10 Eylül 1962 tarihli 2 mektup ve 8 Ekim 1962 tarihli mektuptaki bahislerden ibarettir. Muzaffer Özdağ’ın, Taşer’in yazdığı mektuplarda bahsettiği tasnifteki görüşlerine atıfta bulunmasıyla Taşer’in 14’leri değerlendirmesi hakkında fikir sahibi olmak kısmen mümkündür. 3 grup arasında sahip olunan en fazla malumat A grubu hakkındadır. A grubu için en genelleyici bilgi, liderlik için Orhan Kabibay’ı desteklemeleridir. Dolayısıyla bu grubun 9’lar yahut 8’ler olarak bahsedilen, Orhan Kabibay’ın liderliğini destekleyen grup olduğu söylenebilir. Ancak Taşer’in tasnifini 3 grup şeklinde yapması, A grubunun, Orhan Kabibay’ı destekleyenlerin tamamından oluşmadığı fikrini verebilir. Yani Orhan Kabibay’ı destekleyenler, A grubunu kapsamaktadır. Muzaffer Özdağ’ın, A grubu hakkındaki yorumları ise 14’lere müspet tesiri olmayacağı ve 23’lerden bir farkları bulunmadığı şeklindedir.⁸²⁴ Taşer’in, Orhan Kabibay ve Orhan Erkanlı’ya duyduğu saygı sebebiyle yanılığa düştüğünü düşünen Muzaffer Özdağ, Taşer’e “*Şahsiyetinizin bütün ağırlığını, ham cevherleri eritmek için meydana koyun,*”⁸²⁵ sözleriyle seslenmiştir. Taşer’le Muzaffer Özdağ’ın mektuplaşmaları bu süreçte sıklaşacaktır. Alparslan Türkeş’in Taşer’e yazdığı mektuplara bakıldığında, bunların daha net şekilde ve kendi liderliğinin kabulü için yazıldığı anlaşılmaktadır. Muzaffer Özdağ’ın Taşer’e yazdığı mektuplara bakıldığında Taşer’i, Alparslan Türkeş’in liderliğine ikna etmek yönünde bir çaba içerisinde olduğu gözükmektedir. Muzaffer Özdağ’ın Taşer’le arasındaki muhabbete de dayanarak artan mektupları bu şekilde bir işlev görmüş ve Taşer’in, Alparslan Türkeş liderliğine ısınmasına sebep olmuştur.

⁸²³ Metin, *İhtilâlciler Hesaplaşıyor [Belgelerle 27 Mayıs-Ondörtler ve Dünder Taşer]*, ss. 389-399.

⁸²⁴ Metin, *İhtilâlciler Hesaplaşıyor [Belgelerle 27 Mayıs-Ondörtler ve Dünder Taşer]*, ss. 400-417.

⁸²⁵ Metin, *İhtilâlciler Hesaplaşıyor [Belgelerle 27 Mayıs-Ondörtler ve Dünder Taşer]*, s. 411.

Taşer, Ekim ayındaki girişimleriyle Alparslan Türkeş ve Muzaffer Özdağ'ın Avrupa'daki bir şehre naklini sağlamak için çabalamıştır.⁸²⁶ Alparslan Türkeş ve Muzaffer Özdağ'ın, 14'lerin çoğunluğunun bulunduğu ve genel toplanma noktası durumundaki Avrupa'dan uzak kalışları bu zamana kadar pek çok mahsur doğurmuştur. Alparslan Türkeş'in birçok toplantıya iştirak edememesi, 14'lerin liderliğinin daha rahat şekilde tartışmaya açılmasına sebep olmuştur. Kuvvetle muhtemel Taşer, tıpkı Bern'e tayini esnasında olduğu gibi, Türkiye'deki siyasi tanıdıkları vasıtasıyla Alparslan Türkeş ve Muzaffer Özdağ'ın da tayinini yapmak istemiştir. Taşer'in bu girişiminin, sürgünün ikinci senesi tamamlanırken yapılmış olması ise Brüksel toplantısı dönemindeki tavrının aksine sonrasında Türkeş grubuyla yakınlaşmasını pekiştirmek ve aynı zamanda hâlâ 14'lerin birliği düşüncesine sahip olması dolayısıyla birbirlerine yakın olmalarını sağlamak maksadıyla açıklanabilmesi mümkündür. Ancak Taşer'in çabalarından bir sonuç alınamamıştır.

Muzaffer Özdağ da Alparslan Türkeş de 14'lerin yeniden birleşmesi fikrine karşı soğuk tavırda değildir. Ancak halledilmesini düşündükleri bazı problemler vardır. 14'lerin, hiçbir şey olmamış gibi bir araya gelerek yollarına devam etmesi, Taşer'in ifadesiyle "*yamalı sürahi*" gibi olacak ve bir tesir meydana getirmeyecektir. Bunun için öncelikle liderlik meselesinin halledilmesi gerekmektedir. Bununla birlikte, Türkiye'ye dönüş için de bazı hazırlıklar yapılmaktadır. Muzaffer Özdağ, merkeze tayinini isterken Alparslan Türkeş ise kısa süre içerisinde Türkiye'ye dönmenin planını yapmaktadır.⁸²⁷ Hem 14'lerin geleceği ile ilgili meseleler hem de yurda dönüş planları; Dünder Taşer, Alparslan Türkeş ve Muzaffer Özdağ üçgeninde bu dönemin gündemini oluşturmaktadır. Ancak bu tarihlerde Taşer'in yurda dönüş için net bir düşünceye sahip olmadığı görülmektedir.

Mektuplara bakıldığında bu dönemde Hollanda'nın Lahey şehrinde bir buluşma tertip edileceği anlaşılmaktadır. Lahey buluşması; Mustafa Kaplan'ın 11 Kasım 1962'de Taşer'e yazdığı mektubunda, Alparslan Türkeş'in ise 28 Aralık 1962'de yine Taşer'e yazdığı mektubunda geçmektedir. Hem Mustafa Kaplan hem

⁸²⁶ Metin, *İhtilâlciler Hesaplaşıyor [Belgelerle 27 Mayıs-Ondörtler ve Dünder Taşer]*, s. 418.

⁸²⁷ Metin, *İhtilâlciler Hesaplaşıyor [Belgelerle 27 Mayıs-Ondörtler ve Dünder Taşer]*, ss. 405-423.

de Alparslan Türkeş, Lahey'e gelip gelemeyeceğinin belli olmadığını bildirmiştir.⁸²⁸ Buluşmanın sebebi ve amacı, buluşmaya kimlerin katılacağı bilinmiyor olsa da bahsi geçen 3 isim sebebiyle bu buluşmanın Türkeş grubunca düzenleneceği hakkında fikir yürütülebilir. Bununla beraber, Lahey'de böyle bir buluşmanın yapıp yapılmadığı da meçhuldür.

Alparslan Türkeş'in yurda dönüşü öncesi 14'lerden 4 ismin Avrupa'da bir görüşmesi olmuştur. Türkiye'ye dönmeden önce aralarındaki sorunları son kez konuşma maksadıyla Selânik'te yapılan görüşmeye o dönem Avrupa'da bulunan Alparslan Türkeş, Brüksel'den Orhan Kabibay, Atina'dan Orhan Erkanlı ve Türkiye'den Numan Esin katılmıştır. Görüşmede aralarında yine bir anlaşma sağlanamamış ve böylece liderlik meselesi çözülememiştir. Numan Esin, Alparslan Türkeş'le görüşmesinde, Türkeş'in Türkiye'ye dönmesi gerektiğini anlatmıştır. Bunun üzerine Alparslan Türkeş ve Numan Esin karayoluyla Türkiye'ye doğru hareket etmişlerdir.⁸²⁹

3.3.4. 14'lerin Yurda Dönüşü

14'lerden Muzaffer Özdağ, 5 Aralık 1962 yurda dönmüştür.⁸³⁰ 3 ay sonra ise Alparslan Türkeş ve Numan Esin,⁸³¹ 21 Şubat 1963'te Yunanistan üzerinden karayoluyla geldikleri Pazarkule sınır kapısından Türkiye'ye girmiş ve Rıfat Baykal ile Mustafa Kaplan tarafından karşılanmıştır. Alparslan Türkeş yolculuk sırasında Batı Trakya Türklerinden bir grupta da bir araya gelmiştir.⁸³² Yurda dönüş sonrası düzenlediği basın toplantısına kendisiyle beraber 14'lerden Rıfat Baykal, Muzaffer Özdağ, Ahmet Er, Fazıl Akkoyunlu, Mustafa Kaplan ve Numan Esin de katılmıştır. Dolayısıyla bu isimlerin de bu tarihten önce yurda döndükleri anlaşılmaktadır.

⁸²⁸ Metin, *İhtilâlciler Hesaplaşıyor [Belgelerle 27 Mayıs-Ondörtler ve Dünder Taşer]*, ss. 425-432.

⁸²⁹ Esin, *Devrim ve Demokrasi [Bir 27 Mayısçının Anıları]*, ss. 236-237.

⁸³⁰ Milliyet, "Özdağ Döndü", 6 Aralık 1962.

⁸³¹ Numan Esin, Türkiye'ye 3 Aralık 1962'de gelmiştir. 1963'ün Şubat ayında Alparslan Türkeş, Orhan Kabibay ve Orhan Erkanlı'yla görüşmek üzere Selânik'e gitmiş; sonrasında Türkeş'le beraber hareket ederek karayoluyla Türkiye'ye gelmiştir. Bkz. Esin, *Devrim ve Demokrasi [Bir 27 Mayısçının Anıları]*, s. 231, ss. 236-237.

⁸³² Milliyet, "Türkeş ile Esin Edirne'ye Geldi", 22 Şubat 1963.

Alparslan Türkeş ilk olarak 27 Mayıs hakkında izahatta bulunmuş; sonrasında ise siyasete gireceklerine dair mesaj vermiştir.⁸³³

Alparslan Türkeş'in yurda dönüşü sonrası Türk siyasal hayatında önemli yere sahip bir hadise cereyan etmiştir. 21 Mayıs 1963 tarihinde harekete geçen Talat Aydemir, ikinci darbe girişiminde bulunmuştur. Ancak bu kez harekât esnasında beklediği desteği alamamış ve aynı gün tutuklanmıştır.⁸³⁴ Bu hareketle ilgili olarak Alparslan Türkeş, Muzaffer Özdağ, Rıfat Baykal ve Fazıl Akkoyunlu da tutuklanmıştır.⁸³⁵ 20-21 Mayıs hareketinden 1 ay önce Alparslan Türkeş, Muzaffer Özdağ ve Rıfat Baykal, Talat Aydemir'le görüşmüşse de iki grup arasında bir anlaşma sağlanamamış⁸³⁶ ve bu isimlerin 20-21 Mayıs hareketine dahil olmamışsa da yargılanmışlar; bunun neticesinde Türkeş'le beraber Özdağ, Baykal ve Akkoyunlu da haklarında açılan davadan beraat etmiştir.⁸³⁷ Bunun yanı sıra Talat Aydemir'le birlikte Fethi Gürcan, Erol Dinçer, İlhan Baş, Cevat Kırca, Osman Deniz ve Ahmet Gücal idama mahkûm edilmiştir. Ancak sadece Talat Aydemir ve Fethi Gürcan'ın idam cezaları onaylanarak infaz edilmiştir. Haklarında dava açılan 1459 Harp Okulu öğrencisi de okuldan atılmıştır.⁸³⁸

15 Kasım 1963'te 14'lerin tamamı için bir soruşturma açılmıştır. Anayasayı tebdil ve tağyire teşebbüsten Ankara Savcılığı tarafından açılan soruşturmada gizlilik kararından dolayı fazla malumat bulunmamaktadır.⁸³⁹ 12 Ocak 1964 tarihli başka bir habere göre ise 14'ler hakkında, ittifak kurarak ihtilâl yapmak için faaliyete geçtikleri iddiasıyla açılan soruşturmanın Birinci Sorgu Hakimliğine verildiği ifade edilmektedir. Dosya, 20-21 Mayıs olaylarıyla da ilişkilendirilmiştir. 14'lerin her birinin ifadelerine başvurulacağı da haberdeki başka bir detaydır. Taşer, bu sırada yurt dışında bulunmaktadır.⁸⁴⁰

⁸³³ Milliyet, "Türkeş, Faaliyete Gececeğini Bildirdi", 24 Şubat 1963.

⁸³⁴ Aydın ve Taşkın, 1960'tan Günümüze Türkiye Tarihi, ss. 115-117.

⁸³⁵ Milliyet, "20 Emekli Subay Nezaret Altında", 22 Mayıs 1963.

⁸³⁶ Örtülü, *Üç İhtilâlin Hikâyesi [13 Kasım, 22 Şubat, 21 Mayıs]*, s. 347.

⁸³⁷ Hürriyet, "Karar Açıklandı: 7 İdam 29 Müebbet", 6 Eylül 1963.; Alparslan Türkeş, Rıfat Baykal ve Muzaffer Özdağ'ın haklarında açılan davadaki savunma metinleri için bkz. Alparslan Türkeş, Rıfat Baykal ve Muzaffer Özdağ, *Bazı Gerçekler [Savunmalar]*, 1. Baskı, İstanbul: Anıl Yayınevi, 1964.

⁸³⁸ Can Kaya İsen, *Geliyorum Diyen İhtilal [22 Şubat-21 Mayıs]*, İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2010, ss. 253-257.

⁸³⁹ Milliyet, "14'ler Hakkında Tahkikat Açıldı", 16 Kasım 1963.

⁸⁴⁰ Milliyet, "14'lerle İlgili Dosya Sorgu Yargıçlığına Verildi", 12 Ocak 1964.

14'lerden Muzaffer Karan'ın, 17 Kasım 1963 yerel seçimlerinde Kocaeli'nin bucağında bağımsız belediye başkanı adayı olup kazanması, onun yurda erken bir tarihte döndüğünü göstermektedir.⁸⁴¹ Orhan Erkanlı, 1 Mart 1964'te;⁸⁴² Münir Köseoğlu, 13 Haziran 1964'te;⁸⁴³ İrfan Solmazer, 20 Haziran 1964'te;⁸⁴⁴ Şefik Soyuyüce ise 6 Temmuz 1964'te⁸⁴⁵ yurda dönmüştür.

Taşer'in yurda dönüşü ise geçirdiği mide fitiği ameliyatı sebebiyle gecikmiştir.⁸⁴⁶ Taşer'in, Özdağ'a 7 Şubat 1964'te Bern'den yazdığı mektup, henüz Türkiye'ye dönmediğini göstermektedir.⁸⁴⁷ 17 Nisan 1964'te Münir Köseoğlu, Şefik Soyuyüce ve İrfan Solmazer'le birlikte Taşer'e yurda dönmesi yönünde bir tebliğ yapılmıştır.⁸⁴⁸ Taşer'in dönüş tarihiyle ilgili bir haber bulunmasa da Taşer'le beraber ellerine tebliğ ulaşan Münir Köseoğlu, İrfan Solmazer ve Şefik Soyuyüce'nin 1964 yılının Haziran ve Temmuz aylarında döndüğü göz önünde bulundurularak Taşer'in de 1964 yazında yurda döndüğü yönünde bir tahmin yapılabilir.

Taşer, Türkiye'ye döndüğünde henüz inşaat halinde olan bir ev satın almış; bu ev inşa edilene kadar da Bilir Sokak'taki bir evde ikamet etmiştir.⁸⁴⁹ Yaklaşık 40-45 aylık sürgün döneminin ardında Türkiye'ye dönüş, sürgün döneminde planlanmaya başlanmış bazı işlerin de hayata geçirilmesini beraberinde getirecektir.

---

⁸⁴¹ Milliyet, "14'lerden Muzaffer Karan Belediye Başkanı Oldu", 20 Kasım 1963.

⁸⁴² Erkanlı, *Anılar Sorunlar Sorumlular*, s. 207.

⁸⁴³ Milliyet, "14'lerden Münir Köseoğlu Geldi", 14 Haziran 1964.

⁸⁴⁴ Milliyet, "14'lerden Solmazer Dün Yurda Döndü", 21 Haziran 1964.

⁸⁴⁵ Milliyet, "14'lerden Şefik Soyuyüce Dün Yurda Döndü", 7 Temmuz 1964.

⁸⁴⁶ Güzel ve Cebecizade, *Asuman Taşer Hanımefendi ile Dünder Taşer Beyefendiye Dair*, s. 23.

⁸⁴⁷ Metin, *İhtilâlciler Hesaplaşıyor [Belgelerle 27 Mayıs-Ondörtler ve Dünder Taşer]*, s. 443.

⁸⁴⁸ Cumhurbaşkanlığı Cumhuriyet Arşivi (CCA), 030- 11- 1 / 304 – 11 - 12.; Milliyet, "Yurt Dışındaki Dört Müşavir Geri Çağrıldı", 1 Mayıs 1964.; Belge için Bkz. Ek 4.

⁸⁴⁹ Yasemin Taşer Yahnici'yle 14 Mart 2022 tarihli görüşme.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. DÜNDAR TAŞER'İN SİYASET HAYATI (1965-1972)

Dündar Taşer'in siyaset hayatı, onun asıl tanınırlığını elde ettiği döneme karşılık gelmektedir. MBK üyeliğiyle birlikte Türk kamuoyu tarafından ismi duyulan, 13 Kasım tasfiyesiyle birlikte zaman zaman gündeme gelen Dündar Taşer, siyaset hayatıyla birlikte hem kendi parti kitlesi tarafından tanınacak hem de yazarlığı ve entelektüellerle münasebeti sayesinde bu tanınırlığını pekiştirecektir.

4.1. DÜNDAR TAŞER'İN SİYASETE GİRİŞİ

27 Mayıs 1960 sonrasında ilan edilen MBK'nin 38 üyesi siyasetle alâkadar olmuştur. 13 Kasım 1960'la birlikte yurtdışına sürülen 14 MBK üyesinin sürgündeki faaliyetleri, yurda dönüşle birlikte harekete geçmeye yönelik maksatla yapılmıştır. Ağır basan seçenek ise siyasete girmek üzerinedir.

1961 genel seçimlerinin akabinde konuşan AP sözcüsü Gökhan Evliyaoğlu; AP'nin, 14'lere sempati duyduğunu ve 14'lerin yurda dönüşüyle birlikte yüksek ihtimalle işbirliğine gideceklerini açıklamıştır.⁸⁵⁰ Bununla beraber AP içerisinde Alparslan Türkeş'i destekleyen kuvvetli bir grubun mevcut olduğu iddia edilmektedir.⁸⁵¹ Alparslan Türkeş, 15 Şubat 1962'de kaleme aldığı bir mektupta ise AP, CKMP ve YTP'yle iyi ilişkiler kurmaları gerektiğine dikkat çekmektedir.⁸⁵² Alparslan Türkeş'in yurda dönmesiyle birlikte kendisiyle temasa geçen partilerden biri de AP'dir. AP Isparta Milletvekili ve aynı zamanda genel başkan yardımcısı Sadettin Bilgiç, Türkeş'i ziyaret ederek “*Dolaşıyorum, sizin Adalet Partisi Genel*

⁸⁵⁰ Milliyet, “AP 14'lerle İşbirliği Yapmak İstiyor”, 18 Ekim 1961.

⁸⁵¹ Milliyet, “Y.T.P. İkinci Başkanına Göre “AP Merkezi Irkçıların Elinde””, 19 Aralık 1962.

⁸⁵² Metin, *İhtilâlciler Hesaplaşıyor [Belgelerle 27 Mayıs-Ondörtler ve Dündar Taşer]*, s. 361.

Başkanlığı'na gelmeniz için hazırlık yapıyorum. Bunun için de küçük bir yerden sessiz sedasız AP'ye kaydolun,"⁸⁵³ demiştir. Ancak Sadettin Bilgiç, Alparslan Türkeş'e genel başkanlık önerdiği iddiasını reddetmektedir. Sadettin Bilgiç'e göre, AP camiasında Alparslan Türkeş'i benimsenmesi mümkün değildir.⁸⁵⁴ AP içerisinde, Alparslan Türkeş'in AP'ye katılmasını destekleyen gruplar bulunsa da buna itiraz edenler de mevcuttur. Numan Esin ise Alparslan Türkeş'in AP'ye katılmasına itiraz etmiştir.⁸⁵⁵ Nihayetinde Alparslan Türkeş, AP'ye katılmamıştır.⁸⁵⁶

Alparslan Türkeş ve grubunun AP'ye iltihakının akim kalması ve yeni bir siyasi parti kuracağına dair iddiaların artmasıyla birlikte Türkeş bir dernek kurmaya karar vermiştir. *Huzur ve Yükselme Derneği* adıyla kurulacak dernek, Alparslan Türkeş'in kuracağı parti çekirdeğinin bu dernekle meydana getirileceği iddia edilmiştir.⁸⁵⁷ Derneğin çekirdek kadrosu; Mustafa Kemal Erkovan, Zühtü Pehlivanlı, Alaattin Çetin, İsmail Hakkı Yılanlıoğlu,⁸⁵⁸ Muzaffer Özdağ, Numan Esin, Ahmet Er, Mustafa Kaplan ve Alparslan Türkeş'in 1944'teki Irkçılık-Turancılık Davası'ndan bazı arkadaşlarından oluşmuştur.⁸⁵⁹ Derneğin doktrini 9 maddede toplanmıştır: Milliyetçilik, ülkücülük, ilimcilik, toplumculuk, köycülük, halkçılık, gelişmecilik ve hürriyetçilik, ahlakçılık, endüstricilik ve teknikçilik. Kuruluş tarihi 27 Mayıs 1963 olarak ifade edilen dernek, 20-21 Mayıs hareketinin meydana gelmesi sebebiyle kurulamamıştır.⁸⁶⁰

Alparslan Türkeş ve grubunun siyasete girişi için ifade edilen partilerden biri de CKMP'dir. Taşer'in 18 Kasım 1961'de defterine aldığı notların arasında CKMP hakkındaki yorumu da bulunmaktadır. Buna göre Taşer, "*Muhalefette, daha doğrusu siyasete başladığından beri Bölükbaşı, istikametinden inhiraf etmemiş bir kimsedir. Bütün tazyik ve tehditlere rağmen de boyun eğmemektedir. Bize karşı hayırhah*

⁸⁵³ Turgut, *Şahinlerin Dansı [Türkeş'in Anıları]*, ss. 366-367.

⁸⁵⁴ Sadettin Bilgiç, *Hatıralarım*, 3. Baskı, Ankara: Akasya Kitap, 2007, s. 122.

⁸⁵⁵ Esin, *Devrim ve Demokrasi [Bir 27 Mayısçının Anıları]*, s. 237.

⁸⁵⁶ Sanlı, *Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi'nden Milliyetçi Hareket Partisi'ne [Tarihî Süreç, İdeoloji ve Politika (1960-1969)]*, ss. 265-268.

⁸⁵⁷ Sanlı, *Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi'nden Milliyetçi Hareket Partisi'ne [Tarihî Süreç, İdeoloji ve Politika (1960-1969)]*, s. 268.

⁸⁵⁸ Turgut, *Şahinlerin Dansı [Türkeş'in Anıları]*, s. 368.

⁸⁵⁹ Esin, *Devrim ve Demokrasi [Bir 27 Mayısçının Anıları]*, s. 240.

⁸⁶⁰ Sanlı, *Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi'nden Milliyetçi Hareket Partisi'ne [Tarihî Süreç, İdeoloji ve Politika (1960-1969)]*, ss. 269-272.

olabilir,”⁸⁶¹ şeklinde bir düşünceye sahiptir. Taşer, Osman Bölükbaşı’nın 14’lere yönelik müspet tavırda olduğuna dikkat çekmişken Bölükbaşı ise birkaç ay içerisinde CKMP’den istifa etmiştir. Osman Bölükbaşı; partideki hizipleşmelerden ve bazı isimlerin, şahsından duyduğu rahatsızlık nedeniyle genel başkanlığı bırakarak böyle bir karar almıştır. Osman Bölükbaşı’nın yerine, Afyon milletvekili Hasan Dinçer vekalet etmiştir. Partiden ayrılan Osman Bölükbaşı ise kısa süre içerisinde yeniden MP’yi kurmuştur.⁸⁶² CKMP’nin bir anlamda “başsız” kalması parti içinde de sorunlar yaratmıştır. CKMP’lilerin bir kısmı bu sorunu, Alparslan Türkeş’i partiye davet ederek çözmeye çalışmıştır. Alparslan Türkeş; Mehmet Altınsoy, İrfan Baran ve Ahmet Oğuz’un yaptığı daveti değerlendirmiş ve partiye hemen girmeme kararı almıştır. CKMP’nin olağan kongresinde Ahmet Oğuz’un aday olmasını öneren Alparslan Türkeş’in partiye girişi kongre sonrasında bulacaktır.⁸⁶³

Taşer’in CKMP’ye bakışı da müspet yöndedir. Taşer henüz Bern’deyken Muzaffer Özdağ Türkiye’den yazdığı mektupta, “*CKMP’den 7 aydan beri samimi ve ısrarlı davetler aldık. Bu partiyi reorganize edebiliriz,*”⁸⁶⁴ diyerek CKMP’yle kurulan sıcak münasebetlerden bahsetmiştir. Taşer ise 7 Şubat 1964’te Muzaffer Özdağ’a yazdığı mektupta, Alparslan Türkeş’in CKMP’yle yürüttüğü temaslar hakkında yorumda bulunmuştur: “*Türkeş albayın ve sizin CKMP ile bazı temaslarınızdan gazete bahsediyor. Prensip itibariyle doğru bulurum. CHP’nin bu temaslardan hoşlanmaması bile yolun doğruluğuna bir delildir. Benim için sizlerin bütün hareketlerinize iştirak tabiidir.*”⁸⁶⁵ Anlaşıldığı üzere Taşer, CKMP’yle Türkeş grubu arasındaki münasebetlere yönelik müspet tavır takınmıştır. Yurda dönüşünün ardından da CKMP’ye girilmesi yönünde görüş belirtmiştir.⁸⁶⁶

6 Ocak 1964 tarihli *Milliyet* haberinde, CKMP’den Türkeş grubuna teklif geldiği ve Alparslan Türkeş’le beraber Muzaffer Özdağ, Rıfat Baykal, Numan Esin, Fazıl Akkoyunlu, Ahmet Er ve Mustafa Kaplan’ın CKMP’ye gireceği ifade

⁸⁶¹ Metin, *İhtilâlciler Hesaplaşıyor [Belgelerle 27 Mayıs-Ondörtler ve Dünder Taşer]*, s. 460.

⁸⁶² Adem Çaylak, *Osman Bölükbaşı ve Siyasal Hareketi*, 1. Baskı, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, 2010, ss. 445-446.

⁸⁶³ Turgut, *Şahinlerin Dansı [Türkeş’in Anıları]*, ss. 388-389.

⁸⁶⁴ Metin, *İhtilâlciler Hesaplaşıyor [Belgelerle 27 Mayıs-Ondörtler ve Dünder Taşer]*, s. 439.

⁸⁶⁵ Metin, *İhtilâlciler Hesaplaşıyor [Belgelerle 27 Mayıs-Ondörtler ve Dünder Taşer]*, s. 443.

⁸⁶⁶ Esin, *Devrim ve Demokrasi [Bir 27 Mayısçının Anıları]*, s. 246.

edilmiştir.⁸⁶⁷ Bu isimler arasında Taşer'in isminin zikredilmemesini, Taşer'in henüz yurda dönmemiş olmasına bağlamak mümkündür. Yine Ocak ayında Alparslan Türkeş'le CKMP Genel Başkan Vekili Hasan Dinçer görüşmüş ve Türkeş bu görüşmede, CKMP'nin adının "*Birlik ve Hareket Partisi*" olarak değiştirilmesini teklif etmiştir.⁸⁶⁸ Ancak Hasan Dinçer, CKMP'nin adının değişmesinin ve yeni bir hüviyet kazanmasının söz konusu olmadığını ifade etmiştir.⁸⁶⁹ CKMP'yi kendi fikirleri doğrultusunda organize etmelerine mani olunacağını anlaşılmaması üzerine CKMP Kongresi'nin hemen öncesinde Alparslan Türkeş, CKMP'ye girmekten vazgeçtiklerini açıklamıştır. Alparslan Türkeş, hiçbir partinin politikaları içerisinde erimeyeceklerini, kendi program ve politikaları doğrultusunda hareket edeceklerini ifade etmiştir.⁸⁷⁰ Alparslan Türkeş, CKMP Kongresi'ni Muzaffer Özdağ ve Numan Esin'le birlikte salonda takip etmiştir. Ahmet Oğuz, Hasan Dinçer ve Ahmet Tahtakılıç'ın aday olduğu kongrenin galibi Oğuz olmuştur.⁸⁷¹ Bu gelişme, Alparslan Türkeş'in planlarının işlediğini göstermektedir. Zira Alparslan Türkeş, kongrede Ahmet Oğuz'un genel başkan olmasını, kendisinin ve arkadaşlarının CKMP'ye daha sonra katılıp idareyi ele almasını tasarlamaktadır.

Bu dönem, Alparslan Türkeş ve arkadaşlarının CKMP'ye girişinde Türkçülerin önemli desteği görülmektedir. Türkçülüğün önemli isimlerinden Hüseyin Nihal Atsız, Alparslan Türkeş'in siyasete girişini desteklemiştir. Alparslan Türkeş, Nihal Atsız'ı ziyaret edip CKMP'ye girişi hususunda fikrini sormuş; Atsız da partiye yeni bir hüviyet kazandırması koşuluyla CKMP'ye girmesi gerektiğini ifade etmiştir.⁸⁷² Alparslan Türkeş ve arkadaşlarının CKMP'ye girişinden kısa süre önce CKMP Milletvekili Nurettin Ok'un Ankara Kavaklıdere'deki evinde bir toplantı düzenlenmiştir. Alparslan Türkeş ve Taşer'in katılmadığı toplantıya, Türkeş'i temsilen Muzaffer Özdağ, Numan Esin ve Rıfat Baykal; CKMP'yi temsilen Hazım Dağlı, Mustafa Kepir, Seyfi Öztürk, Ramazan Demirsoy, Rahmi İncelen, Fuat Uluç, Mehmet Altınsoy, İsmail Hakkı Yılanlıoğlu ve Mustafa Kemal Erkovan katılmıştır. Toplantı başkanlığını ise Nurettin Ok'un komşusu ve Nihal Atsız'ın kardeşi Nejdet

⁸⁶⁷ Milliyet, "Türkeş ve 6 Arkadaşı CKMP'ye Giriyorlar", 6 Ocak 1964.

⁸⁶⁸ Milliyet, "Türkeş ile Dinçer Yeni Parti İçin Konuştular", 22 Ocak 1964.

⁸⁶⁹ Milliyet, "Dinçer 'CKMP'de Değişiklik Bahis Konusu Değil' Dedi," 23 Ocak 1964.

⁸⁷⁰ Milliyet, "Türkeş, CKMP'ye Girmekten Vazgeçti", 20 Şubat 1964.

⁸⁷¹ Milliyet, "Ahmet Oğuz, CKMP Genel Başkanı Oldu", 24 Şubat 1964.

⁸⁷² Hüseyin Nihal Atsız, *Atsız'ın Mektupları*, 1. Baskı, haz. Yücel Hacaloğlu, İstanbul: Orkun Yayınları, 2001, s. 94.

Sançar yapmıştır. Nejdet Sançar'la beraber Refet Köroğlu de toplantıda tarafsız olarak bulunmuştur.⁸⁷³ CKMP adına söz alan Hazım Dağlı, Mustafa Kepir ve Mehmet Altınsoy, CKMP'nin milliyetçi bir parti olduğunu ancak uzun zamandır gerçek bir lideri bulunmadığı için hak ettiği konuma ulaşamadığını ifade etmiştir. Bu 3 isme göre, Alparslan Türkeş ve arkadaşlarının katılımıyla CKMP gerçek bir lidere sahip olacak ve milliyetçi grubun enerjisiyle daha iyi noktaya gelecektir. Türkeş grubunu temsilen konuşan Muzaffer Özdağ, Numan Esin ve Rıfat Baykal ise CKMP'yi tek milliyetçi parti olarak gördüklerini ifade etmelerine rağmen bazı sebeplerden dolayı⁸⁷⁴ partiye girişlerinde acele etmemeleri ve en uygun zamanı beklemeleri gerektiğini açıklamışlardır. CKMP temsilcilerinin talebi ise Türkeş grubunun partiye hemen girmesi şeklindedir. Hatta bu konuda Nejdet Sançar'dan ricacı olmuşlar ve Alparslan Türkeş'e yakınlığı bulunduğu için ikna edebileceğini söylemişlerdir. Nihayetinde Türkeş grubunun CKMP'ye girişi daha ileri bir tarihe ertelenmiştir.⁸⁷⁵

31 Mart 1965'te TBMM binasındaki CKMP odasında yapılan törenle Alparslan Türkeş, Dündar Taşer, Muzaffer Özdağ, Ahmet Er ve Rıfat Baykal CKMP'ye katılmıştır. CKMP yöneticilerinin tamamının hazır bulunduğu törende Alparslan Türkeş bir konuşma yapmıştır. Alparslan Türkeş konuşmasında, Türkiye'nin genel tablosunu ortaya koymuş ve belirli meseleler hakkında uygulanması gereken politikalardan bahsetmiştir.⁸⁷⁶ Ahmet Er, CKMP'ye girdikleri

⁸⁷³ Ötügen, "Milliyetçi Umumî Efkâra Bir Açıklama", 24 Eylül 1965.; Ozan Karabulak, *Atsız ve Türkçülüğün Yarım Asrı [Sürelî Yayınlarında Türk Milliyetçiliğinin Seyri (1931-1975)]*, 2. Baskı, İstanbul: Ötügen Neşriyat, 2018, ss. 299-300.

⁸⁷⁴ Ferit Salim Sanlı, İngiliz belgelerine ve Alparslan Türkeş'in beyanına dayanarak bu durumun emekli Albay Yeoryos Grivas'ın Kanlı Noel sonrasında Kıbrıs'ta görevlendirilmesiyle ilgili olabileceğini ifade etmektedir. Emekli bir albay olarak hem hükümete hem de Genelkurmay'a mektup yazarak gönüllü bir şekilde Kıbrıs'a gitmek isteyen Alparslan Türkeş, bu isteğinin sonucu belli olmadan CKMP'ye girmek istememiştir. Dolayısıyla Türkeş grubunun CKMP'ye giriş süreci uzamıştır. (Bkz. Sanlı, *Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi'nden Milliyetçi Hareket Partisi'ne [Tarihî Süreç, İdeoloji ve Politika (1960-1969)]*, s. 284.) Taşer ise bu konuyu ileride şöyle anlatmıştır: "Bu arada Türkeş ve arkadaşları Kıbrıs'a gitmek için teşebbüse geçti. Bu haber birkaç defa, devrin Başbakanına ulaştırıldı. Cevap çıkmadı. Nihâyet bir basın toplantısında bu karar açıklandı. Yine hükümetten bir cevap çıkmadı. Nihâyet re'sen teşebbüse geçildi. Londra'daki Kıbrıslı Türkler, 750 gönüllü ile 50.000 sterlin topladılar ve Ankara'ya bir heyet gönderdiler. Türkeş, arkadaşları ile Kıbrıs'a gitmeğe kararlıydı. Heyet, hükümet ile temas etti. Sonunda resmî bir zât: "Sayın İnönü diyor ki, eğer Türkeş Kıbrıs'a giderse Türkiye'nin Kıbrıs'a yardımını keserim." haberini getirdi. Bu haber karşısında yapılacak bir şey kalmamıştı. Gitmekten vazgeçildi." (Bkz. Aksun, *Dündar Taşer'in Büyük Türkiye'si*, ss. 35-36.)

⁸⁷⁵ Ötügen, "Milliyetçi Umumî Efkâra Bir Açıklama", 24 Eylül 1965.

⁸⁷⁶ Metin Turhan, *Türk Demokrasi Tarihinde Milliyetçi Hareket*, 1. Baskı, Ankara: Polietika Yayınları, 2020, ss. 32-33.

gün hakkında bazı detaylar anlatmaktadır. Buna göre 31 Mart günü Alparslan Türkeş'e ulaşamayan Ahmet Er, Türkeş'in evine gitmiş ve eşi Muzaffer Hanım'dan, Türkeş'in Taşer ve Muzaffer Özdağ ile birlikte gün içerisinde CKMP'ye gireceklerini öğrenmiştir. Ardından Taşer ve Muzaffer Özdağ'ın da evine uğramış ve onların da partiye gittiklerini öğrenmiştir. Halbuki programlarında böyle bir şey bulunmamaktadır. Ardından Numan Esin ve Mustafa Kaplan'la haberleşmiş ve beraber partiye gitmişlerdir. Partiye vardıklarında tören çoktan bitmiştir. Mustafa Kaplan ve Numan Esin bu duruma çok öfkelenmiş; partiye girmeyi reddederek oradan ayrılmıştır. Ahmet Er de öfkeli olmasına rağmen az evvel CKMP'ye katılan arkadaşlarının ardından gerekli evrakları doldurarak partiye katılmıştır.⁸⁷⁷ Burada, Alparslan Türkeş'le Taşer'in beraber hareket etmesi önemli bir detaydır. Zira sürgün döneminde Alparslan Türkeş'in liderliğine tam mânâsı ile ikna olmayan, ancak Türkiye'ye dönmek üzereyken kendileriyle birliğini deklare eden Taşer'in, CKMP'ye giriş sürecinde Türkeş'le yakın münasebet içerisinde olduğu görülmektedir. Böylece Alparslan Türkeş ve arkadaşları, kesin olarak siyaset yolunu seçmişlerdir.

Ferit Salim Sanlı, Alparslan Türkeş ve arkadaşlarının CKMP'ye iltihakının Türk siyasi hayatında önemli bir yeri olduğunu ifade etmektedir. Millî Bakiye sisteminin kabul edileceği seçimlerin arifesinde meydana gelen bu iltihakın zamanlaması Alparslan Türkeş ve arkadaşları için oldukça elverişlidir. Zira bu sistem, az oy alan partilerin de Meclis'te temsil edilmesine imkân sağlamaktadır. Bunun yanı sıra CHP'nin “*ortanın solu*” politikasını gündeme taşıdığı, AP'nin merkez sağa temayül ettiği, Türkiye İşçi Partisi'nin ise sol doktrinin temsilcisi durumunda olduğu Türk siyasetinde Alparslan Türkeş 9 Işık Doktrinini ortaya koyarak “*sağ*”ın doktrin merkezli siyaset gütme talebini karşılayacak bir seçenek sağlamıştır.⁸⁷⁸

---

⁸⁷⁷ Er, *Hatıratım*, ss. 196-197.

⁸⁷⁸ Ferit Salim Sanlı, “Alparslan Türkeş ve Arkadaşlarının Aktif Siyasete Girişinin Türk Kamuoyundaki Akisleri”, *Milliyetçilik Araştırmaları Dergisi*, C. 1, S. 2, Ekim 2019, ss., 35-59, s. 38.

4.2. CUMHURİYETÇİ KÖYLÜ MİLLET PARTİSİ DÖNEMİ (1965-1969)

Alparslan Türkeş ve arkadaşları CKMP’de siyasete girmeleriyle birlikte bazı görevler üstlenmişlerdir. Taşer, MBK dönemindeki siyasi faaliyetleri göz ardı edildiğinde ilk siyasi görevini bu dönemde almıştır. Alparslan Türkeş, 21 Nisan’da CKMP Genel Müfettişliği;⁸⁷⁹ Taşer, CKMP Bölge Müfettişliği;⁸⁸⁰ Muzaffer Özdağ ise CKMP Gençlik Kolları Müfettişliğiyle vazifelendirilmiştir.⁸⁸¹ Partide faal rol oynayan grup, kısa süre içerisinde kendilerine taraftar toplamakta da muktedir olmuştur.⁸⁸²

Türkeş grubunun CKMP’ye iltihakı, CKMP’nin üst kademesinde de gelişmelere sebep olmuştur. İlk gelişme, CKMP Genel Başkanı Ahmet Oğuz’un istifasıdır. 17 Haziran 1965’te istifa eden Ahmet Oğuz’un yerine Mustafa Kepir vekalet edecektir. Ahmet Oğuz’un istifasıyla beraber Alparslan Türkeş de genel başkanlığa adaylığını koymuştur. CKMP Kongresi’nin de 23 Temmuz’da toplanacağı duyurulmuş ancak daha sonra bu tarih 30 Temmuz olarak güncellenmiştir.⁸⁸³ Ahmet Oğuz’un istifasından 2 gün sonra ise Fazıl Akkoyunlu, Şefik Soyuyüce, Numan Esin ve Mustafa Kaplan CKMP’ye katılmıştır.⁸⁸⁴ Artık CKMP içerisinde Alparslan Türkeş’in ağırlığı daha belirgin bir hale gelmiştir.

Alparslan Türkeş, genel başkanlığı kazanmak için avantajlı gözükse de rakipsiz değildir. Alparslan Türkeş’in ardından Ahmet Tahtakılıç da genel başkanlığa adaylığını ilan etmiştir.⁸⁸⁵ Bununla birlikte eski CKMP’lilerin, Alparslan Türkeş’in karşısına ortak adayla çıkma düşünceleri söz konusudur. Bu noktada, artan gerilimi önlemek ve partinin dağılmasına engel olmak amacıyla bir toplantı tertip edilmiştir. 20 Temmuz günü CKMP Genel Merkezinde düzenlenen toplantıya iki taraf da davet edilmiştir. Toplantıya Alparslan Türkeş’le beraber Taşer de katılmıştır.

---

⁸⁷⁹ Turhan, *Türk Demokrasi Tarihinde Milliyetçi Hareket*, s. 33.

⁸⁸⁰ Kösoğlu, *Dündar Taşer*, s. 21.

⁸⁸¹ Sanlı, *Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi’nden Milliyetçi Hareket Partisi’ne [Tarihi Süreç, İdeoloji ve Politika (1960-1969)]*, s. 291.

⁸⁸² Abdi İpekçi, “Ahmet Oğuz’un İstifası”, *Milliyet*, 18 Haziran 1965.

⁸⁸³ *Milliyet*, “Oğuz, C.K.M.P. Liderliğinden İstifa Etti”, 18 Haziran 1965.

⁸⁸⁴ *Milliyet*, “14’lerden 4’ü Daha Dün CKMP’ye Girdi”, 20 Haziran 1965.

⁸⁸⁵ Ahmet Tahtakılıç’ın genel başkan adaylığını resmî olarak ilan ettiği tarih 26 Temmuz’dur. Ahmet Tahtakılıç, “Partide hakimiyet kurmak isteyenlerle mücadele edeceğim,” diyerek adaylığını açıklamıştır. Bkz. *Milliyet*, “Tahtakılıç Türkeş’e Karşı Aday Oldu”, 27 Temmuz 1965.

Toplantı neticesinde 2 maddelik bir karar alınmıştır. Buna göre, Büyük Kongre'ye katılacakların listesi önceden belirlenecek ve bu, tüzüğe uygun şekilde yapılacak; yapılacak konuşmalarda karşı tarafı itham etmekten kaçınılacaktır.⁸⁸⁶ Alparslan Türkeş, 22 Temmuz'da CKMP Genel Merkezinde, beraberinde Taşer, Muzaffer Özdağ ve Rıfat Baykal bulunduğu halde düzenlediği basın toplantısıyla hakkındaki iddialara cevap vermiştir. Kongrede genel başkanlığı elde edememesi halinde CKMP'den ayrılarak yeni parti kuracakları yönündeki iddiaları yalanlayan Alparslan Türkeş, genel başkan seçilememesi durumunda da CKMP'de kalarak hizmet edeceklerini ifade etmiştir.⁸⁸⁷ Bununla beraber parti içerisindeki gerilim hâlâ devam etmektedir. Alparslan Türkeş'in basın toplantısı düzenlediği gün yapılan CKMP Genel İdare Kurulu toplantısı gergin geçmiştir. Partililerin birbirleriyle münakaşası ve Mehmet Altınsoy'un masaya yumruğunu vurması sonucu bardakların devrilmesi gibi durumlar dolayısıyla CKMP Genel Başkanlığı 23 Temmuz'da bir bildiri yayımlayarak yaşananları kınamıştır.⁸⁸⁸ Kongre tarihi yaklaşırken gerilim düşmemiş, aksine daha da artmıştır. CKMP Genel İdare Kurulu üyesi ve Adalet Bakanı İrfan Baran, Alparslan Türkeş'ten "*Yeni Führer*" olarak bahsetmiş ve Türkeş grubunun CKMP'ye iltihakı sonrası partide Nasyonal Sosyalist hayranlarının sayısının arttığını ifade etmiştir.⁸⁸⁹ CKMP Büyük Kongresi'ne bu siyasi ortam içerisinde gidilmiştir.

CKMP Büyük Kongresi 2 gün sürmüş ve Ankara'da Kızılay ile Sıhhiye arasında bulunan Büyük Sinema'da yapılmıştır. Kongrede Alparslan Türkeş'e destek veren gruplar mevcuttur. Türkiye Milliyetçiler Birliği mensupları, 20-21 Mayıs hadiseleri sonrası Harp Okulu'ndan atılan Harbiyeli öğrenciler,⁸⁹⁰ Türkçüler Derneği mensupları, Türk Ocakları mensupları ve Üniversiteliler Kültür Derneği mensupları Alparslan Türkeş'e destek vermek üzere Büyük Sinema'ya gelmiştir.⁸⁹¹ 30 Temmuz Cuma günü başlayan kongrede, kongre başkanlığına Alparslan Türkeş tarafının adayı

---

⁸⁸⁶ Milliyet, "Türkeş: "Ya Kazanır Ya Gideriz"", 21 Temmuz 1965.

⁸⁸⁷ Milliyet, "Türkeş "Biz Faşist Değiliz"", 23 Temmuz 1965.; Vatan, "Yalnız Adam Konuştu", 23 Temmuz 1965.

⁸⁸⁸ Milliyet, "CKMP, İç Çatışmayı Takbih Etti", 24 Temmuz 1965.

⁸⁸⁹ Milliyet, "Adalet Bakanı Türkeş İçin Yeni Führer Dedi", 29 Temmuz 1965.

⁸⁹⁰ Muhittin Çolak, *Her Şey Milliyetçi Türkiye İçin*, 1. Baskı, Ankara: Kripto Kitaplar, 2018, ss. 25-26.

⁸⁹¹ Hakkı Öznur, *Ülkücü Hareket [CKMP'den MHP'ye][Cilt 1]*, 1. Baskı, Ankara: Alternatif Yayınları, 1999, s. 98.

Gökhan Evliyaoğlu seçilmiştir.⁸⁹² Kongre boyunca Alparslan Türkeş kanadının koordinasyon ve organizasyonunu Taşer idare etmiştir. Salonun bir köşesine oturan Taşer, verdiği talimatlarla Alparslan Türkeş'in kongreyi kazanması için çaba sarf etmiştir. Bu sırada Taşer tek başına değildir ancak büyük pay Taşer'e aittir.⁸⁹³ Alparslan Türkeş, kongre salonuna 11.00 civarında girmiş; kendi taraftarlarının, adına yaptıkları tezahüratlarla karşılanmış ve omuzlara alınmıştır. Salon içerisinde zaman zaman tartışma ve kavgalar⁸⁹⁴ meydana gelmiştir. Ahmet Tahtakılıç ve Ahmet Oğuz ilk gün konuşurken Alparslan Türkeş ise konuşmasını bir sonraki gün yapmıştır.⁸⁹⁵ Kongrede Alparslan Türkeş lehine "usulsüzlüklere" şahit olduğunu ifade eden Ahmet Er, Türkeş'in konuşma yaptığı sırada salonu terk etmek üzere çıkış kapısına yönelmiş ancak Taşer ve beraberindeki bir kişi Er'in koluna girerek salona dönmesi için ikna etmişlerdir.⁸⁹⁶ Kongrenin ikinci günü yapılan seçimlerde Alparslan Türkeş 698 oy alırken Ahmet Tahtakılıç 516 oy almış ve Türkeş, CKMP'nin Genel Başkanı olmuştur.⁸⁹⁷ Arkadaşlarıyla birlikte CKMP'ye girişinden yaklaşık 4 ay sonra CKMP Genel Başkanı seçilen Alparslan Türkeş, MBK dönemindeki "*Kudretli Albay*"dan "*Başbuğ Türkeş*"e doğru ilerleyen sürecin en önemli adımlarından birini atmıştır.

Kongre sonrasında Alparslan Türkeş tarafından açıklanan CKMP Genel İdare Kurulu şu şekildedir:

"Ahmet Tahtakılıç,⁸⁹⁸ Abdülhadi Toplu, Gökhan Evliyaoğlu, Sıtkı Çörtoğlu, Mehmet Altınsoy, Mustafa Kepir, Muzaffer Özdağ, Hasan Dinçer, Ahmet Er, Dünder Taşer, Kâmil Koç, İsmail Hakkı Yılanlıoğlu, Rıfat Baykal, Mustafa Kaplan, Kemal Cabioğlu, Numan Esin, Cevad Odyakmaz, Saadet Kaçar, Turgut Öztaşkın, İsmail Sefa Akay, Fuat

⁸⁹² Milliyet, "*Türkeşçiler Kongreye Hâkim Girdi*", 31 Temmuz 1965.; Er, kongre boyunca Evliyaoğlu'nun tarafsız ve adaletli bir çizgi takip etmediğini ifade etmektedir. Bkz. Er, *Hatıralarım*, s. 201.

⁸⁹³ Salih Dilek'le 1 Kasım 2021 tarihli görüşme.

⁸⁹⁴ Kongre esnasında Alparslan Türkeş'i destekleyen genç bir görevli olarak salonda bulunan Muhittin Çolak, Ahmet Tahtakılıç taraftarlarını dışarı çıkarmak üzere uyguladıkları bir taktikten bahsetmektedir: "*Kolumuzda görevli pazubandı. Fevzi Kılıç Ağabey bana birini gösteriyor, gösterdiği şahsın ismini söylüyor. Ben o şahsın yanına gidiyorum, ismiyle hitap ederek (Abdullah Amca, Mehmet Amca gibi) sizi dışarıda bir bey, bir hanım bazen de tanıdığını zannettiğim bana söylenen isimle salon dışını işaret ederek kendilerini beklediklerini ifade ediyordum. Yanına gittiğim şahıs salon dışına çıkıyor, bir daha kongre salonuna dönemiyordu.*" Bkz. Çolak, *Her Şey Milliyetçi Türkiye İçin*, s. 28.

⁸⁹⁵ Milliyet, "*CKMP Kongresi Kavgalı Geçti*", 31 Temmuz 1965.

⁸⁹⁶ Er, *Hatıratım*, ss. 201-202.

⁸⁹⁷ Milliyet, "*CKMP Kongresinde Beklenen Sonuç: Türkeş CKMP Genel Başkanı Oldu*", 1 Ağustos 1965.

⁸⁹⁸ Ahmet Tahtakılıç, 2 Ağustos'ta CKMP Genel İdare Kurulu üyeliğinden çekilmiştir. Bkz. Milliyet, "*Tahtakılıç, Yönetim Kurulundan Çekildi*", 3 Ağustos 1965.

Uluç, Seyfi Öztürk, Hasan Gülsoy, Mustafa Kemal Erkovanlı, Hikmet Tanyu, Mehmet Kılıç, Ahmet Oğuz, Faruk Küreli.”⁸⁹⁹

Bu dönemde Alparslan Türkeş lehine yapılan yayınların genellikle Türkeş’i tanıtmayı hedeflediği görülmektedir. Nejdet Sançar, *Ötüken*’in Eylül 1965 tarihli sayısında kaleme aldığı “*Türkeş Hakkında*” başlıklı yazıda Alparslan Türkeş’in geçmişinden ve hususiyetlerinden bahsetmiş, hakkında övgülü ifadeler kullanmıştır.⁹⁰⁰ 1965 yılında Fuat Uluç tarafından hazırlanan “*İşte Liderler*” başlıklı kitapçıkta da Alparslan Türkeş hakkındaki ithamlara cevap verecek şekilde bir bölüm bulunmaktadır. Fuat Uluç, Alparslan Türkeş’i “*ihtilâlden nefret eden ihtilâlcî*” olarak tarif etmektedir.⁹⁰¹ Bir diğer çalışma da Fuat Uluç’la Muzaffer Özdağ’ın ortaklığında neşredilmiştir. Doğrudan “*Alparslan Türkeş*” başlığıyla neşredilen kitapçığın önsözünde “*Biz olayları birlikte yaşamış yakın arkadaşları sıfatıyla bazı sualleri cevaplamağa çalıştık,*”⁹⁰² denilmiştir. Kitapçıkta, Alparslan Türkeş hakkında hazırlanmış bir de biyografi bulunmaktadır. Böylece Alparslan Türkeş’in hakkındaki iddialar ve ithamlardan münezzeh bir şekilde siyaset hayatına başlaması hedeflendiği görülmektedir.

Alparslan Türkeş’in genel başkan seçilmesiyle birlikte partide etkili olan grup bir mânâda emekli subaylar müteşekkildir. Bu durum, ilk günlerden itibaren partide bir hitap jargonu yerleşmesine sebep olmuştur. Söz gelimi Alparslan Türkeş’e “Albayım”,⁹⁰³ Dünder Taşer’e “Binbaşım”,⁹⁰⁴ Muzaffer Özdağ’a ise “Yüzbaşım”

⁸⁹⁹ Turhan, *Türk Demokrasi Tarihinde Milliyetçi Hareket*, s. 33.; Bu isimler arasından Ahmet Er, ertesi gün Genel İdare Kurulu üyeliğinden istifa etmiştir. Bkz. Er, *Hatıratım*, s. 202.

⁹⁰⁰ Nejdet Sançar, *Türkeş Hakkında*, *Ötüken*, S. 21, 24 Eylül 1965, ss. 3-4, ss. 3-4.

⁹⁰¹ Fuat Uluç, *İşte Liderler*, 1. Baskı, Ankara: Ayyıldız Matbaası, 1965, ss. 13-15.

⁹⁰² Fuat Uluç ve Muzaffer Özdağ, *Alparslan Türkeş*, 1. Baskı, Ankara: Ayyıldız Matbaası, 1965, s. 3.

⁹⁰³ İlerleyen dönemlerde Alparslan Türkeş’e “Başbuğ” şeklinde hitap edilse de anlayış olarak bunun yerleşmiş olduğu görülmektedir. 1992’nin Ağustos ayında Milliyetçi Çalışma Partisi (MÇP) Genel Başkan Yardımcısı emekli general Turgut Nasûn sözleri bu tarihte de Alparslan Türkeş’in “albay” kimliğinin göz ardı edilmediğini göstermektedir: “*Türk Silahlı Kuvvetleri’nde görev yapan generaller olarak, mareşal rütbesinde dahi olsak, Albay Türkeş’in emrinde olmaktan şeref duyarız.*” Bkz. Tanıl Bora ve Kemal Can, *Devlet ve Kuzgun [1990’lardan 2000’lere MHP]*, 5. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 2016, s. 368.

⁹⁰⁴ Yılmaz Yalçın, Namık Kemal Zeybek’in ifadesiyle Dünder Taşer’in tesiri altında kalmış ve Taşer’in ölümüyle ona en çok ağlayanlardan biri olmuştur. (Bkz. Namık Kemal Zeybek, *Siyaset Yolu [İnançlar, Ülküler, İlkeler, Görüşler ile Gerçekler Dünyasında]*, 1. Baskı, İstanbul: Doğan Kitap, 2014, s. 43.) Yılmaz Yalçın’ın ilk baskısı 1974 yılında Sebil Yayınevi’nce yapılan “*Yokuşlarda Susamak*” romanında ana karakterin dilinden, Dünder Taşer’den dinlediği bazı sözleri aktarmaktadır. Bu ifadelerle ihtiyatla yaklaşmak gerekse de Yılmaz Yalçın, alıntı yapacağımız kısımdan bir hatırasını anlatır gibi bahsettiği için burada yer vermek yanlış olmayacaktır. Buna göre, Taşer’in “binbaşı” hitabına yönelik tavrı şu şekildedir: “*Bir gün yine Dünder Bey’in odasına bir vesile ile girmiş, “Binbaşım” diye söze başlamıştı. Odada misafir bulunan birisi, -galiba Binbaşının*

diye hitap edilmiş ve ordudaki rütbeleriyle anılmışlardır.⁹⁰⁵ Bu hitapların kullanımı partide uzun dönem boyunca devam etmiştir.

Alparslan Türkeş henüz genel başkan seçilmiş olmasına rağmen yaklaşan genel seçimler önemli ve zor bir merhale olarak gözükmektedir. CKMP, 10 Ekim 1965 tarihinde yapılacak genel seçimlere yeni genel başkanı ve kısmen yeni kadrolarıyla katılacaktır. Taşer'in de ilk adaylığı 1965 genel seçimlerindedir. Taşer, memleketi Gaziantep'te CKMP'nin birinci sıra adayı olarak belirlenmiştir. Alparslan Türkeş, Ankara birinci sıra; Muzaffer Özdağ, Ankara ikinci sıra; Fazıl Akkoyunlu, Bolu birinci sıra; Numan Esin, Çanakkale birinci sıra; Ahmet Tahtakılıç, İstanbul birinci sıra; Mustafa Kaplan, İstanbul ikinci sıra; Rıfat Baykal, İzmir birinci sıra; Şefik Soyuyüce, Kütahya birinci sıra; Münir Köseoğlu, Sakarya birinci sıra adayı olarak belirlenmiştir.⁹⁰⁶

CKMP'de yeni parti programının anlatılması ve tanıtılması için bir komite kurulmuştur. Bu komitede Taşer'le birlikte Numan Esin, Mehmet Kılıç ve Ziya Tansu bulunmaktadır. Komitede, CKMP'nin değişen hüviyetini halka benimsetmek üzere çalışmalarda bulunmuştur.⁹⁰⁷ Seçim propagandası sürecinde CKMP'nin kullandığı sloganlar aslında partinin siyaset anlayışı hakkında ipucu vermektedir:

““Faşizm, Nazizm ve Komünizmin karşısındayız”, “Türklüğün şerefli mazisi ve aydın geleceğine inanıyoruz”, “Egemenliğin sahibi ve kaynağı millettir”, “Geri kalmış bölgelerin kalkınmasına öncelik verilecektir”, “Çocuk haklarının korunmasını ve tam uygulanmasını istiyoruz”, “Kadınlara tanınmış olan hakların korunmasını

---

yakınlarından olacak- tıpkı arkadaşları gibi lâfına takılmıştı. “Evlâdım” demişti, “... Dünder Bey, Orduda kalaydı şimdiye çoktan yarbay olmuştu. Öyle değil mi Dünder Bey, nedir bu binbaşılık?” Dünder Bey işte o zaman cevabını vermişti. “Ben emekliye binbaşılıktan ayrıldım beyefendi. Dediğiniz doğrudur, kalsaydım belki şimdiye yarbay olacaktım. Fakat, ben binbaşılığı sevyorum. Şimdiye kadar yarbayım diyen olmadı. Her terfi ettiğimde, yeni rütbemle hitap edilmesi, bende derin bir haz uyandırmıştır. Her askerde uyandırdığı gibi. Bu çocuğun bana binbaşım demesi, ayrı düştüğüm zevki tattırıyor. Ona mani olmayınız. Bırakınız bana binbaşım desinler.”” Bkz. Yılmaz Yalçın, *Yokuşlarda Susamak*, 2. Baskı, Ankara: Dağarcık Yayınları, 1976, s. 12.

⁹⁰⁵ Muhittin Çolak'la 27 Ekim 2021 tarihli görüşme.; Taha Akyol, Alparslan Türkeş için kullanılan “Başbuğ” sıfat ve hitabının daha ileriki dönemlerde kullanıldığını ifade etmektedir. “*Başbuğ Türkeş, Başbuğ Türkeş / Sensin Alparslanlara eş,*” şeklindeki marştaki kullanımın esasen “*Albay Türkeş*” olduğunu ifade eden Taha Akyol, bu marşın sözlerini kendisinin yazdığını da ilave etmektedir. Bkz. Erkan Özben ve Furkan Sin, *Hatıralarla Alparslan Türkeş*, 1. Baskı, Ankara: Yenisey Kitap, 2020, s. 388.

⁹⁰⁶ Turhan, *Türk Demokrasi Tarihinde Milliyetçi Hareket*, ss. 41-45.

⁹⁰⁷ Simge Emekder, *Türk Basınında Darbe Sonrası Seçim Propagandaları [1961-1965]*, Ankara: Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, 2021, Danışman: Prof. Dr. Kenan Olgun, s. 168.

sağlayacağız”, “Türk’üm diyen herkes Türk’tür”, “Kutlu olan insandır”, “Müreffeh ve kuvvetli Türkiye”.⁹⁰⁸

Bu sloganların belirlenip halkla buluşturulmasında Taşer’in de yer aldığı komitenin önemli payı olduğunu ifade etmek mümkündür.

Taşer, memleketi Gaziantep’ten aday gösterilmiştir. 29 Ağustos 1965’te Gaziantep’te yapılan ön seçimde⁹⁰⁹ Taşer, CKMP adayı olarak 69 oy almıştır. Taşer’i takiben ikinci sıradaki Mustafa Bayramoğlu ise 57 oy almıştır.⁹¹⁰ Mustafa Bayramoğlu’nun eski CKMP Gaziantep İl Başkanı olmasının, ön seçimdeki sonuçlarda etkili olduğu görülmektedir. Zira Taşer’in hem Gaziantep’te tanınmış bir ailenin mensubu hem de MBK döneminden itibaren basında ismi duyulan emekli bir subay olmasına rağmen Mustafa Bayramoğlu’nun Taşer’e yakın oy alması dikkat çekicidir. Böylece Taşer’in, seçime CKMP’nin birinci sıra aday olarak katılacağı kesinleşmiştir.⁹¹¹

CKMP, seçim bildirisini 23 Eylül’de yayımlamıştır.⁹¹² 29 sayfalık bildiride CKMP’nin yeni görüşleri muhtelif başlıklar altında toplanarak vatandaşların

⁹⁰⁸ Öznur, *Ülkücü Hareket [CKMP’den MHP’ye]* [Cilt 1], s. 112.

⁹⁰⁹ Ön seçim, 1965 yılında kabul edilen 648 sayılı Siyasi Partiler Kanunu’nun getirdiği yeni bir uygulamadır. Ön seçim, “Siyasi partilerin seçmene arz edecekleri adayların o partiye oy veren veya hiç değilse o partinin mensubu bulunanların arzu ve temayüllerine göre,” seçilmesini sağlamak üzere yapılmaktadır. Siyasi Partiler Kanunu’nun 29. maddesinde, adayların ön seçimle nasıl belirleneceği anlatılmaktadır: “Siyasi partilerin Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeliği için seçimlerde gösterecekleri adayların, her seçim çevresinde parti seçmen kütüğüne kayıtlı bulunan bütün parti üyelerinin katılabilecekleri bir ön seçimle tespit edilir.” Ön seçimin, adayların belirlenmesinin daha demokratik biçimde yapılması için uygulandığı ifade edilmektedir. Ön seçim, yargı mercilerinin gözetiminde yapıldığı için partiler üzerinde bağlayıcılığı bulunmaktadır. (Bkz. Mehmet Ali Aydın, Milletvekili Adaylarının Belirlenme Usulü ve Önseçim, *Yasama Dergisi*, S. 5, Nisan-Mayıs-Haziran 2007, ss. 82-108, ss. 87-92.) Abdi İpekçi, Siyasi Partiler Kanunu’nda yer alan bu yeni uygulamayı prensipte demokratik bir anlayışın ürünü olduğunu düşünse de uygulamada bazı mahsurlarının ortaya çıktığını ifade etmiştir. Buna göre, ön seçimde seçilen kişiler, parti teşkilatlarına nüfuz edebilmiş kimselerdir. Dolayısıyla bu kişiler, günlük politikalarla uğraşan kimselerdir. Belirli bir alanda çalışan ve ihtisaslaşmaya önem veren kimselerin ise bu kişiler karşısındaki şansı düşük gözükmektedir. (Bkz. Abdi İpekçi, “Aday Adayları”, *Milliyet*, 15 Ağustos 1965.) Milliyetçi Hareket Partisi’nin siyaset anlayışına yakın biçimde yayın yapan Devlet gazetesi 1969 yılındaki bir sayısında ön seçimlerin kaldırılmasını istemiştir. Buna sebep olarak da ön seçimler esnasında aday adaylarının listeye üst sıralardan girebilmek amacıyla çirkin mücadeleye girecek hırsla hareket etmeleridir. (Bkz. Devlet, “Ön Seçim Kaldırılmalıdır!”, 8 Eylül 1969.) Ön seçimi, günümüzde siyasi partilerin il ve ilçe teşkilatlarında yapılan temayül yoklamasına benzetmek mümkündür. Ancak temayül yoklamaları, yargı mercilerinin gözetiminde yapılmadığı için siyasi partiler üzerinde de bir bağlayıcılığı bulunmamaktadır.

⁹¹⁰ Hulûsi Yetkin, 29 Ağustos 1965 Günü Gaziantep İlinde Yapılan Milletvekili Ön Seçim Neticeleri, *Gaziantep Kültür Dergisi*, S. 226, 20 Ekim 1965, ss. 10, s. 10.

⁹¹¹ *Resmî Gazete*, 13 Eylül 1965, 12099.

⁹¹² Emekder, *Türk Basınında Darbe Sonrası Seçim Propagandaları [1961-1965]*, s. 122.

dikkatine sunulmuştur.⁹¹³ Bunun yanında “*Temel İlkelerimiz, Ana Davalarımız, İcraat Planımız*” başlığıyla 34 sayfalık bir parti programı hazırlanmıştır.⁹¹⁴ CKMP’nin seçim kampanyası 19 Eylül günü Yenişehir’de Alparslan Türkeş’in eşi ve çocuklarının da katıldığı mitingle başlamıştır.⁹¹⁵ Parti kongresi sebebiyle, CKMP’nin seçim kampanyasına oldukça geç bir tarihte başladığı görülmektedir. Seçim kampanyası boyunca Alparslan Türkeş yurt genelinde yaklaşık olarak 6000 kilometre mesafe kat etmiş; Türkeş’in propaganda konuşması yapmak üzere gittiği yerlerde ona Taşer, Muzaffer Özdağ, Fazıl Akkoyunlu ve Mustafa Kemal Erkovan gibi isimler de eşlik etmiş ve onlar da zaman zaman konuşmalar yapmıştır.⁹¹⁶ CKMP, 67 ilin 48’inde seçime girerken 19 ilde seçime girmemiştir.⁹¹⁷

10 Ekim gününe gelindiğinde Türkiye sandığa gitmiş ve CKMP’liler bekleyişe geçmiştir. 13.679.753 kayıtlı seçmenin, 9.748.678’i sandığa gitmiş ve ülke genelinde %71,3’lük bir katılım oranı oluşmuştur. Kullanılan oyların ise 9.307.563’ü geçerli sayılmıştır.⁹¹⁸ Seçim gecesı CKMP Genel Merkezinde bulunan Muzaffer Özdağ, bir ekiple beraber seçim sonuçlarını takip etmiştir. Alparslan Türkeş, zaman zaman telefonla arayarak bilgi almaktadır. Muzaffer Özdağ, bu seçimi bir tecrübe olarak göreceklern ve gelecek 4 yılda teşkilâtlarını kuvvetlendirerek yeni seçime daha hazır gireceklern ifade etmektedir. CKMP Genel Merkezine sonuçlar geldikçe bir hayal kırıklığı hâkim olmuştur.⁹¹⁹ Zira sonuçlar iç açıcı değildir.

CKMP, Türkiye genelinde 208.696 oy alarak oyların %2,2’sini almış ve 11 milletvekili çıkarmıştır. CKMP’nin milletvekili kazandığı iller ve kazanan isimler şu şekildedir: Ankara, Alparslan Türkeş; Ağrı, Abdulbari Akdoğan; İstanbul, Ahmet Tahtakılıç; Kastamonu, İsmail Hakkı Yılanlıoğlu; Mardin, Rıfat Baykal ve Fuat Uluç; Muş, Kemal Aytaç; Niğde, Mehmet Altınsoy; Sinop, Cemil Karahan; Sivas, Ahmet Cevat Odyakmaz; Afyon, Muzaffer Özdağ.⁹²⁰ CKMP’nin düşük oy oranına

⁹¹³ Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi, 1965 *Seçim Bildirisi*, ba.

⁹¹⁴ Öznur, *Ülkücü Hareket [CKMP’den MHP’ye]* [Cilt 1], s. 114.

⁹¹⁵ Turhan, *Türk Demokrasi Tarihinde Milliyetçi Hareket*, s. 35.

⁹¹⁶ Öznur, *Ülkücü Hareket [CKMP’den MHP’ye]* [Cilt 1], s. 114.

⁹¹⁷ Turhan, *Türk Demokrasi Tarihinde Milliyetçi Hareket*, s. 50.

⁹¹⁸ Turhan, *Türk Demokrasi Tarihinde Milliyetçi Hareket*, s. 49.

⁹¹⁹ Özdemir Kalpakçioğlu, *İkinci Cumhuriyetin 3 Başbakanı ve Olaylar [İnönü, Ürgüplü, Demirel]* [3. Kitap], 1. Baskı, Ankara: Nüve Matbaası, 1969, ss. 8-14.

⁹²⁰ Turhan, *Türk Demokrasi Tarihinde Milliyetçi Hareket*, ss. 49-50.

rağmen 11 milletvekili çıkarabilmiş olması 1965 Genel Seçimlerinde uygulanan millî bakiye sistemiyle doğrudan ilgilidir.

Taşer'in Gaziantep'te aldığı oy, Meclis'e girmesine yetmemiştir. Gaziantep'teki seçmenlerin %73,94'ünün katıldığı seçimlerde CKMP, merkezde kayıtlı 95.923 seçmenin 1206'sının oyunu alabilmiştir. Merkezde en fazla oyu alan parti ise 32.932 oy ile AP'dir. Merkez ve ilçelerle birlikte Gaziantep'te kayıtlı seçmen sayısı 209.365'tir. CKMP'nin, merkez ve ilçelerle birlikte aldığı toplam oy ise 2282'dir.⁹²¹ Taşer, Gaziantep'te köklü ve tanınan bir aileye mensup olmasına rağmen seçimlerde düşük seviyede oy almış ve muvaffak olamamıştır. Ancak Gaziantep'teki büyük ailelerin birbirleriyle akraba oldukları da unutulmamalıdır. Örnek verilecek olursa, Kâmil Ocak'ın ailesi Taşer'in ailesinin akrabasıdır. Ancak seçimlerde Kâmil Ocak'ın da aday olması,⁹²² Taşer'in bu akrabalık nüfuzundan faydalanmasının önüne geçmiştir.

1965 seçimlerinin Türkiye genelindeki sonuçlarına bakıldığında sonucun; AP, %52,87 oy oranı ile 240 milletvekili; CHP, %28,75 oy oranı ile 134 milletvekili; MP, %6,26 oy oranı ile 31 milletvekili; YTP, %3,72 oy oranı ile 19 milletvekili; Türkiye İşçi Partisi (TİP), %2,97 oy oranı ile 15 milletvekili; CKMP, %2,24 oy oranı ile 11 milletvekili ve bağımsız 1 milletvekili çıkaracak şekilde olduğu görülmektedir. Bunun neticesinde AP ilk defa tek başına iktidar olmuş ve I. Demirel Hükümeti kurulmuştur.⁹²³ Taşer, yaklaşık 6-7 ay sonra AP iktidarını, *"İktidara gelen partinin bazı noksanları vardı; birincisi hiç devlet tecrübesi yoktu, ikincisi idare ile ünsiyeti azdı, üçüncüsü kendilerine yönelen reylerin asıl sahibi değildi. Bir partiye duyulan reaksiyon ile bir hatıraya duyulan özlemin temsilcisi idi."*⁹²⁴ sözleriyle eleştirmiştir.

1965 seçimlerinin ardından CKMP'de Alparslan Türkeş'in isteğiyle iki kesimle temas artırılmıştır. Bunlar; gençler ve aydınlardır. Böylece partinin bir güç haline gelmesi ve Türk milliyetçiliği ideolojisini, altını dolduracak şekilde benimsemesi hedeflenmiştir. Alparslan Türkeş liderliğindeki CKMP'nin fikrî omurgası Türk

⁹²¹ Gaziantep Kültür Dergisi, "Gaziantep İlinde 10 Ekim 1965 Milletvekili Seçim Sonuçları", 20 Ekim 1965.

⁹²² Kâmil Ocak, Gaziantep'te Adalet Partisi listesinden birinci sıra adaydır. Bkz. *Resmî Gazete*, 13 Eylül 1965, 12099.

⁹²³ Aydın ve Taşkın, *1960'tan Günümüze Türkiye Tarihi*, ss. 136-141.

⁹²⁴ Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi, *CKMP'nin 5 Haziran 1966 Tarihinde Yapılan Kısmi Senato Seçimleri Münasebetiyle Yaptığı Radyo Konuşmaları*, 1. Baskı, Ankara: Arı Matbaası, 1966, s. 20.

milliyetçiliği ideolojisi üzerine inşa edilmiş ve bu durum derinleşerek devam etmiştir.⁹²⁵

1966 yılının ilk aylarında siyasette yeni bir gündem oluşmuştur. 1966'nın ilk günlerinden itibaren Cemal Gürsel'in sağlık durumu kötüye gitmiş ve Şubat ayında en kötü seviyeye ulaşmıştır.⁹²⁶ Bu noktada, Genelkurmay Başkanı Cevdet Sunay'ın cumhurbaşkanı olması için siyasi partiler arasında bir görüş birliği oluşmuştur.⁹²⁷ 15 Şubat'ta Cumhurbaşkanı Kontenjan Senatörü Ragıp Üner istifa etmiş; 14 Mart'ta ise Cumhurbaşkanı Vekili İbrahim Şevki Atasagun, Cevdet Sunay'ı senatör olarak atamıştır. 27 Mart'ta ise Gülhane Askerî Tıp Akademisi'nde toplanan 37 kişilik kurul, Cemal Gürsel için, görevine devam edemeyeceğine dair iki rapor düzenlemiştir. Cumhurbaşkanlığı seçimi ise 28 Mart günü TBMM'de yapılacaktır. Cevdet Sunay, seçime tek aday olarak giderken 28 Mart günü Alparslan Türkeş de cumhurbaşkanlığı için adaylığını açıklamıştır. Bu adaylık, 6 maddelik bir bildiri ile açıklanmıştır. Buna göre Alparslan Türkeş'in adaylığı, demokrasinin bir gereği olarak görülmüştür. TBMM'nin tek adayla seçime gitmesi, demokrasimizin itibarına halel getirecektir. Bununla birlikte, Cemal Gürsel'den sonra yine bir Genelkurmay Başkanı'nın cumhurbaşkanı olmasının, böyle bir teamül oluşmasına sebep olacağından endişe edildiği de dikkat sunulmuştur. Tenkit konusunun, Cevdet Sunay'ın şahsından bağımsız olduğu da ayrıca belirtilmiştir.⁹²⁸ 28 Mart günü TBMM'de yapılan cumhurbaşkanlığı seçimlerinde Cevdet Sunay 461 oy alırken Alparslan Türkeş, CKMP'nin milletvekili adedince, 11 oy almıştır.⁹²⁹ Böylece Cevdet Sunay, Türkiye Cumhuriyeti'nin 5. Cumhurbaşkanı olmuştur.

Galip Erdem'in ifadesiyle Taşer'in Türkçü çevrelerle dostluğu, sürgün dönüşüyle birlikte başlamıştır.⁹³⁰ Bu dönemde de Taşer'in Türkçü çevrelerle münasebetine dair bir vesika mevcuttur. 3 Mayıs 1966'da Türkiye Milliyetçiler Birliği Ankara Şubesi tarafından düzenlenen bir toplantıyla 3 Mayıs Türkçülük günü

⁹²⁵ Öznur, *Ülkücü Hareket [CKMP'den MHP'ye]* [Cilt 1], ss. 128-129.

⁹²⁶ Milliyet, "Gürsel'in Rahatsızlığı Arttı", 29 Ocak 1966; Milliyet, "Gürsel'in İlk Muayeneleri Başladı", 5 Şubat 1966; Milliyet, "Cemal Gürsel'in Tedavisine Başlandı", 9 Şubat 1966; Milliyet, "Cemal Gürsel Komada", 10 Şubat 1966; Milliyet, "Koma Devam Ediyor", 11 Şubat 1966.

⁹²⁷ Milliyet, "Sunay'ın Cumhurbaşkanı Olması İsteniyor", 11 Şubat 1966.

⁹²⁸ Muammer Taylak, Alparslan Türkeş Millet Meclisinde, *Alparslan Türkeş Birinci Yıl Armağanı*, 1. Baskı, Ankara: MHP Genel Merkezi, 1998, ss. 229-264, ss. 234-236.

⁹²⁹ Milliyet, "Cevdet Sunay Devlet Başkanı", 29 Mart 1966.

⁹³⁰ Galip Erdem, *Mektuplar*, 1. Baskı, Ankara: Milli Eğitim ve Kültür Yayınları, 1984, s. 100.

kutlanmıştır. Taşer, bu toplantıya davetli olan Alparslan Türkeş'in yerine vekaleten katılmıştır. Toplantıda, Alparslan Türkeş'in gönderdiği tebrik mektubunu bizzat okumuştur. Toplantıya Taşer haricinde Zeki Uslu, Nejdet Sançar,⁹³¹ Refet Körüklü, Dr. Aziz Alpaut, Zeki Sofuoğlu, Prof. Zeki Velidi Togan, Fahrettin Konar, Ayhan İnal ve Hikmet Tanyu da katılmıştır.⁹³² Nihal Atsız'ın katılıp katılmadığıyla ilgili bir malumat bulunmamaktadır. Taşer'in, CKMP günleriyle birlikte Alparslan Türkeş'in iltisaklı olduğu Türkçü çevrelerce tanınmaya başlanması muhtemel gözükse de bizzat tanışıklık elde etmesi ve Türkçüler arasında tanınırlığını artırmasında bu gibi toplantıların mühim olduğu söylenebilir.

Alparslan Türkeş liderliğindeki CKMP'nin ikinci seçim deneyimi 1966'nın Haziran ayında olmuştur. İki yılda bir yapılan senato seçimleri 5 Haziran 1966'da yapılmıştır. Seçim öncesi radyoda CKMP adına 15 konuşma yapılmıştır. İlk iki konuşmayı 21 ve 22 Mayıs'ta Alparslan Türkeş yapmış; akabinde her gün birer konuşma yapılarak devam edilmiştir. Taşer de Alparslan Türkeş'in hemen ardından 23 Mayıs'ta bir konuşma yapmıştır. Taşer'in konuşması 17.45'te başlamış ve 17.55'te sona ermiştir.⁹³³ Taşer konuşmasında, 27 Mayıs 1960'tan 23 Mayıs 1966'ya kadarki sürecin resmini çizmiştir. AP iktidarını eleştirmekten geri durmayan Taşer'in bu konuşması, ileride yazılarında daha sık görülecek AP ve Süleyman Demirel eleştirilerinin başlangıcı olarak kabul edilebilir. Bununla birlikte Taşer, CHP'yi de eleştirmekten geri durmamıştır. Bütün konuşmacıların, konuşmasını "*Tanrı Türk'ü korusun,*" diyerek bitirmesi de dikkat çekici ayrı bir noktadır.⁹³⁴

Seçmenin, 6 Haziran'daki kısmî senato seçimine ilgisi, %56,2'lik oranla düşük kalmıştır. CKMP'nin de beklediği sonucu elde edemediği seçimlerde AP, oylarını 1965 genel seçimlerine göre artırma başarısı göstermiştir. CKMP'nin oyu ise %2,2'den, %1,9'a gerilemiştir.⁹³⁵ Böylece aradan geçen yaklaşık 8 aylık süreçte CKMP'nin siyasi olarak ilerleme kaydedemediği görülmüştür.

⁹³¹ Dündar Taşer'in, Nejdet Sançar'la başka bir ortamdaki fotoğrafı için Bkz. Ek 15.

⁹³² Ötüken, "*Ötüken'den Haberler*", 28 Mayıs 1966.

⁹³³ Milliyet, "*Radyolar*", 23 Mayıs 1966.

⁹³⁴ Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi, *CKMP'nin 5 Haziran 1966 Tarihinde Yapılan Kısmi Senato Seçimleri Münasebetiyle Yaptığı Radyo Konuşmaları*, ba.

⁹³⁵ Turhan, *Türk Demokrasi Tarihinde Milliyetçi Hareket*, s. 61.

Bu tarihlerden itibaren basında Taşer'den "CKMP Basın Sözcüsü" olarak bahsedildiği görülmektedir. Dolayısıyla Taşer'in partide böyle bir vazife aldığı anlaşılmaktadır. Seçimlerin akabinde Taşer, basına bir beyanat vermiş ve CKMP'nin, bütün suçları kapsayacak bir af kanununu desteklediğini ifade etmiştir. CKMP adına konuşan Taşer'e göre ihtilâl sonrasında oluşan karışık şartlar sebebiyle normal durumda suç sayılmayacak fiillerin de suç olarak görüldüğünü ve bundan dolayı suçlu sayısının arttığını ifade etmiştir. Eğer bir af kanunu çıkarılırsa vatandaşlar arasındaki kin, nefret ve garez son bulacak; bunların yerini kardeşlik, sevgi ve barış alacaktır.⁹³⁶ Taşer, bir sonraki beyanında, "*Herkese ve her suça şâmil olacak bir affa taraftar,*"⁹³⁷ olduğunu belirtmektedir. Af meselesiyle ilgili olarak 17 Temmuz'da basın toplantısı düzenleyen Taşer şu ifadeleri kullanmıştır:

"Üniversiteye yayılım ateşi açtıran bir generalin madalyaları geri verilirken, âmirinin emrini dinleyen teğmenler ağır hapse terk ediliyor. (...) 27 Mayıs'tan en çok muzdarip olan bir hanımefendi hakkaniyet, adalet ve müsavat için savaşıırken yetki, ünvan ve şöhretini 27 Mayıs sonrasında şartlarına borçlu olanlar izahı mümkün olmayan bir intikam hissi içindedirler. Demirel'in toplumumuzun şartlarını ve yaşanan hâdiselerin sebep ve şumulünü bilmediği anlaşıyor. İrade ve inat arasındaki farkı bilmek devlet adamlığının asgari şartıdır. AP'nin Başvekili, Türkiye'nin Başvekili olmalıdır."⁹³⁸

Taşer, hukukta çifte standart olmaması gerektiğini savunurken af hususunda Süleyman Demirel'i tenkit etmekten de geri durmamıştır. Af meselesi uzun süredir gündemde olan bir meseledir. Daha evvel de Alparslan Türkeş'in benzer bir açıklaması bulunmaktadır.⁹³⁹ Af Kanunu'nun onaylanmasından kısa süre önce tekrar beyanat veren Taşer, "*Af kanunu, bugün asıl gayesini yitirmiş ve parti başkanının inadını yürütme vasıtası haline gelmiştir,*"⁹⁴⁰ sözlerini sarf etmiştir. Af Kanunu'nun gerekliliğini savunan Taşer'in bu açıklamasına bakıldığında, kanunu nihai halinden memnun olmadığı anlaşılmaktadır. Af Kanunu, 8 Ağustos 1966'da Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay tarafından onaylanarak yürürlüğe girmiştir.⁹⁴¹

Bilhassa Alparslan Türkeş'in mazisi üzerinden, siyasi rakipleri tarafından hedef alınan CKMP, basında ve neşriyatta kuvvetli olmadığı için çoğu zaman bu propagandaya karşı koymakta zorlanmaktadır. Alparslan Türkeş de bu doğrultuda

⁹³⁶ Milliyet, "CKMP Bütün Suçlar İçin Genel Af İstiyor", 14 Haziran 1966.

⁹³⁷ Milliyet, "Dinçer: 'Bayar'ın Affından Söz Etmedim'", 23 Haziran 1966.

⁹³⁸ Milliyet, "21 Mayısçıların Affı İçin Karar Bugün", 18 Temmuz 1966.; Cumhuriyet, "21 Mayısçıların Toptan Affı Adaletin Gereğidir", 18 Temmuz 1966.

⁹³⁹ Milliyet, "Demirel ile Telefonda Görüşen Türkeş, Affın Geniş Tutulmasını İstedi", 17 Aralık 1965.

⁹⁴⁰ Cumhuriyet, "Taşer, Sert Konuştu", 2 Ağustos 1966.

⁹⁴¹ Milliyet, "Sunay Affı Onayladı", 9 Ağustos 1966.

siyasi bir dergi çıkarılması gerektiğini düşünmektedir. Meseleyle ilgili olarak, CKMP İstanbul teşkilatında bulunan Ahmet Karabacak'la irtibata geçen Alparslan Türkeş, Ahmet Karabacak'tan 15 günlük siyasi bir dergi çıkarmasını istemiştir. Derginin ismi “*Millî Hareket*” olacaktır. Bu, Alparslan Türkeş'in isteğidir. Hatta Alparslan Türkeş o esnada, partinin ismini de bu şekilde değiştireceğini ifade etmiştir. Diğer detayların da konuşulmasının ardından harekete geçen Ahmet Karabacak, Millî Hareket dergisinin ilk sayısını 1966'nın Kasım ayında çıkarmıştır.⁹⁴² Dergi, CKMP'nin yayın organı gibi çalışacaktır. İlk sayısında yer alan “*Amaç*” başlıklı yazının son kısmında yer alan “*Bizim amacımız, Türkiye’de muzaffer kılmak olacaktır,*”⁹⁴³ şeklindeki ifade, Millî Hareket ile CKMP'nin istikametindeki ortaklığı ispat etmektedir. Zaman zaman yazdığı yazılarla Taşer de Millî Hareket'in yazar kadrosunda bulunmaktadır.

1967 yılında Taşer, Yetki Kanunu'nu tenkit eden bir basın açıklaması yapmıştır. Taşer'e göre bu kanunla hükümet; padişahlarda ve harp dönemlerinde bile hükümetlerde bulunmayan yetkilerle donatılmıştır. Bu yetkiler kötüye kullanıldığı takdirde millî ekonomi ve millî ahlâkın felâkete sürüklenmesi muhtemeldir.⁹⁴⁴

Ağustos ayındaki bir başka gündem ise seçim tarihinin öne alınmasıyla ilgilidir. Normal takvimine göre 1969 yılında yapılması gereken seçimlerin bir sene öne alınması gündeme gelmiştir. Konuyla ilgili olarak Taşer ise, “*AP erken seçimi lehlerine olduğu için istiyor. Berbat duruma düşmeden durumlarını kurtarmak istiyorlar,*”⁹⁴⁵ yorumunda bulunmuş; kendi partisinin görüşünü açıklamasa da AP'nin yaklaşımını yorumlamıştır.

Ülke kamuoyunda erken seçim tartışması sürerken CKMP'de kongre hazırlığı yapılmaktadır. Kongre öncesinde, CKMP'nin isim ve ambleminin kongrede değiştirilmesi yönünde bir beklenti olsa da Alparslan Türkeş, geçiş döneminde olduklarını ifade ederek bu değişikliği ertelemiştir.⁹⁴⁶ Kongrenin, 24-25 Kasım 1967 tarihlerinde yapılması kararlaştırılmıştır.

⁹⁴² Ahmet Karabacak, *Üç Hilâl'in Hikayesi*, 1. Baskı, İstanbul: Bilgeoğuz Yayınları, 2011, ss. 26-27.

⁹⁴³ Muammer Işın, “Amaç”, *Millî Hareket Dergisi*, S. 1, 1 Kasım 1966, ss. 2, s. 2.

⁹⁴⁴ Milliyet, “CKMP Sözcüsü Taşer Yetki Kanununa Çattı”, 4 Ağustos 1967.

⁹⁴⁵ Milliyet, “AP Başkan Vekili: “İsmet Paşa Telâşlı, Ondan Seçim İstiyor””, 18 Ağustos 1967.

⁹⁴⁶ Sanlı, *Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi'nden Milliyetçi Hareket Partisi'ne [Tarihî Süreç, İdeoloji ve Politika (1960-1969)]*, ss. 414-415.

24 Kasım sabahı kongre CKMP Genel Merkezi önünde toplanan partililer, Alparslan Türkeş ve Genel İdare Kurulu üyeleriyle birlikte, Kızılay'da bulunan Zafer Anıtı'na gitmiş; ardından kongre salonuna geçmişlerdir. 1000 kadar kongre üyesinin bulunduğu salonda Kongre Divan Başkanlığı için tek aday olarak Erhan Löker seçilmiştir. Kongredeki ilk konuşmayı yapmak üzere kürsüye çıkan Alparslan Türkeş, salonda bulunan gençlerin “*Başbuğ, Başbuğ*” şeklindeki tezahüratları eşliğinde konuşmasına başlamıştır. Alparslan Türkeş'in konuşmasındaki başlıkları; dış politika, Kıbrıs davası, komünizmin zararlı faaliyetleri ve Dokuz Işık doktrini⁹⁴⁷ şeklinde sıralanabilir. Alparslan Türkeş'in konuşmasının ardından sözü alan Mustafa Kaplan, faaliyet raporunu okumuş, CKMP'nin 2 senelik faaliyetlerini anlatmıştır. 1965'te 25 ilde teşkilatlanabilen CKMP için bu sayı, 1967'ye gelindiğinde 61 il ve 435 ilçeye çıkmıştır. Faaliyet raporunun ardından mali rapor da okunmuş ve Mehmet Altınsoy, tenkitleri cevaplandırmak üzere kürsüye gelmiştir. Böylece kongrenin ilk günü sona ermiştir. İkinci gün ilk olarak Genel Başkan, Genel Kurul ve Yüksek Haysiyet Divanı seçimi yapılmıştır. Genel Başkanlık için tek aday Alparslan Türkeş'tir. Oyların kullanılmasının ardından kongre salonunda bulunan partililer, Adana'dan gelen mehter takımı eşliğinde Kızılay'da bulunan Zafer Anıtı'na doğru yürüyüşe geçmiştir. Zafer Anıtı'na varıldığında Alparslan Türkeş, bir çelenk bırakmış ve ardından kongre salonuna dönmüştür.⁹⁴⁸ Alparslan Türkeş, Ahmet Er'den hazırlamasını rica ettiği kapanış konuşmasına okumuş ve böylece kongre sona ermiştir.⁹⁴⁹ Kongre sonrasında ilan edilen CKMP Genel İdare Kurulu şöyledir:

“Mehmet Altınsoy, Dünder Taşer, Muzaffer Özdağ, Kamil Koç, İ. Hakkı Yılanlıoğlu, Sami Binicioğlu, Mustafa Kaplan, Hikmet Tanyu, Galip Erdem, Sadrettin Tosbi, Ahmet Er, İsmail Yılmaz, M. Kemal Erkovanlı, Rıfat Baykal, Kamil Turan, Rahmi İnceler, Numan Esin, Şefik Soyuyüce, M. Kemal Cabioglu, Sıtkı Çörtoğlu, Erhan Löker, B. Şakir Toktay, Hayrullah Altınay, Rahmi Yeşil, Necati Uslu, Mehmet Orhon, Lütfü Önsoy, Turgut Öztaşkın.”⁹⁵⁰

Genel İdare Kurulu toplantısında yapılan seçim neticesinde Taşer ve Mehmet Altınsoy, Genel Başkan Yardımcısı olmuştur.⁹⁵¹ 1965 ve 1967 kongrelerindeki

⁹⁴⁷ 9 ilkesi söz konusudur. 1965'te yayımlanan haliyle bu ilkeler şu şekildedir: Milliyetçilik, Ülkücülük, Ahlâkçılık, Toplumculuk, İlimcilik, Hürriyetçilik, Köycülük, Gelişmecilik ve Halkçılık, Endüstricilik ve Teknikçilik. Bkz. Alparslan Türkeş, *Dokuz Işık*, İstanbul: Dokuz Işık Yayınları, 1965, ba.

⁹⁴⁸ Millî Hareket, “*Büyük Kongre*”, Aralık 1967.

⁹⁴⁹ Er, *Hatıratım*, s. 214.

⁹⁵⁰ Turhan, *Türk Demokrasi Tarihinde Milliyetçi Hareket*, s. 72.

⁹⁵¹ Turhan, *Türk Demokrasi Tarihinde Milliyetçi Hareket*, s. 72.

sonuçlarda Taşer'in durumuna bakmak bazı fikirler verecektir. 1965'teki kongrede, Genel İdare Kurulu'na onuncu sıradan girecek kadar oy alan Taşer, 1967'deki kongrede ise ikinci sıraya yükselmiştir. CKMP'ye girdikleri dönemde fazla tanınırlığa sahip olmayan Taşer'in, parti içerisindeki faaliyetleri ve insan ilişkileri sayesinde 2 yıl içerisinde daha tanınan ve sevilen bir kişi haline geldiği gözükmektedir. Bu durum, Taşer'in Genel Başkan Yardımcılığı makamına getirilmesiyle de pekişmiştir.

İdare kademesindeki değişikliklerle birlikte CKMP, 1968 yılında yapılacak mahalli idare seçimleri ve kısmî senato seçimlerine hazırlanmaya başlamıştır. Ancak 1968'in başlarında bazı gelişmeler yaşanacaktır. AP'den ihraç edilen Osman Yüksel Serdengeçti, CKMP'ye katılmış; bunun aksine Fuat Uluç CKMP'den ayrılarak AP'ye katılmıştır. İstifalar, seçimden sonraki süreçte de devam edecektir.⁹⁵²

Daha evvel de örneği görüldüğü gibi Taşer, muhtelif davetlerde Alparslan Türkeş'e vekalet etmiştir. Azerbaycan Cumhuriyeti'nin kuruluşunun 50. yılı için Azerbaycan'ı Tanıtma Derneği tarafından Bulvar Palas'ta bir kutlama düzenlenmiştir. Aflan Muğan, Cengiz Gökçöl, Ali Taşkent, Nejdett Sançar, Zeki Sofuoğlu, Lütfü Önsoy ve Recep Doksat'ın katıldığı programa Taşer de Alparslan Türkeş'e vekaleten katılmıştır. Kısa bir konuşma yapan Taşer, milletlerin hayatı boyunca sürekli olarak med ve cezir halinde olduklarını; Türklüğün o güne kadarki çekilme devrinin ardından mutlaka bir yayılma devrine gireceğini ifade etmiştir.⁹⁵³ Taşer'in konuşmasında dile getirdiği bu fikirleri, yaklaşık 1 sene sonra kaleme alacağı "*Milliyetçi Hareket ve Kıbrıs Politikası*" başlıklı yazısında da benzer cümlelerle tekrar edecektir.⁹⁵⁴

2 Haziran 1968'de yapılacak mahalli ve kısmî senato seçimleri öncesinde, Nisan ayı başında CKMP'de bir seçim komitesi kurulmuştur. Genel Başkan Yardımcısı Taşer'in başkanlık yaptığı komitede Genel Sekreter Mustafa Kaplan ve

---

⁹⁵² Sanlı, *Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi'nden Milliyetçi Hareket Partisi'ne [Tarihî Süreç, İdeoloji ve Politika (1960-1969)]*, ss. 418-419.

⁹⁵³ Ötügen, "Ankara'da Azerbaycan Cumhuriyetinin 50. Yıldönümü", Temmuz 1968.

⁹⁵⁴ Dündar Taşer, "Milliyetçi Hareket ve Kıbrıs Politikası", Devlet, 26 Eylül 1972.

Genel İdare Kurulu üyesi Mustafa Kemal Erkovanlı bulunmaktadır. CKMP'nin seçim kampanyası, bu komitenin organizasyonu ile yürütülmüştür.⁹⁵⁵

Taşer'in açıklamalarına göre CKMP bütün bölgelerde seçim propagandası yürütecek ancak Çankırı, Kırşehir, Sinop ve Kastamonu'daki propaganda faaliyetlerine ağırlık verilecektir. Propaganda sürecinde Alparslan Türkeş, Genel Başkan Yardımcıları, Genel Sekreteri ve Genel İdare Kurulu üyeleriyle birlikte seçim bölgelerini ziyaret edecektir. CKMP'nin seçim sürecinde işleyeceği propaganda temasını Taşer şu şekilde açıklamıştır:

“Önce, siyasi partilerin nasıl olmaları, yurt sorunları karşısında nasıl bir politika izlemeleri gerektiği konusunu Türk kamuoyuna izah edecek, mazinin ışığı altında siyasi partilerimizi eleştireceğiz.

Bugünkü siyasi partilerin çoğu, ya müşterek menfaatin, ya müşterek nefretin birbiri üzerine yığıldığı kalabalıklardan meydana gelmektedir. Bu durum, Türk siyasi hayatını anlaşılabilir bir biçime sokmuş ve milleti idareden bezdirmiştir. Bunların Türk devletinin, milletin bekası yönünden arzettiği tehlikelere dikkati çekeceğiz. Ayrıca, kalkınma metodu, tarım ve toprak reformunun mahiyeti ve sosyal güvenlik temaları işlenecektir.”⁹⁵⁶

CKMP'nin seçim çalışmalarının kumandasında Taşer'in büyük rolü olduğu anlaşılmaktadır.

21 Nisan'da ise senatör seçiminin yapılacağı 25 ilde önseçim yapılmıştır. 2 senatör çıkaracak Gaziantep'te, önseçim neticesinde CKMP listesinin birinci sırasında Taşer yer almıştır.⁹⁵⁷ Seçim dönemine yaklaşıldığında ise 16 Mayıs-1 Haziran tarihleri arasında CKMP'yi temsilen Alparslan Türkeş, Dündar Taşer, Osman Yüksel Serdengeçti, Muzaffer Özdağ ve partiden başka idareciler 10-15 dakikalık radyo konuşması yapmıştır. Bunun haricinde CKMP 22 ilde mitingler düzenleyerek davasını halka tanıtmayı amaçlamıştır.⁹⁵⁸

Kısmî Senato Seçimlerinde AP, %49,9; CHP, %27,1; GP, %8,6; MP, %6,0; TİP, %4,7; CKMP, %2,0; bağımsızlar ise %1,8 oranında oy almıştır. İl Genel Meclisi seçiminin sonuçları da Kısmî Senato Seçimlerinin sonuçlarıyla paralellik göstermektedir.⁹⁵⁹ Taşer'in senatör adayı olduğu Gaziantep'teki seçim sonuçlarına

⁹⁵⁵ Milliyet, “Bütün Partiler Seçim Hazırlığına Başladı”, 4 Nisan 1968.

⁹⁵⁶ Millî Hareket, “CKMP'nin Seçim Çalışmaları”, Nisan 1968.

⁹⁵⁷ Milliyet, “25 İlde Önseçimi Kazanan Adaylar”, 22 Nisan 1968.

⁹⁵⁸ Turhan, *Türk Demokrasi Tarihinde Milliyetçi Hareket*, s. 73.

⁹⁵⁹ Öznur, *Ülkücü Hareket [CKMP'den MHP'ye]* [Cilt 1], ss. 158-159.

göre ise Gaziantep'te bulunan 232.224 seçmenin, 1480'inin oyunu alan Taşer senatör seçilememiştir. Bununla birlikte, 1965 genel seçimlerinde Gaziantep'te aldığı oyun da altına düştüğü görülmektedir. 1965'te 2282 oy alırken 1968'de bu sayı gerilemiştir.⁹⁶⁰ Böylece Taşer, memleketi Gaziantep'ten aday olduğu ikinci seçimde de seçilme başarısı gösterememiştir.

Bu noktada vurgulanması gereken bir husus Taşer'in Gaziantep'le münasebeti hakkındadır. Öncelikle Taşer'in zaman zaman Gaziantep'i ziyaret ettiği bilinmektedir.⁹⁶¹ Yani Gaziantep'le bağı hiçbir zaman kopmamıştır. Bunun yanı sıra Gaziantep ekonomisine de hatırı sayılır derecede katkıda bulunmuştur. Başpınar olarak ifade edilen bölgede geniş topraklara sahip olan Taşer, organize sanayi bölgesi kurulması için bu bölgedeki arazilerinin büyük kısmını küçük meblağlara hazineye devretmeyi teklif etmiştir. Sembolik bedeller karşılığında hazineye devredilen geniş arazilerde 1. Organize Sanayi Bölgesi kurulmuştur.⁹⁶² 1960'lı yıllarda hazırlıklarına başlanan proje 1969 yılında tamamlanarak Türkiye'deki ilk organize sanayi bölgelerinden biri olarak faaliyete başlamıştır.⁹⁶³ Arazinin hazineye devri öncesi bu bölgede çalışan çiftçiyi de düşünmeyi ihmal etmeyen Taşer, bu bölgede arta kalan arazileri istimlak sonrasında işsiz kalan çiftçilere bilâbedel dağıtmıştır.⁹⁶⁴ Bu gibi örneklerle Taşer'in, seçim bölgesine ilgisiz kalan siyasetçilerden olmadığı net şekilde görülmektedir.

Seçimlerden 9 gün sonra bir basın açıklaması yapan Taşer, AP'nin erken seçim kararı alması gerektiğini ifade etmiştir:

“AP iktidarı Senato Seçimlerinde oyların %49'unu ancak alabilmiştir. Bu durumda Meclisteki AP ekseriyeti Türk milletinin çoğunluğunu temsil etmekten uzak kalmıştır. Şu andan itibaren AP Hükûmeti bir azınlığın temsilcisidir, iktidar edenlerle sandıktan çıkanlar artık ayniyat halinde değildir. AP Grubu millî bir ekseriyet değil, hesabî bir ekseriyettir.”⁹⁶⁵

Taşer'in AP'ye muhalefeti, erken seçim çağrısıyla sınırlı kalmamıştır. Taşer, 16 Haziran'da basına verdiği demeçte, AP'nin vaatleriyle örtüşmeyecek icraatlar yaptığını ifade etmiştir. Taşer, düşüncelerini “*Her şeye sahip olmak için hırslı fakat*

⁹⁶⁰ Gaziantep Kültür, “Gaziantep İlinde 10 Ekim 1965 Milletvekili Seçim Sonuçları ile 2 Haziran 1968 Senato Seçim Sonuçları”, 10 Temmuz 1968.

⁹⁶¹ İskender Öksüz'le 14 Mart 2022 tarihli görüşme.

⁹⁶² Şevket Bülent Yahnici, “Son Türkmen Ağası”, *Yeni Düşünce*, S. 36, 11 Haziran 1982, s. 8, s. 8.

⁹⁶³ <https://gaosb.org.tr/genel-sayfa/kurumsal/tarihce-1.html> (Erişim: 10 Eylül 2022.)

⁹⁶⁴ Yasemin Taşer Yahnici'yle 14 Mart 2022 tarihli görüşme.

⁹⁶⁵ Milliyet, “İl Genel Meclisi İçin AP Yüzde 50 Oy Aldı”, 12 Haziran 1968.

*elindeki imkânı kullanmaktan âciz. Her şeyi vâdetmek için sabırsız fakat hiçbir şeyi yapmamak için kararlı,*⁹⁶⁶ ifadeleriyle özetlerken AP'nin bu siyasetini “*melodram*”⁹⁶⁷a benzetmiştir.⁹⁶⁸

CKMP, seçimlerden önce her ne kadar siyasi söylemini muhafazakârlaştırarak daha geniş kitleyi muhatap almayı hedeflese de sandıkta bunun karşılığını görememiştir. Ancak partinin söyleminde meydana gelen bu değişiklik, partiden bazı kopmalar yaşanmasına sebep olmuştur. Alparslan Türkeş'in, 27 Mayıs'tan itibaren beraberliği bulunan ve bu beraberliğin 13 Kasım süreci, sürgün dönemi ve siyasete girişle birlikte daha da pekiştiği arkadaşları Numan Esin, Mustafa Kaplan, Şefik Soyuyüce ve Münir Köseoğlu CKMP'den art arda istifa etmiştir.⁹⁶⁹ Böylece, 1965 yılında Alparslan Türkeş'le beraber CKMP'ye katılan 14'lerin 8 isminden geriye Dündar Taşer, Muzaffer Özdağ, Rıfat Baykal ve Ahmet Er'den müteşekkil 4 kişi kalmıştır.

30 Ağustos Zafer Bayramı münasebetiyle konuşan Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'ın, konuşması sırasında sol gruplarla ülkücü grupları eş tuttuğu anlamına gelecek bir açıklama yapması,⁹⁷⁰ Taşer'in tepkisini çekmiştir. Saldıranla savunana aynı muameleyi göstermenin önce hukuka aykırı olduğunu ifade eden Taşer, Cevdet Sunay'ın konuşmasını hazırlamakla görevli kişilerin daha gerçek bilgilerden faydalanması gerektiğini de eklemiştir.⁹⁷¹

1968'in yaz aylarındaki önemli hadiselerden biri de “6. Filo Olayı” olarak anılan olaylardır. Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'nin Akdeniz'deki deniz gücü olan 6. Filo'nun savaş gemileri, 1967-1969 arası dönemde zaman zaman Türkiye'nin muhtelif limanlarında konaklamıştır.⁹⁷² 1968'in Temmuz ayında 6. Filo'nun İstanbul'a gelmesi üzerine İstanbul'da bazı olaylar yaşanmış, protestolar yapılmış; bu

⁹⁶⁶ Milliyet, ““Türkiye’de Melodram Oynanıyor””, 17 Haziran 1968.

⁹⁶⁷ Melodram: “Yunan trajedilerinde koro başı ile bir oyuncu arasında geçen şarkılı diyalog.” Bkz. <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim: 15 Nisan 2022.)

⁹⁶⁸ Milliyet, ““Türkiye’de Melodram Oynanıyor””, 17 Haziran 1968.

⁹⁶⁹ Sanlı, *Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi’nden Milliyetçi Hareket Partisi’ne [Tarihî Süreç, İdeoloji ve Politika (1960-1969)]*, s. 421.

⁹⁷⁰ Cumhuriyet, “Sunay: “Kaba Kuvvet Gösterisine Mutlaka Son Verilmeli””, 31 Ağustos 1968.

⁹⁷¹ Cumhuriyet, “CKMP, Sunay’ın Mesajını Hukuka Aykırı Buldu”, 1 Eylül 1968.

⁹⁷² Aydın ve Taşkın, *1960’tan Günümüze Türkiye Tarihi*, s. 163.

vaziyet başka illere de sıçramıştır.⁹⁷³ Ekseriyetle Fikir Kulüpleri Federasyonu (FKF) ve TİP'e mensup gençler tarafından organize edilen protestolar sırasında protestocular arasından 2 genç öldürülmüştür.⁹⁷⁴ İstanbul'da başlayan olayların üzerinden geçen 1-2 aylık zamanın ardından 6. Filo'nun bu kez İzmir'e geleceğine dair bir gündem oluşmuştur. 6. Filo'nun İzmir'e gelmesi üzerine Taşer de bir basın açıklaması yapmış ve Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'a tepki göstermiştir:

“Altıncı Filo'nun ziyaretinin açıklanmasını ve yoruma lüzum göstermeyecek bir berraklığa kavuşturulmasını, hükûmetin (biz dâvet ettik) demesini bekliyoruz. Aksi takdirde hiçbir yorumun örtmeyeceği vehamette bir hal var demektir. Ziyaret eğer bir emrivâki ile meydana çıktı ise, yetkili ve sorumlu hükûmranlık haklarını çiğnetmiş demektir. Hiçbir şekilde mazur görülmemelidir.”⁹⁷⁵

Taşer'in açıklaması, dikkate değerdir. Bununla birlikte Ülkü Ocakları Birliği de 6. Filo'yla ilgili bir açıklama yapmış ve Türk milletinin menfaatine olan her hareketi desteklediklerini bildirmiştir.⁹⁷⁶

Eylül ayında Türkiye'nin gündemlerinden biri eğitim meselesiyle ilgilidir. Bir yandan yeni eğitim-öğretim yılı başlarken bir yandan da tek dersten dolayı sınıfta kalmış üniversite öğrencilerinin talepleri söz konusudur. Bu konuda yoğun bir kamuoyu yaratılmış; Manisa, Zonguldak, Çanakkale ve Isparta'da yürüyüşler düzenlenirken İstanbul'da ise Gülhane Parkı'nda toplanılmıştır.⁹⁷⁷ Ardından mağdurlar ve mağdurların ailelerinden oluşan bir grup, İstanbul'dan Ankara'ya doğru yürüyüş başlatmıştır.⁹⁷⁸ Taşer de bu konu hakkında bir basın açıklaması yaparak kalan tek dersleri sebebiyle bir üst sınıfa geçemeyen üniversite öğrencilerine bir imtihan hakkı daha verilmesi ve üst sınıfa geçişlerinin bu yolla sağlanması gerektiğini ifade etmiştir.⁹⁷⁹ Karar, Taşer'in de önerdiği şekilde alınmış ve tek dersleri kalan üniversite öğrencilerine bir imtihan hakkı daha tanınmıştır.⁹⁸⁰

⁹⁷³ Milliyet, “Amerikan Filosunu Protesto Eden 19 Üniversiteli Genç Nezarete Alındı”, 16 Temmuz 1968.; Milliyet, “Amerikalı Denizcileri Protesto Dün de Devam Etti”, 17 Temmuz 1968.; Milliyet, “Protesto... Çatışma... Ve 40 Yaralı Var”, 18 Temmuz 1968.; Milliyet, “32 Öğrenci Tevkif Edildi”, 19 Temmuz 1968.; Milliyet, “Ankara'da Altı Amerikan Binası Gece Taşlandı”, 19 Temmuz 1968.; Milliyet, “Trabzonda Gençler Radar Üssüne Yürüdü”, 20 Temmuz 1968.

⁹⁷⁴ Aydın ve Taşkın, 1960'tan Günümüze Türkiye Tarihi, s. 163.

⁹⁷⁵ Milliyet, “Protesto Namazlarının Mahiyeti”, 1 Eylül 1968.

⁹⁷⁶ Turhan Feyizoğlu, *Fırtınalı Yıllarda Ülkücü Hareket*, 3. Baskı, İstanbul: Ozan Yayıncılık, 2005, ss. 500-501.

⁹⁷⁷ Milliyet, “Tek Ders İçin Birçok İl'de Yürüyüş Yapıldı”, 22 Eylül 1968.

⁹⁷⁸ Milliyet, “Ertem: “Tek Ders İşi Ele Alınacak””, 23 Eylül 1968.

⁹⁷⁹ Milliyet, “Tek Ders İçin Karar Haftaya Alınacak”, 24 Eylül 1968.

⁹⁸⁰ Milliyet, “Tek Ders Sınavı Hakkı Tanınacak”, 25 Eylül 1968.

1969 yılı, ülkücü hareket için önemli bir eşik olacaktır. CKMP'nin 8-9 Şubat 1969'da Adana'da düzenleyeceği kongre, partinin isminin ve ambleminin değiştirilmesiyle sonuçlanacaktır. CKMP; üç hilalli amblemiyle siyaset hayatına Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) olarak devam edecektir.

4.3. DÜNDAR TAŞER VE GENÇLİK

1965 genel seçimlerinden sonra Alparslan Türkeş, 2 meseleye ihtimam gösterilmesini istemiştir: Gençlik ve aydınlar.⁹⁸¹ Alparslan Türkeş'in önem verdiği bu 2 meseleyle özel olarak ilgilenecek isim ise Taşer olacaktır. Bu tarihten başlayarak vefatına kadar geçen sürede Taşer, gençlerle yakından ilgilenmiş ve bunun yanında parti ile aydınlar arasında bir köprü vazifesi görmüştür. Gençlik organizasyonlarının ilki CKMP Gençlik Kolları'dır.

4.3.1. Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi Gençlik Kolları ve Ülkü Ocakları Üzerindeki Etkisi

31 Mart 1965'te CKMP'ye girişlerinin ardından Alparslan Türkeş'in önem verdiği işlerden biri gençlik kollarının teşekkülü olmuştur. Esasen, Alparslan Türkeş'in gençlerle teması 1-2 sene öncesine uzanmaktadır. Sürgünden Türkiye'ye dönüşünün ardından çalışmalara başlayan Alparslan Türkeş, çeşitli fakültelerde öğrenim gören milliyetçi öğrencileri 10-15 kişilik gruplar halinde evine çağırarak onlarla millî meselelere dair konuşmalar yapmış ve ideolojik mücadele için yollar

---

⁹⁸¹ Öznur, *Ülkücü Hareket [CKMP'den MHP'ye]*[Cilt 1], s. 128.; Güngör Türkeli, Alparslan Türkeş'le 1967 yılındaki görüşmesinden, Türkeş'in gençlikle ilgili görüşlerine dair bir anekdot anlatmaktadır: "Kolumdan sertçe tutup çekti. "Bana bak Güngör!" Göreceksin, on yıl sonra Türkeş albayının vurduğu yerden ses çıkacaktır" demez mi? Bana hiç de inandırıcı gelmedi, "Neyle, hangi güçle vurduğunuz yerden ses çıkacak albayım?" dedim. Bu kez kolumu iyice kendisine çekti. Yaklaştı, gözlerimin içine bakarak ve büyük bir kararlılıkla "Bütün planlarımı yaptım. Öncelikle, kırsal kesimde görev yapacak okulları ele geçireceğim. Bu okullardan mezun olan ve üniversitede veya yüksekokul düzeyindeki okullara gidenlerle etkin olacağım. Ondan sonra Türkeş albayının vurduğu yerden ses çıkar mı çıkmaz mı göürsün?" dedi." Bkz. Güngör Türkeli, *Harbiye'den Babî'li'ye [Bir İhtilâlcinin Anıları]*, 1. Baskı, İstanbul: İleri Yayınları, 2004, s. 134.

göstermiştir.⁹⁸² CKMP'ye girişiyle birlikte Mahir Kocaoğlu'nu, Gençlik Kolları Genel Başkanı tayin etmiştir.⁹⁸³ Kısa bir süre sonra ise o dönem 21 yaşında bir genç olan Namık Kemal Zeybek'e Gençlik Kolları Genel Başkanlığı vazifesini tevdi etmiştir. Namık Kemal Zeybek ise Alparslan Türkeş'in emri doğrultusunda CKMP Gençlik Kolları'nı kurmuştur. CKMP Gençlik Kolları'nın ilk kadrosu, Üniversiteliler Kültür Derneği mensupları ve Türk Ocakları mensupları ağırlıklı olarak oluşmuştur.⁹⁸⁴ Bu cemiyetlere mensup gençler, Alparslan Türkeş'in genel başkan seçilmesine destek verdiği gibi genel başkan seçilmesiyle birlikte de CKMP'nin yeni hüviyetinden dolayı partiye daha sıkı münasebetler kurmuştur.

CKMP Gençlik Kolları'nın faaliyetleri, Namık Kemal Zeybek'in idaresinde başlamıştır. Gençlik Kolları'nın asıl vazifelerinden biri eğitimidir. Alparslan Türkeş de bu eğitimlere, eğitimci olarak bizzat katılmıştır.⁹⁸⁵ Namık Kemal Zeybek, o dönem için Alparslan Türkeş'i, *“Çok çalışkandı. Çok disiplinliydi. Disiplin istiyordu. Fikri çalışmaya ağırlık veriyor, Parti çalışmalarından çok gençliği eğitmeye önem veriyordu. Dokuz Işık Doktrini adını verdiği görüşlerinin iyice öğrenilmesini ve halka anlatılmasını istiyordu,”*⁹⁸⁶ sözleriyle anlatmaktadır.

Gençlik Kolları'nın seminerleri, Yüksek Caddesi üzerinde bulunan iki katlı CKMP Genel Merkezi binasında⁹⁸⁷ yapılmaya başlanmıştır. İlk seminerlerde katılım oldukça düşüktür. Bir anekdota göre ilk seminerin başlamasına 10 dakika gibi kısa bir süre kalmasına rağmen seminerin yapılacağı salonda 3 gençten başka kimse yoktur. Konuşmayı yapacak genç, son hazırlıklarını yaparken salonda bulunan başka bir genç Alparslan Türkeş'in odasına çıkmış ve seminerin duyurusunu iyi yapamadıklarını düşündüklerini ifade ederek ertelemek için izin istemiştir. Ancak Alparslan Türkeş buna müsaade etmeyerek, İsmail Gaspıralı'nın hayatından bir

⁹⁸² Namık Kemal Zeybek, *Ülkü Yolu*, 4. Baskı, Ankara: Başak Yayınları, 1980, s. 126.

⁹⁸³ Nuri Gürgür'le 3 Kasım 2021 tarihli görüşme.

⁹⁸⁴ Zeybek, *Siyaset Yolu [İnançlar, Ülküler, İlkeler, Görüşler ile Gerçekler Dünyasında]*, ss. 38-41.

⁹⁸⁵ Kadir Kaan Güler, *Alparslan Türkeş, Türk Milliyetçiliği Fikri ve CKMP*, 1. Baskı, Sivas: Deli Dumrul Kitap, 2017, s. 124.

⁹⁸⁶ Nuri Gürgür, *60'lılardan Vatan Kurtarma Hikâyeleri*, 1. Baskı, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2014, s. 251.

⁹⁸⁷ CKMP Gençlik Kolları'na ait mekân, Ankara/Bahçelievler mahallesinde 3. Caddede küçük bir dairedir. Bu daire bir süre kullanılmış, ardından burası kapatılmış ve Gençlik Kolları, 1966 yılının Nisan-Mayıs aylarında CKMP Genel Merkezi'ne taşınmıştır. Bkz. Çolak, *Her Şey Milliyetçi Türkiye İçin*, s. 31.

hikâye⁹⁸⁸ anlatmış ve kendisinin de seminere katılacağını ifade ederek seminer salonuna inmiştir.⁹⁸⁹ Henüz yolun başındayken Alparslan Türkeş'in takındığı bu tavır, hareketlerinin gençlikle beraber başarıya ulaşacağına dair sahip olduğu düşünceden kaynaklanmaktadır.

Gençlik Kolları tarafından düzenlenen seminerler düzenli bir hale getirilmiştir. Her hafta cumartesi günü 19.00'da CKMP Genel Merkezi'nde düzenlenen seminerler sayesinde bir yandan gençlerin partiyle tanışması temin edilecek ve teşkilatlanma faaliyetlerine başlanacak, bir yandan da fikrî tekâmüllerine katkı sağlanacaktır. Bununla birlikte, milliyetçi gençlerin tek çatı altında toplanması amacıyla milliyetçi gençlerden müteşekkil derneklere gidilerek bu gençler partiye davet edilmiştir. Çok da uzun olmayan bir zaman içerisinde bu girişim sonuç vermiş ve Alparslan Türkeş'in konuşmacı olduğu cumartesi akşamları yapılan bu seminerlerdeki dinleyici sayısı 100-150 kişiye ulaşmıştır.⁹⁹⁰ Ancak normal seminerlerdeki dinleyici sayısı genellikle 25-30 kişi kadardır.⁹⁹¹ Seminerlere gösterilen ilgi arttıkça gündüz vakitlerinde de seminerler yapılmaya başlanmış; CKMP Genel Merkezi'nde seminer için kullanılan salonun yetmediği durumlarda ise Türk Ocağı'nın salonları kullanılmıştır.⁹⁹² Böylece gençler üzerine inşa edilmek istenen hareketin, gençlerin zaman içerisindeki teveccühüyle ivme kazandığı görülmektedir.

Taşer'in, Gençlik Kolları'nın düzenlediği seminerlerde önemli bir payı bulunmaktadır. Taşer, hem seminerlerde anlatılacak konuların belirlenmesinde hem

⁹⁸⁸ Kaynakta aktarılanlara göre Alparslan Türkeş, hikâyeyi şöyle anlatmıştır: “İsmail Gaspıralı Bey merhum, büyük Türkçü idi. Şimdi anlatacağımı iyi dinle. Ondan sonra git, arkadaşlarınla semineri yapın. Üç kişi de olsanız verilen saatte toplantınıza başlamalısınız. İsmail Gaspıralı Bey merhum, bir gün bir konferans verecekti. İlânlarını dahi kendi hazırlayıp yerini ve saatini duyurmuş. Fakat, konferansa gelen olmamış. Salon bomboşmuş. Uzun süre yalnız başına oturmuş. Bakmış, saat tamam, kürsüye çıkmış. Sanki salon dinleyicilerle dolu imiş gibi, hazırladığı konuşmasını yapmaya başlamış. Kapıdan bakıp da yalnız başına bir adamın konuştuğunu görenler, merak saikiyle gelmişler. Birer ikişer derken epey adam toplanmış. Gaspıralı Bey merhum, gelenlere hiç aldırmadan konuşmasına devam etmiş. Bitirmiş. Kürsüden inerken, çoğu yarısında gelen kitleye, konferansını filânca gün tekrar edeceğini bildirmiş. Yine geldiği gibi vakarla salondan çıkıp gitmiş.” Bkz. Dündar Soylu, Komando Sorunu [Gençler Araç mı, Amaç mı?], 1. Baskı, Ankara: Elif Matbaacılık, 1969, ss. 12-13.; Kitabın yazarı olarak ismi geçen “Dündar Soylu”nun müstear isim olduğu, yazarın asıl isminin ise “Yılmaz Yalçınar” olduğu ifade edilmektedir. Bkz. Ali Hüseyin Şahneoglu, “Gençler Araç mı, Amaç mı? Komando Sorunu”, Çelebi Dergisi, S. 4, ss. 340-343, s. 341.

⁹⁸⁹ Soylu, Komando Sorunu [Gençler Araç mı, Amaç mı?], ss. 9-13.; Zeybek ise bu hadiseyi, seminere 9 kişi geldiğini belirterek benzer şekilde anlatmıştır. Bkz. Zeybek, Ülkü Yolu, ss. 127-128.

⁹⁹⁰ Soylu, Komando Sorunu [Gençler Araç mı, Amaç mı?], ss. 16-18.

⁹⁹¹ Şevket Bülend Yahniçiyile 28 Ekim 2021 tarihli görüşme.

⁹⁹² Turgut, Şahinlerin Dansı [Türkeş'in Anıları], s. 401.

de seminer verecek konuşmacıların seçilmesinde etkili olmuştur. Bununla birlikte, kendisi de bu seminere konuşmacı olarak katılmıştır.⁹⁹³ Taşer'in, seminere büyük önem vererek bu doğrultuda yüksek gayret ve samimiyetle çalıştığı anlaşılmaktadır.⁹⁹⁴ Seminere katılan gençlerin bir kısmı şu şekilde tespit edilebilir: İlk dönemde Namık Kemal Zeybek'in yanı sıra Arif İskender Köndel ve Harp Okulu'nda atılmış bir grup öğrenci bulunmaktadır; devam eden süreçte ise Salih Dilek, Muhittin Çolak, Hasan Basri Öngel, Aytekin Yıldırım, Yılmaz Yalçiner, Şevket Bülend Yahnici ve çok sayıda isim bu seminere gidip gelen gençler arasındadır.⁹⁹⁵

Seminere, CKMP'nin bünyesinden bazı isimler konuşmacı olarak katılmıştır. O dönem bir gazeteci olarak bu seminerleri takip eden Nevzat Kösoğlu, ilk zamanlarda Alparslan Türkeş ve Taşer'den başka seminer veren kimsenin olmadığını ifade etmektedir.⁹⁹⁶ Bu iki ismin yanına, Ahmet Er ve Numan Esin'in de eklenmesi mümkündür. Ahmet Er, ağırlıklı olarak dinî konularda seminerler vermiştir. Taşer, seminerler esnasında pek çok disipline temas edebilmektedir. Misalen, seminer sırasında edebiyattan referanslar vermesi anlatımını daha etkili kılmaktadır.⁹⁹⁷ Ancak Taşer'in seminerlerinin konusu ise genellikle tarih ağırlıklıdır. Taşer, bu seminerin yanı sıra seminere katılan gençlerle özel olarak da ilgilenmekte, onlara bazı çalışmalar yaptırmaktadır. Bunlardan biri Osmanlı tarihi hakkındadır. 1200 yılını temel alan Taşer; Anadolu'nun, Orta Doğu'nun, Balkanların durumunu anlatır ve bu girizgahın ardından bu konuda bazı kitapların okunmasını ister. Gencin, kitapları okuyup gelmesiyle birlikte okudukları hakkında sohbet eder ve bu kez 1250 yılındaki durum hakkında aynı şey tekrarlanır. Taşer'in bu yöntemi, dönemin gençlerinin tarih bilgi birikimlerinin genişlemesine sağladığı katkının yanında devlet adamlığı bakışı kazanmasına da katkı sağlamıştır.⁹⁹⁸ İlerleyen

⁹⁹³ Muhittin Çolak'la 27 Ekim 2021 tarihli görüşme.; Salih Dilek'le 1 Kasım 2021 tarihli görüşme.

⁹⁹⁴ Bu çıkarımı Dündar Taşer'in eşi Asuman Taşer'in anlattığı bir hâtırayla desteklemek mümkündür: *"Parti kurulunca "Dündar Bey, ne yapıyorsun?" dedim. "Seminer veriyorum" dedi. Yeni kuruldu. Kime dedim. Ses çıkarmadı. Bir gün Muhittin Çolak'la geldiler. Çok mutluymuş. Ne oldu, dedim. Semineri 8 kişiye verdim, dedi. Aradan uzun zaman geçti. Niye seminer vermiyorsun, dedim. Kime vereyim. Bir çığ gibi büyük. Şimdi önce benim seminer verdiklerim seminer veriyorlar, dedi."* Bkz. Güzel ve Cebecizade, *"Asuman Taşer Hanımefendi ile Dündar Taşer Beyefendiye Dair"*, s. 24.

⁹⁹⁵ Şevket Bülend Yahnici'yle 28 Ekim 2021 tarihli görüşme.

⁹⁹⁶ Nevzat Kösoğlu, *Millet Meclisinde ve Askeri Mahkemede Tarihe Konuşmalar*, 3. Baskı, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2010, s. 317.

⁹⁹⁷ Şevket Bülend Yahnici'yle 28 Ekim 2021 tarihli görüşme.

⁹⁹⁸ Muhittin Çolak'la 27 Ekim 2021 tarihli görüşme.

dönemde Taşer verdiği seminerlerde bilhassa “*ülkücünün kimliği ve misyonu*” üzerine konuşmalar yapmıştır. Bununla birlikte “*ahlâk*” da Taşer’in verdiği seminerlerin önemli temalarından biridir.⁹⁹⁹

Alparslan Türkeş, seminerlerin temasından, “*Mao kim oluyor, Lenin kim oluyor? Bizim milletimizin yetiştirdiği devlet adamları var: Mete Han var, Timur var, işte Yavuz Sultan Selim var, Fatih var, nihayet Atatürk var diyerek yeni derslerimizin konusunu belirledik,*”¹⁰⁰⁰ şeklinde bahsetmektedir. Alparslan Türkeş’in ifadelerinden de anlaşılacağı üzere seminer konularının geneli tarih ve tarih şuuruyla ilgilidir. Seminerlerin üst konu başlıkları ekseriyetle Türk tarihi, millî ülkü ve Türk milliyetçiliği şeklindedir.¹⁰⁰¹ Seminerlerde işlenen tarih ve kültür ağırlıklı üst konu başlıklarının yanı sıra bazı alt konu başlıkları da mevcuttur. Buna göre; Prof. Dr. Sabahattin Zaim’in “*yabancı sermaye üzerine verdiği bir seminer*”, “*kendisini Kürt zannedenlerin birçoğunun esasında Türkmen olduğu fikrinin işlendiği bir seminer*”, “*Alevi-Sünni meselesinde İngiliz politikasının etkilerinin işlendiği bir seminer*”, “*Kıbrıs davasının işlendiği bir seminer*”, “*Yunanların megalî ideasının işlendiği bir seminer*”, “*Osmanlı Devleti içerisinde Ortodoksların faaliyetlerinin işlendiği bir seminer*” düzenlenmiştir.¹⁰⁰² Bu seminerler, 12 Mart 1971 tarihine kadar devam etmiştir.¹⁰⁰³ 1965’te başlayan seminerlerin konuşmacı kadrosu da zaman içerisinde eklemelerle daha da genişlemiştir. İlerleyen zamanlarda Alparslan Türkeş, Ahmet Er ve Taşer seminer vermeye devam ederken Hamdi İnanç, Haluk Karamağaralı, Hikmet Tanyu, Kâmil Turan,¹⁰⁰⁴ Osman Yüksel Serdengeçti, Nejdî Sançar¹⁰⁰⁵ ve Cezmi Bayram gibi isimler de seminer vermeye başlarken partideki yetkililer de zaman zaman bu seminerlere konuşmacı olarak katılmaya devam etmiştir.¹⁰⁰⁶ Aynı zamanda 1965 yılında seminerlerle eğitim gören gençlerden bazıları ilerleyen

⁹⁹⁹ İsmail Yakıt, *Hatıralarıyla İz Bırakanlar*, 1. Baskı, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2016, ss. 36-37.

¹⁰⁰⁰ Turgut, *Şahinlerin Dansı [Türkeş’in Anıları]*, s. 401.

¹⁰⁰¹ Zeybek, *Ülkü Yolu*, s. 126.

¹⁰⁰² Muhittin Çolak’la 27 Ekim 2021 tarihli görüşme.

¹⁰⁰³ Aytekin Yıldırım, “Ağabey Dünder Taşer”, *Dünder Taşer’i Rahmetle Anıyoruz*, 1. Baskı, haz. Meriç Coşkun, www.eskimeyendostlar.net, ss. 186-190, s. 187.

¹⁰⁰⁴ Yakıt, *Hatıralarıyla İz Bırakanlar*, s. 36.

¹⁰⁰⁵ Nejdî Sançar, 1968’in Aralık ayında CKMP Gençlik Kolları tarafından düzenlenen bir seminere konuşmacı olarak katılmıştır. Nejdî Sançar’ın, seminerde temas ettiği konular şu şekildedir: İslâmiyet’ten önceki ve İslâmiyet’ten Tanzimat’a kadarki süreçte millî şuurun izlerini taşıyan eserler, Türk milliyetçiliğinin muhtelif yüzyıllardaki âbide kitapları. Bununla birlikte seminerler devam edecektir. Tanzimat’tan bugüne kadarki devrin işleneceği iki seminer daha düzenlenecektir. Bkz. Ötüken, “*Nejdî Sançar’ın Semineri*”, Ocak 1969.

¹⁰⁰⁶ Nail Kocabay, *Büyük Suçlu Türk Milleti*, 1. Baskı, İstanbul: Uluçınar Yayınları, 2016, s. 26.

dönemlerde seminerlere konuşmacı olarak katılarak ders anlatmıştır.¹⁰⁰⁷ Seminerlerin işleyişi bu şekilde devam etmiştir. 1965 yılında başlayan seminerlerin 1970’li yıllarda daha sistemli ve organize bir hale geldiği görülmektedir.¹⁰⁰⁸

Taşer, seminer verecek isimleri seçerken meselelere sadece Türk milliyetçiliği zaviyesinden bakacak isimleri seçmemiştir. Konunun ehli olduğuna inandığı kişileri, siyasi yahut fikrî kimliğine bakmaksızın partiye getirmiş ve seminer vermesini sağlamıştır. Bunun örneklerinden biri Kadri Kaplan’dır. Kadri Kaplan, Taşer’in MBK döneminden de arkadaşıdır. Kadri Kaplan; 1965’li yıllarda ise Halkevleri Genel Başkanlığı yapmaktadır ve fikren komünizmi benimsemiş bir kişidir. Salih Dilek’in ifadesine göre Taşer, Kadri Kaplan’ı seminere getireceğini duyurduğunda gençlerden bazı itirazlar gelmişse de “*Karşınızdakinden korkuyor musunuz?*” diye sorarak bu itirazları kesmiştir. Kadri Kaplan’ın verdiği seminer, verimli ve vukuatsız şekilde geçmiştir. Kadri Kaplan CKMP’li gençlerin tavrı karşısında memnuniyetini ve şaşkınlığını gizleyememiştir.¹⁰⁰⁹ Salih Dilek’in aktarımıyla Kadri Kaplan’ın sözleri şu şekildedir:

“Ne güzel gençler yetiştiriyorsunuz. Soruları çok can alıcıydı. Çok enteresan. Mesela ben, senin gibi milliyetçi bir adamı getirtip seminer verdirmeye cesaret edemem. Doğacak tepkiden çekinirim. Ama sen çekinmedin. Beni sonuna kadar dinleyeceklerine inanmamıştım. Ama herkes beni dinledi ve sorular sordu.”¹⁰¹⁰

Taşer’in bu davetteki yaklaşımı iki hususta önem arz etmektedir. İlki; 13 Kasım 1960’da kendilerini sürgüne gönderen arkadaşlarından birini, gerek gördüğü takdirde seminere davet etmiş olmasıdır. İkincisi ise; siyaseten farklı uçlarda durduğu bir kimseyi, konunun ehli olması halinde partili gençlerine seminer vermek üzere davet etmiş olmasıdır. Bu durum, Taşer’in, hayatın diğer meseleleriyle siyaseti hangi ölçüde bağdaştırdığını gösterecek örneklerden biridir.

¹⁰⁰⁷ Güzel ve Cebecizade, “*Asuman Taşer Hanımefendi ile Dünder Taşer Beyefendiye Dair*”, s. 24.

¹⁰⁰⁸ Alparslan Türkeş, 70’li yıllardaki seminer düzenini şu ifadelerle anlatmıştır: “*Gençleri Ankara’da seminerlerden geçiriyorduk. Türkiye’yi 10 bölgeye ayırdık. Her bölgeye eğitimci adıyla yetiştirilmiş öğretmenler tayin ettik. Bunların altlarına otomobiller verdik. Bu işleri, rahmetli Gün Sazak’la beraber organize ettik.*” Bkz. Turgut, *Şahinlerin Dansı [Türkeş’in Anıları]*, s. 404.

¹⁰⁰⁹ Salih Dilek’le 1 Kasım 2021 tarihli görüşme.; Ramiz Ogun, Kadri Kaplan’ın verdiği semineri teyit ederken aynı zamanda Mucip Ataklı’nın da seminer verdiğini ifade etmektedir. Bkz. Metin Kaplan, *Başbuğ Türkeş [1980 Öncesi Ülkü Ocakları Genel Başkanları Alparslan Türkeş’i Anlatıyor]*, 1. Baskı, İstanbul: Bukan Yayınları, 2019, s. 91.

¹⁰¹⁰ Salih Dilek’le 1 Kasım 2021 tarihli görüşme.

Taşer, seminerlere katılmayı sevmeyen bu yönden eksik kalan gençlerle de özel olarak ilgilenmiştir. Onlarla özel olarak ilgilenmesinin yanında, onların kendilerini geliştirebilmesi için bazı tavsiyelerde bulunmuştur. Bu gençlere hatırat okumasını tavsiye etmiştir. Bununla birlikte, hatıratın sübjektif olacağını belirtmiş ve dolayısıyla bu kitapların karşılaştırmalı olarak okunması gerektiğini ifade etmiştir.¹⁰¹¹ Taşer'in, gençlerle hem toplu hem de bireysel teması, onun gençler arasında daha çok sevilmesini ve saygıya sahip olmasını sağlamıştır.¹⁰¹² Taşer, bu yönüyle parti ve gençler arasında köprü vazifesi görmüştür.

Bir yandan Gençlik Kolları tarafından düzenlenen seminerler devam ederken bir yandan da Ülkü Ocağı'nın¹⁰¹³ kurulması söz konusudur. Öğrenci hareketlerinin hız kazandığı 60'lı yıllarda sağ ve sol görüşe ait pek çok öğrenci teşekkülü kurulmuştur. Fikrî mücadelenin yanı sıra 60'ların sonu ve 70'lerin başında artan sokak mücadelesi de bu teşekküllerin birer cephe haline gelmesiyle yürüyecektir.

Namık Kemal Zeybek, üniversitelerde teşkilatlanma fikrini ilk olarak Muzaffer Özdağ'a açtıklarını ifade etmektedir. Muzaffer Özdağ'ın bu öneriyi uygun görmesiyle birlikte hazırlıklara başlanmış ve tüzük de yine Muzaffer Özdağ tarafından hazırlanmıştır.¹⁰¹⁴ İlk Ülkü Ocağı, 1966 yılında Ankara'da kurulmuştur. Kuruluşu; Çanakkale Deniz Zaferi'nin yıldönümüne rastlayacak şekilde 18 Mart 1966'da kamuoyuna ilan edilmiştir.¹⁰¹⁵ Hukuk Fakültesi'nde kulüp kurma gibi imkânlardan istifade edilerek kurulan Ülkü Ocağı'nın tüzüğü 25 Nisan 1966'da yayımlanmıştır. Derneğin kurucuları; Atilla Özer, Sami Koçak, Ali Erdan Özcan ve Şerif Erayman'dır.¹⁰¹⁶ Tüzükte, derneğin amacı şu şekilde açıklanmıştır:

“(…) a. Öğrencilerde milliyetçi, toplumcu, ahlakçı ve Ülkücü duygu ve düşüncelerin kökleşmesine yardımcı olmak.

¹⁰¹¹ Salih Dilek'le 1 Kasım 2021 tarihli görüşme.

¹⁰¹² Bu etkiye dair bir örnek verilebilir. Dündar Taşer'i, CKMP Gençlik Kolları'nda tanıdığını ifade eden Şenol Demiröz, “*Osmanlı çelebisi*” olarak tarif ettiğini Taşer'den etkilenişinin, Alparslan Türkeş'ten etkilenişinden daha fazla olduğunu ifade etmiştir. Öyle ki sonraki yıllarda doğan çocuğuna “Dündar” adını vermiştir. Bkz. Şenol Demiröz, “İstanbul'un Kültür Patronu”, *Gerçek Hayat dergisi*, S. 27, 27 Nisan 2001, ss. 16-17, s. 17.

¹⁰¹³ Tanıl Bora; “*ülkü*”yü Ziya Gökalp'ın “*mefkûre*”siyle, “*ocak*”ı ise “*Türk Ocakları*”yla bağdaştırmış ve “*Ülkü Ocağı*”nın, bu ikisini çağrıştırdığını ifade etmiştir. Bkz. Bora, *Cereyanlar [Türkiye'de Siyasi İdeolojiler]*, s. 298.

¹⁰¹⁴ Zeybek, *Siyaset Yolu [İnançlar, Ülküler, İlkeler, Görüşler ile Gerçekler Dünyasında]*, s. 45.

¹⁰¹⁵ <https://www.ulkucaklari.org.tr/pages/i/hakkimizda> (Erişim: 10.05.2022.)

¹⁰¹⁶ Metin Turhan, *Ülkü Ocakları [1966-1980]*, 1. Baskı, Ankara: Panama Yayınları, 2016, s. 1.

Milli birlik ve beraberliğimizi kuvvetlendirecek ve yaşatacak eserlerin yurt çapında dağıtımı için çalışmak. Yüksek öğrenim gençliği arasında samimiyet, dayanışma ve yardımlaşmağı sağlamak.

Her türlü zararlı ve bölücü faaliyetlerin karşısında bulunmak.

b. Dernek hiçbir şekilde ve surette politika ile uğraşmaz.”¹⁰¹⁷

Ülkü Ocağı’nın kurulmasında Taşer’in doğrudan bir müdahalesi söz konusu değildir. Ancak siyasete girişlerinden itibaren Taşer, böyle bir teşkilat oluşturma fikrini her zaman taşımıştır. Taşer, CKMP’de yapılan ve Alparslan Türkeş’in de katıldığı bir toplantıda, “*Mutlak manada millî, manevî, İslamî değerlere bağlı gençliği ülkü ve fikirler etrafında toplayacak aksiyoner bir hareketi oluşturmak zorundayız,*”¹⁰¹⁸ diyerek bu mesele hakkındaki fikirlerini paylaşmıştır. Taşer’in düşüncesi, eğitim alan gençlerin sadece şahsî tekâmüllerini temin etmekle kalmamaları, bunun yanında bu düşünceleri yayabilecek ve halkla daha yakın temas içerisinde olacak aksiyoner bir teşkilatın kurulması yönündedir. Ülkü Ocağı’nın kurulması da bunu sağlamıştır.

1966 yılında Hukuk Fakültesi’nde kurulan Ülkü Ocağı’nın ardından 1968’e kadar birçok fakültede Ülkü Ocağı kurulmaya devam etmiştir. Ankara Üniversitesi Dil, Tarih ve Coğrafya Fakültesi’nde İlyas Aslantürk; Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi’nde Ahmet Enis Somuncuoğlu; Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi’nde İbrahim Doğan; Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi’nde Güner Arıkan; Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nde Dilâver Cebeci; Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi’nde Aytekin Yıldırım; Ankara Üniversitesi Fen Fakültesi’nde Ramazan Mirzaoglu; Orta Doğu Teknik Üniversitesi’nde İlhan Kesici; Hacettepe Üniversitesi’nde Mehmed Ali Zorlu; Ankara Üniversitesi İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi’nde Öner Çetinkaya; Ankara Yüksek Öğretmen Okulu’nda Mustafa Dikici kendi fakültelerinde Ülkü Ocağı’nı kurmuştur.¹⁰¹⁹

1966 yılından itibaren muhtelif fakültelerde kurulan Ülkü Ocağı öğrenci derneklerinin, 1969 yılına gelindiğinde “*Ülkü Ocağı Birliği*” adı altında birleştirilmesi kararlaştırılmıştır. Bu doğrultuda İstanbul, Ankara ve İzmir’deki üniversitelerin muhtelif fakültelerinde kurulan Ülkü Ocağı öğrenci dernekleri kendi

¹⁰¹⁷ Turhan, *Ülkü Ocakları [1966-1980]*, ss. 1-2.

¹⁰¹⁸ Hakkı Öznur, *Ülkücü Hareket [Portreler][Cilt 6]*, 1. Baskı, Ankara: Alternatif Yayınları, 1999, s. 196.; Yakıt, *Hatıralarıyla İz Bırakanlar*, s. 37.

¹⁰¹⁹ Turhan, *Ülkü Ocakları [1966-1980]*, s. 1.

illeri içerisinde Ülkü Ocağı Birliği adı altında toplanmıştır. İstanbul Ülkü Ocağı Birliği, 26 Nisan 1969'da; Ankara Ülkü Ocağı Birliği, 15 Mayıs 1969'da; İzmir Ülkü Ocağı Birliği Mart 1970'te kurulmuştur. Ülkü Ocakları Birliği Genel Merkezi de Ankara'da kurulmuş ve başkanlığına Aytekin Yıldırım getirilmiştir.¹⁰²⁰ 1969'da parti yönetimince alınan kararla Ülkü Ocakları artık sadece büyük şehirlerde değil, diğer şehirlerde de teşkilatlanmaya başlamıştır.¹⁰²¹ Böylece “Ülkü Ocağı” ve “Ülkücü” kavramları, halk ve bilhassa üniversite öğrencileri arasında bilinir hale gelmiştir.

“Ülkücülük” kavramının isim babası olarak Ziya Gökalp ve Nihal Atsız öne çıkmaktadır. Ziya Gökalp, “*mefkûre*”yi “*ülkü*”ye karşılık gelecek şekilde kullanmıştır. Ancak bu dönemki kullanımı Nihal Atsız'ın kullanımına daha yakındır.¹⁰²² Bununla birlikte, Ülkü Ocağı'ndan sonra kurulacak teşkilatlardan biri olan Genç Ülkücüler Teşkilatı'nın ismindeki “*ülkü*” ifadesi Taşer'in tavsiyesiyle tercih edilmiştir. “*Genç Köylüler Teşkilatı*” adıyla lise öğrencileri için bir teşkilat kurmayı düşünen Salih Dilek, Taşer'in tavsiyesiyle “*köylü*” ifadesinin yerine “*ülkü*” ifadesini tercih etmiştir. Taşer'in, “*ülkü*”yü tavsiye etme sebebi de ilgi çekicidir. Taşer, 13 Kasım 1960 öncesinde kurulması için çalışmalar yürütülen “*Ülkü ve Kültür Birliği*”ni, iç darbeye maruz kaldıkları için kuramadıklarını ve heveslerinin kursaklarında kaldığını ifade etmiştir. Dolayısıyla teşkilatın “*Genç Ülkücüler Teşkilatı*”¹⁰²³ adıyla kurulması hem Taşer'i hem de Alparslan Türkeş'i memnun edecektir. Salih Dilek de buna uyarak “*Genç Ülkücüler Teşkilatı*”nı kurmuştur.¹⁰²⁴

Ülkü Ocakları Birliği'nin üniversitelerde düzenlediği konferanslara, gençler tarafından konuşmacı olarak katılması istenen isimlerin başında Alparslan Türkeş, Dündar Taşer, Muzaffer Özdağ, İsmail Hakkı Yılanlıoğlu ve Kâmil Turan

---

¹⁰²⁰ Turhan, *Ülkü Ocakları [1966-1980]*, ss. 21-22.; Aytekin Yıldırım, Ülkü Ocakları Birliği'nin kurulmasında Dündar Taşer'in bizzat destek olduğunu ifade etmiştir. Bkz. Özben ve Sin, *Hatıralarla Alparslan Türkeş*, s. 77.

¹⁰²¹ İlker Aytürk, “Yetmişli Yıllarda Ülkücü Hareket ve Komünizmle Paramiliter Mücadele”, *Türkiye'nin 1970'li Yılları*, 1. Baskı, haz. Mete Kaan Kaynar, İstanbul: İletişim Yayıncılık, 2020, ss. 441-460, ss. 441-442.

¹⁰²² Mustafa Yiğit, “Ülkücülük”, *Milliyetçilik*, 1. Baskı, ed. Tevfik Erdem, Antalya: Otorite Kitap, 2020, ss. 1066-1074, ss. 1066-1067.

¹⁰²³ 1968 yılının Şubat ayında Salih Dilek, Kamber Gündoğdu, Sedat Abacı ve İbrahim Çıtıl tarafından Ankara'da kurulmuştur. İlk şubeleri Samsun, Erzurum, Sivas, Yozgat, Adana, Elazığ, Trabzon ve Kars'ta açılmıştır. Derneğin kurulma amacı; CKMP'nin propaganda çalışmalarına katkı sağlamak ve CKMP'nin fikirlerinin halk tarafından benimsenmesini sağlamaktır. Bkz. Turhan, *Ülkü Ocakları [1966-1980]*, s. 124.

¹⁰²⁴ Salih Dilek'le 1 Kasım 2021 tarihli görüşme.

gelmektedir. 1968-69 döneminde Siyasal Bilgiler Fakültesi ve ODTÜ’de yapılan konferanslara, gençler tarafından yüksek ilgi gösterilmiştir.¹⁰²⁵ Ancak konferansların, düzenli olarak yapılan seminerlerden farkı vardır. Bu konferanslar daha ziyade, üniversitelerde meydana gelen çekişmelerden kaynaklı olarak doğan gövde gösterisi yapmak ihtiyacını karşılamak ve propaganda faaliyeti yürütmek maksadıyla yapılmıştır.

Bilhassa sol basın tarafından faşist ve paramiliter bir örgüt olarak takdim edilen Ülkü Ocakları’nın gündemde kapladığı yerin önemli bir kısmının “*Komandolar*” yahut “*Komando Kampları*” meselesiyle ilgili olduğu görülmektedir. Bundan dolayı, Komando Kampları meselesine ayrı bir başlık açmak gereklidir.

4.3.2. Gençlik/Komando Kampları Üzerindeki Etkisi

Dündar Taşer, sosyalizmin ve komünizmin Türk gençleri arasındaki serencamını sosyal vaziyetlerine göre değerlendirmiştir. Buna göre; sosyalist ve komünist gençler, zengin ailelerin çocuklarıdır. Ülkücü gençler ise daha ziyade fakir ailelerin çocuklarıdır. Eğer komünizmin tezi doğru olsaydı fakir ailelere mensup ülkücü gençlerin komünist; zengin ailelere mensup komünist gençlerin ise sağ görüşe sahip olmaları gerekmektedir. Ancak durum, bunun tam tersidir. Taşer’in, bu noktadan vardığı sonuç sosyalizm ve komünizmin iktisat tezinin, siyasal ve sosyal akımları açıklamaya yetmediği şeklindedir. Bu noktada etkili olan unsur, “*inanç ve iman ayrılığı*”dır. Her iki grup da inançları ve imanları saikiyle bu hareketlere mensuptur. Yine bir sosyal izaha girişen Taşer; zengin ve üst tabakanın millî kökten kopmuş, alt tabakanın ise millî köke bağlı olduğunu ileri sürmüştür. Dolayısıyla bu iki taraf arasındaki mücadele aynı zamanda “*millî*” ve “*gayrimillî*” vasıflı iki tarafın mücadelesi olarak görülmektedir.¹⁰²⁶ Taşer, Türkiye’deki gençlik hareketlerinin mücadelesini bu şekilde hülâsa ederken, sol öğrenci hareketlerinin 1960’lı yıllardaki vaziyetinden kısaca bahsetmek yerinde olacaktır.

¹⁰²⁵ Yıldırım, *Ağabey Dündar Taşer*, s. 188.

¹⁰²⁶ Aksun, *Dündar Taşer’in Büyük Türkiye*, ss. 105-106.

Sol öğrenci hareketlerinin üniversitelerde etkili hale gelmesi 1960'ların sonuna tekabül etmektedir. 60'lı yıllarda dünya genelinde gelişen öğrenci hareketlerinin Türkiye'deki öğrenci hareketlerine tesirinin yanı sıra ülke özelinde bakıldığında başka etkilerin de söz konusu olduğu görülmektedir. Bu etkilerden biri olarak 1961 Anayasası gösterilmektedir. 27 Mayıs'ta harekete geçilmesinin önemli sebeplerinden biri olarak görülen 28-29 Nisan öğrenci olaylarının, 27 Mayıs sonrası yapılan 1961 Anayasası'na da üniversite özerkliğinin önemli yer tutmasına sebep olduğu anlaşılmaktadır. Bu gibi sebeplerle 1961 Anayasası, özgürlükçü bir anayasa olarak anılmaktadır.¹⁰²⁷ Bu tesirler, sol cenah içerisinde çeşitli örgütlenmelerin teşekkülü şeklinde tezahür etmiştir. 1965 yılında kurulan Fikir Kulüpleri Federasyonu (FKF), sosyalist ve devrimci bir çizgiye kaymış; 1968 yılında ise Millî Demokratik Devrim (MDD)¹⁰²⁸ taraftarlarınca ele geçirilmiştir. 1969 yılında ise FKF'nin adı Türkiye Devrimci Gençlik Federasyonu (Dev-Genç) olarak değiştirilmiştir. Bu yapı genellikle Dev-Genç olarak anılacaktır. Bu dönemden itibaren sokak olayları eskiye nispeten daha da artmıştır.¹⁰²⁹ Sol gençliğin, TİP'ten uzaklaşarak yeni arayışlara girişmesinin bazı sebepleri vardır. Bunlardan biri, gençlerin, parti önderlerinin pasif kaldıklarını düşünmeleridir. Bir diğer sebep ise TİP'in 1969 seçimlerinde başarısız olmasıdır.¹⁰³⁰ Az oranda oy alan partilerin de TBMM'ye vekil gönderebilmesini sağlayan millî bakiye sisteminin yerine D'Hondt sisteminin getirilmesi, meselelerin siyasetle halledilmesi yönündeki inancın yitirilmesine sebep olmuştur. Böylece yeni bir "mücadele" metodu benimsenmiştir.

¹⁰²⁷ Cüneyt Akalın, *Düşler ve Gerçekler [50. Yılında Dünyada ve Türkiye'de "68"]*, 2. Baskı, Ankara: Kaynak Yayınları, 2018, ss. 84-86.; Erol Güngör, Türkiye'de bilhassa 1965 sonrası meydana gelen sol gençlik hareketlerinin saiklerini şöyle anlatmıştır: "... Cumhuriyet Halk Partisi'nin çağdaş meseleleri çözemeyecek kadar eski ve köhne olduğunu ileri süren bazı inkılapçı grupların öncülüğünde marksizm legal olarak teşkilatlanmaya başlamıştı. Önce herkese cazip görünen bir "sosyal adalet" veya "iktisadî bağımsızlık", "millî petrol" vs. gibi sloganlarla giren bu cereyan kısa zamanda sosyalizme ve oradan marksizme ulaştı. Birkaç yıl içinde eski inkılapçılardan bu cereyana kapılmayan kimse kalmamış gibiydi. Yeni sloganlar esas itibarıyla gençlik kitlesine cazip geldi. Gün geçmiyordu ki Ankara ve İstanbul caddelerinde kalabalık öğrenci grupları bu sloganlardan birini veya birkaçını bayrak yaparak gösteri yürüyüşüne çıkmasın. Türkiye'nin kurtuluşu artık sosyalizme bağlanmış, şimdiye kadar Amerika'nın bir sömürgesi olduğumuza karar verilmişti." Bkz. Erol Güngör, "Taşer'in En Büyük Hizmeti", *Töre dergisi*, S. 157, 1984 Haziran, ss. 47-51, s. 50.

¹⁰²⁸ Millî Demokratik Devrim hakkında detaylı bilgi için: Bkz. Aclan Sayılğan, *Yeni Kavga [Millî Demokratik Devrim Nedir?]*, 1. Baskı, Ankara: Ayşe Yayınları, 1970.

¹⁰²⁹ Ali Erken, "Örgüt ve Strateji: 1965-1980 Arasında Milliyetçi Hareket Partisi", *İnsan & Toplum*, C. 4, S. 7, ss.135-163, s. 139.

¹⁰³⁰ Alişan Satılmış ve Metin Turhan, *Derin Devletin Solcuları*, 3. Baskı, Ankara: Platin Yayınları, 2004, ss. 110-111.

1960'ların ikinci yarısında faaliyet göstermeye başlayan Ülkü Ocakları'nın faaliyet sahası daha ziyade fikir/eğitim üzerineyken dönem itibarıyla zıt kutbun artış gösteren faaliyetleri, Ülkü Ocakları'nı faaliyet sahasını genişletmeye itmiştir. 1968 yılına kadar fikir sahasında faaliyet gösteren Ülkü Ocakları, hadiselerin seyri neticesinde oluşabilecek yeni durumlara hazır hale gelmeyi hedeflemiştir. Salih Dilek, bu durumu, “Evet, biz komünistlerle mücadele ettik. Biz komünistlerle mücadele etmek için yola çıkmadığımız halde mücadele ettik. (...) Bize hükmetmeye kalktılar. Biz de onlara biat etmemek için kavgaya girdik,”¹⁰³¹ diyerek anlatmıştır. Sam Cohen ise Taşer'in, Demirel hükümetinin gençlik politikalarının başarısız olması ve komünizmin Türk gençleri arasında yayılmasına duyarsız kalması sebebiyle böyle bir harekete giriştiğini ima etmiştir.¹⁰³² 12 Eylül darbesiyle birlikte hazırlanan *MHP ve Ülkücü Kuruluşlar Davası İddianamesi*'nde ise kamplardan, *ülkücü unsurların şiddete dayalı eylemlerini gerçekleştirmek üzere açıldığından* bahsedilmektedir.¹⁰³³

Alparslan Türkeş ise CKMP Gençlik Kolları vasıtasıyla yetiştirdikleri ve sonrasında Ülkü Ocakları'na mensup olmuş gençlerin önüne yeni bir mücadele sahası çıktığını ifade etmiştir. Bu gelişmenin ardından, gençlere bu mücadelenin gerekçesini özetle şu ifadelerle açıklamıştır:

“Önümüzdeki en büyük tehlike, Marksizm ve bölücülüktür. Bu cereyan sahipleri üniversitelerimizi işgal etmektedir. Bu üniversitelerimiz, bizim insanlarımızın verdiği vergilerle toplanan bütçeden kuruluyor. Bu üniversitelerin duvarına asılacaksa, bizim büyük Türk devlet adamlarının resimleri asılmalıdır. Mete Han'ın asılsın, Atatürk'ün asılsın, Fatih'in asılsın.”¹⁰³⁴

¹⁰³¹ Salih Dilek'le 1 Kasım 2021 tarihli görüşme.; Oral Çalışlar ise 12 Mart'ın hemen öncesinden bahsederek bunun zıddını iddia etmiştir: “MHP'li komandolar, çeşitli pusularda solcu gençleri öldürünce, sol bir savunma refleksi ile silah taşımaya başladı. Artık, kavgalarda tabanca patlıyor, insanlar ölüyordu.” (Bkz. Oral Çalışlar, *68 Başkaldırının Yedi Rengi*, 1. Baskı, İstanbul: Aralık Yayınları, 1998, s. 109.); Orhan Apaydın da benzer bir iddia taşımaktadır. Buna göre; solcu gençler, komandoların silahlı saldırıları sonrasında silahlanmış ve silahlı mücadeleye girişmişlerdir. Ancak Orhan Apaydın, aynı çalışmanın ilerleyen sayfalarında 12 Mart 1971 öncesinde “faşist hareket” olarak tabir ettiği ülkücü hareketin etkinliği olmadığını, 12 Mart sonrasında devlet desteğiyle birlikte gelişme sağladığını ifade etmiştir. (Bkz. Orhan Apaydın, *Kim Öldürüyor Niçin Öldürüyor?*, 1. Baskı, İstanbul: Çağdaş Yayınları, 1978, ss. 47-54.); Pınar Akarçay ve Çağdaş Görücü ise Komando Kamplarının anti-komünist eğitim verdiğini vurgulamıştır. (Bkz. Pınar Akarçay ve Çağdaş Görücü, “Alparslan Türkeş”, *Türkiye'nin 1970'li Yılları*, 2. Baskı, haz. Mete Kaan Kaynar, İstanbul: İletişim Yayınları, 2021, s. 464.)

¹⁰³² Sam Cohen, “Nazi Fikirli Türk Komandoları”, Devlet, 15 Eylül 1969.

¹⁰³³ T.C. 4. Kolordu Komutanlığı Nezinde Kurulu Sıkıyönetim (1) Numaralı Askeri Mahkemesi, *Gerekçeli Hüküm [MHP ve Ülkücü Kuruluşlar Davası][Cilt 1]*, Ankara: ty, s. 150.

¹⁰³⁴ Turgut, *Şahinlerin Dansı [Türkeş'in Anıları]*, s. 402.

Doğan bu “ihtiyaç” neticesinde “Gençlik Kampları” yahut basında sıkça zikredildiği adıyla “Komando Kampları” kurulmuştur. Komando Kampları¹⁰³⁵ aksiyoner bir yön kazanmak maksadıyla teşekkül ederken aynı zamanda faaliyetleriyle birlikte tartışılan duruma gelecektir.¹⁰³⁶

Komando Kampları ile ilgili temel vesikalardan biri, AP’nin 1970 yılında MHP hakkında hazırlattığı iddia edilen rapordur. Bu rapor, Kasım 1978’de *Aydınlık Yayınları* tarafından kitap formunda neşredilmiştir.¹⁰³⁷ Bu rapora göre Komando Kamplarının ilki, 1968 yılının yaz aylarında İzmir’in Gümüldür ilçesinin Akrepkaya mevkiinde düzenlenmiştir.¹⁰³⁸ Muhittin Çolak da ilk Komando Kampı’nın İzmir/Gümüldür’de açıldığını ifade etmektedir.¹⁰³⁹

Salih Dilek’in, ilk kamp hakkında verdiği bilgi ise ilgi çekicidir. Salih Dilek, ilk Komando Kampı’nın Ankara’da açıldığını ifade etmektedir. Buna göre; ilk Komando Kampı 1967 yılında Ankara-Eskişehir yolunun 30. kilometresinde¹⁰⁴⁰ MTTB tarafından açılmıştır. Kampın kurucusu Atilla Özer’dir. Kampın açılma sebebi ise Kıbrıs’a gitmek üzere MTTB’ye müracaat eden gençlerin temel eğitimden geçirilip asgari düzeyde hazır hale getirilmesidir. Kampın çadırları Kızılay’dan, gıda ihtiyacı ise yardımcı olmak isteyen esnaftan temin edilmiştir. Taşer de bu kampı, beraberindeki bir heyetle ziyaret etmiştir.¹⁰⁴¹ Dolayısıyla ilk Komando Kampı’nın

¹⁰³⁵ Dündar Taşer, 8 Eylül 1969 tarihli “*Milliyetçi Hareket ve Gençlik*” başlıklı yazısında, “*Türkiye’nin her yerinde varlığını duyuran bu gençlere biz “Bozkurtlar” demistik. Halk “Komandolar” dedi. İş sözde değil özdedir. Komandolar ipeğe sarılmış bir çeliktir,*” (Bkz. Dündar Taşer, “*Milliyetçi Hareket ve Gençlik*”, Devlet, 8 Eylül 1969.) ifadelerini kullanmıştır. 1969 yılında Millî Hareket Yayınları tarafından neşredilen Alparslan Türkeş’in “*Türkiye’nin Meseleleri*” kitabında yer verilen fotoğrafların altına “*Komünistlere karşı kurulan komando birliklerinden biri yürüyüş ânında*”, “*Komando birliğinin sancaktarları*” şeklinde notlar düşülmüştür. (Bkz. Alparslan Türkeş, *Türkiye’nin Meseleleri*, 1. Baskı, İstanbul: Millî Hareket Yayınevi, 1969, ss. 120-121.) Dolayısıyla bu ifadeler bir kabul olarak görülerek bahsi geçen kamplardan, tez boyunca, “*Komando Kampları*” olarak bahsedilecektir.

¹⁰³⁶ Sanlı, *Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi’nden Milliyetçi Hareket Partisi’ne [Tarihî Süreç, İdeoloji ve Politika (1960-1969)]*, ss. 425-426.

¹⁰³⁷ *Ülkücü Komando Kampları [AP Hükümetinin 1970’te Hazırlattığı MHP Raporu]*, 4. Baskı, İstanbul: Kaynak Yayınları, 1997.

¹⁰³⁸ *Ülkücü Komando Kampları [AP Hükümetinin 1970’te Hazırlattığı MHP Raporu]*, s. 14.

¹⁰³⁹ Muhittin Çolak’la 27 Ekim 2021 tarihli görüşme.

¹⁰⁴⁰ İbrahim Doğan, kampın konumunu şöyle tarif etmektedir: “İlk gençlik kampımızı Eskişehir Yolu 28. km de bulunan, karayolları parkında kurduk. Orada bol suyu olan bir çeşme ve ağaçlık bir alan vardı. O park hâlâ duruyor, arkasında Turkuaz konutları yapıldı.” Bkz. İbrahim Doğan, *Akıldan Kaleme*, 1. Baskı, Ankara: Armada Yayınları, 2022, s. 74.

¹⁰⁴¹ Salih Dilek’le 1 Kasım 2021 tarihli görüşme.

Kıbrıs hadiseleri sebebiyle 1967 yılında kurulduğunu ve bir sene sonra bu kamp metodunun doğrudan Ülkü Ocaklılar tarafından uygulandığı görülmektedir.

İzmir/Gümüldür’de açılacak kamp öncesi yerel basın bu kampı “*CKMP’nin vurucu kuvveti*” olarak duyurmuştur. Bu kampın açılmasında en büyük paya sahip ismin Rıfat Baykal olduğu anlaşılmaktadır. İzmir’e geldiği sırada CKMP İl Başkanlığı’nda gençlerle bir araya gelen Rıfat Baykal’ın ifadeleri basına yansımıştır. Buna göre, 100’e yakın gence komando eğitimi verilecek ve bu gençler dinamik, etkili bir kadro haline gelecektir.¹⁰⁴² Gazeteci Hikmet Çetinkaya, kampın, 6. Filo’nun İstanbul’a gelişi sonrasında yaşanan hadiselerin ardından açılmasına dikkat çekmiştir.¹⁰⁴³ Kampın, Temmuz ayının son günlerinde açıldığı anlaşılmaktadır. *Demokrat İzmir*’in haberine göre Gümüldür kampına Ankara’dan 2 komando hocası getirilmiş ve kamp, bu hocaların gözetim ve kontrolünde faaliyet göstermiştir. Rıfat Baykal’ın “*etkili ve dinamik gençlik meydana getirmek*” mottosuyla bahsettiği kampta, silahlı ve sopalı saldırılara karşı kişisel savunmanın metotları öğretilmiştir.¹⁰⁴⁴ AP’ye sunulan raporda, bu kampa 150-200 gencin katıldığı belirtilmişse de¹⁰⁴⁵ kampın iştirakçilerinden Muhittin Çolak, kampa 45 kişinin katıldığını ve 10-12 gün sürdüğünü ifade etmektedir. Rıfat Baykal’a ait bir arazide düzenlenen bu kampta kullanılan çadırlar ise Kızılay’dan temin edilmiştir.¹⁰⁴⁶

AP’nin hazırlattığı rapora göre Türkiye genelinde toplamda 28 Komando Kampı faaliyet göstermiştir. Gümüldür’de açılan kampın devamındaki kampları şu şekilde sıralamak mümkündür: 3 Ağustos 1968’de Ankara-Eskişehir yolu üzerinde; 21 Ağustos 1968’de İstanbul/Silivri’de; 13 Ekim 1968’de Gaziantep MHP il binasında (komando kursu); 3 Temmuz 1969’da¹⁰⁴⁷ İzmir/Karaburun’un Balıkova köyü civarında; 20 Temmuz 1969’da Adana/Yumurtalık’ın Ayaş mevkiinde; 22

¹⁰⁴² Demokrat İzmir, “*C.K.M.P.li Gençler Komando Kursuna Tâbi Tutulacak*”, 14 Temmuz 1968.

¹⁰⁴³ Hikmet Çetinkaya, “*CKMP Komandoları*”, Cumhuriyet, 1 Ağustos 1968.

¹⁰⁴⁴ Demokrat İzmir, “*CKMP’nin Komando Kursu Faaliyete Geçti*”, 29 Temmuz 1968.

¹⁰⁴⁵ *Ülkücü Komando Kampları [AP Hükümetinin 1970’te Hazırlattığı MHP Raporu]*, s. 14.

¹⁰⁴⁶ Muhittin Çolak’la 27 Ekim 2021 tarihli görüşme.

¹⁰⁴⁷ Kaynak Yayınları tarafından hazırlanan kitapta, kampın açıldığı yıl 1968 olarak ifade edilmişse de bunun sehven bu şekilde yazıldığı ve buradaki yılın 1969 olması gerektiği ifade edilebilir. Zira bu kampın 1969 yılında açılmış olması AP’ye sunulan raporda yer alan kampların kronolojik sırasına da uymaktadır. Bkz. *Ülkücü Komando Kampları [AP Hükümetinin 1970’te Hazırlattığı MHP Raporu]*, s. 16.

Temmuz 1969'da Kayseri'nin Yuvalı köyünün Kızılırmak mevkiinde;¹⁰⁴⁸ 23 Temmuz 1969'da Mersin/Belen'in Soğukoluk köyü, Mehmetçik çeşmesi civarında; 29 Temmuz 1969'da Sakarya/Karasu'nun Kuyumculu köyünde; 8 Ağustos 1969'da Konya'ya 15 kilometre mesafedeki Çayırbağı mevkiinde; 10 Ağustos 1969'da Çankırı/Kızılırmak'ta; 13 Ağustos 1969'da Bursa/Mudanya'nın Yıldıztepe mevkiinde; 16 Ağustos 1969'da Tokat'ın Yaylacık mevkiinde; 1969'da Amasya'da; Adana/Osmaniye'nin Zorkun yaylasında; Malatya'nın Pınarbaşı mevkiinde; Kars'ta Çıldır gölü civarında; Antalya/Manavgat'ın Sorgun köyünde; Samsun'a 20 kilometre mesafede deniz kıyısında; İstanbul/Küçüksu'daki Hekimbaşı Çiftçiliğinde; Haziran 1970'de Trabzon'un Zigana dağında art arda kurulan 2 kamp; 12 Temmuz 1970'de Bursa/Mudanya'nın Kumkaya köyünün Yıldıztepe mevkiinde; 20 Temmuz 1970'de Gaziantep'in Erikce köyünde; 22 Temmuz 1970'de Ankara'da Esenboğa yolu üzerinde; 25 Temmuz 1970'de Denizli'de Cankurtaran mevkiinde; 29 Temmuz 1970'de Adana'nın Namrun yaylasında; 29 Temmuz 1970'de Erzurum/Hasankale'nin Bulkasin köyünde; İzmir/Karaburun'un Balıkova köyüne 2 kilometre mesafedeki bir arazide kurulmuştur.¹⁰⁴⁹

AP'ye sunulan raporda bahsi geçen kamplara ek olarak bahsedilebilecek bazı kamplar da mevcuttur. Bunlardan biri, İzmir/Ödemiş'in Bozdağ civarında 1968 yılında açılmıştır. Kampın sorumlusu Muhittin Çolak'tır.¹⁰⁵⁰ Bir diğer kamp ise 1969 yılında Nevşehir'de açılmıştır. 1969 genel seçimleri için Nevşehir'e giden Salih Dilek tarafından açılan kampta hem eğitim verilmiş hem de MHP'nin Nevşehir'deki siyasi çalışmalarına destek verilmiştir.¹⁰⁵¹ Hikmet Çetinkaya ise Balıkesir/Ayvalık'ta Sancak Komando Kampı olarak bilinen büyük bir kamptan bahsetmektedir.¹⁰⁵²

1968-1970 yılları arasında ülke genelinde 150 kadar Komando Kampı açılmıştır. Bu kamplarda yaklaşık olarak 15.000 genç eğitim görmüştür.¹⁰⁵³ Sadece

¹⁰⁴⁸ Kamp sorumlusu ve MHP Kayseri İl Başkanı Hasan Sami Bolak basına konuşmuştur: *"Parolamız Türklük şuuru ve gururu, İslâm ahlâk ve faziletidir. Her şey Türkler tarafından Türklük için yapılmaktadır. Türk devletini yeniden kuracağız. Bu gördüğünüz bozkurtlar Türkiye'nin teminatıdır."* Bkz. Milliyet, "Miting Dağıtım Eğitimi Görüyorlar", 5 Ağustos 1969.

¹⁰⁴⁹ *Ülkücü Komando Kampları [AP Hükümetinin 1970'te Hazırlattığı MHP Raporu]*, ss. 14-20.

¹⁰⁵⁰ Muhittin Çolak'la 27 Ekim 2021 tarihli görüşme.

¹⁰⁵¹ Salih Dilek'le 1 Kasım 2021 tarihli görüşme.

¹⁰⁵² Hikmet Çetinkaya, "Sancak Komando Kampı", Cumhuriyet, 14 Eylül 1975.; Hikmet Çetinkaya, "Sancak Komando Kampı", Cumhuriyet, 15 Eylül 1975.

¹⁰⁵³ Celil Bozkurt, "1968 Olayları'nın Türk Siyasetine Etkisi: Milliyetçi Hareketin "Komando" Kampları", *Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı*, C. 117, S. 231, Kasım-Aralık 2017, ss. 67-84, s. 72.

AP'ye sunulan raporda yer alan 28 kamp arasında katılım sayısı açıklanan 24 kampa toplam 1503 kişi katıldığı görülmektedir.¹⁰⁵⁴ Ancak Landau'nun aktardığına göre Ağustos 1969'a kadar eğitim gören komando sayısı en fazla 5000 kadardır.¹⁰⁵⁵

Kamplardaki faaliyetlere bakıldığında ön plana çıkan husus, askerî düzende bir eğitim verildiği yönündeki iddiadır. Buna göre gençler; bir komandonun aldığı kültür-fizik ve silahlı eğitimleri bu kamplarda almaktadır. Gençlerin komando eğitiminden geçirildiğini ifade etmek, kamplara karşı yapılan propagandalardan biriyken bu eğitimlerin “*acemi er*” eğitimi¹⁰⁵⁶ olduğunun ifade edilmesi de kampların küçümsenmesi maksadını taşımaktadır. Kampların iştirakçilerinin ifadelerine bakıldığında ise üçüncü bir pencere açılmaktadır.

Muhittin Çolak, Komando Kamplarının birçoğuna bizzat katılmış ve bazı kampların da organizasyonunu üstlenmiştir. Muhittin Çolak'ın ifadesine göre kamplarda sadece 1-2 tane av tüfeği bulunmaktadır. Bu silahların bulundurulma sebebi ise kırsal kesimde kurulan kampların mensuplarını yabani hayvanlara karşı korumaktır. Bununla birlikte, kamplarda silahlı bir eğitim verilmesi de söz konusu olmamıştır. Kamplarda yürütülen esas faaliyet spordur.¹⁰⁵⁷ Yine birçok kampa katılmış ve bazı kampların da organizasyonunu üstlenmiş isimlerden Salih Dilek'e göre ise kamplara katılan bazı gençlerin yanında çakaralmaz, av tüfeği ve ruhsatlı silahlar bulunmaktadır. Sistemli bir şekilde olmasa da “*gençlik hevesiyle*” kendi aralarında zaman zaman atış talimi yapmışlardır. Ancak Salih Dilek, bunun silahlı bir eğitim olarak adlandıramayacağını ifade etmektedir. Salih Dilek'e göre, Suriye'deki Bekaa Vadisinde ve Filistin'de kurulan kamplara Türkiye'den iştirak eden komünistlerin aldıkları eğitim ciddi bir kamptır. Komando Kamplarını ise “*hikâyeden*” bir kamp olarak görmektedir.¹⁰⁵⁸ Şevket Bülend Yahnici'ye göre de kamplarda silahlı eğitim verilmemiştir. Kamplardaki fizikî faaliyetler, spor yapılmasından ve tabiatın zorluklarına karşı nasıl mücadele edilmesi gerektiğinin öğretilmesinden ibarettir.¹⁰⁵⁹ Osman Çakır ise kamplara fiilî olarak iştirak etmediğini

¹⁰⁵⁴ *Ülkücü Komando Kampları [AP Hükümetinin 1970'te Hazırlattığı MHP Raporu]*, ss. 14-20.

¹⁰⁵⁵ Jacob Landau, *Türkiye'de Aşırı Akımlar [1960 Sonrası Sosyal ve Siyasal Çekişmeler]*, 1. Baskı, çev. Erdiç Baykal, Ankara: Turhan Kitabevi, 1978, s. 306.

¹⁰⁵⁶ Nadire Mater, *Sokak Güzeldir [68'de Ne Oldu?]*, 3. Baskı, İstanbul: Metis Yayınları, 2012, s. 300.

¹⁰⁵⁷ Muhittin Çolak'la 27 Ekim 2021 tarihli görüşme.

¹⁰⁵⁸ Salih Dilek'le 1 Kasım 2021 tarihli görüşme.

¹⁰⁵⁹ Şevket Bülend Yahnici'yle 28 Ekim 2021 tarihli görüşme.

ancak 1970 yılında Ankara’da düzenlenen kampı gözlemleme fırsatı bulduğunu ifade etmektedir. Buna göre kampta, judo ve güreş gibi sporlardan başka herhangi bir fizikî faaliyet yapılmamaktadır. Silahlı eğitim de söz konusu değildir.¹⁰⁶⁰ Nuri Gürgür ise bu kampların, “*solcuların yaptığı gibi silahlı gerilla eğitimi*” şeklinde olmadığını ifade etmektedir. Nuri Gürgür, bu intibain sebebini, “*Türkiye’deki solcu basının hadiseleri tersine ve tarihî gerçeklere aykırı biçimde yansıtmamasına*” bağlamaktadır.¹⁰⁶¹ AP’ye sunulan raporda ise kamplarda çeşitli silahların bulunduğu ve atış talimlerinin yapıldığı ifadesi yer almıştır.¹⁰⁶² Gazeteci Hikmet Çetinkaya ise Ayvalık’ta ziyaret ettiği bir kamptan zaman zaman silah atış sesleri duyulduğunu; ancak eğitimlerin “*boğuşma*” şeklinde yapıldığını aktarmıştır.¹⁰⁶³ AP’ye sunulan raporda bazı kamplarda silah bulunduğu ifade edilmişse de yine raporda yer verilen kamp programında silahlı eğitimle ilgili herhangi bir çalışma bulunmamaktadır.¹⁰⁶⁴ Rıfat Baykal da bu kamplarda silahlı eğitim verildiği iddiasını kesin bir dille reddetmiştir.¹⁰⁶⁵ Kampın işleyişi hakkında daha detaylı bilgi sahibi olmak için, yayımlanan kamp programlarını incelemek yerinde olacaktır.

Ülkücü hareketin yayın organlarından biri olarak kabul edilen *Devlet gazetesi* 4 Ağustos 1969 tarihli baskısında Komando Kamplarının amacını ve programını ilan etmiştir:

“Eğitim Kamplarının Amacı:

- A- Türk tarih ve vatan şuuruna, birliğine, “TÜRK LÜK GURUR ve ŞUURUNA, İSLAM AHLAK ve FAZİLETİNE” inanan ve bu uğurda varlığını feda etmeyi göze alan gençler yetiştirmek.
- B- Tarihini Dünya nizamı ile kurmuş olan Türk milletinin hasletlerini ve hayatîyetini muhafaza edecek gençleri; ilimde, kültürde, aynı aşk ve heyecanda birleştirmek.
- C- İslam dünyasına önder, kuvvetli, kudretli, imanlı, müreffeh Büyük Türkiye idealine bağlı ve bunun kavgasını verecek genç nesli hazırlamak.
- D- Tabii duygulara ve milletimizin bekasına aykırı; millî birlik, ülkü, nizam aleyhtarı sol, sosyalist, kozmopolit, temelsiz beynelmilelci fikir ve cereyanlarla teori ve tatbikat olarak mücadele edecek dinamik genç yetiştirmek.
- E- Türkiye’nin içtimai, ekonomik, kültür yapısını bilen ve diğer milletlerle mukayese edebilen, bugün ve gelecekteki yerini tayin ve tesbit eden gençler yetiştirmek.

¹⁰⁶⁰ Osman Çakır’la 4 Kasım 2021 tarihli görüşme.

¹⁰⁶¹ Nuri Gürgür’le 3 Kasım 2021 tarihli görüşme.

¹⁰⁶² *Ülkücü Komando Kampları [AP Hükümetinin 1970’te Hazırlattığı MHP Raporu]*, s. 28.

¹⁰⁶³ Hikmet Çetinkaya, *Kubilay Olayı ve Tarikat Kampları*, 2. Baskı, İstanbul: Boyut Yayınevi, 1986, s. 134.

¹⁰⁶⁴ *Ülkücü Komando Kampları [AP Hükümetinin 1970’te Hazırlattığı MHP Raporu]*, s. 20.

¹⁰⁶⁵ “... silâh kesinlikle kamplara sokulmamıştır. Kaldı ki, benim inandığım tek silâhlı kuvvet vardır, o da Türk Silâhlı Kuvvetleridir. Bunun dışında silâhlı bir güç veya ordu düşünülemez.” Bkz. Soylu, *Komando Sorunu [Gençler Araç mı, Amaç mı?]*, s. 83.

- F- Genç nesli kahve köşelerinden, zararlı alışkanlıklardan, faydasız meşguliyetlerden uzaklaştırmak. Taze heyecan ve enerjilerini milli meselelere yöneltmek. Milletimiz için bünye ve fikirde faydalı eleman haline getirmek.
- G- Aşağıda sıralanan 11 maddeye 21 günlük kamp müddetince harfiyen uyarak nizam fikrine inanan gençler yetiştirmek.

- 1- Sabah ezanı ile uyanış. Temizlik ve toplu namaz.
- 2- Sabah sporu. Dinlenme ve kahvaltı.
- 3- Mehter ve millî marşlar, yürüyüş.
- 4- Seminer veya konferans (Konuya göre zaman ayrılır).
- 5- Toplu çalışma, dinlenme, öğle namazı, öğle yemeği ve yarım saat istirahat.
- 6- Arazi çalışması, ferdî çalışmalar, boks, güreş, judo, karate.
- 7- Dinlenme, toplu ikindi namazı, uyku (bir saat).
- 8- Kısa bir yürüyüş, gece tatbikatı ile hazırlık çalışmaları. Akşam namazı ve akşam yemeği.
- 9- Günlük olaylar ve basının eleştirilmesi, kitap okuma.
- 10- Yatsı namazı ve yatış.
- 11- Gayri muayyen zamanlarda gece eğitimi için alârm.”¹⁰⁶⁶

AP’ye sunulan raporda yer alan kamp programı da *Devlet*’te yayımlanan programla büyük ölçüde uyuşmaktadır. AP’ye sunulan programda fazladan birkaç aktivite yer aldığı gibi her aktivitenin saati de bulunmaktadır. Buna göre; 03.30’da kalkılırken 22.15’te yatılmaktadır. İçtima, kamp yemini ve dinî konularda sohbet gibi aktiviteler *Devlet*’te yayımlanan programda yer almamıştır.¹⁰⁶⁷ Ancak iki programın da birbiriyle büyük ölçüde tutarlı olması, doğruluğunu nispeten daha yüksek hale getirmektedir.

Bunlarla birlikte kamp programlarıyla ilgili ihtilaflı bir husus bulunmaktadır. Muhittin Çolak’ın ifadesine göre kamplarda toplu şekilde namaz kılınması söz konusu olmamıştır. İbadet etmek isteyen ibadet etmesi mümkündür ancak bu bir arada yapılmamıştır.¹⁰⁶⁸

Kamplarda dövüş sporları eğitimi verilmesi, fizikî faaliyetlerde bulunulmasının sebebi dinamik bir gençlik meydana getirmektir. Necdet Sevinç, 1974 yılında neşredilen “*Ülkücüye Notlar*” adlı kitabında doğrudan kamp bahsine girmese de bu faaliyetlerin sağlayacağı kazançlardan bahsetmektedir:

“... gençler için spor yapma imkânları araştırılmalı, judo, karate, boks, tekvando gibi yakın dövüşle ilgili sportif çalışmalara ağırlık verilmelidir. Bu sporlar ülkücünün kendine olan güvenini arttıracak, dikkatli olmasını, fırsatlardan faydalanmasını öğretecek, ani ve isabetli karar verme yeteneğini geliştirecektir.”¹⁰⁶⁹

¹⁰⁶⁶ Devlet, “*Komando Kamplarının 24 Saatini Sunuyoruz*”, 4 Ağustos 1969.

¹⁰⁶⁷ *Ülkücü Komando Kampları [AP Hükümetinin 1970’te Hazırlattığı MHP Raporu]*, s. 20.

¹⁰⁶⁸ Muhittin Çolak’la 27 Ekim 2021 tarihli görüşme.

¹⁰⁶⁹ Necdet Sevinç, *Ülkücüye Notlar*, İstanbul: Kariyer Yayıncılık, 2017, s. 73.

Necdet Sevinç'in buradaki kastı, Komando Kamplarının kuruluş maksadıyla da doğrudan uyushmaktadır.

Kamplar yılın yaz döneminde düzenlenmiştir.¹⁰⁷⁰ Kamplara katılmak isteyen gençler, genellikle bir elemeye tabi tutulmadan kampa dahil edilmiştir.¹⁰⁷¹ Ancak kamp kurallarına riayet etmeyenler kamplardan ihraç edilmiştir.¹⁰⁷² Kamplarda sadece erkekler eğitim görmüştür. Kampların şöhret elde etmesinin ardından ülkücü genç kızlar da kamplara katılmayı talep etmişlerdir.¹⁰⁷³

Samsun'da kurulan Komando Kampıyla ilgili ilgi çekici bir husus bulunmaktadır. Kampta eğitim gören gençlerin tek uğraşı bu eğitim değildir. Senaryosunu kendilerinin yazacağı “Bozkurtlar” adlı bir film çekmeye hazırlanan gençler, konservatuar bölümü mezunu Talât Gözbak tarafından film için çalıştırılmıştır. Buna göre, haftanın 3 günü film provasıyla geçmektedir. Bu gençlere göre, film vizyona girdiğinde biletleri karaborsaya girecektir. Aynı zamanda filmin önemli bir propaganda aracı olması hedeflenmiştir. Samsun'daki bu kamp, Alparslan Türkeş tarafından da ziyaret edilmiştir.¹⁰⁷⁴ Çekilmesi hedeflenen filmin vizyona girmediği anlaşılmaktadır. Bu kamptaki gençlerin çalışması akim kalmışsa da projeyi hangi aşamaya kadar ilerlettikleri de ayrı bir merak konusudur.

Komando Kamplarının iştirakçilerinin aktardığı bilgilere göre kamptaki faaliyetleri sıralamak gerekirse şöyle bir program yapılması mümkündür: 06.00 sularında uyanan gençler sabah içtimasıyla birlikte kahvaltı ve sonra sabah sporu yaparlar; gün içerisinde kampın mevcudundaki seminerciler yahut dışarıdan gelen seminerciler tarafından eğitim seminerleri düzenlenir; serbest vakitlerde gençler kendi aralarında sohbet eder; judo, güreş gibi sporlarla iştigal edilir.¹⁰⁷⁵ İştirakçilerin yahut gözlemcilerin beyanları arasında küçük farklar bulunmasının her kampın kendi

---

¹⁰⁷⁰ Dündar Taşer, “Milliyetçi Hareket ve Gençlik”, 8 Eylül 1969.; Bu konuda bazı istisnalar olduğu tespit edilmiştir. 19 Şubat 1969 tarihli habere göre Kayseri’de bir Komando Kampı kurulmuştur. Dolayısıyla kış mevsiminde de kamplar kurulduğu anlaşılmaktadır. Bkz. Milliyet, “CKMP’li Komandolar Erciyes Eteklerinde Eğitim Yapıyorlar”, 19 Şubat 1969.

¹⁰⁷¹ Salih Dilek’le 1 Kasım 2021 tarihli görüşme.

¹⁰⁷² Milliyet, “İkili Çıkarın 12 Kişi Komando Kampından Çıkarıldı”, 5 Ağustos 1969.

¹⁰⁷³ Saklambaç, “Yüzlerce Genç Kız Komando Olmak İçin Türkeş’in Partisine Giriyor”, 6 Temmuz 1969.

¹⁰⁷⁴ Milliyet, “Komandolar “Bozkurt” Filmi Çekecek”, 7 Ağustos 1969.

¹⁰⁷⁵ Salih Dilek’le 1 Kasım 2021 tarihli görüşme.; Muhittin Çolak’la 27 Ekim 2021 tarihli görüşme.; Şevket Bülend Yahnici’yle 28 Ekim 2021 tarihli görüşme.; Osman Çakır’la 4 Kasım 2021 tarihli görüşme.

içerisinde sahip olduğu şartlara bağlamak mümkündür. Zira kamplar tek merkezden, ortak bir müfredat ve programla idare edilmemiştir.¹⁰⁷⁶ Dolayısıyla kampların programı arasında bazı farklar bulunması tabiidir.

Özelde Komando Kamplarının ve genelde ise ülkücü hareketin sol karşısındaki faaliyetlerinin yekununun devlet tarafından yahut daha net bir ifadeyle Özel Harp Dairesi'nce¹⁰⁷⁷ desteklendiği yahut planlandığı dillendirilse de¹⁰⁷⁸ İlker Aytürk, bu alanı gri alan olarak nitelendirmektedir.¹⁰⁷⁹ Alparslan Türkeş ise bu iddianın aksine Millî İstihbarat Teşkilâtı (MİT)'nin ve sivil polisin kendileri aleyhinde kullanıldığını ileri sürmüştür.¹⁰⁸⁰ Meseleye Komando Kampları özelinde bakıldığında ise kamplar hakkındaki bazı hususlar fikir verecektir. Kampların şartlarına bakıldığında her kampın farklı imkânlarla sahip olduğu anlaşılmaktadır. Zira kampların açılması büyük bir külfet doğurmaktadır. Dolayısıyla bunun üstesinden gelinebildiği takdirde kamplar açılmakta ve açıldığında da şartları bu nispette oluşmaktadır. Salih Dilek, bu durumu, “*Şehirlerde masrafları karşılayan birini bulduğumuzda hemen kamp açıyorduk,*”¹⁰⁸¹ sözleriyle anlatmaktadır. Kampların hazırlığı yapılırken de benzer bir usul izlenmiştir. Kampta kullanılacak çadırlar Kızılay'dan, gıda ihtiyacı ise gönüllü esnaftan temin edilmiştir.¹⁰⁸² Bazı kamplarda bir çadırda 10 kişi gecelemiş, otların üzerine battaniye sererek uyumuşlardır. Ancak katılımcılar, bu durumun kendilerini

¹⁰⁷⁶ Ant dergisi, bunun tam aksini iddia etmektedir. Buna göre, Dündar Taşer tarafından hazırlanan program Türkiye genelindeki kamplara dağıtılmış ve uygulatılmıştır. Ant'ın haberinde, Taşer'in askerî kimliğine dikkat çekilmiştir. Bkz. Ant, “*Faşist Komandoları Kim Besliyor, Kim Destekliyor?*”, 5 Ağustos 1969.

¹⁰⁷⁷ 1971-1974 yılları arasında Özel Harp Dairesi Başkanlığı yapan Orgeneral Kemal Yamak, Özel Harp Dairesi hakkında bazı temel bilgiler vermektedir: “*Özel Harp Dairesi, özellikle Amerikalıların da verdiği destekle NATO'nun “örtülü harekât konseptine” dayanarak kurulmuş bir harekât ünitesi idi. Memleketimizin bulunduğu coğrafi mevki ve stratejik konum, böyle bir teşkilatı çok lüzumlu ve çok faydalı hale getiriyordu. [...] Dairenin kuruluş yılları Amerikan yardımı ve ilgilerinin başladığı ve kısa sürede yoğunlaştığı döneme rastlamış; bütün Silahlı Kuvvetler'de olduğu gibi, kuruluş ve eğitim konularında yakın işbirliği kurulmuştu. Bu yakın ilişki ve işbirliği zamanla azalsa da devam etmişti.*” Bkz. Kemal Yamak, *Gölgede Kalan İzler ve Gölgeleşen Bizler*, 5. Baskı, İstanbul: Doğan Kitap, 2009, ss. 248-249.

¹⁰⁷⁸ Tanıl Bora, “*Komünizmle Mücadele Eden Çocuklar*”, Milliyet, 6 Ekim 1995.; Mater, *Sokak Güzeldir [68'de Ne Oldu?]*, ss. 300-301.; Erbil Tuşalp'ın görüşü de bu görüşe yakındır. Ona göre bu kamplardan yetişen gençler “*devletin yanındaki sivil güçler*” olarak konumlanmıştır. Bkz. Erbil Tuşalp, *Bozkurtlar [Töreden Partiye]*, 1. Baskı, İstanbul: Donkişot Yayınları, 2001, s. 215.

¹⁰⁷⁹ Aytürk, “*Yetmişli Yıllarda Ülkücü Hareket ve Komünizmle Paramiliter Mücadele*”, ss. 443-444.; İlker Aytürk'e göre bu mesele gri alanda yer alsa da tamamen karanlıkta değildir. Dolayısıyla incelenilecek tarafları söz konusudur. İlker Aytürk, 1965-1970 yılları arasında Türkiye'de kurulan “*antikomünist*” teşekküllerin sayısındaki artışta bilhassa Fuat Doğu'nun rolünü irdeleyerek ülkücü hareketin bu dönemde konumunu tespiti çalışmıştır.

¹⁰⁸⁰ Turgut, *Şahinlerin Dansı [Türkeş'in Anıları]*, s. 402.

¹⁰⁸¹ Salih Dilek'le 1 Kasım 2021 tarihli görüşme.

¹⁰⁸² Salih Dilek'le 1 Kasım 2021 tarihli görüşme.; Muhittin Çolak'la 27 Ekim 2021 tarihli görüşme.

zorlu doğa şartlarına alıştırdığını düşünmüşlerdir.¹⁰⁸³ Bu gibi malumatların ışığında bakıldığında kampların kısıtlı imkânlarla kurulduğu anlaşılmaktadır.

Taşer'in, Komando Kampları üzerinde bazı kuvvetli etkileri olduğunu ifade etmek mümkündür.¹⁰⁸⁴ Kamp iştirakçilerinden Oğuz Özkaya, Taşer'in Komando Kamplarında önemli role sahip olduğu ifade etmiştir. Buna göre Taşer, kampların kurulması ve yaygınlaşmasını sağlamıştır. Faaliyet gösteren kampların sorumlusu ile sürekli irtibatta kalarak uygulanan programlardan haberdar olmuştur.¹⁰⁸⁵ Bunlardan ilki, kamplar için gerekli desteği sağlamak üzere yürüttüğü çalışmalardır. Taşer, bazı zamanlarda kampları beraberindeki bir heyetle ziyaret etmiştir. Taşer'in, ziyaretini önceden haber alan gençler ise çalışmalarını daha büyük özveriyle yaparak ortaya daha etkileyici bir görüntü çıkmasını sağlamışlardır. Taşer'in beraberindeki kimseler de bu tablodan etkilenecek maddi anlamda bazı desteklerde bulunmuştur. Salih Dilek'in ifadesine göre, bu şekilde kampa ziyarete gelip sonrasında destekte bulunan isimlerden birinin Kemal Pilavoğlu¹⁰⁸⁶ olması dikkat çekicidir.¹⁰⁸⁷ Bazı kampların ihtiyaçları bu şekilde karşılanmıştır. Ancak Taşer'in, bu maksatlı ziyaretlerini sistemli bir şekilde yaptığına dair bir bilgi yahut vesika bulunmamaktadır.

Taşer'in kamplar üzerindeki bir başka rolü de kamplarda seminer verecek isimlerin tayin edilmesiyle ilgilidir. CKMP Gençlik Kolları'nın yürüttüğü seminerlerde olduğu gibi Komando Kamplarında da Taşer, seminer verecek isimleri belirleyerek bu konuşmacıların kamplara giderek gençlerle buluşmasını temin etmiştir.¹⁰⁸⁸ Bununla birlikte, bazı kamplara bizzat iştirak ederek gençlerle bir araya

¹⁰⁸³ Soylu, *Komando Sorunu [Gençler Araç mı, Amaç mı?]*, s. 35.

¹⁰⁸⁴ Dündar Taşer'in, Komando Kampı'ndaki bir fotoğrafı için Bkz. Ek 22.

¹⁰⁸⁵ Komisyon, "Kurucuları ve İştirakçilerinin Ağzından Komando Kampları", *Çelebi dergisi*, S. 4, Nisan 2021, ss. 326-337, s. 327.

¹⁰⁸⁶ Ticani tarikatı lideridir.

¹⁰⁸⁷ Salih Dilek'le 1 Kasım 2021 tarihli görüşme.; Ant dergisi, ilk olarak Komando Kamplarını Fahri Tanman'ın finanse ettiğini ima ederek bunu Alparslan Türkeş'e sormuş (Bkz. Ant, "Türkeş'e Soruyoruz!", 24 Haziran 1969.); ardından da Komando Kamplarını finanse eden isimlerden birinin Fahri Tanman olduğunu iddia etmiştir. (Bkz. Ant, "Faşist Komandoları Kim Besliyor, Kim Destekliyor?", 5 Ağustos 1969.); Aclan Sayılğan'ın *Bizim Radyo*'dan aktardığına göre de Fahri Tanman bu kamplara destek vermektedir. (Bkz. Aclan Sayılğan, *Bizim Radyo ve Hoparlörleri*, 1. Baskı, Ankara: Kardeşi Matbaası, 1969, s. 22.) Ancak Aclan Sayılğan, Fahri Tanman'ın Komando Kamplarına destek verdiği iddiasını tutarsız bulmaktadır. Buna göre; Fahri Tanman eski bir DP'li ve mevcut dönemde de AP'lidir. Alparslan Türkeş'in 27 Mayıs darbesine katılması dolayısıyla da Türkeş'e yakınlık duymamaktadır. Dolayısıyla Aclan Sayılğan'a göre, Fahri Tanman'ın Komando Kamplarına destek vermesi söz konusu olamaz. (Bkz. Sayılğan, *Bizim Radyo ve Hoparlörleri*, s. 24.)

¹⁰⁸⁸ Salih Dilek'le 1 Kasım 2021 tarihli görüşme.

gelmiş ve hasbihal etmiştir.¹⁰⁸⁹ Taşer'in, kamplardaki gençlerle bir araya gelmesinin önemli bir yanı söz konusudur. Kamptaki gençler, daha ziyade kendi bölgesi içerisinden olsa da farklı farklı şehirlerden gelerek kampa katılmaktadır. Ulaşımın ve kitle iletişim imkânlarının kısıtlı olduğu bu dönemde gençlerin, bağlı bulundukları partinin genel başkan yardımcısıyla tanışması, sohbet edebilmesi iştîyâk ve davaya bağlılıklarını muhafaza edip pekiştirmeleri açısından önem arz etmektedir.

Taşer'in, Komando Kamplarıyla münasebetiyle ilgili hususlardan biri de onun bir “*komando öğretmeni*”¹⁰⁹⁰ ve “*komandocu başı*”¹⁰⁹¹ olduğuna dair ifadesidir. Milliyetçi Türk Gençlik Teşkilatı (MTGT)'nın ve Siyasal Bilgiler Fakültesi (SBF) Ülkü Ocağı Başkanı Yılmaz Yalçiner, Şenol Demiröz ve Mehmet Nedim Budak'ın verdiği röportajda Taşer'den “*komandoların hocası*” olarak bahsedilmiştir.¹⁰⁹² Buradaki “*hoca*” ifadesini, kamplardaki eğitimcilerden ziyade işin organizasyonu ile ilgilenen kişi olarak tarif etmek mümkündür. Zira Taşer'in, Komando Kamplarında fizikî eğitim verdiğine dair bir bilgi yahut vesika bulunmamaktadır. Bununla birlikte, Taşer'in o dönemki fizikî durumu, bahsi geçen komando eğitimlerini vermeye müsait değildir. Ancak Taşer, bu kampların teşekkülünde önemli pay sahibidir ki¹⁰⁹³ “*komando hocası*”, “*kampların yürütücü, mucidi*” olarak anılmaktadır.¹⁰⁹⁴

Bunların yanında, Taşer'in bazı kampları bizzat idare ettiğine dair iddia Ant'tan gelmiştir. Buna göre, Alparslan Türkeş'in; İzmir ve Ankara'da bulunan “*komando birlikleri*”nin Taşer'in nezareti altında eğitimlerini sürdürdüğünü ifade etmesi, aynı zamanda CKMP'nin “*Komanda Kampları*” meselesine dahil anlamına gelmektedir. Bu tarihten itibaren de bilhassa basın aracılığıyla CKMP'nin, Siyasi Partiler Kanunu'na aykırı hareketinden dolayı kapatılması gerektiği gündemde tutulmuştur. Bunun üzerine Alparslan Türkeş, MTTB İkinci Başkanı Atilla Özer'den, kampların

¹⁰⁸⁹ Şevket Bülend Yahnici'yle 28 Ekim 2021 tarihli görüşme.; Süleyman Kocabaş, *Bir Kuşağın Dramı [Sağ-Sol Çatışmasının Perde Arkası, Tanıklıklar]*, 1. Baskı, İstanbul: Yakın Plan Yayınları, 2018, s. 177.

¹⁰⁹⁰ Soylu, *Komando Sorunu [Gençler Araç mı, Amaç mı?]*, s. 28.

¹⁰⁹¹ Ant, “*Türkeş'in Komando Kamplarında Olup Bitenler!*”, 3 Eylül 1968.

¹⁰⁹² Soylu, *Komando Sorunu [Gençler Araç mı, Amaç mı?]*, s. 28.

¹⁰⁹³ İskender Öksüz, Taşer'in, Komando Kamplarının faaliyetlerinde önemli bir rolü olmadığını ifade etmektedir. İskender Öksüz'e göre, Komando Kampları meselesindeki önemli isim Rıfat Baykal'dır. Bkz. İskender Öksüz'le 14 Mart 2022 tarihli görüşme.

¹⁰⁹⁴ Şevket Bülend Yahnici'yle 28 Ekim 2021 tarihli görüşme.

MTTB tarafından kurulduğunun lanse edilmesini istemiştir.¹⁰⁹⁵ Bu noktada, Taşer'in idaresindeki Ankara Komando Kampında Taşer şeklen ikinci plana geçmiş ve kampın sorumluluğu Emekli Albay Reşat Gökmen'e verilmiştir. Bu gelişmenin ardından Taşer'in iznine tabi olarak bazı gazeteciler kampı ziyaret etmiştir.¹⁰⁹⁶ Bunların yanında, 1969'un Ocak ayında Komando Kampları hakkında Ankara Savcılığı tarafından soruşturma açılmıştır. Soruşturma, 1968'in Ağustos ayında Polatlı yolu üzerinde açılan kampın CKMP'yle iltisaklı olduğu yönünde çıkan haberler neticesinde açılmıştır. Bu doğrultuda Taşer de savcılıkta ifade vermiştir. Taşer verdiği ifadede, kampların CKMP'yle ilgili olmadığını belirtmiştir. Bunun yanında, açılan kampın mahiyetinin bir jimnastik kampından öte geçmeyeceğini ve kampın MTTB tarafından açıldığını ifade eden Taşer, MTTB üyelerinin büyük kısmının aynı zamanda CKMP taraftarı olduğunu ve partiye kayıtlı bulunduğunu belirtmiştir.¹⁰⁹⁷ Taşer'in savcılıkta ifadesinin alınmasının ardında birkaç gün içerisinde Alparslan Türkeş de savcılığa çağırılmıştır.¹⁰⁹⁸

Ant'ın iddialarına 2 şekilde bakmak mümkündür. Öncelikle, kampların militarist hüviyetini ortaya koymak için emekli bir binbaşının isminin kullanılarak bu amaca ulaşmak istenmiş olabilir. İkinci olarak ise Taşer, bu kamplarda bizzat vazife aldığı malumatının doğruluğudur. Konuyla ilgili olarak, Taşer'in bir süre boyunca

---

¹⁰⁹⁵ CKMP Genel Sekreteri Mustafa Kemal Erkovan, 4 Ocak 1969'da, CKMP'nin Komando Kampları düzenlediği iddiasını reddetmiştir. (Bkz. Milliyet, "*Erkovan, CKMP'li Komandolarla İlgili İddiaları Reddetti*", 4 Ocak 1969.) Alparslan Türkeş, 11 Ocak 1969'da yaptığı açıklamada Komando Kamplarıyla CKMP arasında kurulan ilişkiyi reddetmiştir: "*Parti olarak ne komando kelimesiyle ifade edilen eğitim ve kamplar kurmuş ne de buna benzer çalışmalara müsaade etmiştir. Komando tabiri partimiz dışındaki kimseler tarafından icad edilerek partimize mal edilmeye çalışılmıştır.*" (Bkz. Milliyet, "*Türkeş: CKMP'nin Komandolarla İlgisini Yalanladı*", 12 Ocak 1969.) Ancak bu açıklamasının bir gün sonrasında, Gençlik Kampları açtıklarını ve bunu köylüyle gençliği tanıştırmak amacıyla yaptıklarını ifade etmiştir. Yine bu konuşmasında uzun yıllar hafızalarda kalacak bir söz sarf etmiştir. Alparslan Türkeş, "*CKMP'yi kapatmak için Nuh Tufanı gerek,*" diyerek Komando Kamplarının faaliyetlerinden dolayı kapatılma riski yaşayan CKMP'nin kapatılamayacağını savunmuştur. (Bkz. Milliyet, "*Türkeş: CKMP'yi Kapatmak İçin Nuh Tufanı Gerek*", 13 Ocak 1969.) Kampların faaliyetleri bir süre MTTB üzerinden yürümüş olsa dahi bunun uzun sürmediği anlaşılmaktadır. Taşer, Eylül 1969'da kaleme aldığı yazısında, kamplara Ülkü Ocaklı gençlerin katıldığından bahsetmiştir. Dolayısıyla 1969 yılının ikinci yarısından itibaren böyle bir çekince görülmemektedir. (Bkz. Dündar Taşer, "*Milliyetçi Hareket ve Gençlik*", 8 Eylül 1969.) Beyanlar arasındaki farkları, Ankara Savcılığı tarafından 1969'un Ocak ayında Komando Kampları hakkında açılan soruşturmadan kaynaklandığını ifade etmek mümkündür.

¹⁰⁹⁶ Ant, "*Türkeş'in Komando Kamplarında Olup Bitenler!*", 3 Eylül 1968.

¹⁰⁹⁷ Milliyet, "*CKMP Komandoları Demirel Aleyhine Gösteri Yaptılar*", 5 Ocak 1969.

¹⁰⁹⁸ Milliyet, "*Türkeş Savcılığa Çağrıldı*", 11 Ocak 1969.

faaliyetleri bizzat yürüttüğü¹⁰⁹⁹ ancak daha sonra geri çekilerek organizasyonu uzaktan idare ettiği şeklinde bir kanaat ortaya koyulabilir.

Küçük bir parantez açılması gereken nokta ise *Ant*’ın bakışı ve tavrı hakkındadır. *Ant*’ın haberinde Alparslan Türkeş’in Hitler’e benzetilmesi ve kampta silah deposu bulunduğunu ifade ederek bu durumları kınaması, bu haberin bir sayfa öncesinde okuyucularına sunduğu “*Gerillacı Olma Şartları*”¹¹⁰⁰ başlıklı yazıyla bir arada değerlendirildiğinde solun, Komando Kampları meselesine bakışı hakkında bir bakış açısı sunacaktır.

Komando Kamplarıyla ilgili yapılan bazı benzetmeler söz konusudur. Orhan Apaydın öncelikle, “*Duce*” olarak tanınan İtalyan Benito Mussolini’nin bu sıfatını “*Başbuğ*” şeklinde tanımlayarak, Alparslan Türkeş’e atfedilen “*Başbuğ*” sıfatına benzetmiştir. Alman Nazizmini ise “*Başbuğ Sistemi*” olarak ifade etmiştir. Orhan Apaydın’ın dikkat çektiği asıl nokta ise Adolf Hitler’in komandolarıdır. “*Sturmabteilung*” (SA) ve bu birlikler içerisinde Hitler’i korumakla vazifeli “*Schutzstaffel*” (SS) isimli birlikler, Hitler’in siyasi emelleri için kullandığı maddi baskı araçları olarak görülmüştür. Orhan Apaydın, Komando Kamplarının bu birliklerle benzerliklere sahip olduğunu ima etmiş ve aynı zamanda 1968-1978 arasında işlenen siyasi “*cinayetler*”den bu kampları sorumlu tutmuştur.¹¹⁰¹ 1970 yılında AP’nin hazırlattığı raporda da Komando Kamplarının SS ve SA teşkilatlarıyla benzerliği bulunduğu ifade edilmiştir.¹¹⁰² Bülent Ecevit ise 4 Kasım

---

¹⁰⁹⁹ Millî Hareket dergisinin 25. sayısında, Ankara’da kurulan Komando Kampının idaresinin Dündar Taşer ve CKMP Gençlik Kolları Başkanı Sadi Somuncuoğlu tarafından yapıldığını ifade edilmiştir. Bkz. Feyizoğlu, *Fırtınalı Yıllarda Ülkücü Hareket*, s. 48.

¹¹⁰⁰ *Ant*, “*Gerillacı Olma Şartları*”, 3 Eylül 1968.

¹¹⁰¹ Apaydın, *Kim Öldürüyor Niçin Öldürüyor?*, ss. 13-43.; Alparslan Türkeş’in faşistlik ve nazistlik ithamlarına karşı farklı zamanlardaki yanıtları mevcuttur. 1979 yılındaki konuşmasının bir kısmını burada paylaşmak yerinde olacaktır: “*Biz bütün demeçlerimizde, konuşmalarımızda, yazılarımızda defalarca belirttik, yine tekrarlıyorum: MHP faşist veya nazist değildir. Faşizm ve Nazizm Türkiye için bir komünist uydurmacası ve hayalciliğinden başka bir şey değildir. Biz, faşizme ve nazizme en az komünizme karşı olduğumuz kadar karşıyız ve lânetleriz.*” Bkz. Kolektif, *Anarşi İçin Ne Dediler?*, 1. Baskı, Ankara: Emel Matbaacılık Sanayi, 1979, s. 205.; Taşer de “Faşist” ve “Nazist” ithamlarına dair şu cevabı vermiştir: “*Kim diyor? Tabii komünistler ve onların propagandalarına kapılmış bir alay gafiller... Onlara göre Çin-i Maçin’de, Afrika ortasında veya kutuplarda komünizme aleyhtar olan herkes faşisttir. Onlar, tefekkür ufukları da, lügat hazineleri de dar, bir garip mahlûkat. Bu ithamdan niye gocalım? Zaten komünizme muhalif herkese vurdukları damga aynı. Hatta kendi aralarındaki grupların bile, birbirine karşı ithamları bu. Onlara bu hususta destek olan gafil siyâsîlerin, bir davranışlarına kızınca, savurdıkları ithamkâr kelime, yine “faşist”.*” Bkz. Aksun, *Dündar Taşer’in Büyük Türkiye*, s. 102.

¹¹⁰² *Ülkücü Komando Kampları [AP Hükümetinin 1970’te Hazırlattığı MHP Raporu]*, s. 20.

1978’de yapılan CHP Olağanüstü Kurultay’ındaki konuşmasında 1970 yılındaki rapordan bahsederken bu benzerliğe dikkat çekmiştir.¹¹⁰³

Komando Kamplarının gündemde tutulduğu yıllarda sol grupların da muhtelif kamplarda eğitim gördükleri bilinmektedir. Üstelik bu kamplar, Suriye’de ve Filistin’de silahlı militan yetiştirmek üzere kurulmuş kamplardır.¹¹⁰⁴ Türkiye’deki sol gruplara mensup gençlerden bazıları çeşitli irtibatlar sayesinde küçük gruplar halinde bu kamplara giderek eğitim görmüş ve ardından Türkiye’ye geri dönmüştür. Bu kamplara katılmak üzere Türkiye’den Filistin’e giden bir gencin ifadelerini şu şekilde derlemek mümkündür:

"1969 yılının Haziran ayında, Ankara’da Hüseyin’i buldum. Hüseyin’in kafasında bir düşünce vardı. (...) Silahlı mücadele verilmesi gerektiği fikrinde hemen hemen hemfikir hale gelmiştik. Yani Türkiye’de bir halk savaşının örgütlenmesi gerektiğine. Ama bunun ne şekilde olması konusunda henüz bir şey yoktu. Yalnız, Hüseyin’in bir çalışması vardı. Hüseyin, Filistin’e gitmek gerektiğini söylüyordu. (...) Fırat Köprüsü’nü geçtikten sonra bir rampa vardı, o rampada tren biraz yavaşlayınca biz atladık. Zaten tren yolunun bir tarafı Suriye, bir tarafı Türkiye’ydi. Suriye tarafına atladık. (...) ... Halep’e geldik. El-Feth’deki yetkililerle temas kurarak bir gün orada kaldık. Ertesi gün de Şam’a, Şam’dan da Amman’a geldik. Amman’da görüştüğümüz en önemli yetkili Ebu Cihad oldu. Ebu Cihad, o dönemde Filistin El-Feth örgütünün siyasi şube sorumlusu idi. (...) Yaklaşık iki ay eğitim gördük. Eğitim, silah söküp takma, silah kullanma, kültür fizik gibi şeylerdi. (...) Türkiye’de Amerikan emperyalizmi kovulmadan gerçekten devrimin olamayacağına inanıyorduk. Amerikan emperyalizmini kovmanın tek yolu silahlı mücadeleden geçirdi o günkü düşüncemize göre. Ama silahlı mücadeleyi vermek için önce silahın nasıl kullanılacağını, halk savaşının ne olduğunu öğrenmek gerekiyordu.”¹¹⁰⁵

Türkiye’de bir gencin Filistin El-Feth kamplarına katılma süreci ve aldığı eğitim bu şekildedir. Bu kamplarda askerî eğitim alan gençler aynı zamanda İsrail’e yönelik düzenlenen askerî baskınlara da katılmıştır.¹¹⁰⁶ Bu gençler arasında en yüksek şöhrete sahip gençlerden biri de Deniz Gezmiş’tir. Hasan Cemal, 1970 yılında Deniz Gezmiş’in, *Devrim gazetesinin* bürosuna yaptığı bir ziyareti şöyle anlatmıştır:

“Bir gün Devrim’in bürosuna Filistin gerillası kıyafetiyle, daha doğrusu Filistin Kurtuluş Örgütü gerillalarının giydiği üniformayla gelmişti. (...) Ne günlermiş! Filistin’den, savaşçı yetiştiren kamplardan gerilla giysisiyle Türkiye’ye geliyor. Ankara’nın göbeğinde, Kızılay’da elini kolunu sallaya sallaya dolaşabiliyor.”¹¹⁰⁷

¹¹⁰³ Necdet Pekmezci ve Nurşen Büyükyıldız, *Ülkücüler [Öteki Devletin Şehitleri]*, 1. Baskı, İstanbul: Kaynak Yayınları, 1999, ss. 39-40.

¹¹⁰⁴ Salih Dilek’le 1 Kasım 2021 tarihli görüşme.

¹¹⁰⁵ Aydın Çubukçu, *Bizim* 68, 14. Baskı, İstanbul: Evrensel Basım Yayın, 2014, ss. 119-122.

¹¹⁰⁶ Çalışlar, *68 Başkaldırının Yedi Rengi*, s. 113.

¹¹⁰⁷ Hasan Cemal, *Kimse Kızmasın Kendim Yazdım*, 2. Baskı, İstanbul: Everest Yayınları, 2016, s. 16.

Nevzat Kösoğlu'nun ifadesine göre, 1970'lerin ortasından itibaren CHP de kamplar düzenlemiştir. Bu kampların ve eğitim programının amacı militan ve fikriyatına bağlı bir gençlik meydana getirmektir.¹¹⁰⁸ Dolayısıyla solun da kamp mefhumuna yabancı olmadığı görülmektedir. Bu noktada önemi haiz mesele, kampların muhtevası olmuştur.

Komando Kampları meselesini ele alırken atlanmaması gereken hususlardan biri de Taşer'in gençlik tasavvuru ve gençlik üzerine düşünceleridir. Taşer, 1969 yılında kaleme aldığı "*Milliyetçi Hareket ve Gençlik*" başlıklı yazısında başlığın altına üç mefhum ilişirmiştir: İtaat, şecaat ve vakar.¹¹⁰⁹ Disiplinle idare edilen Komando Kamplarındaki tedrisat neticesinde gençlerin şahsiyeti bu mefhumlarla donanacaktır. Ancak Taşer'e göre, kamp iştirakçisi gençlerin vasıfları bunlarla sınırlı değildir:

"Munis ve terbiyelidirler, nazik ve yumuşaktırlar, bu vasıflarını görüp de böbürlenmeye kalkanları pişman ederler.

Büyüklerine karşı mutlak saygılıdırlar, saygıları zillet değildir. Kanaatları sağlam, imanları bütün, fikirleri berraktır. Serttirler, ama odun gibi değil; elmas gibi pırıl..."¹¹¹⁰

Aynı yazıda, sloganlaşan bir ifade de vardır. Bu ifade aynı zamanda "*Komando Kampı*" adının serencamını da özetlemektedir: "*Türkiye'nin her yerinde varlığını duyuran bu gençlere biz (Bozkurtlar) demiştik. Halk (Komandolar) dedi. İş sözde değil özdedir. Komandolar, ipeğe sarılmış bir çeliktir.*"¹¹¹¹ "*Komando*" ifadesi her ne kadar sol basın tarafından, kamplar hakkında menfi intiba yaratmak maksadıyla kullanılmış olsa da bu ifadenin zamanla ülkücü hareket içerisinde de benimsendiği anlaşılmaktadır.¹¹¹² Alparslan Türkeş de bu ifadeyi kullanmaktan çekinmemiş ve komandoları desteklediğini ifade etmiştir.¹¹¹³

İskender Öksüz'ün aktarımıyla Taşer'e göre kendi nesli ve gençler içerisinde ülkücüler imalat hatasıdır. Zira Taşer, kendi neslini beğenmemektedir. Kendinden

¹¹⁰⁸ Kösoğlu, *Millet Meclisinde ve Askeri Mahkemede Tarihe Konuşmalar*, ss. 315-316.

¹¹⁰⁹ Taşer, "*Milliyetçi Hareket ve Gençlik*", 8 Eylül 1969.

¹¹¹⁰ Taşer, "*Milliyetçi Hareket ve Gençlik*", 8 Eylül 1969.

¹¹¹¹ Taşer, "*Milliyetçi Hareket ve Gençlik*", 8 Eylül 1969.

¹¹¹² İskender Öksüz, ülkücü gençler için kullanılan "*komando*" ifadesinin zaman içerisinde solun, ülkücülere saldırmaktan çekinmesine sebep olduğunu ifade etmektedir. Bkz. İskender Öksüz'le 14 Mart 2022 tarihli görüşme.

¹¹¹³ Hürriyet, "*Türkeş Açık Konuştu: 'Komandoları Destekliyorum'*", 10 Ocak 1969.

öncekileri beğenip kendinden sonraki nesle güven duyan¹¹¹⁴ Taşer, ülkücü gençliğin, ülküsü uğruna mücadele vermesinden övgüyle bahsetmektedir.¹¹¹⁵ Taşer, 1970 yılında kaleme aldığı bir yazısında ise Türk gençlerinin nasıl olmaması gerektiğini tarif etmiştir:

“Yenilik meraklısı kimi gençlerimizin saçı hanımlarınki gibi ensesini aşmış, favorisi çenesine sarkmış kir-pis içinde “Hippy” mukallidi. Kimi Stalinvâri bıyıkları alt dudağını örtmüş, gözleri fersiz, sırtı kambur, başka beyinlerin düşündüğünü ağzında gevelemektedir. (...) “Hippy” miskinliği ile komünist yıkıcılığı dışında terbiye edilmiş bir gençliğin milletçe özlemediği bir gerçektir. Türk milletinin geleceğini emniyete alacak vasıftaki gençlerin yetiştirilmesi şarttır.”¹¹¹⁶

Taşer’in yazısı dönem itibarıyla farklı bir bağlamda yazılmış olsa da onun bu tanımlaması, gençlik tasavvuru hakkında fikir vermektedir. Taşer, olmaması gerekeni anlatırken aynı zamanda nasıl olması gerektiğini işaret etmektedir. Buna göre gençler, fizikî olarak muntazam bir vaziyette olmalıdır. Bununla birlikte, düşünmeli ve *başka beyinlerin* fikirlerine kapılmamalıdır. Taşer’in bu görüşleri, aynı zamanda Komando Kamplarının varlık sebebini oluşturmaktadır.

4.4. DÜNDAR TAŞER’İN AYDINLARLA MÜNASEBETİ

1965 genel seçimlerinin ardından Alparslan Türkeş’in önem verdiği iki meseleden ilkinin gençlik olduğunu ifade edilmişti. İkinci mesele ise “*aydınlar*”dır.¹¹¹⁷ Bu meseleyle özel olarak ilgilenen isim de Taşer olacaktır. Taşer, partiyle aydınlar arasındaki münasebeti sağlayarak ülkücü hareketin fikrî altyapısını tesis edecektir.

Taşer’in, “*aydın*” meselesine verdiği ehemmiyet, parti istikbalinin temininden çok öte bir anlam taşımaktadır. Zira Taşer, aydın meselesini Türkiye’nin halledilmesi gereken temel meselelerinden biri olarak görmektedir. Dolayısıyla konuya yaklaşımı,

¹¹¹⁴ Öyle ki, Türk milliyetçiliği fikrine müntesip gençlerin iktidar olacağından şüphe dahi duymamaktadır: “*Keşke bir yirmi yıl daha ömrüm olsa, diyordu, bu çığ gibi büyüyen gençliğin iktidarını görebilsem.*” Bkz. Emine Işınsoy, “Bozkurt’tan Bozkurtlara”, *Bozkurt dergisi*, S. 9, 1973 Haziran, ss. 2, s. 2.

¹¹¹⁵ İskender Öksüz, “Dündar Taşer’i Kaybettik”, *Töre dergisi*, S. 14, 1972 Temmuz, ss. 3-5, s. 4.

¹¹¹⁶ Dündar Taşer, “*Kurtarıcı Gençlik*”, Devlet, 7 Eylül 1970.

¹¹¹⁷ Öznur, *Ülkücü Hareket [CKMP’den MHP’ye]* [Cilt I], s. 128.

bu hassasiyeti de ihtiva etmektedir. Taşer'e göre, aydınlar ile halk arasındaki zıtlasma giderilmediği müddetçe Türkiye'de ne ekonomik ne de siyasi bir atılım yapılması mümkün olacaktır. Bunun için de evvela aydın, halka olan bakışını gözden geçirecektir. Aydın, halka karşı takındığı “yıkıcı ve aşağı görücü” tavrını değiştirmesi elzemdir. Halkın şuur ve ölçülerine sahip olarak halkı anlaması gerekmektedir. Taşer'in bu ölçütlerde çizdiği profilin tarifi ise gayet basittir: “*Aydın, halkımızın okumuşu*” olmalıdır. Taşer, meseleyi sadece halk zaviyesinden okumuş gibi gözüke de durum öyle değildir. Zira Taşer'e göre; aydın, halka olan tavrını değiştirmede müddetçe karamsarlığa kapılacak ve halkın gösterdiği mukavemet, aydının ruh haline menfi yönde tesir edecektir. Dolayısıyla Türk aydını, halkın istediği adam olmak mecburiyetindedir.¹¹¹⁸ Taşer'e göre Türk aydınının, halka üstten bakan küçümseyici tavrı 150 yıldır, yani yaklaşık olarak Tanzimat Fermanı'ndan (3 Kasım 1839) beri görülmektedir. Taşer, çizdiği profildeki “*hakiki*” aydınların yetiştirebilmesini, “*Türk milletini yüceltecek iman ve fikir gücü verebilen nizamlı bir eğitim sistemi*”nin oluşturulması şartına bağlamaktadır. Bahsi geçen eğitim sistemiyle yetişecek gençler, tarifteki aydın profilini tecessüm ettirecek kişilerdir.¹¹¹⁹ Taşer'in, aydın meselesi ile eğitim meselesini; eğitim meselesi ile de gençlik meselesini birbirine bağlı gördüğü anlaşılmaktadır. Dolayısıyla sorunlar yumağı birbiriyle bağlı olduğu kadar çözümler yumağı da birbiriyle bağlıdır. Taşer'in, gençlik ve aydınları bir arada kavrayışı da bununla ilgilidir.

Ülkücü hareketin fikrî altyapısını oluşturmak için aydınlar büyük öneme sahiptir. Bir fikir partisi olarak siyasete giren MHP, kuvvetini artırarak varlığını devam ettirmek için, daha önce de bahsettiğimiz gibi, iki meseleye büyük önem vermiştir: Gençlik ve aydınlar. Gençlerin fikrî eğitiminin temin edilmesi, büyük ölçüde aydınlara bağlıdır. Belki de, Taşer'in tabiriyle “*His, fikrin barutudur,*”¹¹²⁰ şiarıyla ülkücü harekete intisap eden gençler, fikrî tekamüllerini hareket içerisinde sürdürmüşlerdir. Bunu temin eden kişi ise büyük ölçüde Alparslan Türkeş ve Dündar Taşer'dir.

¹¹¹⁸ Aksun, *Dündar Taşer'in Büyük Türkiye'si*, ss. 72-74.

¹¹¹⁹ Dündar Taşer, “*Kurtarıcı Gençlik*”, Devlet, 7 Eylül 1970.

¹¹²⁰ Dündar Taşer, “*Romantizme Dair*”, Devlet, 12 Ocak 1970.

Taşer'in aydınlarla münasebetini incelemek için odaklanılacak nokta, Taşer'le aydınlar arasında bu münasebetin kurulduğu mahfillerdir. Bu mahfiller sayesinde Taşer'in fikrî derinliği, muhatapları tarafından tespit edilmiş ve Taşer'le aralarında özel bir bağ kurulmuştur. Bu bağ, birtakım aydınların ülkücü hareket saflarında yer alışıyla neticelenmiştir. Bununla birlikte Taşer'in temas kurduğu aydınlar arasında sadece kendi fikir dünyasıyla paralel fikirlere sahip olanlar değil, zıt görüşe sahip yahut başka bir ifadeyle “*karşı mahalle*”nin aydınları da bulunmaktadır.

4.4.1. Marmara Kıraathanesi

Marmara Kıraathanesi'nin kökü, Küllük Kıraathanesi'ne uzanmaktadır. Dolayısıyla ilk olarak Küllük'ten bahsetmek yerinde olacaktır. Küllük'ün ne zaman açıldığı bilinmese de 1955 sonbaharında açık olduğu Cem Sökmen tarafından tespit edilmiştir. İstanbul'da Beyazıt Camiinin yakınlarında bulunan Küllük, aydınların buluşma merkezidir. Ahmet Hamdi Tanpınar, Hilmi Ziya Ülken, Mehmet Kaplan, Yahya Kemal Beyatlı, Peyami Safa, Nurullah Ataç, İbnülemin Mahmut Kemal İnal, Necip Fazıl Kısakürek, Orhan Veli Kanık, Neyzen Tevfik ve sayıları daha da artırılabilir pek çok tanınmış entelektüel Küllük'ün müdavimleri arasındadır.¹¹²¹ “*Menderes yıkımları*” olarak bilinen, DP iktidarının 1955-1960 yılları arasında İstanbul'un muhtelif yerlerindeki yıkımları neticesinde Küllük de yıkılmıştır.

Küllük'ün yıkılmasının ardından müdavimleri iki adrese devam etmişlerdir: Acem'in Kahvesi ve Marmara Kıraathanesi. Marmara da tıpkı Küllük gibi Beyazıt'tadır.¹¹²² Mehmed Niyazi'nin tarifine göre Marmara Kıraathanesi'ndeki ortam şu şekildedir:

“Caddeden biraz yüksekte olan kahveye sekiz on basamaklı bir merdivenle çıkılırdı. Bayezid Meydanı'na bakan ön tarafında balkonu andıran bir yer vardı; havanın müsait olduğu günler, buraya iki üç masa konulurdu. Kahvenin bu yönü tamamen camdı. Kahveyle balkonu ayıran ya da birleştiren bu camın batı tarafında duvara bitiştiği yerdeki kapıdan içeri girilirdi. Girişteki on kadar masaya oyun kâğıdı, tavla, okey takımı verilmezdi; bu bölüm sohbet için ayrılmıştı. Kahvenin sahibi Mustafa Bey,

¹¹²¹ Cem Sökmen, *Aydınların İletişim Ortamı Olarak Eski İstanbul Kahvehaneleri*, 4. Baskı, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2019, ss. 59-66.

¹¹²² Sökmen, *Aydınların İletişim Ortamı Olarak Eski İstanbul Kahvehaneleri*, s. 67.

müşterileriyle gurur duyar, onlara lâıykıyla hizmet etmeye çalışırdı. Kahve genellikle temiz ve düzenliydi, bilhassa sohbet bölümündeki masaların yeşil örtüleri sık sık değıştirilirdi.”¹¹²³

Marmara’nın müdavimleri hem siyasi anlayış hem de fikrî olarak farklı çizgilerde bulunan insanlardır. Yine Mehmed Niyazi, Marmara’nın ziyaretçilerinden şöyle bahsetmektedir: “*Buraya kimler gelmezdi ki!... Uluslararası üne kavuşmuş bilim insanlarından, dünyada en ciddi, en güvenilir kabul edilen ansiklopedilerde yer almış sanatkârlara kadar çok değışik, renkli kişiler gelirdi.*”¹¹²⁴ Marmara’nın bir diğeri müdavimi Sezai Karakoç ise bu mekânın kendisi için taşıdığı anlamdan şu sözlerle bahsetmektedir: “*Kitaplarımız orada, gazete yazılarımız ilkin orada ortaya çıkıyor. Dostluklar, nadiren de olsa kırgınlıklar. Sanki ikinci ev, ikinci yazıhane orası.*”¹¹²⁵ Rasim Cinisli’ye göre ise Marmara, “*bir halk akademisi*” hüviyetindedir. Buraya, sabah saatlerinden itibaren adeta mesaiye gider gibi gelmekte ve genç arkadaşlarıyla buluşmaktadır.¹¹²⁶ Marmara’nın her yaştan ve sosyal kesimden müdavimi bulunmaktadır. Bunlardan bir kısmını şu şekilde sıralamak mümkündür: Dündar Taşer, Ali İhsan Yurt, Ziya Nur Aksun, Dr. İzzettin Şadan, Kâmil Öztürk, Erol Güngör, Mehmet Çavuşoğlu, Mehmet Genç, Le Monde Hasan Bey, İrfan Derman, Yücel Hacaloğlu, Muzaffer Özak, Mehmet Şevket Eygi, Osman Yüksel Serdengeçti, Muhittin Nalbantoğlu, Şoför Kâmil, Ahmet Yücel (Zaptiye Ahmet), Fethi Gemuhluoğlu, Necip Fazıl Kısakürek, Sezai Karakoç, Prof. Mükrimin Halil Yinanç, Hilmi Oflaz, Üstün İnanç, Reşat Bayatlı (Yahya Kemal’in kardeşi), İlhan Egemen Darendelioğlu, Ferruh Bozbeyli, Hüsamettin Cindoruk, Ertuğrul Düzdağ, Sadettin Bilgiç, Necip Kunt, Özer Revanoğlu, Abdülkadir Sezgin, Ergun Göze, Yusuf İmamoğlu, Nevzat Kösoğlu, Kadir Mısıroğlu, Erol Kılınç, Ahmet Karabacak, Mustafa Ok, Yılmaz Yalçınar, Rasim Cinisli, Soner Karaman, Emin Işık, İsa Yusuf Alptekin, Sakin Öner, Galip Erdem, Arif Nihat Asya;¹¹²⁷ Ahmet Güner Elgin, Hüseyin Nihal Atsız, Cemal Anadol, Ahmet Er, Orhan Şaik Gökyay, Hasan İzzettin Dinamo, Nevzat Yalçınas, Tarık Buğra, Mustafa Necati Sepetçioğlu, Ahmet Kabaklı, Nurettin Topçu, Mümtaz Turhan, Ali Fuat Başgil, Osman Turan, İbrahim

¹¹²³ Mehmed Niyazi, *Dâhiler ve Deliler*, 4. Baskı, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2006, s. 14.

¹¹²⁴ Mehmed Niyazi, *Dâhiler ve Deliler*, s. 14.

¹¹²⁵ Sezai Karakoç, *Samanyolunda Ziyafet*, 5. Baskı, İstanbul: Diriliş Yayınları, 2012, ss. 135-136.

¹¹²⁶ Rasim Cinisli, *Bir Devrin Hafızası*, 3. Baskı, İstanbul: Doğan Kitap, 2017, ss. 88-89.; Rasim Cinisli, 27 Mayıs’ı takip eden günlerde Marmara Kiraathanesi’nde Alparslan Türkeş’in bir kurtarıcı olarak anıldığını ifade etmektedir. Bkz. Cinisli, *Bir Devrin Hafızası*, s. 90.

¹¹²⁷ Sökmen, *Aydınların İletişim Ortamı Olarak Eski İstanbul Kahvehaneleri*, ss. 71-72.

Kafesoğlu, Necmettin Hacıeminoğlu, Mehmet Eröz, Halil Açıkgöz, Erdem Beyazıt, Cahit Zarifoğlu, Rasim Özdenören.¹¹²⁸ Bu isimlerin aynı dönemde Marmara’da bulunduklarını ifade etmek mümkün değildir. Bir kısmı birbiriyle aynı dönemde Marmara’da bulunmuşsa da bazıları birbiriyle hiç karşılaşmamıştır. Marmara’nın en yoğun günü, cumartesidir. Haftanın diğer günleri ise mesai çıkış saatinden itibaren geç saatlere kadar yoğunluk sürmüştür. Marmara’da bir araya gelen isimlerin çoğu birbirinden farklı disiplinlerde, alanlarda çalışan yahut farklı konulara ilgi duyan kimselerdir. Bundan dolayı konuşulan konular da çeşitlilik göstermiştir.¹¹²⁹ Edebiyat, din, tasavvuf, siyaset, tarih, felsefe ve ekonomi konulardan bir kısmı olarak gösterilebilir. Ancak hangi konu konuşulursa konuşulsun, sohbetin daima uygun bir düzeyde ilerlemiştir. Marmara, müdavimleri tarafından “ikinci üniversite” olarak görülmüştür.¹¹³⁰

Marmara müdavimleri için kullanılan bir de lakap vardır: Marmaratör. 27 Mayıs 1960 sonrasındaki uzun tartışmaların ardından getirilen senatörlükten mülhem bu ifade, Marmara müdavimlerinin lakabı haline gelmiştir.¹¹³¹ Marmara’nın; fikir adamı, şair, siyasetçi, akademisyen gibi kimselerden oluşan çok çeşitli bir insan havuzu bulunmaktadır. Taşer de hem siyasetçi hem de fikir adamı kimliğiyle Marmara’da bulunmuştur.

---

¹¹²⁸ Turgay Anar, *Yeni Türk Edebiyatında Edebiyat Mahfilleri*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı Doktora Tezi, 2011, Danışman: Prof. Dr. M. Fatih Andı, ss. 197-199.

¹¹²⁹ Mehmed Niyazi, Marmara Kırathanesi’nin müdavimlerinden ve buradaki sohbetlerin konularından şöyle bahsetmektedir: “*Burası belki sadece İstanbul’un değil, bütün ülkenin en büyük kahvesiydi. Bayezid, üniversite muhiti olduğu için çoğunlukla öğretim üyelerinin bu civarda oturmaları, emekliye ayrılanların da alışkanlıklarından dolayı bu semti tercih etmeleri, öğrenci yurtlarının bu çevrede toplanmaları, basın merkezi Babıali yakınında bulunduğu gaztecilerin her fırsatta buraya uğramaları kahvenin müşterilerini diğer kahvelerinkinden farklı hale getirmişti. Ankara’dan, İzmir’den, yurt dışından herhangi bir sebeple İstanbul’a gelen bir bilim insanı, politikacı, gazeteci, romancı, şair Marmara Kahvesi’nde sohbet olduğunu bilir, dostlarını görmek, yurttan ve dünyada neler olup bittiğini anlamak için mutlaka oraya uğramaya çalışırdı. Müdavimlerinin arasında her fıkirden insan vardı; dindarlar, ateistler, milliyetçiler, batıcılar, demokratlar, komünistler, faşistler aynı masada otururlar, rahatça tartışırlardı. Bazen öyle konular ele alınırdı ki, uzman olmayanların bir şey söylemeleri mümkün değildi. Meselâ Çar I. Nikola’nın kaynanası Çek mi, yoksa Slovak mıydı?... Kahvenin müdavimi olmak, adeta bir cemiyete dahil olmak; resmi dairelerde çalışanların, hangi fıkirden olurlarsa olsunlar, kahvede aynı masada sohbet etmemiş olsalar bile, işi düşenlere yardımcı bulunmaları için göz aşinalıkları yeterdi.*” Bkz. Mehmed Niyazi, *Dâhiler ve Deliler*, s. 13.

¹¹³⁰ Anar, *Yeni Türk Edebiyatında Edebiyat Mahfilleri*, s. 199.

¹¹³¹ Cem Sökmen, *Marmara Kırathanesi [Beyazıt’ta Bir Hayat Sahnesi]*, 2. Baskı, İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 2017, ss. 63-64.

Taşer'in, Marmara'ya ilk olarak hangi tarihte geldiği, hangi dönem sıklıkla ziyaret ettiği ve ne sıklıkla burada bulunduğu hakkında net bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak Taşer'in Marmara ziyaretlerinin, sürgünden dönüş ve siyasete girişle birlikte 1965 yılından itibaren başlamış olması büyük olasılıktır.¹¹³² Muhtemel ki bu ziyaretler, 1972 yılında vefat edinceye kadar sürmüştür.

Taşer'in, İstanbul'a gittiği vakitlerde kaldığı 2 otelden bahsedilmektedir. Bunlardan birincisi, Laleli'deki İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nin karşısında bulunan Kent Oteli'dir.¹¹³³ İkincisi ise Cağaloğlu'ndaki Sipahi Palas'tır.¹¹³⁴

Taşer için Marmara, bilhassa 2 önemli isimle tanışmasına ve ardından dostluk kurmasına sebep olmuştur. Bunlardan ilki Ziya Nur Aksun'dur. Taşer'le Ziya Nur Aksun'un tanışması, Mehmed Niyazi'nin çabasıyla gerçekleşmiştir. Mehmed Niyazi ve beraberindeki bazı kişiler, konferans vermek üzere Taşer'i İstanbul'a davet etmiş; Taşer de Ankara'dan İstanbul'a gelmiştir. O dönem pek tanınırlığı olmadığı için, konferansın yapılacağı Marmara Kiraathanesi'nin altındaki Yümni Düğün Salonu'nda¹¹³⁵ az kişi bulunmaktadır. Mehmed Niyazi ile Ziya Nur Aksun o sırada Marmara'da oturmaktadır ve Mehmed Niyazi, konferansın biraz daha kalabalık olmasını sağlamak için Aksun'a, konferansa katılmayı teklif etmiştir. Ziya Nur Aksun, önce önemsemese de¹¹³⁶ Mehmed Niyazi'nin hatrını kırmayarak konferansa katılmıştır. Konferansın başlamasından bir süre sonra Ziya Nur Aksun'da oluşan,

¹¹³² Mehmed Niyazi, Taşer'in bir konferans vermek üzere Marmara Kiraathanesi'nin altında bulunan Yümni Düğün Salonu'na geldiğini ve bu tarihlerde pek tanınmadığını ifade etmiştir. (Bkz. Belma Aksun, *Bir Millet Mistiği: Ziya Nur Aksun*, 2. Baskı, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2013, s. 194.) CKMP'nin 1967 yılında yapılan kongresinde genel başkan yardımcılığına getirilmesi ve 1968 yılında Komando Kamplarıyla birlikte adının kamuoyunda daha sık duyulması dolayısıyla bu ziyaretin tahmini olarak 1967'de yapıldığını ifade etmek mümkündür. Dolayısıyla Taşer'in Marmara'ya ziyaretlerinin başlangıcı olarak bu tarih önerilebilir. Bunun yanı sıra Cem Sökmen, Taşer'in vefat ettiği 1972 yılında Taşer'le Ziya Nur Aksun'un 7 yıllık dostluğu bulunduğunu ifade etmektedir. Bu bilginin ışığında, Taşer'in Marmara'ya ziyaretlerinin 1965 yılında başladığı sonucu ortaya çıkmaktadır. (Bkz. Sökmen, *Marmara Kiraathanesi [Beyazıt'ta Bir Hayat Sahnesi]*, s. 120.)

¹¹³³ Sökmen, *Marmara Kiraathanesi [Beyazıt'ta Bir Hayat Sahnesi]*, s. 43.

¹¹³⁴ Erol Kılınç, *Damla Damla Yaşadıklarım*, 2. Baskı, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2012, s. 128.

¹¹³⁵ Erol Kılınç, konferansın İstanbul Üniversitesi Talebe Birliği (İÜTB)'ne ait konferans salonunda yapıldığını ifade etmiştir. Bkz. Kılınç, *Damla Damla Yaşadıklarım*, s. 129.

¹¹³⁶ Nevzat Kösoğlu, Ziya Nur Aksun'un darbecilerden hoşlanmadığını ve bundan dolayı Dündar Taşer'in konferansa gelişini önemsemediğini ifade etmiştir. (Bkz. Osman Çakır, *Hatıralar yahut Bir Vatan Kurtarma Hikâyesi [Nevzat Kösoğlu ile Söyleşiler]*, 2. Baskı, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2010, s. 102.) Mehmed Niyazi ise Ziya Nur Aksun'un, "Bunlar kaputlu, bunlardan bir şey olmaz," diyerek davetine itiraz ettiğini anlatmıştır. (Bkz. Sökmen, *Marmara Kiraathanesi [Beyazıt'ta Bir Hayat Sahnesi]*, s. 121.)

Taşer hakkındaki müspet düşünce, hâl ve tavrından anlaşılmaktadır.¹¹³⁷ Bunu, Mehmed Niyazi şöyle ifade etmiştir: “*Beş on dakika sonra baktım Ziya Ağabey en ön sıraya geçmiş, terini siliyor.*”¹¹³⁸ Taşer’in konferansının konusu Kıbrıs üzerinedir. Hukuken, Türkiye’nin Kıbrıs’a müdahale hakkı bulunmasına rağmen Amerika’nın müsaade etmemesini eleştiren Taşer, konferansın bütününde Kıbrıs meselesinin tarihi sürecini ele almıştır.¹¹³⁹

Taşer’in bu konferansı sonrasında Ziya Nur Aksun’la gelişen muhabbetleri kısa süre içerisinde sıkı bir dostluğa dönüşmüştür. Beşir Ayvazoğlu’na göre bu dostluk, iki ismin sahip olduğu görüşlerin mutabakatından kaynaklanmıştır.¹¹⁴⁰ Bilhassa Osmanlı tarihine bakışlarında büyük paralellik bulunmaktadır. Nevzat Kösoğlu, Taşer’in Ziya Nur Aksun üzerindeki tesirinden şu sözlerle bahsetmiştir:

“Ziya Nur, rahmetli Dünder Bey’i tanıdıktan sonra sanki yeniden bir daha doğmuştu. O zamana kadar, kendi hayal hanesinde bir Osmanlı dünyası vardı. Bu tanışıklıktan sonra bu hayal dünyası geleceğe yansımaya başladı. Geleceği de bu şekilde hayal etmeye başladı.”¹¹⁴¹

Anlaşıldığı üzere Taşer, Ziya Nur Aksun’un Osmanlı anlayışını ve Türkiye tasavvurunu derinden etkilemiştir. Taşer’in, Osmanlı tarihini ele almasını yine Nevzat Kösoğlu hayranlıkla anlatmaktadır:

“Onun yazılarını okuyanlar yahut sohbetlerinde bulunanlar, ilk izlenim olarak, tarihin dehlizlerinden çıkmış gibi olurlar. Bu dehlizler karanlık, sıkıntı veren dar koridorlar değil, ışıklı, güzelliklerle dolu bir sanat galerisi gibi idi ve mutlaka Osmanlı idi. Osmanlı onun hayat meselesi idi ve dinleyen yahut okuyanlar için bir diriliş can suyu idi.”¹¹⁴²

Taşer’in tarihe bakışı, bunu ifade edişi ve bunun dinleyenler üzerindeki tesirinin, onu, aydın kimseler nazarında muteber bir noktaya çıkardığı anlaşılmaktadır. Bu durum, dostlukların teşekkülünü de beraberinde getirmiştir. Taşer ve Ziya Nur Aksun’un sohbetlerinin derinliğine Marmara müdavimleri de

¹¹³⁷ Aksun, *Bir Millet Mistiği: Ziya Nur Aksun*, s. 194.

¹¹³⁸ Aksun, *Bir Millet Mistiği: Ziya Nur Aksun*, s. 194.

¹¹³⁹ Aksun, *Dünder Taşer’in Büyük Türkiye*, ss. 31-37.

¹¹⁴⁰ Beşir Ayvazoğlu, *Defterimde Kırk Sûret*, 3. Baskı, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 1999, ss. 91-92.

¹¹⁴¹ Çakır, *Hatıralar yahut Bir Vatan Kurtarma Hikâyesi [Nevzat Kösoğlu ile Söyleşiler]*, s. 102.

¹¹⁴² Nevzat Kösoğlu, *Türk Dünyasında Yeni Bir Medeniyet Tasarımı*, 1. Baskı, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2013, s. 127.; Nevzat Kösoğlu’ndan yapılan alıntı şu cümlelerle devam etmektedir: “... *Kötü padişahlar, bilgisiz yöneticiler bizi her türlü felaketlere düşürdüler teraneleri içinde yetmişmiş olan nesiller, onu dinleyince yeni bir dünyaya doğuyorlardı; toprağa güvenle bastıkları, başı dik yürüdükleri, ben de varmışım, hem de nasıl varmışım, diyen bir şevk ve iman içinde...*” Bkz. Kösoğlu, *Türk Dünyasında Yeni Bir Medeniyet Tasarımı*, s. 127.

şahitlik etmiş ve ortak olmuştur. Osman Yüksel Serdengeçti, bu iki ismin sohbet ettikleri saatleri şöyle anlatmıştır:

“Dündar gelince günü doğardı Ziya’nın. Dündar’la bir köşeye çekilirler, konuşurlar, konuşurlardı. Millet bu iki dostun etrafını sarar, onların konuşmalarından bir şeyler anlamaya, bir şeyler dinlemeye çalışırlardı. Fakat ne mümkün... Bu iki adam bu kadar kalabalık içinde halvet olurlardı. Dinleyiciler onların sadece ağızlarının açılıp kapandığını görürdü. Sessiz film gibi... Dündar’ın bu hâli de vardı. Bir kafadarını buldu mu dünyayı gözü görmezdi.”¹¹⁴³

Taşer’le Ziya Nur Aksun arasındaki muhabbetin bir benzeri yine Marmara’da Taşer’le Erol Güngör arasında görülmektedir. Taşer’le Erol Güngör’ün, Marmara öncesinde de tanışık oldukları ifade edilmektedir;¹¹⁴⁴ ancak iki isim arasındaki muhabbetin gelişmesinde Marmara’nın büyük payı olduğu aşîkârdır. Erol Güngör’ün fikirleri üzerinde Taşer’in derin etkileri görülmektedir.¹¹⁴⁵ Marmara’daki sohbet meclisleri bazı zamanlar Taşer, Ziya Nur Aksun ve Erol Güngör merkezli olarak kurulmuştur.¹¹⁴⁶ Nevzat Kösoğlu, bu üç ismin masasının etrafının daima cazibe merkezi olduğunu ifade etmiştir. Ancak masanın çekiciliğini sağlayan esas sebep Taşer’in varlığıdır:

“İstanbul’a geldiğinde, Marmara Kiraathanesi’nin çehresi değişirdi. En yakınında Prof. Dr. Erol Güngör ve Ziya Nur Aksun olmak üzere, herkes, masanın etrafında halelenirdi. Zaman zaman ona konferanslar verdirilirdi. Onu ilk defa dinleyenler, yerleşmiş hükümlerinin, tarihe ve günlük olaylara bakışlarının derinden sarsıldığını hisseder, şaşırırlardı.”¹¹⁴⁷

Nevzat Kösoğlu’nun başka bir örneği de bunu destekleyecek niteliktedir. Nevzat Kösoğlu, *Babîâli’de Sabah gazetesinin* Ankara bürosunda çalışırken Taşer ve Galip Erdem zaman zaman gazetenin bürosunu ziyaret eder. Bu ziyaretler neticesinde bu büro da bir sohbet mekânı haline gelir. Nevzat Kösoğlu, büronun sanki ikinci parti merkezi haline geldiğini ifade etmiş ve Taşer’in, bulunduğu her yerde cazibe merkezi olduğunu eklemiştir.¹¹⁴⁸

¹¹⁴³ Serdengeçti, *Dündar’ın Ölümü*, s. 23.

¹¹⁴⁴ Beşir Ayvazoğlu, *Erol Güngör [Erken Kayan Yıldız]*, 1. Baskı, İstanbul: Türk Kültürüne Hizmet Vakfı, 2022, s. 52.

¹¹⁴⁵ Yunus Şahbaz, *Erol Güngör [Akıntıya Karşı Bir Aydın]*, 1. Baskı, Ankara: Kadim Yayınları, 2022, s. 39.

¹¹⁴⁶ Mehmed Niyazi, *Dâhiler ve Deliler*, s. 189.; Erol Kılınç; Dündar Taşer, Ziya Nur Aksun ve Erol Güngör’den oluşan gruba kimi zaman Mehmet Genç ve Emin Işık’ın da dahil olduğunu ifade etmiştir. Bkz. Erol Kılınç, *Zihin Sancıları [Devlet ve Millet Üzerine]*, 1. Baskı, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2016, s. 173.

¹¹⁴⁷ Kösoğlu, *Dündar Taşer*, s. 63.

¹¹⁴⁸ Çakır, *Hatıralar yahut Bir Vatan Kurtarma Hikâyesi [Nevzat Kösoğlu ile Söyleşiler]*, s. 156.

Taşer'in, Marmara'daki sohbetlerinin genel temasının Osmanlı tarihi üzerine olduğu net şekilde görülmektedir. Bununla birlikte; güncel siyasi hadiseler, 27 Mayıs'a ve sürgün dönemine dair hâtıralar, "*milliyetçilik*", "*vatan*", "*sağ*" (siyasi anlamda) gibi mefhumlar da Taşer'in sohbet konularını oluşturmaktadır.¹¹⁴⁹

Taşer'in Marmara'daki sohbetlerinden bir kitap meydana gelmiştir. Bu kitap aynı zamanda Ziya Nur Aksun'un eseridir. Ziya Nur Aksun, Marmara sohbetleri sonrasında evine döndüğünde Taşer'in anlattıklarını yazıya geçirmiş ve Taşer'in vefatının ardından bu durumun ortaya çıkmasıyla kendisine bunları derleyip bir kitap haline getirmesi yönünde baskı yapılmıştır. Bu kitabın faydalı olacağına inandığında bu teklifi kabul eden Ziya Nur Aksun, notlarını kitap formuna getirmiş ve 1974 yılında *Kutluğ yayınlarından "Dündar Taşer'in Büyük Türkiye'si"* adıyla basılmıştır. Ziya Nur Aksun, kitap kapağında isminin yer almasını istemediği için kapağa sadece "*Z. N.*" yazılmıştır.¹¹⁵⁰ Böylece Taşer'in Marmara sohbetlerini dinleyemeyenler için bir imkân yaratılmıştır.

4.4.2. İstanbul ve Ankara'daki Diğer Mahfiller

Taşer'in İstanbul'da sohbet mekânı olarak tercih ettiği esas mekân Marmara Kıraathanesi olsa da Marmara haricindeki bazı mekânlarda da sohbet meclislerinin kurulması âdet halini almıştır. Bu mekânlardaki sohbetler Marmara'daki sohbetler kadar meşhur olmasa da ayrı bir bahis açılması yerinde olacaktır.

Bu mekânlardan ilki, Karaköy'de bulunan, ortaklarından birinin Ziya Nur Aksun olduğu Fakülteler Matbaası'dır. Ziya Nur Aksun, iaşesini bu işten temin etmiştir. Ziya Nur Aksun, genellikle akşam 9'a kadar matbaadaki işini bitirerek Marmara'ya geçmektedir. Ancak işinin bitmediği akşamlarda Marmara'daki dostlarını matbaaya çağırarak ve gündüz kendisini arayan dostlarını matbaada ağırlayarak Fakülteler Matbaası'nın da bir mahfil haline gelmesini sağlamıştır.¹¹⁵¹ Fakülteler Matbaası'nın daimî ziyaretçilerinden biri de Taşer'dir. Taşer, İstanbul'da

¹¹⁴⁹ Aksun, *Dündar Taşer'in Büyük Türkiye'si*, ba.

¹¹⁵⁰ Kılınç, *Damla Damla Yaşadıklarım*, ss. 139-140.

¹¹⁵¹ Sökmen, *Marmara Kıraathanesi [Beyazıt'ta Bir Hayat Sahnesi]*, ss. 78-82.

bulunduğu vakitlerde Ziya Nur Aksun'un matbaasını da sık sık ziyaret etmiştir. Ancak burada sadece Taşer ve Ziya Nur Aksun değil, genellikle Erol Güngör'ün de dahil olduğu bir sohbet meclisi oluşturulmuştur. Nevzat Kösoğlu bu 3 kişinin çok zeki ve kuvvetli hafızaya sahip olduğunu ifade etmiştir.¹¹⁵² Yine Nevzat Kösoğlu'nun tarifine göre, “Onları görenler, dinleyenler, ateş taşına el değmiş gibi ateşlenerek, yeni bir güçle hayata karıştırlardı.”¹¹⁵³ Bu mekândaki sohbetlerin önemli bir yanı da Taşer'den aksederek *Dündar Taşer'in Büyük Türkiye'si*'yle kalıcı hale gelen sohbetlerin bir kısmının buradaki sohbetlerden müteşekkil oluşudur. Taşer'in vefatının ardından yaklaşık bir buçuk ay boyunca Marmara müdavimlerinin bir kısmı Ziya Nur Aksun'un matbaasında toplanarak Taşer'le hâtıralarını ve Taşer'in Marmara'daki, Fakülteler Matbaası'ndaki sohbetlerini konuşarak hafızalarını tazelerler. Evine döndüğünde, konuşulanları defterine not alan Ziya Nur Aksun böylece *Dündar Taşer'in Büyük Türkiye'si*'nin ortaya çıkmasını sağlamıştır.¹¹⁵⁴

Bahsi geçen mahfillerden ikincisi *Töre dergisinin* İstanbul/Sirkeci'deki temsilciliğidir.¹¹⁵⁵ Burada her ay toplantı yapılarak hem mevcut siyasi gündem tartışılmış hem de *Töre dergisi*yle ilgili meseleler konuşulmuştur. Bu toplantıya katılanların geneli İstanbul Üniversitesi'nin öğretim görevlileridir. Prof. Dr. Sabahattin Zaim, Doç. Dr. Necmettin Hacıeminoğlu, Doç. Dr. Mustafa Kafalı, Doç. Dr. Erol Güngör, Enis Öksüz, Alev Arık, Mertol Tulum, Emine Işın ve 25'e yakın isim bu toplantılara katılmıştır. Taşer de toplantılara Ankara'dan gelerek katılmıştır.¹¹⁵⁶ Necmettin Hacıeminoğlu, Taşer'in bu toplantılarına iştirakini “Soğuk demez, sıcak demez *Töre* yazı heyetinin toplantılarına katılmak için sık sık İstanbul'a gelirdi,”¹¹⁵⁷ sözleriyle anlatmıştır.

Üçüncü mahfil ise bir otelin kahvehanesidir. İfade edildiği gibi, Taşer İstanbul'a geldiğinde ya Cağaloğlu'ndaki Sipahi Palas'ta¹¹⁵⁸ ya da Laleli'deki Kent Oteli'nde kalmıştır. Kent Oteli, Marmara'yı ziyaret etmek üzere İstanbul'a gelenlerin

¹¹⁵² Kösoğlu, *Dündar Taşer*, s. 49.

¹¹⁵³ Kösoğlu, *Dündar Taşer*, s. 49.

¹¹⁵⁴ Kılınç, *Damla Damla Yaşadıklarım*, ss. 139-140.

¹¹⁵⁵ Kösoğlu, *Dündar Taşer*, s. 63.

¹¹⁵⁶ Çolak, *Her Şey Milliyetçi Türkiye İçin*, s. 187.

¹¹⁵⁷ Necmettin Hacıeminoğlu, “Dündar Taşer'in Ardından”, *Töre dergisi*, S. 15, 1972 Ağustos, ss. 5-7, s. 6.

¹¹⁵⁸ Kılınç, *Damla Damla Yaşadıklarım*, s. 128.

genellikle tercih ettikleri ilk oteldir. Dolayısıyla Marmara evvelinde otelde de sohbet halkaları oluşmuştur. Taşer de Kent Otel'i'nin kahvehanesinde vakit geçirerek dostlarıyla sohbet için zaman zaman orada bulunmuştur.¹¹⁵⁹

Taşer'in İstanbul'a gelişlerindeki uğrak noktalardan biri ise bir lokantadır. Bu lokanta, Yahya Kemal'in devam ettiği ve masasının daima muhafaza edildiği bir mekândır. Taşer'in buraya geliş sebebi sadece *karnını doyurmak değildir*. İstanbul ziyaretleri sırasında Emine Işınsoy, İskender Öksüz ve Erol Güngör'le buluşma mekânı olarak bazı zamanlarda burayı seçmişlerdir.¹¹⁶⁰

Bahsi geçen 4 nokta haricinde bazı yerler de Taşer'in İstanbul ziyaretlerinde sohbet etmek için uğramayı âdet haline getirdiği mekânlardır. Cağaloğlu'nda Nuruosmaniye Caddesi'nde bulunan Alpaslan Matbaası bunlardan biridir. Bu matbaanın Alpaslan ailesidir.¹¹⁶¹ Taşer burada Kahramanmaraşlı Alpaslan kardeşlerle sohbet etmiş; Kahramanmaraş-Gaziantep çekişmeleri aralarında espri konusu haline gelmiştir. Diğer noktalar ise *Millî Hareket dergisinin* bürosu ve Kadir Mısıroğlu'nun sahibi olduğu *Sebil Yayınevi*'dir.¹¹⁶² Ahmet Karabacak,

¹¹⁵⁹ Sökmen, *Marmara Kiraathanesi [Beyazıt'ta Bir Hayat Sahnesi]*, s. 43.; *Dündar Taşer'in Büyük Türkiye'si*'nde Kent Otel'i'ndeki sohbetlerin birinden anekdot aktarılmaktadır: “Bir gün Kent Otel'i'nin kahvesinde arkadaşlarla konuşurken beş-altı Arab talebesi yanımıza geldi. Bizi biraz dinlediler. Sonra, bana şu suali sordular: “Harb-i Umûmî sırasındaki isyanımızdan dolayı bize kızıyor musunuz?” Onlara: “Hayır, kızmıyorum.” dedim. “Eğer, kızmıyorum dese idiniz, size Yozgat da, Konya da, Bolu da isyan etti diyecektim.” dedi. Bu söz beni çok hislendirdi ve çocuklara, bu telâkkilerinden dolayı teşekkür ettim. Bu sözler, isyanı, bir âile kavgası gören, yüksek ve üstün bir zihniyetin eseri idi. Bunları o genç çocuklara söyleten şey, yine bizim hüsn-i idâremizdi. Bizi bir âile reisi gibi görmeleriydi.” Bkz. Aksun, *Dündar Taşer'in Büyük Türkiye'si*, ss. 58-59.

¹¹⁶⁰ İskender Öksüz'le 14 Mart 2022 tarihli görüşme.

¹¹⁶¹ <https://www.alpaslanmatbaasi.com/hakkimizda.html> (Erişim: 15 Mayıs 2022.)

¹¹⁶² Kılınç, *Damla Damla Yaşadıklarım*, s. 128.; Kadir Mısıroğlu, bu sohbetlerin birini hatıratında anlatmaktadır: “... Fakat Dündar Taşer Bey'i gâyet karakter sahibi bir insan olarak tanımış ve O'nunla fikren hiç kimseyle anlaşılamadığım kadar anlaşıyordum.

Bu bahse nihâyet verirken buraya O'nun anlattığı bir vak'ayı nakledeyim. Bir gün bana demişti ki: “-Bonn'da işsiz güçsüz, verilen bir masanın başında otuyordum. İçeriye seksen yaşlarında zayıf, uzun boylu, fesli bir zât girdi. Selâmdan sonra masama bir pasaport atarak:

“-Beyefendi” dedi. “Bu pasaportu alınız ve lütfen bana bir Türk pasaportu veriniz!”

Masaya attığı pasaporta baktım. Bu bir Ürdün pasaportuydu. Anlaşıldığına göre kendisi Ürdün vatandaşıydı. Kendisine yer verip oturttum ve kendisine neden bu pasaportu Türk pasaportuyla değiştirmek istediğini sordum. O dedi ki:

“-Bendeniz gençliğimde de bir kere bu Almanya'ya gelmiştim. O zaman elimde Osmanlı pasaportu vardı. Polisler gümrükten geçerken selâm çakmış ve “Hoşgeldiniz!” diye iltifat etmişlerdi. İkinci defa şimdi Ürdün pasaportuyla geldim. Her tarafımı didik didik aradılar. Cebimdeki parayı bile sözüme inanmayıp çıkarıp saydılar. Nerede gençliğimde gördüğüm iltifat, nerede bu muâmele... Bu durum gururuma dokundu. Anladım ki, benim şimdiki devletim Almanya nezdinde itibarsızdır. Bu sebeple Avrupa'da tekrar Türk vatandaşı sıfatıyla dolaşmak istiyorum.” O'na dedim ki:

“-Buna kanunen imkân yok. Olsa da benim işim değil. Sen başka bir devletin teb'asisin. Türk vatandaşı olmadığın için böyle bir şey mümkün değil.” Bana dedi ki:

Beyazsaray’da bir yandan kitapçılık yaparken bir yandan da dergiyle iştigal etmektedir.¹¹⁶³ Taşer’in İstanbul’da ziyaret ettiği ve dostlarıyla bir araya gelmek üzere kullandığı belli başlı mekânlar bu şekildedir.

Taşer’in, sürgün dönüşü itibarıyla Ankara’da ikamet ettiği göz önüne alındığında Ankara’daki mahfillerin sayısının daha fazla olacağı aşîkârdır. Bu mahfillerden ilki Bulvar Palas’tır. Taşer, Bulvar Palas’ın lobisinde genellikle misafirlerini ve dostlarını ağırlamıştır. Turan Güneş, Adnan Başer Kafaoğlu gibi farklı siyasi çizgilerde bulunduğu isimler de Taşer’le sohbet etmek için buraya gelmişlerdir.¹¹⁶⁴ Bulvar Palas’ta görüştüğü kişiler genellikle siyasetçilerdir; kulis çalışmaları burada yürütülmüştür.¹¹⁶⁵ Bulvar Palas’ın, Taşer’in yanı sıra pek çok siyasetçi için de uğrak bir mekân olduğu görülmektedir. Alparslan Türkeş, İsmet İnönü, Bülent Ecevit, Ankara’da bulunduğu dönemlerde Rauf Denктаş ve siyaset, bürokrasiden pek çok isim Bulvar Palas’a vakit geçirmeyi âdet haline getirmiştir.¹¹⁶⁶ Ancak buradaki buluşmaların tek gündemi de siyaset değildir. Taşer’in en çok keyif aldığı oyunlardan biri satrançtır. Bulvar Palas’ın lobisinde de dostlarıyla satranç oynamayı ihmal etmemiştir. Öyle ki bazı zamanlarda dostları sırf satranç oynamak için Taşer’i buraya davet etmiştir.¹¹⁶⁷ İskender Öksüz, Bulvar Palas’ın önemini vurgulamak için, Taşer’in bulunduğu vakitlerde bu mekânın âdeta bir “tekke” gibi olduğundan bahsetmektedir.¹¹⁶⁸

Ankara’daki bir diğer mahfil ise Taşer’in çocukluk yıllarından, Kuleli Askerî Lisesi’nden ve Kara Harp Okulu’ndan arkadaşı Osman Enç’in¹¹⁶⁹ Ziya Gökalp

---

“- Ne demek. Siz vatanımızı koruyamadınız. Parçalanmasına sebep oldunuz. Ben dağın bir tarafında kaldım, siz öbür tarafında. Ben Osmanlı’yım. Ürdün ne demek?! Birkaç Roma harabesinin olduğu bir köyü baş şehir yaparak uydurma bir devlet kurmuşlar. Bu benim kabahatim değil.”” Bkz. Kadir Mısıroğlu, *Benden Târihe Haberler [Kırkı Görgü Şâhidinden Naklen]*, 1. Baskı, İstanbul: Sebil Yayınevi, 2016, ss. 486-487.

¹¹⁶³ Yakıt, *Hatıralarıyla İz Bırakanlar*, s. 36.

¹¹⁶⁴ Kösoğlu, *Dündar Taşer*, s. 63.; Eski Demokrat Parti milletvekili Necmettin Önder 2 Şubat 1968 tarihinde Dündar Taşer’le Bulvar Palas’ın salonunda buluştuğunu ifade etmiştir. Beraberlerinde MİT’te çalışmış eski bir subay da bulunmuştur. Bkz. Önder, *Yassıada’da Millî İrade Nasıl Mahkûm Edildi*, s. 175.

¹¹⁶⁵ Osman Çakır’la 4 Kasım 2021 tarihli görüşme.

¹¹⁶⁶ Aysel Yılmaz, “Ankara Bulvar Palas Otel (1954-1993), *Türkiye Turizmi [Sözlü Tarih Araştırması]*[*Dünden Bugüne Türkiye’de Turizm, Kurumlar, Kuruluşlar, Turizm Bölgeleri ve Meslekler*], 1. Baskı, ed. Nazmi Kozak, İstanbul: Detay Yayıncılık, 2018, ss. 359-378, s. 368.

¹¹⁶⁷ Şevket Bülend Yahnici’yle 28 Ekim 2021 tarihli görüşme.

¹¹⁶⁸ İskender Öksüz’le 14 Mart 2022 tarihli görüşme.

¹¹⁶⁹ Bahsedildiği gibi Dündar Taşer’in Osman Enç’le tanışıklığı gençlik dönemine dayanmaktadır. Ancak ilerleyen dönemde de irtibatlarının sıkı bir şekilde sürdüğünü anlaşılmaktadır. Taşer’in 1965

Caddesi üzerindeki bürosudur. Bazı randevuları için buranın adresini vermiş ve görüşmesini burada yapmıştır.¹¹⁷⁰

Ankara'daki bir başka nokta ise Hilmi Barlas'ın Emek İş Hanı'ndaki avukatlık bürosudur. Hilmi Barlas, aynı zamanda Taşer'in akrabasıdır. Taşer, özel görüşme yapacağı kişileri Hilmi Barlas'ın bürosuna davet ederek görüşmelerini burada yapmıştır.¹¹⁷¹

Taşer'in, otel ve kahvehane gibi işletmelerin yanı sıra dostlarının ofis ve dükkanlarını da sohbet mekânı olarak kullandığı görülmektedir. Bu mekânlar arasında tespit edilebilenlerin sonuncusu, Sadi Somuncuoğlu'nun ağabeyi Mustafa Somuncuoğlu'nun Ankara'daki terzi dükkanıdır. Taşer burada zaman zaman bazı dostlarıyla bir araya gelmiştir. Salih Dilek'in ifadesine göre bu isimler arasında Baki Tuğ, Vehbi Ünal ve Fikret Eren bulunmaktadır. Yine Salih Dilek'e göre, Fikret Eren'in Kurt Karaca mahlasıyla kaleme aldığı "*Milliyetçi Türkiye*"¹¹⁷² kitabının yazılmasında bu dükkânda yapılan sohbetlerin büyük etkisi bulunmaktadır.¹¹⁷³

Bir diğer nokta ise tabii olarak CKMP ve sonrasında MHP Genel Merkezidir. Taşer, parti işleri haricinde burada da bazı misafirlerini ağırlamış, dostlarıyla bir araya gelmiştir. Ancak daha ziyade partililerle vakit geçirmiştir.¹¹⁷⁴ Partiye gelmesi mahsurlu sayılabilecek kişilerle görüşmelerini yukarıda bahsi geçen 3 mekânda yapmıştır: Bulvar Palas'ın lobisi, Osman Enç'in bürosu ve Hilmi Barlas'ın avukatlık bürosu.¹¹⁷⁵ Partideki görüşmelerinin bir kısmını da Alparslan Türkeş'e gelen ziyaretçilerle yaptığı görüşmeler oluşturmaktadır. Taşer; çok sayıda ziyaretçisi bulunan Alparslan Türkeş'in mesaisini daha verimli kullanabilmesi için Türkeş'e

---

yılında CKMP'ye katılmasının ardından Osman Enç de Taşer'i takip ederek CKMP'ye katılmıştır. Memleketi Gaziantep'te hısımları, Osman Enç'in daha büyük bir partiye girebileceğini düşünerek CKMP'ye girişine tepki göstermiş; Enç ise "Dünder, eşek partisine girse ben de oraya girerim," diyerek tepkilere cevap vermiştir. Osman Enç'le Taşer'in dostluklarının derecesi bu örnekten hareketle değerlendirilebilir. Bkz. Yasemin Taşer Yahnici'yle 14 Mart 2022 tarihli görüşme.

¹¹⁷⁰ Osman Çakır'la 4 Kasım 2021 tarihli görüşme.

¹¹⁷¹ Muhittin Çolak'la 27 Ekim 2021 tarihli görüşme.; Osman Çakır'la 4 Kasım 2021 tarihli görüşme.

¹¹⁷² Fikret Eren tarafından yazılmış, Kurt Karaca müstearıyla neşredilmiştir. Kitap bazı yönleriyle, Alparslan Türkeş'in Dokuz Işık Doktrini'nin tefsiri niteliğindedir. Kitabın arka kapağında yer alan "Kurt Karaca, bu kitabında liberal-kapitalist ve Marksist-sosyalist sistemlere karşı, milliyetçi-toplumcu sistemi savunmaktadır," ifadesi, kitabın yazılma maksadını açıklamaktadır. Bkz. Kurt Karaca, *Milliyetçi Türkiye*, 5. Baskı, Ankara: Çınar Yayınevi, 1972.

¹¹⁷³ Salih Dilek'le 1 Kasım 2021 tarihli görüşme.

¹¹⁷⁴ Osman Çakır'la 4 Kasım 2021 tarihli görüşme.

¹¹⁷⁵ Muhittin Çolak'la 27 Ekim 2021 tarihli görüşme.

gelen ziyaretçileri konuşmasıyla tatmin ederek ağırlamış ve böylece üst kata, Türkeş'in odasına çıkmasına mâni olmuştur.¹¹⁷⁶ Partilisi Mustafa Kemal Erkovan'ın sahibi olduğu sigorta şirketi de Taşer'in uğrak mekânları arasındadır. Taşer'in sık ziyaret ettiği ve sohbet için kullandığı bir diğer mekân ise Gün Sazak'ın sahibi olduğu Yüksek Palas'tır.¹¹⁷⁷

Bu başlık altında bahsedilecek son nokta ise Mülkiyeliler Birliği'dir. Mülkiyeliler Birliği, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi mezunları tarafından kurulmuş bir dernektir. Dernek, sol görüşlü zevatın hâkimiyetindedir. Taşer'le orada bulunanlar siyasi ve fikrî olarak farklı çizgilerde olsalar da Taşer'in Mülkiyeliler Birliği'ndeki sohbetlerini ilgiyle takip etmişlerdir. Deniz Baykal, Ahmet Naki Yücekök, Ömer Asım Aksoy ve Besim Üstünel burada Taşer'e ilgi gösteren isimlerdir. Bunun yanı sıra Taşer, Mülkiyeliler Birliği'nde de satranç oynamayı âdet haline getirmiştir.¹¹⁷⁸

Ankara'da bahsedilecek son mahfil ise KÜBİTEM'dir. KÜBİTEM'in kurulmasının ardından Taşer, pek çok sohbet meclisini buraya taşımış¹¹⁷⁹ ve bahsi geçen diğer mekânların bir kısmında daha az bulunmaya, belki de bu mekânlara sadece ziyaret etmek üzere gitmeye başlamıştır.

4.4.3. Kültür, Bilim ve Teknik Merkezi

Kültür, Bilim ve Teknik Merkezi (KÜBİTEM), 1969 yılında Ankara'da kurulmuştur. İskender Öksüz'e göre, 1970'li yıllardaki “elit” örgütlenmenin ve milliyetçi neşriyatın merkezinde KÜBİTEM bulunmaktadır.¹¹⁸⁰ Nevzat Kösoğlu, KÜBİTEM'in kuruluşuna Taşer'in öncülük ettiğini ifade etmiştir. Ancak büyük paya sahip olan isimler Sadi Somuncuoğlu¹¹⁸¹ ve İskender Öksüz'dür.¹¹⁸² Ülkücü

¹¹⁷⁶ Kocabay, *Büyük Suçlu Türk Milleti*, s. 41.

¹¹⁷⁷ Şevket Bülend Yahnici'yle 28 Ekim 2021 tarihli görüşme.

¹¹⁷⁸ Şevket Bülend Yahnici'yle 28 Ekim 2021 tarihli görüşme.

¹¹⁷⁹ İskender Öksüz'le 14 Mart 2022 tarihli görüşme.

¹¹⁸⁰ İskender Öksüz, “Ülkücülük”, *Türk Yurdu Dergisi*, C. 27, S. 236, 2007, ss. 5-7, s. 5.

¹¹⁸¹ Dündar Taşer'in, Sadi Somuncuoğlu'nun nişan merasimindeki fotoğrafı için Bkz. Ek 23.

¹¹⁸² Kösoğlu, *Dündar Taşer*, ss. 27-28.

gençlerle üniversitedeki akademisyenlerin bir dayanışma içerisinde olması gerektiğini düşünen Sadi Somuncuoğlu ve İskender Öksüz,¹¹⁸³ Meşrutiyet Caddesi'yle Bayındır Sokak'ın kesiştiği noktada, girişi Bayındır Sokak'ta bulunan 58/2 numaradaki daireyi tutmuş ve KÜBİTEM'in faaliyetleri bu mekânda başlamıştır.¹¹⁸⁴ Sadi Somuncuoğlu, KÜBİTEM'in kuruluş maksadını şöyle açıklamıştır: “Üniversite ve Yüksek Okullarımızdaki öğretim elemanlarını Türkiye çapında teşkilatlandırmak ve ülkücü gençlikle belli bir dayanışma içinde çalışmasını sağlamak.”¹¹⁸⁵ İbrahim Metin ise KÜBİTEM'i “kamuoyu oluşturma merkezi” olarak tarif etmiştir.¹¹⁸⁶ Buradan da anlaşılacağı üzere KÜBİTEM, Ülkücü gençlerin Türk milliyetçisi aydınlarla irtibatını kuvvetlendirmek ve kamuoyuna tesir etmek maksadıyla hayata geçirilmiştir.

KÜBİTEM'in ilk başkanının Prof. Dr. Tarık Somer olması, dernek faaliyetlerinin gücünü ve prestijini artırmış, teşkilatlanmasını kolaylaştırmıştır. Türkiye genelindeki bütün üniversitelerle temasa geçilmiş ve yaşanan olaylar hakkında bilgiler KÜBİTEM'de toplanarak değerlendirilmiş; bu doğrultuda gençlik için bazı önlem çalışmaları yapılmıştır.¹¹⁸⁷ KÜBİTEM'in bu misyonunun yanı sıra bir diğer misyonu da aydınların buluşması ve tanışmasına ev sahipliği yapmasıdır. Bu noktada öne çıkan isim Taşer'dir.

KÜBİTEM'in ilk döneminde, derneğin MHP'yle yoğun bir ilişkisi olduğuna dair intiba oluşmaması için çaba sarf edilmiştir. Taşer, bu dönemde de KÜBİTEM'e gelip gitmektedir. Ancak bu kaygıdan dolayı, çoğu zaman diğer misafirlere fazla gözükmekten odasında yazılarıyla uğraşmış yahut kendi misafirleriyle sohbet etmiştir. Ancak zaman içerisinde buna gerek kalmamış ve Taşer de KÜBİTEM'e gelip gidenlerin tamamıyla muhatap olmuştur.¹¹⁸⁸ Sadi Somuncuoğlu'nun ifadesiyle Taşer, KÜBİTEM'in faaliyete geçmesiyle birlikte MHP genel merkezinden daha çok bu mekâna gelmiştir. Her gün KÜBİTEM'e gelen Taşer, gece geç saatlere kadar burada kalmış; tıpkı bir devlet memuru gibi mesai yaparcasına bu mekânda vakit

¹¹⁸³ Doğan, *Alparslan Türkeş, MHP ve Gölgedeki Adam*, s. 276.

¹¹⁸⁴ Osman Çakır, *Adı Devlet Olsun [Devletli Yıllar][Türk Milliyetçiliği Tarihinde Haftalık Bir Gazetenin On Yıllık Hayat Hikâyesi (1969-1979)]*, 1. Baskı, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2022, s. 60.

¹¹⁸⁵ Doğan, *Alparslan Türkeş, MHP ve Gölgedeki Adam*, s. 276.

¹¹⁸⁶ Osman Çakır'la 4 Kasım 2021 tarihli görüşme.

¹¹⁸⁷ Doğan, *Alparslan Türkeş, MHP ve Gölgedeki Adam*, ss. 276-277.

¹¹⁸⁸ Somuncuoğlu, “Sadi Somuncuoğlu ile Merhum Dündar Taşer Üzerine Bir Mülâkat”, ss. 58-59.

geçirmiştir.¹¹⁸⁹ Bu noktada, KÜBİTEM'in mekânından bahsetmek yerinde olacaktır. KÜBİTEM için tutulan mekân 3 oda, 1 salondur. Bir oda *Devlet gazetesinin* bürosu¹¹⁹⁰ gibi kullanılmış, bir oda depo vazifesi görmüş, bir odayı ise ağırlıklı olarak Taşer kullanmıştır. Bahsi geçen son odada Taşer'in yanı sıra Galip Erdem, İskender Öksüz, Sadi Somuncuoğlu gibi daha ziyade “yazar takımı” vakit geçirmiştir. Taşer'in masası ve derneğin telefonu da bu odada bulunmaktadır. Salonda ise genel sohbetler yapılmaktadır.¹¹⁹¹

KÜBİTEM'in en yoğun günü Cumartesi günleridir. Bunun 2 sebebi bulunmaktadır. Birincisi; Cuma gecesi *Devlet gazetesinin* basılmış ve dağıtımına çıkarılmış olmasıdır. İkincisi; Cumartesi günü yarım günlük mesaiden çıkan akademisyenlerin KÜBİTEM'e gelmek için vakit bulmalarıdır. Böylece Cumartesi günleri öğleden sonra yaklaşık 20-30 kişilik bir kalabalık KÜBİTEM'de toplanmıştır. Bu sohbetlere katılanlar arasında öğrenci, lise öğretmeni, öğretim üyesi, bürokrat gibi birbirine uzak sayılmayan pek çok gruptan insan bulunmaktadır.¹¹⁹² Bunların bir kısmını isimleriyle saymak mümkündür: Dünder Taşer, Galip Erdem, Sadi Somuncuoğlu, İbrahim Metin;¹¹⁹³ Nevzat Kösoğlu;¹¹⁹⁴ Devlet Planlama Teşkilatı'ndan Hasan Ravanoğlu, Taner Karahasanoğlu, Mehmet Ünal; Ülkücü Öğretmenler Sendikası genel başkanı Recep Doksat; Hacettepe Üniversitesi'nden Dr. Ferhan Özmen; Fen Fakültesi'nden Prof. Cengiz Uluçay, asistan Cezmi Bayram, asistan Şuayip Üşenmez, asistan Mustafa Yılmaz; Ziraat Fakültesi'nde Prof. Dr. Orhan Düzgüneş, Orhan Arslan, Orhan Kavuncu, Rasih Demirci, Celal Er; DTCF'den Doç. Dr. Oluş Arık, asistan Necmeddin Sefercioğlu; Kazım Yaşar Koprman, İsmail Aka, Reşat Genç; İlâhiyat Fakültesi'nden Dr. Hikmet Tanyu, Doç. Dr. Haluk Karamağaralı, asistan Süleyman Hayri Bolay; ODTÜ'den Prof. Dr. Tarık Somer, Prof. Dr. Adnan Şaplakoğlu, Yrd. Prof. İskender Öksüz, asistan Atilla

¹¹⁸⁹ Doğan, *Alparslan Türkeş, MHP ve Gölgedeki Adam*, s. 279.

¹¹⁹⁰ Devlet gazetesi ileride detaylı olarak ele alınacaktır. Bu noktada şundan bahsetmek gerekmektedir. Devlet'in ilk bürosu Atatürk Bulvarı üzerindeki bir binanın kapıcı dairesi iken KÜBİTEM için böyle bir mekânın kiralanmasıyla birlikte de Devlet de buraya taşınmıştır. Bkz. Çakır, *Adı Devlet Olsun [Devletli Yıllar][Türk Milliyetçiliği Tarihinde Haftalık Bir Gazetenin On Yıllık Hayat Hikâyesi (1969-1979)]*, ss. 60-61.

¹¹⁹¹ Osman Çakır'la 4 Kasım 2021 tarihli görüşme.

¹¹⁹² Osman Çakır'la 4 Kasım 2021 tarihli görüşme.

¹¹⁹³ Çakır, *Adı Devlet Olsun [Devletli Yıllar][Türk Milliyetçiliği Tarihinde Haftalık Bir Gazetenin On Yıllık Hayat Hikâyesi (1969-1979)]*, s. 64.

¹¹⁹⁴ Çakır, *Hatıralar yahut Bir Vatan Kurtarma Hikâyesi [Nevzat Kösoğlu ile Söyleşiler]*, s. 171.

Özmen,¹¹⁹⁵ Süleyman Sürmen, Şevket Bülend Yahnici, Ramiz Ongun, Salih Dilek, Ersan Bocutoğlu, Necati Erdoğan, Adnan Adıvar Ünal, Mehmet Kılıçer, Yusuf Akbulut KÜBİTEM'e gelip giden isimlerdir. KÜBİTEM'de yapılan bu sohbetler, “*vatan kurtarma sohbetleri*” olarak anılmıştır. Bahsi geçen bu isimlerin aksine Gün Sazak, sakin vakitleri tercih etmektedir. KÜBİTEM'e telefon ederek Taşer'in orada olup olmadığını öğrenen Gün Sazak, buna göre Taşer'le sohbet etmek üzere KÜBİTEM'e gelmektedir.¹¹⁹⁶

Taşer, KÜBİTEM'e parti siyasetini taşımamaktadır. Gerektiği takdirde güncel siyasi konulara temas edilmektedir; ancak Taşer, bu mekânı hiçbir zaman parti propagandasının yapılacağı bir ortam olarak görmemiştir.¹¹⁹⁷ KÜBİTEM'e bakıldığında, Taşer'in MHP Genel Merkezi'nde ağırlaması mümkün olmayan yahut kimliği dolayısıyla orada bulunmayı tercih etmeyecek misafirlerini ağırladığı bir yer olduğu da görülmektedir. KÜBİTEM'in kurulmasından evvel Bulvar Palas gibi mekânlarda misafirleriyle sohbet eden Taşer'in, bu derneğin kurulmasının ardından bu sohbetleri buraya taşıdığı anlaşılmaktadır.

Taşer'in KÜBİTEM'deki sohbetleri, Marmara'da da olduğu gibi, kısa süre içerisinde büyük takipçi kazanmıştır.¹¹⁹⁸ Milliyetçi entelektüel olarak tarif edilecek isimlerin bir mânâda hocalığını yapan Taşer, burada da bir kutup haline gelmiştir.¹¹⁹⁹ Haluk Karamağaralı'nın ifadesiyle “*Bunalan, ümitsizliğe düşen*” kimseler Taşer'in sohbetine katılarak feraha kavuşmuştur.¹²⁰⁰ Bunların yanı sıra KÜBİTEM, üniversiteli gençlerin de ziyaret ettiği bir mekân hüviyetindedir.¹²⁰¹ Taşer'in *Devlet*'teki yazılarına da yakın dönemlerde başlamış olması, onun ülkücü hareket mensupları ve milliyetçi aydınlar arasında daha iyi tanınmasını sağlamıştır.

KÜBİTEM aynı zamanda ülkücü hareketin süreli yayın bakımından ortaya koyduğu işlerin de menbâi durumundadır. *Devlet*'in güncel siyaset içerikli

¹¹⁹⁵ Osman Çakır'la 4 Kasım 2021 tarihli görüşme.

¹¹⁹⁶ Çakır, *Adı Devlet Olsun [Devletli Yıllar][Türk Milliyetçiliği Tarihinde Haftalık Bir Gazetenin On Yıllık Hayat Hikâyesi (1969-1979)]*, ss. 65-66.

¹¹⁹⁷ Osman Çakır'la 4 Kasım 2021 tarihli görüşme.

¹¹⁹⁸ Somuncuoğlu, “*Sadi Somuncuoğlu ile Merhum Dündar Taşer Üzerine Bir Mülâkat*”, s. 59.

¹¹⁹⁹ Osman Çakır'la 4 Kasım 2021 tarihli görüşme.

¹²⁰⁰ Haluk Karamağaralı, “Dündar Taşer'i Rahmetle Anıyoruz”, *Yeni Düşünce dergisi*, S. 36, s. 8, s. 8.

¹²⁰¹ Beyhan Aslan, Ankara'daki her fakülteden en başarılı 5 öğrencinin seçilerek KÜBİTEM'deki programlara davet edildiklerini ifade etmiştir. (Bkz. Özben ve Sin, *Hatıralarla Alparslan Türkeş*, s. 117.) Bu öğrencilerin, tabii olarak, Türk milliyetçiliği fikrine sahip ve bu camiaya müntesip gençlerden seçilmiş olması muhtemeldir.

olmasından dolayı daha ziyade fikir ve edebiyat alanında varlık gösterilebilecek bir yayına ihtiyaç duyulmuş ve bu doğrultuda *Töre dergisinin* çıkarılması kararlaştırılmıştır. *Töre*, Emine Işınsoy'un sahipliğinde neşredilecektir.¹²⁰²

4.5. DÜNDAR TAŞER'İN YAZARLIK HAYATI

Dündar Taşer'in fikir hayatının takip edilmesini kolaylaştıran başat unsur kaleme aldığı yazılarıdır. Onun yazarlık hayatı kısa bir döneme sıkışmış olsa da Türk fikir hayatı üzerinde büyük tesir yaratmıştır. Zira onun yazıları incelendiğinde meseleyi salt siyasi kaygıyla ele almadığı görülmektedir. Taşer'in yazarlık hayatını takip edebilmek ve tekâmülünü görebilmek için öncelikle kaleme aldığı ilk yazısından başlamak yerinde olacaktır.

Taşer'in ilk yazısı, 27 Mayıs 1960 sonrasına rastlamaktadır. Bu süreçte bilhassa MBK üyelerinin, ihtilâli halka anlatabilmek üzere basına beyanat verdiği yahut gazete ve dergi gibi belirli yayın organları vasıtasıyla kalem oynatarak fikirlerini yazılarıyla ortaya koyduğu görülmektedir. Taşer'in ilk yazısı da bu mahiyettedir. Daha önce de bahsedildiği gibi Osman Enç, Taşer'in Gaziantep'teki gençlik döneminden, akabinde Kuleli Askerî Lisesi ve Kara Harp Okulu'ndan arkadaşısıdır. 27 Mayıs sonrasındaki dönemde Osman Enç'in haftalık bir gazete çıkarma teşebbüsü olmuştur. “*Ülke*” adını verdiği gazetenin ilk sayısı aynı zamanda Zafer Bayramı olan 30 Ağustos 1960 tarihinde okuyucuyla buluşacaktır. 24 Ağustos,¹²⁰³ 25 Ağustos¹²⁰⁴ ve 29 Ağustos¹²⁰⁵ tarihli *Cumhuriyet gazetesinde Ülke gazetesinin* ilk sayısının 30 Ağustos'ta okuyucuyla buluşacağına dair ilânlar yer almıştır. 30 Ağustos'ta ise *Ülke gazetesinin* satışa çıktığına dair ilan okuyucularla paylaşılmıştır.¹²⁰⁶ 25 Ağustos 1960 tarihli *Milliyet gazetesinde* ilanına bakıldığında ise *Ülke gazetesinin* ilk sayısında Taşer'in de bir yazısı bulunduğu anlaşılmaktadır.

¹²⁰² Çakır, *Adı Devlet Olsun [Devletli Yıllar][Türk Milliyetçiliği Tarihinde Haftalık Bir Gazetenin On Yıllık Hayat Hikâyesi (1969-1979)]*, s. 67.

¹²⁰³ Cumhuriyet, “*İlan*”, 24 Ağustos 1960.

¹²⁰⁴ Cumhuriyet, “*İlan*”, 25 Ağustos 1960.

¹²⁰⁵ Cumhuriyet, “*İlan*”, 29 Ağustos 1960.

¹²⁰⁶ Cumhuriyet, “*İlan*”, 30 Ağustos 1960.

İlanda yazının başlığına da yer verilmiştir: “İhtilâl Niçin Çıktı”.¹²⁰⁷ Yazı, ilanda bahsedildiği gibi 30 Ağustos 1960 tarihli *Ülke* gazetesinin ilk sayısında yayımlanmıştır. Ancak yayımlanan yazının başlığında küçük bir fark vardır. Yazı, ilanda bahsedildiği gibi “İhtilâl Niçin Çıktı” başlığıyla değil “İhtilâl Niçin Oldu” başlığıyla neşredilmiştir. Taşer’in bu yazısı, özü itibarıyla 27 Mayıs’ın şahsî ve umumî gerekçelerini ihtiva etmektedir. Buna göre; DP’nin iktidardaki gidişatı ülke için bir ihtilâlî zaruri kılmıştır. Bu ihtilâl, her halükârda birilerinin eliyle yapılacaktır. Kendilerinin bu “kaçınılmaz son”a dahil, Taşer’in ifadesiyle “ihtilâlî millete zarar vermiyecek şekilde sevk ve idare” etmek maksadıyla gerçekleşmiştir.¹²⁰⁸ Taşer’in *Ülke* gazetesinde yayımlanan yazısı, yine aynı yıl içerisinde Millî Türk Talebe Birliği Yayınları tarafından hazırlanan “Hürriyet Yolunda” başlıklı kitapta da neşredilmiştir. Kitabın editörlüğünü ise Ali İsmet Gencer yapmıştır.¹²⁰⁹ Taşer’in ilk kalem tecrübesi bu şekilde cereyan etmiştir.

Taşer, *Ülke*’deki bu yazısının ardından yazı yazmaya uzun bir süre ara vermiştir. Bu dönemde 13 Kasım hadisesi yaşanmış ve 13 arkadaşı gibi uzun bir süre sürgün hayatı yaşamıştır. Yurda dönüşüyle birlikte ise siyasete atılmak üzere birtakım faaliyetlerde bulunmuştur. CKMP’ye iltihakları neticesinde politika kapısı açılmıştır. Eski MBK üyeleri olmaları dolayısıyla 27 Mayıs’ın neticelerinde hâlâ mesul tutulmaktadırlar. Taşer’in, yeniden yazılarını yayımlatmaya başlamasında bu sebebin etkili olduğu kuvvetli ihtimal olarak gözükmektedir.

Millî Hareket’in 1 Aralık 1966 tarihli 3. sayısında bir duyuru yapılmıştır. “Kara Gün – 13 Kasım” başlıklı duyuruya göre gelecek sayıda Dündar Taşer, 27 Mayıs sürecine dair detaylar kaleme alacaktır:

“KARA GÜN – 13 KASIM
27 MAYIS, SEBEBİ, SONRASI
MBK’NE KENDİLERİNİN İNÖNÜ’YE TESLİM EDİLMEMESİ İÇİN ÇEKİLEN
TELGRAFLAR.
13 KASIM’DA TABANCA TEHDİDİ İLE DEVRALINAN GAZETE
AYDEMİR, MADANOĞLU, İNÖNÜ ÜÇLÜSÜ
MBK’DE KARŞILIKLI VERİLEN ALARMLAR
ARKADAŞLARINA İHANET EDEN VE ANAYASAYI ÇİĞNEYEN
KOMİTEÇİLER

¹²⁰⁷ Milliyet, “İlan”, 25 Ağustos 1960.

¹²⁰⁸ Dündar Taşer, “İhtilâl Niçin Oldu”, *Ülke*, 30 Ağustos 1960.

¹²⁰⁹ Dündar Taşer, “İhtilâl Niçin Oldu”, *Hürriyet Yolunda*, 1. Baskı, ed. Ali İsmet Gencer, Ankara: Millî Türk Talebe Birliği Yayınları, 1960, ss. 68-69.

YURT DIŞINDA KURULAN MUHABERE MERKEZİ
MAMAK VE ANKARA AĞIR CEZA MAHKEMELERİ
14'lerden D Ü N D A R T A Ő E R Anlatıyor.
Milli Hareket'in gelecek sayısını bekleyiniz."¹²¹⁰

Üçüncü sayıda yapılan bu duyuruya rağmen bahsi geçen yazı, *Millî Hareket*'in 4. ve 5. sayısında yayımlanmamıştır. 4. sayıda yazıyla ilgili hiçbir duyuru yapılmazken 5. sayıda yazının akıbeti hakkında okuyucuya bilgi verilmiş ve özür dilenmiştir:

"Yazımıza sizlerden özür dileyerek başlıyoruz. Bunun nedeni, anonsu yapılan Dündar Taşer'in 13 Kasım olaylarını anlatan yazı serisine başlayamamak. Pek önemli konulara değinilen bu yazıyı matbaada dizdikten sonra basamamak bizleri ziyadesiyle üzdü. Tek tesellimiz bu yazı serisini ileride yayınlamak umudunu taşımamızdır."¹²¹¹

Bu açıklamanın ardından 6. ve 7. sayılarda da bahsi geçen yazı basılmamıştır. Ancak *Millî Hareket*, okuyucularından ve yazının sahibi Dündar Taşer'den özür dilercesine 10 Mart 1967 tarihli 8. sayısının kapağını, Taşer'in yazısının başlığıyla tasarlamıştır. Yazının başlığı "*Çözölen İhtilâl*"dir. Derginin bu sayısındaki sunuş yazısında, "... temelli senatörlerin 27 Mayıs Anayasasını çiğneyerek yurtdışına gönderdikleri Milliyetçi subaylardan Dündar Taşer'in hatıralarını yayınlamağa başlıyoruz,"¹²¹² denilmiştir. Yazının yayımlanmasının gecikmesine "yurtta çıkan bazı olaylar"ın sebep olduğu ifade edilmiştir. Yazıda, 1967 yılında 27 Mayıs 1960'a bir bakış yapılmıştır. CHP'yi, "eski DP'liler"i ve AP'yi tenkit eden Taşer bu yazısında 27 Mayıs hakkında genel bir değerlendirme yaptığı için detaylara değinmemiştir.¹²¹³

Taşer'in *Millî Hareket*'teki ikinci yazısı Nisan 1967 tarihli 9. sayıda neşredilmiştir. Taşer, "*Fesadın İttifakı Çabuk Gelişti*" başlıklı yazısında, içinde bulundukları vaziyetin sebebinin 27 Mayıs'ın değil, 13 Kasım'ın bir sonucu olduğunu savunmuştur. Buna göre, 13 Kasım'da yaşananları yok sayarak her menfi sonucu 27 Mayıs'a bağlamak, DP'nin CHP'den doğduğundan hareketle DP'yle CHP'nin birbirine eş olduğunu söylemekle aynı mantıktadır. Üzerinden geçen 7 yılın ardından Taşer'in 27 Mayıs'a bakışında değışen bir durumun söz konusu olmadığı görölmektedir. Buna göre; 27 Mayıs ak, 13 Kasım kara; 27 Mayıs milletin

¹²¹⁰ Milli Hareket, "Kara Gün – 13 Kasım", 1 Aralık 1966.

¹²¹¹ Milli Hareket, "Yeni Bir Sayı", 31 Aralık 1966.

¹²¹² Milli Hareket, "Mukavemet Yarışısı", 10 Mart 1967.

¹²¹³ Dündar Taşer, "Çözölen İhtilâl", *Millî Hareket dergisi*, S. 8, 10 Mart 1967, ss. 10-11, ss. 10-11.

menfaatine, 13 Kasım CHP'nin menfaatine; 27 Mayıs'ın çıkardığı meclis subaylardan müteşekkildir, 13 Kasım'ın meclisi ise tek partilidir. Yazının son kısmında, unutulduğunu düşünerek DP'nin son dönemindeki siyasi ve sosyal problemlerden bahsetmiştir. Gelecek sayıda “*İhtilâl ve Sonrası*” başlıklı yazının yer alacağı ilan edilmiştir.¹²¹⁴

Duyurulduğu gibi Mayıs 1967 tarihli onuncu sayıda “*İhtilâl ve Sonrası*” başlıklı yazı yayımlanmıştır. Yazıya, bir önceki yazısında kaldığı yerden devam eder gibi 27 Mayıs öncesi DP'nin iktidardaki zafiyetinden bahsederek başlamıştır. Yazı boyunca Taşer'in dikkat çektiği mesele, 27 Mayıs sonrasında DP'lilere gayet saygılı ve nezaket içerisinde muamele edildiğidir. Alparslan Türkeş'in, tutuklu DP'lilerin bir kısmını İsviçre'ye göndermeyi planladığı ve bunun uygulanması için kendisinin de bizzat vazife aldığını ifade eden Taşer, Türkeş'in Başbakanlık Müsteşarlığından istifası sonrası bunun gerçekleştirilemediğini anlatmıştır. Yazının geri kalan kısmında 13 Kasım süreci neticesinde Rabat'a gidişleri ve 14'lerin kendi aralarındaki haberleşme organizasyonlarıyla ilgili kısa bahisler bulunmaktadır.¹²¹⁵ Böylelikle Taşer'in, *Millî Hareket*'te yayımlanan ilk 3 yazısının konusunu 27 Mayıs ve 13 Kasım süreçleri oluşturmuştur.

Millî Hareket'teki yazısının ardından *Yeni İstanbul* gazetesinde bir yazı dizisine başlayan Taşer, bu dizide *Millî Hareket*'teki yazılarında ele aldığı 27 Mayıs ve 13 Kasım süreçleriyle ilgili meseleleri daha teferruatlı bir şekilde yazmıştır. Bu yazı dizisi “*Çözülen İhtilâl*” başlığıyla 5-10 Temmuz 1967 tarihleri aralığında yayımlanmıştır.¹²¹⁶

Yeni İstanbul'daki yazı dizisinin ardından *Millî Hareket*'e geri dönen Taşer'in 4. yazısı, kendi adıyla neşredilmez. Ancak yazının muhtevası ve üslubu birlikte ele alındığında Taşer'e ait olduğu anlaşılmaktadır. Bununla birlikte *Millî Hareket*'in sahibi Ahmet Karabacak da daha sonraları bu yazının Taşer'e ait olduğunu ifade edecektir.¹²¹⁷ Ocak 1968 tarihli 18. sayıda neşredilen “*Üç Hilâl*” yazısı, CKMP'nin

¹²¹⁴ Dündar Taşer, “Fesadın İttifakı Çabuk Gelişti”, *Millî Hareket dergisi*, S. 9, Nisan 1967, ss. 12-13, ss. 12-13.

¹²¹⁵ Dündar Taşer, “İhtilâl ve Sonrası”, *Millî Hareket dergisi*, S. 10, Mayıs 1967, ss. 12-13, ss. 12-13.

¹²¹⁶ Aygördü, *Dündar Taşer'in Hayatı ve Fikirleri Üzerine Bir İnceleme (1925-1972)*, ss. 159-161.

¹²¹⁷ Karabacak, *Üç Hilâl'in Hikayesi*, ss. 34-35.; Taşer, Yılmaz Yalçınar'e çizdirdiği iç içe geçmiş ve döner vaziyetteki üç hilâl amblemini Ahmet Karabacak'a göndermiş ve amblemin yanına bir de

gündemiyle yakından ilgilidir. Uzun süredir parti ambleminin ve isminin değiştirilmesi yönünde oluşan talep 1969 kongresinin yaklaştığı dönemde daha fazla dillendirilmiştir. Taşer'in yazısı da üç hilâl ambleminin mânâsını açıklamaktadır. Çark şeklindeki üç hilâl hareketi temsil etmektedir; hareketin yönü ise Türk milliyetçiliğidir.¹²¹⁸

Millî Hareket'teki 5. yazısı ise Temmuz 1968 tarihli 24. sayıda neşredilmiştir. “Meseleler ve Durumumuz” başlıklı yazıda “Toprak Durumu”, “Yeni Şartlar Yaratmalıyız”, “Orta Doğu Bölgesi” ve “Tarım Kentleri” başlıkları bulunmaktadır. Türkiye'nin meselelerini iktisadî bilgisiyle değerlendiren Taşer'in, MBK döneminde İktisat Komisyonunda aldığı görev aldığı düşünüldüğünde iktisada ilgili olduğu bir kez daha anlaşılmaktadır. “Tarım Kentleri” başlığı altında, iktidara geldiği dönem yapacaklarını sıralayan kürsüdeki bir siyasetçi edasıyla yazan Taşer'in ifadelerinin vaat olarak anlaşılması da mümkündür.¹²¹⁹ Bu satırların, 1969 genel seçimlerine bir ön hazırlık olduğu da düşünülebilir.

Taşer'in *Millî Hareket*'teki 6. yazısı Nisan 1969 tarihli 33. sayıda neşredilmiştir. “Dış Politikamız” başlıklı yazı, başlığı gereğince her ne kadar dış politikayla ilgili gibi gözükse de Taşer'in yazısında dış politikayı ele alma maksadı bir benzerlik kurmak içindir. Buna göre; Rusların asırlardır süren Güney'e inme arzusu, Türklüğü her dönem tehdit etmiştir. Bunun için geçmişten bugüne politikalarını yenileyen Rusya, eski sloganlarındaki birkaç kelimeyi değiştirerek Türkiye'deki gençler üzerinde propaganda yapmaktadır.¹²²⁰ Bu yazı, Taşer'in *Millî Hareket*'teki son yazısı olmuştur. Zira artık yazılarını düzenli olarak “Devlet gazetesi”nde yazacaktır.

Ötüken'in Nisan 1969 tarihli sayısında, “Devlet, bu satırların yazıldığı sırada son hazırlıkları yapılmakta olan haftalık milliyetçi siyasi gazetenin adıdır,”¹²²¹ ifadesiyle “Devlet gazetesi”nin hazırlığı duyurulmuştur. *Millî Hareket*'in 1 Şubat 1969 tarihli 31. sayısında yer alan ilanda “Devlet gazetesi”nin Mart ayında çıkacağı

---

amblemi açıklayıcı yazı koymuştur. Yayımlanan “Üç Hilâl” yazısı, Taşer'in kaleminden çıkan açıklama yazısıdır. Bkz. Karabacak, *Üç Hilâl'in Hikayesi*, s. 32.

¹²¹⁸ Millî Hareket, “Üç Hilâl”, 18 Ocak 1968.

¹²¹⁹ Dündar Taşer, “Meseleler ve Durumumuz”, *Millî Hareket dergisi*, S. 24, Temmuz 1968, ss. 6-7, ss. 6-7.

¹²²⁰ Dündar Taşer, “Dış Politikamız”, *Millî Hareket dergisi*, S. 33, Nisan 1969, ss. 8-9, ss. 8-9.

¹²²¹ Ötüken, “Devlet”, Nisan 1969.

belirtilmiş ve “*Bütün Milliyetçiler Devlet’e*” şeklinde bir slogan kullanılmıştır.¹²²² Ancak *Devlet*’in ilk sayısı 1 Nisan 1969 tarihinde okuyucusuyla buluşmuştur. 10 yıllık bir yayın hayatı geçirecek *Devlet*, bu yıllarda Türk milliyetçilerinin sesi haline gelecektir. Bu 10 yıllık dönem içerisinde pek çok milliyetçi entelektüel, *Devlet*’in satırlarında buluşmuştur. Bu isimlerin bir kısmını saymak yerinde olacaktır: Alparslan Türkeş, Arif Nihat Asya, Abdurrahim Karakoç, Ahmet Nuri Yüksel, Acar Okan, Ayvaz Gökdemir, Ahmet Muhtar Güneri, Abdülhâdi Toplu, Aclan Sayılğan, Ağâh Oktay Güner, Ahmet Bican Ercilasun, Abdülkadir İnan, Ahmet Kabaklı, S. Ahmet Arvasi, Alev Arık, Alper Aksoy, Nihal Atsız, Bay Mirza Hayıt, Cezmi Bayram, Cengiz Uluçay, Çağatay Özdemir, Dünder Taşer, Dilaver Cebeci, Emine Işınso, Ergun Göze, Galip Erdem, Hikmet Tanyu, Hasan Kayıhan, Himmet Kayhan, İskender Öksüz, Kâmil Turan, Mehmet Nedim Budak, Mahir Durakoğlu, Necdet Özkaya, Necmettin Hacıeminoğlu, Nevzat Kösoğlu, Nuri Gürgür, Niyazi Yıldırım Gençosmanoğlu, Orhan Türkdogan, Orhan Düzgüneş, Osman Çakır, Osman Oktay, Osman Yüksel Serdengeçti, Recep Doksat, Sadi Somuncuoğlu, Süleyman Hayri Bolay, Şevket Bülend Yahnici, Taner Karahasanoğlu ve Taha Akyol.¹²²³

Devlet gazetesinin merkezi Ankara’dadır. Büro olarak önce Atatürk Bulvarı üzerinde, Bulvar Palas’ın bitişiğindeki bir kapıcı dairesi kullanılmış; KÜBİTEM’in açılmasının ardından ise Meşrutiyet Caddesi ile Bayındır Sokak’ın kesiştiği noktada bulunan KÜBİTEM’e taşınılmış ve faaliyetlere bu mekânda devam edilmiştir.¹²²⁴

Taşer, fazla bir yazarlık tecrübesi olmaması dolayısıyla yazı yazmaya pek yanaşmamıştır. Bu noktada Osman Yüksel Serdengeçti’nin, Taşer’e bir telkini söz konusudur:

“Dünder düşünen, okuyan, güzel konuşan bir adamdı. Bir gün ona “Yazı yazsana..” dedim.

“-Nasıl yazarım alışkın değilim.”

“-Yazmaz gibi yaz. Konuşur gibi... İşte böyle... Kısa-canlı... Nefes alır verir gibi... Sıcak... Kısa ve askerce... Emriyemî gibi...” dedim ve ilâve ettim:

¹²²² Milli Hareket, “*İlan*”, 1 Şubat 1969.

¹²²³ Osman Çakır, “Türk Milliyetçiliği Tarihinde Haftalık Bir Gazetenin On Yıllık Hikâyesi “Adı Devlet Olsun””, *Türk Yurdu dergisi*, C. 31, S. 285, ss. 219-237, ss. 233-237.

¹²²⁴ Çakır, *Adı Devlet Olsun [Devletli Yıllar][Türk Milliyetçiliği Tarihinde Haftalık Bir Gazetenin On Yıllık Hayat Hikâyesi (1969-1979)]*, s. 39.

“Türkçenin kuvveti olduğu kadar zaafı da var: “rek”, “rak”, “ile”, “dir”, “dır” mümkün mertebe bunlardan kaçınacaksın. Hele uzun cümle... Türk’ün uzun beklemeye tahammülü yok. Kısa, kat’i... Canlı, sivri... Buluşlar olacak. Gevelemek yok.”¹²²⁵

Taşer’in yazı yazmaya ve buna devam etmesine katkı sağlayan diğer isim ise *Devlet*’ten İbrahim Metin’dir.¹²²⁶ Kısa yazılar yazarak başlayan Taşer’den, yazılarının beğenilmesi üzerine¹²²⁷ daha uzun yazılar yazması talep edilmiştir.¹²²⁸ Böylece Taşer’in yazarlık hayatı da ivme kazanmıştır.

Taşer, *Devlet*’teki yazılarını “*Mesele*” köşesinde yayımlamıştır. Mehmed Niyazi, Taşer’in bu kelimeyi tercih etmesinde Marmara Kıraathanesi’nin müdavimlerinden “*Zaptiye Ahmet*” olarak tanınan Ahmet Ersin Yücel’in rolü olabileceğini ifade etmiştir. Buna göre sohbet sırasında Ahmet Ersin Yücel’in sıkça kullandığı “*mesele*” ifadesi Taşer’in hoşuna gitmiş ve böylece *Devlet*’te yazmaya başlayacağı dönem kendi köşesi için bu kelimeyi tercih etmiştir.¹²²⁹

Taşer’in *Mesele* köşesindeki yazılarının konusu politika ağırlıklıdır. Güncel siyasete sık sık temas eden ve günceli, tarihin potasında eriten Taşer özgün üslubuyla dikkat çekmeyi başarmıştır. Fakat *Devlet*’teki yazılarını sadece *Mesele* köşesinde yayımlamamıştır. Hikâye, hiciv şiiri gibi türlerdeki eserlerini aynı zamanda dedesinin adı olan “*Hüseyin Sabahattin*” müstearıyla yayımlatmıştır. Bunun haricinde imzasız yazıları ve haber yorumlarıyla da gazeteye katkıda bulunmuştur.¹²³⁰ Taşer’in, *Devlet*’teki 104 yazısı “*Dündar Taşer*” imzasıyla 16 yazısı ise “*Hüseyin Sabahattin*” imzasıyla yayımlanmıştır.

Taşer’in *Mesele* köşesinde kaleme aldığı yazıların konusu politika ağırlıklı gözükse de daha detaylı bir inceleme yapıldığında pek çok konuya temas ettiği görülmektedir. *Mesele* köşesindeki yazıların konularını genel başlıklar altında tasnif

¹²²⁵ Serdengeçti, *Dündar’ın Ölümü*, s. 24.

¹²²⁶ Dündar Taşer’in; İbrahim Metin, Sadi Somuncuoğlu ve İsmail Özkan’la fotoğrafı için Bkz. Ek 21.; Dündar Taşer’in, İbrahim Metin ve ailesi ile fotoğrafı için Bkz. Ek 24.

¹²²⁷ Aclan Sayılğan’ın aktarımıyla Aydemir Balkan, Taşer’in *Devlet*’teki yazıları hakkında şu sözleri sarf etmiştir: “27 Mayıs İhtilâli en yavuz evlâdının kadrini bilemedi, onu saf dışı bıraktı; ama Türkiye düşünür bir yazar kazandı.” Sayılğan, “*Dündar Taşer’in Ardından*”, *Devlet*, 26 Haziran 1972.

¹²²⁸ İbrahim Metin, “Siz, O Menhus 13 Haziranı Bilir Misiniz”, *Türk Yurdu Dergisi*, C. 22, S. 178, ss. 22-27, s. 23.

¹²²⁹ Mehmed Niyazi, “Zaptiye Ahmet”, *Zaptiye Ahmet [Cumhuriyet Devrinde Bir Osmanlı Akıncısı]*, haz. 1. Baskı, Dursun Gürlek, İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları, 2020, ss. 39-58, ss. 46-47.

¹²³⁰ Çakır, “*Türk Milliyetçiliği Tarihinde Haftalık Bir Gazetenin On Yıllık Hikâyesi “Adı Devlet Olsun”*”, s. 226.

etmek faydalı olacaktır. Bu tasnifi şu şekilde yapmak mümkündür: “*Osmanlı Devleti*”, “*Batılılaşma*”, “*Cumhuriyet*”; “*27 Mayıs 1960*”, “*12 Mart 1971*”, “*Ordu*”; “*Cumhuriyet Halk Partisi*”, “*Demokrat Parti*”, “*Adalet Partisi*”; “*Milliyetçi Hareket*”, “*Türklük ve Türk Milliyetçiliği*”; “*Ekonomi*”, “*Tarım ve Toprak*”, “*Sanayileşme*”; “*Mustafa Kemal Atatürk*”, “*İsmet İnönü*”, “*Süleyman Demirel*”, “*Bülent Ecevit*”, “*Nihat Erim*”, “*Nazım Hikmet*”; “*Solculuk*”, “*Komünizm ve Sosyalizm*”, “*Ümmetçilik*”; “*Eğitim ve Gençlik*”, “*Üniversite Olayları*”; “*Dış Politika*”, “*Kıbrıs Meselesi*”. Taşer’in, yazılarında daha pek çok konuya temas ettiği görülmektedir. Ancak yazılarının konusu ana başlıklarıyla bu şekildedir. Bu konu başlıkları arasında yazılarına en fazla konu olan başlık ise “*Süleyman Demirel*” ve “*Adalet Partisi*” başlıklarıdır.

Taşer’in *Mesele* köşesinde yayımlattığı ilk yazısı, *Devlet*’in 7 Nisan 1969 tarihli ilk sayısında “*Biz Kimiz*”¹²³¹ başlığı altında okuyucuyla buluşmuştur. Son yazısı ise 12 Haziran 1972 tarihli 147. sayıda “*Demokrasi İsterük!..*”¹²³² başlığı altında okuyucuyla buluşmuştur. Vefatı dolayısıyla yarım kalan bir yazısı ise 26 Haziran 1972 tarihli 148. sayıda başlıksız olarak yayımlanmıştır.¹²³³

Taşer’in, Hüseyin Sabahattin müstearıyla kaleme aldığı şiir, hikâye ve düz yazılar mevcuttur. Bu hikâyeler daha ziyade masal türüne yakın yazılmıştır. Ancak konu itibarıyla mevcut siyasi hadiseler ve siyasetçilere göndermeler ihtiva etmektedir. Genellikle, “*Bir varmış bir yokmuş, Allah’ın kulu çokmuş. Deve dellal iken, pire hammal iken, ben anamın beşiğini tıngır mıngır salları iken,*”¹²³⁴ yahut “*Uçtu uçtu kuş uçtu, elekten deve geçti, doğmadık oğlana don biçti,*”¹²³⁵ şeklindeki tekerlemelerle başlamıştır. Yine Hüseyin Sabahattin müstearıyla kaleme aldığı türlerden biri şiirdir. Bu şiirler, Yahya Kemal Beyatlı’nın rubailerini Öztürkçeye çevirmesiyle oluşmuştur. Yahya Kemal Beyatlı’yı “*Yaşasın Olgunluk*

¹²³¹ Dündar Taşer, “*Biz Kimiz*”, *Devlet*, 7 Nisan 1969.

¹²³² Dündar Taşer, “*Demokrasi İsterük!..*”, *Devlet*, 12 Haziran 1972.

¹²³³ Dündar Taşer, “*...*”, *Devlet*, 26 Haziran 1972.

¹²³⁴ Hüseyin Sabahattin, “*1963’den Bir Masal: Vezirin Fendi*”, *Devlet*, 7 Temmuz 1969.; Hüseyin Sabahattin, “*Sertler Sokağı Hikâyesi yahut Gelinin Macerası*”, *Devlet*, 19 Nisan 1971.

¹²³⁵ Hüseyin Sabahattin, “*Macera-yı Har-ı Rahvan Der Vâsf-ı Hazret-i Güleymân*”, *Devlet*, 23 Mart 1970.

Beygırlıbay”¹²³⁶ olarak Öztürkçeye çeviren Taşer, mısraları da aynı şekilde çevirmiştir. Taşer’in bu çeviriler yapmasındaki maksat, uydurma Türkçeciliği hicvetmektir.¹²³⁷ Taşer’in bu şiirlerde Yahya Kemal’in kullandığı aruz veznine sadık kalması da onun aruzu ustalıkla kullandığını göstermektedir.¹²³⁸ Bunun yanında AP milletvekili Şevket Bohça’ya nazire yaptığı bir şiiri de bulunmaktadır.¹²³⁹ Arif Nihat Asya’yla yan yana kaleme aldıkları iki beyit halindeki şiirin “*Köroğlu*” kısmını Asya, “*Ve Seyisi*” kısmını ise Taşer kaleme almıştır. Arif Nihat Asya’nın, “*Öldü zannetmeyin “Köroğlu” denen yiğit yaşar hâlâ; Yola çıkmış, sürüp beyaz atını... O at, koşar, hâlâ!*”¹²⁴⁰ beyitine karşılık Taşer, “*Lâkin bir seyis var, bırakmış ipi bakıp şaşar hâlâ; Bu belâyı yok sayıp Ârif Hoca... Kükrer, coşar hâlâ!*”¹²⁴¹ beyitiyle cevap vermiştir. Şiirdeki Süleyman Demirel’e yönelik tenkit aşıkârdır. Hüseyin Sabahattin müstearıyla kaleme aldığı bazı düz yazılarda ise doğrudan ve alegorik biçimde olmayacak şekilde mevcut siyasetçilere eleştirilerde bulunmuştur.¹²⁴² Bu yazıları incelendiğinde *Mesele* köşesinde yayımlattığı politika yazılarından pek de farkı bulunmadığı görülmektedir.

Mesele köşesindeki ve Hüseyin Sabahattin mahlasıyla yayımlanan yazılarının haricinde Taşer, *Devlet* için haber yorumları da yazmıştır. Sadi Somuncuoğlu, İskender Öksüz, Galip Erdem, Oluş Arık, Necmeddin Sefercioğlu, Niyazi Yıldırım Gençosmanoğlu ve Budak’la birlikte Taşer de haber yorumlarına katkıda bulunmuştur.¹²⁴³ Ancak bu yazılar, imzasız olarak neşredildiği için Taşer’in yazdığı yorumların hangileri olduğunu ve kaç tane haber yorumu yazdığına dair net bir bilgiye sahip olmak mümkün değildir.

Taşer’in *Devlet*’teki yazılarının yazım süreci, gazete çalışanları için zorlu geçmiştir. Zira Taşer, hafta boyunca aynı zamanda gazetenin bürosu olan

¹²³⁶ Hüseyin Sabahattin, “*Yahya Kemal’i Bugünün Diliyle Söyleyiş*”, *Devlet*, 29 Aralık 1969.; Hüseyin Sabahattin, “*Yahya Kemal’i Bugünün Diliyle Söyleyiş*”, *Devlet*, 5 Ocak 1970.; Hüseyin Sabahattin, “*Beşlengeç*”, *Devlet*, 19 Ocak 1970.;

¹²³⁷ Metin, “*Siz, O Menhus 13 Haziranı Bilir Misiniz*”, s. 23.

¹²³⁸ İskender Öksüz’le 14 Mart 2022 tarihli görüşme.

¹²³⁹ Hüseyin Sabahattin, “*Rubai-Dörtlengeç*”, *Devlet*, 11 Ağustos 1969.

¹²⁴⁰ Arif Nihat Asya, “*Köroğlu*”, *Devlet*, 4 Ocak 1971.

¹²⁴¹ Hüseyin Sabahattin, “*Ve Seyisi*”, *Devlet*, 4 Ocak 1971.

¹²⁴² Hüseyin Sabahattin, “*Bir Denge Adamı*”, *Devlet*, 19 Ocak 1970.; Hüseyin Sabahattin, “*Kan Yerde Kalmaz*”, *Devlet*, 30 Mart 1970.; Hüseyin Sabahattin, “*Haykırısal Düzen*”, *Devlet*, 27 Temmuz 1970.; Hüseyin Sabahattin, “*Sayın ve Haysiyetli Ecevit’e Duyuru*”, *Devlet*, 15 Mart 1971.

¹²⁴³ Çakır, *Adı Devlet Olsun [Devletli Yıllar][Türk Milliyetçiliği Tarihinde Haftalık Bir Gazetenin On Yıllık Hayat Hikâyesi (1969-1979)]*, s. 72.

KÜBİTEM’de oturup misafirlerle sohbet ederken yazıların matbaaya verildiği Perşembe gününe kadar tek satır yazmaz. Taşer’in bu durumunu bilen İbrahim Metin, Perşembe günü 17.00’de Taşer’i odasına kilitler; çayını, kâğıdını ve kalemını de eksik etmez. Böylece Taşer Devlet’teki haftalık yazısını o saatlerde bitirir. Taşer’in yazdığı meseleler, aslında tüm hafta boyunca KÜBİTEM’e gelen misafirlere anlattığı şeylerden ibarettir.¹²⁴⁴

Taşer’in sağlığında kaleme aldığı bir kitabı bulunmamaktadır. 13 Haziran 1972’deki vefatının akabinde *Töre-Devlet Yayınevi* tarafından, yazıları derlenerek kitap haline getirilmiştir. Kitabın ismi, Devlet’teki köşesi olan *Mesele* olarak belirlenmiştir. Kitapta, *Millî Hareket dergisi* ve *Devlet gazetesinde* kaleme aldığı toplam 110 yazı bir araya getirilmiştir. Bu yazılar arasında, *Hüseyin Sabahattin* mahlasıyla kaleme aldığı yazı ve şiirler bulunmamaktadır. *Mesele* 1973 yılında neşredilmiştir.¹²⁴⁵

Taşer’in vefatının ardından hazırlanan bir kitap da *Dündar Taşer’in Büyük Türkiye’si*’dir. Dostlarının yoğun isteği neticesinde, Taşer’in sohbetlerinden aldığı notları bir araya getirerek bu eseri meydana çıkaran Ziya Nur Aksun, kitabın kapağına isminin yazılmasını istemediği için sadece “Z.N.” yazılmıştır.¹²⁴⁶ Kitabın, Ziya Nur Aksun tarafından hazırlanarak yayımlandığı, bir süre boyunca okuyucuları tarafından bilinmemiştir.¹²⁴⁷ Kitabın ilk baskısı *Kutluğ Yayınları* tarafından 1974 yılında yapılmıştır.¹²⁴⁸

2011 yılında ise Taşer’in veciz sözlerinin bir araya getirildiği bir kitap hazırlanmıştır. *Dündar Taşer’den Özleyişler-Özdeyişler* adlı kitap *Gönüllerde Birlik*

---

¹²⁴⁴ Çakır, *Adı Devlet Olsun [Devletli Yıllar][Türk Milliyetçiliği Tarihinde Haftalık Bir Gazetenin On Yıllık Hayat Hikâyesi (1969-1979)]*, ss. 106-107.; Osman Çakır’la 4 Kasım 2021 tarihli görüşme.

¹²⁴⁵ Dündar Taşer, *Mesele*, 1. Baskı, Ankara: Töre Devlet Yayınevi, 1973, ba.

¹²⁴⁶ Kılınç, *Damla Damla Yaşadıklarım*, ss. 139-140.

¹²⁴⁷ Sözelimi, Nezihi Ferhun’un 1974’ün Haziran ayında kaleme aldığı “*Bilinmeyen Bir Yazarın Kitabı*” başlıklı yazısında kitabın yazarı “Z.N.”nin kim olduğunun anlaşılmadığı görülmektedir. Bununla birlikte yazıda yer alan bilgiye göre “Z.N.” müstearı, 1969, 1970 ve 1971 yıllarında *Diriliş* dergisinin pek çok sayısında da kullanılmıştır. Bkz. Nezihi Ferhun, “*Bilinmeyen Bir Yazarın Kitabı*”, *Yeni Sanat dergisi*, S. 7, 1974 Haziran, ss. 39-40, ss. 39-40.

¹²⁴⁸ Bkz. Ziya Nur Aksun, *Dündar Taşer’in Büyük Türkiye’si*, 1. Baskı, İstanbul: Kutluğ Yayınları, 1974.

Vakfi tarafından basılmıştır. Hayati Tek'in hazırladığı bu kitapta Taşer'in 106 adet sözü yer almaktadır.¹²⁴⁹

Taşer'in, milliyetçi neşriyata yazdığı yazılarla sunduğu katkının yanı sıra bazı dergilerin yayın hayatına da doğrudan etkisi ve katkısı olmuştur. En önemlilerinden biri ise *Töre dergisi*dir. *Töre*'nin kökü, *Ayşe dergisine* dayanmaktadır.

Halide Nusret Zorlutuna, Ocak 1969'da *Ayşe dergisini* kurmuştur. *Ayşe*'nin sahibi ise kızı Emine Işınsoy'dur. Derginin künyesinde, "*Aylık Kadın Dergisi*" ifadesi yer almaktadır. İlk sayısındaki yazarlara ve yazılara bakıldığında derginin bakışının Türk milliyetçiliği zaviyesinden olduğu net biçimde anlaşılmaktadır. Emine Işınsoy'un kaleme aldığı "*Büyür Türkiye*" başlıklı başyazıdaki bazı ifadelerden de bu anlaşılmaktadır: "*Şanlarına bu ülke az gelir, küçük gelir. Kanları ta Orta Asya'dan bu yana uzanmıştır çünkü. (...) Türkistan'da bir çocuk ağlıyorsa; mutlaka Anadolu'da da bir çocuk ağlıyordur.*"¹²⁵⁰ *Ayşe* yayın hayatına devam ederken Işınsoy, milliyetçi ve çok daha kaliteli bir dergi çıkarmak istemiştir. Bu doğrultudaki girişimlerinin neticesinde Alparslan Türkeş, Sadi Somuncuoğlu, İbrahim Metin ve İskender Öksüz'le Ankara'da bir toplantı yapılmış ve yeni derginin isminin *Töre* olmasına karar verilmiştir. Ankara'daki milliyetçi entelektüellerin birçoğu *Devlet*'te yazdığı için *Töre*'nin yazar kadrosunu İstanbul'dan oluşturmayı düşünen Emine Işınsoy, Taşer'den 2000 TL borç para almış ve bu para elindeki tek sermayeyi oluşturmuştur.¹²⁵¹ *Töre*'nin çıkarılmasının tartışıldığı dönemde Taşer, o zamana kadarki denemelerin başarısız olmasından dolayı tereddütlü yaklaşmıştır. Ancak şevklerini kırmamak için de bu düşüncelerini dillendirmemiştir.¹²⁵² Nihayetinde *Töre*'nin çıkarılmasına karar verilmiştir.

Ayşe, yayın hayatına 28 sayı boyunca sürdürmüş ve ardından ismini *Töre* şeklinde değiştirerek yayın hayatına devam etmiştir. *Ayşe*'nin *Töre*'ye dönüştürüleceğini duyuran ve Mayıs 1971'de basılan bir broşürde Taşer bir yazı kaleme alarak bir sonraki sayıdan itibaren derginin, *Ayşe dergisi* yerine *Töre dergisi*

¹²⁴⁹ Dündar Taşer, *Dündar Taşer'den Özlemler-Özdeğişler*, 1. Baskı, haz. Hayati Tek, Ankara: Gönüllerde Birlik Vakfı, 2011, ba.

¹²⁵⁰ Emine Işınsoy Okçu, "*Büyür Türkiye*", *Ayşe dergisi*, S. 1, Ocak 1969, s. 1, s. 1.

¹²⁵¹ Emine Işınsoy, *Kendimden Kendime*, 1. Baskı, İstanbul: İhlamur Kitap, 2020, s. 59.

¹²⁵² Dündar Taşer, "*Töre Dergisi ve Tezi*", *Devlet*, 29 Mayıs 1972.

olarak neşredileceğini ifade etmiştir.¹²⁵³ Taşer, *Ayşe*'nin 28. sayısında isim değişikliği hakkındaki düşünce ve sonrası için temennilerini dile getirmiştir: “*Türk Milleti'nin mazisinden gelen değerleri geleceğe yöneltmek için halin doğrultularını tespit ederken, kıymetli kurucunun gayelerine sadakatten ayrılmadan, özü yitirmeden yürümek arzusunda*dır.”¹²⁵⁴ *Töre*'nin ilk sayıları, *Ayşe*'nin kaldığı yerden devam ederek 29, 30 ve 31 numaralı sayılar olarak basılmış; bunun ardından Eylül 1971'de 4. sayıdan devam etmiştir. *Töre* yayın hayatına devam ederken Taşer yazılarıyla katkı vermese de *Töre*'nin fikrî çerçevesinin teşekkülünde büyük pay sahibi olmuştur.¹²⁵⁵ Bunun yanı sıra Emine Işınsu'nun ifadesine göre, manevi bakımdan da büyük yardımı olmuştur.¹²⁵⁶ Taşer, vefatından kısa süre önce, 3 Haziran 1972'de Topkapı Sarayı Konyalı Lokantası'nda *Töre*'nin birinci yılını tamamlaması namına düzenlenen programda *Töre* hakkındaki sitayişkâr sözlerini Emine Işınsu'nun çabasını, “*Emine Işınsu, fikir tarihimize büyük bir hizmette bulunmuş, bir ülkücü için imkânsızlığın bahis konusu olmadığını ispat etmiştir,*”¹²⁵⁷ sözleriyle takdir ederek tamamlamıştır. Necmettin Hacıeminoğlu, *Töre* ve *Devlet*'in Taşer nezdindeki öneminden bahsederken, Taşer'in bu iki yayını ikiz çocuğu gibi gördüğünü ifade etmektedir. Bununla birlikte *titiz ve şefkatli bir baba gibi* üzerine titremekte, her ay başında *Töre*'nin çıkışını *bir çocuk heyecanı ile* beklemektedir.¹²⁵⁸ Taşer'in bu tavrının, *Töre* dergisinin yayın kadrosu için de büyük motivasyon kaynağı olduğunu ifade etmek yanlış olmayacaktır.

4.6. MİLLİYETÇİ HAREKET PARTİSİ DÖNEMİ (1969-1972)

1969 yılı, ülkücü hareket için önemli eşiklerden biri olarak görülebilir. 8-9 Şubat tarihlerinde Adana'da yapılacak kongre öncesi 2 gündem ön plana çıkmıştır.

---

¹²⁵³ Dündar Taşer, “‘Ayşe’ ‘Töre’ Oluyor”, *Töre Aylık Fikir ve Sanat Dergisi*, S. 25, Haziran 1973, ss. 3-4, ss. 3-4.

¹²⁵⁴ Emine Işınsu, “‘Töre’ye Dair”, *Töre Aylık Fikir ve Sanat Dergisi*, S. 30, Temmuz 1971, s. 39, s. 39.

¹²⁵⁵ Yağmur Tunalı, “‘Töre’nin Töresi”, *Türk Yurdu Dergisi*, C. 31, S. 285, Mayıs 2011, ss. 238-244, s. 239.

¹²⁵⁶ Emine Işınsu, “‘Gideli Bir Yıl Oldu ve Siz Varsınız’”, *Töre dergisi*, S. 25, 1973 Haziran, ss. 7-8, s. 7.

¹²⁵⁷ *Töre*, “‘Töre’nin Toplantısı’”, 1972 Temmuz.

¹²⁵⁸ Hacıeminoğlu, “Dündar Taşer’in Ardından”, s. 6.

Partililer arasında, CKMP'nin isminin ve ambleminin değiştirilmesi yönünde büyük bir beklenti meydana gelmiştir.

CKMP'nin ambleminin değiştirilmesiyle ilgili gündem daha eskiye dayansa da Ocak 1968'de Taşer'in *Millî Hareket*'te kaleme aldığı bir yazı, 1969 kongresi öncesi “Üç Hilâl”in propagandası anlamına gelmektedir. İç içe geçmiş ve çark vaziyetini almış 3 hilâlî tarif eden Taşer, bu hilâllerin her birine mânâ yüklemiş ve bunu şu sözlerle izah etmiştir:

“Bugün Türkiye devletinin bulunduğu topraklar, eski kudretlerin ortasında ve sıkışmış durumdadır. Bugün Türkiye engin bir görüş ve tarihinden alacağı cesaretle, esaret altında yaşayan Türklerin lideri, Ortadoğu ve dünyanın diğer yerlerindeki Müslümanların önderi olabilir. Gasbedilen Roma mülkleri ise, tarihin tabii akışı ile gene Anadolu'nun hakimiyeti altına girecektir.”¹²⁵⁹

Buradan da anlaşılacağı üzere Taşer, partinin yeni ambleminin üç hilâl olmasından yanadır. Amblemin beraberindeki diğer konu ise parti ismiyle ilgilidir. Osman Yüksel Serdengeçti, Ağustos 1968'de basına verdiği demeçte CKMP'nin yeni adının “*Millî Hareket*”, ambleminin ise üç hilâl olacağını ifade etmiştir.¹²⁶⁰ Bu ismin tercih edilmesinde, her ne kadar bu tarihlerde partiden kopmuş olsalar da, Numan Esin ve Mustafa Kaplan'ın da etkili olduğu düşünülebilir. 14'lerin sürgünde olduğu dönemde Numan Esin'le Mustafa Kaplan Fransa'da buluşmuş ve bu buluşma sırasında Le Pen'in “*Millî Hareket Partisi*”ni de ziyaret etmişlerdir. Ziyaret sonrasında, Türkiye'ye döndüklerinde kuracakları parti için en uygun ismin “*Millî Hareket*” olacağını düşünmüşlerdir.¹²⁶¹ Dolayısıyla bu ismin ortaya atılmasında Numan Esin ve Mustafa Kaplan'ın da etkili olduğu doğrultusunda tahmin yürütmek mümkündür.

Osman Yüksel Serdengeçti'nin sözlerindeki kesinliğe rağmen Alparslan Türkeş, Ocak 1969'da basına verdiği demeçte kesin bir ifade kullanmaktan kaçınmıştır. Partinin adının değişebileceğini ifade eden Alparslan Türkeş, “*Millî*

¹²⁵⁹ Millî Hareket, “Üç Hilâl”, *Millî Hareket Dergisi*, S. 18, Ocak 1968, s. 3, s. 3.; Üç hilal amblemi tasarlanırken ilk olarak çark biçiminde tasarlanmıştır. Namık Kemal Zeybek, Taşer'in çarklı üç hilalin mânâsıyla ilgili sözlerini şöyle aktarmaktadır: “Üç hilal, üç imparatorluğu temsil eder. Osmanlı Cihan Devleti; Türk Kağanlığı'nın, İslam Hilafeti'nin ve Roma İmparatorluğu'nun vârisidir. Osmanlı hakanları hem Türk kağanlarıdır, hem İslam halifeleridir, hem de Roma imparatorları... Tarih içinde statik olan üç hilali biz zaman içinde dinamik hale getiriyoruz. Çark bunu ifade eder. [...] Çarkın yönünün sağa dönük oluşu, hareketimizin yönünün sağa dönük karakterini ortaya koyar.” Bkz. Zeybek, *Siyaset Yolu [İnançlar, Ülküler, İlkeler, Görüşler ile Gerçekler Dünyasında]*, ss. 48-49.

¹²⁶⁰ Milliyet, “C.K.M.P. 'nin Adı Millî Hareket Oluyor”, 17 Ağustos 1968.

¹²⁶¹ Kaplan, *Mustafa Kaplan'ın Devrim Anıları*, ss. 243-244.

Hareket”, “*Millî Uyanış*”, “*Köylü-İşçi*”, “*Çalışanlar*”, “*Emek*”, “*Köylü Partisi*” alternatiflerinden birinin kongrede tercih edilebileceğini belirtmiştir.¹²⁶²

Adana’da yapılacak kongre öncesinde CKMP Adana İl Başkanı Faruk Akkühah, Sergi Sarayı’nı kiralamış ancak bu anlaşma kongreye kısa bir süre kala resmî merciler tarafından iptal edilmiştir. Gerekçe olarak da salonun zemininin parke olduğu ve kongreye katılacak delegelerin sigara içmeleri durumunda parkelerin zarar göreceği ifade edilmiştir. Bunun üzerine, aynı zaman halı tüccarı olan Faruk Akkühah, salonun tamamını halılarla kaplatmış ve böylece kongrenin bu salonda yapılabilmesine mâni olacak durumu ortadan kaldırmıştır.¹²⁶³

Adana Kongresi’nden kısa bir süre önce CKMP’nin üst kademe yöneticileri Ankara’da bir toplantıda bir araya gelerek kongrede yapılması planlanan değişiklikler hakkında bazı kararlar almıştır. Rıfat Baykal’ın evinde yapılan toplantıya Alparslan Türkeş, Dündar Taşer, Ahmet Er, Galip Erdem, Muzaffer Özdağ, Osman Yüksel Serdengeçti, İsmail Hakkı Yılanlıoğlu, Faruk Akkühah ve Tevfik Fikret Kılıçkaya katılmıştır. Parti ismi hususunda 2 öneri ön plana çıkmıştır. “*Millî Hareket Partisi*” ve “*Milliyetçi Hareket Partisi*” şeklindeki seçeneklerin birbirine mânâ ve şekil olarak da yakın olması, bu konuda bir ihtilaf doğurmamıştır. Ancak asıl ihtilaf, amblem hususunda yaşanmıştır. Üç hilâl ve bozkurt amblemleri öneri olarak sunulmuş; Rıfat Baykal ve Muzaffer Özdağ haricindekilerin tamamı üç hilâl önerisini desteklemiştir. Rıfat Baykal, amblemin bozkurt şeklinde olması gerektiğini savunurken Muzaffer Özdağ ise amblem meselesini önemli bir mesele olarak görmemiştir.¹²⁶⁴ Bu toplantı neticesinde bozkurdu savunmaya daha meyyal Muzaffer Özdağ’ın kongrede üç hilâli savunması, üç hilâli savunduğu aşikâr olan Taşer’in ise kongrede bozkurdu savunmasına ve neticede üç hilâlin seçilmesine karar verilmiştir.¹²⁶⁵ Ülkücü hareket, kritik kongreye bu tartışmaların eşliğinde gitmiştir.

¹²⁶² Milliyet, “*Türkeş: CKMP’yi Kapatmak İçin Nuh Tufanı Gerek*”, 13 Ocak 1969.

¹²⁶³ Salih Dilek’le 1 Kasım 2021 tarihli görüşme.

¹²⁶⁴ Öznur, *Ülkücü Hareket [CKMP’den MHP’ye]*[Cilt 1], s. 166.; Hüseyin Üzmez, Muzaffer Özdağ’ın, “*Öküz, mübarek bir hayvandır. Anadolu köylüsünün gözünde rızkın ve bereketin timsalidir.*” diye düşünerek “*öküz*” sembolünün amblem yapılmasını önerdiğini ifade etmiştir. (Bkz. Üzmez, *Şu Bizimkiler*, s. 365.) Muzaffer Özdağ’ın bu önerisi, amblem konusunu ciddiye almayışıyla da bağdaştırılabilir.

¹²⁶⁵ Karabacak, *Üç Hilâl’in Hikayesi*, s. 74.

8 Şubat günü kongre öncesinde mehter takımı, komandolar, gençlik kolları mensupları ve delegelerin katıldığı, Alparslan Türkeş'in ise en önde yer aldığı bir yürüyüş düzenlenmiş ve yürüyüş, kongrenin yapılacağı Sergi Sarayı'na nihayete ermiştir. *Millî Hareket*'e göre bu yürüyüşe en az 3000 kişi katılmıştır.¹²⁶⁶ Ancak gün içerisinde zaman zaman kavgalar yaşanmış ve kongreye ara verilmek zorunda kalınmıştır.¹²⁶⁷ Kongre sırasında Ülkücü gençler, CKMP Genel Başkanı Alparslan Türkeş için hazırladıkları tezahüratı defalarca tekrarlamıştır: “*Güvendik biz sana Türkeş / Sensin Alparslanlara eş / Milletimin gözü yaşlı / Kurtar onu Başbuğ Türkeş*”.¹²⁶⁸ Alparslan Türkeş, kongrenin ilk gününde uzun bir konuşma yapmış; Türkeş'in konuşmasının ardından İsmail Hakkı Yılanlıoğlu, faaliyet raporunu okumuştur. Rahmi İnceler'in, hesap raporunu okumasının ardından komisyon seçimleri yapılmış ve kongrenin ilk günü böylelikle sona ermiştir.¹²⁶⁹ Kongrenin ikinci gününde Alparslan Türkeş, Dünder Taşer, Muzaffer Özdağ ve Kâmil Turan tarafından Kurultay Divan Başkanlığı'na, parti adının “*Milliyetçi Hareket Partisi*” olarak değiştirilmesi için önerge verilmiş; önergenin okunmasının ardından bu önerge delegeler tarafından kabul edilmiştir. Sıra, amblemin belirlenmesine geldiğinde ise salonda tartışma ve kavgalar yaşanmıştır.¹²⁷⁰ Bunun önüne geçebilmek için amblem konusu orada karara bağlanmamış, Genel İdare Kurulu'na yetki verilerek bir sonraki Genel İdare Kurulu toplantısında bu konunun görüşülerek karara bağlanması düşünülmüştür.¹²⁷¹ Kongre neticesinde oluşan Genel İdare Kurulu listesi şu şekildedir:

“İsmail Hakkı Yılanlıoğlu, Osman Yüksel Serdengeçti, Dünder Taşer, Prof. Sadrettin Tosbi, Kâmil Koç, Muzaffer Özdağ, Kâmil Turan, Hüseyin Üzmez, Ahmet Er, Abdülhadi Toplu, Lütfi Önsoy, Vehbi Ünal, Tevfik Fikret Kılıçkaya, Mustafa Kemal Erkovanlı, Arif Ramazanoğlu, Kemal Cabioğlu, Necati Uslu, Sadi Somuncuoğlu, Oğuz

¹²⁶⁶ Millî Hareket, “*Büyük Kurultay*”, 26 Şubat 1969.

¹²⁶⁷ Milliyet, “*CKMP’de Kavga Çıktı*”, 9 Şubat 1969.; Hürriyet, “*Komandolar ile Ümmetçiler Dün Kıyasıya Dövüştü*”, 9 Şubat 1969.

¹²⁶⁸ Cumhuriyet, “*CKMP Kongresi Hâdiseli Başladı*”, 9 Şubat 1969.

¹²⁶⁹ Millî Hareket, “*Büyük Kurultay*”, 26 Şubat 1969.

¹²⁷⁰ Bu kavgalar esnasında Serdengeçti ile Taşer arasında bir diyaloga yaşanmıştır: “O kargaşa ortamında büyüklerimizden Osman Yüksel Serdengeçti Ağabey’in üzüntüye kapılıp başındaki kalpağı havaya fırlatırken, “Bu kalpak yere düştüğü zaman bu Parti’de yokum” diye bağırdığını gördüm. Olduğum yerden fırlayarak kalpağa hamle yapıp onu havada yakaladığım zaman Dünder Taşer Ağabey’in Osman Yüksel’e seslenerek “Osman, Osman! Kalpak yere düşmedi. Parti’de kaldın” diye seslenişini unutulur gibi değil tabii ki...” Bkz. Çolak, *Her Şey Milliyetçi Türkiye İçin*, s. 87.

¹²⁷¹ Öznur, *Ülkücü Hareket [CKMP’den MHP’ye][Cilt I]*, s. 175.

Özgür, Cemil Yüksel, Süleyman Sürmen, İbrahim Metin, Hasan Çulhaoğlu, Alaaddin Emmezoğlu, Turgut Öztaşkın, Mehmet Yönet, Süleyman Ramazanoğlu.”¹²⁷²

Kongre neticesinde oluşan Başkanlık Divanı’na bakıldığında Taşer, Muzaffer Özdağ ve Osman Yüksel Serdengeçti’nin Genel Başkan Yardımcısı; İsmail Hakkı Yılanlıoğlu’nun Genel Sekreter; Kâmil Turan, Vehbi Ünsan ve Arif Ramazanoğlu’nun Genel Sekreter Yardımcısı; İbrahim Metin’in ise Genel Muhasip olduğu görülmektedir.¹²⁷³

Adana’dan Ankara’ya dönüldüğünde amblem meselesi Genel İdare Kurulu’nda görüşülmüş ve MHP’nin parti amblemi üç hilâl, gençlik kollarının amblemi ise hilâl içerisinde bozkurt olarak belirlenmiştir.¹²⁷⁴ Sürecin başından itibaren amblem hususunda üç hilâli savunduğu bilinen Taşer’in, üç hilâl ile ilgili yürüttüğü mantık dikkat çekicidir: “Bozkurdu çizmek için iyi ressam olmak gerekir; çizmeye kalkan da köpeğe benzetir. Ama her zaman için 3 C yapmak kolaydır.”¹²⁷⁵ 21 Şubat’ta Alparslan Türkeş’e bir mektup yazan Rıfat Baykal, özetle Türkçü anlayışın terk edildiğinden dert yanmış ve bu iddiasını bazı hadiseleri örnek göstererek desteklemiştir.¹²⁷⁶ Bu tarihten itibaren hem Rıfat Baykal hem de Muzaffer Özdağ’ın partiyle ilişkisinde soğukluk meydana gelecektir.¹²⁷⁷

Partinin yeni adını ve yeni amblemini müspet karşılayanlar ise çoğunluktadır. Kongre öncesinde yeni amblemin üç hilâl olması gerektiğini açıkça ifade eden *Millî Hareket*’in Nisan 1969 tarihli 33. sayısında ise bu değişiklik memnuniyetle karşılanmıştır.¹²⁷⁸ O yıllarda Ayhan Tuğcugil müstearıyla yazan İskender Öksüz ise *Ötüken*’in Nisan 1969 tarihli 64. sayısında Nihal Atsız’ın *Bozkurtlar* romanındaki bir hadiseye atıf yaparak “Kurt Kaya Elini Çöz” başlıklı bir yazı kaleme almıştır. Teslimiyet, itaat ve cemiyetin menfaatini ferdin menfaatinden önde tutuşun timsali olan Kurt Kaya, CKMP’nin MHP’ye dönüştürülmesi sürecinde yaşanan hadiseler karşısında Alparslan Türkeş’e ve MHP’nin idare kadrosuna teslimiyet için örnek gösterilmiştir. Yazının son kısmında yer alan, “Komutana ya tamamen inanılır ve

¹²⁷² Turhan, *Türk Demokrasi Tarihinde Milliyetçi Hareket*, s. 88.

¹²⁷³ Turhan, *Türk Demokrasi Tarihinde Milliyetçi Hareket*, s. 88.

¹²⁷⁴ Salih Dilek’le 1 Kasım 2021 tarihli görüşme.

¹²⁷⁵ Metin, “Siz, O Menhus 13 Haziranı Bilir Misiniz”, s. 22.

¹²⁷⁶ Öznur, *Ülkücü Hareket [CKMP’den MHP’ye][Cilt 1]*, ss. 182-184.

¹²⁷⁷ Salih Dilek’le 1 Kasım 2021 tarihli görüşme.

¹²⁷⁸ Millî Hareket, “*Milliyetçi Hareket ve Üç Hilal*”, Nisan 1969.

her buyruğu yerine getirilir ya da ordudan ayrılır,”¹²⁷⁹ şeklindeki ifade, bu anlayışa uymayacak isimlerin MHP’yle yol ayrımına geleceğini de öngörmektedir.

1969 Kongresi’nde yaşananların, CKMP’deki İslâmîleşme yahut muhafazakârlaşma sürecinin açık bir şekilde ortaya çıkması anlamına geldiği ifade edilmektedir.¹²⁸⁰ Beşir Ayvazoğlu, 1969 Kongresi’nde sentez arayışının açığa çıktığını ifade etmiş ve bu tarihten sonraki bazı noktalara dikkat çekmiştir. Buna göre “Tanrı Dağı” ifadesinin yanına “Hıra Dağı”nın da eklenmesi; “Tanrı Türk’ü korusun ve yüceltsin,” sloganı yerine daha ziyade “Türklük gurur ve şuuru, İslâm ahlâk ve fazileti” ifadesinin kullanılması, MHP’nin ideolojik değişimine işaret etmektedir.¹²⁸¹ Fatih Yaşlı ise bilhassa 1969’dan itibaren ortaya çıkan bu durumu ülkücü hareket tabanının sosyal yapısıyla açıklamaya çalışmıştır. Fatih Yaşlı’ya göre, taşralı ve muhafazakâr bu genç tabanın karakteristiği,¹²⁸² MHP’nin İslâmîleşmesine yahut bir başka yakın ifadeyle muhafazakârlaşmasına da zemin hazırlamıştır.¹²⁸³ Baran Dural’a göre ise, Alparslan Türkeş’in bu konudaki tavrı orta yol bulmak üzerinedir. 1969’a gelen süreçte radikal Türkçüler tarafından, partinin “İslâmî fanatizme” temayül içerisinde olduğu, İslâmî fikre yakın kadrolar tarafından ise partinin şovenizme temayül içerisinde olduğu düşünülmüştür. Alparslan Türkeş ise çareyi, orta yol aramakta bulmuştur.¹²⁸⁴ Böylece, “Türklük gurur ve şuuru, İslâm ahlâk ve fazileti” ifadesinin, bu düşüncenin bir tezahürü olarak gözükmektedir.

¹²⁷⁹ Ayhan Tuğcugil, “Kurt Kaya Elini Çöz”, *Ötüken Dergisi*, S. 64, Nisan 1969, s. 12, s. 12.

¹²⁸⁰ Sanlı, *Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi’nden Milliyetçi Hareket Partisi’ne [Tarihî Süreç, İdeoloji ve Politika (1960-1969)]*, s. 431.

¹²⁸¹ Beşir Ayvazoğlu, *Tanrı Dağı’ndan Hıra Dağı’na [Milliyetçilik ve Muhafazakârlık Üzerine Yazılar]*, 3. Baskı, İstanbul: Kapı Yayınları, 2013, ss. 154-155.; Murat Yılmaz, 1969 Kongresi’yle birlikte Nihal Atsız’ın temsil ettiği Türkçü çizginin terk edilip ileride Türk-İslâm sentezi olarak ifade edilecek anlayışın temayül etmesinde Dünder Taşer’in önemli rolü olduğunu ifade etmiştir. Bkz. Murat Yılmaz, “Dünder Taşer”, *Milliyetçilik [Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Cilt 4]*, 3. Baskı, ed. Tanıl Bora, İstanbul: İletişim Yayınları, 2008, ss. 668-677, s. 668.

¹²⁸² Ülkücü hareket tabanının sosyal yapısı hakkındaki bu tespit Taşer’in de bu konudaki ifadesiyle uyumaktadır: “Bizim, sosyalizme ve komünizme kapılmış kimselerimizi, umumiyetle maddî durumları iyi olan, hatta cemiyetimizin zengin denilen tabakasına mensup ailelerin çocukları. Onlara aleyhtar olan bizimkiler ise, umumiyetle fakir ailelere mensup.” Bkz. Aksun, *Dünder Taşer’in Büyük Türkiye’si*, s. 105.

¹²⁸³ Fatih Yaşlı, *Türkçü Faşizmden “Türk-İslam Ülküsü”ne*, 1. Baskı, İstanbul: Yordam Kitap, 2016, s. 144.; İlker Aytürk ve Tanıl Bora, “Yetmişli Yıllarda Sağ-Sol Kutuplaşmasında Siyasî Düşünceler”, *Türkiye’nin 1970’li Yılları*, haz. Mete Kaan Kaynar, 1. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 2020, ss. 307-328, s. 323.

¹²⁸⁴ Baran Dural, *Pratikten Teoriye Milliyetçi Hareket [Cilt 1-2]*, 1. Baskı, İstanbul: Bilge Karınca Yayınları, 2011, ss. 409-410.

MHP'nin bu yöndeki temayülü genel bir kabul olsa da¹²⁸⁵ iddia edilenin aksine Nihal Atsız'la yaşanan fikrî ayrışmanın bu dönemde başlamadığını ifade etmek mümkündür.¹²⁸⁶ 1969'un yaz aylarından İzmir/Karapınar'da düzenlenen bir Komando Kampına Nihal Atsız'ın kardeşi Nejdet Sançar, seminer vermek üzere davet edilmiş ve ağabeyi Atsız ile Alparslan Türkeş arasında hiçbir fikir ayrılığı bulunmadığını, Türkeş'i desteklediklerini ifade etmiştir.¹²⁸⁷ İbrahim Doğan'ın aktardığına göre ise Nihal Atsız, 1969 Kongresi sonrasında gençlerle konuşarak yatışmalarını sağlamıştır. Atsız'ın sözleri şu şekildedir:

“Eğer beni fikir önderi olarak kabul ediyorsanız, ben bu davanın lideri olarak Alparslan Türkeş'i tanıdım ve kabul ettim. Bana hukuk fakültesinde, gençlerle birlikte kavgaya gideceksin diye emir verirse, hiç tereddüt etmeden giderim. Bu basit kırgınlıkları bir kenara bırakarak emirlere itaat edin.”¹²⁸⁸

Bunun yanında, MHP'nin tezlerini savunan ve bir mânâda partinin gazetesi olarak kabul edilebilecek *Devlet*'te Nihal Atsız ve Nejdet Sançar'ın da yazılar yazdığı görülmektedir. Nihal Atsız, 17 Kasım 1969 tarihli *Devlet*'te “*Türk Tarihine Bakışımız Nasıl Olmalıdır*” başlıklı tam sayfa bir yazı,¹²⁸⁹ kardeşi Nejdet Sançar, 1 Aralık 1969 tarihli *Devlet*'te “*Milliyetçi Hareket ve Karşısındakiler*” başlıklı bir yazı;¹²⁹⁰ yine Atsız, 12 Ocak 1970 tarihli *Devlet*'te “*Türk Tarihinin Meseleleri*” başlıklı bir yazı kaleme almıştır.¹²⁹¹ Nihal Atsız ve Nejdet Sançar'ın *Devlet*'teki birçok yazısını örnek göstermek mümkündür. Bunun yanında son örnek olarak, 12 Ocak 1970 tarihli *Devlet*'te Nejdet Sançar'ın başkanlığında faaliyet gösterecek bir komitenin, milliyetçi teşekküllerin hepsini bir araya toplayacak bir bina satın almak üzere çalışmalar yürüteceği ve bu çalışmalara *Devlet*'in de katkı sağlayacağı belirtilmiştir. Bu kampanyaya bağış yapan isimler her hafta *Devlet*'te duyurulacaktır. Kampanyaya bağış yapan ilk isim Nihal Atsız'ken, üçüncü isim de Alparslan

¹²⁸⁵ Sözelimi Fatih Yaşlı'nın kitabındaki; Atsız taraftarlarının 1969 Adana Kongresi'nde tasfiye edildiği, (Bkz. Yaşlı, *Türkçü Faşizmden “Türk-İslam Ülküsü”ne*, s. 145.) yahut İlker Aytürk ve Tanıl Bora'nın makalesindeki “... 1969 parti kongresinde Atsızcı seküler, ırkçı-Turancı hizip ile, başını Dündar Taşer'in çektiği, MHP'yi muhafazakâr hatta İslâmcı seçmene açmayı düşünen hizip bir daha yüz yüze bakamayacak şekilde kopmuştu,” (Bkz. Aytürk ve Bora, *Yetmişli Yıllarda Sağ-Sol Kutuplaşmasında Siyasî Düşünceler*, s. 323.) şeklinde ifade, bahsi geçen kopuşun 1969 Kongresi'nde yaşandığı şeklindeki teze örnek olarak gösterilebilir.

¹²⁸⁶ Ahmet Bican Ercilasun'la 5 Kasım 2021 tarihli görüşme.

¹²⁸⁷ Muhittin Çolak'la 27 Ekim 2021 tarihli görüşme.

¹²⁸⁸ Doğan, *Akıldan Kaleme*, ss. 71-72.

¹²⁸⁹ Atsız, “*Türk Tarihine Bakışımız Nasıl Olmalıdır*”, 17 Kasım 1969.

¹²⁹⁰ Nejdet Sançar, “*Milliyetçi Hareket ve Karşısındakiler*”, 1 Aralık 1969.

¹²⁹¹ Atsız, “*Türk Tarihinin Meseleleri*”, 1 Aralık 1969.

Türkeş'tir.¹²⁹² Bu örnekleri aktarmamızın sebebi, Alparslan Türkeş'le Nihal Atsız arasındaki ayrışmanın 1969 Adana Kongresi'nde yaşananlarla doğrudan ilgili olmadığını ispat etmektir.

MHP'de kongrenin etkileri sürerken ülke siyasetinin gündemlerinden biri “*Anayasa Nizamını Koruma Kanunu*” tasarısının yarattığı gündemdir.¹²⁹³ Hürriyeti kısıtlayacağı düşünülen bu kanuna tepki gösterenler arasında Taşer de bulunmaktadır. Taşer, mevcut kanunların tedbir almak için yeterli olduğunu ancak AP'nin kanunları uygulamakta noksan olduğu ifade etmiştir. Taşer, bu kanunun çıkarılmasındaki maksadın komünistleri değil, onların haricindeki vatansever yekûnu tehdit edeceğini ileri sürmüştür.¹²⁹⁴ Taşer'in açıklamasının son kısmı şu şekildedir:

“Komünist şamatalarına karşı kendi varlığını korumaya ve kurtarmaya çalışan Milliyetçi Gençliği, Maneviyatçı Halkı, Namuslu Esnafı tedirgin etmekten başka neticesi olmayacak kanunlar çıkarmaktan hükümet uzak durmalıdır.

Mevcut mevzuatı Komünistlere uygulamaktan korkan hükümet, şiddetlenen hükümleri yine Milliyetçi gruplar üzerinde uygulayacaktır.”¹²⁹⁵

1969'un Mart ve Nisan aylarında öne çıkan gündemlerden biri, hazinenin partilere yaptığı yardımı kesmesi üzerine meydana gelmiştir. Pek çok parti gibi tepki gösteren CHP, halktan bağış talep ederek durumu idare etmeye çalışmıştır.¹²⁹⁶ Konu hakkında açıklama yapan Taşer, CHP ve AP'nin parasızlıktan şikâyet etmelerini “*ayıp*” olarak nitelemiş, bu partilerin 4 yılda 24 Milyon Lira hazineden para yardımı aldıklarını ifade etmiştir. Bununla birlikte, Maliye Bakanı'nın partilere avans vermesinin de hukuksuz olacağını, partilerin geçmişten beri aldıkları paraların kalanıyla idare etmeleri gerektiğini belirtmiştir.¹²⁹⁷ İlerleyen süreçte ise iktidarın, devlet imkânlarını kendi partisinin seçim çalışmaları için kullanmasını eleştirmiştir.¹²⁹⁸ MHP'nin de hazineden para yardımı alamayan partiler arasında

¹²⁹² Devlet, “*Bütün Milliyetçilerin Dikkatine*”, 12 Ocak 1970.

¹²⁹³ Milliyet, “*Dinçer: Bu Tasarı Kanunlaşacaktır*”, 18 Şubat 1969.

¹²⁹⁴ Milli Hareket, “*Dündar Taşer'in Demeci*”, Nisan 1969.

¹²⁹⁵ Milli Hareket, “*Dündar Taşer'in Demeci*”, Nisan 1969.

¹²⁹⁶ Milliyet, “*Halk Partisi Halktan Para Yardımı İstiyor*”, 4 Nisan 1969.

¹²⁹⁷ Milli Hareket, “*Dündar Taşer'in Konuşması*”, Mayıs 1969.

¹²⁹⁸ Milliyet, “*Taşer, “Demirel, “Ordu”yu Reklam Vasıtası Yapıyor”*”, 24 Temmuz 1967.

olduğu ve partinin o dönem yaşadığı maddi sıkıntılar¹²⁹⁹ düşünüldüğünde Taşer'in tavrının, devleti önceleyen ve koruyucu bir karakterde olduğu ifade edilebilir.

Gündemin seyri bu şekildeyken Türkiye'de seçim sathına girilmek üzeredir. 12 Ekim 1969'da yapılacak genel seçimler için MHP de ciddi bir kampanya yürütmüştür. Ağustos ayında MHP Genel Sekreteri Mustafa Kemal Erkovan bir basın toplantısı düzenlemiş ve MHP'nin seçim beyannamesini ilan etmiştir. MHP'nin 1969 genel seçimlerindeki hedefi mecliste grup kurmak; 1973 genel seçimlerindeki hedefi ise iktidar olmak şeklinde belirlenmiştir. Alparslan Türkeş, Dündar Taşer, Osman Yüksel Serdengeçti, Ahmet Er, Mehmet Altınsoy, İsmail Hakkı Yılanlıoğlu, Galip Erdem, Süleyman Sürmen ve Hüseyin Üzmez Anadolu'da bölge toplantıları tertip etmiş; MHP'nin kuvvet kazanması için kişi ve grupların partiye katılması temin edilmeye çalışılmıştır.¹³⁰⁰ 16 Haziran'da Ege bölgesi toplantısı; 20 Temmuz'da Erzurum bölgesi toplantısı; 10 Ağustos'ta Orta Anadolu bölgesi toplantısı yapılmıştır. Toplantılara, yakın illerdeki delegeler ve MHP'liler de iştirak etmiştir. Ankara'da Türk Ocağı salonunda düzenlenen Orta Anadolu bölgesi toplantısında Taşer de hazır bulunmuş ve toplantının son kısmında söz alarak kısa bir konuşma yapmıştır. Odalar Birliği başkanlığına seçilen Necmettin Erbakan'ın, AP eliyle faaliyetlerinin engellenmesine tepki gösteren Taşer, Süleyman Demirel'in demokrasi hakkındaki sözlerini hatırlatarak samimiyetsiz olduğunu vurgulamıştır.¹³⁰¹ MHP'nin ön seçimler neticesinde oluşan listesi 5 Eylül'de Yüksek Seçim Kurulu (YSK)'na teslim edilmiştir.¹³⁰² Taşer, İstanbul'dan birinci sıra aday; Alparslan Türkeş, Adana'dan birinci sıra aday; Mustafa Kemal Erkovan, Ankara'dan birinci sıra aday; Galip Erdem, Burdur'dan birinci sıra aday; Kâmil Turan, Elazığ'dan birinci sıra aday; İsmail Hakkı Yılanlıoğlu, Kastamonu'dan birinci sıra aday; Ahmet

---

¹²⁹⁹ 1969 yılı olmasa da 1971'deki MHP Genel Muhasibi Mehmet Doğan'ın aktardığına MHP ağır borç yükü altındadır. Buna göre kasada bir kuruş bulunmamakta, 1971 kongresinde partililere ikram edilen kıymalı pidenin eti için kasaba yapılan borç, genel merkez binasının senelik 32 bin lira kira borcu ve daha pek çok borç söz konusudur. Bkz. Doğan, *Alparslan Türkeş, MHP ve Gölgedeki Adam*, s. 7.; Sadi Somuncuoğlu da MHP'nin maddi imkânsızlıklar içerisinde siyasi mücadele verdiğini ifade etmiştir. Bkz. Sadi Somuncuoğlu, *On Soruda MHP*, 1. Baskı, Ankara: Devlet Yayınları, ty, ss. 44-45.

¹³⁰⁰ Öznur, *Ülkücü Hareket [CKMP'den MHP'ye]* [Cilt 1], ss. 198-201.

¹³⁰¹ Turhan, *Türk Demokrasi Tarihinde Milliyetçi Hareket*, ss. 90-95.; Ahmet Karabacak'ın anlattığı hatıraya bakıldığında Taşer'in bu tepkisinin aynı zamanda MHP'nin genel tavrı olduğu düşünülebilir: "Ankara'da genel merkezdeydim. Türkeş beni çağırdı ve "Karabacak, Necmettin Erbakan'ı bugün başkan olduğu Odalar Birliği'nden polis zoru ile çıkaracaklarmış. Belki hırpalarlar: Yanına birkaç kişi al, hırpalanmasını önleyin" dedi." Bkz. Karabacak, *Üç Hilâl'in Hikayesi*, s. 52.

¹³⁰² Milliyet, "Aday Listeleri Seçim Kuruluna Verildi", 5 Eylül 1969.

Er, Manisa'dan birinci sıra aday; Osman Yüksel Serdengeçti, Ordu'dan birinci sıra aday; Osman Turan, Trabzon'dan birinci sıra aday olmuştur.¹³⁰³ Muzaffer Özdağ ve Rıfat Baykal'ın, kongre sonrasındaki soğuklukları devam etmiş ve aday olmak istememişlerdir. Muzaffer Özdağ, Ankara'nın bazı ilçelerinde dini istismar eden, tarikat ve cemaatlere mensup bazı kişilerin aday yapıldığını, aday tespitindeki metotları yanlış bulduğunu ve bu saikle aday olmadığını ifade etmiştir. Ancak Muzaffer Özdağ, aday olmamasına rağmen memleketi Gaziantep'te MHP'nin menfaatine seçim kampanyalarına katılmıştır.¹³⁰⁴

Ahmet Er'in, "*Muhammedî Nizam*" başlıklı radyo konuşması;¹³⁰⁵ "*Türklük şuur ve gururu, İslâm ahlâk ve fazileti*"¹³⁰⁶ sloganının kullanılması; Devlet'in 22 Ekim 1969 tarihli sayısına Alparslan Türkeş'in fotoğrafının ve "*Hedef: Türk-İslam Medeniyeti*"¹³⁰⁷ ifadesinin yazılı olduğu kapakla neşredilmesi MHP'nin 1969 seçimlerinde hitap ettiği ve oy beklediği kitleyi önceki seçimlere nazaran daha geniş tuttuğunu göstermektedir.

İstanbul'dan milletvekili adayı olan Taşer, seçim çalışmaları için¹³⁰⁸ İstanbul'a ailesiyle birlikte gitmiş ve ailesi Büyükkada'daki evlerinde kalmıştır. Seçimlerle ilgili bazı toplantılar bu evde yapılmıştır. Bu dönem, küçük yaştaki kızı Yasemin de Taşer'in seçim çalışmalarına katılmış ve halka dağıtılmak üzere hazırlanan bildirilerin dağıtımına yardımcı olmuştur. Taşer'e, kızını bu gibi işlerde çalıştırmaması yönünde telkinler yapıldığında, "*Ben kendi çocuğumdan isteyemediğim bir şeyi başkasının çocuğundan isteyemem,*" diyerek bu talepleri geri çevirmiştir.¹³⁰⁹

¹³⁰³ Turhan, *Türk Demokrasi Tarihinde Milliyetçi Hareket*, ss. 101-107.; Levon Panos Dabağyan; Dündar Taşer'in, kendisine muhabbet beslediğini ve bu seçimlerde kendi özel listesinden İstanbul milletvekili adayı yaptırdığını ifade etmiştir. Bkz. Levon Panos Dabağyan, *Başbuğ Türkeş ve Milliyetçilik [Siyasi Hayatım ve Düşüncelerim]*, 1. Baskı, İstanbul: Yedirenk Yayınları, 2009, s. 433.

¹³⁰⁴ Öznur, *Ülkücü Hareket [CKMP'den MHP'ye]*[Cilt I], s. 187.

¹³⁰⁵ Öznur, *Ülkücü Hareket [CKMP'den MHP'ye]*[Cilt I], s. 203.

¹³⁰⁶ MHP'nin seçim kampanyasında kullandığı tek slogan bu değildir. Bunun yanında; "*Türkiye ne aç hürlerin, ne de tok esirlerin memleketi olmayacaktır,*", "*Zekâya saygı, Teşebbüse emniyet. Emeğe değer,*", "*Çıkışta eşitlik, Yarışta güvenlik, Varışta haklılık,*" sloganları da kampanya süreci boyunca kullanılmıştır. Bkz. Turhan, *Türk Demokrasi Tarihinde Milliyetçi Hareket*, s. 93.

¹³⁰⁷ Devlet, "*Hedef: Türk-İslam Medeniyeti*", 22 Ekim 1969.

¹³⁰⁸ Dündar Taşer'in farklı tarihlerdeki parti faaliyetlerine ilişkin fotoğraflar için Bkz. Ek 17, Ek 18 ve Ek 20.

¹³⁰⁹ Yasemin Taşer Yahnici'yle 14 Mart 2022 tarihli görüşme.

Siyasi partilerin radyodaki propaganda konuşmaları kapsamında MHP adına Taşer, 8 Ekim’de mikrofon başına geçmiştir. Taşer’e ayrılan vakit, 20.35 ile 20.45 arasındır.¹³¹⁰ Konuşmasına “*Aziz Türk Milleti,*” diyerek başlayan Taşer, ilk olarak Süleyman Demirel’in güvenilmez olduğunu ileri sürmüştür. Taşer’in gerekçesi ise 1965 yılında ortaya koyduğu vaatler sayesinde millet tarafından tercih edilerek iktidara taşınan AP, iktidarı süresince vaatlerini yerine getirmemiş ve 1969’daki seçimde de aynı yahut benzer vaatlerle millet karşısına çıkmıştır. AP’ye yönelik diğer eleştirisi ise ülkedeki komünist faaliyetlere müsamaha göstermesiyle ilgilidir. Konuşmasının genelinde AP’yi tenkit eden Taşer, “*toprak reformu*” meselesi üzerinden de CHP’yi tenkit etmiştir. Taşer, ortaya koyduğu sayısal veriler ışığında, toprak reformunun uygulanamayacağını ileri sürmüştür. Kuvvetli iki siyasi rakibini de tenkit eden Taşer; AP’yi âciz ve mağlup, CHP’yi şaşkın ve bezgin olarak nitelerken her ikisinin de devrini tamamladığını, davasını ve hedefini yitirdiğini ifade etmiştir.¹³¹¹ Taşer’in konuşması, kendisine özgü üslup ve anlayışını ihtiva eden cümlelerle sona ermiştir: “*Türk milleti buna hasret, MHP buna muktedir. Üç Hilal’li bayrak dedemizin ihtişamı idi. Torunumuzun azameti olacaktır. Ey Türk milleti, yorgun ve mağlup idareleri sil ve kendine dön!*”¹³¹²

12 Ekim’de yapılan genel seçimlere katılım oranı %64,3 ile oldukça düşük kalmıştır. AP, %46,6 oy oranı ile 256 milletvekili; CHP, %27,4 oy oranı ile 143 milletvekili; Güven Partisi (GP), %6,6 oy oranı ile 15 milletvekili; bağımsızlar, %5,6 oy oranı ile 13 milletvekili; MP, %3,2 oy oranı ile 6 milletvekili; MHP, %3,0 oy oranı ile 1 milletvekili; Birlik Partisi (BP), %2,8 oy oranı ile 8 milletvekili; TİP, %2,7 oy oranı ile 2 milletvekili; Yeni Türkiye Partisi (YTP), %2,2 oy oranı ile 6 milletvekili çıkarmıştır. MHP listesinden seçilen tek milletvekili Adana’dan Alparslan Türkeş olmuştur. Taşer, İstanbul’da %2,6’lık oranla 15508 seçmenin oyunu almasına rağmen milletvekili seçilememiştir.¹³¹³ Taşer’in milletvekili seçilmeyi az miktarda oy farkıyla kaçırdığı ifade edilmektedir.¹³¹⁴ Elde edilen oy

¹³¹⁰ Milliyet, “*Radyoda Bugün*”, 8 Ekim 1969.

¹³¹¹ Devlet, “*Radyo Konuşmaları*”, 13 Ekim 1969.

¹³¹² Devlet, “*Radyo Konuşmaları*”, 13 Ekim 1969.

¹³¹³ Turhan, *Türk Demokrasi Tarihinde Milliyetçi Hareket*, ss. 108-110.

¹³¹⁴ Hakkı Öznur, “20. Yüzyılda Bir Türkmen Ağası: Dünder Taşer”, *Başbuğın Özel Evlatları [Alparslan Türkeş ve Özel Eğitim]*, 1. Baskı, haz. Mesut Güneş, Ankara: Yüzde İki Yayınları, 2022, ss. 143-165, s. 145.

oranlarıyla orantısız milletvekili kazanılmasının, millî bakiye sisteminin kaldırılmasıyla doğrudan ilgisi olduğunu ifade etmek mümkündür.

Seçim sonuçlarına göre Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay, hükümet kurma görevini AP Genel Başkanı Süleyman Demirel'e vermiş ve İkinci Demirel Hükümeti 12 Kasım 1969 günü kurulmuştur.¹³¹⁵

29 Ekim günü Ankara Televizyonu'nda Abdi İpekçi'nin moderatörlüğünde seçim sonuçlarının değerlendirildiği bir program yapılmıştır. Programa MHP'yi temsilen Taşer, BP'yi temsilen Şemsi Belli, MP'yi temsilen Faruk Önder, TİP'i temsilen Tarık Ziya Ekinci katılmıştır. Seçimlerde katılımın düşük olduğuna dikkat çeken katılımcılar 1969 seçimlerinde millî bakiye sisteminin uygulanmış olması durumunda AP'nin iktidarı elde edemeyeceğini ileri sürmüşlerdir.¹³¹⁶

3 Kasım'da *Devlet*'teki köşesinde seçim sonuçlarını değerlendiren Taşer, seçmenlerin %35'inin oy kullanmadığına dikkat çekmiş ve bu durumu, halkın AP'de ümidi kesmesine bağlamıştır. MHP'nin oylarının, bir önceki seçime göre %38 arttığına dikkat çeken Taşer, bunu önemli bir başarı olarak telâkki etmiştir.¹³¹⁷ Alparslan Türkeş ise oyların önceki seçime göre yüksek oranda artmasından memnun olurken tek milletvekili çıkarmaktan daha fazlasını hesapladıklarını ancak neticenin, umdukları gibi olmadığını ifade etmiştir.¹³¹⁸

1969'un son günlerinde öğretmenler arasında Türkiye geneline yayılan bir boykot düzenlenmiştir. Sol görüşlü Türkiye Öğretmenler Sendikası (TÖS)'nin organizasyonu ile düzenlenen boykot hakkında Taşer de yorum yapmıştır. Taşer'e göre, AP kendi vazifesinin farkına varmak yerine boykota katılan tüm öğretmenleri solculukla itham ederek hataya düşmüştür.¹³¹⁹

1970 yılına gelindiğinde üniversite ve sokaklarda yaşanan hadiseler artış göstermiştir. Sol grupların üniversitedeki idareciler ve öğretim görevlileri üzerinde kurdukları baskı, üniversite özerkliği gereğince dekan veya rektörün davet etmediği

¹³¹⁵ Aydın ve Taşkın, *1960'tan Günümüze Türkiye Tarihi*, s. 178.

¹³¹⁶ Milliyet, "Küçük Partiler TV'de Seçim Sonuçlarını Tartıştı", 30 Ekim 1969.

¹³¹⁷ Dündar Taşer, "Seçime Dair", *Devlet*, 3 Kasım 1969.

¹³¹⁸ Abdi İpekçi, *Liderler Diyor ki*, 1. Baskı, İstanbul: Ant Yayınları, 1969, s. 291.

¹³¹⁹ Milliyet, "Boykot Bitti", 19 Aralık 1969.

müddetçe polislerin üniversite kampüslerine girememesi, olayların büyümesine de yol açmıştır.¹³²⁰ Bu noktada üniversite idarecilerinin zafiyeti ortaya çıkmıştır.¹³²¹

18 Mart 1970 tarihinde Ankara Yüksek Öğretmen Okulunda çıkan olay neticesinde Süleyman Özmen adlı ülkücü öğrenci vurulmuş ve tedavi görmeye başlamasına rağmen 23 Mart'ta hayatını kaybetmiştir.¹³²² Özmen'in katledilmesi,¹³²³ ülkücüler arasında büyük öfke ve üzüntü yaratmıştır. Bu derin üzüntüyü yaşayanlardan biri de Taşer'dir. Galip Erdem, Taşer'in üzüntüsünü şu ifadelerle anlatmıştır: *"Dedi ki: 'Ne kadar üzülssem üzüleyim, ağlamak âdetim değildir. Hatta, annemin ölümünde bile ağlamadım. Ama, bu çocuğun gidişi ağlattı beni.'"*¹³²⁴ Süleyman Özmen'in naaşı, defnedileceği İstanbul'a götürülmeden evvel Ankara'da düzenlenen tören sırasında Taşer, ülkücü gençlere bir konuşma yapmıştır. Bu konuşmanın bazı kısımları zaman içerisinde sloganlaşmış ve unutulmamıştır:

"Bugün Süleyman'ımızın aziz na'ası önünde, Türk milletinin kader gününü açıyorum. (...) Bu, milletimizin sonunu getirmeğe ve adını yok etmeğe teşebbüs edenlerin, cinayet serilerinin sonucusudur. Bundan sonra güçleri yetmeyecektir. İmanlarımız bilenmiştir. Komünizmin bir ihanet ve şerefsizlik olduğu sabitlemiştir.

Süleyman, bu vatan, bu millet ve hepimiz için ölmüştür. En mühimi, kulakları duymayanları, gerçekleri görmeyenleri uyarmak için ölmüştür. Süleyman bir semboldür. Süleyman bir şehittir. Şehitlerin kutsisidir. Süleyman yeni bir devir açmıştır. Süleyman'ın kanı Türkiye üzerine sürülen bütün lekeleri silmiştir. Süleyman hayatının başındaydı. Ne kapitalist ne de burjuvaydı. Hepimiz için öldü. Süleyman sizlersiniz. Süleyman yaşayacaktır."¹³²⁵

İskender Öksüz, Emine Işınsu'nun aktardığı metinde¹³²⁶ geçen *"Biz artık ölmeyeceğiz,"* ifadesinin mânâsının esasen bir tehdit olduğunu ifade etmektedir. Bu

¹³²⁰ Dündar Taşer, Türk Ocağı'nın polis tarafından basılması üzerine bir yazı kaleme almış ve üniversitelere girmeyen polisin Türk Ocağı'nın "silah deposu" olduğu iddiasıyla polis tarafından basılmasına tepki göstermiştir. Buna göre, "Üniversitelerin özerkliği"nden istifade eden sol grupların 4 amacı bulunmaktadır: Üniversite özerkliğini bağımsızlık haline getirmek; üniversitelerde sol gruplardan başka teşkilat bırakmamak; öğretim görevlilerine boyun eğdirmek; mutlak hâkimiyet elde ederek devleti yıkmaya teşebbüs etmek. Bkz. Dündar Taşer, *"Dengeçiler"*, Devlet, 6 Nisan 1970.

¹³²¹ Cezmi Kırımlıoğlu, *"Üniversite Muhtariyeti"*, Devlet, 23 Mart 1970.

¹³²² Turhan Feyizoğlu, *Türkiye Gençlik Hareketleri Tarihi [1969-1970]*, 1. Baskı, İstanbul: Sevinç Yayıncılık, 2013, s. 318.

¹³²³ Dündar Taşer, Hüseyin Sabahattin müstearıyla kaleme aldığı yazısında, Süleyman Özmen'in katli hadisesini ayrıntılarıyla anlatmıştır. Bkz. Hüseyin Sabahattin, *"Kan Yerde Kalmaz"*, Devlet, 30 Mart 1970.

¹³²⁴ Galip Erdem, *Ülkücünün Çilesi*, 13. Baskı, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2020, s. 236.

¹³²⁵ Millî Hareket, *"Taşer'in Konuşması"*, Nisan 1970.

¹³²⁶ Emine Işınsu ise yaşanmış hadiselerden yola çıkarak kaleme aldığı *"Sancı"* romanında bu konuşmayı şu şekilde aktarmıştır: *"Kan yerde kalmaz! Süleyman Özmen şehit oldu. Kuşatılmış, aç bırakılmış arkadaşlarına ekmek götürürken, komünist kurşunları ile vuruldu. (...) O, şehittir, yeri şehidâ katıdır. Fakat biz artık ölmeyeceğiz, bu sallanan topraklar üzerinde, doğum sancısı, yeni, güçlü büyük Türkiye'nin sancısını çeken bu topraklar üzerinde biz artık ölmeyeceğiz. Süleyman,*

mânâyâ göre Taşer aslında; “Biz ölmeyeceğiz, siz öleceksiniz,” demektir.¹³²⁷ *Millî Hareket*’in aktardığı bu konuşma metninde doğrudan geçmese de Taşer’in, “*Şehitler ölmez,*” ifadesini kullandığı ifade edilmektedir. Tanıl Bora’ya göre, Kur’an-ı Kerim’deki Bakara suresinde bulunan bir ayete atıf yapılarak türetilen bu ifade ilk kez Süleyman Özmen’in cenazesinde kullanılmış ve sonrasında sloganlaşarak kullanımı genele yayılmıştır.¹³²⁸

Süleyman Özmen’in katledilmesinin ardından olayların daha da şiddetlenmesi, bazı öğrenci ve öğretim görevlilerinin üniversitelerine alınmaması büyük bir sorun haline gelmiştir. Taşer de bu doğrultuda, Asistan Cezmi Bayram ve beraberindeki birkaç kişi için Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay’dan randevu almıştır. 15 Mayıs 1970 tarihinde Köşk’e çıkan bu isimler, vaziyeti Cevdet Sunay’a arz etmişlerdir. Cevdet Sunay, bu sıkıntıyı yaşayan öğretim görevlilerinin ruhsatlı silah taşıyabilmesi için Ankara Valisi Ömer Naci Bozkurt’a talimat vermiştir.¹³²⁹ Aynı yılın Kasım ayında ise Erkek Teknik Yüksek Öğretmen Okulu öğrencisi Dursun Önkuzu’nun katledilmesi; Türk Ocakları binasının basılarak katilinin burada aranması gibi hadiseler neticesinde yeniden Taşer devreye girmiş ve Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay’dan bir kez daha randevu almıştır. Cevdet Sunay’la görüşmenin 2 gün öncesinde televizyonda gençlik liderleri bir araya gelecektir. Taşer de Ülkü Ocakları Başkanı Ramiz Ongun’u bu programa çıkartmış ve FKF Başkanı Ertuğrul Kürkçü ile Sosyal Demokrasi Dernekleri Başkanı Semih Eryıldız ile Türk kamuoyu önünde tartışmasını sağlamıştır. Asistan Cezmi Bayram, beraberindeki heyetle Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay’ı ziyaret ettiğinde Dursun Önkuzu olayı ve Türk Ocakları’nın basılması gibi durumlardan bahseden bir rapor sunmuştur. Rapor, Cevdet Sunay’ın dikkatini çekmiş ve hükümete sunacağını bildirmiştir.¹³³⁰ Cevdet Sunay’ın Ocak 1971’de Ülkücüler için sarf ettiği, “*Bunlar vatansever gençlerdir, milliyetçi gençlerdir, komünizme karşı mücadele etmektedirler,*”¹³³¹ şeklindeki

---

ülkücülerin son şehididir, biz artık ölmeyeceğiz!” Bkz. Emine Işınsoy, *Sancı*, 3. Baskı, İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları, 2015, ss. 21-22.

¹³²⁷ İskender Öksüz’le 14 Mart 2022 tarihli görüşme.

¹³²⁸ Bora, *Cereyanlar [Türkiye’de Siyasi İdeolojiler]*, s. 257.

¹³²⁹ Cezmi Bayram, “Hatıralarda Kalmasın Diye 2”, *Türk Yurdu Dergisi*, C. 28, S. 247, Mart 2008, ss. 74-76, ss. 74-75.

¹³³⁰ Cezmi Bayram, “Hatıralarda Kalmasın Diye”, *Türk Yurdu Dergisi*, C. 28, S. 246, Şubat 2008, ss. 39-41, ss. 39-40.

¹³³¹ Cezmi Kırımlıoğlu, “Başkan’a Teşekkür”, *Devlet*, 11 Ocak 1971.; Metin Toker, *Solda ve Sağda Vuruşanlar*, 2. Baskı, Ankara: Akis Yayınları, 1971, s. 157.

beyanında daha evvel yapılmış bu 2 görüşmenin büyük katkısı olduğunun ifade edilmesi mümkündür.

Taşer'in bu dönemki köşe yazıları incelendiğinde 2 kesime yoğun eleştirisi görülmektedir. Esasen bu eleştiriler daha önceki tarihlerde başlamıştır ancak bu dönemde daha yoğunlaşmıştır. Bunlardan ilki tabii olarak sol hareketlerdir. Türkiye'de sosyalist olmanın "*faziletleri*"nden bahsederek bir anlamda tarizde bulunan Taşer, solun söylemlerini eleştirmiştir. Buna göre; Vietnam'a sahip çıkmakta ve Amerika'ya "*harp ilânı*"nda bulunmakta sakınca görmemelerine rağmen Azerbaycan'dan yahut Doğu Türkistan'dan bahis açıldığında Rusya'nın yahut bir başka devletin içişlerine karışıldığı gerekçesiyle muhatabına rahatlıkla "*saldırmaktadır*"lar. Taşer, bu çelişkili durumu sosyalist olmanın fazileti yahut avantajı olarak nitelemiştir.¹³³² Taşer'in üzerinde durduğu bir mesele de solun Atatürk'e bakışıyla ilgilidir. Atatürk isminin sol tarafından istismar edildiğini düşünen Taşer bu istismarın, Atatürk'ün solcu olduğunu ifade edecek kadar ileri boyutlara ulaştığını ifade etmiştir. Taşer'e göre Atatürk, asla solcu olamaz. Buna ispat olarak da Atatürk'ün İş Bankası hesabında bulunan yüksek miktardaki parasını ve sahip olduğu çiftlikleri göstermiştir. Ölümü sonrasında bu varlıklarının hazineye ve belirli kurumlara bağışlanmasını istemesi de onun şahsî mülkiyet düşüncesinin ne derece kuvvetli olduğunu ortaya koymaktadır. Atatürk bu hareketiyle ölümünden sonra dahi mülkiyetinin nasıl kullanılacağını tayin etmiş ve mülkiyeti üzerindeki iradesini sürdürmüştür. Bu noktalardan hareket etmek, Atatürk'ün servet, inanç, toprak sahibi olduğunu ortaya koymaktadır. Dolayısıyla solun eleştirdiği tüm özellikleri haizdir.¹³³³ Taşer; solun, devrim arzusunun dayanaklarından biri olarak Atatürk'ün devrimci oluşunu ileri sürmesini de tutarsız bir düşünce olarak görmektedir. Taşer, Atatürk'ün devrimci olduğunu ve devrim yaptığını kabul etmekle birlikte Atatürkçünün devrimci olmasının mümkün olamayacağını ifade etmektedir. Zira Atatürkçü, Atatürk'ün yaptıklarını korumak istiyorsa muhafazakâr olmak durumundadır.¹³³⁴ Taşer'e göre, Atatürkçü olmak özetle, "*büst dikmekle değil, onun gibi düşünmekle tahakkuk*"¹³³⁵ etmektedir.

¹³³² Dündar Taşer, "*Saadet Zinciri*", Devlet, 25 Aralık 1969.

¹³³³ Dündar Taşer, "*Atatürk'ü Sömürenler*", Devlet, 23 Mart 1970.

¹³³⁴ Dündar Taşer, "*Solcular ve Atatürkçülük*", Devlet, 31 Ağustos 1970.

¹³³⁵ Dündar Taşer, "*Solcular Atatürkçü Değil Utanmazdırlar*", Devlet, 30 Mart 1970.

Taşer'in bu dönemki yazılarında yoğun eleştiride bulunduğu diğer kesim ise hükümettir. Ancak hükümete eleştirisi daha ziyade Başbakan Süleyman Demirel üzerindendir. 1969 öncesinde de Süleyman Demirel hakkındaki eleştirilerine rastlamak mümkünse de bilhassa 1969 genel seçimleri sonrasında bu eleştiriler en şiddetli haline ulaşmıştır. Taşer, Süleyman Demirel'in üniversitelerde yaşanan hadiselerle kayıtsız kalmasını ve ülkücüler ile sol grupları aynı kefeye koymasına tepki göstermiştir. Taşer'e göre Süleyman Demirel, *"her yöne yol açan bir trafik memuru gibi davranmakta, meydana gelen çarpışmayı gördükçe de şoförlere vecize söylemekte"*dir.¹³³⁶ Neredeyse Mart 1970'ten itibaren 1971'e kadarki yazılarının tamamında bir şekilde Süleyman Demirel'i eleştiren Taşer, en nihayetinde 14 Aralık 1970 tarihindeki yazısında *"Demirel'in iktidarı çok çok iki ay daha sürer,"*¹³³⁷ diyerek bir öngörüde bulunmuş; öngörüsü ise doğru çıkmıştır.

1971 yılında had safhaya ulaşan öğrenci olayları ülke gündeminde önemli yer tutmuştur. Bunun üzerine MHP Genel Başkan Yardımcısı Taşer, GP Genel Başkanı Turhan Feyzioğlu, TİP Genel Başkanı Behice Boran, CHP Genel Sekreter Yardımcısı Turan Güneş ve AP Milletvekili Aydın Yalçın Ankara Televizyonu'nda düzenlenen bir açık oturuma katılarak son hadiseleri değerlendirmişlerdir. Dündar Taşer, Turhan Feyzioğlu ve Aydın Yalçın; yaşanan olayların maksadının marksizmi Türk milletine kabul ettirmek olduğunu ifade ederken buna karşılık millî bütünlüğün muhafazası için tedbirler alınması gerektiği hususunda hemfikir olmuşlardır. Behice Boran ve Turan Güneş ise yaşanan hadiselerin, hükümetin zafiyetinden kaynaklandığını savunarak ek tedbire gerek olmadığını ifade etmişlerdir. Komando Kamplarının, bu hadiselerin meydana gelmesinde önemli bir payı olduğunu savunan Behice Boran'a karşı Taşer, bu kampların sportif amaçlarla kurulduğunu ve kanunen yasak olmayan av tüfekleriyle bazı eğitimler yapıldığı şeklinde cevap vermiştir. Program, Turhan Feyzioğlu ile Behice Boran arasında yaşanan sert tartışmalarla sona ermiştir.¹³³⁸

1971 yılına gelindiğinde 12 Mart'tan önce MHP için önemli bir gelişme yaşanmıştır. İş adamı olarak tanınan Gün Sazak'ın MHP'ye katılması, MHP'ye pek

¹³³⁶ Dündar Taşer, *"Bilanço"*, Devlet, 23 Haziran 1969.

¹³³⁷ Dündar Taşer, *"Gerekmez İlgi"*, Devlet, 14 Aralık 1970.

¹³³⁸ Milliyet, *"Feyzioğlu Boran'a 'Sen Komünistsin' Boran, Feyzioğlu'na 'Sen Faşistsin' Dedi"*, 12 Aralık 1970.

çok açıdan müspet yönde tesir etmiştir. Gün Sazak'ın MHP'ye katılmasındaki en büyük pay ise Taşer'e aittir. Gün Sazak, esasen siyasete yabancı olmayan bir aileye mensuptur.¹³³⁹ Ancak onun 1971'e kadarki tanınırlığı iş adamlığı sayesinde. 1970'in yazında, aynı zamanda sahibi olduğu Yüksel Palas'ta 14'lerden Münir Köseoğlu ile bir araya gelen Gün Sazak Türkiye'nin mevcut siyasi durumu üzerine sohbet etmiş; Sazak'ın, solun aşırı faaliyetlerinden rahatsızlık duyması sebebiyle Köseoğlu, onu Taşer'le tanıştırmak istemiş ve bu buluşmayı organize etmiştir. Ertesi akşamki buluşmada ikili arasındaki sohbet güzel ilerlemiş ve Gün Sazak, Taşer'in üslubu, tarih anlayışı, siyasi bakışı gibi pek çok hususiyetinden etkilenmiştir. Bu görüşmenin ardından Yüksel Palas'a *Devlet gazetesini* göndermeye başlayan Taşer, Gün Sazak'tan olumlu dönüş almış ve ikili arasındaki dostluğun ilk adımları böylece atılmıştır. Gün Sazak da Taşer'i KÜBİTEM'de ziyaret ederek aralarındaki sıcak münasebeti muhafaza etmişse de Sazak'ın 1971 yılında MHP'ye katılması, dostluğu yahut başka bir ifadeyle aralarındaki “*ülküdaşlık hukuku*”nu pekiştirmiştir.¹³⁴⁰ Gün Sazak, MHP'de bilhassa Taşer'in vefatı sonrasında genel başkan yardımcılığı vazifesi alarak daha etkin hale gelecektir. 1971-1972 arasındaki dönemde ise partinin ve ülkücü gençlerin maddi sıkıntılarını belirli ölçüde gidermeye çalışmış, bu hususta büyük katkı sağlamıştır.¹³⁴¹

Sokaklarda ve üniversitelerde yaşanan öğrenci olaylarıyla 1970 yılı sona ererken Taşer'in bir açıklaması dikkate değerdir. TBMM'de Süleyman Demirel hakkında soruşturma açılması için yapılan görüşme neticesinde soruşturmanın reddedilmesi muhalefetin tepkisini doğurmuş ve Taşer de konu hakkında açıklamaya yapmıştır. Süleyman Demirel'in çekilmesi gerektiğini ifade eden Taşer, aksi takdirde Meclis dışında çare arayanların da olacağına dikkat çekmiştir.¹³⁴² Taşer'in açıklamasının bir bölümü şu şekildedir:

“Demirel, Türkiye’de demokratik rejimin devam edip etmeyeceğini münakaşa mevzuu haline getirmiştir. Bugünkü anarşinin tek kaynağıdır. Demirel’in parlamento yoluyla

¹³³⁹ Babası Emin Sazak, İkinci Meşrutiyet (1908)'in akabinde İTC'ye üye olmuş; Millî Mücadele döneminde Kuva-yı Milliye hareketine katılarak mücadele etmiş; Cumhuriyet'le birlikte memleketi Eskişehir'den bağımsız milletvekili olmuş; önce CHP ve ardından DP milletvekilliği yapmıştır. Bkz. Himmet Kayhan, *Gün Sazak [Bir Şehidin Yolculuğu]*, 3. Baskı, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2020, ss. 41-135.

¹³⁴⁰ Kayhan, *Gün Sazak [Bir Şehidin Yolculuğu]*, ss. 275-289.; Dündar Taşer'le Gün Sazak'ın birlikte fotoğrafı için Bkz. Ek 16.

¹³⁴¹ Salih Dilek'le 1 Kasım 2021 tarihli görüşme.

¹³⁴² Milliyet, “*Muhalefet Tepki Gösterdi*”, 18 Aralık 1970.

çözüm bulunmasın imkân vermeyen davranışı, devlet sorumlularının gözünü parlamento dışına çevirtmiştir.”¹³⁴³

Taşer’in açıklamasında bahsini geçirdiği durum, 1971’in ilk aylarında ordunun siyasete yeni bir müdahalesi şeklinde tezahür edecektir.

Öte yandan “*devrim*” arzusunu taşıyan solun askerî kanadı da bir süredir ordu içerisinde cunta oluşturma hazırlığı yapmış ve belirli cuntalar ortaya çıkmıştır. Cuntalar çok sayıda olmakla birlikte aralarından 3 tanesini, etkinliği bakımından daha ön plana çıkarmak mümkündür. Bunlardan ilki, *Madanoğlu Cuntası*’dır. Bu cuntanın içinde; Cemal Madanoğlu, Osman Köksal gibi eski MBK üyelerinin yanı sıra Doğan Avcıoğlu, İlhami Soysal, İlhan Selçuk, Tank Binbaşı Yılmaz Akkılıç gibi isimler de bulunmaktadır. Askerî ve sivil kanatta örgütlenmiştir. İkinci cunta, *Sol Generaller Cuntası*’dır. Bu cuntanın içinde; Kara Kuvvetleri Komutanı Faruk Gürler, Hava Kuvvetleri Komutanı Muhsin Batur ve Kara Kuvvetleri Komutanlığı Plan ve Prensipler Daire Başkanı Celil Gürkan bulunmaktadır. Madanoğlu Cuntası ile birleşmiş ve 9 Mart günü karşı darbeyi yapmayı planlamıştır. Üçüncü cunta ise 14’lerden Numan Esin, Orhan Kabibay ve İrfan Solmazer’in önderliğinde, ordudaki bağlantılarıyla hareket eden ve sol öğrenci gruplarının liderleriyle temasta olan bir cuntadır. Bu cuntaların hedefi, Türkiye’de sol darbe yaparak iktidarı elde etmektir.¹³⁴⁴ Darbe başarılı olduğu takdirde askerlerden oluşan 25 kişilik “*Devrim Konseyi*” ile birlikte 200-250 kişilik bir çalışma meclisi kurulması planlanmıştır. Bu meclis, Devrim Konseyi üyeleri tarafından sivil kişiler tayin edilerek oluşturulacaktır.¹³⁴⁵

1970 yılında artış gösteren öğrenci olayları 1971 yılında ise silahlı eylem sayısının artmasıyla daha da şiddetli bir hale gelmiştir. AP hükümetinin olayları kontrol altında tutamaması yahut bir başka ifadeyle kontrolü kaybetmesi, uzun zamandır tartışılabilen Süleyman Demirel’i daha da tartışmalı bir pozisyona itmiştir. Bu noktada ordu harekete geçmiş ve hem sol cuntaların darbe ihtimalini ortadan kaldırmak hem de öğrenci olaylarını sona erdirmek maksadıyla 12 Mart 1971’de bir

¹³⁴³ Milliyet, “*Muhalefet Tepki Gösterdi*”, 18 Aralık 1970.

¹³⁴⁴ Önder Ege, *Türkiye’de Sol Darbe Teşebbüsü [9 Mart 1971]*, 1. Baskı, İstanbul: Kopernik Kitap, 2021, ss. 88-89.

¹³⁴⁵ Erol Maraşlı, *Türkiye’de Askeri Darbe Teşebbüsleri*, 1. Baskı, İstanbul: Bilgeoğuz Yayınları, 2015, s. 236.

muhtıra vermiştir.¹³⁴⁶ Bu muhtırayla Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay, MİT Müsteşarı Fuat Doğu¹³⁴⁷ aracılığıyla Başbakan Süleyman Demirel'in istifasını istemiştir. Süleyman Demirel, durumu kurtarmak için çaba sarf etse de muvaffak olamamış ve aynı gün akşamüstü vakitlerinde istifa etmiştir.¹³⁴⁸ Ali Gevgilili, 12 Mart 1971 ile birlikte Türkiye'de yeni bir hükümet modelinin uygulanacağını ifade etmiştir. Bu model, partiler üstü hükümet modelidir. Buna göre, bunalım dönemlerinde idareye tesir yahut hükmetme iradesini gösteren devlet mekanizmalarının tavrı, bu hükümet sisteminde tezahür etmiştir.¹³⁴⁹ Bunun yanında, başarısız müdahaleler göz ardı edildiğinde, ordunun sivil siyasete doğrudan müdahale ettiği 27 Mayıs 1960 sonrasında 12 Mart 1971'deki dolaylı müdahalesi Türk siyasal hayatındaki önemli eşiklerden birini meydana getirmiştir.

12 Mart Muhtırası; 9 Mart 1971'in, emir komuta içerisinde gerçekleşmeyecek darbe planı sebebiyle komuta kademesinin üstünde yer alanların, daha alt kademelerdekileri tasfiyesine yol açmış ve 9 Martçıların önemli isimleri emekli edilmiştir.¹³⁵⁰ Ancak muhtıra neticesinde, umulan, huzur ve güven ortamının tesisinin gerçekleşmediği bir süre içerisinde anlaşılmıştır.

12 Mart Muhtırası'na Taşer zaviyesinden bakıldığında önemli detaylar görülmektedir. Bunlardan ilki, 12 Mart günü Taşer'in yaşadıklarıdır. 12 Mart Muhtırası ilân edildiği sırada Taşer, KÜBİTEM'dedir. Bir süre sonra kapı çalar ve birkaç subay içeri girer. İçeride bulunanlar, subayların Taşer'i ziyarete geldiklerini düşünmüştür. Zira pek çok subay zaman zaman Taşer'i KÜBİTEM'de yahut başka mekanlarda ziyaret etmektedir. Ancak içeri giren subayların başka bir amaçla geldiği anlaşılmıştır. Taşer de dahil olmak üzere içeride bulunanların pek çoğu askerî

¹³⁴⁶ Öznur, *Ülkücü Hareket [CKMP'den MHP'ye]* [Cilt 1], ss. 233-234.

¹³⁴⁷ Tam adı Mehmet Fuat Doğu'dur. 1914 yılında İstanbul'da doğmuştur. Harp Okulu mezunudur. TSK'nin çeşitli kademelerindeki görevlerinin ardından 1954 yılında Millî Emniyet Hizmeti Riyaseti (MAH) emrine tayin edilmiştir. 27 Ağustos 1962 tarihinde Kurmay Albay rütbesi ile MAH Reisi olarak atanmış; bu görevini 25 Ağustos 1964 tarihine kadar sürdürmüştür. 1 Mart 1966 tarihinde bir kez daha, bu kez MİT adıyla, MİT Müsteşarlığı'na tayin edilmiş; bu görevini 23 Temmuz 1971 tarihine kadar sürdürmüştür. Aynı yıl TSK'den emekli olmuş ve ardından Lizbon Büyükelçiliği'ne atanmıştır. 1978 yılına kadar bu görevi sürdürmüştür. 31 Mayıs 2004 tarihinde vefat etmiştir. Bkz. <https://www.mit.gov.tr/must-biyog11.html> (Erişim: 5 Eylül 2022.)

¹³⁴⁸ Mehmet Ali Birand, Can Dündar ve Bülent Çaplı, *12 Mart*, 11. Baskı, İstanbul: Can Yayınları, 2016, ss. 242-249.

¹³⁴⁹ Ali Gevgilili, *Türkiye'de 1971 Rejimi*, 1. Baskı, İstanbul: Milliyet Yayınları, 1973, s. 236.

¹³⁵⁰ Cengiz Sunay ve Bilal Tunç, "Elli Yıl Sonra 12 Mart Muhtırasına Yeniden Bakmak", *Tarih Okulu dergisi [TOD]*, S. 55, 2021 Aralık, ss. 3904-3936, s. 3925.

araçlara bindirilerek Dışkapı'daki Ankara Merkez Komutanlığı'na götürülmüş ve burada büyük bir koğuşa yerleştirilmiştir. Taşer, solcuların ağırlıklı olduğu bir koğuşa düşmüştür. Ancak iki taraf arasında herhangi bir münakaşa yahut başka bir durum yaşanmamıştır. Akşama doğru koğuşun kapısı açılmış, çok sayıda askerle birlikte yüksek rütbeli bir komutan içeri girmiş ve Taşer'in yanına gelerek yapılan yanlışlıktan özür dilemiştir. Ardından koğuştan çıkarılarak salıverilmiştir.¹³⁵¹

Taşer'in 12 Mart Muhtırası'na bakışının müspet yönde¹³⁵² olduğu söylenebilir. Hatta Taşer'e göre, biraz iyimser bakıldığında ortada muhtıra olduğunu söylemek güçtür: *"Güvenlik Kurulu'nun toplantılarında söylenegelen ve söylenmesi vazife olan fikirler radyo vasıtasıyla umumî efkâra da duyurulmuştur."*¹³⁵³ Ancak Süleyman Demirel sonrası vazifelendirilerek hükümet kuran Nihat Erim de Taşer'in 12 Mart'tan beklediklerini gerçekleştirememiştir. Öyle ki Taşer, *"Bir şeyi daha hatırlatmakta fayda var sanırım: 12 Mart hareketi solu tasfiye için yapılmıştır. Ordunun Demirel'i bertaraf etmesi, solun çıkardığı anarşiyi önleyemediği içindir,"*¹³⁵⁴ diyerek bir uyarıda bulunmayı da ihmal etmemiştir.

12 Mart Muhtırası'nın verilmesinde Taşer'in doğrudan bir etkisi olup olmadığı bilinmemektedir. Ancak bu konu hakkında, hatıralardan elde edilen bazı ipuçları mevcuttur. Bunlardan ilki Enis Öksüz'ün anlatımıdır. Enis Öksüz, 1971 yılının başında Dündar Taşer'in de arasında bulunduğu 5 kişi tarafından İstanbul/Laleli'deki

---

¹³⁵¹ Salih Dilek'le 1 Kasım 2021 tarihli görüşme.; Beyhan Aslan, bu konuda Alparslan Türkeş'le olan konuşmasını aktarmaktadır: *"Bizi akşam 22.00 gibi bıraktılar. Ben, hemen Türkeş Bey'e koştum, "Efendim bizi bıraktılar ama nasıl bıraktılar?" dedim. "Evladım Dündar isimli başka birisiyle bizim Dündar Bey'i karıştırmışlar. Yanlış istihbarat..." dedi."* Bkz. Özben ve Sin, *Hatıralarla Alparslan Türkeş*, s. 117.

¹³⁵² Necdet Pekmezci, Numan Esin'in "anlattığını" ifade ederek Taşer'in 12 Mart Muhtırası'na bakışının menfî yönde olduğunu aktarmıştır. Buna göre 12 Mart'ın hedefinde, 27 Mayısçılar ve Tabii Senatörler bulunmaktadır. Numan Esin'den aktarılan ifadeler ise şu şekildedir: *"O daha ziyade Ordu'dan gelen bu hareketin (12 Mart Cuntası) 27 Mayısçıların tümünü hedeflediği konusunda bir kanaat sahibiydi. Bu yalnızca senden ve bir iki diğer arkadaştan ibaret değil hepimizi kapsayan içine alan bir plan diye düşünüyordu. Türkeş kesin olarak 9 Mart cuntasına karşı olan güçlerle beraberliği şüphe götürmez bir şekilde ortaya koyunca Dündar'ın bu görüşleri partisi içinde de zayıf kaldı."* (Bkz. Necdet Pekmezci, *Kanlı Kumpas [Türkiye'nin CIA'sal Darbeler Tarihi]*, 1. Baskı, Ankara: Tanyeri Kitap, 2012, s. 135.) Bu anlatıma rağmen, sadece, Taşer'in bizzat kaleme aldığı yazılarına bakıldığında dahi 12 Mart Muhtırası'na müspet bir yaklaşım sergilediği görülmektedir.

¹³⁵³ Dündar Taşer, *"Çelişkiler"*, Devlet, 29 Mart 1971.

¹³⁵⁴ Dündar Taşer, *"Bu İktidarın Kefili Ordudur"*, Devlet, 19 Nisan 1971.

Hakan Otel’e davet edildiğini ifade etmiştir.¹³⁵⁵ Hakan Otel’e ulaştığında karşılaştığı isimler ve konuşulanlar, Taşer’in 12 Mart ile münasebeti hakkında fikir verebilir:

“Ben oraya gittiğimde karşıma Mahir Kaynak çıktı, “Ne oldu Yörük şaşırдың mı?” dedi. Bana yörük olduğum için zaman zaman böyle seslenirlerdi. Mahir Kaynak’ı gördüm ama biz onu arkamızı döndüğümüzde sırtımızdan vuracak bir adam olarak tanıyoruz. [...] Beni çağıran adamlardan birisi Dünder Taşer idi... [...]

Bana büyüklerim, “Ülkemizde ihtilâl olacak ve Ülkücü Hareket buna göre pozisyon alacak. Sen de bu anti-demokratik tutuma karşı bir yol çizeceksin ve Mahir Bey’le birlikte çalışacaksın.” dediler. Ben biraz kem küm ettim. Büyüklerim burada bulunanların farklı görüşler içinde olsak da bu mesele üzerinde anlaşabileceğimiz insanlar olduklarını söyledi...”¹³⁵⁶

Enis Öksüz’ün ifadelerindeki en önemli husus, Taşer’in Mahir Kaynak’la¹³⁵⁷ münasebeti olma ihtimalidir. Zira Mahir Kaynak’ın bulunduğu ortama Enis Öksüz’ü davet eden ve orada bulunan isim Taşer’dir. Mahir Kaynak’ın önemi ise 12 Mart 1971 öncesinde Madanoğlu’na bağlı cuntaya sızmış bir MİT elemanı olmasından kaynaklanmaktadır. Mahir Kaynak, Hıfzı Kaçar sayesinde Cemal Madanoğlu’yla tanışmış ve bu tanışıklık zaman içerisinde ilerleyerek Kaynak’ın, cuntanın önemli isimlerinden biri haline gelmesine sebep olmuştur.¹³⁵⁸ Taşer’in, az veya çok, Mahir Kaynak’la müşterek iş yaptığı sonucunun çıkarılmasına müsait bu hatıra sayesinde 9 Mart hareketinin engellenmesinde Taşer’in rolü yeniden sorgulanabilir.

Yine bahsi geçen dönemle ilgili Muhittin Çolak’ın anlattığı bir hadise bu konuda fikir verebilir. Buna göre; 7 Mart akşamında Taşer, Muhittin Çolak’ı da yanına alarak bir arabayla bazı adreslere gitmiştir. Arabada Taşer ve Muhittin Çolak haricinde şoför ve Çolak’ın tanımadığı bir kişi daha bulunmaktadır. Sırasıyla Ankara/Küçükcesat’ta bir eve, Balgat’ta bir yere, Yenimahalle’nin girişindeki lojmanlara, Etimesgut’a, Gençlik Caddesi’ne gitmişlerdir. Bu noktalarda Taşer arabadan inmiş ancak diğerleri arabada kalmıştır. Dolayısıyla Taşer’in kimlerle görüştüğü bilinmemektedir. Bazı görüşmeler kısa, bazıları ise uzun sürmüştür. Muhittin Çolak’a göre gece yarısı işleri bittiğinde Taşer keyifli gözükmektedir.¹³⁵⁹ Bu anlatıma bakıldığında, 12 Mart Muhtırası’nın yapılmasında yahut 9 Mart hareketinin engellenmesinde Taşer’in de rolü olabileceği çıkarımı yapılabilir.

¹³⁵⁵ Özben ve Sin, *Hatıralarla Alparslan Türkeş*, s. 146.

¹³⁵⁶ Özben ve Sin, *Hatıralarla Alparslan Türkeş*, s. 146.

¹³⁵⁷ Aynı zamanda, Dünder Taşer’le Mahir Kaynak hemşehridir.

¹³⁵⁸ Kaynak, *Yel Üfürdü Su Götürdü*, ss. 67-76.

¹³⁵⁹ Çolak, *Her Şey Milliyetçi Türkiye İçin*, s. 171.

Taşer'in, bürokraside ve orduda belirli bir miktarda etki yahut bir başka ifadeyle güç sahibi olduğu bazı olaylardan anlaşılmaktadır.¹³⁶⁰ Kızı Yasemin Yahnici, babasının ordu içerisindeki tayinlerde son derece etkili olduğunu ifade etmektedir. Buna göre; 1950'li yıllarda Taşer henüz yüzbaşı rütbesindeyken bir generalin tayinini yaptırdığı ifade edilmektedir. Vefatından sonra da “*Dündar Taşer*” adı devlet kademelerin muteber görülmüş ve zaman zaman mecazi anlamda, bazı kapıların açılmasını sağlamıştır.¹³⁶¹ Taşer'in tayinler üzerindeki etkisinden Salih Dilek de aynı şekilde bahsetmektedir. Bunun yanında, Salih Dilek'in aktardığı bir hatıra dikkate değerdir. Taşer'in MHP'de siyaset yaptığı dönemde de orduda aktif görev yapan subaylarla ilişkisi olduğu bilinmektedir. Bu subaylarla muhtelif mekânlarda, bazen de aşikâr şekilde görüşmüştür. 1969 yılından aktarılan bir anekdota göre Taşer'i, dönemin MİT Müsteşarı Fuat Doğu ve bazı üst rütbeli subaylar ziyaret etmiştir. O dönem basında da oldukça geniş bir yer kaplayan Komando Kampları meselesi bu sohbet sırasında da gündeme gelmiş; Fuat Doğu ve yanındaki diğer subaylar, Taşer'e hitaben, “*Bu çocukları niye yoruyorsun? Talimat ver, yarın sabah sizi iktidar yapalım,*” demiştir. Ancak Taşer, 27 Mayıs'ın da getirdiği tecrübeyle, bu teklifi reddetmiştir. Taşer'in bunu kabul etmemesindeki gerekçe, sivil kadrolara dayanmayan hiçbir hareketin başarılı olamayacağına inanmasıdır.¹³⁶² Gençlerin eğitimiyle bizzat ilgilenmesi de bu hareketini destekleyecek bir unsurdur. Bunların aksi yönündeki bir görüş Osman Yüksel Serdengeçti'ye aittir. Bu görüşe göre Taşer'in, 27 Mayıs'a dair bir zaafı söz konusudur. Millî Birlikçiler, 27 Mayıs döneminde kısa süreli de olsa elde ettikleri güce sahip olmaya devam ettiklerini düşünmüşlerdir. Osman Yüksel Serdengeçti, Taşer'in, Türkiye'de kendilerinden habersiz ve onay alınmadan askerî darbe yapılamayacağını söylediğini ifade etmektedir. Ancak böyle bir güce sahip olduklarını düşünmemektedir.¹³⁶³ Taşer'in ordudaki gücünün büyüklüğüne dair bir itiraz söz konusu olduğu anlaşılmaktadır. Her iki yöndeki görüşler ele alınarak bu konuyla ilgili fikir edinilmesi mümkün gözükmemektedir.

¹³⁶⁰ Cüneyt Arcayürek, 12 Mart Muhtırası döneminde MİT mensuplarının yüzde 70'i ve belki de fazlası muvazzaf ve emekli subaylardan oluşmaktadır. (Bkz. Cüneyt Arcayürek, *Derin Devlet [1950-2007][Darbeler ve Gizli Servisler]*, 4. Baskı, İstanbul: Detay Yayıncılık, 2007, s. 16.) MİT'teki subay sayısının fazlalığı, Taşer'in sahip olduğu etkinin kaynaklarından biri olarak gösterilebilir.

¹³⁶¹ Yasemin Taşer Yahnici'yle 14 Mart 2022 tarihli görüşme.

¹³⁶² Salih Dilek'le 1 Kasım 2021 tarihli görüşme.

¹³⁶³ Serdengeçti, *Dündar'ın Ölümü*, s. 24.

12 Mart'tan 1 gün önce yaşanan bir gelişme de Muzaffer Özdağ ile Rıfat Baykal'ın MHP'den istifasıdır. Uzun zamandır partiyle aralarında soğukluk bulunan 2 isim böylece MHP'den ayrılmıştır.¹³⁶⁴ Turgay Uzun, 12 Mart'ın MHP'de söylem değişikliğine sebep olduğunu ifade etmektedir. Buna göre, 12 Mart'a kadar devletçi ve statükocu kimliğe sahip parti, 12 Mart sonrasında muhafazakâr ve İslâmî bir söylemle geleneksel oy tabanına yönelmiştir.¹³⁶⁵ Hatırlanacağı üzere Turgay Uzun'un bahsettiği bu değişimin, 1969 Adana Kongresi sonrasında başladığını ifade edenler de mevcuttur.

9-10 Mayıs tarihinde ise Ankara Selim Sırrı Tarcan Kapalı Spor Salonu'nda MHP Kongresi düzenlenmiştir. Kongre neticesinde oluşan Genel İdare Kurulu'nda en çok oyu Taşer alarak birinci sıradan listeye girmiş; Ahmet Er, Faruk Akkûlah ve Osman Yüksel Serdengeçti de Taşer'i takip etmiştir. Kongre neticesinde oluşan Başkanlık Divanı listesine bakıldığında ise Taşer'in Genel Başkan Yardımcılığına devam ettiği görülmektedir. Gün Sazak ise Genel Sekreter Yardımcısı olarak görev almıştır.¹³⁶⁶

Taşer'in ilgilendiği hususlardan biri de sendikalaşmak üzerinedir. Sendikalaşmayı önemli gören Taşer, bu konuda bazı gençleri daha erken dönemlerde belirli sendikalara yerleştirerek işleyişi öğrenmelerini sağlamıştır. Vakti geldiğinde ise bu gençlerin Ülkücüler adına sendikalar kurmasını temin etmiş ve böylece ülkücü hareketin sendikacılık geleneğinde önemli bir noktayı oluşturmuştur.¹³⁶⁷

Ülkücü hareket içerisinde Taşer'in rolüne bakıldığında fikir ve aksiyon yönlerini bir arada görmek mümkündür. Taşer, bir ideolog olmasa da ülkücü hareketin ideolojisinin teşekkülü için gerekli zemini oluşturmuş, aydınları bir araya getirmiş ve onlara yapmaları gerekenleri göstermiştir. Böylece bir fikir sistemi meydana gelmiştir. Aksiyon yönüne bakıldığında ise Ülkü Ocakları, Komando Kampları gibi oluşumların tesis edilmesindeki rolü dolayısıyla kuvvetli bir aksiyon yönü olduğu da söylenebilir. Ergun Göze'nin 12 Mart Muhtırası'nın hemen

¹³⁶⁴ Öznur, *Ülkücü Hareket [CKMP'den MHP'ye]* [Cilt 1], s. 243.

¹³⁶⁵ Turgay Uzun, *Türk Milliyetçiliği ve Milliyetçi Hareket Partisi*, 1. Baskı, Ankara: Orion Kitabevi, 2020, s. 307.

¹³⁶⁶ Turhan, *Türk Demokrasi Tarihinde Milliyetçi Hareket*, ss. 125-136.

¹³⁶⁷ Salih Dilek'le 1 Kasım 2021 tarihli görüşme.

sonrasındaki dönemden bir hatırası, Taşer'in aksiyoner tarafı hakkında somut örnek teşkil etmektedir:

“-Dündar Bey, size bir şey sormak istiyorum...

-Sorun...

-Bu gece yarısı, Ankara Radyosu'nda bir ses “Türkiye Sosyalist Cumhuriyeti kurulmuştur, sokağa çıkma yasağı ilân edilmiştir” diye anons yapsa siz ne yaparsınız?

Bir an, amma çok kısa bir an durdu ve cevapladı:

-Önce radyo binasını ele geçirmeye çalışırım. Bunu on beş dakikada başaramazsam “napalm” bombalarıyla sustururum yayını...”¹³⁶⁸

Taşer'in MHP döneminden bahsederken son olarak Alparslan Türkeş'le ilişkisini ele almak yerinde olacaktır. İki isim arasında siyaseten kurulan ilişkiye bakıldığında Taşer'in Alparslan Türkeş'e tam itimat içerisinde olduğu görülmektedir. Öyle ki bu itimat, “*Türkeş'in yanlış, benim doğrudan daha iyidir,*”¹³⁶⁹ diyecek kadar yüksek seviyededir. Bu durum, bir hatırayla daha pekiştirilebilir. Buna göre; Taşer'e, Alparslan Türkeş'ten daha bilgili olduğu, daha güzel konuştuğu, insanları daha fazla etkileyebildiği gibi özellikleri olduğu hatırlatılmış ve niye liderin kendisi olmadığı sorulmuştur.¹³⁷⁰ Taşer, bu vasıflar bakımından üstün olduğunu kabul etmiş ve şunları ilave etmiştir: “*Ama lider dediğin adam bu vasıflara sahip olan adam değildir. Lider kimdir? Lider, herkesin düştüğü yerde kalkıp yürüyebilen adamdır.*”¹³⁷¹ Bununla birlikte Taşer'le Alparslan Türkeş'in her konuda aynı fikirde olduğunu söylemek yanlış olur. Taşer, kendisine her söyleneni sorgulamadan kabul edecek yapıda bir kimse değildir. Taşer, Alparslan Türkeş'le aynı doğrultuda düşünmediği konular olsa bile bunları başka ortamlarda dillendirmemiş, dedikodu

¹³⁶⁸ Göze, *Gözümle ve Gönümle Tanıdıklarım*, ss. 318-319.; Yine Ergun Göze'nin Taşer'den aktarımıyla Taşer'in aksiyoner yönünün ortaya koyulabileceği bir anekdot paylaşılabilir: “*Bir gün şunu anlattı: “Baktım bizim çocuklar Recep Doksat'ı korumaya almışlar... Sordum, efendim, komünistlerin Recep Doksat'a bir suikast niyetlerini istihbar ettik onun için dediler... Olmaz, dedim, bu onların niyetini önleyemez... Hemence komünist hücrenin bilinen elemanlarına haber gönderdim, dedim ki: “Recep Doksat'ın etrafındaki bütün güvenlik tedbirleri kaldırılmıştır. İstediginizi yapabilirsiniz... Amma, onun karşılığı sizin şu adamınızdır, ona göre...”*” Verdiği isim sonradan Enerji Bakanı olan bir zâta aitti...” (Bkz. Göze, *Gözümle ve Gönümle Tanıdıklarım*, s. 320.) Erol Kılınç, Dündar Taşer'in haber gönderdiği ismin Mihri Belli olduğunu ifade etmektedir. (Bkz. Erol Kılınç, *İhtilal İhtiras ve İdeal [68 Kuşağı Hakkında]*, 2. Baskı, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2012, s. 239.)

¹³⁶⁹ Ömer Özcan ve Çağatay Özdemir, “Yücel Hacaloğlu ile Geçmiş Yolculuk”, *Türk Yurdu Dergisi*, C. 32, S. 295, Mart 2012, ss. 125-132, s. 131.

¹³⁷⁰ Çakır, *Hatıralar yahut Bir Vatan Kurtarma Hikâyesi [Nevzat Kösoğlu ile Söyleşiler]*, s. 220.

¹³⁷¹ Çakır, *Hatıralar yahut Bir Vatan Kurtarma Hikâyesi [Nevzat Kösoğlu ile Söyleşiler]*, s. 221.; Dündar Taşer'le Alparslan Türkeş'in bir yürüyüş sırasındaki fotoğrafı için Bkz. Ek 19.

malzemesi haline getirmemiş ve doğrudan Türkeş’le konuşmuştur.¹³⁷² Bununla birlikte, ters düştükleri durumlarda Taşer, kısa süreli olarak memleketi Gaziantep’e gitmiş ve orada dinlendikten sonra yeniden Ankara’ya dönmüştür.¹³⁷³ Taşer’le Alparslan Türkeş’in münasebeti ana hatlarıyla bu şekilde ifade edilebilir.

Taşer’in son beyanatı, yine Süleyman Demirel’e yönelik eleştiri içermektedir. Süleyman Demirel’in 12 Mart öncesindeki tutumunu yeniden gündeme taşıyan Taşer bu hususta bazı konulara temas etmiştir. Ancak konuşmanın son kısmını aktarmak yeterli olacaktır:

“Sayın Demirel’in izahlarından 12 Mart’a niçin geldiğimiz çok iyi anlaşılmaktadır. Bu akıl, bu mantık, bu kanaatle devlet idare eden bir zatın, memleketini badirelere sürüklemesi çok tabii bir neticedir. Seçimler insana ekseriyet kazandırabilir fakat ehliyet ve liyakat kazandıramaz.”¹³⁷⁴

Taşer’in 47 yıllık ömrü 13 Haziran 1972 tarihinde Ankara’da geçirdiği bir trafik kazası neticesinde sona ermiştir. Taşer’in vefatını ve sonrasında yaşananlar ayrı bir başlık altında ele alınacaktır.

4.7. DÜNDAR TAŞER’İN VEFATI VE ARDINDAN YAZILANLAR

Dündar Taşer’in vefat ettiği 13 Haziran günü yaptıklarıyla ilgili bazı malumatlar bulunmaktadır. Taşer kaza geçirmeden evvel İskender Öksüz’ü aramış ve canının sıkkin olduğunu söyleyerek partiye gelmesini istemiş. Öksüz ise üniversitede toplantısı olduğu için gelemeyeceğini söyleyerek bu teklifi geri çevirmiştir.¹³⁷⁵ Partiden ayrıldığında, 12 Mart sonrası kapatılan KÜBİTEM’in yerine Konur Sokak’ta 53/2 numarada *Töre dergisi* için tutulan büroya doğru ilerlemiştir.¹³⁷⁶ Ancak *Töre*’ye gitmeden evvel eşi Asuman Hanım’ın amcasının oğlu Demir Daî’nin Konur Sokak’taki evine uğramıştır. Demir Daî, Yargıtay Sekizinci Ceza Dairesi Başkanı’dır. Taşer, Demir Daî’ye mahiyeti ve muhtevası hakkında bilgi sahibi

¹³⁷² Şevket Bülend Yahniçi’yle 28 Ekim 2021 tarihli görüşme.

¹³⁷³ İskender Öksüz’le 14 Mart 2022 tarihli görüşme.

¹³⁷⁴ Bizim Anadolu, “Seçimler İnsana Ekseriyet Kazandırabilir, Ama Ehliyet ve Liyakat Kazandıramaz”, 14 Haziran 1972.

¹³⁷⁵ İskender Öksüz’le 14 Mart 2022 tarihli görüşme.

¹³⁷⁶ Çakır, *Adı Devlet Olsun [Devletli Yıllar][Türk Milliyetçiliği Tarihinde Haftalık Bir Gazetenin On Yıllık Hayat Hikâyesi (1969-1979)]*, s. 101.

olunmayan bir liste bırakmış¹³⁷⁷ ve evden ayrılarak Konur Sokak ile Olgunlar Sokak'ın kesişiminde bulunan *Töre*'ye doğru yürümeye başlamıştır. *Töre*'nin kapısını çalmış ancak içeride kimsenin olmadığını anlayınca kapı önünden ayrılmıştır.¹³⁷⁸ İstikametini Bulvar Palas'a doğru çeviren Taşer, *Töre*'nin yanındaki apartmanın altında bulunan bakkala ekmek getiren bir ekmek kamyonetinin geriye doğru yaptığı manevrayı fark etmemiş ve kamyonet kendisine çarpmış.¹³⁷⁹ Çarpmanın etkisiyle yere düşen Taşer, başını kaldırım taşına vurmuş¹³⁸⁰ ve derhal ambulansla¹³⁸¹ Numune Hastanesi'ne götürülmüştür. Beyin kanaması geçirdiği sırada müdahale edilmesine rağmen kurtarılamamıştır.¹³⁸² Pek çok kaynakta, kazanın 20.30 sularında gerçekleştiği ifade edilmiştir.¹³⁸³ İskender Öksüz'e göre, Taşer son döneminde bir ilaç kullanmaya başlamış ve bu ilaç bünyesinde dalgınlık yaratmıştır. Yine İskender Öksüz, 14 Haziran günü Taşer'in yüzündeki maskı almak üzere birkaç kişi ile birlikte hastaneye gittiğini ve bu isimlerden birinin Devlet Bahçeli olduğunu ifade etmektedir.¹³⁸⁴ Cenazenin 15 Haziran günü kaldırılması kararlaştırılmıştır. Bu süre zarfında yurt genelindeki Ülkücüler Ankara'ya doğru yola çıkacaktır.

15 Haziran sabahı 11.15'te, Taşer'in Türk bayrağına sarılı tabutu Numune Hastanesi'nden alınarak cenaze namazının kılınacağı Hacı Bayram Camii'ne getirilmiştir. Gençler tabutun başında sürekli nöbet tutmuş ve bu sırada Hacı Bayram Camii'nin avlusu Türkiye'nin dört yanından gelenlerle dolmaya başlamıştır. Cenazeye muhtelif kurum ve kuruluşlardan 500 kadar çelenk gönderilmiştir. Cenazeye katılanlar şu şekilde sıralanabilir: Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay adına yaveri, Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri Cihat Alpan; hükümet adına İçişleri Bakanı Ferit Kubat; Demokratik Parti Genel Başkan Yardımcısı Sadettin Bilgiç ve

¹³⁷⁷ Şevket Bülend Yahnici bu liste hakkında detay paylaşmaktadır: “Öğleden sonra 14.00 civarında. Bilmem hangi vilâyetteki bir öğretmen kız ülküdaşımızın tayiniyle ilgili bir not yazdırdın bana. Gene dertlenmişler, sana koşmuşlar.” Bkz. Şevket Yahnici, “Ağabey Ağabey...”, Devlet, 24 Temmuz 1972.

¹³⁷⁸ Yasemin Taşer Yahnici'yle 14 Mart 2022 tarihli görüşme.

¹³⁷⁹ Çakır, *Adı Devlet Olsun [Devletli Yıllar][Türk Milliyetçiliği Tarihinde Haftalık Bir Gazetenin On Yıllık Hayat Hikâyesi (1969-1979)]*, s. 101.

¹³⁸⁰ İskender Öksüz'le 14 Mart 2022 tarihli görüşme.

¹³⁸¹ Necdet Pekmezci'nin aktardığı iddiaya göre Taşer, kazadan yaralı kurtulmuş ancak hastaneye götürülürken ambulansla suikasta uğramıştır. Bkz. Pekmezci, *Kanlı Kumpas [Türkiye'nin CIA'sal Darbeler Tarihi]*, s. 135.

¹³⁸² Milliyet, “Dünder Taşer Trafik Kazasında Öldü”, 15 Haziran 1972.

¹³⁸³ Cumhuriyet, “Dünder Taşer Trafik Kazası Sonucu Öldü”, 15 Haziran 1972.; Feyizoğlu, *Fırtınalı Yıllarda Ülkücü Hareket*, s. 699.; Milliyet, “Dünder Taşer Trafik Kazasında Öldü”, 15 Haziran 1972.; Devlet, “Milliyetçiliğin Telâfi Edilemez Kaybı: Dünder Taşer”, 26 Haziran 1972.

¹³⁸⁴ İskender Öksüz'le 14 Mart 2022 tarihli görüşme.

Faruk Sükan; MGP Genel Başkanı Turhan Feyzioğlu, GP Genel Başkan Yardımcısı Emin Paksüt, MGP Milletvekilleri Kubilay İmer, Hüseyin Abbas, Ahmet İhsan Kırmırlı; Senatör Arif Hikmet Yurtsever, Senatör Hüsni Dikeçligil; MBK'den arkadaşları Mustafa Kaplan, Ahmet Er, Orhan Kabibay, İrfan Solmazer, Numan Esin, Fazıl Akkoyunlu, Fahri Özdilek, Muzaffer Yurdakuler, Sami Küçük, Vehbi Ersü, Suphi Gürsoytrak, Mucip Ataklı, Kâmil Karavelioğlu, Sezai O'kan, Mehmet Özgüneş, Suphi Karaman; Ömer Egesel, Turhan Yavşan, Başer Kafaoğlu, Erdoğan Nirun, Mehmet Emin Alpkan, *Bugün gazetesi* sahibi Gündoğdu Serhatlıoğlu, Necmettin Hacıeminoğlu, Erol Güngör, Tahsin Ünal, Mertol Tulum, Haluk Karamağaralı, Hikmet Tanyu, Zeki Sofuoğlu, Ziya Nur Aksun, Osman Torun, Recep Doksat, Turgut Öztaşkın, Şadi Pehlivanoğlu, İsmail Hakkı Yılanlıoğlu ve pek çok sayıda isim katılmıştır.¹³⁸⁵ Taşer'in tabutunu omuzlayanlardan biri de Deniz Baykal'dır.¹³⁸⁶ Hacı Bayram Camii'nde kılınan cenaze namazının ardından askerî tören düzenlenmiş; sonrasında cenaze Yenimahalle İvedik mezarlığına¹³⁸⁷ götürülmüş ve defnedilmiştir.¹³⁸⁸ Orhan Kabibay, cenazenin şehitliğe gömülmesi için çaba göstermişse de muvaffak olamamıştır.¹³⁸⁹ Alparslan Türkeş, defin sonrasında bir konuşma yapmıştır. Konuşmasında, "*Bayrağı göndere birlikte çekecektik,*" diyen Alparslan Türkeş, Taşer'den sitayişle bahsetmiştir.¹³⁹⁰

Taşer'in vefatına sebep olan kazanın suikast olma ihtimali geçmişten bu döneme kadar zaman zaman tartışılmıştır. Bu soru işaretinin çıkış noktası; ihtilâlcı ve siyasetçi kimliğin sahip bir kişinin ekmek kamyonu altında kalarak vefat etmesindeki

---

¹³⁸⁵ Devlet, "*Milliyetçiliğin Telâfi Edilemez Kaybı: Dündar Taşer*", 26 Haziran 1972.; Alparslan Türkeş'le Turhan Feyzioğlu'nun, Dündar Taşer'in cenaze törenindeki fotoğrafı için Bkz. Ek. 25.

¹³⁸⁶ Yasemin Taşer Yahnici'yle 14 Mart 2022 tarihli görüşme.; Dündar Taşer'in tabutu cenaze aracına koyulurken çekilen fotoğraf için Bkz. Ek 26.

¹³⁸⁷ Bugün bilinen adıyla Karşıyaka mezarlığı.

¹³⁸⁸ Milliyet, "*Dündar Taşer Toprağa Verildi*", 16 Haziran 1972.

¹³⁸⁹ Recep Doksat, "*Mana, Manitu, Wokanda*", Devlet, 26 Haziran 1972.

¹³⁹⁰ Devlet, "*Bayrağı Göndere Birlikte Çekecektik*", 26 Haziran 1972.; Enis Öksüz, bu sahneyi şu sözlerle anlatmıştır: "... mezarı başında "*Bu bayrağı göndere beraber çekecektik, beni bırakıp nasıl gittin Dündar...*" diyerek ağladığına da şahit olmuştum." Bkz. Özben ve Sin, *Hatıralarla Alparslan Türkeş*, s. 148.; Alparslan Türkeş'in, Dündar Taşer'in mezarı başında konuşma yaparken çekilen fotoğrafı için Bkz. Ek 27.

basitlik¹³⁹¹ olarak görülmüş yahut ima edilmiştir.¹³⁹² Bu durumda bazı noktalardan vefatından önceki döneme bakmak faydalı olabilir.

Dündar Taşer'e yönelik, suikast girişimi olduğuna inanılan, ilk hadise sürgünden Türkiye'ye dönüşünün akabinde gerçekleşmiştir. Bu hadiseyi, Halit Ziya Biçer, Necdet Sevinç'ten¹³⁹³ nakletmektedir. Buna göre Taşer, sürgünden dönüşüyle CKMP'ye girişi arasında kalan bir zamanda Gaziantep'teyken Halit Ziya Biçer, Necdet Sevinç ve Zekeriya Beyaz'la bir araya gelip sohbet etmiştir. Esasında bu sohbetler, Taşer Gaziantep'teyken sıkça tekrarlanmaktadır. Yine bir gün sohbetle geçmiş ve hava kararınca bulundukları mekândan ayrılmak üzereyken önünde bulundukları sırada bir araba hızla üzerlerine gelmiş ve hepsini bir kenara savurmuştur. Necdet Sevinç'in ifadesiyle, bina ile taş duvar arasındaki küçük boşluk sayesinde hayatları kurtulmuştur. Taşer'in itirazına rağmen yanındaki 3 isim bu olayı o günlerde kendi imkânlarıyla araştırmışlar; bahsi geçen araba tarafının kendilerini sürekli takip ettiklerini öğrenmişler ancak daha fazla bilgiye erişememişlerdir.¹³⁹⁴ 1979 yılına gelindiğinde Suudi Arabistan'da inşaat işleriyle uğraşan Mevlüt Arslantürk, Necdet Sevinç'e gelerek bu olay hakkında bilgi vermiştir:

“Mevlüt, Kavaklık'taki hadiseyi anlattı bana. “Yıllar önce Gaziantep'te Dündar Ağabey'e suikast tertiplemişler” dedi. “Sen varmışsın, Zekeriya Beyaz varmış, bir kişi daha varmış.”

O bir kişi sayın Halit Ziya Biçer'di.

“Evet” dedim. “-Nereden biliyorsun?”

Cevabı çok şaşırtıcıydı:

“Arabistan'da istihbaratla ilgili olduğunu tahmin ettiğim bir Amerikalıdan duydum!”¹³⁹⁵

¹³⁹¹ Ergun Göze, Taşer'in ölümünü General Patton'un ölümüne benzetmiştir. Patton'un da Taşer gibi tankçı olması ve üstelik şüpheli bir trafik kazası neticesinde ölmesi benzerlik kurulması için yeterli görülmüştür. Bkz. Göze, *Gözümle ve Gönümle Tanıdıklarım*, s. 322.

¹³⁹² Atilla Akar, *Gizli Suikastlar [Şüpheli Ölümler]*, 1. Baskı, İstanbul: Profil Yayıncılık, 2009, ss. 57-58.; Dündar Taşer'in pek çok dostu gibi Levon Panos Dabağyan da bu kazaya şüpheyile bakmıştır. Bkz. Dabağyan, *Başbuğ Türkeş ve Milliyetçilik [Siyasi Hayatım ve Düşüncelerim]*, s. 434.; Necmettin Hacıeminoğlu (Bkz. Hacıeminoğlu, *Dündar Taşer, Türkmen Beyi*, s. 7.) ve Zeki Sofuoğlu da bu kazaya dair şüphe taşıyan isimlerden ikisi olarak gösterilebilir. (Bkz. Zeki Sofuoğlu, “Dündar Taşer'i Rahmetle Anıyoruz”, *Yeni Düşünce dergisi*, S. 36, 11 Haziran 1982, s. 8, s. 8.)

¹³⁹³ Necdet Sevinç, kendisini yetiştiren iki isimden biri olarak Dündar Taşer'i görmektedir. İki hemşehrinin yakınlıkları buradan anlaşılabilir. Bkz. Ahmet Şahin, *Unutulmaya Yüz Tutmuş Ağır Adımlı Bir Yürüyüş: Mehter Dergisi*, 1. Baskı, İstanbul: Post Yayınları, 2022, s. 26.

¹³⁹⁴ Halit Ziya Biçer, “Dündar Taşer [Aziz Hatırasına İthaf]”, *Çelebi dergisi*, S. 4, 2021 Nisan, ss. 73-75, s. 74.

¹³⁹⁵ Biçer, *Dündar Taşer [Aziz Hatırasına İthaf]*, s. 74.

Bilindiği üzere Taşer, yine bir trafik kazası neticesinde vefat etmiştir. Önemli bir husus da Taşer’e yönelik tehditlerle ilgilidir. Yakınında bulunan kişilerin sözlerine göre 13 Haziran öncesi dönemde Taşer’in tehdit alması gibi bir durum söz konusu olmamıştır.¹³⁹⁶ Ancak eşi Asuman Taşer’in anlattıkları bu yönde değildir. Buna göre Dünder Taşer vefatına yakın bir zaman önce evinde tehdit almıştır:

“Vefatından birkaç hafta önce eve birileri gelmişti. Ben görmedim. Onlar gittikten sonra Dünder aynen şöyle söylemişti: “İki prof geldi, beni tehdit ettiler, seni severiz, fakat fikrin bize tamamen ters, sen bu partiden ayrıl, partide kalırsan ya sen ya kızın ölecek” dediler.”¹³⁹⁷

Asuman Taşer’in bu sözlerini kızı Yasemin Yahnici de başka bir anlatımla desteklemektedir. Yasemin Yahnici, Taşer’in tehdit aldığını ifade etmezken kaza saatlerinde yaptığı bir telefon görüşmesinden bahsetmektedir:

“Babamın öldüğü gün şöyle bir şey oldu. Salı günüydü, hiç unutmuyorum. Merdivene kadar çıkıp el sallayarak babamı uğurladım. Ben ders çalışıyordum, ertesi gün sınavım vardı. Bu yüzden o gün okula gitmemiştim. 6’ya çeyrek kala telefon çaldı. Ben zaten neşeli bir insandım. Telefonu gülererek açtım. Bizi arayanlar da hep sevdiğimiz kişiler olduğu için rahattım. Karşıdaki “Şimdi gülüyorsun ama bu son gülüşün olacak. Bir daha gülemeyeceksin,” dedi ve kapattı. 15 dakika sonra haber geldi. Babamı Numune Hastanesi’ne götürmüşler.”¹³⁹⁸

Kazayla ilgili ilk zamanlarda tüm dostlarının, yakınlarının şüphesi olduğu anlaşılmaktadır. Bilhassa Sadi Somuncuoğlu ve İskender Öksüz kaza hakkında tahkikat yapmış ancak suikast olduğuna dair bir neticeye varamamışlardır.¹³⁹⁹ Numan Esin’in aktardığına göre Mucip Ataklı, Taşer’i Alparslan Türkeş’in öldürttüğünü düşünmektedir. Ancak Numan Esin’e göre Mucip Ataklı, Alparslan Türkeş’e duyduğu düşmanlık sebebiyle böyle bir düşünceye sahiptir. Numan Esin’e göre diğer ihtimal ise derin devletin öldürmesidir.¹⁴⁰⁰ Numan Esin, bu konuyla ilintili olarak, 12 Mart 1971 sonrası Taşer’in değişen bazı tavırlarından bahsetmiştir:

“Dünder’in derin devlet tarafından öldürülmesi olasılığı neden akla geliyor? Dünder çok yönlü düşünebilen, parlak bir arkadaşımızdı. 12 Mart’a kadar ne tabii senatörlerle ne Ondörtlerle ne de benimle bir ilişki kurma yanılsıydı. 12 Mart’tan sonra hızla fikir değiştirdi. 12 Mart’ın, 27 Mayıs kadrolarının tümünü, tabii senatörleri, Cumhuriyet Halk Partisi içerisindeki Ondörtleri veya benim gibi 9 Mart Olayı’na bulaşanları silmeyi amaçladığını söylüyordu. “Aramızdaki anlaşmazlıkları çözelim, yoksa bizi tasfiye edecekler” şeklinde derin bir endişesi vardı. Bu yüzden bizi bir araya getirme çabası

¹³⁹⁶ Şevket Bülend Yahnici’yle 28 Ekim 2021 tarihli görüşme.; Muhittin Çolak’la 27 Ekim 2021 tarihli görüşme.; Salih Dilek’le 1 Kasım 2021 tarihli görüşme.

¹³⁹⁷ Biçer, *Dünder Taşer [Aziz Hatırasına İthaf]*, s. 74.

¹³⁹⁸ Yasemin Taşer Yahnici’yle 14 Mart 2022 tarihli görüşme.

¹³⁹⁹ Yasemin Taşer Yahnici’yle 14 Mart 2022 tarihli görüşme.

¹⁴⁰⁰ Esin, *Devrim ve Demokrasi [Bir 27 Mayısçının Anıları]*, s. 274.

içine girdi. Endişesini rastladığı arkadaşlara anlatmıştı. Tam bu sırada, tanıksız, garip bir kazada ölmesi, bu tür kuşkular uyandırdı.”¹⁴⁰¹

Numan Esin’in aktardığı bir başka iddia ise derin devlet kadrolarının Taşer’den rahatsızlık duyması üzerine harekete geçmesidir. Taşer’in *çok zeki ve girgin* biri olduğunu ifade eden Numan Esin, derin devlet kadrolarının bunu kendileri için tehlikeli görebileceklerini ileri sürmüştür.¹⁴⁰² Dönemin Emniyet Müdürü Kemal Yazıcıoğlu, kazadan bir süre sonra Ülkücülerle görüşmüş ve bu olayın “*hakikaten*” bir kaza olduğunu ifade etmiştir. Kamyonet şoförü ciddi bir şekilde sorgulanmasına rağmen bu kazanın suikast olduğuna dair bir sonuca varılmamıştır.¹⁴⁰³ Taşer’e çarpan “06 EP 311” plakalı ekmek kamyonetinin şoförü Eyüp Boğaz isimli 17 yaşında bir gençtir. Bu genç, kaza sonrasında hapse girmiş ancak 1974 yılındaki afla serbest bırakılmış; tahliyesinden bir süre sonra da öldürülmüştür.¹⁴⁰⁴ Bu durum da kazaya şüpheyle bakılmasına sebep olan başka bir detaydır. Ancak şüpheler hiçbir zaman somut delillerle kuvvetlenmemiş, dolayısıyla suikast olduğuna dair ileri sürülen tez akim kalmıştır.

Taşer’in ölümüne şüpheyle bakan isimlerden biri de Nihal Atsız’dır. Nihal Atsız’ın görüşü, kaleme aldığı bir mektuptan takip edilmektedir: “*Zavallı Dünder Taşer’in uğradığı kazaya da akıl erdiremedim. Manevra yapan bir arabanın sadmesine uğramak için ya çok dalgın olmak ya da arabanın çok hızlı gitmesi lâzım gelmez mi? Neyse Dünder gittikten sonra akıl yürütmek ukalalık oluyor.*”¹⁴⁰⁵ Nihal Atsız, uzun bir yorum yapmasa da bu kazayla ilgili şüphelere sahip olduğu anlaşılmaktadır.

Taşer’in vefatının ardından muhtelif kitaplarda ve süreli yayınlarda dostları, Taşer’in kaybının getirdiği üzüntüyü ve yarattığı boşluğu dile getirmişlerdir. *Devlet gazetesi*; 26 Haziran 1972, 10 Temmuz, 24 Temmuz, 7 Ağustos, 21 Ağustos tarihli sayılarında çeşitli yazı ve şiirlerle Taşer’i anmaya devam etmiştir. 26 Haziran 1972 tarihli sayı, Taşer’in hatırasına hazırlanmıştır. Kapağa, cenaze sırasında tabutu sırtlayanların oluşturduğu bir fotoğraf basılmış ve üzerine “*BÜYÜK TÜRK MİLLİYETÇİSİ dünder taşer’i KAYBETTİK*” şeklinde bir başlık yazılmıştır. Bahsi

¹⁴⁰¹ Esin, *Devrim ve Demokrasi [Bir 27 Mayısçının Anıları]*, ss. 274-275.

¹⁴⁰² Esin, *Devrim ve Demokrasi [Bir 27 Mayısçının Anıları]*, s. 275.

¹⁴⁰³ Salih Dilek’le 1 Kasım 2021 tarihli görüşme.

¹⁴⁰⁴ Feyizoğlu, *Fırtınalı Yıllarda Ülkücü Hareket*, s. 699.

¹⁴⁰⁵ Atsız, *Atsız’ın Mektupları*, s. 180.

geçen sayılarda şiir ve yazı yazmak yahut görüşlerini beyan etmek suretiyle Taşer'i anan isimler şu şekildedir: Refet Körüklü, Cezmi Kırımlıoğlu (Bayram), Ayhan Tuğcugil (İskender Öksüz), Recep Doksat, Galip Erdem, Emine Işinsu Öksüz, Gün Sazak, Şuayip Üşenmez, Mehmet Doğan, Cengiz Uluçay, Zeki Sofuoğlu, Haluk Karamağaralı, Hüsnü Dikeçligil, Ahmet Kabaklı, Bahtiyar Bengü, Yılmaz Yalçınar, Ergun Göze, Aclan Sayılğan, Refik Özdek; Hikmet Tanyu; Arif Nihat Asya, Şevket Bülend Yahnici; Cezmi Bayram, Şaban Avşar, Abdullah Önkuzu, Yetik Ozan; Ahmet Rifat; Niyazi Yıldırım Gençosmanoğlu. *Töre dergisi* ise Temmuz 1972 tarihli 14. sayısında simsiyah bir kapak tasarımıyla okuyucuya sunulmuştur.

25 Temmuz günü MHP Genel Merkezi ve Taşer ailesi tarafından Hacı Bayram Camii'nde mevlid okutulacağı duyurulmuştur.¹⁴⁰⁶ Bir başka mevlid de 5 Ağustos günü İstanbul Yahya Efendi Camii'nde okunmuş; mevlidin daveti beyitler halinde yazılmış bir şiirle yapılmıştır.¹⁴⁰⁷

Devlet'in 26 Haziran 1972 tarihli sayısında Töre-Devlet Yayınları'nın yayın programı duyurulmuştur. Buna göre Dünder Taşer'le ilgili 4 eser neşredilecektir: Yazılarının ve şiirlerinin bir araya getirilmesiyle "*Mesele*" adlı bir kitap; konuşmalarının bir araya getirilmesiyle oluşacak bir kitap; Emine Işinsu Öksüz tarafından yazılacak, Taşer'in hayatını anlatan bir kitap; "*Dünder Taşer Armağanı*" olarak duyurulan, Ülkücü gençliğin mücadelesini konu alacak hikâye yarışması.¹⁴⁰⁸

Bu kitaplardan "*Mesele*", 1973'ün Şubat ayında okuyucuyla buluşmuştur. 506 sayfalık, Taşer'in *Millî Hareket* ve *Devlet*'teki yazılarından oluşan kitap 25 TL fiyatla Töre-Devlet Yayınları tarafından satışa sunulmuştur.¹⁴⁰⁹ *Mesele*, Türk siyasi hicvi açısından müstesna bir yere sahiptir. Cemil Meriç, Taşer'in *Mesele*'sinden sitayişle bahsetmiştir:

"Mesele, Türk düşüncesinin -Türk hicvinin diyecektim- ana belgelerinden biri. Yaprakları çeviriyoruz:

Önce bütün fezahtleri, bütün inkisarları, bütün ihtilaçlarıyla yakın mazi. Sonra bu kalın sisleri perde perde aralayan muhteşem bir rüya: Yazarın teklifleri. Mülevves bir topraktan yükselen ulu bir ağaç... Evet ama kirli olan toprağın yüzü; kirli olan, daha doğrusu kirletilen.

¹⁴⁰⁶ Devlet, "*Mevlid*", 24 Temmuz 1972.

¹⁴⁰⁷ Devlet, "*Davetiye*", 7 Ağustos 1972.

¹⁴⁰⁸ Devlet, "*Töre-Devlet Yayın Programı*", 26 Haziran 1972.

¹⁴⁰⁹ Devlet, "*Mesele Çıktı*", 19 Şubat 1973.

Üslup, zaman zaman derbeder; hükümler, zaman zaman insafsız. Ama tespitler dürüst, teşhisler isabetli. Karşımızda bir kitap değil, bir insan var; bir insan, yani bir şuur. Tarihin derinliklerinden kopup gelen bu sesin, lâıyk olduğu yankıyı uyandırmaması ne kadar hazin!”¹⁴¹⁰

Taşer’in, *Devlet*’teki *Mesele* köşesindeki yazılarında Süleyman Demirel’i yoğun şekilde tenkit ettiği vurgulanmıştı. İbrahim Metin, Süleyman Demirel’in 12 Eylül döneminde tutuklu kaldığı süre zarfında *Mesele*’yi okuyarak Taşer’in tenkitlerinden istifade ettiği kanaatinde-dir.¹⁴¹¹

Emine Işınsu’nun kaleme alacağı duyurulan kitap ise hiçbir zaman okuyucuyla buluşmamıştır. Emine Işınsu, bu kitabı yazmaktan vazgeçmesinin sebebini şu ifadelerle açıklamıştır:

Sancı’da Dünder Taşer Bey geçer. Vefat ettiği zaman, onun hayatını romanlaştırmaya söz vermiştim. Ancak Taşer merhumun kafa kapasitesi beni aştığı ve psikolojik karmaşıklığı çok derin olduğu için, onunla özdeşleşme mümkün olmadı. E söz konusu kuru bir biyografik eser değil, romandı. Yazmaktan vazgeçtim.”¹⁴¹²

Töre-Devlet Yayınları’nın ilanında bahsedilen, Taşer’in konuşmalarının bir araya getirilmesiyle oluşturulacak kitap da hiçbir zaman okuyucuyla buluşmamıştır.

Roman türünde kaleme alınmış birkaç eserde Dünder Taşer karakter olarak bulunmaktadır. Bunlardan ilki, Emine Işınsu’nun 1974 yılında yayımlattığı, Ülkücü öğrenci Dursun Önkuzu’nun hayatını anlatan “*Sancı*” romanıdır. Taşer’in yakın dostu olan Emine Işınsu’nun romanında Taşer, ana karakterlerden biri olmasa da zaman zaman “*Dünder Taşer Bey*” yahut “*Dünder Bey*” şeklinde bahsi geçen, diyaloglara giren bir karakterdir.¹⁴¹³

Bir diğer eser, Aclan Sayılğan’ın 1975 yılında yayımlattığı “*Deprem*” romanıdır. Kitabı; Dünder Taşer, Mehmet Berşe, Dursun Önkuzu ve Mahir Çayan’ın hâtıralarına adadığını ifade eden Aclan Sayılğan, “*Binbaşı Demir*” karakterine Taşer’i temsil ettirmiştir. Binbaşı Demir’le ilgili bahis, “*Son Şövalye*” başlıklı bölümde geçmektedir. Bölüm sonunda Binbaşı Demir karakteri ölmektedir. Romanda Binbaşı Demir karakterinin sık diyalogları olduğu ve münakaşadan

¹⁴¹⁰ Cemil Meriç, *Mağaradakiler*, 31. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 2020, s. 256.

¹⁴¹¹ Metin, “*Siz O Menhus 13 Haziranı Bilir misiniz?*”, s. 23.

¹⁴¹² Emine Işınsu, “Çiçekler Büyür Hakkında”, *Fikir Sanat ve Edebiyatta Töre*, S.1, Şubat 2012, ss. 90-92, s. 91.

¹⁴¹³ Işınsu, *Sancı*, ba.

kaçınmadığı görülmektedir. Dile getirdiği fikirler ise ekseriyetle Taşer'in *Meselesi*'ndeki fikirleriyle örtüşmektedir.¹⁴¹⁴

Bir diğer eser, Alev Alatlı'nın 1994 yılında yayımlattığı "*Or'da Kimse Var mı?*" serisinin 4. kitabı "*O.K Musti Türkiye Tamamdır*" romanıdır. Romanda Taşer, temsili olarak değil doğrudan kendi ismiyle anılmaktadır. KÜBİTEM'in ve Ankara'daki ülkücü hareketle ilgili muhtelif bahislerin ele alındığı kitapta Taşer'in dile getirdiği görüşlerinin *Mesele* kitabındaki görüşleriyle uyduğu görülmektedir.¹⁴¹⁵

Bir diğer eser, daha evvel de temas edilen, Mehmed Niyazi'nin 2001 yılında yayımlattığı "*Dâhiler ve Deliler*" romanıdır. Roman, İstanbul'daki Marmara Kıraathanesi'nin ortamını, sohbetlerini belirli bir kurgu çerçevesinde anlatmaktadır. Taşer karakteri, okuyucunun karşısına çok sık çıkmasa da zaman zaman Marmara'daki sohbet halkalarında bulunan bir kimse olarak görülmektedir.¹⁴¹⁶ Roman türündeki eserlerden tespit edilenler bu şekildedir. Bununla birlikte kurgu eserlerde Taşer karakterinin incelenmesi ayrı bir çalışmanın konusu olabilir.

4.8. DÜNDAR TAŞER'İN ŞAHSİ HUSUSİYETLERİ

Dündar Taşer'i fiziken tasvir etmek, yakınlarının ifadeleriyle mümkündür. Bu konudaki en kuvvetli metinlerden biri Erol Güngör'e aittir. Bu anlatıma göre Taşer; "*Orta boylu, kıvrıkcık kır saçlı, yüzü daima mütebessim, alnında kış ve yaz ter damlaları eksik olmayan, parlak ve canlı gözlerinde zekâ kıvılcımları tutuşan bir adam*"¹⁴¹⁷dir. Sevimli çehresinin yanı sıra tavırlarında *güney insanının sıcaklığı* hissedilmektedir.¹⁴¹⁸ Bahsi geçen mütebessim ifade, karşısındaki kişiye duyduğu sevgiyle de orantılı olarak, bazen kızdığı zamanlarda dahi Taşer'in yüzüne

¹⁴¹⁴ Aclan Sayılğan, *Deprem [Belgesel Roman]*, 1. Baskı, Ankara: Tur Yayınları, 1975, ss. 7-141.

¹⁴¹⁵ Alev Alatlı, *O.K Musti Türkiye Tamamdır [Or'da Kimse Var mı 4. Kitap]*, 5. Baskı, İstanbul: Everest Yayınları, 2010, ba.

¹⁴¹⁶ Mehmed Niyazi, *Dâhiler ve Deliler*, ba.

¹⁴¹⁷ Erol Güngör, *Türk Kültürü ve Milliyetçilik*, İstanbul: Yer-Su Yayıncılık, 2019, s. 101.

¹⁴¹⁸ Serdengeçti, *Dündar'ın Ölümü*, s. 24.

yerleşebilmektedir.¹⁴¹⁹ Yapılan bir işe kızdığında o işi yapan kişiyle konuşarak ikna etmeyi denemekte ve çoğunlukla da başarılı olmaktadır.¹⁴²⁰ Yine Erol Güngör'ün satırları, Taşer'in kızgınlık anındaki hal ve tavrı hakkında fikir vermektedir. Buna göre, konuşurken bazen gözlerini yukarı doğru dikerken nadiren de olsa öfkелendiğinde gözlerini yere eğmektedir.¹⁴²¹ Mustafa Kafalı ise onu mütevazı, hoşsohbet, sakın ve olgun bir kimse olarak tarif etmiştir. Bu ifadeleri pekiştirirken, cezbedici şahsiyetine ve sohbetlerine duyulan tiryakilik derecesindeki bağlılığa vurgu yapmıştır.¹⁴²² Dünder Taşer'in eşi Asuman Hanım'ın, “*Müşfik, sabırlı, nazikti. Ciddi ve ağır başlıydı fakat hiçbir zaman can sıkıcı ve yeknesak değildi, ince, zeki, esprili...*”¹⁴²³ydı şeklindeki tarifi de diğer tariflerle benzerlik taşımaktadır.

Taşer, iyi bir sporcu olmasına rağmen bazı durumlar onun kilo almasını ve olduğundan kilolu gözükmesine sebep olmuştur. Sürgün dönemindeki pasif vazifesi dolayısıyla uzun süre hareketsiz kalan ve tüberküloz tedavisi gören Taşer, bu dönemde kilo almıştır. Ancak onun olduğundan da kilolu gözükmesine sebep olan unsur, mide fıtığı geçirmesiyle doğrudan ilgilidir. Bunun etkisiyle midesi yukarı çıkmış ve daha kilolu gözükmesine sebep olmuştur.¹⁴²⁴

Dünder Taşer'in siyaset adamı ve emekli bir asker olmasından öte, farklı alanlardaki istidadı, belki de, onun, dostlarının ifadesiyle, cezbediciliğini meydana getirmektedir. Gün Sazak, Taşer'deki bu durumu, “*Latince “E pluribus Unum” diye bir sözcük vardır, bu emsalinden ayrı demektir. Dünder Taşer de böyle emsaline nazaran mümtaz bir yaratılıştaydı,*”¹⁴²⁵ diyerek izah etmektedir. Yaradılışından kaynaklanan bu yönünü kendisinin de ilgi alanlarıyla pekiştirdiği ve daha çekici hale getirdiği gözükmektedir. Taşer'in edebiyata ve musikiye yüksek ilgisi vardır. Musiki bilgisi üst düzeydedir. Terennüm edilen bir parçanın hangi güftekâra ait olduğunu çoğunlukla bilmektedir.¹⁴²⁶ Dostlarıyla bir araya geldiği müzik gecelerine farklı kimseler ev sahipliği yapmıştır. Bir akşam kendi evinde tertip edilen müzik gecesi

¹⁴¹⁹ Muhittin Çolak'la 27 Ekim 2021 tarihli görüşme.

¹⁴²⁰ Salih Dilek'le 1 Kasım 2021 tarihli görüşme.

¹⁴²¹ Güngör, *Türk Kültürü ve Milliyetçilik*, s. 101.

¹⁴²² Mustafa Kafalı, “On Yıl Sonra”, *Yeni Düşünce dergisi*, S. 36, 11 Haziran 1982, s. 6, s. 6.

¹⁴²³ Metin, “*Asuman Taşer Dünder Taşer'i Anlatıyor*”, s. 23.

¹⁴²⁴ Yasemin Taşer Yahnici'yle 14 Mart 2022 tarihli görüşme.

¹⁴²⁵ Gün Sazak, “*Emsallerinden Ayrı Adam*”, Devlet, 26 Haziran 1972.

¹⁴²⁶ Şevket Bülend Yahnici'yle 28 Ekim 2021 tarihli görüşme.

başka bir akşam Halide Nusret Zorlutuna'nın, daha sonra ise Emine Işınsoy'un evinde yapılmıştır. İskender Öksüz'ün ifadesine göre, müzik heyetinde Ela Altın'ın¹⁴²⁷ bulunduğu bu gecelerin birinde misafirlerin istek parçaları sorulmuş; Taşer ise, “*Ok gibi hûblar beni yaydan yabana attılar; Bilmediler kadrimi ucuz bâhaya sattılar,*” bestesini isteyerek musikiye hâkimiyetiyle müzik heyetini şaşırtmıştır.¹⁴²⁸ Bunun yanı sıra kızının ifadesine göre, Taşer aynı zamanda güzel bir sese sahiptir. Bu hususiyetini kullanmaktan çekinmeyen Taşer zaman zaman dost meclisinde Dede Efendi'den besteler okumuştur.¹⁴²⁹

Taşer, şiire de oldukça hâkimdir. Fuzuli, Şeyh Galip, Ali Şir Nevai, Bâki gibi şairlerin şiirlerini ezbere bilirken¹⁴³⁰ kendisi de ustalıkla aruz veznini kullanarak şiir yazabilmektedir.¹⁴³¹ Yahya Kemal'e büyük hayranlık besleyen Taşer, bayram sabahları ailesine “*Süleymaniye'de Bayram Sabahı*” şiirini okumayı gelenek haline getirmiştir. Edebiyat ve tarih konularına ilgili olmasına rağmen sayısal tarafı da güçlüdür. Kızı Yasemin Yahnici, babasının iyi bir matematikçi olduğu ifade edip matematiğe verdiği önemle ilgili bir sözünü aktarmaktadır: “*Bazı insan düşünür, sonra yapar. Ama matematikçiler yaparken düşünür ve düşünürken yapar.*” Bunların yanında oldukça kötü bir el yazısı vardır. Belki de bu sebeple, belirli kısa dönemler haricinde günlük tutmamıştır.¹⁴³² Taşer'in günlük tutmamış olması hayatındaki belirli dönemlerin aydınlatılmasını zorlaştırmaktadır.

Taşer'in keyif aldığı oyunlardan yahut hobilerinden biri satranç oynamaktır.¹⁴³³ Ancak onun satranca bakışı, hobi olarak görmekten ziyade daha ciddi bir bakıştır. Zira Salih Dilek Genç Ülkücüler Teşkilatı'nı kurarken, Taşer, yönetime alacağı kişilerin satranç bilmelerini şart koşmasını istemiştir.¹⁴³⁴ Buradan da anlaşılacağı

---

¹⁴²⁷ Fatma Aysel Metin'in ifadesine göre, düzenlenen bu gecelere Ela Altın haricinde katılan sanatçıların birkaçı şöyle sıralanabilir: Nurşize Coşkun, Taner Şener, Ahmet Hatipoğlu, Ekrem Vural, Yılmaz Yüksel, Kenan Yomralı, Ergun Balcı. Bkz. Fatma Aysel Metin, “Tanrı Dünder Taşer'i Rahmetine Gark Etsin”, *Türk Yurdu dergisi*, S. 238, 2007 Haziran, ss. 75, s. 75.

¹⁴²⁸ İskender Öksüz'le 14 Mart 2022 tarihli görüşme.

¹⁴²⁹ Yasemin Taşer Yahnici'yle 14 Mart 2022 tarihli görüşme.

¹⁴³⁰ Şevket Bülend Yahnici'yle 28 Ekim 2021 tarihli görüşme.

¹⁴³¹ İskender Öksüz'le 14 Mart 2022 tarihli görüşme.

¹⁴³² Yasemin Taşer Yahnici'yle 14 Mart 2022 tarihli görüşme.

¹⁴³³ Alparslan Türkeş'in de MBK dönemindeki zat ve sicil dosyasındaki kimlik bilgilerinde, sevdiği sporlardan biri olarak satranç gösterilmiştir. Bkz. Rasim Koç, *Meclis'teki Türkeş*, 1. Baskı, İstanbul: Doğu Kütüphanesi Yayınları, 2007, s. 10.

¹⁴³⁴ Salih Dilek'le 1 Kasım 2021 tarihli görüşme.

üzere satrancı keyifli vakit geçirmekten daha öte bir noktada, teşkilatçılık yapacak kimseler için kıstas olarak görmektedir.

Taşer'in aydın, bürokrat, iş adamı, siyasetçi, asker gibi çeşitli gruplardan dostluk ettiği çok sayıda isim olmuştur. Ancak bunlar arasında siyaseten ve fikren farklı noktalarda yer alan pek çok isim bulunmaktadır. En dikkat çekici olanı İsmet İnönü'dür. Taşer'in eşi Asuman Hanım'ın akrabası Ali İhsan Göğüş vasıtasıyla İnönü'yle aralarında ahabplık gelişmiş¹⁴³⁵ ve zaman zaman görüşüp sohbet etmişlerdir. İnönü, Taşer'e “Dündar” yahut “Binbaşım” şeklinde hitap etmektedir. İkilinin sohbetlerindeki konulardan biri tabii olarak siyasettir. Bu ise genelde, tarihten verilen referanslarla mevcut dönem değerlendirilmesi şeklinde yapılmıştır. Görüşme sırasında satranç oynamak ise mutad hale gelmiştir.¹⁴³⁶ 27 Mayıs akabindeki dönemde fikren ters düşmeleri, 13 Kasım tasfiyesi sürecinin geçirilmesi ve birbirleriyle görüştükleri mevcut dönemde siyaseten farklı noktalarda olmalarına karşılıklı olarak rağmen değer verip değer görmeleri iki isme dair de çıkarımlar yapılmasını mümkün kılmaktadır.

Taşer'in, sol görüşten dostluk ettiği isimlerden biri Turan Güneş'tir. Turan Güneş'in yanı sıra Mülkiyeliler Birliği'nde bir araya geldiği Ahmet Naki Yücekök, Ömer Asım Aksoy, Besim Üstünel ve Deniz Baykal'la dostluğu söz konusudur.¹⁴³⁷ Deniz Baykal'ın, Taşer'in sohbetinden aldığı haz o kadar fazladır ki sürekli olarak Taşer'in evine gelmiş ve Taşer'le sohbet etmiştir. Bir seçim döneminde Taşer ailesi İstanbul'da Büyükkada'daki evlerinde kalırken Deniz Baykal da İstanbul'da askerlik yapmaktadır. Taşer ve ailesiyle kurduğu münasebet o derece güçlenmiştir ki haftasonu izinlerinde Taşer ailesinin yanına gelerek evlerinde misafir olmuştur. Deniz Baykal'ın Taşer ailesiyle hukuku, Dündar Taşer'in vefatı sonrasında da devam etmiştir.¹⁴³⁸

¹⁴³⁵ Dündar Taşer'in torunu Dündar Yahnici bu görüşmelerden, “Birkaç defa İsmet Paşa haber göndermek suretiyle kendisiyle görüşme talebinde bulunmuş.” sözleriyle bahsetmektedir. Bkz. Dündar Yahnici, “Torunu Dündar Yahnici, Dedesini Anlatıyor”, *Dündar Taşer'in Hâtırına Armağan [Türkiye’de Modernleşme ve Demokrasi Meseleleri]*, 1. Baskı, haz. Yücel Hacaloğlu, Ankara: Türk Yurdu Yayınları, 1998, ss. 39-43, s. 42.

¹⁴³⁶ Şevket Bülend Yahnici'yle 28 Ekim 2021 tarihli görüşme.

¹⁴³⁷ Şevket Bülend Yahnici'yle 28 Ekim 2021 tarihli görüşme.

¹⁴³⁸ Yasemin Taşer Yahnici'yle 14 Mart 2022 tarihli görüşme.

Taşer'in pozitif münasebetinin olduğu bazı isimler de DP'lilerdir. 27 Mayıs öncesinde DP milletvekili olan, 27 Mayıs'la birlikte tutuklanarak Yassıada'da hapsedilen Necmettin Önder bu isimlerden biridir. Necmettin Önder'in Taşer'le münasebeti kendi satırlarından takip edilmektedir. Buna göre iki isim Bulvar Palas'ta bir araya gelmiş; karşılıklı olarak 27 Mayıs öncesi ve sonrasına dair önemli bilgiler paylaşmışlardır.¹⁴³⁹ Diğer isim ise 27 Mayıs'la birlikte tutuklanarak Yassıada'da hapsedilen ve ilerleyen süreçte idam cezası almasına rağmen yaş haddiyle bu cezası kaldırılan 27 Mayıs döneminin sabık Cumhurbaşkanı Celal Bayar'dır. Celal Bayar'ın Taşer'le münasebeti, Kadir Mısıroğlu'nun ve Ziya Nur Aksun'un ifadelerinden takip edilebilmektedir. Buna göre Taşer; sürgün dönüşüyle birlikte Celal Bayar'la “ahbaplık” kurmuş ve zaman zaman Celal Bayar'ı ziyaret etmiştir.¹⁴⁴⁰ Taşer ailesiyle yakınlığı bulunan bir diğer isim ise, Adnan Menderes'in oğlu Aydın Menderes'tir. Dünder Taşer'in kızı Yasemin Taşer Yahnici'nin ifadesine göre; sürgün dönüşüyle birlikte Aydın Menderes, Taşer ailesiyle tanışmış ve sık sık evlerine girip çıkacak derecede bir samimiyet kurmuştur.¹⁴⁴¹ Bahsi geçen DP'li isimler 27 Mayıs ile birlikte görevden el çektilerine rağmen, bunun faili olarak gözüken komite içerisinde bulunan bir kişiyle yakınlık kurabilmeleri hem Taşer'in 27 Mayıs sürecindeki konumuyla ilgili olarak karşı tarafın ikna olmuş olabileceğini hem de sahip olduğu şahsi hususiyetleri sebebiyle bu isimlerin Taşer'le dostluk etme arzusunda bulunduğu ihtimali anlaşılmaktadır.

Taşer'le görüştüğünde müspet bir etki içerisinde kalan isimlerden biri Necip Fazıl Kısakürek'tir. Dünder Taşer ve Alparslan Türkeş siyaset dönemlerinde Necip Fazıl Kısakürek'le birkaç kez bir araya gelmişlerdir. İlk görüşmenin ardından Necip Fazıl'ın, Taşer hakkındaki ifadesi kısa ve nettir: “... dinleyişi ve söyleyişiyle olgun bir kafa taşıdığı besbelli.”¹⁴⁴² Osman Yüksel Serdengeçti ise Necip Fazıl'ın bir

¹⁴³⁹ Önder, *Yassıada'da Millî İrade Nasıl Mahkûm Edildi*, s. 35.

¹⁴⁴⁰ Mısıroğlu, *Benden Târihe Haberler [Kırk Görgü Şâhidinden Naklen]*, ss. 133-134.; Aksun, *Dünder Taşer'in Büyük Türkiyesi*, ss. 130-131.

¹⁴⁴¹ Yasemin Taşer Yahnici'yle 14 Mart 2022 tarihli görüşme.

¹⁴⁴² Necip Fazıl Kısakürek, *Bâbîâli*, 21. Baskı, İstanbul: Büyük Doğu Yayınları, 2019, s. 322.; Necip Fazıl, Taşer hakkındaki sitayişkâr ifadesinin yanında başka bir görüşmesindeki sözü sebebiyle eleştiride de bulunmaktadır: “Türkeş ve dostu Dünder Taşer'le Ankara'da bir lokantada ve Türkeş'in evinde bir iki buluşma daha oldu. Hattâ Büyük Doğu'cularla aralarında, belki bütün Anadolu gençliğini kuşatıcı ve kaynaşma olup olmayacağı noktasına kadar varıldı. Sabık Şair bu dâvanın protokolünü madde madde yazdı; Ankara'da تنها bir lokantanın büsbütün تنها bir köşesinde Türkeş ve Taşer'e okudu. Protokolün mihrakında, yerden en uzak yıldız kadar varan harflerle “İslâm” kelimesi ışıldadığı için cevap, Taşer tarafından gayet kestirme oldu:

kimseyi kolay kolay beğenmediğine vurgu yaparak Taşer hakkındaki sözlerini aktarmaktadır: *“Asrımızın büyük zekâlarından biri olan ve hemen Allah’tan, Peygamberden, Abdülhakim Efendi’den başka kimseyi beğenmeyen Necip Fazıl: “Hayret askerden böyle bir adam çıksın,” demişti.”*¹⁴⁴³

Taşer’i tanıyanlar tarafından dikkat çekilen bir nokta da orduya ve silah arkadaşlarına bakışıyla ilgilidir. Beraber görev yaptığı ordu mensuplarına, geçmişte aralarında her ne yaşanmış olursa olsun, başkaları tarafından kötü bir söz söylenmesine müsaade etmeyişi dostları tarafından ifade edilmektedir.¹⁴⁴⁴ Taşer’in tavrı, *kol kırılır yen içinde kalır* ifadesiyle örtüşmektedir.¹⁴⁴⁵

Kızının ifadesiyle *“düzensizliğin içinde düzenli”* bir aile hayatı vardır. Bunun sebebi, gençlerle sohbet etmeyi çok seven Taşer’in gece 12’de eve 20 gençle gelebilmesidir. Ancak eşi Asuman Taşer, bu durumunda hiçbir zaman şikâyet etmemiş, aksine kendisi de memnun olmuştur. Zira Asuman Hanım, misafirlerine ikramda bulunmayı sevmektedir.¹⁴⁴⁶

Taşer’in sohbetlerinden etkilenenler sadece öğrenciler değildir. Orhan Türkdoğan, İbrahim Kafesoğlu, Zeki Velidi Togan, Ziya Nur Aksun, Âmiran Kurtkan, Kadri Timurtaş, Muharrem Ergin, Ayhan Songar, Osman Turan, Şerif Baştav, Faruk Sümer, Bahaeddin Ögel, Cengiz Uluçay, Tarık Somer, Ahmet Sonel, Adnan Şaplakoğlu, Nevzat Kösoğlu, Galip Erdem, Gün Sazak ve pek çok isim, Taşer’in sohbetlerinden, fikirlerinden etkilenmiştir.¹⁴⁴⁷

Erol Güngör, *“Fazileti kıskanan biri olsaydım, bu adamdan nefret etmem için her türlü sebep mevcuttu. İyi niyetim kusurlarıma galebe çaldı ve ben onu bir insana*

- Biz bu protokolü imzalarsak partimizi kapatırlar.

- Öyleyse kapatılmayacak partiyi sürdürmekte devam edebilirsiniz!” Bkz. Kısakürek, *Bâbiâli*, s. 323.

¹⁴⁴³ Serdengeçti, *Dündar’ın Ölümü*, s. 23.

¹⁴⁴⁴ Muhittin Çolak’la 27 Ekim 2021 tarihli görüşme.; Sayılğan, *“Dündar Taşer’in Ardından”*, Devlet, 26 Haziran 1972.

¹⁴⁴⁵ Taşer bu konuda şu örneği vermektedir: *“Asker arasında rekabet, küskünlük, hatta husumet bulunabilir. Ancak bütün bu çekişmelere dışarıdan yapılan katılmalar tarafını tuttuğunuz kimsede bile infîâl yaratır. Mamak Mahkemesinde Talat Aydemir’in hasımları, hatta kazanırsam sizi kurşuna dizeceğim dediği askerler bile, Aydemir aleyhinde beyanda bulunmadılar.”* Bkz. Aksun, *Dündar Taşer’in Büyük Türkiye*, ss. 137-138.

¹⁴⁴⁶ Yasemin Taşer Yahnici’yle 14 Mart 2022 tarihli görüşme.

¹⁴⁴⁷ Şevket Bülend Yahnici’yle 28 Ekim 2021 tarihli görüşme.

*duyulabilecek sevginin de ötesinde bir ihtirasla sevdim,*¹⁴⁴⁸ derken aslında kendisinde olduğu gibi Taşer'in pek çok dostundaki müşterek kanaati dile getirmiştir. *"Ölümün bir tatlı tarafı da onun sohbetlerine yeniden kavuşmak olacak,"*¹⁴⁴⁹ diyen Erol Güngör' n bu ifadesi, dostlarının Taşer'e bakışını özetleyecek niteliktedir.

---

¹⁴⁴⁸ Güngör, *Türk Kültürü ve Milliyetçilik*, s. 101.

¹⁴⁴⁹ Erol Güngör, *Dünden Bugünden Tarih-Kültür ve Milliyetçilik*, İstanbul: Yer-Su Yayıncılık, 2019, s. 117.

SONUÇ

Çalışmada, Dünder Taşer'in doğumundan ölümüne kadarki süreç kronolojik olarak ele alınmıştır. 1960 öncesi dönemde Taşer'in, siyaset yahut fikir hayatı üzerine yazılabilecekler kısıtlı olmasına rağmen, onun yetiştiği şartlar ve ortamın, gelecekteki fikirlerini de etkilediğini düşünerek çocukluk ve gençlik dönemleri de tezde bahis edilmiştir.

Taşer'in Türk milliyetçiliği fikriyatını benimsemiş bir aileden gelmesi, onun gelecekteki siyasi konumunu da doğrudan etkilemiştir. Taşer, 15 yaşındayken memleketi siyasetle değil asker olarak kurtarabileceğini düşünerek askerî okullarda eğitim görmeye başlamıştır. Ancak bu kararı, kendisini siyasetle uğraşmaya götürecek yolun ilk adımıdır. Kara Harp Okulu'ndan mezuniyetinin ardından muhtelif birliklerde görev yapmış ve arkadaşı Suphi Karaman'ın vasıtasıyla 27 Mayıs 1960 askerî darbesine katılmıştır. 27 Mayıs hareketi, Taşer'in hayatında bir dönüm noktası olmuştur. 27 Mayıs sonrasında ilan edilen MBK üyelerinden biri olarak seçilmesi, adının Türk kamuoyu tarafından ilk kez duyulmasını sağlamıştır.

MBK döneminde, İktisat Komisyonu üyeliği yapmıştır. Taşer, bu dönemki tecrübeleriyle Türk siyasetini yakından tetkik etme fırsatı bulmuştur. Bu tecrübelerden biri de MBK üyeliğinde azledilmesine sebep olan 13 Kasım 1960 iç darbesidir. 27 Mayıs sonrasında kısa süre içerisinde seçimlere gitmenin, iktidarı CHP'ye teslim etmekle aynı anlama geldiğini düşünen Taşer ve 13 kişi MBK'den tasfiye edilmiştir. Tasfiye sonrasında yurt dışındaki elçiliklerde vazifelendirilen bu grup, 14'ler olarak anılmıştır. 14'ler, fikrî mânâda homojen bir grup olmamasına rağmen bir süre boyunca müşterek faaliyet göstermiş; ancak 14'lerin liderliği hususunda ortaya çıkan ihtilaf, grupta bölünmelere yol açmıştır. Türkeş ve Kabibay'ın liderlik iddiaları ekseninde gelişen tartışmalarda Taşer'in iki tarafa da net bir temayülü olmadığı gözükmemektedir. Tartışmaların sürmesi neticesinde 14'ler bölünmüş ve birlikte hareket etmeme kararı almışlardır.

14'lerin Türkiye'ye dönüşlerinde, Taşer'in son dönen isimlerden olduğu görülürken bu dönemde Türkiye'de siyasi partilere iltihak etmek üzere faaliyette bulunan Alparslan Türkeş ve Muzaffer Özdağ'ın kararlarına ortak olacağını ifade

ettiği görülmektedir. Dolayısıyla Taşer'in, Alparslan Türkeş'in liderliğine ikna oluşu Türkiye'ye dönmesinin hemen öncesine denk düşmektedir.

CKMP'ye iltihak ederek kısa süre içerisinde parti idaresini ele almaları, Türk milliyetçiliğinin siyasi seyri açısından da önem arz etmektedir. Zira Türkeş'in genel başkanlığındaki CKMP, Türk milliyetçiliği ideolojisini benimseyerek siyaset yapan tek parti konumundadır. Taşer'in partideki ilk faaliyeti gençlerle ilgilidir. CKMP Gençlik Kolları tarafından düzenlenen seminerlerin hem organizasyonu yapmış hem de bazı seminerlerde konuşmacı olarak ders anlatmıştır. Taşer'in gençlikle başlayan münasebeti, zaman içerisinde onu CKMP çevrelerinde daha bilinir hale getirmiştir.

Taşer'in siyasi hayatına bakıldığında ise 2 noktaya büyük ehemmiyet verdiği görülmektedir. Bunlardan biri gençlik, biri de aydınlardır. CKMP Gençlik Kolları üzerinden gençlikle kurduğu münasebet Komando Kamplarıyla birlikte daha da pekişmiş ve bu durum, onu basında da tanınır hale getirmiştir. Aydınlarla münasebeti ise Marmara Kırathanesi, Bulvar Palas, KÜBİTEM gibi mahfillerde gelişmiştir. Taşer'in sohbetleriyle, tarih anlayışıyla, güncel siyasi hadiseleri muhakemesiyle zaman içerisinde bir “kutup” haline gelmesi partinin de menfaatine olmuştur.

Taşer'in aydınlarla münasebeti, ülkücü hareketi fikrî mânâda doyuma erıştiren bir unsur olmuştur. Taşer, bizzat bir ideolog olmasa da çevresinde bir araya gelen aydınları organize etmiştir. Onlara çalışacakları konuları söyleyerek ve aynı zamanda fikrî olarak da besleyerek çeşitli meseleler hakkında ülkücü hareketin görüşlerinin meydana gelmesini sağlamıştır. Kendisi bu meseleleri sistemli bir şekilde ele almamış, yol gösterici olmuştur. Bu yönüyle ona bir ideolog demek mümkün değildir. Ancak bu, onun fikrî tarafının zayıf olduğunu da göstermez. Onun fikirlerinin kuvvetini, *Mesele*'deki yazılarından ve onu dinleyenlerin ifadelerinden yola çıkarak saptamak mümkündür.

Taşer'in gençlerle olan bağı ise bir anlamda aksiyoner yönünü temsil etmektedir. Kurucusu yahut resmî idarecisi olmasa da Ülkü Ocağı, Ülkü Ocaklar Birliği, Genç Ülkücüler Teşkilatı gibi birbirinin türevi yahut devamı olan gençlik teşekküllerinin izleyeceği yol ve sürdüreceği politikanın tayininde Taşer'in önemli rolü olduğu görülmektedir.

MHP çevresindeki Türk milliyetçisi gençlerin yetişmesine büyük önem veren Taşer, bunun parti politikası haline gelerek kalıcı olmasını da temin etmiştir. Bu eğitimler, 1965 yılında fikrî eğitim olarak başlasa da sokaklarda ve üniversitelerde sol grupların artan etkinliği, Komando Kampları gibi teşekküllere zemin hazırladığı görülmektedir. Özellikle Türkeş, Taşer, Baykal gibi eski subayların MHP'deki konumundan ötürü, bu kamplarda gençlere militer bir eğitim verildiği basının bir bölümü tarafından gündeme getirilmiştir. Parti idarecilerinin ve kamp iştirakçilerinin ifadelerine bakıldığında ise bu kamplarda silahlı eğitim verilmediği; kültür-fizik yahut bazı dövüş sporlarının eğitiminin verildiği anlaşılmaktadır. Taşer'in de ismi Komando Kamplarıyla sık sık anılmış, hatta kendisine “*komando öğretmeni*” yakıştırması yapılmıştır. Taşer'in kamplarda gençlere fizikî eğitimler vermediği bedahettir. Ancak kampların organizasyonu, kampları finanse edecek kimselerin bulunması, kamplarda yapılacak aktivitelerin belirlenmesi gibi hususlarda Taşer'in etkili olduğu görülmektedir.

1969 yılındaki Adana Kongresi'yle birlikte CKMP'nin adı MHP olarak değiştirilirken parti amblemi tartışmalarına Taşer de katılmıştır. Netice, Taşer'in de desteklediği “*üç hilâl*”in amblem olarak kabul edilmesi şeklinde olmuştur. Bilhassa 1969 sonrası parti içerisinde daha kuvvetli hale gelen Taşer, *Devlet*'te kaleme aldığı yazılarıyla da ülke genelinde bilinir hale gelmiştir.

Bu yazılarında pek çok konuya temas etmekle birlikte en fazla işlediği konu Demirel hakkındadır. Demirel ve tabii olarak AP'nin sıkı bir muhalifi olan Taşer'in, *Devlet*'teki köşesinden Demirel'i mütemadiyen tenkit ettiği görülmektedir.

Ülkücüler arasında sevilen ve takdir edilen bir isim haline gelen Taşer'in, kendisine lider olması hususunda yapılan telkinlere itibar etmediği görülmektedir. Türkeş'i lider olarak kabul etmesinin ardından bu duruma hanel getirmeyecek şekilde parti içi siyaset güden Taşer'in, Alparslan Türkeş'le fikren aynı noktada olmadığı konularda ise bu konuyu doğrudan Türkeş'le paylaştığı bilinmektedir.

Taşer'in, MHP hareketi içerisindeki konumu değerlendirildiğinde pratik katkısının daha ön plana çıktığı görülmektedir. Türk milliyetçiliğinin aksiyoner ve fikrî kuvvetlerinin temini, Taşer'in katkısını özetlemektedir. Bu yönüyle, teşkilatçı yönü yahut organizasyondaki maharetiyle ön plana çıktığı anlaşılmaktadır. MHP'nin

yahut MHP'yle iltisaklı kuruluş ve organizasyonların neredeyse tamamının hayata geçirilmesinde Taşer'in bir rolü olduğu gözükmemektedir. Taşer'in pratikteki bu katkısı, MHP'nin siyasi ve ideolojik görüşünün de tekâmülünü sağlayacak zemini tesis etmiş; aynı zamanda gençlik üzerinde etkili bir konuma ulaşmasını sağlamıştır. Bu yönleriyle Taşer'in, daha önce de bahis edilen, gençlik ve aydınlar üzerindeki etkisi ve bu etkinin MHP hareketine yönelik katkıya dönüşmesindeki rolü, onun siyasi yaşamının önemli bir kısmını teşkil etmiştir.

Taşer'in 1972 yılında geçirdiği trafik kazasıyla vefatı, çevresinde üzüntü yarattığı kadar MHP'de de bir boşluk meydana getirmiştir. 12 Mart 1971 sonrasında yeniden toparlanma sürecine giren MHP'nin, geçmiş dönemlerde taban ile genel başkan arasında köprü vazifesi gören Taşer'den yoksun kalması bu sürecin kolay yürütülmesinin önüne geçmiştir.

Çalışmamızın çerçevesine dahil edilmeyen bazı konular bulunmaktadır. Bu doğrultuda roman türündeki eserlerde Taşer karakteri üzerine; Taşer'in devlet telâkkisi üzerine; dönemlerle birlikte Taşer'in fikrî tekâmülü üzerine yapılacak akademik çalışmalarla bu konuya katkı sunulması mümkündür.

KAYNAKÇA

1.Kitaplar

Ahmad, Feroz. *İttihat ve Terakki [1908-1914]*, çev. Nuran Yavuz, İstanbul: Kaynak Yayınları, 2017.

Ahmad, Feroz. *Modern Türkiye'nin Oluşumu*, çev. Yavuz Alogan, İstanbul: Sarmal Yayınevi, 1995.

Akalın, Cüneyt. *Düşler ve Gerçekler [50. Yılında Dünyada ve Türkiye'de "68"]*, 2. Baskı, Ankara: Kaynak Yayınları, 2018.

Akar, Atilla. *Gizli Suikastlar [Şüpheli Ölümler]*, 1. Baskı, İstanbul: Profil Yayıncılık, 2009.

Akarçay, Pınar ve Görücü, Çağdaş. "Alparslan Türkeş", *Türkiye'nin 1970'li Yılları*, 2. Baskı, haz. Mete Kaan Kaynar, İstanbul: İletişim Yayınları, 2021.

Akgöl, Eyüb Sabri. *Esaret Hâtıraları*, haz. Nejat Sefercioğlu, 1. Baskı, İstanbul: Tercüman Yayınları, 1978.

Akgün, Seçil Karal. *27 Mayıs: Bir İhtilal Bir Devrim Bir Anayasa*, 1. Baskı, Ankara: ODTÜ Yayıncılık, 2009.

Akpınar, Hakan. *Kurtların Kardeşliği [CKMP'den MHP'ye Ülkücü Hareketin Kısa Tarihi]*, İstanbul: Kamer Yayınları, 2017.

Aksun, Belma. *Bir Millet Mistiği: Ziya Nur Aksun*, 2. Baskı, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2013.

Aksun, Ziya Nur. *Dündar Taşer'in Büyük Türkiye'si*, 1. Baskı, İstanbul: Kutluğ Yayınları, 1974.

Akşin, Sina. *Kısa Türkiye Tarihi*, İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 2017.

Aktaş, Şerif. *Refik Halid Karay*, 1. Baskı, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1986.

Alatlı, Alev. *O.K Musti Türkiye Tamamdır [Or'da Kimse Var mı 4. Kitap]*, 5. Baskı, İstanbul: Everest Yayınları, 2010.

Alican, Ekrem. *Günlükler [1956-1966]*, 1. Baskı, haz. Binnur Mörel Büyükertan, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2021.

Alkan, Erdoğan; Barlas, Ergun; Uzunhasanoğlu, Turhan; Baltacı, Işıksal; Tan, Turhan ve Tavman, Erkut. *Millî İnkılâp Nasıl Oldu?*, Ankara: Balkanoğlu Matbaacılık, 1960.

- Altuğ, Kurtul. *27 Mayıs'tan 12 Mart'a*, İstanbul: Koza Yayınları, 1976.
- Altuğ, Kurtul. *Bir Numaralı Tanık [Kuvayı Milliye'den Anadolu'nun İhtilaline Cumhuriyet'ten 27 Mayıs'a Demokrasi Serüveni]*, 3. Baskı, Ankara: İsim Yayınları, 2011.
- Altunok, Erhan. *Anılarla Kuleli*, 1. Baskı, İstanbul: Kuleli Askerî Lisesi Komutanlığı, 2006.
- Apaydın, Orhan. *Kim Öldürüyor Niçin Öldürüyor?*, 1. Baskı, İstanbul: Çağdaş Yayınları, 1978.
- Arai, Masami. *Jön Türk Dönemi Türk Milliyetçiliği*, çev. Tansel Demirel, İstanbul: İletişim Yayınları, 2008.
- Arcayürek, Cüneyt. *Derin Devlet [1950-2007][Darbeler ve Gizli Servisler]*, 4. Baskı, İstanbul: Detay Yayıncılık, 2007.
- Arcayürek, Cüneyt. *Yeni İktidar Yeni Dönem 1951-1954 [Açıklıyor-2]*, 2. Baskı, İstanbul: Bilgi Yayınevi, 1985.
- Atsız, Hüseyin Nihal. *Atsız'ın Mektupları*, 1. Baskı, haz. Yücel Hacaloğlu, İstanbul: Orkun Yayınları, 2001.
- Atsız, Hüseyin Nihal. *Türkçülüğe Karşı Haçlı Seferleri ve Çektiklerimiz*, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2018.
- Ayçiçek, Eren ve Karayaman, Mehmet. *Atatürk'ün Türk Ocakları'nı Ziyaretleri ve Yaptığı Konuşmalar*, İzmir: 2007.
- Aydemir, Şevket Süreyya. *Menderes'in Dramı [1899-1960]*, 7. Baskı, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2000.
- Aydemir, Talât. *Hatıratım*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2020.
- Aydın, Suavi ve Taşkın, Yüksel. *1960'tan Günümüze Türkiye Tarihi*, 5. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 2017.
- Ayvazoğlu, Beşir. *Defterimde Kırk Süret*, 3. Baskı, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 1999.
- Ayvazoğlu, Beşir. *Erol Güngör [Erken Kayan Yıldız]*, 1. Baskı, İstanbul: Türk Kültürüne Hizmet Vakfı, 2022.
- Ayvazoğlu, Beşir. *Tanrı Dağı'ndan Hıra Dağı'na [Milliyetçilik ve Muhafazakârlık Üzerine Yazılar]*, 3. Baskı, İstanbul: Kapı Yayınları, 2013.
- Aytürk, İlker. “Yetmişli Yıllarda Ülkücü Hareket ve Komünizmle Paramiliter Mücadele”, *Türkiye'nin 1970'li Yılları*, 1. Baskı, haz. Mete Kaan Kaynar, İstanbul: İletişim Yayıncılık, 2020, ss. 441-460.

Aytürk, İlker ve Bora, Tanıl. “Yetmişli Yıllarda Sağ-Sol Kutuplaşmasında Siyasî Düşünceler”, *Türkiye’nin 1970’li Yılları*, haz. Mete Kaan Kaynar, 1. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 2020, ss. 307-328.

Baban, Cihad. *Politika Galerisi [Büstler ve Portreler]*, 1. Baskı, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1970.

Bâkiler, Yavuz Bülent. *Gönlümdekiler ve Ötekiler [Hatıralar Işığında Cumhuriyet Tarihi Okumaları 2]*, 4. Baskı, İstanbul: Yakın Plan Yayınları, 2019.

Balkan, Aydemir. *Tanıdığım Eşsiz İnsanlar*, 1. Baskı, İstanbul: Tarihçi Kitabevi, 2017.

Barlas, Uğur. *Gaziantep’in Yakın Tarihi Üzerine Araştırmalar*, 1. Baskı, İstanbul: Hilmi Barlas Eğitim Vakfı, 2006.

Başgil, Ali Fuad. *27 Mayıs İhtilâli ve Sebepleri*, çev. M. Ali Sebük ve İ. Hakkı Akın, İstanbul: Yağmur Yayınevi, 1966.

Başgil, Ali Fuat. *Ord. Prof. Dr. Ali Fuat Başgil’in Hatıraları*, 1. Baskı, İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 1990.

Batur, Muhsin. *Anılar ve Görüşler [Üç Dönemin Perde Arkası]*, 4. Baskı, İstanbul: Milliyet Yayınları, 1985.

Baykam, Bedri. *27 Mayıs İlk Aşkımızdı*, 1. Baskı, Ankara: Ümit Yayıncılık, 1994.

Bedii Faik, *İhtilâlciler Arasında Bir Gazeteci*, 1. Baskı, Ankara: Dünya Yayınları, 1967.

Behar, Büşra Ersanlı. *İktidar ve Tarih [Türkiye’de Resmi Tarih Tezinin Oluşumu (1929-1937)]*, 1. Baskı, İstanbul: AFA Yayınları, 1992.

Berktaş, Halil. *Cumhuriyet İdeolojisi ve Fuat Köprülü*, 1. Baskı, İstanbul: Kaynak Yayınları, 1983.

Bilgiç, Sadettin. *Hatıralarım*, 3. Baskı, Ankara: Akasya Kitap, 2007.

Bingöl, Sedat. *Yüzellilikler Meselesi [Bir İhanetin Anatomisi]*, Eskişehir: Dorlion Yayınları, 2020.

Birand, Mehmet Ali; DüNDAR, Can ve Çaplı, Bülent. *12 Mart*, 11. Baskı, İstanbul: Can Yayınları, 2016.

Birand, Mehmet Ali; DüNDAR, Can ve Çaplı, Bülent. *Demirkırat [Bir Demokrasinin Doğuşu]*, 1. Baskı, İstanbul: Milliyet Yayınları, 1991.

Bora, Tanıl. *Cereyanlar [Türkiye’de Siyasî İdeolojiler]*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2018.

Bora, Tanıl ve Can, Kemal. *Devlet ve Kuzgun [1990'lerden 2000'lere MHP]*, 5. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 2016.

Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi [Cilt 18], 1. Baskı, gen. yay. yön.: Adnan Benk, İstanbul: Gelişim Yayınları, 1986.

Caine, Barbara. *Biyografi ve Tarih*, 1. Baskı, çev. Müge Sözen, İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 2019.

Cılızoğlu, Tanju. *Kırık Politika [Anılarla Kamil Kırıkoglu]*, 2. Baskı, İstanbul: Elya Yayıncılık, 1997.

Cinisli, Rasim. *Bir Devrin Hafızası*, 3. Baskı, İstanbul: Doğan Kitap, 2017.

Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi, *1965 Seçim Bildirisi*.

Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi, *CKMP'nin 5 Haziran 1966 Tarihinde Yapılan Kısmi Senato Seçimleri Münasebetiyle Yaptığı Radyo Konuşmaları*, 1. Baskı, Ankara: Arı Matbaası, 1966.

Çağan, Kübra Tatlısu. *27 Mayıs Sürecinde General Cemal Madanoğlu*, 1. Baskı, İstanbul: Kaynak Yayınları, 2022.

Çakır, Osman. *Adı Devlet Olsun [Devletli Yıllar][Türk Milliyetçiliği Tarihinde Haftalık Bir Gazetenin On Yıllık Hayat Hikâyesi (1969-1979)]*, 1. Baskı, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2022.

Çakır, Osman. *Hatıralar yahut Bir Vatan Kurtarma Hikâyesi [Nevzat Kösoğlu ile Söyleşiler]*, 2. Baskı, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2010.

Çalen, Mehmet Kaan. *Modern Türk Düşüncesine Bir Derkenar [Yusuf Akçura ve Ziya Gökalp]*, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2018.

Çalışlar, Oral. *68 Başkaldırının Yedi Rengi*, 1. Baskı, İstanbul: Aralık Yayınları, 1998.

Çalışlar, Oral. *Liderler Hapishanesi*, 1. Baskı, İstanbul: Kaynak Yayınları, 1986.

Çatak, Muzaffer. *Dündar Taşer'in Fikir Hayatı*, 1. Baskı, Ankara: Türk Ocakları Ankara Şubesi Yayınları, 2010.

Çatak, Muzaffer. *Türk Milliyetçiliği ve Dündar Taşer'in Fikir Dünyası*, İstanbul: Töre Devlet Yayınları, 2017.

Çaylak, Adem. *Osman Bölükbaşı ve Siyasal Hareketi*, 1. Baskı, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, 2010.

Çelikoğlu, Adnan. *Bir Darbeci Subayın Anıları [27 Mayıs Öncesi ve Sonrası]*, 3. Baskı, haz. Ergin Konuksever, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2021.

Çetinkaya, Hikmet. *Kubilay Olayı ve Tarikat Kampları*, 2. Baskı, İstanbul: Boyut Yayınevi, 1986.

Çiçekli, Mehmet Yahya. “İsmail Gaspıralı”, ed. Tefvik Erdem, *Milliyetçilik*, Antalya: Otorite Kitap, 2020.

Çolak, Muhittin. *Her Şey Milliyetçi Türkiye İçin*, 1. Baskı, Ankara: Kripto Kitaplar, 2018.

Çubukçu, Aydın. *Bizim 68*, 14. Baskı, İstanbul: Evrensel Basım Yayın, 2014.

Dabağyan, Levon Panos. *Başbuğ Türkeş ve Milliyetçilik [Siyasi Hayatım ve Düşüncelerim]*, 1. Baskı, İstanbul: Yedirenk Yayınları, 2009.

Darendelioğlu, İlhan. *Türkiye’de Milliyetçilik Hareketleri*, İstanbul, Toker Yayınları, 1977.

Deliorman, Altan. *Tanıdığım Atsız*, 2. Baskı, İstanbul: Orkun Yayınları, 2000.

Demirel, Tanel. *Türkiye’nin Uzun On Yılı [Demokrat Parti İktidarı ve 27 Mayıs Darbesi]*, 3. Baskı, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2021.

Demirer, Mehmet Arif. *27 Mayıs [Masallar ve Gerçekler]*, 1. Baskı, İstanbul: Toplumsal Yayıncılık, 2012.

Demirer, Mehmet Arif. *Demokrat Parti [Alparslan Türkeş’in Anıları ve 27 Mayıs 1960]*, 1. Baskı, Ankara: Demokrat Parti Yayınları, 1994.

Demirer, Mehmet Arif. *Sosyalizm Anarşi Terör*, 1. Baskı, İstanbul: Emre Yayınları, 1995.

Demirsoy, Ramazan. *Demokrasi Oyununda Figürandım*, İstanbul: Bayrak Yayıncılık, 1997.

Doğan, İbrahim. *Akıldan Kaleme*, 1. Baskı, Ankara: Armada Yayınları, 2022.

Doğan, Mehmet. *Alparslan Türkeş, MHP ve Gölgedeki Adam*, 1. Baskı, Ankara: Ocak Yayınları, 2000.

Dural, Baran. *Pratikten Teoriye Milliyetçi Hareket [Cilt 1-2]*, 1. Baskı, İstanbul: Bilge Karınca Yayınları, 2011.

Duran, Murat. “Yusuf Akçura”, ed. Tefvik Erdem, *Milliyetçilik*, Antalya: Otorite Kitap, 2020.

Ege, Önder. *Türkiye’de Sol Darbe Teşebbüsü [9 Mart 1971]*, 1. Baskı, İstanbul: Kopernik Kitap, 2021.

Elevli, Avni. *Hürriyet İçin [27 Mayıs 1960 Devrimi]*, Ankara: Yeni Desen Matbaası, 1960.

Er, Ahmet. *Hatıralarım*, 3. Baskı, Ankara: Selçuklu Sosyal Güvenlik Eğitim Kültür ve Dayanışma Vakfı Yayınları, 2012.

Ercilasun, Ahmet Bican. *Atsız [Türkçülüğün Mistik Önderi]*, Ankara: Panama Yayıncılık, 2018.

Erdem, Galip. *Mektuplar*, 1. Baskı, Ankara: Millî Eğitim ve Kültür Yayınları, 1984.

Erdem, Galip. *Ülkücünün Çilesi*, 13. Baskı, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2020.

Erer, Tekin. *Yassıada ve Sonrası*, İstanbul: Rek-Tur Kitap Servisi, 1965.

Ergin, Muharrem. *Orhun Abideleri*, İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 1980.

Erkanlı, Orhan. *Anılar Sorunlar Sorumlular*, 1. Baskı, İstanbul: Baha Matbaası, 1972.

Eroğul, Cem. *Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi*, İstanbul: Yordam Kitap, 2019.

Esin, Numan. *Devrim ve Demokrasi [Bir 27 Mayısçının Anıları]*, 2. Baskı, İstanbul: Doğan Kitapçılık, 2005.

Feyizoğlu, Turhan. *Deniz [Bir İsyancının Ayak İzleri]*, 5. Baskı, İstanbul: Cumartezleri Yayınevi, 2014.

Feyizoğlu, Turhan. *Fırtınalı Yıllarda Ülkücü Hareket*, 3. Baskı, İstanbul: Ozan Yayıncılık, 2005.

Feyizoğlu, Turhan. *Türkiye Gençlik Hareketleri Tarihi [1969-1970]*, 1. Baskı, İstanbul: Sevinç Yayıncılık, 2013.

Georgeon, François. *Osmanlı-Türk Modernleşmesi [1900-1930]*, çev. Ali Berktaş, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2020.

Georgeon, François. *Türk Milliyetçiliğinin Kökenleri [Yusuf Akçura]*, çev. Alev Er, Ankara: Yurt Yayınları, 1986.

Gevgilili, Ali. *Türkiye’de 1971 Rejimi*, 1. Baskı, İstanbul: Milliyet Yayınları, 1973.

Göğüş, Ali İhsan. *Hep İsmet Paşa’nın Yanında*, 1. Baskı, İstanbul: Remzi Yayınevi, 2008.

Göksu, Sadık. *Darbeler “Demirkırat”lar ve 27 Mayıs*, 1. Baskı, İstanbul: Anahtar Kitaplar Yayınevi, 1992.

Gömeç, Sadettin. *Milli Mücadelede Gaziantep*, 1. Baskı, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1989.

Göze, Ergun. *Gözümle ve Gönümle Tanıdıklarım*, 2. Baskı, İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 1993.

Güler, Kadir Kaan. *Alparslan Türkeş, Türk Milliyetçiliği Fikri ve CKMP*, 1. Baskı, Sivas: Deli Dumrul Kitap, 2017.

Günel, Yalçın. *Seçkin Devrim*, 1. Baskı, Ankara: Devrimleri Koruma ve Yayma Derneği Yayını, 1960.

Güneş, Mehmet. *Gittikçe Artan Yalnızlığımız*, Ankara: Cümle Yayınları, 2015.

Güngör, Erol. *Dünden Bugünden Tarih-Kültür ve Milliyetçilik*, İstanbul: Yer-Su Yayıncılık, 2019.

Güngör, Erol. *Sosyal Meseleler ve Aydınlar*, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 1998.

Güngör, Erol. *Türk Kültürü ve Milliyetçilik*, İstanbul: Yer-Su Yayıncılık, 2019.

Gürgür, Nuri. *60'lılardan Vatan Kurtarma Hikâyeleri*, 1. Baskı, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2014.

Güzelbey, Cemil Cahit. *Gaziantep Büyükleri ve Gaziantep Meşahirine Ek*, Ankara: Ajans Türk, 1988.

Hacaloğlu, Yücel. *Dört Türk Büyüğü Üzerine*, 1. Baskı, Ankara: Türk Ocakları Ankara Şubesi Yayınları, 2018.

Halıcı, Şaduman. *Yüzellilik Gazeteciler [Mütareke Döneminin İşbirlikçileri]*, 1. Baskı, İstanbul: Cumhuriyet Kitapları, 2021.

Harp Okulu 1944 Yılı Mezunları 50'nci Altın Yılı Anısı, Ankara: Genelkurmay Basımevi, 1994.

Harp Okulu 1944 Yılı Mezunları Anısı, 1976.

Hasan Cemal. *Kimse Kızmasın Kendim Yazdım*, 2. Baskı, İstanbul: Everest Yayınları, 2016.

Hekimoğlu, Müşerref. *27 Mayıs'ın Romanı*, İstanbul: Çağdaş Yayınları, 1975.

Heyd, Uriel. *Türk Milliyetçiliğinin Kökenleri*, çev. Göke Bozkurt, İstanbul: İlgi Kültür Sanat Yayıncılık, 2010.

Hitay, İbrahim ve Çetin, Erdal. *İhtilallerin Tankçısı [Muhtıra ve İhtilal Günlerinin Romanı]*, 1. Baskı, Ankara: Ümit Yayıncılık, 2003.

Ilıcak, Nazlı. *15 Yıl Sonra 27 Mayıs Yargılanıyor [Cilt 1]*, İstanbul: Kervan Yayınları, 1975.

Ilıcak, Nazlı. *15 Yıl Sonra 27 Mayıs Yargılanıyor[Cilt 2]*, 1. Baskı, İstanbul: Kervan Yayınları, 1975.

- Işınsu, Emine. *Kendimden Kendime*, 1. Baskı, İstanbul: İhlamur Kitap, 2020
- Işınsu, Emine. *Sancı*, 3. Baskı, İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları, 2015.
- İnal, Ayhan. *Sanat ve Siyasetten Portreler [Unutulmayan Anılar]*, 1. Baskı, İstanbul: Akıl Fikir Yayınları, 2016.
- İnönü, İsmet. *Defterler [1919-1973]*, 3. Baskı, haz. Ahmet Demirel, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2020.
- İpekçi, Abdi. *Liderler Diyor ki*, 1. Baskı, İstanbul: Ant Yayınları, 1969.
- İpekçi, Abdi ve Coşar, Ömer Sami. *İhtilâlin İçyüzü*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2021.
- İrgil, Ceyhun. *Babalar ve Çocuklar [Genç Cumhuriyet'in Vicdan Serüveni]*, 3. Baskı, İstanbul: Sia Kitap, 2021.
- İsen, Can Kaya. *Geliyorum Diyen İhtilal [22 Şubat-21 Mayıs]*, İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2010.
- Kafesoğlu, İbrahim. *Türk Milliyetçiliğinin Meseleleri*, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2017.
- Kalpakçioğlu, Özdemir. *İkinci Cumhuriyetin 3 Başbakanı ve Olaylar [İnönü, Ürgüplü, Demirel][3. Kitap]*, 1. Baskı, Ankara: Nüve Matbaası, 1969.
- Kaplan, Metin. *Başbuğ Türkeş [1980 Öncesi Ülkü Ocakları Genel Başkanları Alparslan Türkeş'i Anlatıyor]*, 1. Baskı, İstanbul: Bukan Yayınları, 2019.
- Kaplan, Mustafa. *Mustafa Kaplan'ın Devrim Anıları*, haz. Vecdi Çıracıoğlu, İstanbul: Scala Yayıncılık, 2019.
- Kara, Muzaffer Ayhan. *Türk Siyasal Yaşamında Koalisyon*, 3. Baskı, Ankara: BigBang Yayınları, 2015.
- Karabacak, Ahmet. *Üç Hilâl'in Hikayesi*, 1. Baskı, İstanbul: Bilgeoğuz Yayınları, 2011.
- Karabulak, Ozan. *Atsız ve Türkçülüğün Yarım Asrı [Sürelî Yayınlarında Türk Milliyetçiliğinin Seyri (1931-1975)]*, 2. Baskı, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2018.
- Karaca, Kurt. *Milliyetçi Türkiye*, 5. Baskı, Ankara: Çınar Yayınevi, 1972.
- Karakoç, Sezai. *Samanyolunda Ziyafet*, 5. Baskı, İstanbul: Diriliş Yayınları, 2012.
- Karaosmanoğlu, Yakup Kadri. *Politikada 45 Yıl*, 10. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 2021.
- Karavelioğlu, Kâmil. *Bir Devrim İki Darbe [27 Mayıs, 12 Mart, 12 Eylül]*, 1. Baskı, İstanbul: Gürer Yayıncılık, 2007.

- Karay, Refik Halid. *Minelbab İlelmihrab*, İstanbul: İnkılâp Yayınevi, 2015.
- Karpat, Kemal. *İslâm'ın Siyasallaşması [Osmanlı Devleti'nin Son Döneminde Kimlik, Devlet, İnanç ve Cemaatin Yeniden Yapılandırılması]*, çev. Şiar Yalçın, İstanbul: Timaş Yayınları, 2019.
- Kayalı, Kurtuluş. *Ordu ve Siyaset [27 Mayıs-12 Mart]*, 7. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 2018.
- Kayhan, Himmet. *Gün Sazak [Bir Şehidin Yolculuğu]*, 3. Baskı, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2020.
- Kaynak, Mahir. *Yel Üfürdü Su Götürdü*, 3. Baskı, İstanbul: Babıali Kültür Yayıncılığı, 2003.
- Kılınç, Erol. *Damla Damla Yaşadıklarım*, 2. Baskı, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2012.
- Kılınç, Erol. *İhtilal İhtiras ve İdeal [68 Kuşağı Hakkında]*, 2. Baskı, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2012.
- Kılınç, Erol. *Zihin Sancıları [Devlet ve Millet Üzerine]*, 1. Baskı, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2016.
- Kısakürek, Necip Fazıl. *Bâbîâli*, 21. Baskı, İstanbul: Büyük Doğu Yayınları, 2019.
- Kocabaş, Süleyman. *Bir Kuşağın Dramı [Sağ-Sol Çatışmasının Perde Arkası, Tanıklıklar]*, 1. Baskı, İstanbul: Yakın Plan Yayınları, 2018.
- Kocabay, Nail. *Büyük Suçlu Türk Milleti*, 1. Baskı, İstanbul: Uluçınar Yayınları, 2016.
- Koç, Rasim. *Meclis'teki Türkes*, 1. Baskı, İstanbul: Doğu Kütüphanesi Yayınları, 2007.
- Koçak, Cemil. *Türkiye Tarihi 4 [Çağdaş Türkiye (1908-1980)]*, ed. Sina Akşin, *Siyasal Tarih (1923-1950)*, İstanbul: Cem Yayınevi, 1997, ss. 85-176.
- Koçaş, Sadi. *Atatürk'ten 12 Mart'a [Anılar 1. Cilt]*, İstanbul: Doğu Matbaası, 1977.
- Koçaş, Sadi. *Atatürk'ten 12 Mart'a [Anılar 2. Cilt]*, İstanbul: Doğu Matbaası, 1977.
- Kolektif, *Anarşi İçin Ne Dediler?*, 1. Baskı, Ankara: Emel Matbaacılık Sanayi, 1979.
- Kösoğlu, Nevzat. "Türk Milliyetçiliği İdeolojisinin Doğuşu ve Özellikleri", *Milliyetçilik [Modern Türkiye'de Siyasî Düşünce]*, ed. Tanıl Bora, İstanbul: İletişim Yayınları, 2017, ss. 208-225.

- Kösoğlu, Nevzat. *Dünder Taşer*, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2015.
- Kösoğlu, Nevzat. *Millet Meclisinde ve Askeri Mahkemede Tarihe Konuşmalar*, 3. Baskı, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2010.
- Kösoğlu, Nevzat. *Türk Dünyasında Yeni Bir Medeniyet Tasarımı*, 1. Baskı, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2013.
- Kösoğlu, Nevzat. *Türk Milliyetçiliğinin Doğuşu ve Ziya Gökalp*, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2020.
- Kushner, David. *Türk Milliyetçiliğinin Doğuşu [1876-1908]*, çev. Şevket Serdar Türet, Rekin Ertem, Fahri Ertem, İstanbul: Kervan Yayınları, 1979.
- Küçük, Sami. *Rumeli'den 27 Mayıs'a [İhtilalin Kaderini Belirleyen Köşk Harekâtı]*, 1. Baskı, İstanbul: Mikado Yayınları, 2008.
- Küçükaltan, Kağan Bahadır. *Her Devrin Menkûbu Atsız*, İstanbul: Mavi Gök Yayınları, 2021.
- Landau, Jacob. *Türkiye'de Aşırı Akımlar [1960 Sonrası Sosyal ve Siyasal Çekişmeler]*, 1. Baskı, çev. Erdinç Baykal, Ankara: Turhan Kitabevi, 1978.
- Madanoğlu, Cemal. *Korgeneral Cemal Madanoğlu'nun Anıları*, 2. Baskı, haz. Halim Tugay Madanoğlu, İstanbul: Kaynak Yayınları, 2021.
- Maraşlı, Erol. *Darbe İçinde Darbe [13 Kasım 1960 / Ondörtler Olayı]*, 1. Baskı, İstanbul: Bilgeoğuz Yayınları, 2010.
- Maraşlı, Erol. *Türkiye'de Askeri Darbe Teşebbüsleri*, 1. Baskı, İstanbul: Bilgeoğuz Yayınları, 2015.
- Mardin, Şerif. "Türk Siyasetini Açıklayabilecek Bir Anahtar: Merkez-Çevre İlişkileri", *Türkiye'de Toplum ve Siyaset*, çev. Şeniz Gören, 23. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 2017, ss. 35-77.
- Mater, Nadire. *Sokak Güzeldir [68'de Ne Oldu?]*, 3. Baskı, İstanbul: Metis Yayınları, 2012.
- Mehmed Niyazi, "Zaptiye Ahmet", *Zaptiye Ahmet [Cumhuriyet Devrinde Bir Osmanlı Akıncısı]*, 1. Baskı, haz. Dursun Gürlek, İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları, 2020, ss. 39-58.
- Mehmed Niyazi, *Dâhiler ve Deliler*, 4. Baskı, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2006.
- Mehmed Niyazi. *Millet ve Türk Milliyetçiliği*, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2018.
- Mergen, İhsan; Tosun, Ali; Ongun, Cemal ve Mergen, Ahmet. *1944 Harp Okulu Mezunları [50. Yıl]*, 1994.
- Meriç, Cemil. *Mağaradakiler*, 31. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 2020.

Metin, İbrahim. *İhtilâlciler Hesaplaşıyor [Belgelerle 27 Mayıs-Ondörtler ve Dündar Taşer]*, 1. Baskı, İstanbul: Töre-Devlet Yayınevi, 2012.

Mısıroğlu, Kadir. *Benden Târihe Haberler [Kırkı Görgü Şâhidinden Naklen]*, 1. Baskı, İstanbul: Sebil Yayınevi, 2016.

Mumcu, Uğur. *İnkılâp Mektupları*, 5. Baskı, İstanbul: Tekin Yayınevi, 1993.

Oba, Ali Engin. *Türk Milliyetçiliğinin Doğuşu*, Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2020.

Okan, Acar. *İsmi Lâzım Değil [Hatırladıklarım-Kırk Ambar]*, 1. Baskı, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2015.

Oktay, Cevat. *C. Madanoğlu İnkılâbı Anlatıyor*, 1. Baskı, Ankara: Ülkü Matbaası, 1962.

Okyar, Osman ve Seyitdanlıoğlu, Mehmet. *Atatürk, Okyar ve Çok Partili Türkiye [Fethi Okyar'ın Anıları]*, İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 2021.

Onuş, Sinan. *Parola: İnkılap [27 Mayıs'ı Yapanlar Anlatıyor]*, İstanbul: Kaynak Yayınları, 2003.

Ortaylı, İlber. *Tarih Yazıcılık Üzerine*, 2. Baskı, Ankara: Cedit Neşriyat, 2011.

Önder, Necmettin. *Siyasi Hesaplaşma yahut 27 Mayıs*, haz. Mehmet Gürlek, Ankara: İyi Bir İnsan Yayınları, 2008.

Önder, Necmettin. *Yassıada'da Millî İrade Nasıl Mahkûm Edildi*, 1. Baskı, İstanbul: Dem Yayınları, 1990.

Örtülü, Erdoğan. *Üç İhtilâlin Hikâyesi [13 Kasım, 22 Şubat, 21 Mayıs]*, 3. Baskı, Konya: Millî Ülkü Yayınevi, 1974.

Öymen, Örsan. *Bir İhtilâl Daha Var [1908-1980]*, 5. Baskı, İstanbul: Milliyet Yayınları, 1987.

Özben, Erkan ve Sin, Furkan. *Hatıralarla Alparslan Türkeş*, 1. Baskı, Ankara: Yenisey Kitap, 2020.

Özdağ, Ümit. *Menderes Döneminde Ordu-Siyaset İlişkileri ve 27 Mayıs İhtilali*, İstanbul: Boyut Yayıncılık, 2004.

Özdağ, Ümit. "TSK'nin Avrupa Birliği'ne İnandığını Düşünmüyorum", *Kışladan Anayasaya Ordu [Siyasi Kültürde TSK'nin Yeri]*, haz. Hıdır Göktaş ve Metin Gülbay, İstanbul: Metis Yayınları, 2004, ss. 156-167.

Özgüldür, Yavuz. *Orgeneral Rüştü Erdelhün [27 Mayıs'tan Yassıada'ya Siyasetçi-Asker Ekseninde İlginç Bir Portre]*, 1. Baskı, İstanbul: İkinci Adam Yayınları, 2018.

- Özkaya, Şükran. *Adım Adım 27 Mayıs*, 1. Baskı, İstanbul: İleri Yayınları, 2005.
- Özkırımlı, Umut. *Milliyetçilik Kuramları [Eleştirel Bir Bakış]*, Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2019.
- Öznur, Hakkı. *Ülkücü Hareket [CKMP'den MHP'ye][Cilt 1]*, 1. Baskı, Ankara: Alternatif Yayınları, 1999.
- Öznur, Hakkı. *Ülkücü Hareket [Portreler][Cilt 6]*, 1. Baskı, Ankara: Alternatif Yayınları, 1999.
- Öznur, Hakkı. “20. Yüzyılda Bir Türkmen Ağası: Dünder Taşer”, *Başbuğın Özel Evlatları [Alparslan Türkeş ve Özel Eğitim]*, 1. Baskı, haz. Mesut Güneş, Ankara: Yüzde İki Yayınları, 2022, ss. 143-165.
- Öztoprak, İzzet; Güler, Cafer; Karataş, Murat ve Şahin, Güneş. *Cumhuriyet'in XV. Yılında Türkiye [Gaziantep – Gümüşhane – Isparta – İçel][Cilt IV]*, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, 2014.
- Öztuna, Yılmaz ve Gökdemir, Ayvaz. *Türkiye'de Askerî Müdahaleler*, 1. Baskı, İstanbul: Tercüman, 1987.
- Parla, Taha. *Ziya Gökalp, Kemalizm ve Türkiye'de Korporatizm*, İstanbul: Metis Yayınları, 2018.
- Peker, Recep. *İnkılâp ve İstiklâl [Başbakan Recep Peker'in İnkılâp Dersleri Notları ve Söylevleri]*, haz. Oğuzcan Acar, İstanbul: Mavi Gök Yayınları, 2021.
- Pekmezci, Necdet. *Mankurtlar [Öteki Devletin Askerleri]*, 1. Baskı, Ankara: Tanyeri Kitap, 2012.
- Pekmezci, Necdet. *Kanlı Kumpas [Türkiye'nin CIA'sal Darbeler Tarihi]*, 1. Baskı, Ankara: Tanyeri Kitap, 2012.
- Pekmezci, Necdet ve Büyükyıldız, Nurşen. *Ülkücüler [Öteki Devletin Şehitleri]*, 1. Baskı, İstanbul: Kaynak Yayınları, 1999.
- Sanlı, Ferit Salim. *Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi'nden Milliyetçi Hareket Partisi'ne [Tarihî Süreç, İdeoloji ve Politika (1960-1969)]*, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2019.
- Sarınay, Yusuf. *Türk Milliyetçiliğinin Tarihî Gelişimi ve Türk Ocakları*, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2008.
- Satılmış, Alişan ve Turhan, Metin. *Derin Devletin Solcuları*, 3. Baskı, Ankara: Platin Yayınları, 2004.
- Sayılğan, Aclan. *Bizim Radyo ve Hoparlörleri*, 1. Baskı, Ankara: Kardeş Matbaası, 1969.

Sayılğan, Aclan. *Deprem [Belgesel Roman]*, 1. Baskı, Ankara: Tur Yayınları, 1975.

Sevinç, Necdet. *Ülkücüye Notlar*, İstanbul: Kariyer Yayıncılık, 2017.

Seyhan, Dünder. *Gölgedeki Adam*, 1. Baskı, İstanbul: Nurettin Uycan Matbaası, 1966.

Somuncuoğlu, Sadı. *On Soruda MHP*, 1. Baskı, Ankara: Devlet Yayınları, ty.

Soylu, Dünder. *Komando Sorunu [Gençler Araç mı, Amaç mı?]*, 1. Baskı, Ankara: Elif Matbaacılık, 1969.

Sökmen, Cem. *Aydınların İletişim Ortamı Olarak Eski İstanbul Kahvehaneleri*, 4. Baskı, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2019.

Sökmen, Cem. *Marmara Kıraathanesi [Beyazıt'ta Bir Hayat Sahnesi]*, 2. Baskı, İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 2017.

Sunay, Cengiz. *Türk Siyasetinde Sivil-Asker İlişkileri [27 Mayıs-12 Mart-12 Eylül ve Sonrası]*, 1. Baskı, Ankara: Orion Kitabevi, 2010.

Sunay, Cengiz. “Türkiye’de Askeri Darbeler ve Darbe Teşebbüsleri”, *Osmanlı’dan Günümüze Türkiye’nin Siyasal Hayatı*, 3. Baskı, ed. Adem Çaylak ve Seyit Ali Avcu, Ankara: Savaş Yayınevi, 2018, ss. 783-847.

Şahbaz, Yunus. *Erol Güngör [Akıntıya Karşı Bir Aydın]*, 1. Baskı, Ankara: Kadim Yayınları, 2022.

Şahin, Ahmet. *Unutulmaya Yüz Tutmuş Ağır Adımlı Bir Yürüyüş: Mehter Dergisi*, 1. Baskı, İstanbul: Post Yayınları, 2022.

Taşar, Dünder. “İhtilâl Niçin Oldu”, *Hürriyet Yolunda*, ed. Ali İsmet Gencer, Ankara: Millî Türk Talebe Birliği Yayınları, 1960.

Taşer, Dünder. *Dünder Taşer’den Özleyişler-Özdeyişler*, 1. Baskı, haz. Hayati Tek, Ankara: Gönüllerde Birlik Vakfı, 2011.

Taşer, Dünder. *Mesele*, 1. Baskı, Ankara: Töre Devlet Yayınevi, 1973.

Taştan, Yahya Kemal. *Balkan Savaşları ve Türk Milliyetçiliğinin Doğuşu*, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2019.

Taylak, Muammer. “Alparslan Türkeş Millet Meclisinde”, *Alparslan Türkeş Birinci Yıl Armağanı*, 1. Baskı, Ankara: MHP Genel Merkezi, 1998, ss. 229-264.

Taylak, Muammer. *27 Mayıs ve Türkeş*, 2. Baskı, Ankara: Ayyıldız Matbaası, 1977.

T.C. 4. Kolordu Komutanlığı Nezinde Kurulu Sıkıyönetim (1) Numaralı Askeri Mahkemesi, *Gerekçeli Hüküm [MHP ve Ülkücü Kuruluşlar Davası][Cilt 1]*, Ankara: ty.

T.C. Gaziantep Valiliği, *Şehr-i Ayntab-ı Cihan Gaziantep*, 1. Baskı, ed. Ergün Özuslu, Gaziantep: Gaziantep İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayını, 2016.

T.C. Millî Birlik Komitesi İrtibat Bürosu, *Yassıada Broşürü*, 1. Baskı, İstanbul: Basın Yayın ve Turizm Genel Müdürlüğü Yayınları, 1960.

Timur, Taner. *Türkiye’de Çok Partili Hayata Geçiş*, 1. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 1991.

Toker, Metin. *Solda ve Sağda Vuruşanlar*, 2. Baskı, Ankara: Akis Yayınları, 1971.

Toker, Metin. *Yarı Silahlı, Yarı Külahlı Bir Ara Rejim [1960-1961]*, 2. Baskı, Ankara: Bilgi Yayınevi, 1991.

Tuncer, Hüner. *İsmet İnönü’nün Dış Politikası [(1938-1950) İkinci Dünya Savaşı’nda Türkiye]*, Kaynak Yayınları, 2012.

Tunçay, Mete. *Türkiye Tarihi 4 [Çağdaş Türkiye (1908-1980)]*, Sina Akşin (Ed.), *Siyasal Tarih (1950-1960)*, İstanbul: Cem Yayınevi, 1997, ss. 177-190.

Tunçkanat, Haydar. *27 Mayıs 1960 Devrimi [Diktadan Demokrasiye]*, 1. Baskı, İstanbul: Çağdaş Yayınları, 1996.

Turgut, Hulûsi. *Şahinlerin Dansı [Türkeş’in Anıları]*, İstanbul: ABC Basın Ajansı Yayınları, 1995.

Turhan, Metin. *Başbuğ Türkeş [Türklük, İslamiyet, Bölücülük ve Diğer Konular Hakkındaki Konuşma, Mülakat ve Sözleri]*, 6. Baskı, Ankara: Kripto Yayınları, 2019.

Turhan, Metin. *Türk Demokrasi Tarihinde Milliyetçi Hareket*, 1. Baskı, Ankara: Polietika Yayınları, 2020.

Turhan, Metin. *Ülkü Ocakları [1966-1980]*, 1. Baskı, Ankara: Panama Yayınları, 2016.

Tuşalp, Erbil. *Bozkurtlar [Töreden Partiye]*, 1. Baskı, İstanbul: Donkişot Yayınları, 2001.

Türkeli, Güngör. *Harbiye’den Babıâli’ye [Bir İhtilâlcinin Anıları]*, 1. Baskı, İstanbul: İleri Yayınları, 2004.

Türkeş, Alparslan. *1944 Milliyetçilik Olayı*, İstanbul: Orkun Yayınevi, 1979.

Türkeş, Alparslan. *27 Mayıs, 23 Kasım, 21 Mayıs ve Gerçekler*, 2. Baskı, İstanbul: Dokuz Işık Yayınevi, 1977.

- Türkeş, Alparslan. *Dokuz Işık*, İstanbul: Dokuz Işık Yayınları, 1965.
- Türkeş, Alparslan. *Türkiye'nin Meseleleri*, 1. Baskı, İstanbul: Millî Hareket Yayınevi, 1969.
- Türkeş, Alparslan; Baykal, Rıfat; Özdağ, Muzaffer. *Bazı Gerçekler [Savunmalar]*, 1. Baskı, İstanbul: Anıl Yayınevi, 1964.
- Türkkan, Reha Oğuz. *Tabutluktan Gurbete*, 1. Baskı, İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 1975.
- Uluç, Fuat ve Özdağ, Muzaffer. *Alparslan Türkeş*, 1. Baskı, Ankara: Ayyıldız Matbaası, 1965.
- Uluç, Fuat. *İşte Liderler*, 1. Baskı, Ankara: Ayyıldız Matbaası, 1965.
- Uslu, Ateş. “Çok Partili Hayata Dönüş Dönemi (1945-1950)”, *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Siyasal Hayat*, 2. Baskı, haz. Gökhan Atılgan, Cenk Saraçoğlu, Ateş Uslu, İstanbul: Yordam Kitap, 2016, ss. 347-392.
- Utku, Cumhur. *14'lerden Suphi Karaman'a İhtilal Mektupları*, 1. Baskı, İstanbul: Kaynak Yayınları, 2006.
- Uzun, Turgay. *Türk Milliyetçiliği ve Milliyetçi Hareket Partisi*, 1. Baskı, Ankara: Orion Kitabevi, 2020.
- Ülkücü Komando Kampları [AP Hükümetinin 1970'te Hazırlattığı MHP Raporu], 4. Baskı, İstanbul: Kaynak Yayınları, 1997.
- Ünal, Tahsin. *Harp Okulu Tarihi*, Ankara: Berikan Yayınları, 2001.
- Ünal, Tahsin. *Türk Askerlik Kültürü*, 2. Baskı, haz. Ali Güler ve Tahsin Ünal, Ankara: Berikan Yayınları, 2007.
- Ünüvar, Kerem. “Ziya Gökalp”, ed. Tanıl Bora, *Milliyetçilik [Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce]*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2017.
- Üstel, Füsun. *İmparatorluktan Ulus Devlete Türk Milliyetçiliği: Türk Ocakları [1912-1931]*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2004.
- Üzmez, Hüseyin. *Şu Bizimkiler*, 1. Baskı, İstanbul: Timaş Yayınları, 1991.
- Weiker, Walter. *Amerikalı, Fransız, Rus Gözüyle 1960 Türk İhtilâli*, 1. Baskı, çev. Mete Ergin, İstanbul: Cem Yayınevi, 1967.
- Vansina, Jan. *Tarih Türü Olarak Sözlü Gelenek*, 1. Baskı, çev. Emre Teğin, Ankara: Tün Kitap, 2021.
- Yahnici, Dünder. “Torunu Dünder Yahnici, Dedesini Anlatıyor”, *Dünder Taşer'in Hâtırasına Armağan [Türkiye'de Modernleşme ve Demokrasi Meseleleri]*, 1. Baskı, haz. Yücel Hacaloğlu, Ankara: Türk Yurdu Yayınları, 1998, ss. 39-43.

Yakıt, İsmail. *Hatıralarıyla İz Bırakanlar*, 1. Baskı, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2016.

Yalçın, Yılmaz. *Yokuşlarda Susamak*, 2. Baskı, Ankara: Dağarcık Yayınları, 1976.

Yalman, Ahmed Emin. *Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim 2 [1922-1971]*, 2. Baskı, haz. Erol Şadi Erdiç, İstanbul: Pera Turizm ve Ticaret A.Ş., 1997.

Yalta, Bahtiyar. *Bir Darbeci Subayın Hatıraları [27 Mayıs 1960 – 22 Şubat 1962 – 21 Mayıs 1963]*, 1. Baskı, haz. Erhan Çifci, İstanbul: Kronik Kitap, 2020.

Yamak, Kemal. *Gölgede Kalan İzler ve Gölgeleşen Bizler*, 5. Baskı, İstanbul: Doğan Kitap, 2009.

Yaşlı, Fatih. *Türkçü Faşizmden “Türk-İslam Ülküsü”ne*, 1. Baskı, İstanbul: Yordam Kitap, 2016.

Yetkin, Çetin. *S.C.F. Olayı [Atatürk’ün Vatana İhanetle Suçlanması][Türk Demokrasi Tarihinde Serbest Cumhuriyet Fırkası]*, 4. Baskı, İstanbul: Otopsi Yayınları, 2004.

Yıldırım, Aytekin. “Ağabey Dünder Taşer”, *Dünder Taşer’i Rahmetle Anıyoruz*, 1. Baskı, haz. Meriç Coşkun, www.eskimeyendostlar.net, ss. 186-190.

Yıldırım, Hayri. *3 Mayıs 1944 Irkçılık Turancılık Davası*, İstanbul: Togan Yayıncılık, 2015.

Yıldırım, Hayri. *Son Türkçü Atsız*, İstanbul: Togan Yayıncılık, 2015.

Yıldırım, Sema ve Zeynel, Behçet Kemal (ed.). *TBMM Albümü [4. Cilt (1960-1983)]*, 2. Baskı, Ankara: TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları, 2010.

Yıldız, Ahmet. *İhtilalin İçinden Anılar, Değerlendirmeler*, 1. Baskı, İstanbul: Alan Yayıncılık, 2001.

Yıldız, Ahmet. *Ne Mutlu Türküm Diyebilene [Türk Ulusal Kimliğinin Etno-Seküler Sınırları (1919-1938)]*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2019.

Yılmaz, Aysel. “Ankara Bulvarı Palas Otel (1954-1993)”, *Türkiye Turizmi [Sözlü Tarih Araştırması][Dünden Bugüne Türkiye’de Turizm, Kurumlar, Kuruluşlar, Turizm Bölgeleri ve Meslekler]*, 1. Baskı, ed. Nazmi Kozak, İstanbul: Detay Yayıncılık, 2018, ss. 359-378.

Yılmaz, Murat. “Dünder Taşer”, *Milliyetçilik [Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Cilt 4]*, 3. Baskı, ed. Tanıl Bora, İstanbul: İletişim Yayınları, 2008, ss. 668-677.

Yılmaz, Sinan. *Üsküdar Kitabı [Altın Şehir]*, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2017.

Yiğit, Mustafa. “Ülkücülük”, *Milliyetçilik*, 1. Baskı, ed. Tevfik Erdem, Antalya: Otorite Kitap, 2020, ss. 1066-1074.

Yusuf Akçura, *Muâsır Avrupa’da Siyâsi ve İctimâî Fikirler ve Fikrî Cereyanlar*, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2017.

Yusuf Akçura, *Üç Tarz-ı Siyaset*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2019.

Yusuf Akçura. *Türkçülüğün Tarihi*, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2019.

Yürük, Hüseyin. *27 Mayıs [Darbe Esaret ve Ölüm]*, 1. Baskı, İstanbul: Okul Yayınları, 2004.

Zeybek, Namık Kemal. *Siyaset Yolu [İnançlar, Ülküler, İlkeler, Görüşler ile Gerçekler Dünyasında]*, 1. Baskı, İstanbul: Doğan Kitap, 2014.

Zeybek, Namık Kemal. *Ülkü Yolu*, 4. Baskı, Ankara: Başak Yayınları, 1980.

Ziya Gökalp. *Türkçülüğün Esasları*, haz. Salim Çonoğlu, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2019.

Zürcher, Erik Jan. *Modernleşen Türkiye’nin Tarihi*, 7. Baskı, çev. Yasemin Saner Gönen, İstanbul: İletişim Yayınları, 2000.

Zürcher, Erik Jan. *Modernleşen Türkiye’nin Tarihi*, çev. Yasemin Saner, İstanbul: İletişim Yayınları, 2018.

2.Makaleler, Bildiriler ve Diğer Basılı Yayınlar

Acar, Oğuzcan. “*Propaganda Teorileri Bağlamında Türkiye’de 1977 Seçimlerinin Analizi*”, Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi Siyaset ve Sosyal Bilimler Yüksek Lisans Tezi, 2021, Danışman: Doç. Dr. Cengiz Sunay.

Akman, Şefik Taylan. “Türk Tarih Tezi Bağlamında Erken Cumhuriyet Dönemi Resmî Tarih Yazımının İdeolojik ve Politik Karakteri”, *Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi*, C.1, S.1, 2011, ss. 80-107.

Anar, Turgay. *Yeni Türk Edebiyatında Edebiyat Mahfilleri*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı Doktora Tezi, 2011, Danışman: Prof. Dr. M. Fatih Andı.

Asya, Arif Nihat. “*Köroğlu*”, Devlet, 4 Ocak 1971.

Atabey, Figen (2014). “İkinci Dünya Harbi Öncesi Türk-İngiliz-Fransız Ortak Deklarasyonu”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S. 31: 296-304.

Atsız, “*Türk Tarihine Bakışımız Nasıl Olmalıdır*”, 17 Kasım 1969.

Atsız, “*Türk Tarihinin Meseleleri*”, 1 Aralık 1969.

Aydın, Mehmet Ali. Milletvekili Adaylarının Belirlenme Usulü ve Önseçim, *Yasama Dergisi*, S. 5, Nisan-Mayıs-Haziran 2007, ss. 82-108.

Aygördü, Üzeyir. *Dündar Taşer'in Hayatı ve Fikirleri Üzerine Bir İnceleme [1925-1972]*, Afyonkarahisar: Afyon Kocatepe Üniversitesi Tarih Anabilim Dalı, 2021, Danışman: Prof. Dr. Turan Akkoyun.

Baltacı, Ali. "Nitel Araştırma Süreci: Nitel Bir Araştırma Nasıl Yapılır?", *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü dergisi [AEÜSBED]*, C. 5, S. 2, 2019, ss. 368-388.

Bayram, Cezmi. "Hatıralarda Kalmasın Diye 2", *Türk Yurdu Dergisi*, C. 28, S. 247, Mart 2008, ss. 74-76.

Bayram, Cezmi. "Hatıralarda Kalmasın Diye", *Türk Yurdu Dergisi*, C. 28, S. 246, Şubat 2008, ss. 39-41.

Berkes, Niyazi. "Unutulan Adam", *Sosyoloji Konferansları, Ziya Gökalp Sayısı*, S. 14, 1976, ss. 194-203.

Biçer, Halit Ziya. "Dündar Taşer [Aziz Hatırasına İthaf]", *Çelebi dergisi*, S. 4, 2021 Nisan, ss. 73-75.

Bilâ, Hikmet. "Dünü ve Bugünü ile 27 Mayısçılar [38 Kişilik Bir MBK]", *Milliyet*, 27 Mayıs 1986.

Bora, Tanıl. "Komünizmle Mücadele Eden Çocuklar", *Milliyet*, 6 Ekim 1995.

Bozkurt, Celil. "1968 Olayları'nın Türk Siyasetine Etkisi: Milliyetçi Hareketin "Komando" Kampları", *Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı*, C. 117, S. 231, Kasım-Aralık 2017, ss. 67-84.

Cohen, Sam. "Nazi Fikirli Türk Komandoları", *Devlet*, 15 Eylül 1969.

Coşkun, Meriç. "Asuman Taşer'le Dündar Taşer'in Gençlik Yıllarına Ait Bir Konuşma", *Türk Yurdu dergisi*, S. 178, 2002 Haziran, ss. 30-31.

Cumhurbaşkanlığı Cumhuriyet Arşivi (CCA), 030-11-1 / 170-26-3.

Cumhurbaşkanlığı Cumhuriyet Arşivi (CCA), 030-11-1 / 178-27-5.

Cumhurbaşkanlığı Cumhuriyet Arşivi (CCA), 030-11-1 / 304-11-12.

Cumhurbaşkanlığı Cumhuriyet Arşivi (CCA), 030-11-1-286-19-13.

Çakır, Osman. "Türk Milliyetçiliği Tarihinde Haftalık Bir Gazetenin On Yıllık Hikâyesi "Adı Devlet Olsun"", *Türk Yurdu dergisi*, C. 31, S. 285, ss. 219-237.

Çavdar, Necati. "Tarihsel Biyografi İnşasında Sübjektiflik Sorunu", *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 60, Eylül 2017, ss. 627-644.

Çelik, Hilal; Baykal, Nur Başer ve Memur, Hale Nur Kılıç. “Nitel Veri Analizi ve Temel İlkeleri”, *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi [ENAD]*, C. 8, S. 1, 2020, ss. 379-406.

Çetinkaya, Hikmet. “CKMP Komandoları”, *Cumhuriyet*, 1 Ağustos 1968.

Çetinkaya, Hikmet. “Sancak Komando Kampı”, *Cumhuriyet*, 14 Eylül 1975

Çetinkaya, Hikmet. “Sancak Komando Kampı”, *Cumhuriyet*, 15 Eylül 1975.

Demiröz, Şenol. “İstanbul’un Kültür Patronu”, *Gerçek Hayat dergisi*, S. 27, 27 Nisan 2001, ss. 16-17.

Doksat, Recep. “Mana, Manitu, Wokanda”, *Devlet*, 26 Haziran 1972.

Emekder, Simge. *Türk Basınında Darbe Sonrası Seçim Propagandaları [1961-1965]*, Ankara: Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, 2021, Danışman: Prof. Dr. Kenan Olgun.

Erdaş, Sadık. *İsmet İnönü Dönemi Türk Dış Politikası (1938-1950)*, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1993, Danışman: Prof. Dr. Abdurrahman Çaycı.

Ergüder, Özcan. “Türk Silahlı Kuvvetleri ve Politika”, *Kim dergisi*, 15 Haziran 1960, s. 7.

Ergüder, Özcan. “Vaktimiz Az”, *Kim dergisi*, S. 103, 29 Haziran 1960, s. 7.

Erken, Ali. “Örgüt ve Strateji: 1965-1980 Arasında Milliyetçi Hareket Partisi”, *İnsan & Toplum*, C. 4, S. 7, ss.135-163.

Ferhun, Nezihi. “Bilinmeyen Bir Yazarın Kitabı”, *Yeni Sanat dergisi*, S. 7, 1974 Haziran, ss. 39-40.

Göğüş, Oğuz. Broşüre Başlarken, *Gaziantep’i Tanıtıyoruz*, S. 7, 15 Kasım 1962, ss. 2-3.

Göğüş, Oğuz. Türk Beyleri, *Gaziantep’i Tanıtıyoruz*, S. 14, 30 Temmuz 1963, ss. 14-15.

Göze, Ergun. “Vah Dostum Vah”, *Devlet*, 26 Haziran 1972.

Güngör, Erol. “Taşer’in En Büyük Hizmeti”, *Töre dergisi*, S. 157, 1984 Haziran, ss. 47-51.

Güzel, Hatice ve Cebecizade, Hasan. “Asuman Taşer Hanımefendi ile Dünder Taşer Beyefendiye Dair”, *Ülkü Ocağı Dergisi*, S. 50, 1998, ss. 22-25.

Hacıeminoğlu, Necmettin. “Dünder Taşer, Türkmen Beği”, *Yeni Düşünce*, S. 36, 11 Haziran 1982, s. 7.

Hacıeminoğlu, Necmettin. “Dündar Taşer’in Ardından”, *Töre dergisi*, S. 15, 1972 Ağustos, ss. 5-7.

İşinsu, Emine. “Bozkurt’tan Bozkurtlara”, *Bozkurt dergisi*, S. 9, 1973 Haziran, ss. 2.

İşinsu, Emine. “Çiçekler Büyür Hakkında”, *Fikir Sanat ve Edebiyatta Töre*, S.1, Şubat 2012, ss. 90-92.

İşinsu, Emine. “Gideli Bir Yıl Oldu ve Siz Varsınız”, *Töre dergisi*, S. 25, 1973 Haziran, ss. 7-8.

İşinsu, Emine. “Töre’ye Dair”, *Töre Aylık Fikir ve Sanat Dergisi*, S. 30, Temmuz 1971, s. 39.

İpekçi, Abdi ve Coşar, Ömer Sami. “Gürsel Komiteyi Toptan Feshetmeyi Düşünmüştü”, *Milliyet*, 5 Mayıs 1965.

İpekçi, Abdi ve Coşar, Ömer Sami. “Telefonlar Kesildi, Tebligat Yapıldı ve Birinci MBK Tarihe Karıştı”, *Milliyet*, 6 Mayıs 1965.

İpekçi, Abdi. “Aday Adayları”, *Milliyet*, 15 Ağustos 1965.

İpekçi, Abdi. “Ahmet Oğuz’un İstifası”, *Milliyet*, 18 Haziran 1965.

Kafalı, Mustafa. “On Yıl Sonra”, *Yeni Düşünce dergisi*, S. 36, 11 Haziran 1982.

Karamağaralı, Haluk. “Dündar Taşer’i Rahmetle Anıyoruz”, *Yeni Düşünce dergisi*, S. 36, s. 8.

Karaman, Suphi. “Suphi Karaman’dan Türkes’e Yanıt”, *Cumhuriyet*, 3 Temmuz 1994.

Kıral, Bilgen. “Nitel Bir Veri Analizi Yöntemi Olarak Doküman Analizi”, *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü dergisi*, S. 15, 2020, ss. 170-189.

Kırımlıoğlu, Cezmi. “Başkan’a Teşekkür”, *Devlet*, 11 Ocak 1971.

Kırımlıoğlu, Cezmi. “Üniversite Muhtariyeti”, *Devlet*, 23 Mart 1970.

Komisyon. “Kurucuları ve İştirakçilerinin Ağzından Komando Kampları”, *Çelebi dergisi*, S. 4, Nisan 2021, ss. 326-337.

MBKGKT, Birleşim: 10 (12. 09. 1960), Oturum: 1, C. 1.

MBKGKT, Birleşim: 11 (14. 09. 1960), Oturum: 1, C. 1.

MBKGKT, Birleşim: 11 (14. 09. 1960), Oturum: 2, C. 1.

MBKGKT, Birleşim: 12 (15. 09. 1960), Oturum: 1, C. 1.

MBKGKT, Birleşim: 12 (17. 09. 1960), Oturum: 2, C. 1.
MBKGKT, Birleşim: 14 (29. 09. 1960), Oturum: 1, C. 1.
MBKGKT, Birleşim: 15 (30. 09. 1960), Oturum: 1, C. 1.
MBKGKT, Birleşim: 16 (04. 10. 1960), Oturum: 1, C. 2.
MBKGKT, Birleşim: 21 (11. 10. 1960), Oturum: 1, C. 2.
MBKGKT, Birleşim: 23 (13. 10. 1960), Oturum: 1, C. 2.
MBKGKT, Birleşim: 24 (17. 10. 1960), Oturum: 1, C. 2.
MBKGKT, Birleşim: 25 (19. 10. 1960), Oturum: 1, C. 2.
MBKGKT, Birleşim: 28 (26. 10. 1960), Oturum: 1, C. 2.
MBKGKT, Birleşim: 28 (26. 10. 1960), Oturum: 1, C. 2.
MBKGKT, Birleşim: 3 (01. 09. 1960), Oturum: 1, C. 1.
MBKGKT, Birleşim: 32 (04. 11. 1960), Oturum: 1, C. 2.
MBKGKT, Birleşim: 32 (04. 11. 1960), Oturum: 1, C. 2.
MBKGKT, Birleşim: 7 (08. 09. 1960), Oturum: 1, C. 1.

Metin, Aysel. “Asuman Taşer Dünder Taşer’i Anlatıyor”, *Töre dergisi*, S. 73, 1977 Haziran, ss. 22-24.

Metin, Fatma Aysel. “Tanrı Dünder Taşer’i Rahmetine Gark Etsin”, *Türk Yurdu dergisi*, S. 238, 2007 Haziran, ss. 75.

Metin, İbrahim. “Siz, O Menhus 13 Haziranı Bilir Misiniz”, *Türk Yurdu dergisi*, C. 22, S. 178, ss. 22-27.

Muammer Işın, “Amaç”, *Millî Hareket dergisi*, S. 1, 1 Kasım 1966, ss. 2.

Okçu, Emine Işın. “Büyür Türkiye”, *Ayşe dergisi*, S. 1, Ocak 1969, s. 1.

Öksüz, İskender. “Dünder Taşer’i Kaybettik”, *Töre dergisi*, S. 14, 1972 Temmuz, ss. 3-5.

Öksüz, İskender. “Ülkücülük”, *Türk Yurdu dergisi*, C. 27, S. 236, 2007, ss. 5-7.

Özbilici, Burhanettin. “Dünder Ağabey”, *Bozkurt dergisi*, S. 33, 1975 Haziran, ss. 2-14.

Özcan, Ömer ve Özdemir, Çağatay. “Yücel Hacaloğlu ile Geçmiş Yolculuk”, *Türk Yurdu Dergisi*, C. 32, S. 295, Mart 2012, ss. 125-132.

- Rifat, Ahmet. “*Dündar Beye Dair*”, Devlet, 21 Ağustos 1972.
- Sabahattin, Hüseyin. “*1963’den Bir Masal: Vezirin Fendi*”, Devlet, 7 Temmuz 1969
- Sabahattin, Hüseyin. “*Beşlenmeç*”, Devlet, 19 Ocak 1970.
- Sabahattin, Hüseyin. “*Bir Denge Adamı*”, Devlet, 19 Ocak 1970.
- Sabahattin, Hüseyin. “*Haykırısal Düzen*”, Devlet, 27 Temmuz 1970.
- Sabahattin, Hüseyin. “*Kan Yerde Kalmaz*”, Devlet, 30 Mart 1970.
- Sabahattin, Hüseyin. “*Kan Yerde Kalmaz*”, Devlet, 30 Mart 1970.
- Sabahattin, Hüseyin. “*Macera-yı Har-ı Rahvan Der Vâsf-ı Hazret-i Güleymân*”, Devlet, 23 Mart 1970.
- Sabahattin, Hüseyin. “*Rubai-Dörtlenmeç*”, Devlet, 11 Ağustos 1969.
- Sabahattin, Hüseyin. “*Sayın ve Haysiyetli Ecevit’e Duyuru*”, Devlet, 15 Mart 1971.
- Sabahattin, Hüseyin. “*Sertler Sokağı Hikâyesi yahut Gelinin Macerası*”, Devlet, 19 Nisan 1971.
- Sabahattin, Hüseyin. “*Ve Seyisi*”, Devlet, 4 Ocak 1971.
- Sabahattin, Hüseyin. “*Yahya Kemal’i Bugünün Diliyle Söyleyiş*”, Devlet, 29 Aralık 1969.
- Sabahattin, Hüseyin. “*Yahya Kemal’i Bugünün Diliyle Söyleyiş*”, Devlet, 5 Ocak 1970.
- Sançar, Nejd. “*Milliyetçi Hareket ve Karşısındakiler*”, 1 Aralık 1969.
- Sançar, Nejd. “*Türkeş Hakkında, Ötüken*, S. 21, 24 Eylül 1965, ss. 3-4.
- Sanlı, Ferit Salim. “*Alparslan Türkeş ve Arkadaşlarının Aktif Siyasete Girişinin Türk Kamuoyundaki Akisleri*”, *Milliyetçilik Araştırmaları Dergisi*, C. 1, S. 2, Ekim 2019, ss., 35-59.
- Sayılğan, Aclan. “*Dündar Taşer’in Ardından*”, Devlet, 26 Haziran 1972.
- Sazak, Gün. “*Emsallerinden Ayır Adam*”, Devlet, 26 Haziran 1972.
- Serdengeçti, Osman Yüksel. “*Dündar’ın Ölümü*”, *Türk Yurdu dergisi*, S.10, ss. 22-24.
- Sofuoğlu, Zeki. “*Dündar Taşer’i Rahmetle Anıyoruz*”, *Yeni Düşünce dergisi*, S. 36, 11 Haziran 1982, s. 8.

Somuncuoğlu, Sadi. “Sadi Somuncuoğlu ile Merhum Dünder Taşer Üzerine Bir Mülâkat”, *Türk Yurdu Dergisi*, C. 18, S. 133, Eylül 1998, ss. 58-59.

Sunay, Cengiz ve Tunç, Bilal. “Elli Yıl Sonra 12 Mart Muhtırasına Yeniden Bakmak”, *Tarih Okulu dergisi [TOD]*, S. 55, 2021 Aralık, ss. 3904-3936.

Sunay, Cengiz. “27 Mayıs Ne İdi?”, *Türkiye Günlüğü*, S. 101, 2010, ss. 5-16.

Sunay, Cengiz. “27 Mayıs’tan 13 Kasım’a Milli Birlik Komitesi”, *Social and Cultural Integration in Balkans*, Ohrid: International Vision University, Ekim 2017, ss. 155-168.

Şahneoglu, Ali Hüseyin. “Gençler Araç mı, Amaç mı? Komando Sorunu”, *Çelebi Dergisi*, S. 4, ss. 340-343.

Tanyu, Hikmet. “Bir Hatıra ve Teklifler”, *Devlet*, 10 Temmuz 1972.

Taşer, Dünder. “İhtilal Niçin Oldu”, *Ülke*, 30 Ağustos 1960.

Taşer, Dünder. ““Ayşe” “Töre” Oluyor”, *Töre Aylık Fikir ve Sanat Dergisi*, S. 25, Haziran 1973, ss. 3-4.

Taşer, Dünder. “...”, *Devlet*, 26 Haziran 1972.

Taşer, Dünder. “Atatürk’ü Sömürenler”, *Devlet*, 23 Mart 1970.

Taşer, Dünder. “Bilanço”, *Devlet*, 23 Haziran 1969.

Taşer, Dünder. “Biraz İz’an”, *Devlet*, 26 Ocak 1970.

Taşer, Dünder. “Biz Kimiz”, *Devlet*, 7 Nisan 1969.

Taşer, Dünder. “Bu İktidarın Kefili Ordudur”, *Devlet*, 19 Nisan 1971.

Taşer, Dünder. “Çelişkiler”, *Devlet*, 29 Mart 1971.

Taşer, Dünder. “Çözülen İhtilâl”, *Millî Hareket dergisi*, S. 8, 10 Mart 1967, ss. 10-11.

Taşer, Dünder. “Deha Sandıktan Çıkarmış”, *Devlet*, 19 Ocak 1970.

Taşer, Dünder. “Demokrasi İsterük!..”, *Devlet*, 12 Haziran 1972.

Taşer, Dünder. “Dengeçiler”, *Devlet*, 6 Nisan 1970.

Taşer, Dünder. “Dış Politikamız”, *Millî Hareket dergisi*, S. 33, Nisan 1969, ss. 8-9

Taşer, Dünder. “Fesadın İttifakı Çabuk Gelişti”, *Millî Hareket Dergisi*, S. 9, Nisan 1967, ss. 12-13.

Taşer, Dünder. “Gerekmez İlgi”, *Devlet*, 14 Aralık 1970.

- Taşer, Dünder. “*Hep 27 Mayıs’ı Kurtarmak İçin*”, Devlet, 1 Aralık 1969.
- Taşer, Dünder. “İhtilâl ve Sonrası”, *Millî Hareket dergisi*, S. 10, Mayıs 1967, ss. 12-13.
- Taşer, Dünder. “*Kurtarıcı Gençlik*”, Devlet, 7 Eylül 1970.
- Taşer, Dünder. “Meseleler ve Durumumuz”, *Millî Hareket dergisi*, S. 24, Temmuz 1968, ss. 6-7.
- Taşer, Dünder. “*Milliyetçi Hareket ve Gençlik*”, Devlet, 8 Eylül 1969.
- Taşer, Dünder. “*Milliyetçi Hareket ve Kıbrıs Politikası*”, Devlet, 26 Eylül 1972.
- Taşer, Dünder. “*Romantizme Dair*”, Devlet, 12 Ocak 1970.
- Taşer, Dünder. “*Saadet Zinciri*”, Devlet, 25 Aralık 1969.
- Taşer, Dünder. “*Seçime Dair*”, Devlet, 3 Kasım 1969.
- Taşer, Dünder. “*Siz Değil misiniz?*”, Devlet, 27 Temmuz 1970.
- Taşer, Dünder. “*Solcular Atatürkçü Değil Utanmazdırlar*”, Devlet, 30 Mart 1970.
- Taşer, Dünder. “*Solcular ve Atatürkçülük*”, Devlet, 31 Ağustos 1970.
- Taşer, Dünder. “*Tarihî Türk Politikası*”, Devlet, 16 Mart 1970.
- Taşer, Dünder. “*Töre Dergisi ve Tezi*”, Devlet, 29 Mayıs 1972.
- Taşer, Dünder. *27 Mayıs’ın Düşündürdükleri*, Devlet, 31 Mayıs 1971.
- Toker, Metin. “Balayının İyisi”, *Akis dergisi*, S. 307, 6 Temmuz 1960, s. 11
- Toker, Metin. “Bugünkü Vazifemiz”, *Akis dergisi*, S. 301, 30 Mayıs 1960, s. 4.
- Tuğcugil, Ayhan. “Kurt Kaya Elini Çöz”, *Ötüken Dergisi*, S. 64, Nisan 1969, s. 12.
- Tuğcugil, Ayhan. “*Viyana Önünden Çekildiğimize Kızıyordu*”, Devlet, 26 Haziran 1972.
- Tunalı, Yağmur. “Töre’nin Töresi”, *Türk Yurdu Dergisi*, C. 31, S. 285, Mayıs 2011, ss. 238-244.
- Tur, Ergün. *Temel Kavramları Üzerinden Ulus İnşa Sürecinde Ziya Gökalp ve Yusuf Akçura*, Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019, Danışman: Doç. Dr. Funda Selçuk Şirin.

Tuzak, Mervenur. *XX. Yüzyılın İkinci Yarısında Türk Milliyetçiliği Yorumları (Dündar Taşer, Ahmet Arvasi, Durmuş Hocaoglu)*, İstanbul: Marmara Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı Doktora Tezi, 2022, Danışman: Prof. Dr. Ali Satan.

Yahnici, Şevket Bülent. “Son Türkmen Ağası”, *Yeni Düşünce*, S. 36, 11 Haziran 1982, s. 8.

Yahnici, Şevket. “Ağabey Ağabey...”, *Devlet*, 24 Temmuz 1972.

Yetkin, Hulûsi. 29 Ağustos 1965 Günü Gaziantep İlinde Yapılan Milletvekili Ön Seçim Neticeleri, *Gaziantep Kültür Dergisi*, S. 226, 20 Ekim 1965, ss. 10.

3.Elektronik Kaynaklar

Alpaslan Matbaası (Erişim: 15 Mayıs 2022.)
<https://www.alpaslanmatbaasi.com/hakkimizda.html>

Gaziantep Organize Sanayi Bölgesi (Erişim: 10 Eylül 2022.)
<https://gaosb.org/tr/genel-sayfa/kurumsal/tarihce-1.html>

Millî İstihbarat Teşkilâtı (Erişim: 5 Eylül 2022.) <https://www.mit.gov.tr/must-biyog11.html>

Türk Dil Kurumu (Erişim: 15 Nisan 2022.) <https://sozluk.gov.tr/>

Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesi (Erişim: 10 Eylül 2022.)
<https://www.anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/onceli-anayasalar/1924-anayasasi/>

Türkiye Cumhuriyeti Bern Büyükelçiliği (Erişim: 8 Mayıs 2022.)
<http://bern.be.mfa.gov.tr/Mission/MissionChiefHistory>

Türkiye Cumhuriyeti Rabat Büyükelçiliği (Erişim: 7 Mayıs 2022.)
<http://rabat.be.mfa.gov.tr/Mission/About>

Türkiye Cumhuriyeti Rabat Büyükelçiliği (Erişim: 7 Mayıs 2022.)
<http://rabat.be.mfa.gov.tr/Mission/MissionChiefHistory>

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (Erişim: 8 Mayıs 2022.)
<https://islamansiklopedisi.org.tr/el-munkiz-mined-dalal>

Ülkü Ocakları Eğitim ve Kültür Vakfı (Erişim: 10 Mayıs 2022.)
<https://www.ulkuocaklari.org.tr/pages/i/hakkimizda>

5.Süreli Yayınlar

Akis, “14’ler”, 6 Kasım 1961.

Akis, “İnkılâp”, 26 Eylül 1960.

Akis, “MBK”, 2 Ekim 1961.

Akis, “Üniversite”, 4 Kasım 1960.

Akis, “Yurtta Olup Bitenler”, 18 Kasım 1960.

Akis, “Yurtta Olup Bitenler”, 21 Kasım 1960.

Akis, “Yurtta Olup Bitenler”, 26 Eylül 1960.

Ant, “Faşist Komandoları Kim Besliyor, Kim Destekliyor?”, 5 Ağustos 1969.

Ant, “Gerillacı Olma Şartları”, 3 Eylül 1968.

Ant, “Türkeş’e Soruyoruz!”, 24 Haziran 1969.

Ant, “Türkeş’in Komando Kamplarında Olup Bitenler!”, 3 Eylül 1968.

Bizim Anadolu, “Seçimler İnsana Ekseriyet Kazandırabilir, Ama Ehliyet ve Liyakat Kazandıramaz”, 14 Haziran 1972.

Cumhuriyet, “21 Mayısçıların Toptan Affı Adaletin Gereğidir”, 18 Temmuz 1966.

Cumhuriyet, “CKMP Kongresi Hâdiseli Başladı”, 9 Şubat 1969.

Cumhuriyet, “CKMP, Sunay’ın Mesajını Hukuka Aykırı Buldu”, 1 Eylül 1968.

Cumhuriyet, “Dünder Taşer Trafik Kazası Sonucu Öldü”, 15 Haziran 1972

Cumhuriyet, “Gedik Kendini Pencereden Atmak Suretiyle İntihar Etti”, 31 Mayıs 1960.

Cumhuriyet, “İlan”, 24 Ağustos 1960.

Cumhuriyet, “İlan”, 25 Ağustos 1960.

Cumhuriyet, “İlan”, 29 Ağustos 1960.

Cumhuriyet, “İlan”, 30 Ağustos 1960.

Cumhuriyet, “Sunay: “Kaba Kuvvet Gösterisine Mutlaka Son Verilmeli””, 31 Ağustos 1968.

- Cumhuriyet, “*Taşer, Sert Konuştu*”, 2 Ağustos 1966.
- Demokrat İzmir, “*C.K.M.P.li Gençler Komando Kursuna Tâbi Tutulacak*”, 14 Temmuz 1968.
- Demokrat İzmir, “*CKMP’nin Komando Kursu Faaliyete Geçti*”, 29 Temmuz 1968.
- Devlet, “*Bayrağı Göndere Birlikte Çekecektik*”, 26 Haziran 1972.
- Devlet, “*Bütün Milliyetçilerin Dikkatine*”, 12 Ocak 1970.
- Devlet, “*Davetiye*”, 7 Ağustos 1972.
- Devlet, “*Dündar Taşer ve Muzaffer Türkeş*”, 16 Haziran 1975.
- Devlet, “*Hedef: Türk-İslam Medeniyeti*”, 22 Ekim 1969.
- Devlet, “*Komando Kamplarının 24 Saatini Sunuyoruz*”, 4 Ağustos 1969.
- Devlet, “*Mesele Çıktı*”, 19 Şubat 1973.
- Devlet, “*Mevlid*”, 24 Temmuz 1972.
- Devlet, “*Milliyetçiliğin Telâfi Edilemez Kaybı: Dündar Taşer*”, 26 Haziran 1972.
- Devlet, “*Ön Seçim Kaldırılmalıdır!*”, 8 Eylül 1969.
- Devlet, “*Radio Konuşmaları*”, 13 Ekim 1969.
- Devlet, “*Töre-Devlet Yayın Programı*”, 26 Haziran 1972.
- Gaziantep Kültür, “*Gaziantep İlinde 10 Ekim 1965 Milletvekili Seçim Sonuçları*”, 20 Ekim 1965.
- Gaziantep Kültür, “*Gaziantep İlinde 10 Ekim 1965 Milletvekili Seçim Sonuçları ile 2 Haziran 1968 Senato Seçim Sonuçları*”, 10 Temmuz 1968.
- Gaziantep’i Tanıtıyoruz, “*İlan*”, 31 Ağustos 1963.
- Hürriyet, “*Dündar Taşer Dün 14’lerin İhracını Anlattı*”, 24 Mayıs 1966.
- Hürriyet, “*Karar Açıklandı: 7 İdam 29 Müebbet*”, 6 Eylül 1963
- Hürriyet, “*Komandolar ile Ümmetçiler Dün Kıyasıya Dövüştü*”, 9 Şubat 1969.
- Hürriyet, “*Türkeş Açık Konuştu: “Komandoları Destekliyorum”*”, 10 Ocak 1969.
- Kim, “*İç Olaylar*”, 21 Kasım 1960.

Kim, “İstifalar”, 27 Eylül 1960.

Kim, “Millî Birlik Komitesi”, 29 Haziran 1960.

Millî Hareket, “Büyük Kongre”, Aralık 1967.

Millî Hareket, “Büyük Kurultay”, 26 Şubat 1969.

Millî Hareket, “CKMP’nin Seçim Çalışmaları”, Nisan 1968.

Millî Hareket, “Dündar Taşer’in Demeci”, Nisan 1969.

Millî Hareket, “Dündar Taşer’in Konuşması”, Mayıs 1969.

Millî Hareket, “İlan”, 1 Şubat 1969.

Millî Hareket, “Kara Gün – 13 Kasım”, 1 Aralık 1966.

Millî Hareket, “Milliyetçi Hareket ve Üç Hilal”, Nisan 1969.

Millî Hareket, “Mukavemet Yarışı”, 10 Mart 1967.

Millî Hareket, “Taşer’in Konuşması”, Nisan 1970.

Millî Hareket, “Üç Hilâl”, 18 Ocak 1968.

Millî Hareket, “Yeni Bir Sayı”, 31 Aralık 1966.

Millî Yol, “Türkeşin Gürsele Mektubu”, 26 Ocak 1962.

Milliyet, ““Türkiye’de Melodram Oynanıyor””, 17 Haziran 1968.

Milliyet, ““Türkiye’de Melodram Oynanıyor””, 17 Haziran 1968.

Milliyet, “14’ler “Seçimler Bizi Haklı Çıkarttı” Diyor”, 31 Ekim 1961.

Milliyet, “14’ler Arasındaki İhtilâfın İçyüzü”, 31 Temmuz 1962.

Milliyet, “14’ler Bir Haftadan Evvel Dönüyor”, 19 Ekim 1961.

Milliyet, “14’ler Bundan Sonra Ayrı Ayrı Çalışacak”, 30 Temmuz 1962.

Milliyet, “14’ler Dış Vazifede En Az 2 Yıl Kalacak”, 18 Kasım 1960.

Milliyet, “14’ler Dönüş İçin Kesin Bir Karar Almadı”, 27 Ekim 1961.

Milliyet, “14’ler Hakkında Tahkikat Açıldı”, 16 Kasım 1963.

Milliyet, “14’ler Yurda Dönebilecek”, 17 Ekim 1961.

Milliyet, “14’ler”, 30 Eylül 1961.

Milliyet, “14’lerden 4’ü Daha Dün CKMP’ye Girdi”, 20 Haziran 1965.

- Milliyet, “14’lerden 6’sı Daha Gitti”, 20 Kasım 1960.
- Milliyet, “14’lerden Akkoyunlu Vazifesi Başına Gitti”, 19 Kasım 1960.
- Milliyet, “14’lerden Altısı Yurda Çağrıldılar”, 2 Kasım 1961.
- Milliyet, “14’lerden Muzaffer Karan Belediye Başkanı Oldu”, 20 Kasım 1963.
- Milliyet, “14’lerden Münir Köseoğlu Geldi”, 14 Haziran 1964.
- Milliyet, “14’lerden Solmazer Dün Yurda Döndü”, 21 Haziran 1964.
- Milliyet, “14’lerden Şefik Soyuyüce Dün Yurda Döndü”, 7 Temmuz 1964.
- Milliyet, “14’lerden Taşer, İstifa Haberini Yalanladı”, 30 Eylül 1961.
- Milliyet, “14’lerle İlgili Dosya Sorgu Yargıçlığına Verildi”, 12 Ocak 1964.
- Milliyet, “20 Emekli Subay Nezaret Altında”, 22 Mayıs 1963.
- Milliyet, “21 Mayısçıların Affı İçin Karar Bugün”, 18 Temmuz 1966.
- Milliyet, “25 İlde Önseçimi Kazanan Adaylar”, 22 Nisan 1968.
- Milliyet, “32 Öğrenci Tevkif Edildi”, 19 Temmuz 1968.
- Milliyet, “Adalet Bakanı Türkeş İçin Yeni Führer Dedi”, 29 Temmuz 1965.
- Milliyet, “Adana’da Dün Hâdiseler Oldu”, 6 Ocak 1960.
- Milliyet, “Aday Listeleri Seçim Kuruluna Verildi”, 5 Eylül 1969.
- Milliyet, “Ahmet Oğuz, CKMP Genel Başkanı Oldu”, 24 Şubat 1964.
- Milliyet, “Amerikalı Denizcileri Protesto Dün de Devam Etti”, 17 Temmuz 1968
- Milliyet, “Amerikan Filosunu Protesto Eden 19 Üniversiteli Genç Nezarete Alındı”, 16 Temmuz 1968
- Milliyet, “Ankara’da Altı Amerikan Binası Gece Taşlandı”, 19 Temmuz 1968
- Milliyet, “AP 14’lerle İşbirliği Yapmak İstiyor”, 18 Ekim 1961.
- Milliyet, “AP Başkan Vekili: “İsmet Paşa Telâşlı, Ondan Seçim İstiyor””, 18 Ağustos 1967.
- Milliyet, “Boykot Bitti”, 19 Aralık 1969.
- Milliyet, “Bütün Partiler Seçim Hazırlığına Başladı”, 4 Nisan 1968.
- Milliyet, “C.H.P İçin Meclis Tahkikatı Açılıyor”, 13 Nisan 1960.

- Milliyet, “C.H.P. Anayasa Görüşünü Açıkladı”, 8 Temmuz 1960.
- Milliyet, “C.K.M.P. ’nin Adı Millî Hareket Oluyor”, 17 Ağustos 1968.
- Milliyet, “Cemal Gürsel Komada”, 10 Şubat 1966.
- Milliyet, “Cemal Gürsel’in Tedavisine Başlandı”, 9 Şubat 1966.
- Milliyet, “Cevdet Sunay Devlet Başkanı”, 29 Mart 1966.
- Milliyet, “CKMP Bütün Suçlar İçin Genel Af İstiyor”, 14 Haziran 1966.
- Milliyet, “CKMP Komandoları Demirel Aleyhine Gösteri Yaptılar”, 5 Ocak 1969.
- Milliyet, “CKMP Kongresi Kavgalı Geçti”, 31 Temmuz 1965.
- Milliyet, “CKMP Kongresinde Beklenen Sonuç: Türkeş CKMP Genel Başkanı Oldu”, 1 Ağustos 1965.
- Milliyet, “CKMP Sözcüsü Taşer Yetki Kanununa Çattı”, 4 Ağustos 1967.
- Milliyet, “CKMP, İç Çatışmayı Takbih Etti”, 24 Temmuz 1965.
- Milliyet, “CKMP’de Kavga Çıktı”, 9 Şubat 1969.
- Milliyet, “CKMP’li Komandolar Erciyes Eteklerinde Eğitim Yapıyorlar”, 19 Şubat 1969.
- Milliyet, “Demirel ile Telefonda Görüşen Türkeş, Affın Geniş Tutulmasını İstedi”, 17 Aralık 1965.
- Milliyet, “Dinçer “CKMP’de Değişiklik Bahis Konusu Değil” Dedi,” 23 Ocak 1964.
- Milliyet, “Dinçer: “Bayar’ın Affından Söz Etmedim””, 23 Haziran 1966.
- Milliyet, “Dinçer: Bu Tasarı Kanunlaşacaktır”, 18 Şubat 1969.
- Milliyet, “Dündar Taşer Toprağa Verildi”, 16 Haziran 1972.
- Milliyet, “Dündar Taşer Trafik Kazasında Öldü”, 15 Haziran 1972.
- Milliyet, “Erkovan, CKMP’li Komandolarla İlgili İddiaları Reddetti”, 4 Ocak 1969.
- Milliyet, “Ertem: “Tek Ders İşi Ele Alınacak””, 23 Eylül 1968.
- Milliyet, “Feyzioğlu Boran’a “Sen Komünistsin” Boran, Feyzioğlu’na “Sen Faşistsin” Dedi”, 12 Aralık 1970.
- Milliyet, “Gedik İntihar Etti”, 31 Mayıs 1960.

Milliyet, “Gürsel “Dikta Rejimine Gidiyorlardı” Dedi”, 15 Kasım 1960.

Milliyet, “Gürsel Af Konusunda Çalışıldığını Söyledi”, 6 Temmuz 1960.

Milliyet, “Gürsel Tasfiyenin Sebebini Açıkladı”, 14 Kasım 1960.

Milliyet, “Gürsel’in İkâzı: “Hazır Olmalıyız””, 2 Ağustos 1961.

Milliyet, “Gürsel’in İlk Muayeneleri Başladı”, 5 Şubat 1966.

Milliyet, “Gürsel’in İlk Muayeneleri Başladı”, 5 Şubat 1966.

Milliyet, “Gürsel’in Rahatsız Olduğu Açıklandı”, 29 Kasım 1960.

Milliyet, “Gürsel’in Rahatsızlığı Arttı”, 29 Ocak 1966.

Milliyet, “Hakkâri Valisi ile Savcı Arasında Bir Hâdisi Oldu”, 23 Şubat 1961.

Milliyet, “Halk Partisi Halktan Para Yardımı İstiyor”, 4 Nisan 1969.

Milliyet, “İhtilalin Adalet Bakanı Amil Artus’un Anıları”, 25 Mayıs 1987.

Milliyet, “İkilik Çıkarın 12 Kişi Komando Kampından Çıkarıldı”, 5 Ağustos 1969.

Milliyet, “İl Genel Meclisi İçin AP Yüzde 50 Oy Aldı”, 12 Haziran 1968.

Milliyet, “İlan”, 25 Ağustos 1960.

Milliyet, “İnönü, Konya’da Hâdiseli Karşılandı”, 8 Şubat 1960.

Milliyet, “Koma Devam Ediyor”, 11 Şubat 1966.

Milliyet, “Komandolar “Bozkurt” Filmi Çekecek”, 7 Ağustos 1969.

Milliyet, “Komite 12 İdamı Hapse Çevirdi”, 16 Eylül 1961.

Milliyet, “Küçük Partiler TV’de Seçim Sonuçlarını Tartıştı”, 30 Ekim 1969.

Milliyet, “M.B.K. Üyelerinin Gezisi Dün Başladı”, 22 Eylül 1960.

Milliyet, “M.B.K. Üyesi Baştuğ Bir Kazâda Şehit Oldu”, 13 Eylül 1960.

Milliyet, “M.B.K. Üyesi Taşer “İnönü de Tenkid Edilebilmeli” Dedi”, 13 Kasım 1960.

Milliyet, “MBK Üyeleri, “Hata Varsa Düzeltilebilir” Diyorlar”, 31 Ekim 1960.

Milliyet, “Menderes İdam Edildi”, 18 Eylül 1961.

Milliyet, “Millî Birlik Komitesi Dün Mecliste Toplandı”, 22 Haziran 1960.

Milliyet, “*Millî Birlik Komitesi İhtisas Komisyonu Üyeleri Dün Seçildi*”, 29 Haziran 1960.

Milliyet, “*Millî Birlik Komitesi Parti Kurmayacak*”, 16 Haziran 1960.

Milliyet, “*Miting Dağıtım Eğitimi Görüyorlar*”, 5 Ağustos 1969.

Milliyet, “*Muhalefet Tepki Gösterdi*”, 18 Aralık 1970.

Milliyet, “*Oğuz, C.K.M.P. Liderliğinden İstifa Etti*”, 18 Haziran 1965.

Milliyet, “*Ondört’lerin Tayini Yapıldı*”, 17 Kasım 1960.

Milliyet, “*Ordu Terfi Listesi*”, 29 Ağustos 1954.

Milliyet, “*Orhan Kabibay da Dün Brüksel’e Gitti*”, 22 Kasım 1960.

Milliyet, “*Özdağ Döndü*”, 6 Aralık 1962.

Milliyet, “*Paris’te Konuşan “14’ler” Hakkında Tahkikat Açıldı*”, 1 Kasım 1961.

Milliyet, “*Protesto Namazlarının Mahiyeti*”, 1 Eylül 1968.

Milliyet, “*Protesto... Çatışma... Ve 40 Yaralı Var*”, 18 Temmuz 1968

Milliyet, “*Radyoda Bugün*”, 8 Ekim 1969.

Milliyet, “*Radyolar*”, 23 Mayıs 1966.

Milliyet, “*Sunay Affi Onayladı*”, 9 Ağustos 1966.

Milliyet, “*Sunay’ın Cumhurbaşkanı Olması İsteniyor*”, 11 Şubat 1966.

Milliyet, “*Suphi Karaman 14’ler Hakkında Konuştu*”, 29 Temmuz 1961.

Milliyet, “*Tahtakılıç Türkeş’e Karşı Aday Oldu*”, 27 Temmuz 1965.

Milliyet, “*Tahtakılıç, Yönetim Kurulundan Çekildi*”, 3 Ağustos 1965.

Milliyet, “*Taşer, “Demirel, “Ordu”yu Reklam Vasıtası Yapıyor”*”, 24 Temmuz 1967.

Milliyet, “*Tek Ders İçin Birçok İl’de Yürüyüş Yapıldı*”, 22 Eylül 1968.

Milliyet, “*Tek Ders İçin Karar Haftaya Alınacak*”, 24 Eylül 1968.

Milliyet, “*Tek Ders Sınavı Hakkı Tanınacak*”, 25 Eylül 1968.

Milliyet, “*Trabzonda Gençler Radar Üssüne Yürüdü*”, 20 Temmuz 1968.

Milliyet, “*Türkeş “Biz Faşist Değiliz”*”, 23 Temmuz 1965.

- Milliyet, “*Türkeş ile Dinçer Yeni Parti İçin Konuştular*”, 22 Ocak 1964.
- Milliyet, “*Türkeş ile Esin Edirne’ye Geldi*”, 22 Şubat 1963.
- Milliyet, “*Türkeş Savcılığa Çağrıldı*”, 11 Ocak 1969.
- Milliyet, “*Türkeş ve 6 Arkadaşı CKMP’ye Giriyorlar*”, 6 Ocak 1964.
- Milliyet, “*Türkeş ve Erkanlı İstifayı Yalanladı*”, 1 Ekim 1961.
- Milliyet, “*Türkeş, Bugün Söğütte Konuşacak*”, 25 Eylül 1960.
- Milliyet, “*Türkeş, CKMP’ye Girmekten Vazgeçti*”, 20 Şubat 1964.
- Milliyet, “*Türkeş, Faaliyete Gececeğini Bildirdi*”, 24 Şubat 1963.
- Milliyet, “*Türkeş: “Ya Kazanır Ya Gideriz”*”, 21 Temmuz 1965
- Milliyet, “*Türkeş: CKMP’nin Komandolarla İlgisini Yalanladı*”, 12 Ocak 1969.
- Milliyet, “*Türkeş: CKMP’yi Kapatmak İçin Nuh Tufanı Gerek*”, 13 Ocak 1969.
- Milliyet, “*Türkeş: CKMP’yi Kapatmak İçin Nuh Tufanı Gerek*”, 13 Ocak 1969.
- Milliyet, “*Türkeşçiler Kongreye Hâkim Girdi*”, 31 Temmuz 1965.
- Milliyet, “*Vefat*”, 2 Ocak 1974.
- Milliyet, “*Y.Subayda Amerikan Sistemine Gidilecek*”, 22 Eylül 1960.
- Milliyet, “*Y.T.P. İkinci Başkanına Göre “AP Merkezi Irkçıların Elinde”*”, 19 Aralık 1962.
- Milliyet, “*Yurt Dışındaki Dört Müşavir Geri Çağrıldı*”, 1 Mayıs 1964.
- Milliyet, “*Zorlu ve Polatkan İdam Edildi*”, 17 Eylül 1961.
- Milliyet, “*M.B.K. Üyesi Taşer Kurucu Meclisin Teşkili Aleyhinde*”, 6 Kasım 1960.
- Ötüken, “*Ankara’da Azerbaycan Cumhuriyetinin 50. Yıldönümü*”, Temmuz 1968.
- Ötüken, “*Devlet*”, Nisan 1969.
- Ötüken, “*Milliyetçi Umumî Efkâra Bir Açıklama*”, 24 Eylül 1965.
- Ötüken, “*Nejdet Sançar’ın Semineri*”, Ocak 1969.

Ötüken, “Ötüken’den Haberler”, 28 Mayıs 1966.

Resmî Gazete, 2 Temmuz 1934, 2741.

Resmî Gazete, 13 Eylül 1965, 12099.

Resmî Gazete, 13 Eylül 1965, 12099.

Resmî Gazete, 14 Haziran 1960, 10525.

Resmî Gazete, 14 Haziran 1960, 10525.

Resmî Gazete, 17 Kasım 1960, 10657.

Resmî Gazete, 19 Nisan 1960, 10484.

Resmî Gazete, 30 Mayıs 1960, 10515.

Resmî Gazete, 30 Mayıs 1960, 10515.

Resmî Gazete, 5 Ekim 1960, 10621.

Saklambaç, “Yüzlerce Genç Kız Komando Olmak İçin Türkes’in Partisine Giriyor”, 6 Temmuz 1969.

Töre, “Töre’nin Toplantısı”, 1972 Temmuz.

Vatan, “Yalnız Adam Konuştu”, 23 Temmuz 1965.

6.Görüşmeler

Muhittin Çolak ile Kişisel Görüşme, Ankara, 27. 10. 2021.

Şevket Bülend Yahnici ile Kişisel Görüşme, Ankara, 28. 10. 2021.

Salih Dilek ile Kişisel Görüşme, Ankara, 01.11.2021.

Nuri Gürgür ile Kişisel Görüşme, Ankara, 03.11.2021.

Osman Çakır ile Kişisel Görüşme, Ankara, 04.11.2021.

Ahmet Bican Ercilasun ile Kişisel Görüşme, Ankara, 05. 11. 2021.

Yasemin Taşer Yahnici ile Kişisel Görüşme, Ankara, 14. 03. 2022.

İskender Öksüz ile Kişisel Görüşme, Ankara, 14. 03. 2022.

EKLER

Ek 1

Sınıfı	Adı ve Baba adı	Memleketi	Harp okuluna girdiği tarih	Sicili	S E B E B İ
Tnk. Okuru	Refik Oğ. Rifık Topsever	Trabzon	24/II. Teş./942	944 - 1	Terfi kavanunun 10. maddesine tevfikân 30/8/944 den müteberen Tank Atışm. ne terfii.
«	Sait Oğ. F. Cahit Göktürk	İnebolu	2/Ağu./942	944 - 2	«
«	Mehmet Oğ. Enver Şen Çiçek	Niğde	3/Eyl./942	944 - 3	«
«	M. Şevki Oğ. M. Fahrettin Balkır	Karacabey	1/Ağu./942	944 - 4.	«
«	Mehmet Oğ. Hüsamettin Özmen	Niğde	«	944 - 5	«
«	Şerif Oğ. Lütfullah Akman	Tosya	«	944 - 6	«
«	A. Kemal Oğ. Dündar Taşar	Gaziantep	«	944 - 7	«
«	Ali Oğ. Rifat Ergezen	Hendek	«	944 - 8	«
«	Hasan Oğ. Mustafa Şenulubaş	İzmir	«	944 - 9	«
«	Mustafa Oğ. Mehmet Kemal Eşsiz	Bursa	«	944 - 10	«
«	Mehmet Oğ. Abdullah Armath	Eskişehir	14/Eyl./942	944 - 11	«
«	Ahmet Oğ. B. Reşit Yüceltürk	Ünye	9/II. Teş./942	944 - 12	«
«	Ali Rıza Oğ. Selahattin Acun	Menemen	1/Ağu./942	944 - 13	«
«	Halil Oğ. M. Vahdet Sığın	Pertek	1/I. Teş./942	944 - 14	«
«	Haşim Oğ. Fahri Kılıç	Kemaliye	1/Ağu./942	944 - 15	«
«	Ali Oğ. Kenan Tuysun	İzmir	«	944 - 16	«
«	Sadık Oğ. Şerif Tunçer	Edirne	1/Eyl./942	944 - 17	«
«	Hüseyin Oğ. Hüseyin Kırkskiz	İnebolu	26/I. Teş./942	944 - 18	«
«	İsmail Oğ. Salih Yalkın	Filibe	1/Ağu./942	944 - 19	«
«	Mustafa Raif Oğ. Hasan Targu	Samsun	9/II. Teş./942	944 - 20	«
«	Mevlut Oğ. Ş. Rahmi Yeşil	İstanbul	1/Ağu./942	944 - 21	«
«	İbrahim Oğ. A. Fethi Öztasakent	Fatih	«	944 - 22	«
«	Hüseyin Avni Oğ. Orhan Erkanlı	Kastamonu	«	944 - 23	«
«	H. Hilmi Oğ. N. Doğan Çelebioğlu	İzmir	27/I. Teş./942	944 - 24	«
«	İbrahim Oğ. Vecdi Berberoğlu	Burhaniye	1/Ağu./942	944 - 25	«
«	Salih Oğ. Ali Türkoğlu	Balıkesir	10/I. Teş./942	944 - 26	«
«	Salih Oğ. Recep Bayırhoğlu	Muğla	1/Ağu./942	944 - 27	«
«	A. Çavuş Oğ. Mehmet Karakavak	Samsun	«	944 - 28	«
«	Hakkı Oğ. Kemal Fethi Çer	Samsun	«	944 - 29	«
«	M. Cemal Oğ. Ahmet Necati Güler	Balıkesir	26/I. Teş./942	944 - 30	«

Dündar Taşar'ın 30 Ağustos 1944 tarihinde Kara Harp Okulu'ndan asteğmen
rütbesiyle mezun olduğunu gösteren belge.¹⁴⁵⁰

¹⁴⁵⁰ Cumhurbaşkanlığı Cumhuriyet Arşivi (CCA), 030-11-1 / 170-26-3.

T. C.

M. M. V.

(Sahife 9)

Ankara

/ / 194

Zat İşleri Dairesi

Öz:

Şube — Kısım

Şube:

Sayı:

Evrak:

Tank Teğmenlerinin Devamı

S.No.	S.Rüt.	Adı S.Adı	Sicil No.	Nakli	Kıt'ası
5-	Tnk.Tgm.	Hüsamettin Özmen	(944-5)	1/8/945	3.Zh.Tüm.3.Zh.Tğ. 6.Zh.A.2.Tb.4.Bl.2. Tk.K.
6-	Tnk.Tgm.	Lütfullah Akman	(944-6)	1/8/945	2.Müs.Zh.Tğ.5.Zh.A. 2.Tb.Kh.Tank Tk.K.
7-	Tnk.Tgm.	Dündar Taşar	(944-7)	1/8/945	2.Müs.Zh.Tğ.5.Zh.A. 1.Tb.2.Bl.1.Tk.K.
8-	Tnk.Tgm.	Rifat Ergezer	(944-8)	1/8/945	2.Müs.Zh.Tğ.5.Zh.A. 1.Tb.1.Bl.1.Tk.K.
9-	Tnk.Tgm.	Mustafa Şenulubaş	(944-9)	1/8/945	Tank O.Tnk.Tb.ına ba ğlı birlikler Grubu cer Tk.K.
10-	Tnk.Tgm.	Kemal Eşsiz	(944-10)	1/8/945	2.Müs.Zh.Tğ.2.Zh.A. 1.Tb.2.Bl.2.Tk.K.
11-	Tnk.Tgm.	Abdullah Armatlı	(944-11)	1/8/945	2.Müs.Zh.Tğ.5.Zh.A. 2.Tb.4.Bl.1.Tk.K.
12-	Tnk.Tgm.	B.Regit Yüceltürk	(944-12)	1/8/945	Tank O.Tnk.Tb.Tnk; taşıyıcı Tk.K.
13-	Tnk.Tgm.	Selahattin Acun	(944-13)	1/8/945	Tank O.Gd.Erbaş O. Gd.Tlb.Bl.2.Tk.K.
14-	Tnk.Tgm.	Vahdet Sungur	(944-14)	1/8/945	2.Müs.Zh.Tğ.4.Zh.A. 1.Tb.2.Bl.1.Tk.K.
15-	Tnk.Tgm.	Fahri Kiling	(944-15)	1/8/945	Tank O.Gd.Erbaş O. Mülhaki
16-	Tnk.Tgm.	Kenan Tuynun	(944-16)	1/8/945	3.Zh.Tüm.6.Zh.A.1. Tb.2.Bl.3.Tk.K.
17-	Tnk.Tgm.	Şerif Tuncer	(944-17)	1/8/945	3.Zh.Tüm.6.Zh.A.1. Tb.1.Bl.2.Tk.K.
18-	Tnk.Tgm.	Hüseyin Kırşekiz Oğlu	(944-18)	1/8/945	2.Müs.Zh.Tğ.4.Zh.A. 2.Tb.Kh.Tank Tk.K.
19-	Tnk.Tgm.	Salih Yakın	(944-19)	1/8/945	1.Müs.Zh.Tğ.2.Zh.A. 1.Tb.1.Bl.2.Tk.K.
20-	Tnk.Tgm.	Vaafı Targu	(944-20)	1/8/945	2.Müs.Zh.Tğ.5.Zh.A. 2.Tb.4.Bl.3.Tk.K.
21-	Tnk.Tgm.	Rahmi Yeşil	(944-21)	1/8/945	1.Müs.Zh.Tğ.3.Zh.A. Kh.Tank Tk.K.
22-	Tnk.Tgm.	Orhan Erkanlı	(944-22)	1/8/945	1.Müs.Zh.Tğ.2.Zh.A. 1.Tb.2.Bl.3.Tk.K.
23-	Tnk.Tgm.	Doğan Çelebioğlu	(944-23)	1/8/945	3.Zh.Tüm.3.Zh.Tğ.6. Zh.A.2.Tb.3.Bl.3.Tk.
24-	Tnk.Tgm.	Veddi Berberoğlu	(944-24)	1/8/945	3.Zh.Tüm.Keşif Kt. Tnk.Tk.K.
25-	Tnk.Tgm.	Ali Türkoğlu	(944-25)	1/8/945	2.Müs.Zh.Tğ.4.Zh.A. 2.Tb.4.Bl.3.Tk.K.
26-	Tnk.Tgm.	Recep Bayırlıoğlu	(944-26)	1/8/945	3.Zh.Tğ.6.Zh.A.1.Tb 1.Bl.3.Tk.K.
27-	Tnk.Tgm.	Mehmet Karakavak	(944-27)	1/8/945	3.Zh.Tğ.1.Zh.A.2.Tb 3.Bl.2.Tk.K.
28-	Tnk.Tgm.	Fethi Çer	(944-28)	1/8/945	3.Zh.Tüm.Keşif Kt. Skavut Bl.1.Tk.K.

İlişigi:

030	11	1	178	27	5

Dündar Taşer'in, teğmen rütbesiyle çıktığı Tank Okulu'ndan 2. Müşterek Zırhlı
Tugay 5. Zırhlı Alay 1. Tabur 2. Bölük 1. Takım Komutanı olarak atanmasını
gösteren belge.¹⁴⁵¹

¹⁴⁵¹ Cumhurbaşkanlığı Cumhuriyet Arşivi (CCA), 030-11-1 / 178-27-5.

Ek 3

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
DIŞİŞLERİ BAKANLIĞI

K A R A R

492

1- Rabat Büyükelçiliği nezdinde Müşavir Dündar TAŞER
Bern Büyükelçiliği nezdinde Müşavirliğe derecesi ile nakil
ve tayin edilmiştir.

2- Bu kararı Dışişleri Bakanı yürütür.

22 Temmuz 1961

DEVLET BAŞKANI
ve
BAŞBAKAN
ORGANİZATÖR

DIŞİŞLERİ BAKANI
VEKİLİ

030	11	1		286	13	13

Dündar Taşer'in, Rabat'taki görevinden Bern Büyükelçiliği'ne müşavir derecesiyle
tayini edildiğini gösteren 22 Temmuz 1961 tarihli belge.¹⁴⁵²

¹⁴⁵² Cumhurbaşkanlığı Cumhuriyet Arşivi (CCA), 030-11-1-286-19-13.

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
DİŞİŞLERİ BAKANLIĞI

K A R A R

25/0

1- Stokholm Büyükelçiliği nezdinde Mişavir Münir KÖSEOĞLU, Roma Büyükelçiliği nezdinde Mişavir Şefik SOYUYÜCE, Lahey Büyükelçiliği nezdinde Mişavir İrfan SOLMAZER ve Bern Büyükelçiliği nezdinde Mişavir Dünder TAŞER'in merkeze alınmaları uygun görülmüştür.

2- Bu kararı Dışişleri Bakanı yürütür.

17 Nisan 1964

Cumhurbaşkanı

Başbakan

Dışişleri Bakanı

030 11 1 304 11 12

Dünder Taşer ile birlikte Münir Köseoğlu, Şefik Soyuyüce ve İrfan Solmazer'in büyükelçiliklerdeki görevlerinden merkeze tayinlerini gösteren 17 Nisan 1964 tarihli belge.¹⁴⁵³

¹⁴⁵³ Cumhurbaşkanlığı Cumhuriyet Arşivi (CCA), 030-11-1 / 304-11-12.

Ek 5

Askerî üniformasıyla Binbaşı Dünder Taşer.¹⁴⁵⁴

---

¹⁴⁵⁴ Yeni Düşünce dergisi, S. 36, 11 Haziran 1982, s. 5.

Ek 6

Üsteğmen Dünder Taşer 5. Zırhlı Tugay'daki silah arkadaşlarıyla birlikte.¹⁴⁵⁵

Ek 7

Dünder Taşer, Millî Birlik Komitesi üyeleri ile birlikte.¹⁴⁵⁶

¹⁴⁵⁵ Yeni Düşünce dergisi, S. 36, 11 Haziran 1982, s. 8.

¹⁴⁵⁶ Çelebi dergisi, S. 4, Nisan 2021, s. 413.

Ek 8

Millî Birlik Komitesi üyelerinden Dündar Taşer, Muzaffer Özdağ ve Fazıl Akkoyunlu öğrencilerle görüşürken.¹⁴⁵⁷

Ek 9

Dündar Taşer ve Muzaffer Özdağ 13 Kasım 1960 sabahı Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde.¹⁴⁵⁸

¹⁴⁵⁷ Akis dergisi, C. 23, S. 401, 9 Mart 1962, s. 19.

¹⁴⁵⁸ Akis dergisi, C. 19, S. 331, 18 Kasım 1960, s. 16.

Ek 10

19 Kasım 1960. Dünder Taşer, eşi Asuman ve kızı Yasemin ile birlikte Esenboğa Havaalanı'nda.¹⁴⁵⁹

---

¹⁴⁵⁹ Yeni Düşünce dergisi, S. 36, 11 Haziran 1982, s. 7.

Ek 11

19 Kasım 1960. Dündar Taşer, eşi Asuman Taşer’le birlikte yurtdışına gitmek üzere uçağa binerken.¹⁴⁶⁰

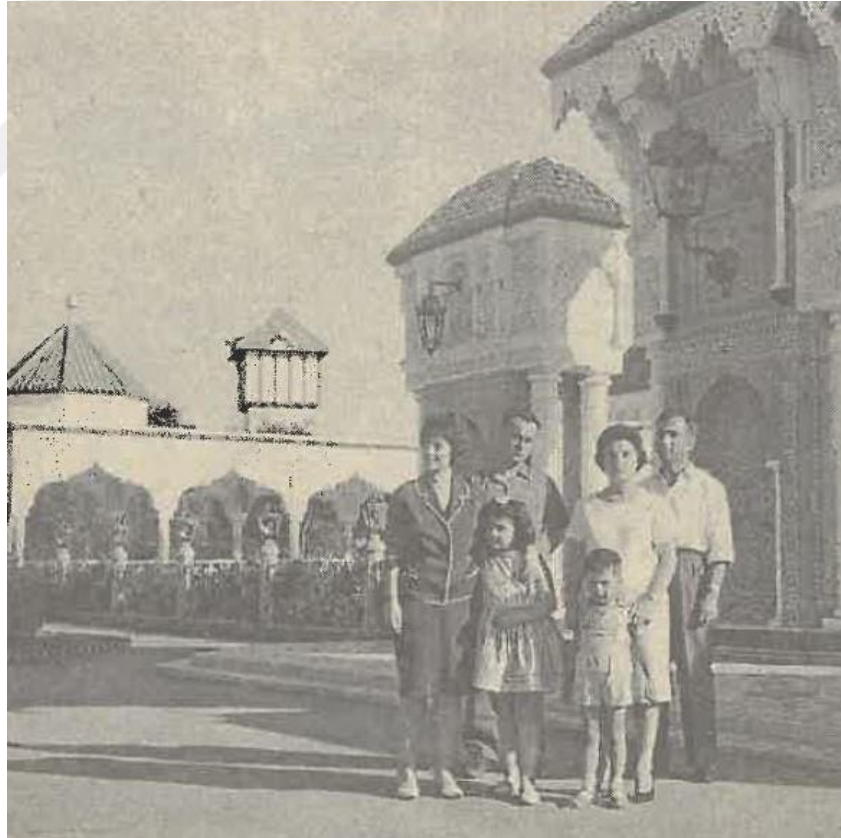
¹⁴⁶⁰ Yücel Hacaloğlu, *Dündar Taşer’in Hâtırasına Armağan*, Ankara: Türk Yurdu Yayınları, 1998, fotoğraflar bölümünün numaralandırılmamış ikinci sayfası.

Ek 12

Dündar Taşer'in Fas/Rabat'taki sürgün döneminden.¹⁴⁶¹

Ek 13

Dündar Taşer'in Fas/Rabat sürgün döneminden.¹⁴⁶²

¹⁴⁶¹ Yeni Düşünce dergisi, S. 36, 11 Haziran 1982, s. 9.

¹⁴⁶² Hacıoğlu, *Dündar Taşer'in Hâtırasına Armağan*, fotoğraflar bölümünün numaralandırılmamış dördüncü sayfası.

Ek 14

Dündar Taşer'in İsviçre'deki sürgün yıllarından.¹⁴⁶³

---

¹⁴⁶³ Devlet, "Dündar Taşer, İsviçre'de Bulunduğu Günlerde", 26 Haziran 1972.

Ek 15

Dündar Taşer, Nejdet Sançar'la birlikte Çağrı (Alparslan Türkeş'in kızı)-Yaşar Saraç çiftinin nikâh şahitliğini yaparken.¹⁴⁶⁴

Ek 16

Dündar Taşer, Gün Sazak'la birlikte.¹⁴⁶⁵

¹⁴⁶⁴ Yeni Düşünce dergisi, S. 36, 11 Haziran 1982, s. 9.

¹⁴⁶⁵ Yeni Düşünce dergisi, S. 36, 11 Haziran 1982, s. 9.

Ek 17

Dündar Taşer, parti toplantısında konuşma yaparken.¹⁴⁶⁶

Ek 18

Dündar Taşer, Ankara’da düzenlenen bir gecede yken.¹⁴⁶⁷

¹⁴⁶⁶ Ahmet Karabacak, *Üç Hilâlin Hikayesi*, İstanbul: Bilgeoğuz Yayınları, 2011, s. 227.

¹⁴⁶⁷ Devlet, “Büyük Türk Ülkücüsü Dündar Taşer’i Rahmetle Anıyoruz”, 10 Haziran 1974.

Ek 19

Dündar Taşer, bir yürüyüş sırasında Alparslan Türkeş'le birlikte.¹⁴⁶⁸

Ek 20

Dündar Taşer, Milliyetçi Hareket Partisi'ndeki arkadaşlarıyla birlikte.¹⁴⁶⁹

¹⁴⁶⁸ Çelebi dergisi, S. 4, Nisan 2021, s. 412.

¹⁴⁶⁹ Çelebi dergisi, S. 4, Nisan 2021, s. 409.

Ek 21

Soldan sağa: İsmail Özkan, İbrahim Metin, Dünder Taşer, Sadi Somuncuoğlu.¹⁴⁷⁰

Ek 22

Dünder Taşer, Komando Kampı'nda.¹⁴⁷¹

¹⁴⁷⁰ Türk Yurdu, S. 238, Haziran 2007, s. 71.

¹⁴⁷¹ Çelebi dergisi, S. 4, Nisan 2021, s. 418.

Ek 23

Sadi Somuncuoğlu'nun nişan merasiminden. Soldan sağa: İbrahim Metin, Dündar Taşer, (...), İhsan Somuncuoğlu, Emin Çelik.¹⁴⁷²

Ek 24

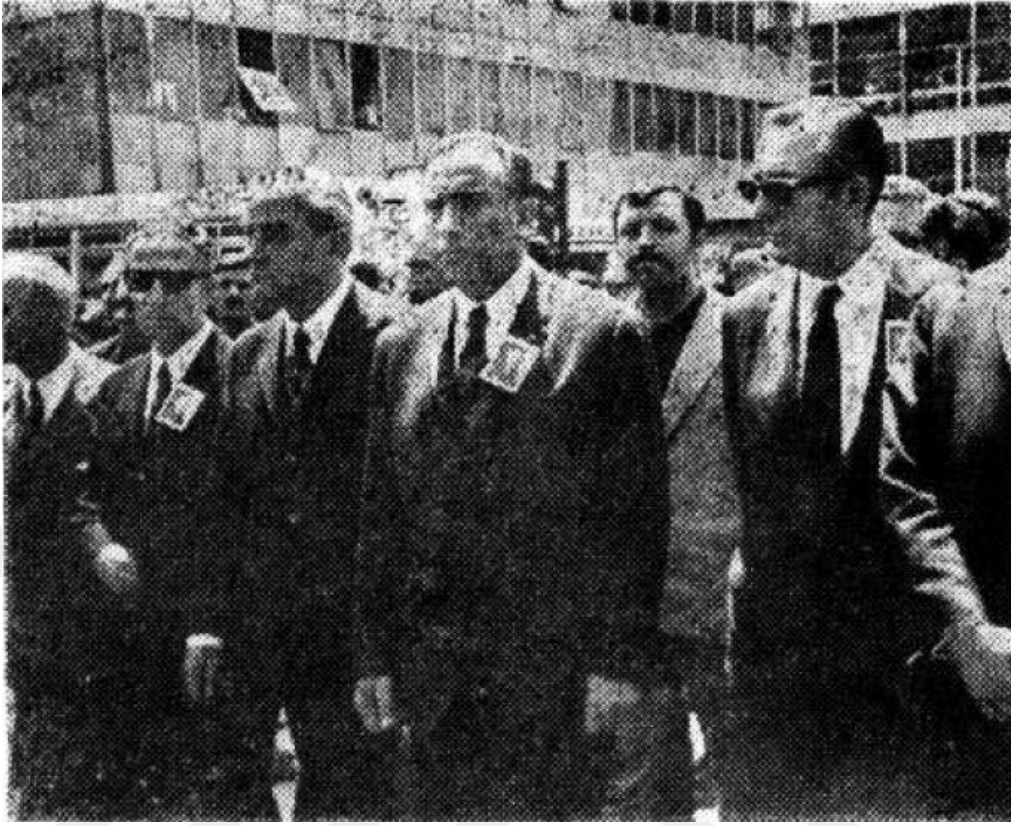

Dündar Taşer'in vefatından 25 gün önce. Soldan sağa: Dündar Taşer, İbrahim Metin, Kübra Besimoğlu (Metin), Aysel Metin.¹⁴⁷³

¹⁴⁷² Türk Yurdu, S. 238, Haziran 2007, s. 72.

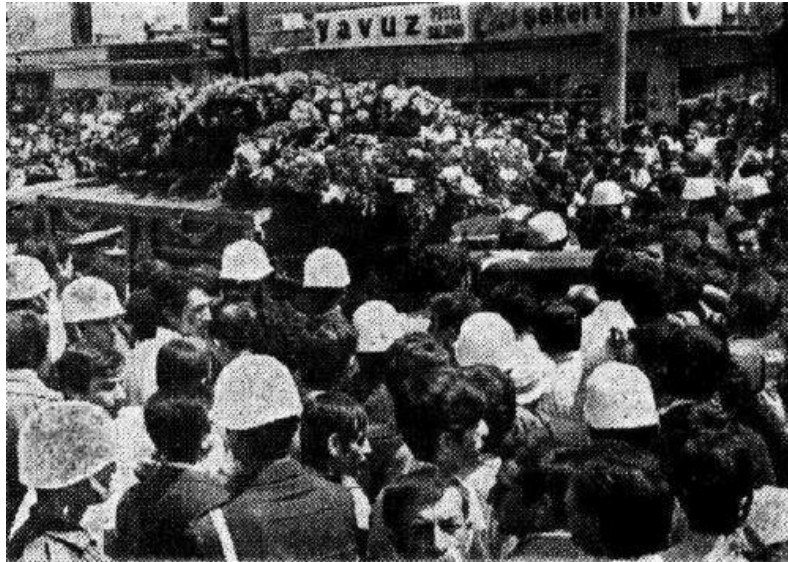
¹⁴⁷³ Türk Yurdu, S. 238, Haziran 2007, s. 75.

Ek 25

Alparslan Türkeş ve Turhan Feyzioğlu, Dünder Taşer'in cenaze töreninde.¹⁴⁷⁴

Ek 26

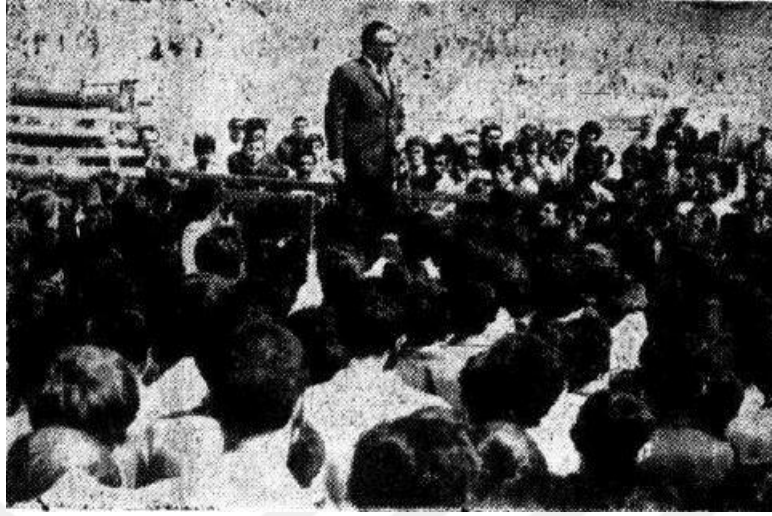

Dünder Taşer'in tabutu cenaze aracına koyulurken.¹⁴⁷⁵

¹⁴⁷⁴ Devlet, "Milliyetçiliğin Telâfi Edilemez Kaybı: Dünder Taşer", 26 Haziran 1972.

¹⁴⁷⁵ Devlet, "Tekrar Mülâki Oluruz Bezm-i Ezelde", 26 Haziran 1972.

Ek 27

Alparslan Türkeş, Dündar Taşer'in mezarı başında konuşma yaparken.¹⁴⁷⁶

---

¹⁴⁷⁶ Devlet, "Bayrağı Gündere Birlikte Çekecektik", 26 Haziran 1972.